

ΕΠΕΤΗΡΙΣ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ
ΕΡΕΥΝΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑΣ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ,
ΤΟΥ ΔΙΕΥΘΥΝΤΟΥ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ
ΤΟΜ. ΚΒ
(ΕΤΗ 1969 - 1972)

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

1973

ACADÉMIE D'ATHÈNES

ANNUAIRE DU CENTRE DE RECHERCHES
DU FOLKLORE HELLENIQUE

DIRECTEUR : DR STEPHANOS IMELLOS

TOM. XXII (1969 - 72)

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ATHÈNES 1973

ΑΘΗΝΩΝ

Adresse:

Centre de Recherches du Folklore Hellénique,
rue Anagnostopoulou 14
Athènes, 136. Grèce.

ΟΝΟΣ, ΑΙΞ ΚΑΙ ΚΛΑΔΕΥΣΙΣ ΤΗΣ ΑΜΠΕΛΟΥ

ΥΠΟ

ΣΤΕΦ. Δ. ΗΜΕΛΛΟΥ

Ἡ ἄμπελος, τῆς ὁποίας ἡ καλλιέργεια εἰς τὸν ἑλληνικὸν χῶρον τοποθετεῖται εἰς τοὺς προϊστορικοὺς ἤδη χρόνους¹, ἀποτελεῖ θέμα πλὴν ἄλλων καὶ ποικίλων δημωδῶν μνημείων τοῦ λόγου τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ὡς λ. χ. ᾠσμάτων, παροιμιῶν, μύθων καὶ παραδόσεων.

Εἰδικώτερον εἰς τὰς λαϊκὰς παραδόσεις γίνεται λόγος περὶ τῆς σχέσεως τοῦ φυτοῦ τούτου πρὸς τὸν θεὸν Διόνυσον, περὶ τῆς φυτεύσεως καὶ τῆς θαυμασίας αὐξήσεώς του, περὶ τοῦ παραγομένου ἐκ τῶν σταφυλῶν οἴνου καὶ τῶν ἐκ τῆς καλῆς ἢ κακῆς χρησιμοποίησεώς του προκυπτουσῶν ἀντιστοίχως συνεπειῶν κ.ἄ.²

Ὑποκείμενον τῆς παρούσης ἐργασίας εἶναι ἡ ἐξέτασις δημωδῶν παραδόσεων καὶ δοξασιῶν, ἀναφερομένων ἰδίᾳ εἰς τὴν κλάδευσιν τῆς ἀμπέλου, αἱ ὁποῖαι ἄλλωστε δὲν ἔτυχον μέχρι τοῦδε τῆς προσοχῆς τῶν ἐρευνητῶν.

Εἰς τοιαύτην παράδοσιν ἐκ τῆς νήσου Νάξου, γνωστῆς ἐκ τῆς Ἀρχαιότητος διὰ τὴν ἐν αὐτῇ καλλιέργειαν τοῦ φυτοῦ καὶ τὸν παραγόμενον ἐξαίρετον οἶνον³, καταγραφεῖσαν καὶ δημοσιευθεῖσαν ὑπ' ἐμοῦ⁴, ἀναφέρεται ὅτι τὸ κλῆμα μετεφέρθη ἐκ Θράκης καὶ ἐφυτεύθη ἐνταῦθα ὑπὸ τοῦ θεοῦ τῆς ἀμπέλου, ὅνος τις ὅμως κατέφαγεν αὐτὸ κατὰ μῆνα Ὀκτώβριον. Τοῦτο ὑπελήφθη ὑπὸ τῶν κατοίκων ὡς ὁλο-

1. Ἰδὲ σχετικῶς Β α σ. Χ. Λ ο γ ο θ έ τ ο υ, Ἡ ἐξέλιξις τῆς ἀμπέλου καὶ τῆς ἀμπελουργίας εἰς τὴν Ἑλλάδα κατὰ τὰ ἀρχαιολογικὰ εὐρήματα τῆς περιοχῆς, Θεσσαλονίκη 1970, σ. 3 κέξ., ἔνθα καὶ προγενεστέρα βιβλιογραφία.

2. Ἰδὲ κυρίως Δ η μ. Β. Ο ἰ κ ο ν ο μ ῖ δ ο υ, Ὁ Διόνυσος καὶ ἡ ἄμπελος ἐν Νάξῳ κατὰ τὰς ἀρχαίας καὶ νεωτέρας παραδόσεις, Mélanges offerts à Octave et Melpo Merlier 2, Ἀθῆναι 1953, σ. 186 κέξ. (ἀνάτ., σ. 9 κέξ.), τ ο ῦ α ὕ τ ο ῦ, Νάξια καὶ παραδόσεις, Λαογρ. 17 (1957), σ. 52 - 53, ἀρ. 56 - 58 καὶ σ. 70, Ν. Γ. Π ο λ ῖ τ ο υ, Παραδόσεις 1, Ἀθῆναι 1904, σ. 98 - 99, ἀρ. 175, σ. 623, ἀρ. 1002, 2, σ. 778 - 782 καὶ Σ τ ε φ. Δ. Ἡ μ έ λ λ ο υ, Δημῶδεις παραδόσεις ἐκ Νάξου, Ἐπετηρὶς τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου 11 - 12 (1958 - 59), ἐν Ἀθήναις 1960, σ. 223 - 224, τ ο ῦ α ὕ τ ο ῦ, Παραλλαγαὶ παραδόσεων ἐξ Ἀμοργοῦ, εἰς Μιχαήλ Π. Στεφάνου, Κυκλαδικὸν Ἡμερολόγιον, 1965, σ. 28 - 31.

3. Ἰδὲ Δ η μ. Β. Ο ἰ κ ο ν ο μ ῖ δ η ν, ἔνθ' ἄνωτ.

4. Ἰδὲ Σ τ ε φ. Δ. Ἡ μ έ λ λ ο υ, Δημῶδεις παραδόσεις ἐκ Νάξου, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 223.

σχερῆς καταστροφή του «ἀλλ' ἦρθεν ἡ ἄνοιξι κ' ἤβγαλενε βλαστάρη πιὸ χοντρὸ καὶ ζωηρὸ ἀπὸ τὸ πρῶτο. Ἀπὸ τότες ἄρχισαν νὰ κλαδεύουν τ' ἀμπέλια. Καὶ γι' αὐτὸ ἅμα φάη γάδαρος τ' ἀμπέλι, δὲν καταστρέφεται, ἐνῷ ἅμα τὸ φάη κατσίκια», καταστρέφεται ὅλοσχερῶς.

Ἐξ ἀναζητήσεως συναφοῦς ὑλικοῦ διεπίστωσα ὅτι τὰ περὶ τοῦ ὄνου καὶ τοῦ κλήματος ὡς ἄνω ἀναφερόμενα ἀποτελοῦν τὸ θέμα παραδόσεως εὐρύτερον διαδεδομένης ἀνὰ τὸν ἐλληνικὸν χῶρον. Αἱ παραλλαγὰὶ τῆς παραδόσεως ταύτης προέρχονται εἰδικώτερον ἐκ Κρανέας Ἐλασσόνος¹, ἐξ Ἐλασσόνος², ἐκ Τσαριτσάνης Ἐλασσόνος³, ἐκ Βατσουνιάς Καρδίτσης⁴, ἐκ Φαναρίου Καρδίτσης⁵, ἐκ Θερινοῦ (Γλογοβίτσας) Καρδίτσης⁶, ἐκ Πύλης Τρικάλων⁷, ἐκ Καλογήρων Τρικάλων⁸, ἐκ Πεύκης Καλαμπάκας⁹, ἐκ Νιγρίτης¹⁰, ἐξ Ἀχαΐας¹¹, ἐκ Λίμνης Ἀρκαδίας¹², ἐκ Μεγάλου Βάλτου καὶ Λαλιωτίου Κορινθίας¹³, ἐκ Σοφικοῦ Κορινθίας¹⁴, ἐκ Κορινθίας¹⁵, ἐκ Καλαμαύκας Ἱεραπέτρας Λασιθίου¹⁶, ἐκ Φουρνοφαράγγου Μονοφατσίου Ἡρακλείου¹⁷, ἐκ Καστελλίου Πεδιάδος Ἡρακλείου¹⁸, ἐξ Ἀρδάκτου Ρεθύμνης¹⁹, ἐκ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

1. Ἀννῆς Π. Παπαμιχαήλ, Δημῶδεις παραδόσεις ἐκ Θεσσαλίας, Θεσσαλικά Χρονικά, ἑκτακτος ἔκδοσις ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς ὀγδοηκονταετηρίδος (1881 - 1961) ἀπὸ τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Θεσσαλίας καὶ ἐνώσεως μετὰ τῆς μητρὸς Ἑλλάδος, Ἀθῆναι 1965, σ. 449.

2. Ἐνθ' ἄνωτ., σ. 450.

3. Ἐνθ' ἄνωτ.

4. Ἐνθ' ἄνωτ.

5. ΚΛ, χφ. 2960, σ. 393.

6. ΚΛ, χφ. 3026, σ. 18.

7. ΚΛ, χφ. 3212, σ. 31.

8. Ἐνθ' ἄνωτ., σ. 162.

9. ΚΛ, χφ. 3522, σ. 20.

10. ΚΛ, χφ. 3643, σ. 1 - 2.

11. ΚΛ, χφ. 2268, σ. 1166 - 1167.

12. Κατ' ἀνακοίνωσιν τοῦ γραφέως τοῦ Κέντρου Λαογραφίας διδασκάλου Γρηγορίου Δημητροπούλου.

13. ΚΛ, χφ. 3602, σ. 5 - 6.

14. ΚΛ, χφ. 3616, σ. 11.

15. ΚΛ, χφ. 3612, σ. 18.

16. ΚΛ, χφ. 2804, σ. 22 - 23.

17. ΚΛ, χφ. 2857, σ. 9.

18. ΚΛ, χφ. 2863, σ. 11.

19. ΚΛ, χφ. 2845, σ. 9.

Καμπανοῦ Χανίων¹, ἐκ Νικειῶν Νισύρου², ἐκ Παλαιοχωρίου Λέσβου³, ἐξ Ἰμβρου⁴, ἐκ Καλλιθέας Λήμνου⁵, ἐκ Κάσπακα Λήμνου⁶, ἐκ Γιάλτρων Εὐβοίας⁷ καὶ ἐξ Ἰκαρίας⁸.

Κατὰ τὰς ἀνωτέρω δηλ. παραλλαγὰς οἱ ἄνθρωποι ἐμιμήθησαν τὸν ὄνον κατακόπτοντα, διὰ νὰ κορέσῃ τὴν πείναν του, τὰ κλήματα τῆς ἀμπέλου, παρατηρήσαντες ὅτι κατὰ τὴν ἀνοιξιν ἀνέδιδον ταῦτα βλαστοὺς πλήρεις σταφυλῶν καὶ οὕτως ἐδιδάχθησαν τὴν κλάδευσιν τοῦ φυτοῦ. Αἱ παραλλαγαὶ διαφέρουν μόνον εἰς ἀσημάντους λεπτομερείας, ὡς π.χ. ὅτι ἢ ὡς ἄνω ἐνέργεια τοῦ ὄνου ἦτο τυχαία, ὅτι κακὸς γείτων κινήθεις ἐκ ζηλοτυπίας ἐξώθησεν εἰς τὴν πρᾶξιν του τὸν ὄνον κ.ἄ.

Ἐκ πρώτης ὄψεως ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος διήγησις φαίνεται νεωτέρα αἰτιολογική, διαπλασθεῖσα ἐκ σχετικῆς ἐμπειρικῆς παρατηρήσεως τοῦ λαοῦ. Εἰς πολλὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος ἐπικρατεῖ πράγματι ἡ δοξασία ὅτι τὰ δένδρα γενικώτερον, ἀλλὰ καὶ τὰ κλήματα εἰδικώτερον, κατατρωγόμενα ὑπὸ τοῦ ὄνου δὲν καταστρέφονται. Οὕτω π.χ. ἐν Ἀγίᾳ Παρασκευῇ Λέσβου πιστεύεται ὅτι «τὸ δόντι τοῦ γαιδάρου δὲν φαρμακώνει. "Ὅ,τι φάει ὁ γαῖδαρος ξαναγίνεται, ξαναβλασταίνει»⁹.

Ἡ ἀνωτέρω δοξασία δὲν τυγχάνει πάντως, ὡς φαίνεται, καθολικῆς παραδοχῆς, ὥς δύναται τις τοῦλάχιστον νὰ συμπεράνῃ ἐκ τῆς εὐρέως ἀπὸ τὸ πανελλήνιον διαδεδομένης παροιμίας «ἦτανε στραβὸ τὸ κῆμα, τό 'φαγε καὶ τὸ γαιδούρι καὶ ἀποστράβωσε»¹⁰ ἢ «ἦτονε στραβὸ τὸ κῆμα, ἦφαέ ντο κι ὁ 'άδαρος»¹¹, λεγομένης, ὅταν πρόσθετος αἰτία καθιστᾷ χείρονα τὰ ἤδη κακῶς ἔχοντα.

1. ΚΛ, χφ. 2798, σ. 183.

2. ΚΛ, χφ. 2892, σ. 278 - 279.

3. ΚΛ, χφ. 3637, σ. 328.

4. Ἐνθ' ἄνωτ., σ. 330.

5. Ἐνθ' ἄνωτ.

6. Ἐνθ' ἄνωτ., σ. 331.

7. ΚΛ, χφ. 2744, σ. 12 - 13, 118 καὶ 174 - 175.

8. Γ. Κ. Σπυριδάκης, Λαογραφικὴ ἀποστολὴ εἰς Ἰκαρίαν, Ἐπετ. Κέντρ. Ἐρευν. Ἑλλ. Λογρ. 15 - 16 (1962 - 63), ἐν Ἀθήναις 1964, σ. 240.

9. ΚΛ, χφ. 3637, σ. 332.

10. Ἀγ. Σγουρίτσας, Γνωμικὰ ἐν Βασσαρᾷ, Μαλεβὸς 3 (1923), ἀρ. 23, σ. 65. Πρβλ. καὶ παραλλαγὰς τοῦ τύπου τῆς παροιμίας ταύτης: Ἐπετ. Βουρβούρων 1 (1924), σ. 148, Ξενοφ. Ἀναγνωστοπούλου, Λαογραφικὰ Ρούμελης, Ἀθήναις 1955, σ. 70, Π. Παζαφειροπούλου, Περισυναγωγή γλωσσικῆς ὕλης καὶ ἐθίμων τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ, ἐν Πάτραις 1887, σ. 242, ἀρ. 352.

11. Διαλεχτῆς Ζευγώλη - Γλέζου, Παροιμίες ἀπὸ τὴν Ἀπείρανθο τῆς Νά-

Ἀνεξαρτήτως ὅμως τῆς ἐν ὅλῳ ἢ ἐν μέρει ὀρθότητος τῆς δοξασίας ταύτης ἡ ἐξεταζομένη παράδοσις περὶ τοῦ ὄνου ἦτο γνωστὴ ἐν Ἑλλάδι ἤδη κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους. Ὡς ἀναφέρει ὁ Πausanias, εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Ναυπλίας ὑπῆρχε πηγὴ καλουμένη Κανάθος, ἐνθα, ὡς ἰσχυρίζοντο οἱ Ἀργεῖοι, λουομένη κατ' ἔτος ἡ Ἥρα ἐγίνετο παρθένος. «Τὰ δὲ ὑπὸ τῶν ἐν Ναυπλίᾳ λεγόμενα ἐς τὸν ὄνον», ἐπάγεται ὁ ἀρχαῖος περιηγητής, «ὡς ἐπιφαγὼν ἀμπέλου κλῆμα ἀφθονώτερον ἐς τὸ μέλλον ἀπέφηνε τὸν καρπὸν, καὶ ὄνος σφίσιν ἐν πέτρᾳ πεποιημένος διὰ τοῦτο ἐστὶν ἅτε ἀμπέλων διδάξας τομὴν, παρίημι οὐκ ἀξιόλογα ἡγούμενος»¹.

Τὸ κείμενον οὐδεμίαν ἀφίνει ἀμφιβολίαν ὅτι ἡ ἀρχαία παράδοσις εἶναι ἀκριβῶς ὁμοία πρὸς τὴν σημερινήν, μὲ τὴν προσθήκην ὅτι εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Ναυπλίας ὑπῆρχε καὶ «ὄνος . . . ἐν πέτρᾳ πεποιημένος» διὰ τὴν ὑπηρεσίαν, τὴν ὁποίαν, ὑποτίθεται, παρέσχε τὸ ζῶον εἰς τοὺς Ναυπλιεῖς, διδάξαν αὐτοὺς τὴν κλάδευσιν τῆς ἀμπέλου.

Ἡ ἀρχαία αὕτη παράδοσις ἀπασχόλησε τοὺς ἐρευνητάς, οἱ ὅποιοι προσεπάθησαν νὰ ἐρμηνεύσουν αὐτὴν ποικιλοτρόπως.

Ἐκ τῶν ἐρευνητῶν τούτων—ἐνταῦθα γίνεται λόγος μόνον περὶ τῶν σημαντικωτέρων—ὁ Γεώργιος Οἰκονόμος θεωρεῖ αὐτὴν ὡς μεταγενέστερον δημιούργημα, ὡς παράδοσιν δηλ. αἰτιολογικὴν, πλασθεῖσαν πρὸς ἐξήγησιν τῆς ἐπὶ λίθου παραστάσεως τοῦ ὄνου, τὴν ὁποίαν εἶδεν ὁ Πausanias. Ἡ ἀληθὴς ὅμως κατ' αὐτὸν σημασία τῆς παραστάσεως γίνεται ἀντιληπτὴ, ἐὰν ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὅτι αὕτη ἔκειτο πλησίον τῆς πηγῆς Κανάθου καὶ ὅτι ἡ τελευταία εἶχεν ἰδιάζουσαν σημασίαν εἰς τὴν λατρείαν τῆς Ἥρας, ἡ ὁποία, ὡς ἀνεφέρθη, λουομένη κατ' ἔτος ἐν αὐτῇ ἐγίνετο παρθένος. Ὁ «ὄνος . . . ἐν πέτρᾳ πεποιημένος» ἀνήκει, ὡς φαίνεται, εἰς ἐποχὴν, κατὰ τὴν ὁποίαν τὸ ζῶον ἐθεωρεῖτο σύμβολον ἢ μᾶλλον θεῖκον ὃν τῆς γενεσιουργοῦ δυνάμεως καὶ ἔνεκα τούτου ἀπέλαυνεν ἴσως λατρείας. Ἡ ἐξήγησις αὕτη, κατὰ τὸν Οἰκο-

ξου, Ἀθήναι 1963, σ. 282. Πρβλ. καὶ παραλλαγὰς τοῦ τύπου τῆς παροιμίας Νί κ. Πέ ρ δ ι κ α, Σκυρος 2, 1943, σ. 78, ἀρ. 1604, ἐφημ. Σιφναϊκὴ φωνὴ 8, ἀρ. φύλλ. 93 (1972), σ. 2. Παραλλαγὰι τῆς παροιμίας εἰς τὰς ἀνεκδότους συλλογὰς τῶν Κέντρων Λαογραφίας καὶ Συντάξεως τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης φέρονται πολλαί, ἐκ τῆς ἐρεύνης ὅμως τὴν ὁποίαν διενήργησα διεπίστωσα ὅτι αὕτη ἀπαντᾷ κατὰ κανόνα ὑπὸ τοὺς ὡς ἄνω δύο τύπους μὲ ὀλίγας μόνον ἐξαιρέσεις. Οὕτω π.χ. ἐν τῇ περιοχῇ Βοΐου Κοζάνης φέρεται αὕτη ὑπὸ τὴν παραλλαγὴν «ἦταν στραβὸ τὸ κλῆμα, τό 'φαγε καὶ τὸ γαῖδούρι καὶ ξεράθηκεν ἀπὸ τῆ ρίζα» (ΚΛ, χφ. 2499, σ. 19). Πρβλ. Ἱστ. Λεξ. χφ. 787, σ. 447 (Ἰθάκη) καὶ ΚΛ, χφ. 2276, σ. 202Δ' (Μεγανήσι Λευκάδος). Σημειώ-
τέαι ἔτι καὶ αἱ ἐκ Καμpanoῦ Χανίων ἐκφράσεις «τὸ κλάδεψε σὰν τὸν γάδαρο» (ἐνν. τὸ κλῆμα) καὶ «ἔκοβε τὸ κλαδευτήρι σὰν τοῦ γαδάρου μας τὰ δόντια» (ΚΛ, χφ. 2798, σ. 183), λεγόμεναι ἐπὶ ἀτέχνου κλαδεύσεως τῆς ἀμπέλου.

1. Παυσ. 2, 38, 2-3 (Spiro).

νόμον, οὐδαμοῦ προσκρούει, δοθέντος ὅτι ἀκριβῶς ἐκ τοῦ αὐτοῦ τόπου ἢ ἐκ τῆς παρ' αὐτὸν περιοχῆς κατέχομεν μυκηναϊκὴν παράστασιν ὄνων, ἡ ὁποία βεβαίως δὲν ἐστὲρρεῖτο θρησκευτικῆς σημασίας ¹.

Τὴν ἐρμηνείαν ταύτην τοῦ Οἰκονόμου ἀναπτύσσων ἐκτενέστερον ἀκολουθεῖ βασικῶς καὶ ὁ W. Deonna. Καὶ οὗτος δηλ. δέχεται ὅτι ἡ παράστασις τοῦ ὄνου ὀφείλει νὰ ἔχῃ θρησκευτικὸν χαρακτῆρα, ὡς ἀνήκουσα εἰς παλαιότεραν ἐποχὴν, κατὰ τὴν ὁποίαν τὸ ζῶον τοῦτο ἦτο ἀντικείμενον σεβασμοῦ καὶ λατρείας ὡς σύμβολον τῆς γονιμοποιητικῆς δυνάμεως. Ἡ παρὰ τὴν παράστασιν πηγὴ Κάναθος εἶχε προφανῶς συνάφειαν πρὸς αὐτήν. Συνδεόμενος ὁ ὄνος πρὸς τὰ ὕδατα, τὰς πηγάς, τοὺς ποταμούς καὶ πρὸς αὐτὴν τὴν θάλασσαν, ἀποτελεῖ πνεῦμα τῶν ὑδάτων, τὰ ὁποῖα δίδουν τὴν ζωὴν καὶ τὸν θάνατον. Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν στεῖρον ἡμίονον, συνεχίζει ὁ Deonna, ὁ ὄνος εἶναι δύναμις γονιμότητος καὶ ὑπ' αὐτὴν τὴν ιδιότητά του συνδέεται πρὸς τοὺς θεοὺς τῆς βλαστήσεως καὶ τῆς γονιμότητος Διόνυσον, Σιληνοὺς, Μίδαν, Πρίαπον κτλ. Ἡ λαγνεία δὲ καὶ ὁ φαλλικὸς χαρακτῆρ τοῦ ζώου ἐξηγοῦν ἀκριβῶς τὴν σχέσιν του πρὸς τὰς ὡς ἄνω θεότητας τῆς φύσεως καὶ ἄλλα φαλλικὰ ὄντα ².

Αἱ ἀπόψεις αὗται, ἐπιδοκιμαζόμεναι κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον καὶ ὑπ' ἄλλων ἐπιστημόνων, περὶ τῶν ὁποίων κατωτέρω, φαίνονται ὀρθαί, τὴν ἐξεταζομένην ὁμῶς παραδοσὶν περὶ τοῦ τρόπου καθ' ὃν ἔμαθον οἱ ἄνθρωποι τὴν κλάδευσιν τῆς ἀμπέλου ἀναφέρει περαιτέρω καὶ ὁ Λατῖνος μυθογράφος Ὑγίνος ἢ μᾶλλον τὸ εἰς αὐτὸν ἀποδιδόμενον μεταγενέστερον αὐτοῦ μυθολογικὸν ἐγχειρίδιον. Ἡ παρ' Ὑγίνῳ παράδοσις παραλλάσσει τῆς παρὰ Πausanίαν μόνον κατὰ τὸ ὅτι ὄχι ὁ ὄνος, ὁ ὁποῖος ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ Ὑγίνου ἄλλως συνδέεται πρὸς τὴν ἀμπελον, ἀλλ' ἡ αἶξ ἦτο ἡ περιφαγοῦσα τὸ κλῆμα, τὸ ὁποῖον παρήγαγεν εἴτα ἀφθονώτερον καρπὸν, καὶ ἡ διδάξασα οὕτω τοὺς ἀνθρώπους τὴν κλάδευσιν αὐτοῦ. Εἰς τὸ κείμενον τοῦ Ὑγίνου ἀναφέρεται : «Antiqui autem nostri in lectis tricliniaribus in fulcris capita asellorum vite alligata habuerunt, significantes eum vini svavitatem invenisse. caper autem vitem quam praeroserat plenius fructum protulit, unde etiam putationem invenerunt» ³.

Ὁ G. Lafaye, ἀσχοληθεὶς εἰς εἰδικὴν μελέτην του μὲ τὴν ἐρμηνείαν τοῦ ὡς

1. Georg. P. Oikonomos, Bronzen von Pella, Mitteilungen des Deutschen Archäologischen Instituts, Athenische Abteilung, 51(1926), σ. 83 - 84. Αὐτόθι καὶ παλαιότερα βιβλιογραφία.

2. Ἰδὲ W. Deonna, Laus asini, Revue Belge de Philologie et d' Histoire 34 (1956), σ. 37 κέξ., σ. 636 κέξ. Ἐν σ. 37, σημ. 9, παρατίθενται καὶ οἱ τίτλοι τῶν κυριωτέρων ἐργασιῶν, εἰς τὰς ὁποίας γίνεται λόγος περὶ τοῦ ἐξεταζομένου ἐνταῦθα θέματος.

3. Hygin., Fab. 274, 1 (Rose).

άνω κειμένου τοῦ Λατίνου συγγραφέως¹, ἰδίᾳ μάλιστα μετὰ τὴν τοῦ πρώτου μέρους αὐτοῦ, ἥτοι τοῦ εἰς τὸν ὄνον ἀναφερομένου², ὑποστηρίζει ὅτι εἶναι ἐντελῶς ἀπίθανον ὁ τοπικὸς μῦθος περὶ τοῦ ὄνου, τὸν ὁποῖον κατέγραψεν ἐν Ἀργολίδι ὁ Πausανίας, νὰ ἔχη σχέσιν πρὸς τὴν ὑπὸ τοῦ Ὑγίνου, ὡς καὶ τοῦ Ἰουβενάλη, περιγραφομένην ρωμαϊκὴν ἢ ἰταλικὴν συνήθειαν³. Ὁ μῦθος τοῦ ὄνου ἐπλάσθη πρὸς ἐξήγησιν παλαιότερας συνηθείας, τῆς ὁποίας δὲν γνωρίζομεν πλέον οὔτε τὴν σημασίαν οὔτε τὴν ἀρχήν. Ὑπῆρξε ρωμαϊκὸν ἔθιμον νὰ στεφανώνουν μετὰ ἄνθη τοὺς ὄνους καὶ τοὺς ἡμιόνους κατὰ διαφόρους περιοδικὰς ἐορτάς πρὸς τιμὴν τῆς Ἑστίας κ.ἄ. Εἶναι προφανές, ἐπάγεται ὁ Lafaye, ὅτι οἱ ἀρχαῖοι Ρωμαῖοι ἐστεφάνωνον τοὺς ὄνους τῶν μετὰ φύλλα ἀμπέλου κατὰ τὸν τρυγητόν, ἐπειδὴ ἀκριβῶς οὗτοι ἐχρησιμοποιοῦντο κατ' αὐτὸν ὡς μεταφορικὰ μέσα⁴.

Τὴν τελευταίαν ταύτην ἐρμηνείαν τῆς προελεύσεως τοῦ ρωμαϊκοῦ ἐθίμου ἀποκρούει, καὶ δικαίως, ὁ Radermacher. Οὗτος, παρατηρῶν ὅτι ὁ ἰθυφαλλικὸς χαρακτήρ τοῦ ὄνου καὶ ἄλλα ἔτι στοιχεῖα ἐπιτρέπουν νὰ δεχθῶμεν ὅτι τὸ ζῶον ἐνεσάρκωνεν ἀρχικῶς δαίμονα τῆς βλαστήσεως καὶ ὅτι ἡ στενὴ σύνδεσις τοῦ πρὸς τὸν Διόνυσον καθιστᾷ πιθανὴν τὴν εἰκασίαν ὅτι ὄνος καὶ εὐδοκίμησις τῆς ἀμπέλου ὀφείλουν νὰ εὐρίσκωνται εἰς τινὰ σχέσιν, στηρίζει τὴν ἀπόψιν τοῦ ἐπὶ τῆς ἀμέσως ἀκολουθοῦσης διηγήσεως περὶ τῆς αἰγὸς καὶ τοῦ κλήματος. Αὕτη διατυπωμένη, κατὰ τὸν συγγραφέα, συντόμως καὶ ἐκφραστικῶς ἀποτελεῖ τὸ περιεχόμενον παραδόσεως, ἡ ὁποία δίδει τὸ «αἷτιον» τῆς ἀρχῆς τῆς καλλιέργειας τῆς ἀμπέλου. Ὁ Radermacher παραθέτει ἐν συνεχείᾳ τὴν παρὰ Πausανίᾳ ὡς ἄνω μνημονευθεῖσαν παράδοσιν περὶ τοῦ ὄνου, τὴν ὁποίαν ὀρθῶς θεωρεῖ ὁμοίαν πρὸς τὴν παρ' Ὑγίνῳ μετὰ μόνην τὴν μνημονευθεῖσαν διαφορὰν εἰς τοὺς πρωταγωνιστάς (ὄνος - αἶξ)⁵.

Ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς εἶναι ὁ μόνος, καθ' ὅσον τοῦλάχιστον γνωρίζω, ὁ ὁποῖος ἔθιξε καὶ τὸ ζήτημα τῆς ἐπιβιώσεως τῆς παραδόσεως περὶ τοῦ ὄνου, τὸ ὁποῖον εἶναι λίαν διαφωτιστικὸν ἐν προκειμένῳ καὶ τὸ ὁποῖον ἐνδιαφέρει βασικῶς τὴν παροῦσαν ἔρευναν. Οὗτος παραθέτει συγκεκριμένως παράδοσιν ἐκ τῆς περιοχῆς Unterwallis τῆς Ἑλβετίας, δημοσιευθεῖσαν ὑπὸ Jegerlehner (Sagen aus dem Unterwallis,

1. Georges Lafaye, L'âne et la vigne, Revue de Philologie 38 (1914), σ. 174 - 181.

2. Ὁμοία περὶ τῶν περιβαλλομένων διὰ κλήματος κεφαλῶν τῶν ὄνων ἐπὶ τῶν στηριγμάτων τῶν δειπνητικῶν κλινῶν ἄλλ' ἄνευ μνείας τῆς αἰτίας τῆς τοιαύτης παραστάσεως ἀναφέρει ὁ Ἰουβενάλης (11, 96 - 98).

3. Ἐνθ' ἄνωτ., σ. 174.

4. Αὐτόθι, σ. 178.

5. L. Radermacher, ἐν Wiener Studien 36 (1914), σ. 320 - 321.

σ. 118, ἀρ. 18) ¹, τὴν ὁποίαν θεωρεῖ ὡς ἀπόδειξιν τῆς πίστεως, μὲ τὴν ὁποίαν ὁ λαὸς διαφυλάττει τὰς παλαιὰς τοῦ παραδόσεις. Αὕτη ἔχει ὡς ἐξῆς : «Jadis on ne taillait pas la vigne. Nos ancêtres vigneronns lui consacraient bien moins de travail, ils la laissaient croître à volonté. On peut facilement se représenter combien les sarments buissoneux étaient peu productifs. Un jour, un âne — oh, l'utile animal — passant près d'une vigne en rompit une pousse d'un coup de dent clandestin. On crut la branche perdue. Tout au contraire! Quand vint l'automne ce fut celle-là qui donna le plus de raisins. C'est depuis lors que l'on prit l'habitude de tailler la vigne au commencement du printemps. L'on s'en trouva bien. Voici comment l'âne fut le premier «tailleur» de vignes» ².

Ἐὰν κατὰ τὸν Radermacher ἡ ὑπαρξίς τῆς παραδόσεως ταύτης ἀπετέλει ἀπλὴν σύμπτωσιν, κατὰ τὸν χαρακτῆρα τῆς περιοχῆς, τοῦλάχιστον ὡς οὗτος ἐμφανίζεται εἰς τοὺς μύθους τῆς, θὰ ἀνέμενέ τις μᾶλλον βοῦν, πρόβατον ἢ αἶγα ἀντὶ τοῦ μνημονευομένου ὄνου. Ἐκ τοῦ λόγου τούτου καὶ ἐκ τῆς μνείας τῆς παραδόσεως παρὰ Πausanίᾳ ἄγεται ὁ συγγρ. νὰ πιστεύσῃ ὅτι μᾶλλον πρόκειται ἐνταῦθα περὶ ἀρχαίας ἀναμνήσεως, ἢ καὶ δὲν εἶναι βέβαιος διὰ ποίας ὁδοῦ ἔφθασεν ἡ παράδοσις (μέχρι τῆς περιοχῆς Unterwallis. Τελικῶς τίνει οὗτος νὰ δεχθῇ τὴν ἐξῆς ἄποψιν. Ἐὰν ἡ παράδοσις ἔχῃ διασωθῇ, εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἀργολίδα καὶ τὴν μνημονευθεῖσαν σημερινὴν περιοχὴν τῆς Ἑλβετίας, ἴσως δὲν ἐπρόκειτο περὶ ἀρχαίας καθαρῶς τοπικῆς παραδόσεως, ἀλλὰ περὶ παραδόσεως εὐρύτερον διαδεδομένης κατὰ τὴν Ἀρχαιότητα, διότι τοῦλάχιστον πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι διὰ τῶν Ρωμαίων μετεφέρθη εἰς Wallis εἴτε διὰ τῆς προφορικῆς ὁδοῦ εἴτε διὰ τῆς γραπτῆς λατινικῆς παραδόσεως. Ἴσως θὰ πρέπει νὰ εὑρεθῇ μία ἄλλη ἐνδεχομένως λογοτεχνικὴ πηγὴ, ἡ ὁποία νὰ ἐχρησίμευσεν ὡς ἐνδιάμεσος τῆς προφορικῆς καὶ τῆς παραδόσεως τῆς Ἀργολίδος, ὡς αὕτη διεσώθη ὑπὸ τοῦ Πausανίου ³.

Αἱ ἀπόψεις αὗται τοῦ σοφοῦ ἐρευνητοῦ εἶναι βασικῶς ὀρθαί, θὰ ἠδύναντο ὅμως νὰ εἶναι εἰς τινὰ σημεῖα καὶ διάφοροι κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον, καὶ πάντως καλύτερον τεκμηριωμένοι, ἐὰν οὗτος εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν τὸ εὐρὺ ὕλικόν τῶν ἐλληνικῶν παραδόσεων.

Κατ' ἀρχὴν ὀφείλει τις νὰ σημειώσῃ ὅτι ἡ σύγκρισις τῆς ἀρχαίας παραδόσεως πρὸς νεωτέραν μεμονωμένην, ὡς ἐκείνη τῆς περιοχῆς Unterwallis, πρὸς ἀπό-

1. Ἡ παραπομπὴ ἐλήφθη ἐκ τῆς μελέτης τοῦ Radermacher, σ. 321.

2. Ἐνθ' ἄνωτ.

3. Αὐτόθι, σ. 321 - 322.

δειξιν τῆς ἱστορικῆς τῆς συνεχείας εἶναι παρακεκινδυνευμένη, δυναμένη νὰ ὀδηγήσῃ καὶ εἰς ἐσφαλμένα συμπεράσματα. Ἡ ὀρθὴ μεθοδολογικὴ ἀρχὴ ἀπαιτεῖ εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν τὴν σύγκρισιν τοῦ ἀρχαίου πρὸς τὸ νεώτερον ὑλικόν, ἐὰν βεβαίως τὸ τελευταῖον ὑπάρχῃ, ἐφ' ὅσον τὸ νεώτερον τοῦτο εἶναι ὄχι μεμονωμένον, ἀλλ' εὐρέως κατὰ τὸ δυνατόν διαδεδομένον, τοῦθ' ὅπερ ἀποτελεῖ ἐν ἐκ τῶν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον χαρακτηριστικῶν τῆς δημώδους προελεύσεώς του. Τοιοῦτο ὑλικόν εἶναι ἐν προκειμένῳ τὸ ἐλληνικόν, ὡς παρετέθη ἀνωτέρω, τὸ ὁποῖον πιστοποιοῦν πλὴν ἄλλων τὴν διάδοσιν τῆς ἀρχαίας παραδόσεως εἰς τὸν σημερινὸν ἐλληνικὸν χῶρον ἀξιολογεῖ καὶ τὴν σύγχρονον ἐλβετικήν.

Ἐκ τῶν νεοελληνικῶν παραδόσεων, κυρίως εἰπεῖν παραλλαγῶν, μία προέρχεται ἐκ τῆς αὐτῆς περιοχῆς ἐξ ἧς καὶ ἡ ἀρχαία καὶ παρουσιάζει περισσότερα πάσης ἄλλης κοινὰ στοιχεῖα πρὸς αὐτήν, ἀφοῦ γίνεται λόγος ἐν αὐτῇ καὶ περὶ «μαρμαρίνου ἀγάλματος» τοῦ ὄνου, κατασκευασθέντος πρὸς τιμὴν τοῦ ὑπὸ τῶν εὐεργετηθέντων ὑπ' αὐτοῦ. Τὴν παράδοσιν ταύτην περιέλαβε τὸ 1926 εἰς τὰς συλλογὰς του ὁ ἀκάματος συλλογεὺς λαογραφικοῦ ὑλικοῦ Χ. Κορύλλος καὶ ἔχει ὡς ἐξῆς : «Ὁ γαῖδαρος ἐδίδαξεν εἰς τοὺς ἀνθρώπους τὸ κλάδεμα τῶν ἀμπέλων, διόπερ καὶ οἱ πρῶτοι διδαχθέντες Ναυπλιεῖς ἔστησαν αὐτῷ ἐν τῇ πόλει τὸν μαρμαρίνον ἀγάλματι δι' αἰτίαν τοιαύτην. Ὅταν ὁ γαῖδαρος ἀφίνοτο ἐλεύθερος νὰ βοσκήσῃ εἰς τὸ Ἀργολικὸν πεδίον, ἐν μέσῳ τῶν ἀμπέλων αἵτινες δὲν ἐκλαδεύοντο καὶ διὰ τοῦτο εἶχον βλαστοὺς μεγάλους, αὐτὸς ἔτρωγε τὰ προσφιλῆ αὐτῷ κλήματα, ἀφίνων τὰ πρὸς τὸν κορμὸν (πρέμνον) τμήματα ἀφάγωτα, διότι ἦσαν χονδρὰ καὶ δύσπεπτα. Οἱ Ναυπλιεῖς παρετήρησαν κατὰ τὴν ἐπερχομένην ἀνοιξιν ὅτι τὰ λείψανα ταῦτα τοῦ γεύματος τοῦ γαϊδάρου ἀνέδιδον βλαστοὺς οὐ μόνον ζωηροὺς ἀλλὰ καὶ πλήρεις σταφυλῶν. Μιμηθέντες οὖν αὐτόν, ἔκοψαν τοὺς κλάδους τῶν κλημάτων κατὰ τὸν χειμῶνα ὅπως καὶ ὁ γαῖδαρος, ἀφίνοντες μόνον τὰ πρὸς τὸ κούρβουλον τμήματα τῶν κλημάτων με δύο ἢ τρεῖς ὀφθαλμοὺς (μάτια) καὶ οὕτως ἐγέμισε τὸ Ναύπλιον ἀπὸ σταφύλια»¹.

Δὲν εἶναι βέβαιον, ἂν ἡ παράδοσις αὕτη κατεγράφη ὡς ἔχει κατὰ τὸ περιεχόμενον παρὰ τινος ἀπαιδευτοῦ πληροφοριοδότου ἢ ἂν ὁ συλλογεὺς μετεσχημάτισεν αὐτήν, μάλιστα κατὰ τὸ πρῶτον αὐτῆς μέρος, προσθέσας τὰ περὶ τοῦ ἀγάλματος τοῦ ὄνου ἐξ ἀναγνώσεως τοῦ σχετικοῦ χωρίου τοῦ Πausanίου ἢ ἐξ εἰδήσεως προερχομένης ἐξ ἄλλου πεπαιδευμένου, ὁ ὁποῖος ἐγνώριζε τὸ σχετικόν κείμενον ἢ ἐνδεχομένως ἄλλην ἐνδιάμεσον πηγήν. Ἡ παράθεσις τῆς παραδόσεως εἰς λογίαν γλῶσσαν καθιστᾷ περισσότερον ἀσαφές τὸ πρᾶγμα. Διότι ἐὰν βεβαίως κατεγράφετο αὕτη εἰς τὴν δημώδη γλῶσσαν καὶ παρείχοντο ὑπὸ τοῦ συλλογέως πληροφορίαι περὶ τῶν γραμ-

1. ΚΑ, χφ. 2268, σ. 1166 - 1167.

ματικῶν γνώσεων, τῆς ἡλικίας, τοῦ τρόπου καθ' ὃν ἔμαθεν αὐτὴν ὁ ὑπαγορεύσας κ.ἄ., τοῦθ' ὅπερ ἀπαιτεῖ ἡ αὐστηρῶς ἐπιστημονικὴ μέθοδος καταγραφῆς τῶν μνημείων τοῦ λόγου τοῦ λαοῦ, θὰ ἦτο ἰδιαίτερος πολύτιμος, διότι θὰ παρεῖχε τὴν ἰσχυρὰν ἐνδειξὴν ὅτι εἰς τὸν αὐτὸν τόπον ἔχει διασωθῇ ἀπὸ τῶν ἀρχαίων χρόνων αὐτουσία μεταδιδομένη ἀπὸ στόματος εἰς στόμα ἢ παράδοσις, ὡς τοῦλάχιστον ἀπαντᾷ αὕτη παρὰ Πausanίᾳ. Ὅπωςδὴποτε ἡ παράδοσις, καὶ ὡς παρέχεται ὑπὸ τοῦ Κορύλλου, εἶναι κατὰ τὰ λοιπὰ τοῦλάχιστον ἀναμφισβητήτως δημώδης, ἀποτελοῦσα ἀπλὴν παραλλαγὴν τῶν ἄλλων, αἱ ὁποῖαι, ὡς εἶδομεν, προέρχονται ἐκ διαφόρων διαμερισμάτων τοῦ ἐλληνικοῦ χώρου.

Αἱ παραδόσεις αὗται πάλιν, τοῦλάχιστον αἱ περισσότεραι, ὁμοιάζουν καὶ εἰς αὐτὰς ἐνίοτε τὰς λεπτομερείας πρὸς τὴν παρατεθεισάν ἐλβετικὴν, εἰς τὴν ὁποίαν, ὡς εἶδομεν, γίνεται ἐπίσης λόγος περὶ ὄνου καὶ ὄχι περὶ αἰγός. Τοῦτο σημαίνει ὅτι ἡ ὑπαρξὶς τῶν δημῶδων τούτων παραδόσεων εἰς δύο τόσον ἀπομεμακρυσμένας χώρας — ἴσως ὑπάρχουν καὶ ἀλλαχοῦ ἀλλὰ δὲν κατεγράφησαν ἢ ἂν ἔχουν καταγραφῇ τὸ πρᾶγμα παραμένει εἰς ἐμὲ τοῦλάχιστον ἀγνωστον — τόσον στενῶς συνδεδεμένων πρὸς τὴν ἀρχαίαν ἀποκλείει μᾶλλον τὴν δυνατότητα τυχαίας δημιουργίας, ἢτοι δημιουργίας συγχρόνου, ἀνεξαρτήτου πρὸς τὴν ἀρχαίαν.

Αἱ παραδόσεις ἐπομένως αὗται ἀποτελοῦν ἀναμνήσεις τῆς ἀρχαίας ἀργολικῆς, ἡ ὁποία, ὡς εἶκασε καὶ ὁ Radermacher, δὲν θὰ ἦτο τοπικὴ παράδοσις, ἀλλ' εὐρύτερον ἀνὰ τὸν ἐλληνορρωμαϊκὸν κόσμον διαδεδομένη. Ὅτι βεβαίως ἡ τελευταία δὲν διεσώθη ὑπ' ἄλλου συγγραφέως δὲν ἀποτελεῖ ἰσχυρὸν λόγον νὰ ἀμφιβάλλωμεν περὶ αὐτοῦ. Εἶναι γνωστὸν ὅτι οἱ Ἀρχαῖοι, ἰδίᾳ μάλιστα τῆς κλασσικῆς ἐποχῆς, δὲν ἀπέδιδον συνήθως σημασίαν εἰς τὰ δημιουργήματα ἀφελῶν ἀνθρώπων τοῦ λαοῦ, ἐξ οὗ καὶ πλεῖσται δημῶδεις παραδόσεις, ᾄσματα καὶ ἄλλα μνημεῖα τοῦ λόγου, τὰ ὁποῖα θὰ ἦσαν ἀναμφιβόλως εὐρέως γνωστὰ εἰς τὴν ὑπαιθρον χώραν, μὴ καταγραφέντα ὡς ἀσήμαντα παρέμειναν καὶ θὰ παραμείνουν ἴσως διὰ παντὸς ἄγνωστα. Καὶ αὐτὸς ἔτι ὁ Πausanίᾳς, ζῶν εἰς ἐποχὴν καταπτώσεως καὶ μαρασμοῦ τῆς ὑψηλῆς πνευματικῆς δημιουργίας, εἰς ἐποχὴν κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ μαγεία καὶ ἡ δεισιδαιμονία καὶ ἄλλα ἀποβλαστήματα τῆς ἐλληνικῆς καὶ ρωμαϊκῆς διανοίας ἦσαν στοιχεῖα κυριαρχοῦντα εἰς τὴν ζωὴν, ἐκδηλώνει τὴν περιφρόνησίν του πρὸς τὰ δημιουργήματα ταῦτα, ἐὰν κρίνωμεν ἐκ τῶν λόγων, τοὺς ὁποίους ἐπισυνάπτει εἰς τὴν καταγραφομένην παράδοσιν περὶ τοῦ ὄνου (παρίημι οὐκ ἀξιόλογα ἡγούμενος).

Τὴν ἑλλειψιν ἢ τὴν σπάνιν γραπτῶν πηγῶν ἀναπληρῶνει ἢ συμπληρῶνει πολυτάκις ἡ προφορικὴ παράδοσις. Ἐν προκειμένῳ ἡ τόσον εὐρεῖα διάδοσις τῆς περὶ ἧς πρόκειται παραδόσεως εἰς τὸν ἐλληνικὸν χῶρον καὶ ἡ καταγραφὴ αὐτῆς ἐξ ἄλλης ἀπομεμακρυσμένης χώρας ὑπὸ τὴν αὐτὴν βασικῶς μορφήν ἐνισχύουν τὴν γνώμην

ὅτι αὕτη, ὅφ' ἦν μορφήν παραδίδεται ὑπὸ τοῦ Πausανίου, θὰ ἦτο εὐρύτερον διαδεδομένη εἰς τὸν ἑλληνορρωμαϊκὸν κόσμον, ὥς ἤδη ἐλέχθη.

Εἰς τὸν νεώτερον ἑλληνικὸν λαὸν ἐγένετο αὕτη γνωστὴ ἐκ τῆς Ἀρχαιότητος, παραδιδόμενη ἀπὸ στόματος εἰς στόμα, χωρὶς νὰ ἀποκλείεται καὶ ἡ παρεμβολὴ ἄλλης γραπτῆς πηγῆς, εἰς δὲ τὴν μνημονευθεῖσαν περιοχὴν τῆς Ἑλβετίας ἐγένετο γνωστὴ ἐκ τῆς λατινικῆς γραμματείας διὰ τῆς προφορικῆς ὁδοῦ ἢ τῇ παρεμβολῇ ἴσως καὶ γραπτῆς πηγῆς, ὥς εἶκασεν ὁ Radermacher. Κατ' ἐμὲ κριτὴν ἡ παράδοσις τοῦ Ὑγίνου εἶναι πιθανώτατα αὕτη αὕτη ἡ παράδοσις τοῦ Πausανίου, ἡ ὁποία βεβαίως θὰ εἶχε πλασθῇ πολὺ παλαιότερον τῶν χρόνων καταγραφῆς της, δοθέντος μάλιστα ὅτι οἱ Ἀρχαῖοι ἐγνώριζον ἤδη πρὸ πολλοῦ τὴν κλάδευσιν τῆς ἀμπέλου¹. Ὁ ὄνος, συνδεδεμένος, ὥς ἐλέχθη, πρὸς τὸν Διόνυσον, ἦτο εὐκόλον νὰ ὑποκατασταθῇ ὑπὸ τῆς αἰγός, τῆς ὁποίας ἡ σχέσις ἐπίσης πρὸς τὸν Διόνυσον καὶ τὴν ἀμπελον εἶναι, ὥς γνωστόν, στενοτάτη. Ἀρχαῖοι μάλιστα μῦθοι, ὥς ὁ μῦθος τοῦ Ἰκαρίου καὶ τῆς Ἡριγόνης² καὶ ἄλλοι παραδιδόμενοι ὑπὸ Ἑλλήνων καὶ Λατίνων συγγραφέων³, ἔχουν ἀκριβῶς ὡς θέμα τὸ φάγωμα τῆς ἀμπέλου ὑπὸ τῆς αἰγός, κυρίως εἰπεῖν ὑπὸ τοῦ τράγου, ἔνεκα τοῦ ὁποίου ὁ τελευταῖος θυσιάζεται εἰς τὸν θεόν. Ἀλλ' εἰς τοὺς μῦθους τούτους γίνεται λόγος περὶ καταστροφῆς, τὴν ὁποίαν προκαλεῖ εἰς τὴν ἀμπελον ἡ αἰς, ἢ μᾶλλον ὁ τράγος, ὁ λόγος δ' οὗτος καθίσταται πρόξενος τῆς θυσίας του (αἰτιολογικοὶ προφανῶς καὶ οὗτοι μῦθοι σχετιζόμενοι πρὸς τὴν λατρείαν τοῦ Διονύσου).

Εἰς τοὺς αἰτιολογικοὺς τούτους μῦθους οὐδαμοῦ, καθ' ὅσον τοῦλάχιστον γνωρίζω, γίνεται ὑπαινιγμὸς ὅτι τὸ φάγωμα τῆς ἀμπέλου ὑπὸ αἰγός ἀποδεικνύεται τελικῶς εὐεργετικόν, διδασκομένου οὕτω τοῦ ἀνθρώπου τὴν κλάδευσιν τοῦ φυτοῦ. Ἀντιθέτως ἀναφέρεται ὅτι τὸ ζῶον τοῦτο εἶναι ἐχθρὸς τῆς ἀμπέλου⁴.

1. Ἰδὲ Verg., Georg. 2, 403 κέξ., Columella 4, 9-10. Πρβλ. καὶ Γεωπονικά 5, 23 (ἐκ τοῦ Παμφίλου).

2. Κυρία πηγὴ διὰ τὸν μῦθον τοῦτον ὁ Ὑγῖνος (Astron. 2, 4).

3. Ἰδὲ δείγματος χάριν τοὺς μῦθους Ἀφθονίου, ἐν Corpus Fabularum Aesopiarum, ἔκδ. Hausrath - Hunger, 1, 2, ἀρ. 327, σ. 150, καὶ Βαβρίου, ἀρ. 181 (ἔκδ. Crusius), ἔνθα καὶ παραπομπαὶ εἰς τὰς ἀρχαίας πηγάς. Πρβλ. περὶ τοῦ θέματος γενικώτερον W. Ehlers, Oscilla, RE XVIII, 2 (1942), στ. 1570-1571, Karl Meuli, Altrömischer Maskenbrauch, Museum Helveticum 12 (1955), σ. 206 κέξ. καὶ Will Richter, Ziege, RE XA (1972), στ. 422 κέξ.

4. Πρβλ. Σοῦδα ἐν λ. ἀσκὸς ἐν πάχνη... «δοκεῖ δὲ ἐχθρὸν εἶναι τῇ ἀμπέλῳ τὸ ζῶον», Varro, R. r. 1, 2, 18. Κατὰ τὰ Γεωπονικά (4, 2 ἐκ τοῦ Ἀφρικανοῦ) ἀποβαίνει συντελεστικὴ πλουσίας καρποφορίας ἡ κατάχωσις περὶ τὸ κλῆμα ὀρθίων τριῶν κεράτων αἰγός οὕτως, ὥστε νὰ κατέρχεται δι' αὐτῶν πρὸς τὰ κάτω τὸ ὕδωρ τῆς βροχῆς, ἀλλ' ἡ συνταγὴ αὕτη εἶναι μα-

Ἐξ ἄλλου ἐκ τῆς ἐρεύνης τὴν ὁποίαν διενήργησα δὲν ἡδυνήθην νὰ ἀνεύρω νεοελληνικὴν παράδοσιν, συναφῇ πρὸς τὴν παρ' Ὑγίνω. Εἰς τὴν παρατεθεῖσαν ὡς ἄνω ἐκ Νάξου γίνεται ἀντιθέτως λόγος περὶ τῆς αἰγός, ἐν ἀντιδιαστολῇ πρὸς τὸν ὄνον, ὡς καταστροφέως τῆς ἀμπέλου. Ἐπίσης εἰς παραλλαγὰς τῆς ἀνωτέρω συζητηθείσης παροιμίας μὲ θέμα τὴν καταστροφὴν τῆς ἀμπέλου ὑπὸ τοῦ ὄνου ἀναφέρεται ἀντὶ τοῦ τελευταίου ἐκ τῶν ζώων μόνον αἶξ. Οὕτως εἰς Μανιάκι εἶναι γνωστὴ ἡ παροιμία «ἦτανε στραβὸ τὸ κλῆμα τό 'φαγε καὶ τὸ κατσίκι»¹, εἰς τὴν Σάμον «ἦταν στραβὸ τὸ κλῆμα, τό 'φαι κ' ἡ γίδα»², ἀλλαχοῦ «ἦτανε στραβὸ τὸ κλῆμα, τό 'φαγε κ' ἡ κατσίκι κι ἀπόγινε»³, λίαν δὲ χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ κυπριακὴ παροιμία «τ' ἀμπέλιν ἄκουσεν τοῦ τσακκαροῦ (δηλ. τοῦ κουδουνιοῦ τὸ ὁποῖον ἀναρτοῦν εἰς τὸν λαιμὸν τῆς αἰγός) τζαὶ βούρησεν τζαὶ χάθην»⁴, τῆς αἰγός θεωρουμένης καὶ ἐνταῦθα μεγάλου ἐχθροῦ τῆς ἀμπέλου, ὡς σημειώνει καὶ ὁ δημοσιεύσας τὴν παροιμίαν.

Ἐν Ἀγίᾳ Παρασκευῇ Λέσβου ὑπάρχει ἡ δοξασία ὅτι «τὸ δόντι τῆς κατσίκας εἶναι φαρμακερὸ κι ὅ,τι τρώει δὲν γίνεται, κυρίως τὰ κλήματα τῶν ἀμπελιῶν»⁵.

Ἐξ ἄλλου κατὰ διαδεδομένην ἐν Ἀνδρῶν (πιθανώτατα καὶ ἀλλαχοῦ) δημώδη αἰτιολογικὴν παράδοσιν, τὴν ὁποίαν κατέγραψα κατὰ τὴν διάρκειαν προσφάτου ἀποστολῆς μου εἰς τὴν νῆσον (Σεπτέμβριος 1973), ἡ αἶξ ἐκ λόγων αὐτοσυντηρήσεως κατατρώγει τοὺς τὸ πρῶτον ἐμφανιζομένους τρυφεροὺς βλαστοὺς τῆς ἀμπέλου, ἐπιδιώκουσα ὅπως οὕτως ἀποφύγῃ τὴν σφαγὴν τῆς πρὸς κατασκευὴν ἐκ τοῦ δέρματός της, μόνου καταλλήλου ἐκ τῶν δερμάτων τῶν ζώων, ἀσκοῦ διὰ τὴν μεταφορὰν ἐντὸς αὐτοῦ εἰς τὰς οἰκίας τῶν ἀμπελουργῶν τοῦ παραχθησομένου οἴνου⁶.

γικοῦ χαρακτηῖρος, μὴ προδίδουσα συνάφειαν πρὸς οἵανδήποτε ἀντίληψιν περὶ σχέσεως τοῦ ζώου πρὸς τὴν εὐδοκίμησιν τοῦ φυτοῦ (πρβλ. καὶ R i c h t e r, ἐνθ' ἄνωτ., στ. 430).

1. ΚΛ, χφ. 1508, σ. 101.

2. Ἀρχεῖον Σάμου 3 (1948 - 54), σ. 139.

3. Ἀνθίμου Α. Παπαδοπούλου, Φρασεολογικά, Λεξικογραφικὸν Δελτίον 7 (1955), σ. 55 (δὲν σημειοῦται ὑπὸ τοῦ συγγραφέως ὁ τόπος προελεύσεως τῆς παροιμίας).

4. Ἀ. Παναρέτου, Κυπριακὴ γεωργικὴ λαογραφία, Λευκωσία 1967, σ. 132, ἀρ. 61.

5. ΚΛ, χφ. 3637, σ. 332. Ἡ δοξασία αὕτη εἶναι γνωστὴ γενικώτερον καὶ παρ' Ἀρχαίοις. Πρβλ. V e r g., Georg, 2, 374 - 375 καὶ V a r r o, ἐνθ' ἄνωτ.

6. ΚΛ, χφ. 3669, σ. 7, 14, 16 καὶ 123. Κατὰ παραλλαγὴν τοῦ ἀνωτέρω μνημονευθέντος μύθου τοῦ Ἰκαρίου καὶ τῆς Ἡριγόνης, σχετιζομένην πρὸς τὴν γινομένην διασκέδασιν τοῦ ἀσκωλισμοῦ κατὰ διαφόρους ἐορτάς πρὸς τιμὴν τοῦ Διονύσου, ὁ Ἰκάριος θυμωθεὶς φονεύει τράγον, ἐπειδὴ ὁ τελευταῖος κατέτρωγε τοὺς τρυφεροὺς βλαστοὺς τῆς ἀμπέλου, τὴν καλλιέργειαν τῆς ὁποίας εἶχεν ὀρισθῇ ὑπὸ τοῦ Διονύσου ὅπως διδάξῃ εἰς τοὺς ἀνθρώπους. Ἐκ τοῦ δέρματος τοῦ ἐκ τῆς αἰτίας ταύτης τιμωρηθέντος ζώου ὁ ἥρως κατασκευάζει ἀσκόν, πληροῖ αὐτὸν δι' ἀέρος καὶ ἐξαναγκά-

Ἔτι περαιτέρω, ὡς εἶναι γνωστόν, τὸ ζῶον τοῦτο θεωρεῖται ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ἀλλὰ καὶ ὑπ' ἄλλων λαῶν δημιούργημα τοῦ διαβόλου, κατηραμένον ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ κ.τ.τ.¹ Ἐκ τοῦ λόγου τούτου ἀποδίδονται εἰς αὐτό, ἐν ἀντιθέσει μάλιστα πρὸς τὸ πρόβατον ἢ καὶ ἄλλα ζῶα, πολλαὶ κακαὶ ιδιότητες, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ νὰ καταστρέφῃ τὰ δένδρα καὶ τὰ φυτά, τοῦτο δὲ καὶ ἐκ τῆς λαϊκῆς ἐμπειρικῆς παρατηρήσεως ὅτι ἡ αἰξ ἀναρριχᾶται ἐπὶ τῶν φυτῶν κατατρώγουσα τοὺς μόλις ἐμφανισθέντας τρυφεροὺς βλαστοὺς αὐτῶν². Εἰδικώτερον ὅμως αἱ ἀντιλήψεις τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ σήμερον περὶ τῆς αἰγὸς καὶ τῆς ἀμπέλου, ἐκφραζόμεναι εἰς τὰς παραδόσεις καὶ τὰς παροιμίας του, συνεχίζονται ἀπὸ τῆς Ἀρχαιότητος. Χαρακτηριστικὰ τῆς σχέσεως τῶν νεωτέρων πρὸς τὰ ἀρχαῖα παράλληλα εἶναι ὅσα παραδίδει πάλιν ὁ Πausanias περὶ τοῦ λόγου ἕνεκα τοῦ ὁποίου ἀπέλαυε τιμῆς «αἰξ χαλκῇ», εὕρισκομένη ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς τῆς πόλεως Φλιοῦντος. «Ἀνάκειται δὲ ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς αἰξ χαλκῇ, τὰ πολλὰ ἐπίχρυσος· παρὰ δὲ Φλιασίοις τιμὰς ἐπὶ τῷδε εἴληφε. τὸ ἄστρον ἦν ὀνομάζουσιν αἶγα ἀνατέλλουσα τὰς ἀμπέλους λυμαίνεται συνεχῶς· ἵνα δὲ ἄχαρι μηδὲν ἀπ' αὐτῆς γένηται, οἱ δὲ τὴν ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς χαλκῇν αἶγα ἄλλοις τε τιμῶσι καὶ χρυσῷ τὸ ἄγαλμα ἐπικοσμοῦντες»³.

Ὅτι τέλος ἡ παράδοσις περὶ τοῦ ὄνου καὶ τῆς κληδεύσεως τῆς ἀμπέλου προῆλθεν ἀρχικῶς ἐκ πραγματικοῦ συμβάντος εἶναι λίαν πιθανόν, ἂν καί, ὡς ὀρθῶς σημειώνει περαιτέρω ὁ Eisler, τυχαία ἀποκοπὴ τοῦ κλήματος εἰς τὸ δάσος ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου καὶ παρατήρησις ἐν συνεχείᾳ ὅτι τοῦτο ἀπέδωσε πλείονα καρπὸν τῶν ἄλωβήτων παραμεινάντων κλημάτων θὰ ἠδύνατο ἐπίσης νὰ ἀποτελέσῃ τὴν ἀφετηρίαν δημιουργίας τῆς παραδόσεως⁴.

Ζεῖ τοὺς συντρόφους του νὰ χορεύσουν περὶ αὐτόν. Πρόκειται προφανῶς ἐνταῦθα περὶ μεταγενεστέρου αἰτιολογικοῦ μύθου. Περὶ αὐτοῦ ἰδὲ Ὑ γ ἱ ν ο ν, ἐνθ' ἄνωτ. Πρβλ. γενικώτερον H e e g, Ikarios, ἐν RE IX1 (1914), στ. 975, M e u l i, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 211, R i c h t e r, ἐνθ' ἄνωτ., στ. 429 κ.ἄ.

1. Ἰδὲ O s k a r D ä h n h a r d t, Natursagen 1, 1907, σ. 153 - 154, 164 - 166, 174, 187, 195, 346 καὶ 56 - 58, Δ η μ. Β. Ο ἰ κ ο ν ο μ ῖ δ ο υ, Ἀνέκδοτοι δυσίτικαὶ παραδόσεις τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, Ἐπετ. τοῦ Λαογρ. Ἀρχείου 17 (1964), ἐν Ἀθήναις 1965, σ. 15 - 17 καὶ 34 - 35.

2. Πρβλ. V a r r o, ἐνθ' ἄνωτ. (Eae (ἐνν. caprae) enim omnia novella sata carpendo corrumpunt, non minimum vites atque oleas).

3. Π α υ σ. 2, 13, 6. Ὁ F r a z e r (The Golden Boughs, part v, Spirits of the corn and of the wild, vol. I, 1936, σ. 18) ὑποστηρίζει ὅτι ἡ χαλκῇ αἰξ παριστάνει αὐτὸν τὸν θεὸν τοῦ οἴνου, ὅπερ ὅμως ἐλλείπει ἀρχαιολογικῶν παραλλήλων θεωρεῖ ἐντελῶς ἀυθαίρετον ὁ R i c h t e r, ἐνθ' ἄνωτ., στ. 422).

4. R o b e r t E i s l e r, Orphisch - dionysische Mysteriengedanken in der christlichen Antike, Leipzig und Berlin 1925 (φωτ. ἀνατ. 1966), σ. 232, σημ. 4.

RÉSUMÉ

L' âne, la chèvre et la taille de la vigne

par Steph. D. Imellos

L' auteur de la présente étude traite d' une légende néohellénique largement répandue, et dont le contenu est le suivant. Un âne dévore une vigne; les hommes remarquent que celle - ci, au lieu d' en souffrir, donne des sarments plus vivaces, produisant plus de fruits que les autres, et apprennent ainsi à tailler la plante.

Cette légende relative à l' âne a déjà été recueillie par Pausanias (2, 38, 2) en Argolide; Hyginus en mentionne toutefois une semblable, à cette différence près que dans sa version c' est une chèvre et non un âne qui mange la vigne.

Toutes les variantes grecques récentes, ainsi qu' une variante de la région de l' Unterwallis en Suisse, parlent d' un âne et non d' une chèvre, laquelle est considérée comme un ennemi de la vigne.

A propos de la légende suisse, Radermacher a soutenu qu' elle n' est pas apparue par hasard, mais qu' elle constitue un souvenir de la légende antique d' Argolide, qui devait avoir une diffusion plus vaste, et qu' elle a été apportée en Unterwallis par les Romains (par voie orale, ou même littéraire).

L' auteur de la présente étude, estimant que les variantes néohelléniques de la légende de l' âne, qu' ignorait Radermacher, constituent un matériau précieux qui permet d' aboutir à des conclusions sur les rapports entre éléments antiques et modernes, admet que les légendes récentes proviennent de la légende ancienne, et ont été selon toute vraisemblance conservées par voie orale. La légende antique devait être, selon l' auteur, non pas locale mais largement connue dans le monde gréco - romain. Comme en outre, dans l' Antiquité aussi bien qu' à l' époque moderne, la chèvre est considérée comme destructrice de la vigne, l' auteur pense que la version mentionnée par Hyginus est une variante latine de la légende grecque, à ceci près que, du fait d' une confusion, Hyginus mentionne la chèvre à la place de l' âne. Cette confusion pouvait aisément se produire, étant donné que la

chèvre (ou plus précisément le bouc) aussi bien que l' âne, sont liés au dieu de la vigne, Dionysos.

L' auteur remarque enfin que les conceptions actuelles du peuple grec sur la chèvre destructrice de la vigne sont parentes des conceptions de l' Antiquité sur le même sujet (cf. Pausanias 2, 13, 6), qui se sont conservées jusqu' à nos jours.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

KURZER KOMMENTAR ZU DEN JAHRESFEUERN UND DEM HÖLZERNEN PFLUG DES ATLASSES DER GRIECHISCHEN VOLKSKUNDE (AHL)

VON
STEPH. D. IMELLOS

A'. JAHRESFEUER

Die vorliegende griechische volkskundliche Karte über die Jahresfeuer ist die erste endgültige Karte dieser Art, die von dem Institut für Volkskunde der Athener Akademie herausgegeben wird.

Sie enthält nicht nur die griechischen Gebiete innerhalb der heutigen politischen Grenzen, sondern auch die ehemals von Griechen bewohnten (Ostthrazien, Kleinasien, Pontos usw.) wie auch Zypern und Nordepirus, wo heute viele Griechen wohnen, und hat sich auf Material gestützt, das zusammengetragen ist: a) aus gedruckten Quellen jeder Art, die von dem vorigen Jahrhundert bis heute erschienen sind b) aus verschiedenen handschriftlichen Quellen, die sich im Institut für Volkskunde wie auch zum Teil in dem von Frau Merlié gegründeten Κέντρον Μικρασιατικῶν Σπουδῶν (Centre des Etudes d'Asie Mineure) befinden c) aus einem speziellen Fragebogen, den unser Institut hat drucken lassen.

Von Oktober 1967 bis März 1968 wurde im Institut für Volkskunde der Athener Akademie aus den oben erwähnten gedruckten Quellen wie auch aus seinen 3200 Sammlungen das Volksgut über die Jahresfeuer gesammelt. Aus diesem Material wurden zwei vorläufige Karten und zwar eine für das heutige Griechenland und eine andere für die früheren griechischen Gebiete zusammengestellt, die in der oben erwähnten Zeit an die Organisationskommission für den Volkskundeatlas Europas und seiner Nachbarländer übersandt wurden.

Dieses Material aber war zu dürftig um die tatsächliche Verbreitung wie die Häufigkeit des Brauches zu zeigen. Deswegen war es nötig, möglichst schnell neues Material zur Ergänzung des früheren zusammenzutragen. Zu

diesem Zweck hatte unser Institut bereits im Jahre 1967 gemäss den Beschlüssen der Internationalen Arbeitskonferenz über die Ethnologische Kartographie in Zagreb (8. - 10. Febr. 1966) und nach dem Studium der betreffenden Bibliographie einen Fragebogen für folgende Themen aufgestellt: a) die bäuerliche Arbeit (Pfluggeräte und Handgeräte zur Bodenbearbeitung, Getreideschnitt und Dreschen b) Jahresfeuer (s. G. K. Spyridakis, Bericht über die Arbeit am Griechischen Volkskundeatlas, Zweite Arbeitskonferenz der Organisationskommission für den Volkskundeatlas Europas und seiner Nachbarländer, Bonn 1970, S. 55).

Gegen Ende 1968 wurden 4500 Exemplare des Fragebogens in Druck gegeben, von denen fast 4000 im folgenden Jahr 1969 an die Volksschullehrer des Landes versandt wurden. Die Fragebogen begleiteten Rundschreiben sowohl der Akademie als auch des Instituts über die Art und Weise der Sammlung des Materials.

Die Volksschullehrer hielten wir in diesem Fall für die zu diesem Zweck relativ am besten geeigneten und zwar wegen ihres Berufs, ihrer engen Beziehungen zu den Bauern, und in manchen Fällen wegen ihrer Erfahrung aus früheren volkskundlichen und sprachlichen Sammlungen.

Seit der Mitte Februar 1970 werden aus fast allen Teilen des Landes die Fragebogen ausgefüllt zurückgesandt; ihre Zahl beträgt bis heute 3200.

Aufgrund des früher aus den erwähnten Quellen gesammelten Volksgutes wie auch diesbezüglicher mehrerer hundert Fragebogen entstand eine neue vorläufige Karte über die Jahresfeuer, die Prof. Dr. Megas, Mitglied der Athener Akademie, der in Helsinki abgehaltenen Arbeitskonferenz für den Volkskundeatlas Europas (13.- 20. Mai 1970) vorgelegt hat.

Die meisten dieser Fragebogen sind ausführlich genug und präzise, so dass sie uns in der Regel ein klares Bild des Brauches gewähren. Nur in wenigen Fällen scheinen die Antworten unklar. Einige der Exploratoren (ca. 190) schreiben z. B., dass der Brauch der Jahresfeuer allgemein während des Faschings vorkommt oder früher vorkam, ohne den genauen Termin zu definieren. Schuld daran aber sind manchmal nicht die Bearbeiter, sondern das schwache Gedächtnis der Gewährsleute, wenn die letzteren besonders in Gebieten wohnen, wo der Brauch heute verschwunden ist. Nicht selten sind diese Nachrichten richtig, denn wirklich wurden Feuer während der drei Wochen des Faschings, und zwar an den drei Sonntagen, in etlichen Gegenden entzündet.

Wir haben noch in mehreren Fällen negative Antworten gehabt, wie z. B. «hier gab es niemals ein Jahresfeuer». Dass aber früher auch hier Feuer entzündet wurden, ist nicht ganz auszuschliessen. Schliesslich sind die Antworten etlicher Fragebogen, deren Material von Dörfern Makedoniens und Westthraziens kommt, wo viele Flüchtlinge wohnen, nicht ganz klar, weil die Volksschullehrer nicht angeben, ob die Feuer vor 1922 in ihren früheren Gebieten oder in dem Gebiet, wo sie heute wohnen, entzündet werden. Es ist aber hier zu bemerken, dass wir aus dem parallelen Material, das aus den anderen Quellen vorhanden ist, und noch aus unserer Erfahrung heraus sehr oft die Richtigkeit der Antworten dieser Art kontrollieren können.

Was den Raum Kleinasiens angeht, und zwar die Gebiete von Pontos und Kappadokien, wo, wie bekannt, vor der Kriegskatastrophe Griechenlands 1922 und dem Bevölkerungsaustausch seit altersher Griechen wohnten, kommt das betreffende Material grösstenteils aus den freundlichst zu unserer Verfügung gestellten oben genannten Sammlungen des Κέντρον Μικρασιατικῶν Σπουδῶν.

Die verschiedenen Schwierigkeiten, auf die man bei der Sammlung dieses Materials stösst, und zwar wegen der Zerstreuung der griechischen Bevölkerung Kleinasiens, erklären gut den auf dem entsprechenden Teil der Karte hie und da auftretenden Mangel an Zeichen im Vergleich zu seiner Häufigkeit auf der Karte des heutigen Griechenlands.

Schliesslich überreichte uns das Κέντρον Ἐπιστημονικῶν Ἐρευνῶν Κύπρου (Cyprus Research Centre) 33 Fragebogen, deren Material einer von seinen Mitarbeitern in 33 repräsentativen Dörfern der Insel neuerdings zusammentrug.

Kurz gesagt, es ist unserem Institut gelungen, durch die Fragebogen neues interessantes Material zusammenzutragen, dadurch das frühere stark zu vergrössern, und in den meisten Fällen zu verifizieren, sodass die Karte auf möglichst sicherem Material fussen kann.

Von dem heutigen Griechenland sind wirklich nur sehr wenige Gebiete unerforscht geblieben, und das, weil alle an die Volksschullehrer versandten Fragebogen noch nicht eingesandt worden sind. Daher haben wir sie, d. h. die unerforschten Gebiete, auf der Karte nicht bezeichnet.

Weiter ist zum richtigen Verständnis und zur Erklärung der Karte zu bemerken, dass das durch ein Zeichen auf sie eingetragene Jahresfeuer nicht

nur für das Dorf oder die Stadt, auf die es eingetragen ist, gilt, sondern oftmals für die ihnen benachbarten Dörfer des ganzen Gebietes.

Das gilt auch besonders für Zypern, wo das durch Fragebogen gesammelte Material, wie schon bemerkt, von den am meisten repräsentativen Dörfern der Insel stammt.

Grössere Lücken erscheinen in dem heute nicht griechischen Raum Thraziens und Kleinasiens, für den das Material zum grössten Teil nicht durch Fragebogen, sondern aus verschiedenen älteren volkskundlichen Sammlungen zusammengetragen ist.

Schliesslich sind die betreffenden Auskünfte aus den unteritalienischen Gebieten von Apulia und Kalabria, wo sich noch heute die griechische Sprache und viele griechische Bräuche und Sitten erhalten haben, wenigstens zur Zeit sehr gering.

Wie die Karte verfasst ist, wird dadurch ohne Unterschied der Stand des Brauches für die Gegenwart und die nächste Vergangenheit gezeigt, ohne dass genau bestimmt wird, welche Erscheinungen alt und welche jung sind, wo der Brauch noch lebendig bleibt und wo er verschwunden ist usw.; Dies werden Themen anderer spezieller Karten und dazugehöriger Kommentare sein.

Es ist natürlich selbstverständlich, dass die Angaben der Flüchtlinge sich auch auf die Zeitperiode vor 1922 beziehen, wo der Brauch in den Gebieten, aus denen die Gewährsleute stammen, existierte. Das bedeutet aber nicht, dass er in den von ihnen bewohnten Gebieten Griechenlands verschwunden ist, im Gegenteil, er bleibt noch heute oft bei Flüchtlingen lebendig.

Es ist jedenfalls ganz sicher, dass die meisten Jahresfeuerbräuche, insbesondere die in Griechenland weitverbreiteten, Erscheinungen der Bräuche der Periode vor 1922 sind. Belege dafür besonders für die Johannesfeuer (24. Juni), die Feuer im Fasching und zu Ostern, findet man in gedruckten Quellen (Bücher, Zeitschriften, Zeitungen) des 19. Jahrhunderts. Diese Tatsache erfährt man auch aus der mündlichen Überlieferung der älteren Gewährsleute, die sich daran erinnern oder erinnerten, dass der Brauch damals bestand.

Es ist nicht sehr einfach zu sagen, wie und wo der Brauch bis heute existiert oder abgegangen ist. Von den auf der Karte notierten Jahresfeuerbräuchen überleben viele bis zur Gegenwart. In den Städten von Athen und Piräus z. B., deren Bevölkerung aus verschiedenen Gegenden Griechenlands

stammt, werden die Johannesfeuer entzündet; andere Feuer sind noch vielerorts auf dem Land üblich, wie z. B. die Osterfeuer (Judasverbrennung) (diesen Brauch haben wir vor wenigen Jahren verfilmt), aber anderswo verschwunden oder fast verschwunden.

Eine spezielle Bestimmung des Ortes, der Zeit und der Umstände, unter denen der Feuerbrauch sich erhalten hat oder verschwunden ist oder sich gewandelt hat, würde vielleicht eine tiefere Untersuchung und lange Besprechung erfordern. In einer solchen Behandlung des Themas hätte die Erwähnung der byzantinischen und altgriechischen Quellen über den Brauch der Jahresfeuer seinen Platz, damit sein Anfang und seine spätere Entwicklung bei Griechen gezeigt werde.

Auf der Karte sind durch ein gemeinsames Zeichen die vereinzelt Feuer dargestellt. Sie sind oder waren mit dem Vorabend oder dem Feiertag lokal hochverehrter Heiliger oder noch mit anderen Tagen verknüpft, und zwar wie folgt:

1) 7. Januar, heiliger Johannes 2) 30. Januar, Kirchenväter Basileios, Johannes Chrysostomos und Gregorios 3) 31. Mai 4) 26. Juli, heilige Paraskevi 5) 27. Juli, heiliger Panteleimon 6) 31. Juli 7) 6. August, Verkündigung Christi 8) 1. September 9) 24. September 10) 26. September 11) während des ganzen Septembers 12) während des ganzen Septembers und Oktobers ausser Samstagen 13) 29. November, heiliger Andreas, Vorabend 14) 11. Dezember, heiliger Spyridon, Vorabend 15) 18. Dezember. Ein vereinzelt Jahresfeuer findet noch am 7. Juli (heilige Kyriaki) statt. Das ist auf der Karte durch das entsprechende europäische Zeichen notiert.

Für das unter Nr. 5 oben angeführte Abbrennen des Jahresfeuers, das auf der Insel Telos (Dodekanes) am 27. Juli stattfindet, wissen wir nach einer lokalen Untersuchung, dass es vor fast 10 Jahren als Brauch aufgetaucht ist. Dieser Brauch ersetzt allmählich den älteren Brauch am 20. Juli (Prophet Ilias). Der Brauch nämlich des Feuers des 20. Juli wird mit der Zeit vergessen und es entwickelt sich parallel das Feuer des heiligen Panteleimon. Auf dem Feuer des 31. Mai, wie oben Nr. 3, wird der Maikranz verbrannt. Anderswo findet der Brauch am 23. Juni, Vorabend des Johannestags, statt. Über die Zeit, in der die übrigen vereinzelt Jahresfeuer aufgekommen sind, haben wir zur Zeit keine Nachweise.

Eine grössere Arbeit über die Jahresfeuer, wie in Deutschland (Freudenthal), in Frankreich (van Gennep), in Finnland (v. Talve), ist in Grie-

chenland nicht erschienen. Die Volkskundler haben sich mit diesem Thema nur gelegentlich beschäftigt. Wichtig für den Gebrauch altgriechischer, byzantinischer, nachbyzantinischer und moderner Quellen, wie auch für den Versuch einer geschichtlichen Interpretation des Brauches, sind in Griechenland folgende Arbeiten:

1. Ν. Γ. Πολίτης, Λαογραφικά Σύμμεικτα, Bd. 1, SS. 86-88 (über die Johannesfeuer).
2. Κωνστ. Ἀθ. Ρωμαῖος, Λαϊκὲς λατρεῖες τῆς Θράκης, Ἀρχεῖον τοῦ Θρακικοῦ Λαογραφικοῦ καὶ Γλωσσικοῦ Θησαυροῦ, Bd. 11(1944 - 45), SS. 63-80 (= C. A. R o m a i o s, Cultes populaires de la Thrace (Institut Français d'Athènes, Nr. 18), Athènes 1949, SS. 94 - 118).
3. Φαίδων Κουκουλές, Βυζαντινῶν βίος καὶ πολιτισμός, Bd. ΑΙΙ, ἐν Ἀθήναις 1948, SS. 271 - 274.
4. Κ. Τσούρκας - Στίλπ. Π. Κυριακίδης, Ἡ ἀποκριὰ στὸ Βογατσικό, Μακεδονικά, Bd. 3 (1956), SS. 382 - 402.

B'. HÖLZERNER PFLUG

Nach der ersten volkskundlichen Karte über die Jahresfeuer hat das Institut für Volkskunde der Athener Akademie die Karte Nr. 2 herausgegeben, auf der die Arten des hölzernen Pfluges und ihre geographische Verbreitung verzeichnet sind.

Wie bei der Karte Nr. 1 stützt sich ebenfalls das Material der vorliegenden Karte auf gedruckte Arbeiten oder Materialsammlungen, auf ungedruckte handgeschriebene Sammlungen, hauptsächlich jedoch auf den oben erwähnten speziellen Fragebogen, dessen 4000 ausgefüllte Exemplare mit sehr reichhaltigem Material das Institut für Volkskunde inzwischen besitzt.

Es ist heutzutage oft schwer über den hölzernen Pflug Auskunft zu bekommen, da dieses primitive Landgerät vielerorts, und zwar besonders nach dem zweiten Weltkrieg, durch den eisernen oder durch Landmaschinen verdrängt worden ist. Aber auch da wo dieser primitive Pflug noch vorhanden ist, ist es notwendig, dass den diesbezüglichen Beschreibungen auch Aufnahmen oder Zeichnungen zugefügt werden. Denn, wie bekannt, handelt es sich um ein aus verschiedenen Teilen zusammengesetztes Landgerät, sodass auch die beste Beschreibung ohne Bildmaterial unvollständig ist.

Zum Glück haben die meisten unserer Sammler die Anweisungen des Fragebogens berücksichtigt, sodass wir auch über reichhaltiges Bildmaterial verfügen. Ausserdem haben viele unserer Exploratoren ein grosses Interesse

über die im Fragebogen verlangten Auskünfte gezeigt. Sie haben aus eigenem Antrieb gearbeitet und uns gesonderte Manuskripte geschickt, in denen sie über die Konstruktion des Pfluges, seinen Gebrauch je nach der Art des Erdbodens (felsig, flach, sandig) usw. berichten. Grössere Kommentare werden in Zukunft alle diese Angaben enthalten.

Auf der Karte ist der gegenwärtige Raum im ganzen gut vertreten, wie man es aus den darauf verzeichneten Zeichnungen ansehen kann.

Dagegen war es schwieriger reichhaltiges Material aus den vormaligen griechischen Gegenden zu bekommen. Man konnte sich verständlicherweise nicht auf das Gedächtnis und die Beschreibung der Einwohner dieser Gebiete mit Sicherheit stützen; denn nach der griechischen Katastrophe 1922 siedelten sie sich als Flüchtlinge überall in Griechenland an und zwar in grösseren oder kleineren Städten und führten seitdem meistens ihre vormalige bäuerliche Lebensweise nicht mehr.

Eine Ausnahme bilden vielleicht die Flüchtlinge aus Ostthrazien, wie es auch auf der Karte ersichtlich ist. Die Einwohner dieser Gegend wurden nach dem 1922 erfolgten Bevölkerungsaustausch grösstenteils in Westthrazien und Makedonien angesiedelt, wo sie gleiche Lebensbedingungen fanden und die Erde wie früher bebauen konnten.

Das Material, das von diesen Flüchtlingen stammt, ist auf der Karte in Ostthrazien verzeichnet.

Ebenfalls stammt von Flüchtlingen das Material, das auf der Karte in Nordepirus, sowie Kleinasien, Pontos usw. vermerkt wird. Ausserdem haben wir aus den griechischsprechenden Gegenden Süditaliens die Zeichnung einer Art von Pflug sowie Auskünfte darüber. Es ist zu bemerken, dass der hölzerne Pflug bei uns noch nicht ein Museumstück geworden ist. In der kleinen Sammlung des Instituts für Volkskunde befinden sich, unter anderem, zwei Pflüge von verschiedenem Typ und noch weitere 10 Typen in stark verkleinertem Masstab. Alle diese Pflugtypen stammen aus verschiedenen Gegenden Griechenlands.

Die auf der Karte verzeichneten Pflugtypen sind in grösseren Bezirken vertreten, da, wenn Dörfer in kleiner Entfernung von einander liegen, der Pflug von Dorf zu Dorf keine oder fast keine Unterschiede aufweisen kann. Seinen Pflug machte der Bauer selbst, doch hat es in vielen Fällen spezialisierte Handwerker gegeben, die Pflüge herstellten und von denen die Bauern des Dorfes und der Nachbardörfer ihre Pflüge bezogen. Aus diesem Grunde

kann man sagen, dass die Gebiete des heutigen griechischen Raums keine Lücken aufweisen. Das gesammelte Material ist reichhaltig genug, um ein vollkommenes Bild der vorhandenen Pflugtypen und ihrer geographischen Verbreitung zu geben.

Auf Grund dieses Materials konnten 47 Pflugtypen festgestellt werden. Der Reihe nach werden zuerst die nachweislich primitiveren Pflüge vermerkt, es folgen dann die einigermaßen besser entwickelten Formen.

Es ist oft schwer zu sagen, welcher Pflugtyp zeitlich vorangegangen ist. Sicher ist, dass, unter den verzeichneten Typen, diejenigen welche einen kurzen Pflugbaum haben und sich nur durch die Länge dieses Pflugbaumes von den anderen unterscheiden, in viel späterer Zeit in Erscheinung getreten sind, nämlich erst seit den Anfängen unseres Jahrhunderts. Diese Pflüge sind für Maultiere, Esel oder Pferde bestimmt, die die Bauern seit eben dieser letzten Zeit in einigen Gegenden für das Pflügen zu benutzen angefangen hatten. Vorher wurden nur Ochsen benutzt, deren Joch einen Pflug mit einem längeren Pflugbaum benötigte. Es wurden noch manchmal in der gleichen Gegend oder sogar im gleichen Dorf mehrere Pflugtypen verzeichnet, sowohl primitive, als auch einigermaßen besser entwickelte. Dies bedeutet die Koexistenz dieser verschiedenen Typen. Es könnte aber sein, dass von unseren Exploratoren der eine den vorher in Gebrauch gewesenen Pflug beschrieb, den er in einem Schuppen gefunden hatte, während der andere die Beschreibung des späteren Typs, der noch gebraucht wird, machte.

Jedenfalls besteht kein Zweifel darüber, dass sämtliche Pflugtypen in die Zeit vor 1922 gehören. Der hölzerne Pflug bleibt im Grunde seit der ältesten Zeit der gleiche und wie ihn Hesiod beschrieb (*Ἔργα καὶ Ἡμέραι* 427 ff.).

Es muss noch bemerkt werden, dass in einigen Bezirken oder in vereinzelten Dörfern der hölzerne Pflug noch heute gebraucht wird. In anderen Orten gebrauchen oder gebrauchten ihn bis vor kurzem einige der alten Tradition treue Bauern, während die anderen, der neueren Zeit angepasst, dem eisernen Pflug oder der Landmaschine den Vorzug gaben. In anderen Gegenden haben die neueren Pfluggeräte und -Mittel den hölzernen Pflug völlig verdrängt.

In wenigen Fällen haben wir Pflüge, welche sehr wenig verbreitet oder auch vereinzelt vorkommen, wie z. B. die unter Nr. 43, 44, 45, 46 und 47.

Eine Abhandlung ausschliesslich über den hölzernen Pflug, wie z. B. die letzte von K u s t a a V i l k u n a (Die Pfluggeräte Finnlands, *Studia Fennica* 16, 1971, S. 5 ff.), gibt es bei uns nicht. Nützliche Berichte, Bilder, Zeichnungen und Auskünfte über den Pflug findet man in verschiedenen Arbeiten über das ländliche Leben im allgemeinen, die in Zeitschriften erschienen sind, oder in Büchern, die allgemeine volkskundliche Themen behandeln.

ΠΕΡΙΛΗΨΙΣ

Βραχύ υπόμνημα περί τῶν περιοδικῶν πυρῶν καὶ τοῦ ξυλίνου ἀρότρου τοῦ ᾿Ατλαντος τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας (ΑΕΛ)

ὑπὸ Στεφ. Δ. Ἡμέλλου

Ὅσα ἀνωτέρω ἐκτίθενται ἀποτελοῦν συντομώτατον υπόμνημα περί τῶν περιοδικῶν πυρῶν καὶ τοῦ ξυλίνου ἀρότρου, θεμάτων τῶν ἐκδοθέντων μέχρι τοῦδε ὑπὸ τοῦ Κέντρου Λαογραφίας ὑπ' ἀρ. 1 καὶ 2 χαρτῶν τοῦ ᾿Ατλαντος τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας.

Ἀναφέρεται ὅτι τὸ σχετικὸν ὑλικὸν τῶν ἐν λόγῳ χαρτῶν προέρχεται ἐκ διαφόρων πάσης κατηγορίας ἐντύπων, ἐξ ἀδημοσιεύτων χειρογράφων συλλογῶν τοῦ Κέντρου καὶ ἰδίᾳ ἐξ εἰδικῶς διὰ τὸν ὡς ἄνω σκοπὸν συνταχθέντος καὶ ἐκτυπωθέντος ἐρωτηματολογίου. Τοῦ τελευταίου ἀπεστάλησαν μερίμνη τοῦ Κέντρου 4000 περίπου ἀντίτυπα εἰς τοὺς ἐκπαιδευτικοὺς κυρίως λειτουργοὺς τῆς χώρας, τὰ ὅποια ἐπεστράφησαν συμπεπληρωμένα εἰς αὐτό.

Ἐκ τοῦ συλλεχθέντος ὑλικοῦ ἐξ ὅλων τῶν διαμερισμάτων ὅχι μόνον τοῦ ἐντὸς τῶν σημερινῶν πολιτικῶν συνόρων περικλειομένου ἑλληνικοῦ χώρου ἀλλὰ καὶ τῶν πρῶην ἑλληνικῶν περιοχῶν τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης, τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, τοῦ Πόντου κ.τ.λ., ὡς καὶ ἐκ τῆς Κύπρου καὶ τῆς Βορείου Ἡπείρου, κατέστη ἐφικτόν, κατὰ τὸν συγγρ., νὰ σχηματίσῃ τις πλήρη κατὰ τὸ δυνατόν εἰκόνα τῶν μνημονευθέντων θεμάτων, τῶν ὁποίων αἱ παραλλαγὰὶ καὶ ἡ γεωγραφικὴ διάδοσις ἔχουν σημειωθῇ ἐπὶ τῶν ἀντιστοίχων χαρτῶν.

Αἱ ἐνδείξεις τῶν χαρτῶν τούτων ἰσχύουν διὰ τὴν πρὸ τοῦ 1922 χρονικὴν περίοδον, ἥτοι διὰ τὴν περίοδον πρὸ τῆς ἐπισυμβάσης Μικρασιατικῆς καταστροφῆς καὶ τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν πληθυσμῶν — τοῦ ἔτους 1922 τεθέντος ὡς τελευταίου χρονικοῦ ὁρίου διὰ τὸν Ἑλληνικὸν Λαογραφικὸν ᾿Ατλαντα γενικώτερον — χωρὶς τοῦτο νὰ σημαίνῃ βεβαίως ὅτι τόσον ἡ ἄσκησις τοῦ ἐθίμου τῶν περιοδικῶν

πυρῶν ὅσον καὶ ἡ χρῆσις τοῦ ξυλίνου ἀρότρου εἰς τὰς γεωργικὰς ἐργασίας ἔχουν σήμερον ἐντελῶς ἐκλείψει. Ἀντιθέτως μάλιστα εἰς ὁλόκληρον σχεδὸν τὴν Ἑλλάδα, μὴ ἐξαιρουμένων οὐδὲ τῶν μεγάλων πόλεων, συνεχίζεται εἰσέτι τὸ ἔθιμον τῆς ἀφῆς πυρῶν κατὰ τὴν παραμονὴν τῆς ἐορτῆς τοῦ ἁγίου Ἰωάννου (24 Ἰουνίου), εἰς τινὰς δὲ τόπους ἀνάπτονται μέχρι σήμερον πυραὶ καὶ κατ' ἄλλας ἡμερομηνίας, ἐνῶ καὶ τὸ ξύλινον ἄροτρον ἐξακολουθεῖ νὰ χρησιμοποιῇται ἔστω καὶ εἰς λίαν περιορισμένην κλίμακα.

Ἐν τέλει παρατίθεται καὶ σχετικὴ πρὸς τὰ ἐν λόγῳ θέματα ἑλληνικὴ βιβλιογραφία.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΤΑ “ΚΑΜΑΡΟΣΠΙΤΑ,, ΤΟΥ ΚΑΡΥΔΙΟΥ ΣΗΤΕΙΑΣ ΣΥΜΒΟΛΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΜΕΛΕΤΗΝ ΤΗΣ ΛΑΪΚΗΣ ΟΙΚΙΑΣ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ

ΥΠΟ
ΓΕΩΡΓ. Ν. ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΙΔΟΥ

Εἰς τὸ ἀνατολικὸν ἄκρον τῆς Κρήτης, 25 χιλ. ΝΑ τῆς πόλεως Σητείας, ἐπὶ ὄρεινῃς (ὕψ. 750 μ.), γυμνῇς καὶ ἀγόνου περιοχῇς κεῖται τὸ Καρύδι, ἐκ τῶν πτωχοτέρων χωρίων τῆς νήσου.

Ἡ περὶ τοῦ συνοικισμοῦ τούτου παλαιότερα γνωστὴ εἰς ἡμᾶς μνεία εἶναι τοῦ ἔτους 1471. Κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο τὸ Καρύδι μετ’ ἄλλων χωρίων τῆς περιοχῆς ἐλεηλατήθη ὑπὸ Τούρκων πειρατῶν καὶ ἐγκατελείφθη ὑπὸ τῶν διασωθέντων ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας κατοίκων του, οἱ ὅποιοι ἀνεζήτησαν ἀλλαχρῶ καὶ δὴ εἰς τὸν Χάνδακα (Ἡράκλειον) — ἀσφαλεστέραν διαμονήν¹.

Εἰς τὴν γενικὴν ἀπογραφὴν τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Κρήτης τοῦ ἔτους 1577 ὁ συνοικισμὸς τοῦ Καρυδίου δὲν ἀνεφέρεται², ἐπίσης δὲ δὲν γίνεται μνεία τούτου εἰς τὴν ἐν ἔτει 1630 συνταχθεῖσαν ἔκθεσιν περὶ Κρήτης ὑπὸ τοῦ Ἑνετοῦ Francesco Basilicata³. Εἰς ἀπογραφὴν τοῦ ἔτους 1671 τὸ χωρίον φέρεται κα-

1. H. Noiret, Documents inédits pour servir à l'histoire de la domination Vénitienne en Crète de 1380 à 1485, Paris 1892, σ. 520 - 21. Βλ. καὶ Ἐμμ. Ἀγγελάκι, Σητειακά, τ. Α', Ἀθήναι 1935, σ. 16 - 17 κ.ά. Πρβλ. καὶ δημῶδη παράδοσιν ἐκ Καρυδίου περὶ ἐξουδετερώσεως Τούρκων πειρατῶν διὰ τεχνάσματος ποιμένος (ΚΑ, χφ. 3205, σ. 306 - 7). Περὶ τῶν παραδόσεων τῆς μορφῆς ταύτης βλ. εἰς Στ. Δ. Ἡμέλλου, Ἡ περὶ πειρατῶν λαϊκὴ παράδοσις, ἐν Ἀθήναις 1968, σ. 21 κέξ. Σημειωτέον ἔτι ὅτι ὁλόκληρος ἡ ἐπαρχία εὕρισκετο διαρκῶς ὑπὸ τὴν ἀπειλὴν τῶν πειρατῶν, ἰδίᾳ μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ φρουρίου Σητείας ὑπὸ τοῦ Βαρβαρόσσα (Ἀγαθ. Ξηροῦ χάκη, Ἡ Βενετοκρατουμένη Ἀνατολή, Ἀθήνησι 1934, σ. 21-22).

2. Ἐμμ. Ἀγγελάκι, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 10 - 12.

3. Βλ. Στ. Σπανάκη, Μνημεῖα τῆς Κρητικῆς Ἱστορίας, τ. 5, Ἡράκλειο 1969,

τοικούμενον ὑπὸ 17 οἰκογενειῶν¹, κατὰ δὲ τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ὁλόκληρος ὁ πληθυσμός του ἀνήρχετο εἰς 57 χριστιανικὰς οἰκογενείας καὶ ἀπετέλει ἔδραν ὁμωνύμου δήμου².

Σήμερον τὸ Καρύδι, τὸ ὁποῖον διακρίνεται εἰς *Πῶδε Καρύδι* καὶ εἰς *Πέρα Καρύδι*, ἦτοι εἰς τὸν παλαιόν, ἀρχικὸν συνοικισμὸν καὶ εἰς τὸν ἐν συνεχείᾳ καὶ νοτιώτερον αὐτοῦ ἐκτεινόμενον νεώτερον, ἀποτελεῖ ἔδραν κοινότητος, οἱ δὲ κάτοικοί του, γεωργοὶ ἐν τῷ συνόλῳ των, ἀνέρχονται εἰς 250 περίπου.

Ἡ περιοχή, πληττομένη καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ ἔτους καὶ δὴ κατὰ τὴν χειμερινὴν περίοδον ὑπὸ σφοδροτάτων βορείων ἀνέμων³, πετρώδης δὲ καὶ ἄγονος ὡς ἀνεφέρθη⁴, εἰς οὐδεμίαν καλλιέργειαν προσφέρεται. Ἐξαίρεσιν ἀποτελεῖ ἐλαχίστη ἔκτασις παρὰ τὰς νοτίους παρυφὰς τοῦ χωρίου, ἥ ὁποία ἔχει φυτευθῇ δι' ἀμπέλων.

Οἱ ὀλίγοι κληροὶ τῶν κατοίκων, ἐλαιαγροὶ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, εὐρίσκονται νοτιώτερον, παρὰ τοὺς συνοικισμοὺς Ἀζοκέραμος, Χοχλακιές, Παλαίκαστρον καὶ Λαγκάδα, ὅπου καὶ ἐγκαθίστανται οἱ κάτοικοι κατὰ τὴν περίοδον τῆς συλλογῆς τοῦ ἐλαιοκάρπου.

Δέον νὰ σημειωθῇ ἔτι ὅτι ἡ κτηνοτροφία τοῦ χωρίου εἶναι ὑποτυπώδης, γενικῶς δὲ ἡ οἰκονομία του εὐρίσκεται εἰς λίαν χαμηλὴν στάθμην.

Λόγω τῆς θέσεως τοῦ χωρίου, ἀλλὰ καὶ τῆς συντηρητικότητος τῶν κατοίκων του, εἰς τὸ Καρύδι διασώζονται πολλὰ στοιχεῖα τοῦ κατὰ παράδοσιν λαϊκοῦ πολιτισμοῦ.

Ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον παρουσιάζουν αἱ εἰς Πῶδε Καρύδι παλαιαὶ οἰκίαι, γνωστὰὶ ὡς *καμαρόσπιτα*, ἐκ τῆς ἐφαρμογῆς εἰς αὐτὰς λιθίνου τόξου —*καμάρας*—, αἱ ὁποῖαι διασώζουν ἀπλοῦν τύπον λαϊκῆς οἰκίας καὶ ἀποτελοῦν χαρακτηριστικὰ δείγματα τῆς λαϊκῆς ἀρχιτεκτονικῆς τῆς περιοχῆς γενικώτερον.

1. Ἐγγραφα ἐκ τοῦ Τουρκικοῦ Ἀρχείου Ἡρακλείου, περ. Μύσων 3 (1934), σ. 15 - 16.

2. Ν. Σταυράκης, Στατιστικὴ τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Κρήτης... Ἀθήνησι 1890, μέρ. Β', σ. 64, ἀρ. 1043, σ. 139, πίν. 13. Βλ. καὶ Νικοστρ. Καλομενοπούλου, Κρητικά, ἦτοι τοπογραφία καὶ ὁδοιπορικὰ τῆς νήσου Κρήτης, ἐν Ἀθήναις 1894, σ. 83.

3. Ἐνεκα τούτου οἱ κάτοικοι τοῦ χωρίου πιστεύουν ὅτι «βγάλανε Καρύδι τὸ χωριὸ γιατί, ἐπειδὴ πιάνει πολλὴ κρυγιάδα τὸ χειμῶνα, ἐλέγανε πὼς τότε θέλει καρύδι ὅπου δὲ κάτση ἐπαδέ, δηλαδὴ πρέπει νὰ ᾖ σφιχτός, γερός σὰν τὸ καρύδι». Κατ' ἄλλην δημώδη τοπικὴν ἐτυμολογίαν τὸ χωρίον ἔλαβε τὴν ὀνομασίαν του ἐκ τῆς μικρᾶς ἐκτάσεώς του, ἐπειδὴ δηλ. «εἶναι μικρὸ σὰν καρύδι».

4. Βλ. καὶ Λεων. Χαλκιοπούλου, Γεωλογικὴ μελέτη τῆς Σητείας, Μύσων 7 (1938), σ. 13 κ.ά. καὶ Ἐλ. Κ. Πλατάκης, Σπηλαιολογικαὶ ἔρευναι εἰς Σητείαν, Κρητ. Πρωτοχρ. 1964, σ. 242.

Ταύτας εἶχον τὴν εὐκαιρίαν νὰ μελετήσω κατὰ Σεπτέμβριον 1967 καὶ Ἰούλιον 1969, ἐν τῷ πλαισίῳ ἰσαρίθμων λαογραφικῶν ἀποστολῶν μου εἰς τὸν νομὸν Λασιθίου¹.

Αἱ οἰκίαι αὗται εἶναι ἐκτισμέναι ἢ μία παρὰ τὴν ἄλλην, μὲ σιμισακοὺς τοίχους (μεσοτοιχίας), περιβαλλόμεναι ὑπὸ ἐφαπτομένων κτηρίων, συνήθως ἄνευ αὐλῆς καὶ ἐκατέρωθεν λιθοστρώτων ὁδῶν στενῶν καὶ δυσβάτων (καλτιριμιῶν)². Οὕτω παρουσιάζονται σχεδὸν ὡς ἓν ἐνιαῖον κτηριακὸν συγκρότημα ἄνευ σαφοῦς διακρίσεως ὁρίων καὶ ἐπὶ μέρους ἰδιοκτησίας. Τινὲς τούτων, κατὰ σχετικὰς προφορικὰς διηγήσεις τῶν κατοίκων, ἐπεκοινώνουν παλαιότερον μεταξὺ των διὰ μικρῶν θυρῶν, διὰ νὰ καθίσταται δυνατὴ ἡ διαφυγὴ δι' αὐτῶν καταδιωκομένων ὑπὸ τῶν Τούρκων Χριστιανῶν.

Σήμερον τὴν ἀρχικὴν μορφήν των διατηροῦν περὶ τὰς δέκα οἰκίαι, ἐξ ὧν τρεῖς ἢ τέσσαρες χρησιμοποιοῦνται εἰσέτι πρὸς στέγασιν οἰκογενειῶν, αἱ δ' ἄλλαι πρὸς σταβλισμὸν ζώων ἢ ὡς ἀποθῆκαι. Αἱ ὑπόλοιποι ἢ κεῖνται εἰς ἐρείπια ἢ ἔχουν κατεδαφισθῇ καὶ ἐπὶ τοῦ οἰκοπεδικοῦ χώρου των ἔχουν ἀνεγερθῇ πλέον σύγχρονοι κατοικίαι.

ΔΟΜΗ Δόγω τοῦ βραχύδους τοῦ ἐδάφους ἡ θεμελίωσις τῶν καμαρόσπιτων ἐγίνετο συνήθως ἀπ' εὐθείας ἐπὶ τοῦ βράχου. Ὅσάκις διηνοίγοντο θεμέλια, ταῦτα ἦσαν μικροῦ βάθους, ἡ δὲ τοιχοποιία τῆς θεμελιώσεως ἦτο τοῦ αὐτοῦ περίπου πάχους τῆς ἀνωδομῆς, ἥτοι περὶ τὰ 0,40 - 0,50 μ.³

Βασικὰ δομικὰ ὑλικά ἦσαν ὁ ἄφθονος ἀργὸς λίθος τῆς περιοχῆς⁴ καὶ ἀπλοῦς ἐκ χώματος πηλός, ὁ ὁποῖος, ὡς γνωστόν, χρησιμοποιεῖται μᾶλλον διὰ ἐλαστικότητα ἢ ὡς συνδετικὸν ὑλικόν⁵.

1. ΚΛ, χφ. 3205, σ. 159 κέξ., καὶ 3467, σ. 107 κέξ.

2. Πρβλ. καὶ Δ. Τριποδάκη, Ἱστορικὴ θεώρηση τῆς ἐξελίξεως τῶν οἰκισμῶν καὶ τῆς χωρικῆς κατοικίας στὴν Κρήτη, Ἀρχιτεκτονικὴ 10(1966), ἀρ. 58, σ. 45.

3. Κατὰ τὴν θεμελίωσιν ἐτελεῖτο ἁγιασμὸς καὶ ὁ ἱερεὺς «ἔβαζε τὴν πρώτη πέτρα», ἐθυσιάζετο δὲ κατὰ τὸ γνωστὸν ἔθιμον πετεινὸς πρὸς στερέωσιν τῆς οἰκίας (Γ. Α. Μέγα, Τὸ τραγούδι τοῦ γεφυριοῦ τῆς Ἀρτας, Λαογραφία 27, 1971, σ. 33 κέξ.). Ἐθάπτοντο ἐπίσης καὶ νομίσματα εἰς τὴν πρώτην γωνίαν (τὸν πρώτο ρούκουνα).

4. Οὗτος μετεφέρετο κυρίως ἀπὸ τὰς τοποθεσίας Τσῆ χωράφας ἢ κεφάλαι καὶ Λαγγούφια, κειμένας ΒΑ καὶ ΝΔ τοῦ χωρίου ἀντιστοίχως, εἰς ἀπόστασιν 300 μ. περίπου ἐξ αὐτοῦ.

5. Βλ. Ἀθ. Σοφianoπούλου, Τεχνολογία τῶν δομισίμων καὶ φυσικῶν λίθων, Ἀθῆναι 1932, σ. 99, τοῦ αὐτοῦ, Τεχνολογία τῶν κοινῶν καὶ τεχνικῶν λίθων, Ἀθῆναι 1934, σ. 6. Γενικῶς «τὸ χτίσιμο τῆς νησιώτικης τοιχοποιίας στηρίζεται λιγότερο στὸ κονίαμα καὶ περισ-

Ἐπίχρισμα τῶν τοίχων ἐγίνετο μόνον ἐσωτερικῶς, διὰ μείγματος ἀσβέστου, «παρτσελώνας»¹, — εἶδος θηραϊκῆς γῆς—, καὶ τριχῶν αἰγὸς «για νὰ μο- νοιάζη ὁ πηλός».

Ἡ στέγη, τὸ οὐσιῶδες τοῦτο καὶ πρωταρχικὸν στοιχεῖον τῆς οἰκίας, κατεσκευάζετο καὶ ἐνταῦθα ἐπίπεδος καὶ ἀπετέλει τὸ γνωστὸν δῶμα, τὸ κύριον χαρακτηριστικὸν τῶν νησιωτικῶν οἰκήσεων².

Διὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ φέροντος ὀργανισμοῦ τοῦ δώματος ἐχρησιμοποιοῦντο μισοδόκια καὶ δοκάρια, ἥτοι κορμοὶ καὶ κλάδοι ἀγριοξύλων, ἀκανονίστου διατομῆς καὶ διαφόρου μήκους, τὰ ὅποια ἐκόπτοντο «τοῦ Γενάρη καὶ τ' Αὐγούστου τῇ λίγῳσι»³.

Τὰ μισοδόκια ἐτοποθετοῦντο κατὰ τρόπον, ὥστε τὰ ἄκρα των νὰ εἰσέρχωνται καὶ στηρίζωνται εἰς εἰδικὰς πρὸς τοῦτο ἐντομάς —μισοδοκιές— ἐπὶ τῆς ἐσωτερικῆς παρεῖας τῶν τοίχων καὶ ἐτίθεντο παραλλήλως μεταξὺ των εἰς ἀπόστασιν συνήθως 0,30 - 0,40μ. τὸ ἐν ἀπὸ τοῦ ἄλλου, ἀνάλογως πρὸς τὴν διατομὴν των καὶ πρὸς τὴν ἀπόστασιν τῶν τοίχων, τὴν ὁποίαν ἐγεφύρωνον.

Ἐπάνω εἰς τὰ μισοδόκια ἐτοποθετοῦντο τὰ δοκάρια μὲ ὀλίγην ἢ πολλὴν καλαίσθησιν, ἐπὶ τούτων δ' ἐν συνεχείᾳ τὰ φειαλώματα, ἥτοι διάφοροι θάμνοι, καλούμενοι γενικῶς ἀχιμάδες⁴. (Εἰχ. 1). Τὰ φειαλώματα ἐκαλύπτοντο διὰ στρώματος πηλοῦ περιέχοντος ὀλίγα ἄχυρα. Τὸ πηλῶδες τοῦτο στρώμα, πάχους περὶ

σότερο στὸ τεχνικὸ συνταίριασμα τῆς πέτρας, μὲ τρόπο παρόμοιο αὐτουνοῦ ποὺ εἶχε στὰ σπλάχνα τοῦ σχιστολιθικοῦ πετρώματος, ἀπ' ὅπου βγῆκε» (Ι. Λυγίζου, Ἑλληνικὴ νησιώτικη ἀρχιτεκτονική, Ἀθῆναι 1944, σ. 119. Βλ. καὶ Α. Πασαδαίου, Ἡ λαϊκὴ ἀρχιτεκτονικὴ τῆς Ἰμβρου, Ἀθῆναι 1973, σ. 30).

1. Ἐξωρύσσετο εἰς τὴν θέσιν Ζυμωτάρη ἢ Πόρος, νοτίως τοῦ χωρίου, περὶ τὰ 500 μ. ἐξ αὐτοῦ.

2. Βλ. Γ. Α. Μέγα, Ἡ ἐλληνικὴ οἰκία. Ἱστορικὴ αὐτῆς ἐξέλιξις καὶ σχέσις πρὸς τὴν οἰκοδομίαν τῶν λαῶν τῆς Βαλκανικῆς, Λαογραφία 26 (1969), σ. 305. Βλ. καὶ Δ. Βασιλειάδην, Εἰσαγωγὴ στὴν αἰγαιοπελαγίτικη λαϊκὴ ἀρχιτεκτονικὴ, Ἀθήνα 1955, σ. 41.

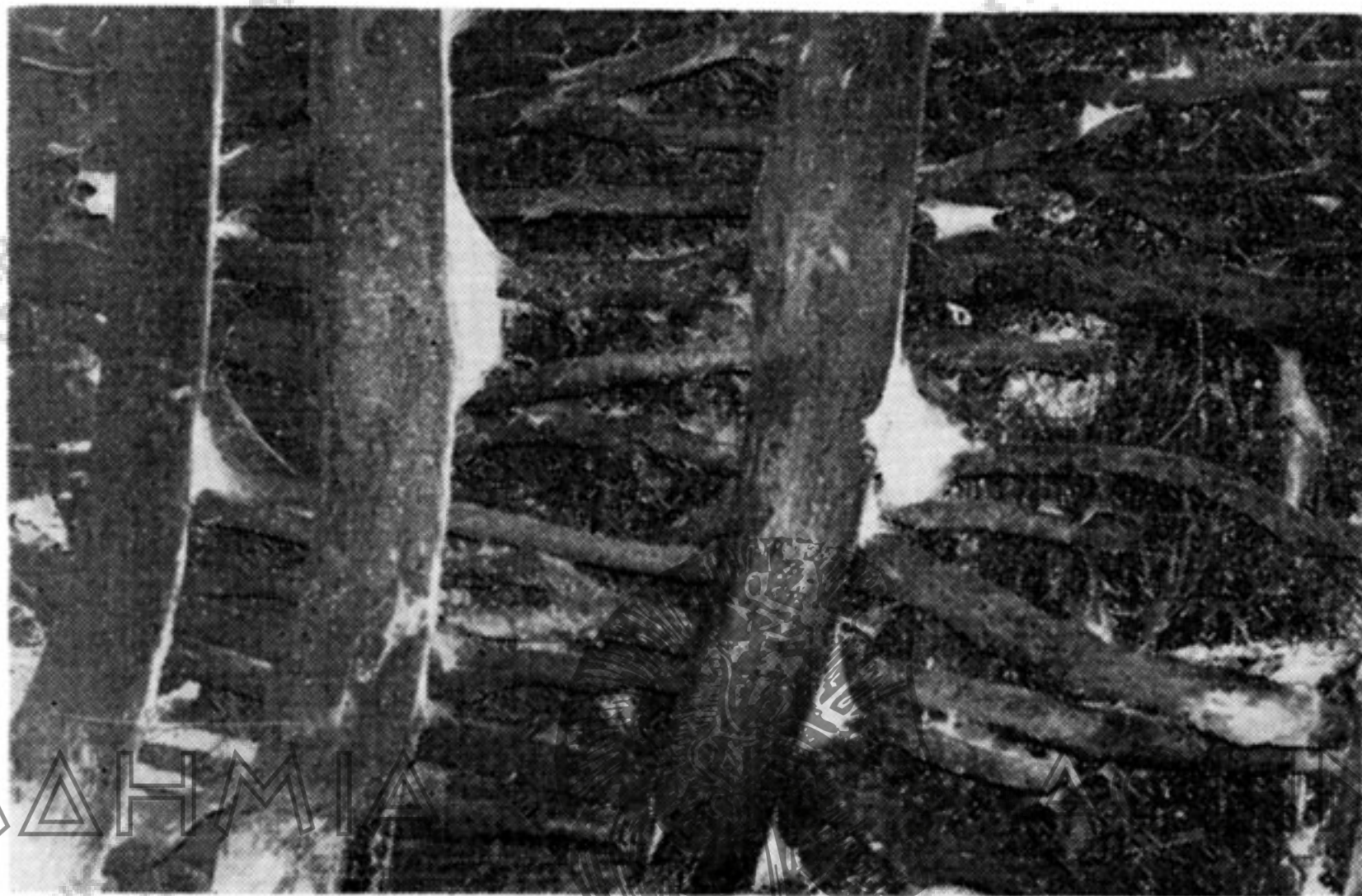
3. Τὰ ξύλα αὐτὰ λέγονται λιγοςάτικα καὶ πιστεύεται ὅτι δὲν σήπονται. Πρβλ. Ἀγαπίου Μοναχοῦ τοῦ Κρητός, Γεωπονικόν, Βενετία 1884, σ. 23 - 24: «Ὅσα ξύλα κόψῃς τὴν γέμωσιν τῆς Σελήνης σαπίζουν ὀγλίγωρα... ὁμοίως καὶ ὅσα κοποῦσι τὴν ἀνοιξιν... λοιπὸν ἄλλοι τὰ κόπτουσι τὸ φθινόπωρον καὶ ἄλλοι τὸν μῆνα Ἰανουάριον, καὶ τότε εἶναι καλλίτερα· ὅτι ὅσα ξύλα κόψῃς αὐτὸν τὸν μῆνα τὴν ὕστερην τοῦ Φεγγαρίου, ποτέ τους δὲν σήπονται, ἀλλὰ μένουν παρ' ὀλίγον ἀήττητα».

4. Βλ. Εὐαγγελίας Φραγκάκι, Συμβολὴ εἰς τὴν δημώδη ὁρολογίαν τῶν φυτῶν (Φυτὰ τῆς Κρήτης...), Ἀθῆναι 1969, σ. 64 - 65, ἐν λ. ἀχιμάδα.

τά 0,05μ., ἐκαλεῖτο πηλορόδωμα ἢ δ' ἐργασία ρόδωμα¹. Ἐπὶ τούτου ἐστρώνετο ἐν συνεχείᾳ ἀργιλῶδες θερμομονωτικὸν καὶ στεγανὸν χῶμα, τὸ πηργιαλικόχωμα ἢ δωματόχωμα², τὸ ὁποῖον ἐκονιοποιεῖτο μὲ εἰδικὰ κόπανα (δωματοκόπανα).

Τὸ χῶμα τοῦτο πολλάκις ἐλαμβάνετο ἐκ ἰῆς ἐκσκαφῆς τοῦ ἐδάφους πρὸς κατασκευὴν τῆς οἰκίας. Ἡ ἐκσκαφή ἐγίνετο διὰ νὰ λάβῃ ἡ οἰκία ὅσον τὸ δυνατόν

Εἰκ. 1. Στέγαις με μισοδόκια, δακάρια καὶ φειαλώματα.

μικρὸν ὕψος ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἐδάφους, διὰ λόγους ἀσφαλείας προφανῶς, ἀλλὰ καὶ προφυλάξεως αὐτῆς ἐκ τοῦ μαστίζοντος τὸ χωρίον ἰσχυροῦ βορείου ἀνέμου³.

Ἐπειδὴ τὸ πηλορόδωμα ἀπετέλει ἰσοπεδικὴν στρῶσιν πρὸς ἐξάλειψιν τῶν μεγάλων ἀνωμαλιῶν τῆς ξυλίνης ἐπιφανείας, ἔπρεπε πρὸς ἐπίτευξιν ὁμοειδοῦς καὶ

1. Στ. Ξανθοῦ δίδου, Γλωσσικαὶ ἐκλογαί, Ἀθηνᾶ 28(1916), Λεξ. Ἀρχ. Γ', σ. 130 - 32.

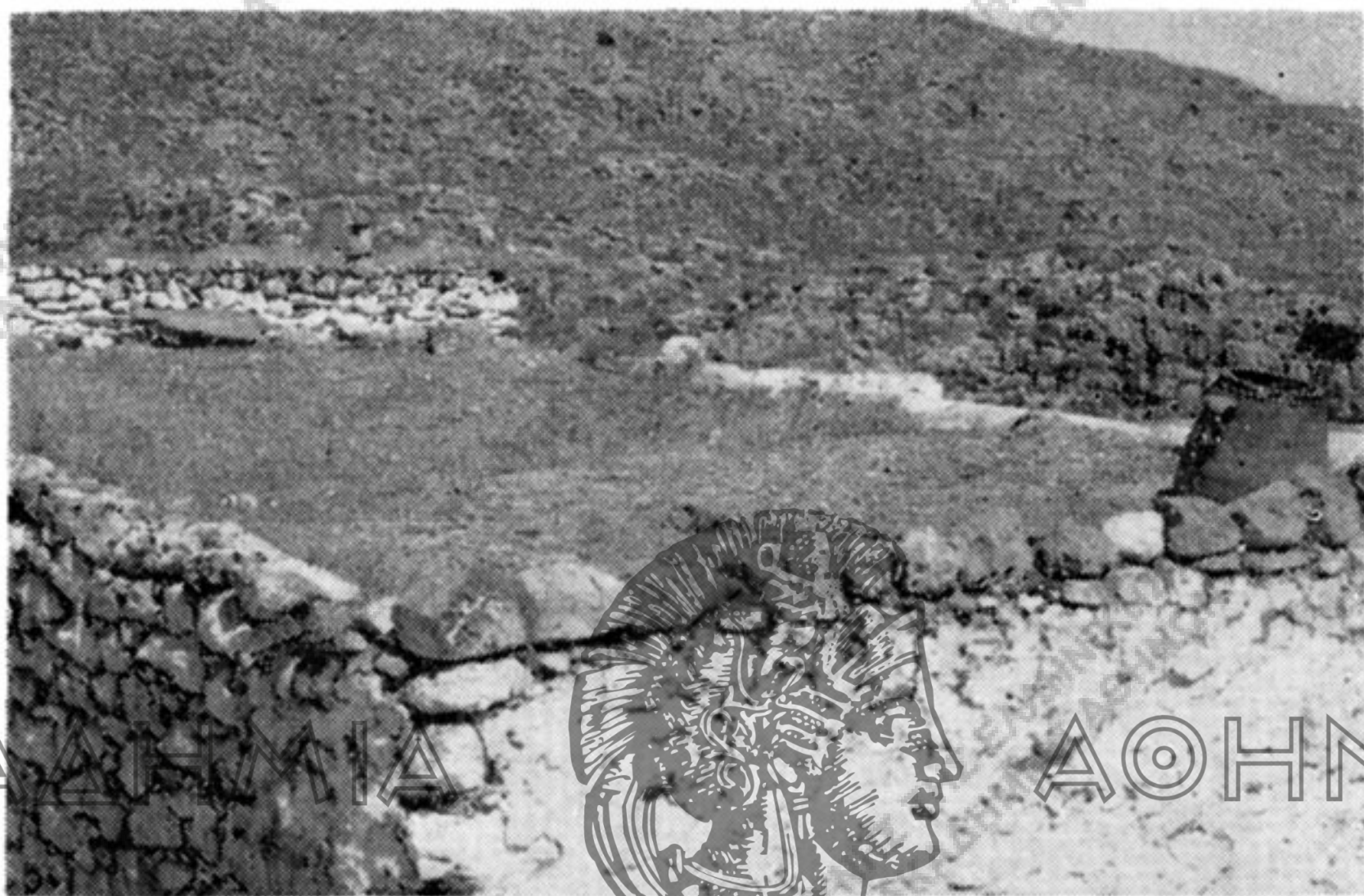
2. Βλ. Κ. Ἀμάντου, Γλωσσικὰ μελετήματα, ἐν Ἀθήναις 1964, σ. 232. Βλ. καὶ Β. Φάβη, Μεταθέσεις καὶ ἀντιμεταθέσεις φθόγγων, Λεξικογρ. Δελτίον 1 (1939), σ. 115, ἐν λ. πηρωλύκι.

3. Πρβλ. Γ. Α. Μέγα, Θρακικαὶ οἰκήσεις, Λαογραφία 26 (1969), σ. 33. Κατὰ σχετικὰς πληροφορίας κατοίκων τοῦ Καρυδίου «τὰ σπίτια τὰ κάνανε μέσα στὴ γῆ... δὲ θέλανε νὰ παίρουνε ὕψος πρὸς τὰ ἀπάνω, γι' αὐτό 'ναι χαμηλωμένα πρὸς τὰ κάτω..», «τὰ σπίτια 'σανε βαθειά, χαμόσπιτα» (ΚΛ, χφ. 3205, σ. 573, χφ. 3467, σ. 101, 128). Διὰ τοῦτο τὸ δάπεδον τῶν περισσοτέρων καμαρόσπιτων εὑρίσκετο εἰς στάθμην χαμηλοτέραν τῆς ὁδοῦ, τὸ δὲ καθαρὸν (ἐσωτερικὸν) ὕψος των ἐκυμαίνετο μεταξὺ 2,40 καὶ 3 μ., ἀπὸ δαπέδου μέχρις ὀροφῆς.

συμπαγοῦς συνόλου νὰ συντελεσθῇ ἄνευ διακοπῆς ἐντὸς μικροῦ χρονικοῦ διαστήματος. Ἐτελεῖτο λοιπὸν ἡ ἐργασία αὕτη κατὰ Κυριακὴν ἢ ἄλλην ἐορταστικὴν ἡμέραν, ἀλλὰ «σὲ λίγῳσι, γιὰ νὰ μὴ στάζῃ τὸ δῶμα», τῇ συνδρομῇ φίλων καὶ συγγενῶν ἀμισθί ¹.

Μετὰ τὴν ὡς ἄνωτέρω κατασκευὴν τοῦ δώματος ² ἐτοποθετεῖτο ἐπ' αὐτοῦ

Εἰκ. 2. Δῶμα. Διακρίνονται οἱ ἀκροδοῦχοι καὶ ὁ ἀνηφορᾶς (καπνοδόχος).

περιμετρικῶς σειρὰ ἀπὸ ἀργοὺς λίθους στέψεως, οἱ ὅποιοι ἐκαλοῦντο ἀκροδοῦχοι καὶ ἀπετέλουν τὴν πρὸς τὰ ἄνω ἀπόληξιν τῆς ἐξωτερικῆς παρειᾶς τῶν τοίχων. (Εἰκ. 2). Δι' αὐτῶν ἐσχηματίζετο τὸ σεπέρι ³, ἥτοι χαμηλὸν στηθαῖον, πρὸς συγκράτησιν τῶν ὀμβρίων ὑδάτων, τὰ ὅποια συνεκεντρώνοντο εἰς τὴν ξυλίνην συνήθως κουτσουνάρα ⁴, ὡς ὀνομάζεται ἡ ὑδρορρόη.

Πρὸς διατήρησιν τῆς στεγανότητος τοῦ δώματος ἀπητεῖτο τακτικὴ ἐτησία

1. Πρβλ. Δ. Πετροπούλου, "Ἐθιμα συνεργασίας καὶ ἀλληλοβοηθείας, Ε.Λ.Α., ἔτ. Ε' - Στ' (1943-44), σ. 69. Μετὰ τὸ πέρας τοῦ ροδώματος ὁ ἰδιοκτήτης τῆς οἰκίας παρέθετε γεῦμα εἰς ὅσους ἐβοήθησαν, ἐπηκολούθει δὲ χορὸς καὶ διασκέδασις.

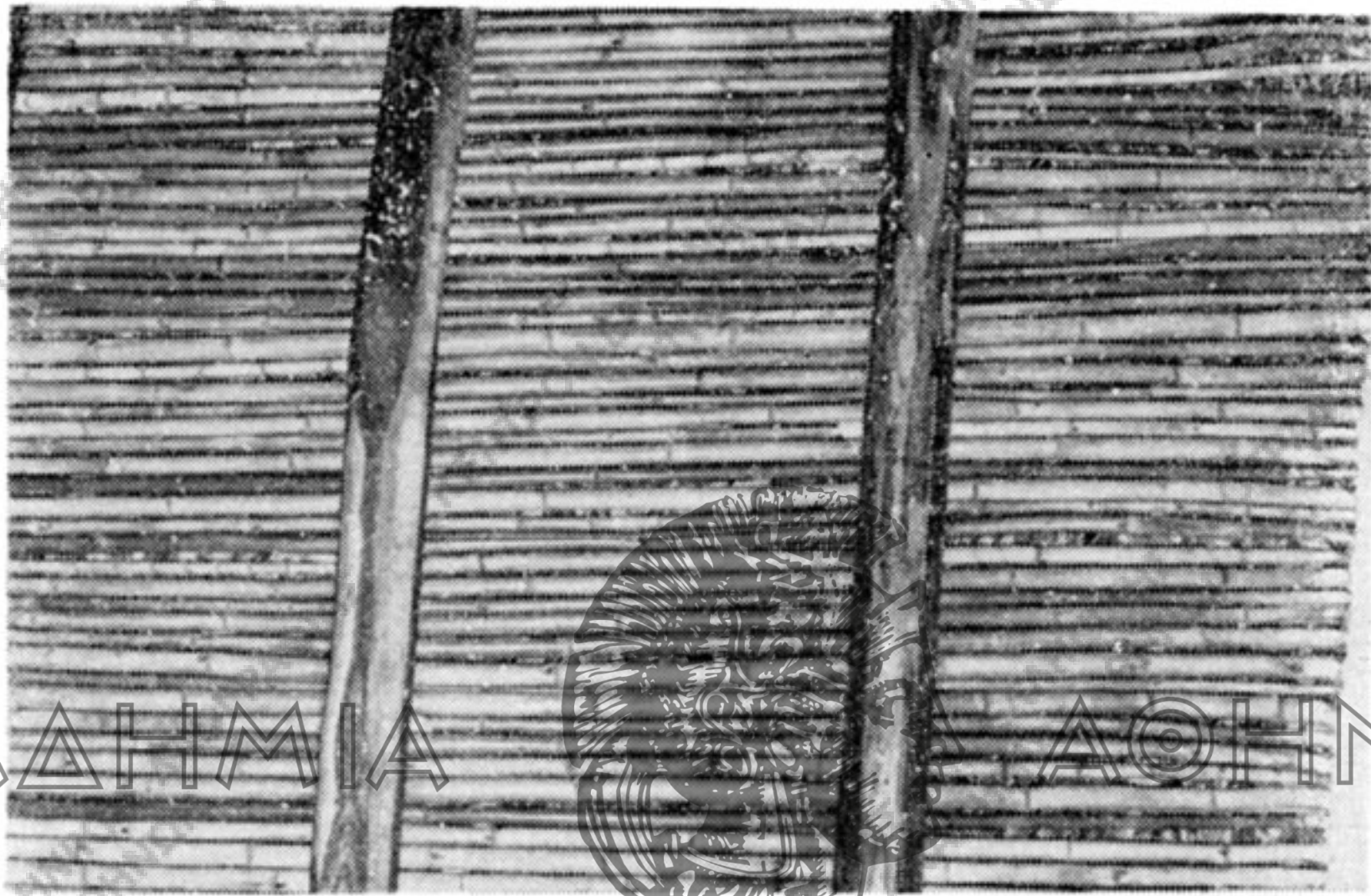
2. Περὶ ὁμοίας κατασκευῆς αὐτοῦ ἐν Δωδεκανήσῳ καὶ Κύπρῳ, βλ. Γ. Μέγα, 'Ἡ λαϊκὴ κατοικία Δωδεκανήσου, Λαογραφία 26 (1969), σ. 210 κέξ., Κ. Γεωργιάδου, Τὸ ἀγροτικὸ σπῖτι Κυρηναίας Κύπρου, Λαογραφία 15 (1953), σ. 112 - 13.

3. τουρκ. seper = κἀνιστρον.

4. Βλ. σχετικῶς Στ. Σπανᾶκη, Τὰ Μπουτσουνάρια, περ. 'Αμάλθεια, τεῦχ. 3 (1970), σ. 107 - 108.

συντήρησις. Πρὸς τοῦτο ἐπεστρώνετο τὸ δῶμα περὶ τὸ τέλος τοῦ θέρους διὰ νέου στρώματος ἀργιλικῆς γῆς, ἀφοῦ πρῶτον ἐξερριζώνοντο τὰ ἐπ' αὐτοῦ ἀναφυόμενα ἀγριοβότανα. Ἀνὰ τριετίαν ἢ τετραετίαν ἐπεβάλλετο ἡ ἀντικατάστασις μέρους τοῦ ἐπιφανειακοῦ χώματος διὰ νέου, ἐπειδὴ μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου ἐξησθένουν τὰ κολλοειδῆ συστατικὰ τῆς ἀργίλου καὶ ἐδημιουργεῖτο ἀνώμαλος ἐπιφάνεια, ἡ ὁποία συνεκράτει καὶ ἀπερρόφει τὰ ὄμβρια ὕδατα, μὲ συνέπειαν τὴν ἀπώλειαν τῆς στεγανότητος τοῦ δώματος. Διὰ τῆς κατ' ἔτος ὅμως προσθήκης χώματος τὸ βάρος τοῦ δώματος καθίστατο δυσβάστακτον διὰ πολλὰ μισοδόκια, τὰ ὁποῖα «ἔκαναν κοιλιά», ἥτοι ἐλύγιζον. Πρὸς ἐξουδετέρωσιν τῆς κάμψεως αὐτῆς ἐτίθετο κατακόρυφος στῦλος ὑπὸ τὸ μισοδόκι.

Εἰκ. 3. Στέγασμα με καλάμια.

Μετὰ πάροδον ἐτῶν ἀπὸ τοῦ ροδώματος τοῦ καμαρόσπιτου ἐγίνετο ξερόδωμα αὐτοῦ, ἥτοι ἀφαίρεσις τῆς στέγης λόγω φθορᾶς τοῦ φέροντος μέρους αὐτῆς καὶ κατασκευὴ ἐξ ἀρχῆς ταύτης. Κατὰ διαστήματα ἐγίνετο καὶ ἀντικατάστασις τῶν ἐφθαρμένων δοκαριῶν καὶ φειαλωμάτων.

Κατὰ τὰς νεωτέρας ἐπισκευὰς τὰ δοκάρια ἀντικατεστάθησαν ἀπὸ καλάμια¹, ἐχρησιμοποιήθησαν δὲ καὶ μισοδόκια μικροτέρας διατομῆς καὶ ἀποφλοιωμένα. Οὕτως ἡ στεγὴ, ἡ ὀροφή, παρουσιάζεται αἰσθητικῶς καλυτέρα καὶ συγχρόνως ἐμποδίζεται ἡ πτώσις χώματος ἐντὸς τῆς οἰκίας. (Εἰκ. 3). Λόγω τῶν ἐξαιρετικῶν

Κατὰ τὰς νεωτέρας ἐπισκευὰς τὰ δοκάρια ἀντικατεστάθησαν ἀπὸ καλάμια¹, ἐχρησιμοποιήθησαν δὲ καὶ μισοδόκια μικροτέρας διατομῆς καὶ ἀποφλοιωμένα. Οὕτως ἡ στεγὴ, ἡ ὀροφή, παρουσιάζεται αἰσθητικῶς καλυτέρα καὶ συγχρόνως ἐμποδίζεται ἡ πτώσις χώματος ἐντὸς τῆς οἰκίας. (Εἰκ. 3). Λόγω τῶν ἐξαιρετικῶν

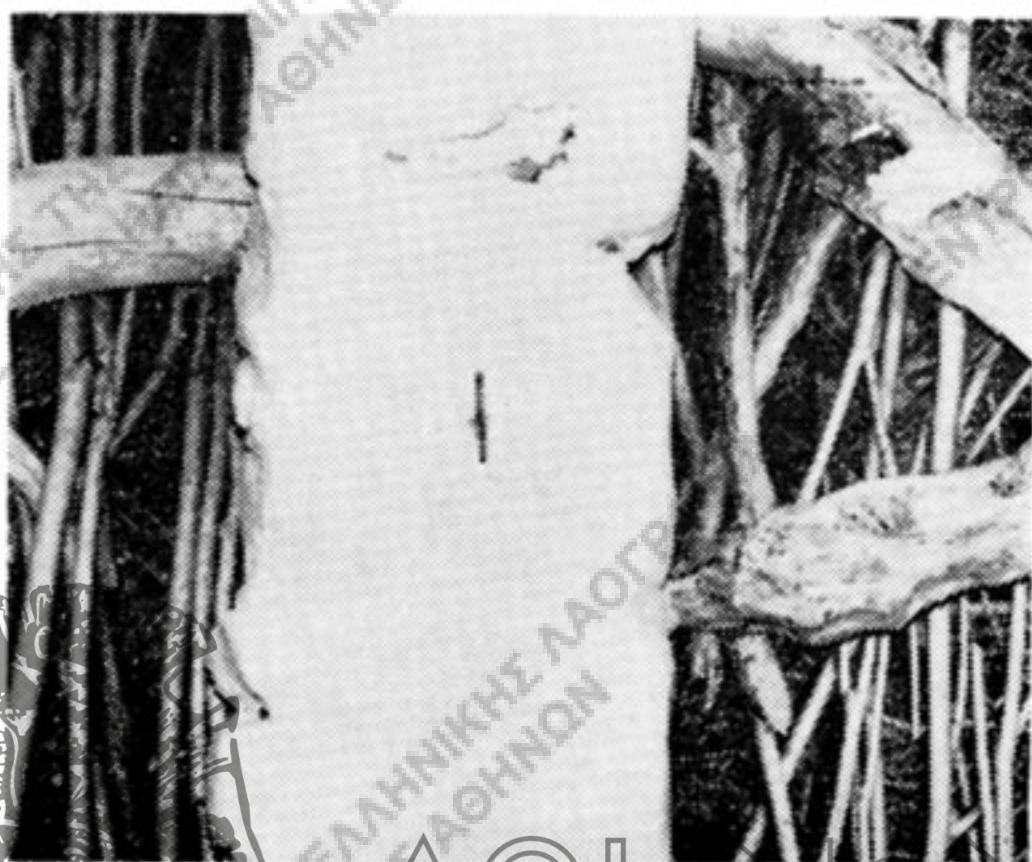
1. Πρβλ. τοὺς «λειμωνόθεν ὀρόφους» παρὰ Βυζαντινοῖς (Φ. Κ ο υ κ ο υ λ έ, Β.Β.Π. 4, σ. 273 - 75. Βλ. καὶ Γ. Μ έ γ α, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 210).

ἀποτελεσμάτων ἐξ ἐπόψεως μονώσεως κατὰ τοῦ ψύχους καὶ τῆς θερμότητος, τὰ ὁποῖα παρουσιάζει ἢ διὰ τῶν ξύλων καὶ δὴ τῶν καλάμων στέγασις¹, ὁ τρόπος οὗτος ἐφαρμόζεται καὶ εἰς τὰς συγχρόνους οἰκοδομὰς τοῦ χωρίου, ἀλλὰ τὸ πηλορόδωμα καὶ τὸ δωματόχωμα ἀντικατεστάθησαν ἀπὸ λεπτὸν στρώμα σκυροδέματος (ψευδοταράτσα). Τὸ αὐτὸ σύστημα στεγάσεως ἐφηρμόσθη καὶ κατὰ τὰς νεωτέρας ἐπισκευὰς τῶν καμαρόσπιτων, πρὸς ἀποφυγὴν ἐπιχωματώσεων τοῦ δώ-

Εἰκ. 4. Καμάρα.

Εἰκ. 5. Ἡ στήριξις τῶν μισοδοκιῶν ἐπὶ τῆς καμάρας.

ματος καὶ ἀποτελεσματικωτέραν στεγανότητα αὐτοῦ. Οὕτως ἡ χωματίνη μορφὴ τοῦ δώματος σπανιώτατα ἀνευρίσκεται σήμερον.

Κύριον χαρακτηριστικὸν τῶν ἐξεταζομένων οἰκιῶν ἀποτελεῖ, ὡς ἐλέχθη, ἡ καμάρα (εἰκ. 4), ἥτοι ἡμικυκλικὸν λίθινον τόξον, ἀρχιτεκτονικὸν στοιχεῖον λίαν διαδεδομένον εἰς τὰς ἐλληνικὰς νήσους².

Κατὰ πληροφῶριαν παλαιῶν οἰκοδόμων τοῦ Καρυδίου «τὴν καμάρα τὴν ἐκάνανε στὸν πάτο πρῶτα καὶ ἐπελεκούσανε τσι πέτρες καὶ τσ' ἀριθμούσανε, τσι σημάδευανε ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά πρὸς τὴν ἄλλη μέχρι τὴν μέση, ποὺ τὴν ἐλέγανε κλειδί· κλειδὶ εἶναι ἡ μεσαία πέτρα, ἀποὺ τὴν ἔχουνε κάνει ἀπὸ τὴν πάνω μερὰ πλατειά καὶ ἀπὸ τὴν κάτω στενὴ, σὰ σφήνα, καὶ τήνε χτυποῦνε μὲ τὴ βαρὰ καὶ σφίγγει ἡ

1. Βλ. σχετικῶς Σ. Κυδωνιάτου, 'Αγροτικαὶ κατασκευαὶ καὶ ἐγκαταστάσεις, 'Αθήναι 1947, σ. 44, Γ. Λυγίζου, 'Η διεθνὴς καὶ ἡ τοπικὴ ἀρχιτεκτονικὴ, τέχνη καὶ κλῆμα, 'Αθήναι 1967, σ. 179.

2. Γ. Μέγα, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 315 (περὶ τῆς προελεύσεως καὶ χρήσεως τῆς καμάρας αὐτόθι, σ. 261 - 63), Δ. Βασιλειάδης, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 59 - 62, Γ. Χ. Παπαχαράλαμπος, 'Η Κυπριακὴ οἰκία, Λευκωσία 1968, σ. 28 - 29. Βλ. καὶ Κ. Γεωργιάδου, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 125.

καμάρα· τήνε σάζουνε λοιπὸν πρῶτα κάτω, σημαδεύουνε τσὶ πέτρες καὶ μετὰ τήνε στένουν ἀπάνω. Χτίζεται ἡ καμάρα μαζί με τ' ἄλλο σπίτι συνέχεια. Γιὰ νὰ στερεώνεται, ὅσο τὴν ἔχτιζαν, ἔκαναν με πέτρες καὶ ξύλα τὸ καλούπι τσῆ καμάρας, ποὺ στήριζε τσὶ πέτρες μέχρι νὰ κλειδώσουν ἀπὸ πάνω καὶ μετὰ ξεκαλουπιάζανε μόλις βάζανε τὸ κλειδὶ» (χφ. 3467, σ. 128). Εἶναι δὲ τοσοῦτον ἀνθεκτικὴ, ὥστε «ἅμα γίνεται σεισμός, σταματοῦνε κάτω ἀπὸ τὴν καμάρα, γιατί δὲ πέφτει ποτέ. Μπορεῖ νὰ χαλάσῃ τὸ ἄλλο σπίτι καὶ ἡ καμάρα στέκει» (χφ. 3205, σ. 572).

Πράγματι, εἰς πολλὰς ἐρειπωμένας σήμερον οἰκοδομὰς ἡ καμάρα ἀποτελεῖ τὸ μόνον στατικὸν στοιχεῖον, τὸ ὁποῖον παραμένει ὀρθιον παρὰ τὸν χρόνον καὶ τὴν ἐγκατάλειψιν.

Διὰ τῆς ἐφαρμογῆς τῆς καμάρας ὁ λαϊκὸς τεχνίτης ἐπέτυχε νὰ διαμοιράσῃ τὸν πρὸς στέγασιν χώρον, ὥστε νὰ εἶναι δυνατὴ ἡ χρησιμοποίησις πρὸς στέγασιν τοῦ ξύλων ἐφικτῆς διατομῆς καὶ μήκους. (Εἰκ. 5). «Τὴν καμάρα τὴν ἔκάνανε, γιατί δὲν εἶχανε ξύλα νὰ βάλουνε ἀπὸ τὴ μιὰ μπάμπαντα στὴν ἄλλη» (χφ. 3467, σ. 101 - 102) ¹.

Πέρα τούτου ὅμως, διὰ τῆς κατασκευῆς τῆς καμάρας ἡ οἰκία χωρίζεται εἰς δύο τμήματα, καλούμενα ἐνταῦθα *πρώτη σπάλλα* καὶ *μέσα σπάλλα*. Ἐκαστὸν τούτων ἔχει εἰς τὰ πλάγια δύο διακεκριμένους χώρους ὡς κόγχας, οἱ ὁποῖοι χρησιμεύουν διὰ τὰς ἀνάγκας τῆς χωρικῆς οἰκογενείας. Εἰς τὸ καρυδιανὸν καμαρόσπιτο ἡ πρώτη σπάλλα, ἡ πρὸς τὴν εἴσοδον, χρησιμοποιεῖται συνήθως ὡς μαγερειὸ καὶ ὡς ἀργαστηρόσπιτο, δηλ. ὡς χώρος πρὸς ἐγκατάστασιν τοῦ οἰκιακοῦ ὑφαντικοῦ ἱστοῦ (ἀργαστηριοῦ), εἰς δὲ τὴν μέσα σπάλλα τοποθετεῖται σχεδὸν κατὰ κανόνα τὸ ταβλάδο (κρεββάτι) ² καὶ ἐνίοτε τὸ πατητήρι (ληνός).

Οὕτω διὰ τῆς παρεμβολῆς τῆς καμάρας ὄχι μόνον ἐπετεύχθη ἡ λύσις τοῦ στατικοῦ προβλήματος ³, ἀλλὰ καὶ ἡ δημιουργία διὰ διαχωρισμοῦ τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς οἰκίας ἄνευ διασπάσεώς του ἰδιαιτέρων χώρων, ἕκαστος τῶν ὁποίων ἔχει λειτουργικὴν αὐτονομίαν. Οἱ χώροι οὗτοι καὶ ἐξασφαλίζουν τὴν ὀρθὴν ἐκμετάλλευσιν τοῦ οἰκήματος καὶ ἀφαιροῦν τὴν μονοτονίαν, τὴν ἐπικρατοῦσαν εἰς τὴν ἀπλῆν, ἄνευ καμάρας, αἰθουσαν ⁴.

1. Πρβλ. Δ. Τριποδάκη, 'Η χωρικὴ κατοικία στὸ Λασιόθι, Τεχνικὰ Χρονικά, τεύχ. 169 - 70 (1946), ἀνάτυπον, σ. 5.

2. τὸ ταβλάδο ἢ ὁ ταβλάδος· οὕτως ὀνομάζεται, ἐὰν εἶναι κατεσκευασμένον ἐκ ξύλου· ἐὰν εἶναι πέτρινον, δίκην μικροῦ τοιχείου, ὀνομάζεται πεζούλα.

3. Βλ. Σοφ. Δεβλέτογλου, Τὰ σπίτια τῆς Κριτσᾶς, εἰς ἔκδ. Ε. Μ. Πολυτεχνείου : Τὸ ἐλληνικὸ λαϊκὸ σπίτι, Ἀθήναι 1960, σ. 73.

4. Βλ. Κ. Λασιθιωτάκη, Σφακιανὰ σπίτια, Κρητ. Χρονικά 11 (1957), σ. 117 (ἀνάτυπον, Ἡράκλειον 1958, σ. 16), Γ. Μέγα, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 225.

Ἡ πρόσοψις τῆς εἰσόδου τῶν καμαρόσπιτων παρουσιάζει ὑπέρθυρον εὐθύγραμμον ἢ καμπυλωτὸν (καμαρωτὸ - καμαρόπορτα) (εἰκ. 6), ἡ δ' ἐσωτερικὴ ὄψις αὐτῆς εἶναι εὐθύγραμμος. Τὸ σύνηθες μέγιστον ὕψος εἰς τὸ μέσον τῆς προσόψεως κυμαίνεται περὶ τὰ 1.80μ., αἱ δὲ παραστάδες, τὸ ὑπέρθυρον καὶ τὸ κατώφλιον εἶναι ἀπὸ σχιστολιθικᾶς πλάκας (πελέκια).

Ἡ πόρτα —ἀπλῇ, ξυλίνῃ, μονόφυλλος καὶ ὀρθογώνιος— σχηματίζεται ἐκ

Εἰκ. 6. Καμαρόπορτα
(ἀνοικτὸν τὸ πανωπόρτι).

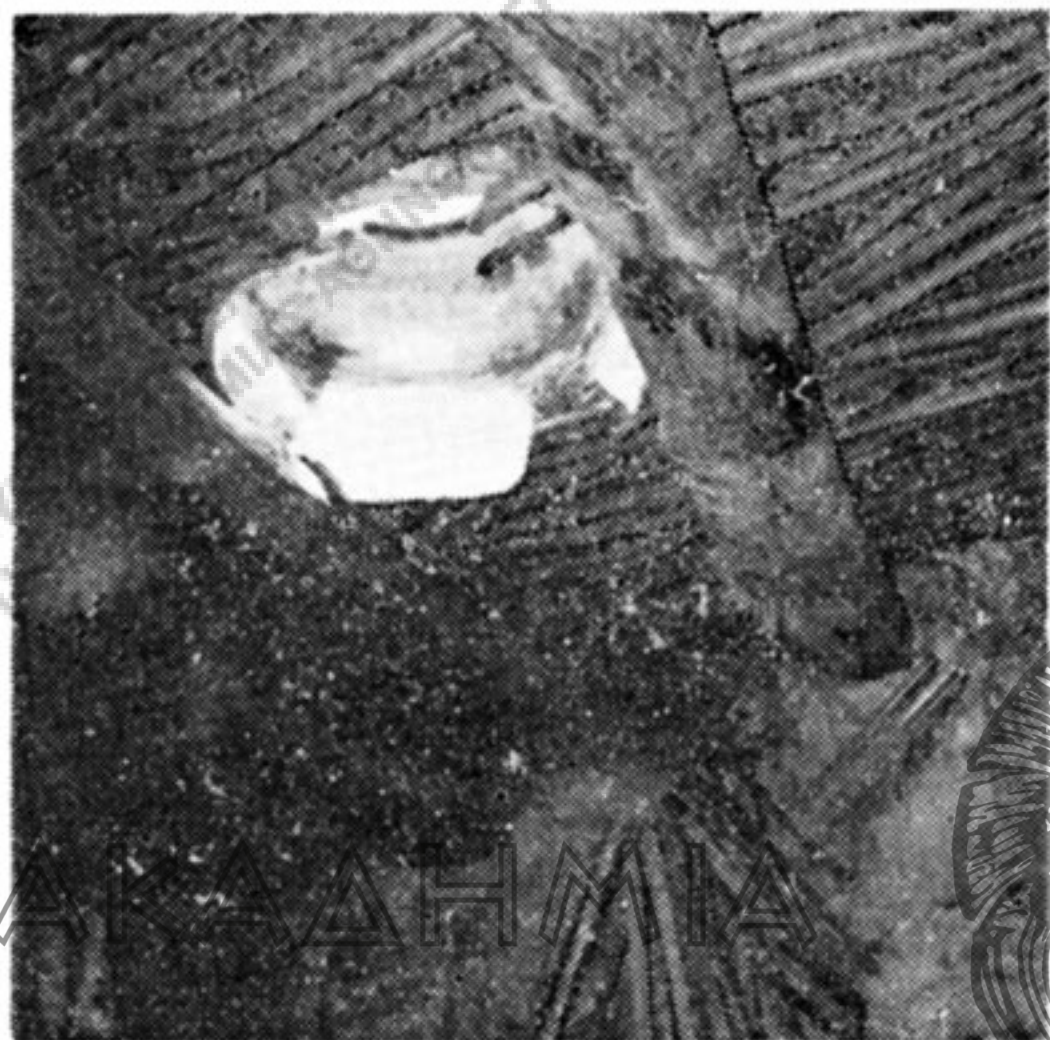
Εἰκ. 7. Πόρτα. Διακρίνεται, ἄνω δεξιά,
τὸ πανωπόρτι.

κατακορύφων σανίδων, συνδεομένων δι' ἄλλων μικροτέρων «για νὰ πιάνη σίγουρα ἡ πόρτα». Ἀνοίγει πρὸς τὸ ἐσωτερικόν, στηριζομένη ἐπὶ δύο σιδηρῶν ἢ ξυλίνων στοιχείων, τὰ ὅποια ὀνομάζονται στρούφιγγες. Τὸ ἄνω ἥμισυ τμήμα τῆς πόρτας δύναται νὰ ἀνοίγῃ κεχωρισμένως, δίκην μικροῦ παραθύρου, καὶ καλεῖται πανωπόρτι. Τοῦτο χρησιμεύει δι' ἀερισμὸν καὶ φωτισμὸν τῆς οἰκίας, ἐνῶ συγχρόνως, παραμένοντος κλειστοῦ τοῦ ὑπολοίπου τμήματος, ἐμποδίζονται τὰ κατοικίδια ζῶα νὰ εἰσέλθουν ἐντὸς αὐτῆς. Διὰ νὰ παραμένῃ ἀνοικτὸν τὸ πανωπόρτι χρησιμοποιεῖται ὁ μπεράτης. Ἡ θύρα ἀσφαλίζεται διὰ τοῦ μαντάλου, εἴδους ξυλίνου μοχλοῦ. (Εἰκ. 7).

Παράθυρα οὐδόλως ὑπῆρχον εἰς τὰ ἐξεταζόμενα καμαρόσπιτα¹. Μόνη εἴσοδος φωτὸς καὶ ἀέρος εἰς τὸ ἐσωτερικὸν αὐτῶν ἦτο ἡ θύρα, ἐνίοτε δὲ καὶ ἐν φωτιστικὸν ἄνοιγμα ἐπὶ τοῦ δώματος, τὸ ὁποῖον ἐκαλεῖτο ἀνηφορᾶς² (εἰκ. 8).

Τὸ δάπεδον εἶναι χωμάτινον³, συνήθως ἐπιστρωμένον διὰ μείγματος ἐκ διαλελυμένης ἀργιλικῆς γῆς καὶ κόπρου βοῶν (βουτσᾶς) «για νὰ μὴ βγάζη σκόνη»⁴. Ἐνίοτε τοῦτο ἐκαλύπτετο καὶ μὲ ἀσβεστοταράτσα, κατασκευαζομένην ἀπὸ ἄσβε-

Εἰκ. 8. Ἀνηφορᾶς (φωτιστικὸν ἄνοιγμα).

Εἰκ. 9. Παραστιά.

στον, συλλεκτὴν ἄμμον καὶ παρτσελώνα. Εἰς τὸ μαγερεῖο εὐρίσκεται ἡ ἐστία (παραστιά)⁵ (εἰκ. 9), τῆς ὁποίας αἱ πλευραὶ (πυρομάχοι) κατασκευάζονται ἀπὸ πυρίμαχον χῶμα (κοκκινόχωμα), εἰς τὸ ὁποῖον προστίθενται χονδρὰ ἄχυρα (κόντυλοι).

Ὁ καπνὸς ἐξέρχεται ἐκ τῆς καπνοδόχου (καμινάδας), ἡ ὁποία σχηματίζεται κατὰ τὸ μεγαλύτερον μέρος της ἐντὸς τοῦ τοίχου καὶ καταλήγει εἰς τὸν ἀνηφορᾶ

1. Ἡ ἔλλειψις αὐτῆς τῶν παραθύρων, μέγα μειονέκτημα τῆς χωρικῆς κατοικίας (βλ. Β. Βαλαώρα, Ἡ ὑγιεινὴ τοῦ χωριοῦ, Ἀθῆναι 1945, σ. 52) παρατηρεῖται πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος, ὀφείλεται δὲ εἰς λόγους ἀσφαλείας κατὰ τῶν Τούρκων καὶ τῶν πειρατῶν, εἰς λόγους κλιματικούς, τεχνικούς κ.ἄ. (βλ. Δ. Βασιλειάδη, Ἡ λαϊκὴ ἀρχιτεκτονικὴ τῆς Αἰγίνας, Λαογραφία 17, 1958, σ. 216, ὑποσ. 1, ἐνθα καὶ σχετικὴ βιβλιογραφία).

2. Ἐδημιουργεῖτο διὰ τῆς «φυτεύσεως» ἐπὶ τοῦ δώματος τοῦ ἄνω τμήματος ἀχρήστου πίθου· ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν «κάπνην» τῶν Βυζαντινῶν (Φ. Κουκουλέ, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 276-77).

3. Ὀνομάζεται «πάτος τοῦ σπιτιοῦ» (πρβλ. Φ. Κουκουλέ, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 78).

4. Κόπρος καὶ αἶμα βοδὸς χρησιμοποιοῦνται πολλαχοῦ, κυρίως πρὸς ἐπίστρωσιν χώρων μὴ διαβρεχομένων (Σ. Κυδωνιάτου, Ἀγροτικαὶ κατασκευαί, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 65).

5. Περὶ τῆς λ. βλ. εἰς Γ. Ν. Χατζιδάκι, ΜΝΕ 2, σ. 313.

(βλ. εἰκ. 2). Οὗτος εἶναι συνήθως εἷς ἀχρηστευμένος πίθος (σπασοπίθαρο), ὡς καὶ τὸ ὁμώνυμον φωτιστικὸν ἄνοιγμα ἐπὶ τοῦ δώματος, ἢ σχηματίζεται ἀπὸ δύο σχιστολιθικὰς πλάκας τοποθετημένας ἐν εἴδει Λ.

Εἰς τὸ μαγερεῖο εὐρίσκεται καὶ ὁ σταμνοτάτης, κοίλωμα, συνήθως ἐπὶ τοῦ τοίχου, πρὸς ἐναπόθεσιν τοῦ σταμνιοῦ. Ἐντὸς αὐτοῦ τοποθετεῖται ἀστοιβίδα¹ ἢ ἄνωνίδα² ἢ «κουλούρα ἀπὸ πλεχτὴ τοῦ κρομμυδιοῦ» πρὸς ἀσφάλειαν τοῦ σταμνιοῦ. Εἰς τὸ στόμιον (μπούκα) τοῦ σταμνιοῦ τίθεται τεμάχιον ἀπὸ σταμναγκάθι³, διὰ νὰ ἐμποδίζωνται τὰ μικρὰ ἔρπετά καὶ ζώφια νὰ μολύνουν τὸ νερόν⁴. Ἐπὶ τῶν τοίχων ὑπάρχουν ἐπίσης καὶ παραθύρες, «τυφλὰ» ἀνοίγματα πρὸς ἐναπόθεσιν ποικίλων μικροαντικειμένων.

Εἰς τὰ ἐξεταζόμενα καμαρόσπιτα ἀπαντᾶται ἐν εὐρείᾳ χρήσει ἡ πεζούλα, ἥτοι κτιστόν, λίαν χαμηλὸν καὶ πλατὺ τοιχίον κατασκευαζόμενον ἐκ σχιστολιθικῶν πλακῶν. Αὕτη ἀναπληροῖ πολλάκις τὸ κρεββάτι καὶ τὰ καθίσματα, κυρίως ὅμως χρησιμεύει διὰ τὴν ἐπ' αὐτῆς ἀσφαλῆ τοποθέτησιν τῶν διαφόρων πιθαριῶν, τὰ ὅποια, ἀναλόγως τῆς χρήσεώς των, διακρίνονται εἰς λαδοπίθαρα, κρασοπίθαρα κ.ἄ.⁵

Ἐκ τῆς ὀροφῆς ἐξαρτᾶται διὰ σχοινίων ἢ καλαμωτῆ, πλέγμα ἐκ καλάμων πρὸς ἐναπόθεσιν κυρίως τοῦ τυροῦ⁶, κατὰ δὲ τὴν περίοδον τοῦ γάμου καὶ ἡ κοντά-δα, μακρὺ ξύλον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου «στολίζουνε τὰ προικιά», ἥτοι ἐκθέτουν τὴν προίκα τῆς νύμφης⁷.

Ὁ ληνὸς (πατητήρι) ἀνευρίσκεται εἰς ὅλα σχεδὸν τὰ καμαρόσπιτα, εἶναι δὲ αἱ διαστάσεις του ἀνάλογοι πρὸς τὸν διὰ τὴν κατασκευὴν του διαθέσιμον χῶρον. Οὗτος χρησιμοποιεῖται καὶ ὡς κρεββάτι καὶ ὡς χῶρος ἀποθηκεύσεως τῶν πλέον ἑτεροκλίτων ἀντικειμένων.

1. ποτήριον τὸ ἀκανθῶδες (Εὐαγγ. Φραγκάκι, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 60, ἐν λ.).

2. ὀνωνίς ἢ ἀρχαία (ἐνθ' ἄνωτ., σ. 50, ἐν λ.).

3. Ἐνθ' ἄνωτ., σ. 177 - 78, ἐν λ. ροδίχιον.

4. Τὸ χωρίον παλαιότερον ὑδρεύετο ἀποκλειστικῶς ἀπὸ πηγὴν εὐρισκομένην εἰς θέσιν Λογαρά, 200 μ. ΒΔ αὐτοῦ, ἐξ οὗ μετεφέρετο τὸ νερόν εἰς τὰς οἰκίας μὲ τὰ σταμνιά. Σήμερον ἡ ὑδρευσις γίνεται καὶ ἀπὸ κοινοτικὰς κρήνας εἰς διάφορα σημεῖα ἐντὸς τοῦ συνοικισμοῦ εὐρισκομένας.

5. Βλ. Γ. Ν. Αἰκατερινίδου, Τὰ πιθάρια τῆς Κρήτης, Ἡώς, ἀρ. 110 (1969), σ. 11.

6. Παλαιότερον εἰς καλαμωτάς, ἐπικεχρισμένας μὲ κόπρον βοῶν, ἐτοποθέτουν καὶ τὸ μεταξαριό, ἥτοι τοὺς μεταξοσκώληκας.

7. Ἡ προίξ, κυρίως ἐξ ὑφαντῶν ἀποτελουμένη, παραμένει εἰς κοινὴν θέαν δέκα πέντε ἡμέρας ἀπὸ τοῦ γάμου καὶ ἐν συνεχείᾳ καταβιβάζεται καὶ φυλάττεται, «κατεβάζουν τσι κοντάδες», ὡς λέγουν.

Ἡ αὐλὴ τῆς παλαιᾶς οἰκίας τοῦ Καρυδίου εἶναι ὑποτυπώδης, ἥ καὶ ἐλλείπει ἐντελῶς. Χαρακτηριστικὴ εἶναι καὶ ἡ ἔλλειψις τοῦ στάβλου ὡς ὀργανικοῦ τμήματος τῆς οἰκίας. Πρὸς σταβλισμὸν τῶν ὀλίγων ζώων, ἀροτριώντων καὶ μεταφορικῶν, ἐκτίζοντο μικρὰ καταλύματα, ὅπου ἐλεύθερος χῶρος μεταξὺ τῶν οἰκιῶν ἐπέτρεπεν ἡ καὶ μακρὰν αὐτῶν¹. Κατὰ σχετικὰς πληροφορίας «ὅπου βρίσκανε οἱ παλαιοὶ ἓνα γωνιδάκι (ὑπήνεμον μέρος) κάνανε στάβλο γιὰ τὰ ὄζα» (χφ. 3467, σ. 104). Οὕτως ἀπεφεύγετο ὁ συναγελασμὸς ἀνθρώπων καὶ ζώων². Ἀπαραιτήτως ὅμως ἐχωρίζετο διὰ κλάδων ἢ ἄλλως πως τμήμα τοῦ καμαρόσπιτου, πρὸς τὸ βάθος αὐτοῦ, καὶ μετετρέπετο εἰς ἀχυρῶνα (ἀχεριῶνα). Εἰς τὸ ἀντίστοιχον τμήμα τοῦ δώματος ἠνοίγετο ὁ ἀχερονοίχτης, ἥτοι στρογγύλον ἄνοιγμα, διὰ τοῦ ὁποῖου ἐρρίπτετο τὸ ἄχυρον εἰς τὸν ἀχυρῶνα καὶ τὸ ὅποῖον ἀκολούθως ἐφράσσετο διὰ ξύλων καὶ χώματος πρὸς προφύλαξιν τοῦ ἀχύρου ἐκ τῆς βροχῆς³.

Ὁ φούρνος ἐπίσης δὲν ἀπετέλει αὐτόθι ἀπαραίτητον ἐξάρτημα τῆς χωρικῆς οἰκίας. Τρεῖς ἢ τέσσαρες φούρνοι ἤρκουν διὰ τὰς ἀνάγκας τῶν κατοίκων τοῦ χωρίου. Ὁ ἐπὶ τρίμηνον ἢ καὶ μεγαλύτερον χρονικὸν διάστημα ἀναγκαῖος δι' ἐκάστην οἰκογένειαν ἄρτος ἐζυμώνετο, ἐψήνετο δις καὶ ὡς διπυρίτης πλέον ἐφυλάσσετο εἰς ~~πιθάρα (ψωμοπιθαρα)~~ καὶ εἰς μεγάλα πλεκτὰ κάμιστρα (κοφινίδες). Ἡ προτεραιότης διὰ τὴν χρησιμοποίησιν τοῦ φούρνου καθορίζετο ἀπὸ τὴν σειρὰν παραλαβῆς τοῦ προζυμιοῦ ἐκ τοῦ ἰδιοκτήτου του. Εἰς αὐτόν, ὡς δικαίωμα διὰ τὴν χρῆσιν, ἐδίδοντο μία ἢ δύο «κουλοῦρες», συνήθως ἐκ κριθῆς (κριθαροκουλοῦρες), ἢ ἐκ μείγματος κριθῆς καὶ σίτου ἢ βρώμης (μιγαδερό ψωμί)⁴.

Ἡ οἰκοσκευὴ τοῦ καρυδιανοῦ καμαρόσπιτου ἦτο ἀπλῆ καὶ λιτή, ἀπετέλουν

1. Οἱ περισσότεροι στάβλοι παλαιότερον εὑρίσκοντο εἰς τὴν θέσιν *Κεφάλι*, εἰς τὰς νοτίους παρυφάς τοῦ τότε συνοικισμοῦ.

2. Ὡς συνηθίζετο πολλachoῦ· βλ. προχείρως Δ. Τριποδάκη, Ἡ χωρικὴ κατοικία στὸ Λασιθί, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 4, Γ. Ψυχουντάκη, Ἀητοφωλιές στὴν Κρήτη, Χανιά 1962, σ. 10, Ἀ. Βρόντη, Τὰ παλιὰ σπίτια τῆς Ρόδου, Ρόδος 1950, σ. 23 - 24, Γ. Μέγα, Ἡ ἐλληνικὴ οἰκία, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 307, Γ. Παπαχαράλαμπος, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 50, Μ. Ἰωαννίδου - Μπαρμπάριγου, Οἰκίαι Ἀγίας Ἀννης Εὐβοίας, Λαογραφία 14 (1952), σ. 135.

3. Περιγραφὴν τῆς ἀποθηκεύσεως τοῦ ἀχύρου εἰς Ἀνατ. Κρήτην βλ. εἰς Εὐαγγ. Φραγκάκι, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 64 (λ. ἄχερα).

4. Ἰδιαιτέρος ἄρτος ἐζυμώνετο διὰ τὰ παιδία τοῦ χωρίου, τὰ ὅποια ἔσπευδον εἰς τὸν φούρνον «νὰ πάρουνε τὴν κομμάτα» (βλ. καὶ Εἰρήνης Παπαδάκη, Λαογραφικὰ σύμμεικτα Σητείας, Ε.Ε.Κρ.Σπ. 2, 1939, σ. 401). Τεμάχιον ἐπίσης ἄρτου, ἡ ξεφουρνιά, προσεφέρετο καὶ εἰς τοὺς διερχομένους ἐκ τοῦ φούρνου καθ' ὃν χρόνον ἐξήγετο τὸ ψωμί, ἐθεωρεῖτο δὲ ὡς ἀμαρτάνουσα ἢ παραμελοῦσα ἢ ἀδιαφοροῦσα νὰ προσφέρῃ ξεφουρνιά.

δὲ ταύτην: τὸ ταβλάδο ¹ ἢ ἡ πεζούλα διὰ τὸν ὕπνον· ὁ σοφρᾶς, μικρά, χαμηλὴ καὶ στρογγύλη τράπεζα διὰ φαγητόν· τὰ σκαμνιά καὶ τὰ κουτσούρια —ἀπλᾶ τεμάχια κορμοῦ δένδρου— ὡς καθίσματα· τὸ βερνεγάδι ἢ ὁ βερνεγᾶς ², δοχεῖον εἰς τὸ ὁποῖον ἐτίθετο τὸ φαγητόν καὶ ἔτρωγεν ἐξ αὐτοῦ ὁλόκληρος ἡ οἰκογένεια ἀπὸ κοινοῦ· μία ἢ δύο καθέγλες (μικροῦ ὕψους καθίσματα) διὰ τοὺς ἐπισκέπτας· ἡ κασέλα, κυρίως διὰ τὴν φύλαξιν τῶν προυκιῶν.

Εἰς τὸ μαγερεῖο καὶ παρὰ τὸν σταμνοτάτην εὐρίσκετο πάντοτε τὸ προσώμι, «ὕφαντὸ πολύχρωμο, πλουμιστὸ στὸ ἀργαστήρι, ποὺ τὸ βάζανε στὸν ὄμο οἱ γυναῖκες καὶ φέρνανε τὸ νερό», πλησίον δὲ τῆς ἐστίας τὸ ἀλατσερό, «ἓνα φλασκὶ (κολοκύνθη λαγηνοφόρος) κομμένο, ποὺ βάζανε τὸ ἀλάτσι, γιὰ νὰ μὴν ἀνεδίδῃ (ὕγραίνεται)», ἐπίσης δὲ καὶ ἡ κουταλοθήκη, συνήθως ξυλίνη.

Ἀπαραιτήτως ὑπῆρχε τὸ ἀργαστήρι, διὰ τὴν ὕφανσιν τῶν προυκιῶν καὶ τὴν ἱκανοποίησιν τῶν περισσοτέρων εἰς ρουχισμόν ἀναγκῶν τῆς οἰκογενείας. Τὴν οἰκοσκευὴν συνεπλήρωνον ὁ καντηλιέρης, ἐπάνω εἰς τὸν ὁποῖον ἐστερεώνετο ὁ λύχνος, τὸ πετροχάβανο, μεγάλον λίθινον ἰγδίον πρὸς λείανσιν τοῦ ἁλατος, καὶ ὁ χερόμυλος πρὸς ἄλλεσιν σίτου καὶ παρασκευὴν χόπτου χρησιμοποιουμένου ἀντὶ ὀρύζης.

Πολύχρωμα ὕφαντὰ κλινοσκεπάσματα — πατανίες ³, πατητές ⁴, χιράμια ⁵, καρφέτες ⁶ — ἡ ἀδραχτοκρέμαση ἢ ἀδραχτερή ⁷ καὶ ἡ κτενοθήκη ⁸ ἐπὶ τοῦ τοίχου, τέλος δὲ ὁ καρφύχτης ⁹, μὲ πλῆθος χαρτολῆας (cartes postales) καὶ διαφόρους

1. Ὁ ὑποκάτω αὐτοῦ χώρος ἐλέγετο κιβωτός καὶ ἐχρησιμοποιεῖτο κυρίως πρὸς ἀποθήκευσιν γεωμήλων.

2. Βλ. Γ. Παγκάλου, Περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ιδιώματος τῆς Κρήτης, τ. 3 (1960), σ. 227, ἐν λ. βερνεγάδος. Παλαιότερον τὸ δοχεῖον τοῦτο ἦτο κατεσκευασμένον ἀπὸ κορμὸν δένδρου (ΚΑ, χφ. 3506, σ. 59, Μυρσίνη Σητείας).

3. «ὕφαντὸ πλουμιστὸ γιὰ λοῦσο» (βλ. καὶ Ἰ. Χαβάκη, Ὁ κρητικὸς ἀργαλειός, Ἡράκλειον 1955, σ. 39).

4. «χοντρὸ ὕφαντό· τὴν ἐφαίνανε καὶ μετὰ τὴν ἐποδοπατούσανε σὲ ξύλινη σκάφη, ἀφοῦ τὴν ἐβρέχανε» (βλ. καὶ Σωσὼς Λογιάδου - Πλάτωνος, Ἡ ὕφαντικὴ στὴν Κρήτη, Ἡώς, ἀρ. 76 - 85 (1964), σ. 224, Ἰ. Χαβάκη, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 37).

5. «σκέτο ὕφαντὸ μὲ δυὸ πατητῆρες καὶ μὲ λουριὰ χρωματιστά» (βλ. καὶ Ἰ. Χαβάκη, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 38).

6. «ὕφαντὸ μὲ λουριὰ χρωματιστά γιὰ τὸ κρεββάτι» (βλ. καὶ ἐνθ' ἄνωτ., σ. 50, ἀρ. 13).

7. «ἓνα κομματάκι ὕφαντὸ χρωματιστό, ποὺ τὸ ράβουνε σὰ νὰ 'ναι παντόφλα ἀνάποδη καὶ κρεμοῦνε τὸ ἀδράχτι».

8. Ὑφαντὴ θήκη διὰ τὴν φύλαξιν τῶν κτενιῶν. Ἐχρησίμευε πολλάκις καὶ ὡς ἀδραχτερή.

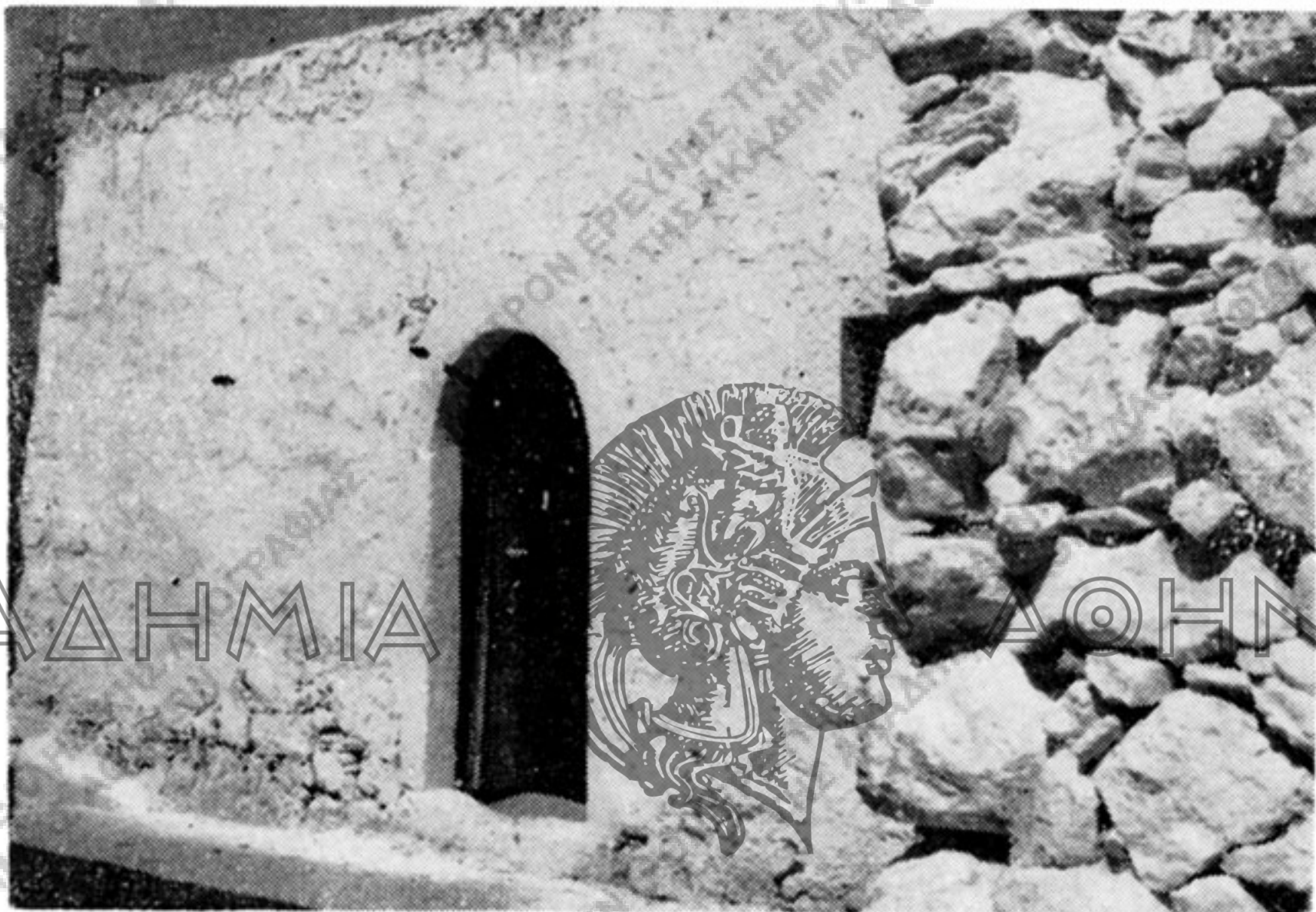
9. καθρέπτης· περὶ τῆς λ. βλ. Β. Φάβη ν, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 113.

φωτογραφίας ἐπ' αὐτοῦ, ἀπετέλουν τὰ διακοσμητικὰ στοιχεῖα τῆς παλαιᾶς — ἐν μέρει δὲ καὶ τῆς συγχρόνου — καρυδιανῆς οἰκίας.

Τὴν ἀπλουστέραν μορφήν καμαρόσπιτου παρέχει τὸ εἰς θέσιν «Μεσακὸ στενό», ἰδιοκτησίας κληρονόμων Β. Φωτεινάκη, κείμενον, τὸ ὁποῖον σήμερον χρησιμοποιεῖται ὡς ἀποθήκη. (Εἰκ. 10 - 11¹).

Τὸ καθαρὸν ὕψος του εἶναι 2,40 μ., τὸ μέγιστον δ' ὕψος τῆς καμάρας 2,10 μ. Τὸ δάπεδον εὐρίσκεται χαμηλότερον τῆς στάθμης τῆς ὁδοῦ. Τὸ κτίσμα διατηρεῖ

Εἰκ. 10. Καμαρόσπιτο Φωτεινάκη. Πρόσοψις.

τὴν ἀρχικὴν μορφήν του, μὲ μόνην μεταβολὴν τὴν διάνοξιν μικροῦ παραθύρου εἰς τὸ δεξιὸν τμήμα τῆς προσόψεως πρὸς πληρέστερον φωτισμὸν καὶ ἀερισμὸν του.

Τῆς αὐτῆς μορφῆς καὶ τῶν αὐτῶν σχεδὸν διαστάσεων πρὸς τὸ προηγούμενον εἶναι καὶ τὸ καμαρόσπιτο τὸ ἀνήκον εἰς τοὺς κληρονόμους τοῦ Ἑμμ. Ἀρετάκη ἢ «Ἀναθρεφτοῦ», ὅστις ἀπεβίωσε τὸ 1968 εἰς ἡλικίαν 98 ἐτῶν.

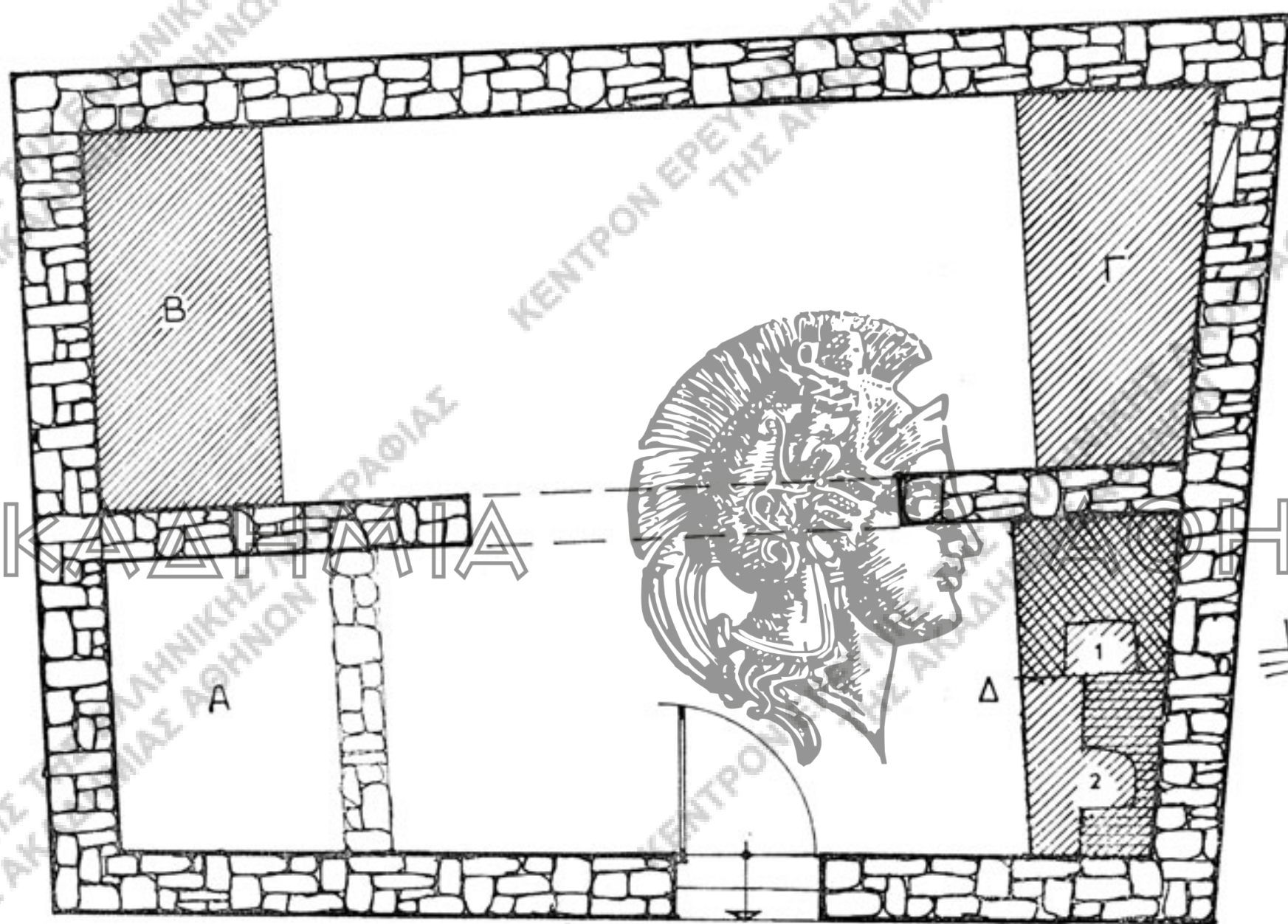
Τοῦτο κεῖται εἰς θέσιν «Κάτω γειτονιά», εἰς τὸ κέντρον τοῦ παλαιοῦ συνοικισμοῦ, καὶ σήμερον χρησιμοποιεῖται ὡς ἀποθήκη. Τὸ καθαρὸν ὕψος του εἶναι 2,40 μ., τὸ δὲ μέγιστον ὕψος τῆς καμάρας 2,18 μ. Τὸ δάπεδον εὐρίσκεται εἰς στάθμην ὑψηλότεραν τῆς ὁδοῦ, τοῦτο δὲ «ἐπειδὴ εἶναι ἀπάνω στὸ βράχο χτισμένο, γι' αὐτὸ δὲν ἐπῆε κάτω ἀπὸ τὴ γῆ. Ἀνὲ μπορούσανε νὰ τὸ σκάψουνε θὰ τὸ κατεβάζανε κι αὐτὸ ὅπως τ' ἄλλα σπίτια» (χφ. 3467, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 127 - 28).

1. Τὰ δημοσιευόμενα σχέδια κατεσκευάσθησαν ἀπὸ τὴν κ. Χρυσούλαν Βανταράκη, σχεδιάστριαν, ἐπὶ τῇ βάσει ἡμετέρων καταμετρήσεων καὶ προχείρων σχεδίων.

Ἡ κατασκευὴ τοῦ μαγειριοῦ —εἰς τὸ δεξιὸν τῆς πρώτης σπάλλας— εἶχε γίνῃ μετ' ἰδιαίτερας φροντίδος, εἶχε δὲ προβλεφθῇ χώρος πρὸς ἀποθήκευσιν καυσοξύλων καὶ παραμονὴν τῆς οἰκογενείας παρὰ τὴν ἐστίαν διὰ θέρμανσιν. (Εἰκ. 12-13).

Εἰς ἄλλα καμαρόσπιτα παρατηρεῖται διεύρυνσις τοῦ ἀπλοῦ, ὡς ἀνωτέρω, κτίσματος, διὰ δημιουργίας χώρου χρησιμοποιουμένου ὡς ἀποθήκης καὶ ἀχυρῶνος. Οὕτω τὸ κυρίως καμαρόσπιτο ἀπελευθερώνεται καὶ διατίθεται διὰ τὴν ἀνετωτέραν διαμονὴν τῆς οἰκογενείας. Εἰς τὸν τύπον τοῦτον διακρίνονται δύο τμήματα: τὸ ὄξω

Εἰκ. 11. Καμαρόσπιτο Φωτεινάκη. Κάτοψις.

Α : πατητήρι, Β : ἀποθήκη, Γ : ταβλάδο, Δ : μαγειρεῖο (1 : χώρος ἀποθηκεύσεως μαγειρικῶν σκευῶν (τσουκαλιῶν), 2 : παραστιά).

σπίτι, ἥτοι τὸ κυρίως καμαρόσπιτο, καὶ τὸ μέσα σπίτι, ἥτοι τὸ συμπληρωματικὸν κτίσμα, τὸ ὁποῖον ἀπομονώνεται τοῦ λοιποῦ χώρου διὰ διαχωριστικοῦ τοίχου καὶ στεγάζεται ἐπίσης διὰ δώματος.

Ὁ τύπος οὗτος τοῦ διηυρυμένου καμαρόσπιτου εἶναι ὁ κατ' ἐξοχὴν ἐπιχωριάζων ἐνταῦθα.

Οὕτως εἰς τὸ καμαρόσπιτο τοῦ Ἑμμ. Ζωγραφίνης, εἰς θέσιν «Μεσακὸ στενό», χρησιμοποιούμενον σήμερον ὡς ἀποθήκη, ἐκτείνεται ἐν συνεχείᾳ τῆς δεξιᾶς πλευρᾶς τῆς μέσα σπάλλας μικρὸς χώρος, διαστάσεων 2 μ. × 2 μ. καὶ καθαροῦ ὕψους 2,50 μ.,

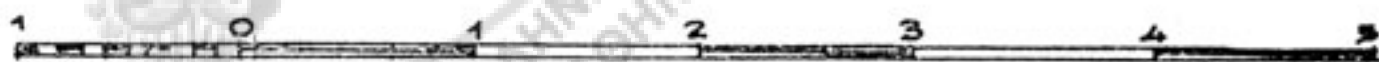
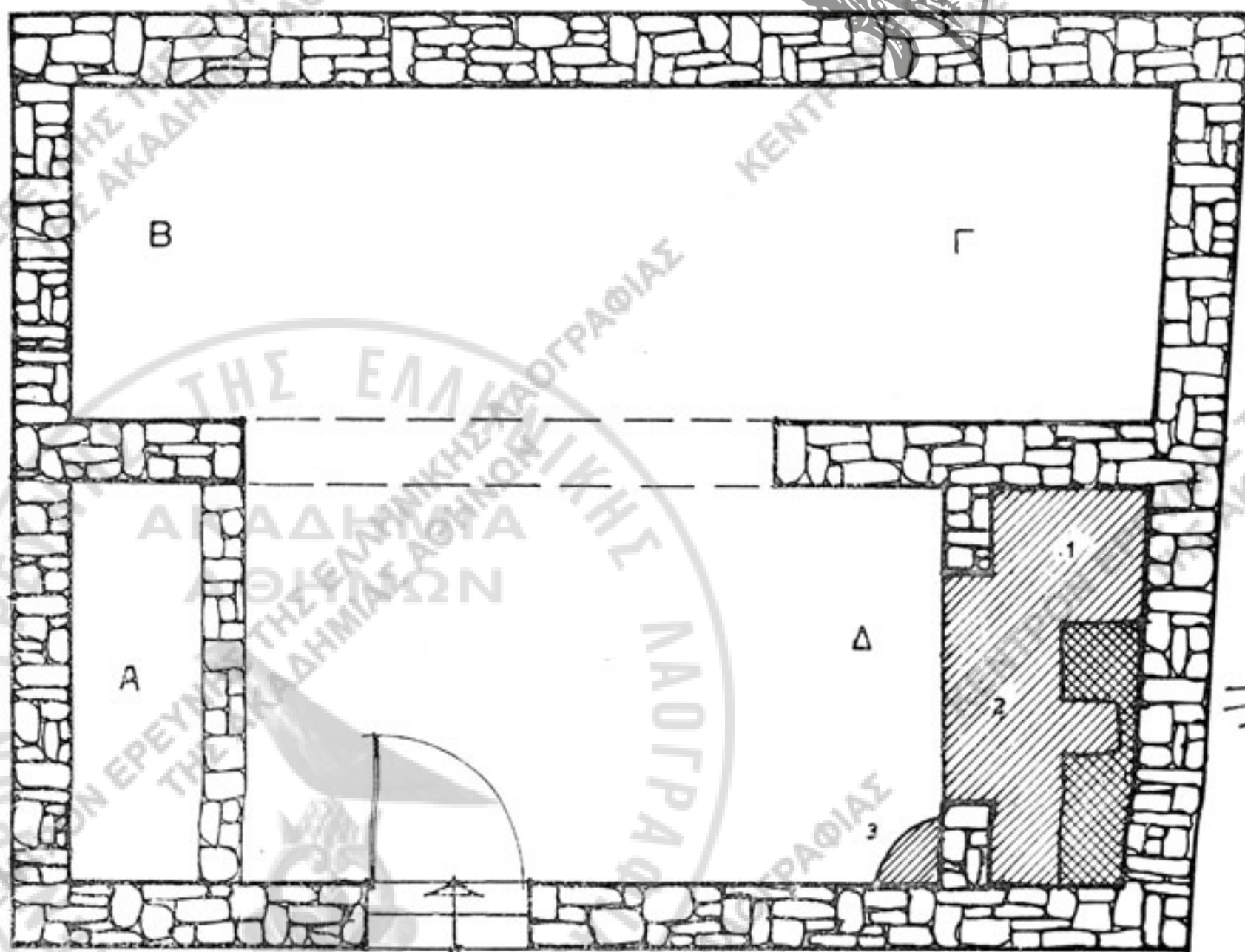

← Εἰκ. 12.
Καμαρόσπιτο
«Ἀναθρεφτοῦ».
Πρόσοψις.

Εἰκ. 13. Καμαρόσπιτο
«Ἀναθρεφτοῦ». Κάτοψις.

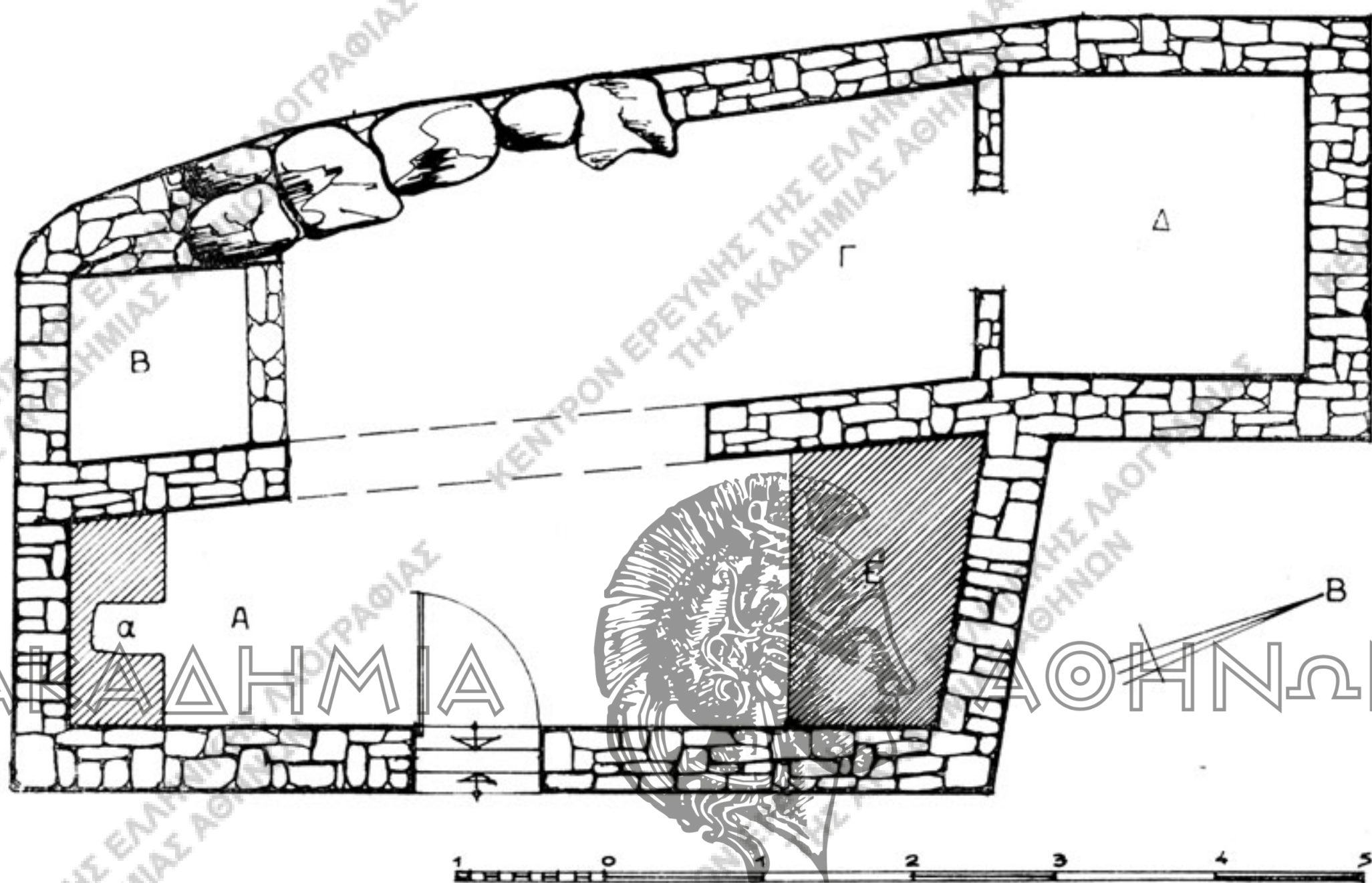
Α : πατητήρι, Β : ταβλά-
δο, Γ : ἀργαστηρόσπιτο
καὶ ἀποθήκη πιθαριῶν,
Δ : μαγειρεῖο (1 : χῶρος
ἀποθηκεύσεως καυσοξύλων,
2 : χῶρος παραμονῆς τῆς
σίκογενείας διὰ θέρμανσιν,
παρὰ τὴν παραστιά, 3 :
σταμνοτάτης).

χρησιμοποιούμενος ως άχυρών. Ἡ επέκτασις ἐγένετο πρὸς τὰ πλάγια, διότι τὸ ἔδαφος πρὸς τὴν μακρὰν πλευρὰν εἶναι βραχῶδες καὶ δὲν ἐπέτρεπε τὴν ἐκσκαφὴν πρὸς τὴν κατεύθυνσιν αὐτήν. (Εἰκ. 14).

Διεύρυνσις πρὸς τὰ δεξιὰ τῆς μέσα σπάλλας παρατηρεῖται καὶ εἰς τὸ καμαρόσπιτο τῆς Εἰρήνης χήρας Δ. Καναράκη, γνωστῆς ὡς «τὸ Ρηνιὼ τοῦ Κακουρῆ»,

Εἰκ. 14. Καμαρόσπιτο Ἐμμ. Ζωγραφίνη. Κάτοψις.

Α : μαγειρεῖο (α : παραστιά), Β : πατητήρι, Γ : ἀποθήκη, Δ : ἀχειρώνας, Ε : ταβλάδο.

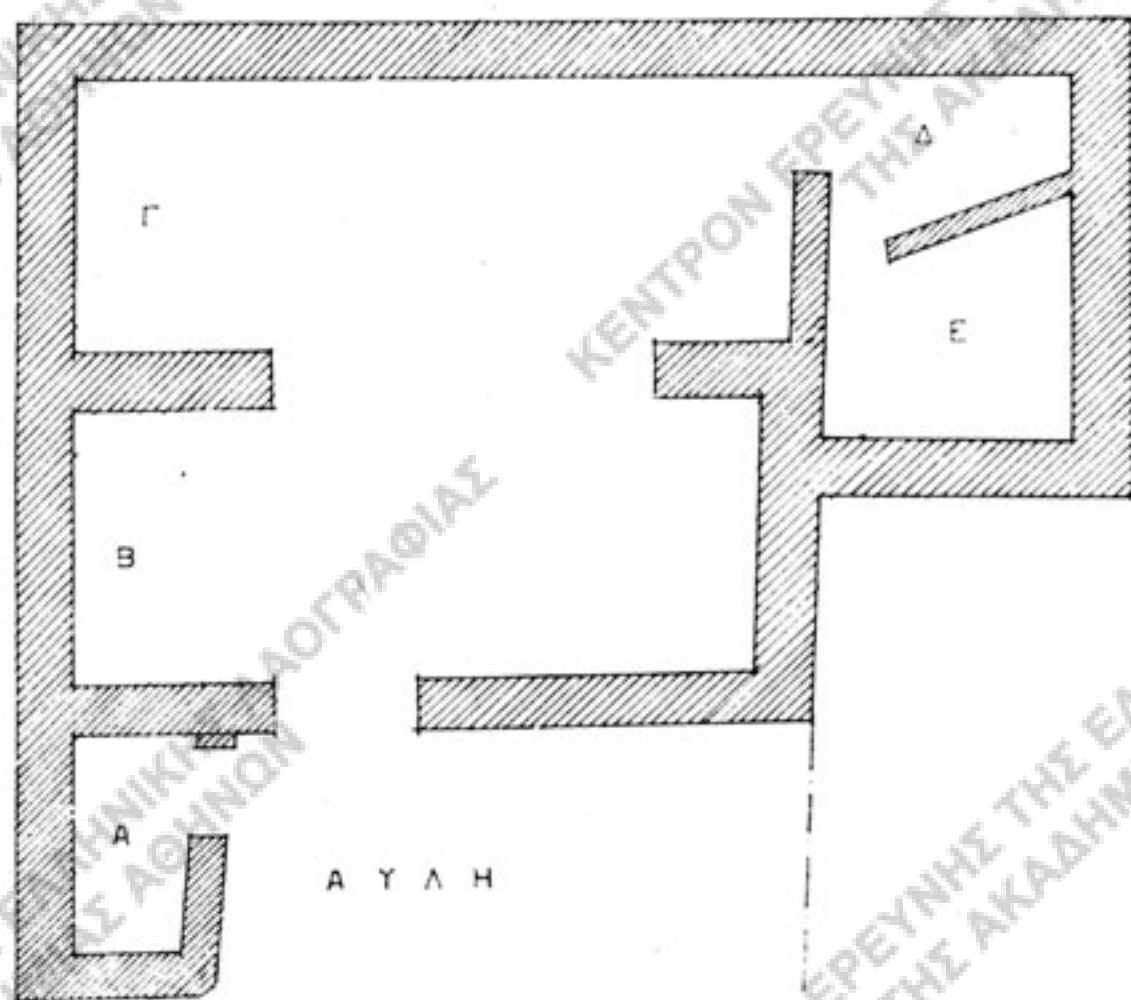
εἰς θέσιν «Μεσογειτονιά». Ἡ επέκτασις ἔχει διαστάσεις περὶ τὰ 3 μ. × 2 μ. καὶ χωρίζεται διὰ τοίχου — μὴ καθέτου ἐπὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ τοίχου —, εἰς ἀποθήκην καὶ άχυρῶνα.

Τὸ καμαρόσπιτο τοῦτο εἶχε παλαιότερον καὶ αὐλήν, εἰς τὸ ἀριστερὸν τμήμα τῆς ὁποίας ὑπῆρχε μικρῶν διαστάσεων στάβλος. (Εἰκ. 15-16).

Ὡς διηγεῖται ἡ νῦν κάτοχος καὶ κάτοικός του «ὁ πατέρας μου τὸ ἤσαξε καὶ ἄνοιξε τὸ μαγειρεῖο καὶ ἐβάλαμε κ' ἓναν τοῖχο δίπλα στὴν καμάρα καὶ μεγάλωσαμε τὸ σταβλάκι· τὴ μισὴ σπάλλα τὴν ἐκάμαμε ἓνα μὲ τὸ σταβλάκι. Τὸ καμαρόσπιτο τό 'χαμε σὰ παράσπιτο (βοηθητικὸν) καὶ σὰν ἐπαντρεύτηκα ἐγὼ μοῦ τό 'δωσε ὁ μακαρίτης ὁ πατέρας μου...» (χφ. 2467, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 118).

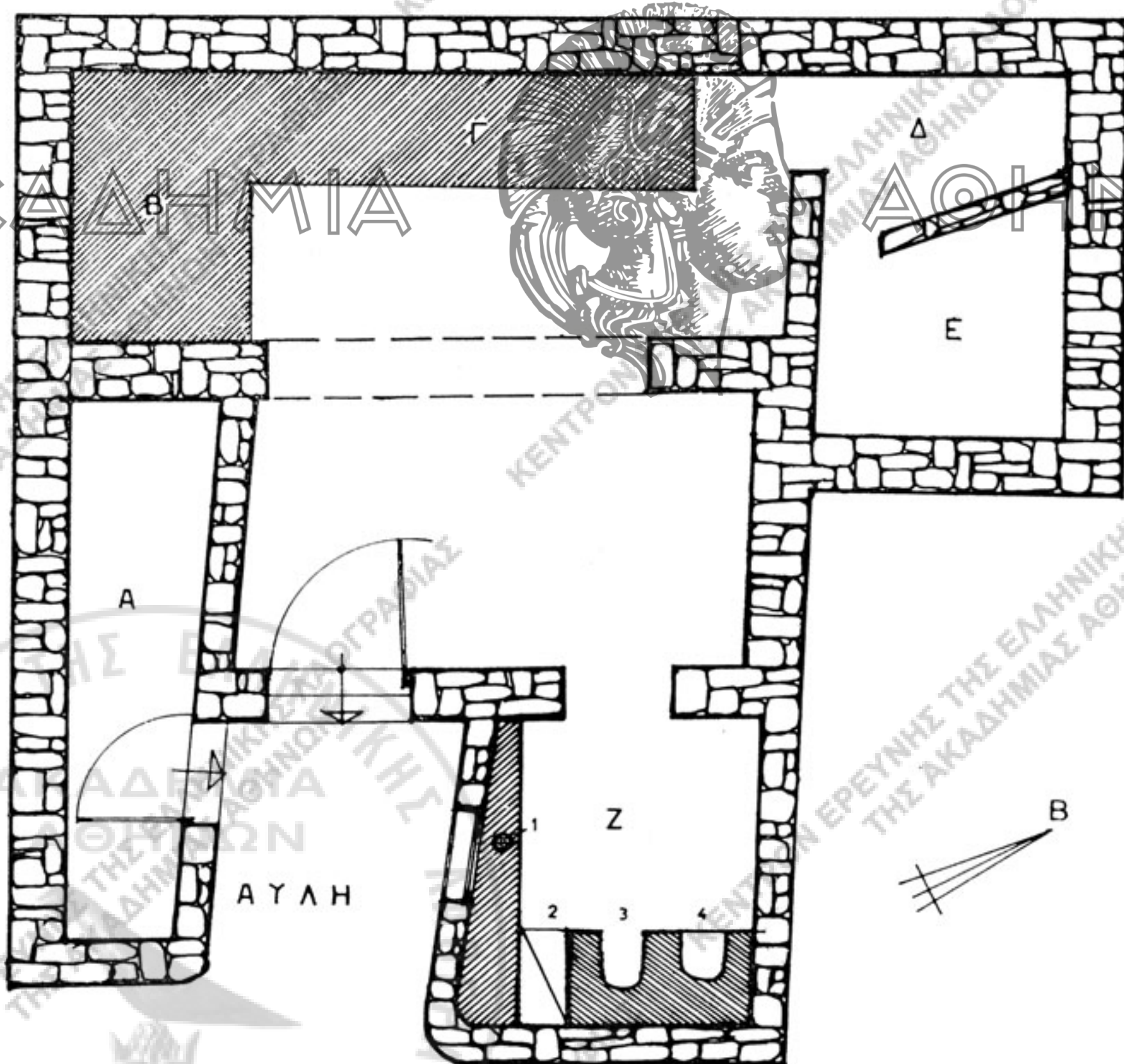
Εἰς τὴν κατοικίαν τοῦ Ἐμμ. Μοσχάκη, εἰς θέσιν «Γειτονιά Κλεάνθης», τὸ μέσα σπίτι ἀποτελεῖται ἀπὸ χώρον διαστάσεων 4,40 μ. × 2,80 μ. ἐν συνεχείᾳ

Εικ. 15. Ἀρχική μορφή καμαρόσπιτου Εἰρήνης Καναράκη.

Α : στάβλος, Β : ἀργαστηρόσπιτο, Γ : ταβλάδο, Δ : ἀποθήκη, Ε : ἀχειριώνας.

Εικ. 16. Καμαρόσπιστο Εἰρήνης Καναράκη. Κάτοψις (μετὰ τὰς γενομένας τροποποιήσεις).

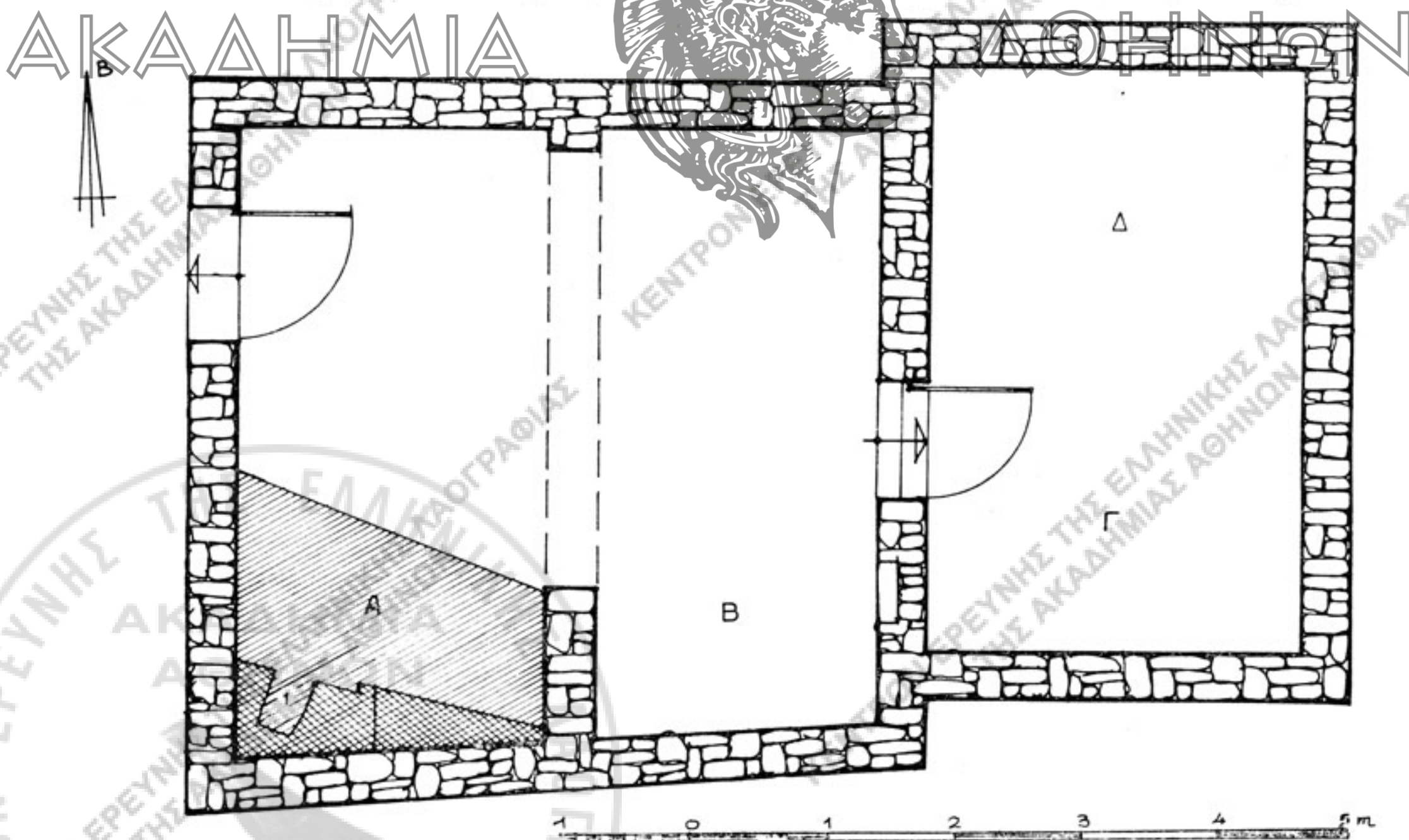
Α : στάβλος, Β : κτιστὸ κρεβάτι, Γ : ἀποθήκη πιθαριῶν, Δ : ἀποθήκη, Ε : ἀχειριώνας, Ζ : μαγερεῖο (1 : σταμνοτάτης, 2 : παραθύρα, 3 - 4 : παρασιτιές).

πρὸς τὴν μέσα σπάλλα, τὸ δὲ δάπεδόν του εὐρίσκεται κατὰ 0,40 μ. ὑψηλότερον τῆς στάθμης τοῦ δαπέδου τοῦ ὅζω σπιτιοῦ, τὸ ὁποῖον πάλιν κεῖται 0,40 μ. χαμη-

Εἰκ. 17. Καμαρόσπιτο Μοσχάκη. Τὸ μαγερεϊὸ (παραστιὰ, καμινάδα, σταμνοτάτης).

Εἰκ. 18. Καμαρόσπιτο Μοσχάκη. Κάτοψις.

A : μαγερεϊὸ (1 : παραστιὰ), B : ταβλάδο, Γ : ἀποθήκη, Δ : ἀχεριώνας.

λότερον τῆς στάθμης τῆς ὁδοῦ. Ἡ παραστιὰ εὐρίσκεται ἐπὶ πεζούλας ἐκτεινομένης ἐφ' ὅλης τῆς ἐπιφανείας τῆς δεξιᾶς κόγχης τῆς πρώτης σπάλλας. (Εἰκ. 17 - 18).

Τὸ «κλειδί» τῆς καμάρας ἀπέχει ἐκ τῆς ὀροφῆς περὶ τὰ 0,50 μ.

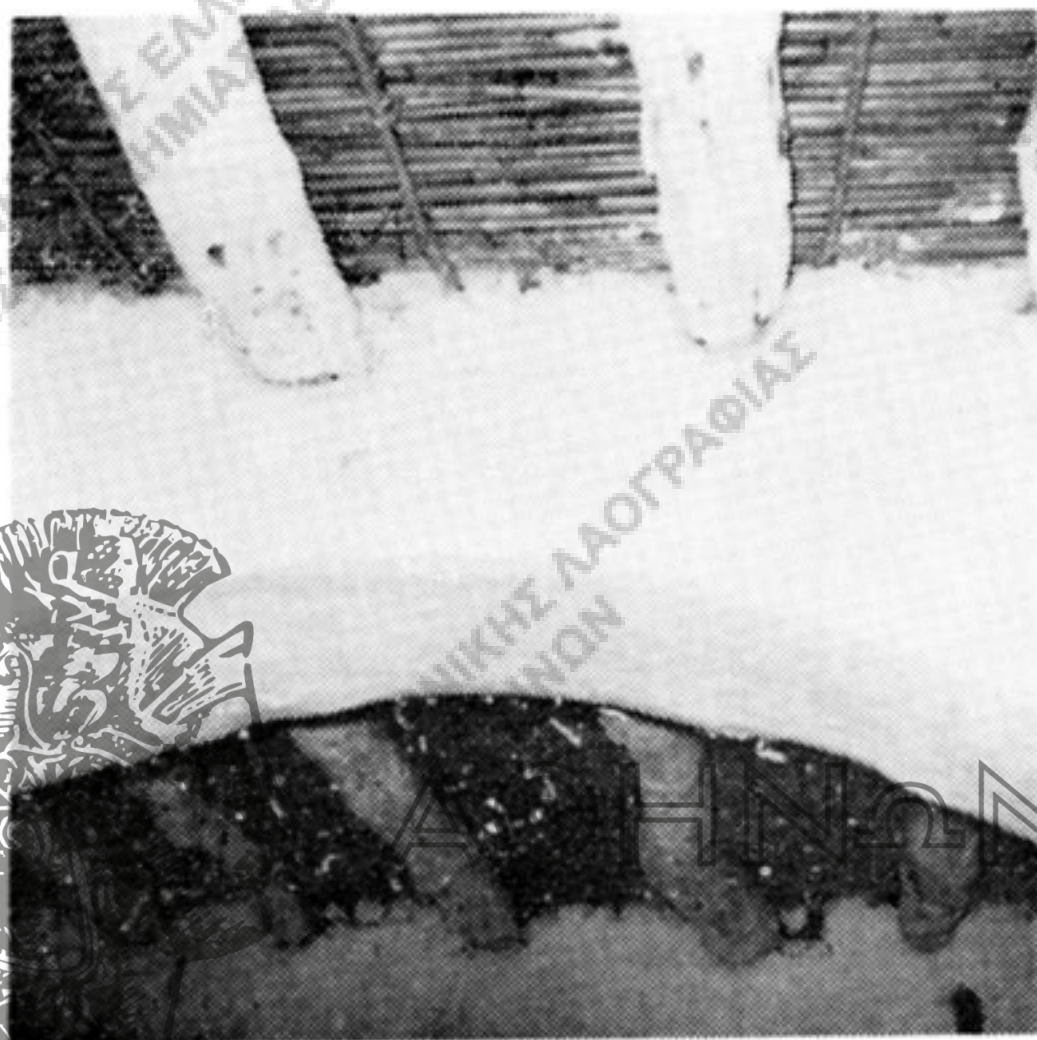

Τὸ εὐρύτερον καμαρόσπιτο εὑρίσκεται εἰς τὴν θέσιν «Λιβιάδι», ἀνήκει δὲ εἰς τὸν Γρηγ. Ζωγραφίνην. Διατηρεῖται εἰσέτι ἐν καλῇ καταστάσει καὶ κατοικεῖται ὑπὸ τοῦ ἰδιοκτήτου του. (Εἰκ. 19 - 23).

Ἐπειδὴ ὑπῆρχεν ἐλεύθερος οἰκοπεδικὸς χῶρος λίαν ἐκτεταμένος, τὸ κυρίως καμαρόσπιτο, διαστάσεων περ. 7 μ. × 5,50 μ., ὑπέστη συμπληρώσεις καὶ προσθήκας, ὥστε τελικῶς νὰ προκύψῃ μία κατοικία ἀρκούντως ἄνετος. Οὕτως ἐδημιουργήθη μαγερεῖο διαστάσεων 1,80 μ. × 2,10 μ. ἐν συνεχείᾳ πρὸς τὴν ἀριστερὰν πλευρὰν τῆς

Εἰκ. 19. Καμαρόσπιτο Γρηγ. Ζωγραφίνη.
Πρόσοψις.

Εἰκ. 20. Καμαρόσπιτο Γρηγ. Ζωγραφίνη.
Ἡ στεγὴ.

πρώτης σπάλλας, παραπλεύρως δ' αὐτοῦ κατεσκευάσθη μικρὸς στάβλος μὲ εἴσοδον ἀπὸ τὴν αὐλήν. Κλίμαξ ἐξ ὀκτὼ λιθίνων βαθμίδων, διερχομένη ὑπεράνω τῆς εἰσόδου τοῦ στάβλου, ὀδηγεῖ εἰς τὰ δώματα, τὰ ὅποια λόγω κατασκευῆς των εἰς διαφόρους χρόνους εὑρίσκονται εἰς διαφορετικὴν πρὸς ἀλλήλα στάθμην.

Τελευταία προσθήκη εἰς τὸ ἐξεταζόμενον καμαρόσπιτο ἦτο ἡ δημιουργία φούρνου ἐν συνεχείᾳ πρὸς τὸν στάβλον, μὲ εἴσοδον ἐκ τῆς αὐλῆς. Ἐσχάτως ὅμως κατεσκευάσθη νέα εἴσοδος ἐκ τῆς δυτικῆς πλευρᾶς αὐτοῦ, οὕτω δὲ ὁ φούρνος ἀπεμονώθη τοῦ λοιποῦ κτηριακοῦ συνόλου. Τὸ μέσα σπῖτι ἐκτείνεται ἐν συνεχείᾳ πρὸς τὴν μέσα σπάλλα καὶ διαχωρίζεται εἰς ἀποθήκην καὶ ἀχυρῶνα.

Τὸ καμαρόσπιτο τοῦτο λόγω τῆς εὐρύτητός του ἀπετέλει τὸ «χορόσπιτο τοῦ χωριοῦ», τὸν χῶρον δηλ. συγκεντρώσεως καὶ διασκεδάσεως τῶν χωρικῶν, κατὰ τὰς ἐορτάς καὶ δὴ τὰς Ἀπόκρεως, εἰς ἐποχὴν καθ' ἣν τὰ καφενεῖα ἦσαν εἰσέτι ἄγνωστα εἰς τὴν μικρὰν κοινωνίαν τοῦ Καρυδίου.

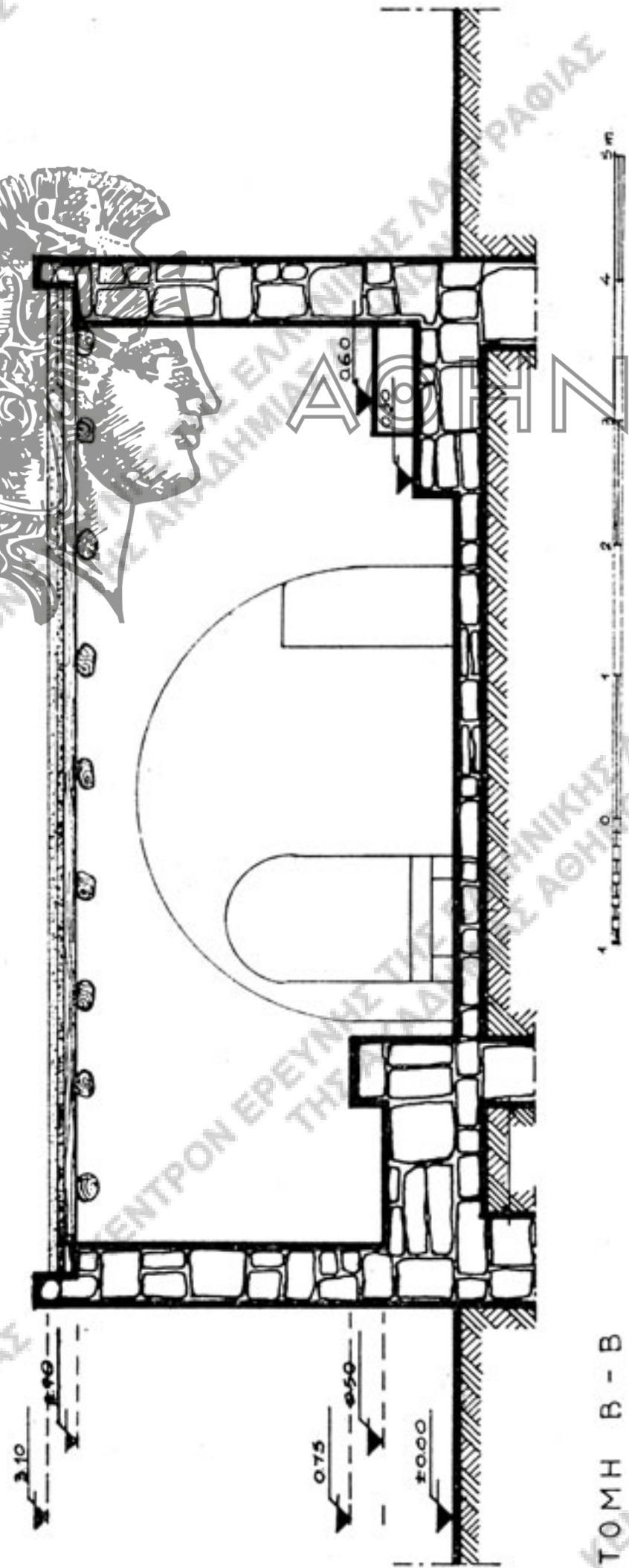
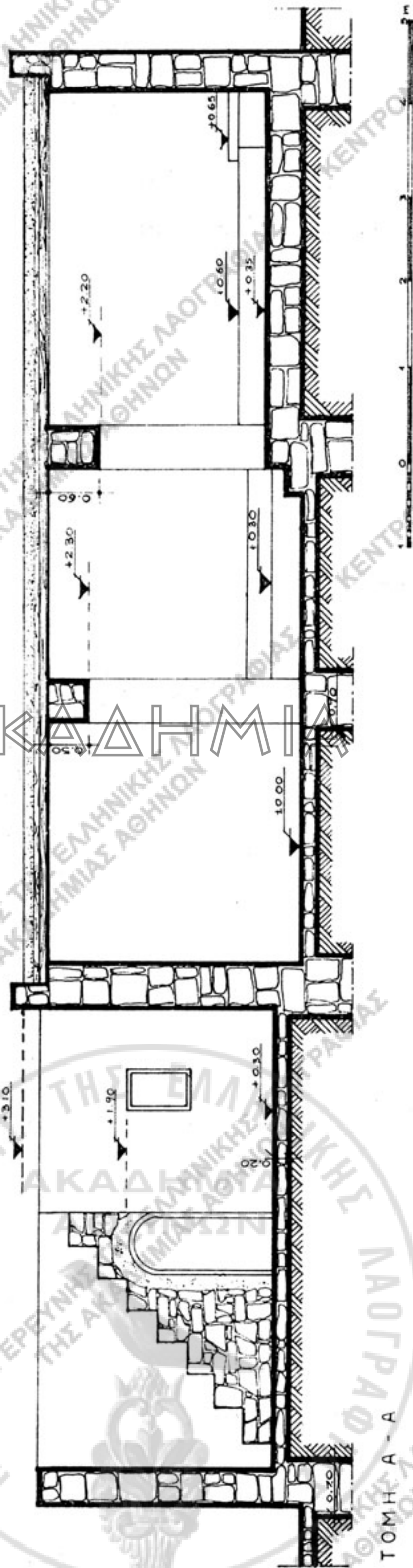
ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

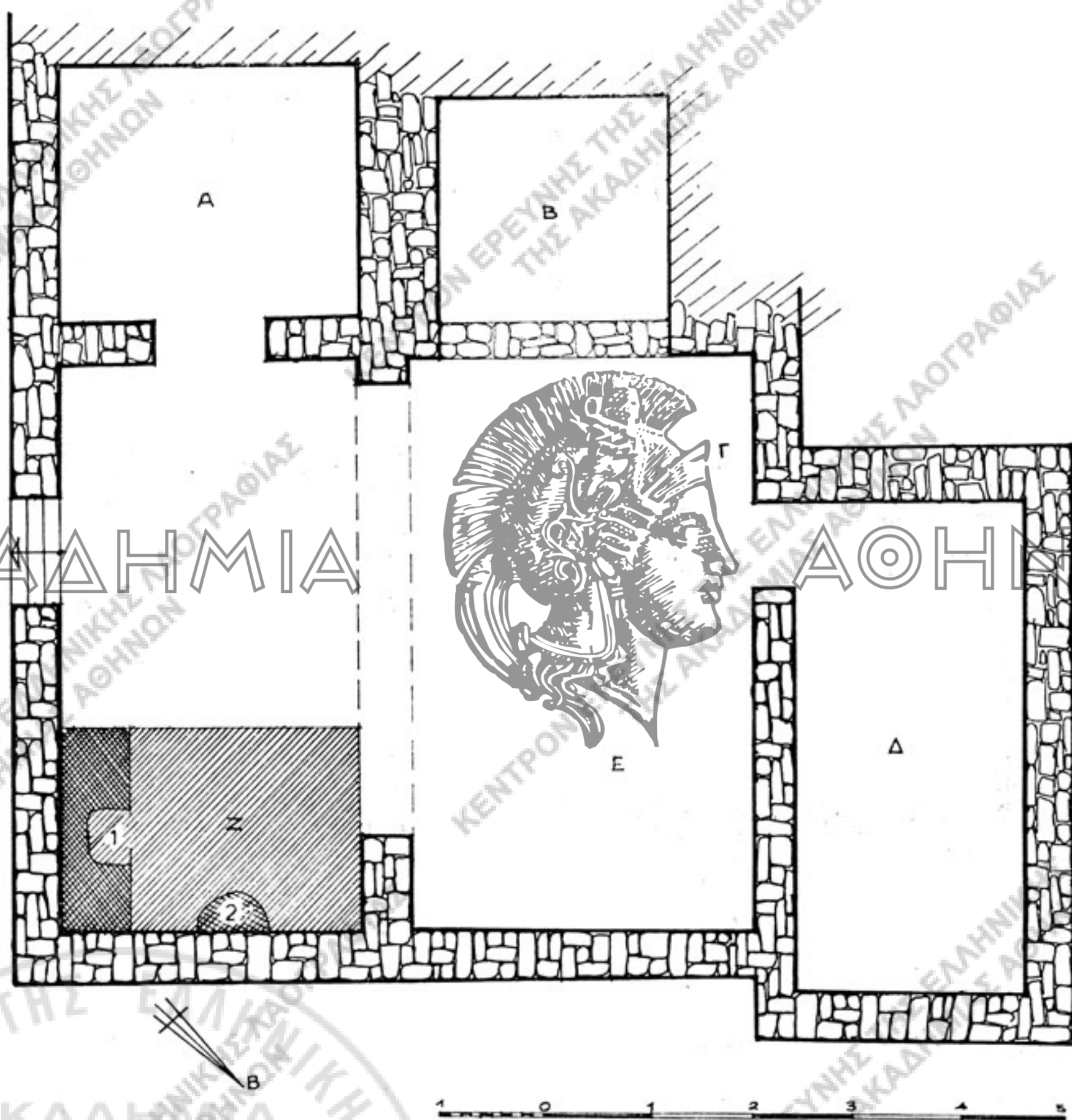

Είχ. 22 - 23. Καμαρόσπιτο Γρηγ.
Ζωγραφίνη. Τομαί Α-Α και Β-Β.

Ἐντοιχισμένη ἐπὶ τοῦ ὑπερθύρου πλάξ ἐκ πωρολίθου καθαρισθεῖσα ἀπεκάλυψε τὴν χρονολογίαν 1844, ἡ ὁποία ὅμως κατὰ τὴν ζῶσαν τοπικὴν παράδοσιν φαίνεται ὅτι εἶναι τὸ ἔτος ἐπισκευῆς καὶ οὐχὶ οἰκοδομήσεως τοῦ καμαρόσπιτου, τὸ ὁποῖον θεωρεῖται πολὺ παλαιότερον.

Τὸ ὥς ἀποθήκη καὶ στάβλος χρησιμοποιούμενον σήμερον καμαρόσπιτο ιδιοκτησίας Κων. Σφακιανᾶκη, εἰς θέσιν «Γειτονιὰ Τσαντομανώλη», ἐπεξετάθη

Εἰκ. 24. Καμαρόσπιτο Σφακιανᾶκη. Κάτοψις (ἀρχικὴ μορφή).

Α : ἀχειριῶνας, Β . πατητήρι, Γ : ἀργαστηρόσπιστο, Δ : ἀποθήκη, Ε : ταβλάδο, Ζ : μαγερεῖο (1 : παρασιᾶ, 2 : σταμνοτάτης).

κατὰ μῆκος καὶ πλάτος: ἐν συνεχείᾳ δηλ. τῆς μέσα σπάλλας εὐρίσκεται τὸ μέσα σπίτι, διαστάσεων 2,10 μ. × 4,80 μ., πρὸς τὴν ἀριστερὰν δὲ πλευρὰν ἀμφοτέρων τῶν σπαλλῶν διηνοίχθησαν δι' ἐκσκαφῆς τοῦ ἐδάφους δύο χῶροι διαστάσεων 2,50 μ. × 2,80 μ. καὶ 2,10 μ. × 2,10 μ. ἀποτελέσαντες τὸν ἀχυρῶνα καὶ τὸν ληνὸν ἀντιστοίχως (εἰκ. 24).

Τὸ δάπεδον τοῦ κυρίως καμαρόσπιτου εὑρίσκεται χαμηλότερον τῆς στάθμης τῆς ὁδοῦ κατὰ 0,50 μ., τὸ δὲ καθαρὸν ὕψος αὐτοῦ εἶναι 2,65 μ. Ἡδη ἡ καμάρα ἔχει κατεδαφισθῇ —λίαν εὐκρινῇ ὅμως ἔχνη αὐτῆς εἰς τοὺς τοίχους καὶ τὴν ὀροφὴν καθορίζουν τὴν θέσιν της—, τὸ δὲ κτήριον ἐχωρίσθη διὰ τοίχου καθέτου πρὸς τὴν θέσιν τῆς καμάρας εἰς δύο τμήματα, ἐξ ὧν τὸ δεξιὸν ἀποτελεῖ νῦν στάβλον καὶ τὸ

Εἰκ. 25. Καμαρόσπιτο Μωυσάκη.
Πρόσοψις. Διακρίνεται καὶ ἡ μικρᾶς
ἐκτάσεως αὐλή.

Εἰκ. 26. Καμαρόσπιτο Μωυσάκη.
Τμῆμα τῆς μέσα καμάρας.

ἀριστερὸν ἀποθήκην. Ὁ ἀχυρὼν, ὁ ὁποῖος προηγουμένως κατεῖχε τὴν θέσιν τῆς σημερινῆς ἀποθήκης, μετεφέρθη εἰς τὸ βάθος τοῦ κτίσματος, διηνοίχθη δὲ καὶ μικρὰ θύρα πρὸς ἐξυπηρέτησιν τοῦ στάβλου.

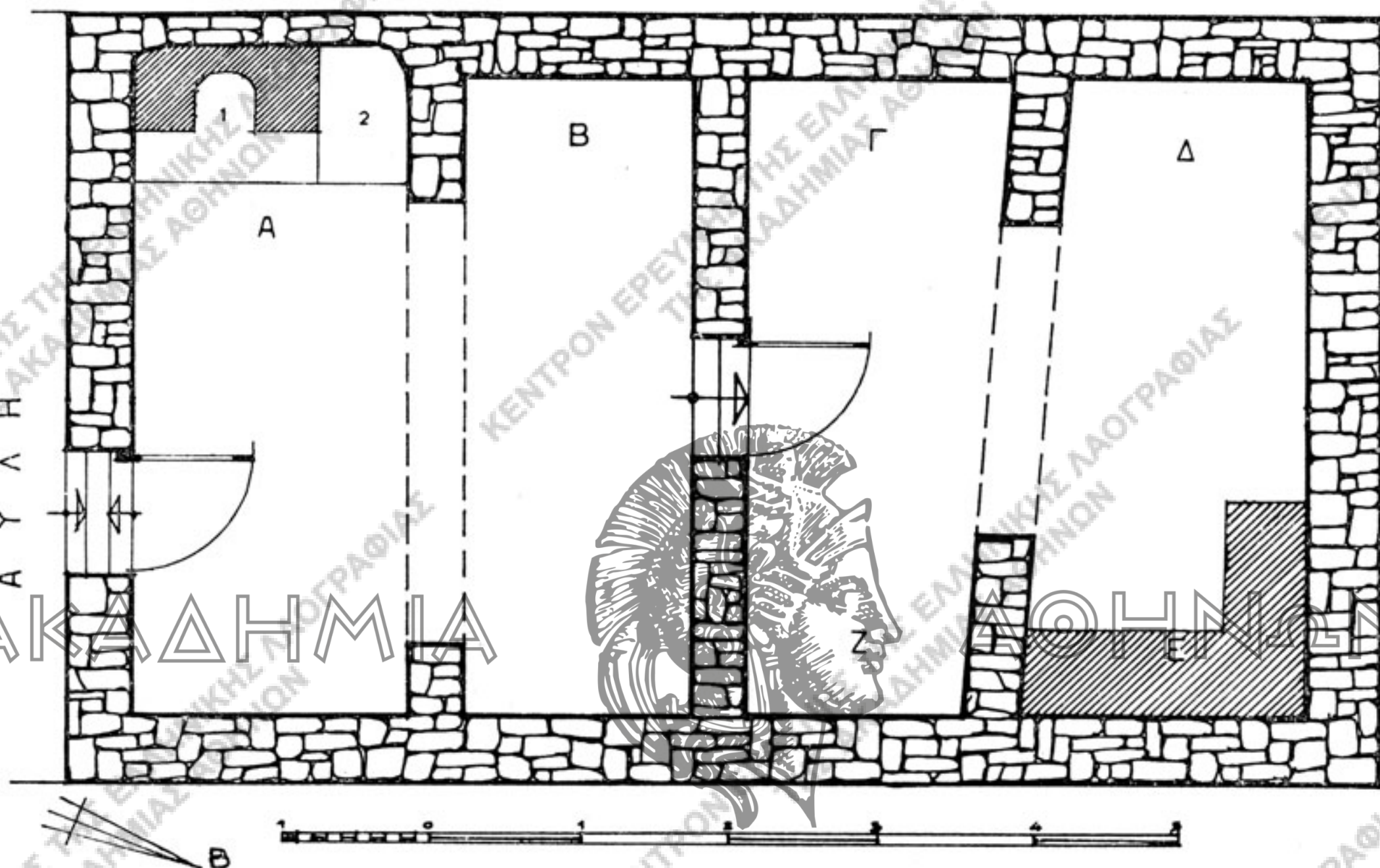
Τὸ καμαρόσπιτο τοῦτο θεωρεῖται ἀπὸ τὰ παλαιότερα τοῦ χωρίου, χρονολογούμενον —κατὰ λαϊκὴν ἔκφρασιν— «ἀπὸ κτίσεως κόσμου».

Εἰς τὸ εἰς θέσιν «Κάτω γειτονιά» καμαρόσπιτο ἰδιοκτησίας καὶ διαμονῆς σήμερον τοῦ Γεωργ. Μωυσάκη ἀπαντᾶται ἡ χρῆσις δύο καμαρῶν —μέσα καμάρας καὶ ὄξω καμάρας—, οὐχὶ παραλλήλων πρὸς ἀλλήλας. Ὁ μεταξὺ τῶν καμαρῶν χώρος χωρίζεται εἰς δύο τμήματα διὰ τοίχου παραλλήλου πρὸς τὴν ὄξω καμάρα, πρὸς τὴν αὐτὴν αὐτὴν (Εἰκ. 25, 27).

Κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον παρουσιάζεται διπλασιασμὸς τῆς κατόψεως τοῦ βασικοῦ ἀρχιτεκτονικοῦ τύπου καὶ δημιουργοῦνται τέσσαρες σπάλλες. Ἐξ αὐτῶν ἡ τρίτη καὶ τετάρτη κατὰ σειράν, αἱ πρὸς τὸ βάθος, ἀποτελοῦν τὸ μέσα σπῖτι, τοῦ ὁποίου τὸ δάπεδον εὑρίσκεται περίπου 0,30 μ. ὑψηλότερον τῆς στάθμης τοῦ δαπέδου τῆς λοιπῆς οἰκίας.

Ἡ χρῆσις δύο ἢ περισσοτέρων καμαρῶν φαίνεται ὅτι ἦτο συνήθης καὶ ἐν-

Εἰκ. 27. Καμαρόσπιτο Μωυσάκη. Κάτοψις.

A : μαγειρεῖο (1 : παρασιτιά, 2 : σταμνοτάτης), B : ἀργαστηρόσπιτο. Γ : ταβλάδο, Δ : ἀχειριώνας, E : ἀποθήκη πιθαριῶν, Z : ἀποθήκη. Πρὸ τῆς εἰσόδου, μικρῶν διαστάσεων αὐλή.

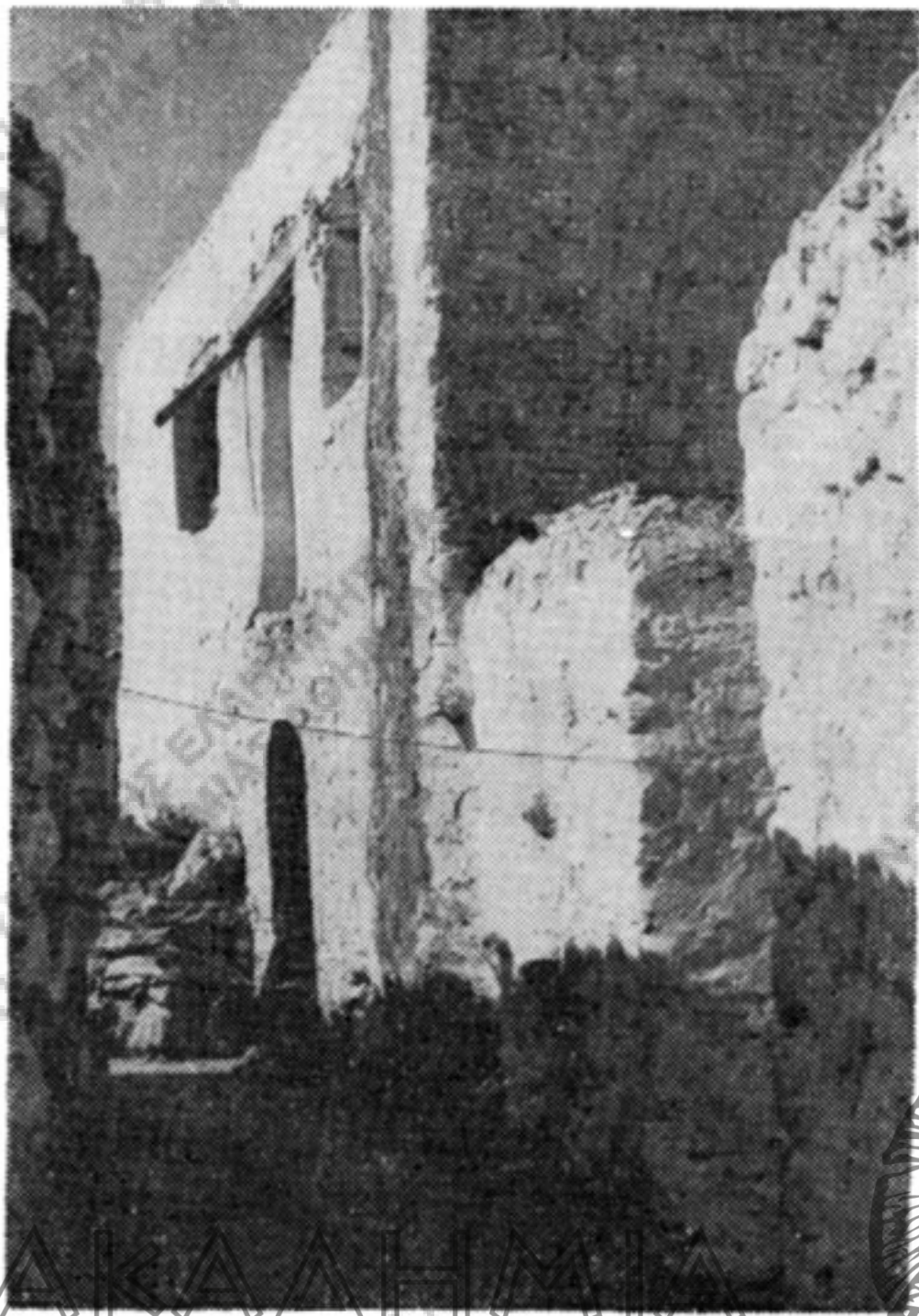
ταῦθα, ὡς ἐκ σχετικῶν πληροφοριῶν καὶ ἐξ ἡρειπωμένων καμαρόσπιτων συνάγεται, ἀπαντᾶται δέ, ὡς γνωστόν, καὶ εἰς ἄλλας περιοχὰς τῆς Κρήτης¹, ἐπίσης εἰς τὰς Κυκλάδας καὶ ἄλλαχοῦ².

Παρέκκλινειν ἐκ τοῦ παραδεδομένου εἰς τὸ χωρίον τύπου λαϊκῆς κατοικίας φαίνεται νὰ παρουσιάζῃ ἡ εἰς θέσιν «Μεσογειτονιά» διώροφος οἰκία ιδιοκτησίας Γεωργ. Κριτσωτάκη, λόγω τῆς ἐμφανιζομένης προσθήκης ἑνὸς ὀρόφου (ὄντᾱ). Αὕτη ὅμως εἶναι κατὰ πολὺ μεταγενεστέρα τοῦ ἀρχικοῦ κτίσματος, τὸ ὁποῖον ἦτο

1. Δ. Τριποδάκη, Ἡ χωρική κατοικία στὸ Λασιθί, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 293, σχ. 3.

2. Δ. Βασιλειάδης, Εἰσαγωγή στὴν αἰγιοπελαγίτικη λαϊκὴ ἀρχιτεκτονική, ἐνθα ἄνωτ., σ. 60.

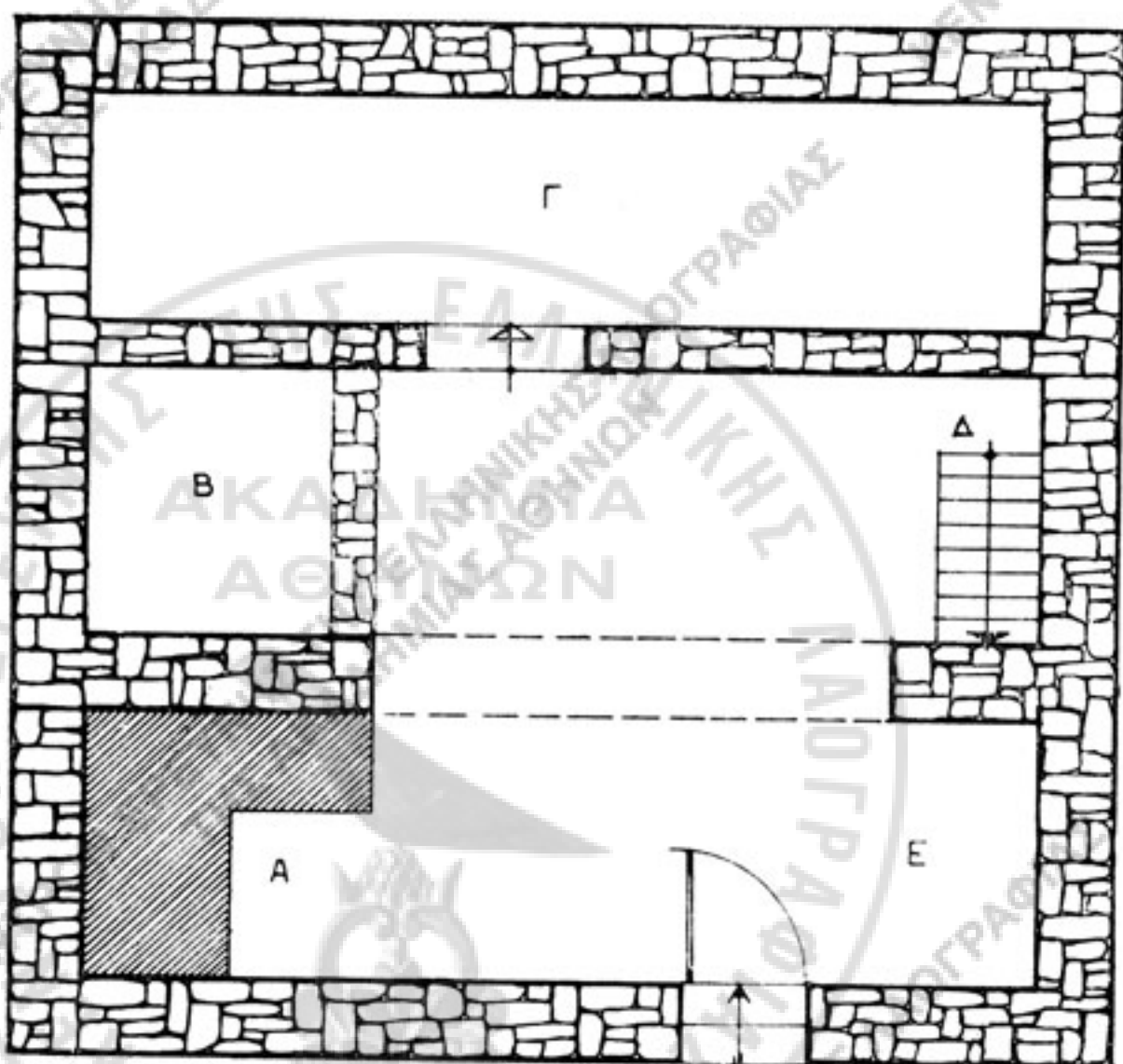

Εἰκ. 28. Καμαρόσπιτο Κριτσωτάκη.

Πρόσοψις. Διακρίνεται, ἀριστερὰ τῆς εἰσόδου, ἡ κατεδαφισμένη ἐξωτερικὴ κλῖμαξ.

Εἰκ. 29. Καμαρόσπιτο Κριτσωτάκη.

Ἡ ἐσωτερικὴ κλῖμαξ.

Εἰκ. 30. Καμαρόσπιτο Κριτσωτάκη. Κάτοψις.

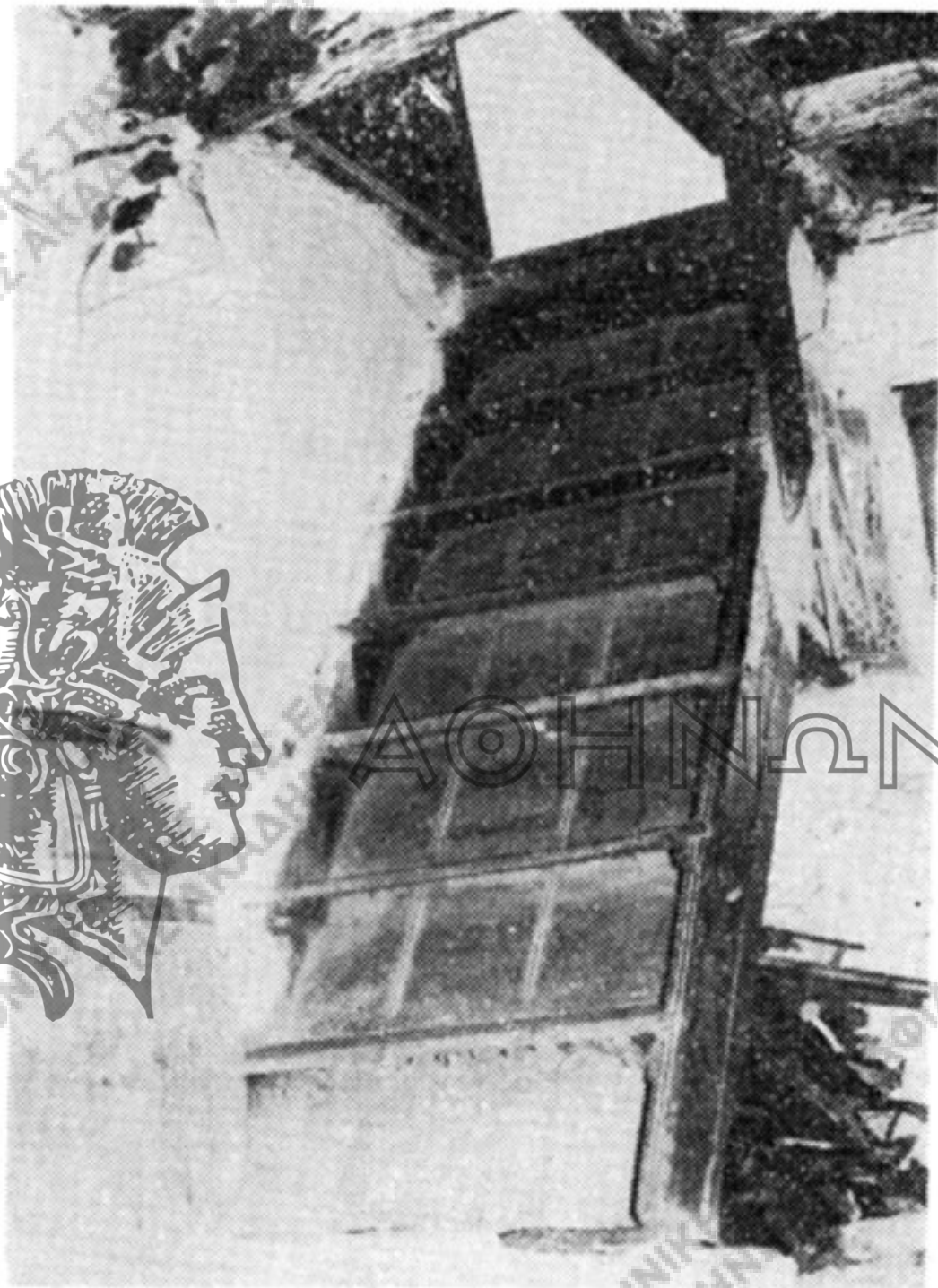
Α : ἀποθήκη πιθαριῶν, Β : πατητήρι, Γ : ἀχειρώνας καὶ ἀποθήκη, Δ : ἀποθήκη καὶ λιθινὴ κλῖμαξ, Ε : ἀργαστηρόσπιτο καὶ χῶρος φαγητοῦ. Τὸ μαγερεῖο καὶ τὸ ταβλάδο εἰς τὸν ὄντᾱ.

ἐν σύνηθες διηυρημένον καμαρόσπιτο διαστάσεων 5,50 μ. × 6 μ. περ. καὶ καθαρῷ ὕψους 2,55 μ.

Ἡ ἐπικοινωνία ἰσογείου - ὄντᾶ ἐγένετο ἀρχικῶς διὰ λιθίνης ἐξωτερικῆς κλῖμακος καὶ μικροῦ ἐξώστου.

Πρὸς πληρέστερον ἀερισμὸν καὶ φωτισμὸν τοῦ ὄντᾶ, πλὴν τῆς πρὸς τὸν ἐξώστην θύρας, εἶχε διανοιγῇ καὶ μικρὸν βορεινὸν παράθυρον. Μεταγενεστέρως ἡνοί-

Εἰκ. 31. Καμαρόσπιτο Ἀρετάκη.

Ἡ ἐξωτερικὴ λιθινὴ κλῖμαξ καὶ ἡ λοντζέτα.

Εἰκ. 32. Καμαρόσπιτο Ἀρετάκη.

Ἡ ἐσωτερικὴ ξυλινὴ κλῖμαξ καὶ ἡ τράπολα.

χθησαν δύο ἀκόμη παράθυρα ἐπὶ τῆς προσόψεως τοῦ ὄντᾶ, ἐκατέρωθεν τοῦ ἐξώστου. Ἀργότερον ὁ ἐξώστης κατηδαφίσθη, ἡ δὲ ἐξωτερικὴ λιθινὴ κλῖμαξ ἡχρηστεύθη καὶ ἀντικατεστάθη δι' ἑτέρας ἐσωτερικῆς, ἐπίσης λιθίνης, μὲ καταπακτὴν θύραν (τράπολα) εἰς τὸ ἄκρον αὐτῆς. (Εἰκ. 28 - 30).

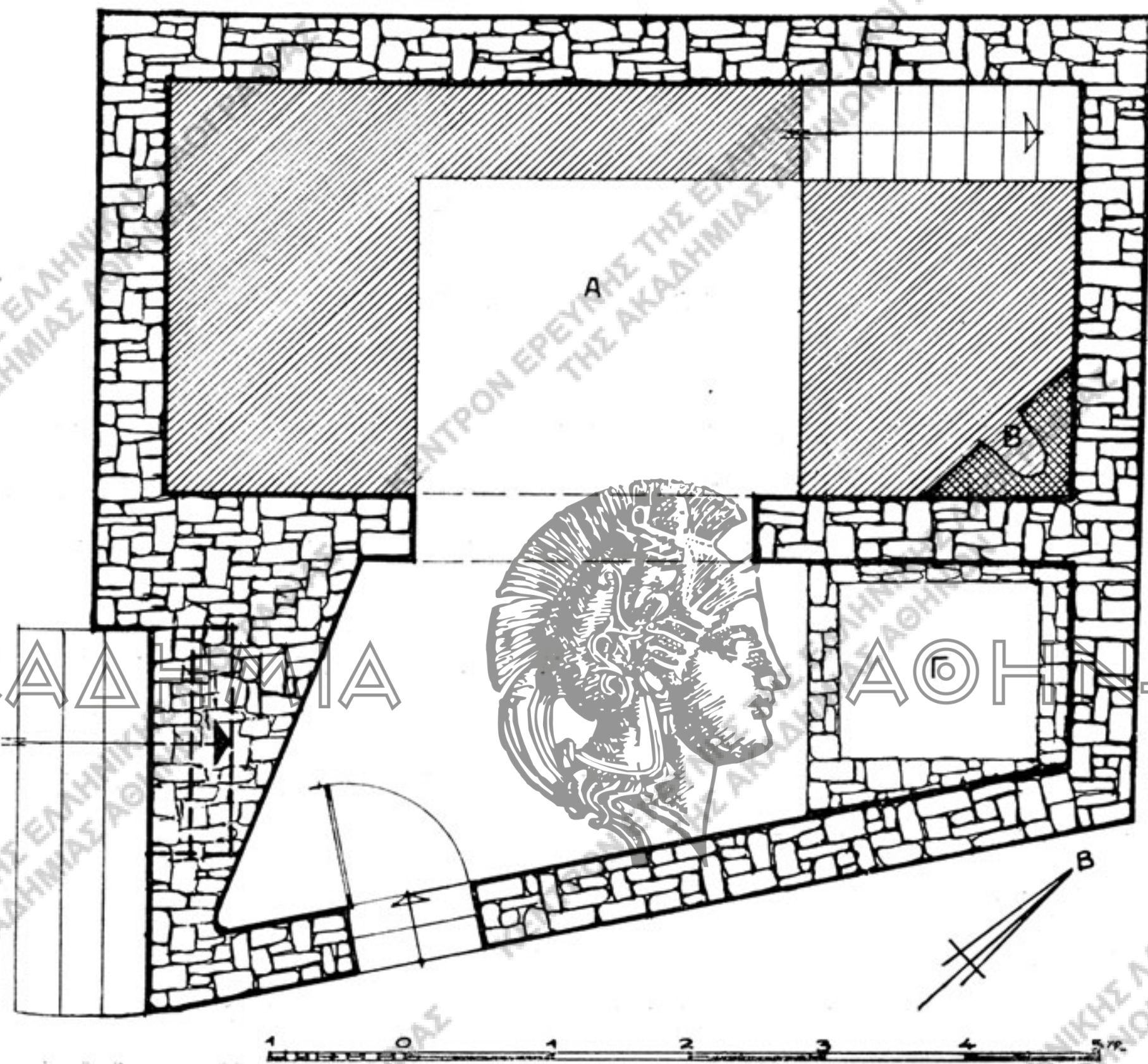
Προσθήκη ὄντᾶ ἐγένετο μεταγενεστέρως καὶ εἰς τὸ εἰς θέσιν «Πίσω γειτονιά» ἀπλοῦν καμαρόσπιτο, ἔνθα σήμερον στεγάζεται ἡ οἰκογένεια Ἑμμ. Ἀρετάκη.

Τὸ ἀρχικὸν κτίσμα παρουσιάζει κάτοψιν τραπεζοειδῇ μὲ λίαν περιορισμένον τὸν ὠφέλιμον χῶρον τῆς πρώτης σπάλλας λόγω τῆς μορφῆς τοῦ οἰκοπέδου. Ὁ

χῶρος οὗτος διετέθη διὰ τὸν ληνόν, ὁ δὲ χῶρος τῆς μέσα σπάλλας διὰ τὸ ταβλάδο καὶ τὸ μαγερειό.

Ἡ πρὸς τὸν ὄντᾱ ἄνοδος ἐπιτυγχάνεται ἐσωτερικῶς μὲν διὰ ξυλίνης κλίμα-

Εἰκ. 33. Καμαρόσπιτο Ἀρετάκη. Κάτοψις.

A: ἀποθήκη, B: παρασιὰ, Γ: πατητήρι.

κος, μὲ καταπακτὴν θύραν (τράπολα), ἐξωτερικῶς δὲ διὰ λιθίνης κλίμακος μέσῳ τοῦ ἐλευθέρου ἀριστεροῦ τμήματος τοῦ δώματος (λοντζέτας). (Εἰκ. 31 - 33).

Σήμερον ἡ καμάρα ἔχει κτισθῇ καὶ ἔχει ἀνοιχθῇ μικρὰ θύρα διὰ τὴν ἐπικοινωνίαν πρώτης καὶ μέσα σπάλλας, ὁ χῶρος τοῦ ταβλάδου χρησιμοποιεῖται ὡς ἀποθήκη, ἡ δὲ ἐστία ἔχει ἀχρηστευθῇ καὶ ἀντικατασταθῇ διὰ συγχρόνου μεγειρικῆς συσκευῆς ὑγραερίου, τοποθετημένης ἐπὶ τοῦ καταλλήλως πρὸς τοῦτο διαμορφωθέντος ληνοῦ.

Ἐκ τῆς, ὡς ἄνωτέρω, ἐξετάσεως τῶν σπιτιῶν τοῦ Καρυδίου προκύπτει ὅτι καὶ εἰς τὴν περιοχὴν αὐτὴν τῆς Ἀνατ. Κρήτης ἐπεκράτει παλαιότερον ὁ ἀρχιτεκτονικὸς τύπος τοῦ σπιτιοῦ μὲ καμάρα (καμαρόσπιτο), ὁ ὁποῖος ἀπαντᾷ βασικῶς πολλαχοῦ τῆς νήσου¹, μὲ παραλλαγὰς δὲ καὶ εἰς τὰς Κυκλάδας², τὴν Δωδεκάνησον³ καὶ τὴν Κύπρον⁴.

RÉSUMÉ

Les «kamarospita» de Karydion Sitia

par Georges N. Aikaterinidis

L' auteur étudie les anciennes maisons du village de Karydion Sitia en Crète que l'on nomme «kamarospita» par référence à l'arc de pierre appelé «kamara» qui constitue un élément caractéristique des demeures insulaires de Grèce.

Au début de cet essai, il est question de l'environnement naturel du village, aride et montagneux et, pour cette raison, voué à l'économie fermée de faible rendement. Ensuite sont étudiées en détail la manière de construire les «kamarospita», les coutumes qui s'y rapportent, les matériaux utilisés, l'usage fonctionnel qui est fait de chaque partie de la maison et les différents meubles de celle-ci.

Ensuite sont examinés en particulier dix «kamarospita» qui ont pu être conservés jusqu' à présent et dont on donne en regard les plans.

De cette étude des maisons de Karydion il ressort que dans cette région de l'Est de la Crète prédominait le style d'architecture de maison avec arc (kamarospito) que l'on rencontre toujours principalement dans toute l'île, avec des versions qui apparaissent dans les Cyclades, le Dodécanèse et à Chypre.

1. Δ. Τριποδάκης, Ἱστορική θεώρηση . . ., ἐνθ' ἄνωτ., σ. 54, Κ. Λασιθιωτάκης, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 14.

2. Δ. Βασιλειάδης, Εἰσαγωγή στὴν αἰγαιοπελαγίτικη λαϊκὴ ἀρχιτεκτονική, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 59 κέξ.

3. Γ. Μέγας, Ἡ λαϊκὴ κατοικία τῆς Δωδεκανήσου, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 224 κ. ἀ.

4. Γ. Παπαχαράλαμπος, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 28.

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ ΕΙΣ ΤΑΣ ΠΑΡΟΙΜΙΑΣ ΚΑΙ ΤΑ Α.ΣΜΑΤΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΛΑΟΥ

ΥΠΟ

ΜΕΝΕΛΑΟΥ Α. ΤΟΥΡΤΟΓΛΟΥ

Εἰς τὸν πέμπτον τόμον (1945-49) τῆς Ἑπετηρίδος τοῦ Κέντρου Λαογραφίας εἶχε δημοσιευθῇ μελέτη μου ἀφορῶσα εἰς τὴν νομικὴν ἐξερεύνησιν παροιμιῶν καὶ ᾠσμάτων τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἅτινα ἐνεφάνιζον ἐνδιαφέρον διὰ τὴν ἐπιστήμην τοῦ δικαίου ἰδίᾳ ἀπὸ φιλοσοφικῆς καὶ ἱστορικῆς ἀπόψεως.

Περὶ τῆς σημασίας τὴν ὁποίαν ἐνέχει ἡ ἔρευνα, εἰς τὸ καθόλου δίκαιον, τῶν δημῶδων μνημείων τοῦ λόγου γίνεται λόγος ἐν τῇ προταχθείσῃ εἰσαγωγῇ τῆς ἐργασίας ταύτης. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ ἐν αὐτῇ γενομένη ἐξέτασις παροιμιῶν καὶ ᾠσμάτων περιορίσθη εἰς τὰ ἀναφερόμενα μόνον εἰς θέματα Ποινικοῦ δικαίου καὶ Ἑγκληματολογίας, διὰ τοῦτο, ὡς συνέχεια τῆς ἐργασίας ἐκείνης, ἐπιχειρεῖται ἐν τοῖς ἐπομένοις ἡ συστηματικὴ κατάταξις καὶ κριτικὴ ἐπεξεργασία παροιμιῶν καὶ δημῶδων ᾠσμάτων ἀναφερομένων εἰς τὸ Οἰκογενειακὸν δίκαιον καὶ εἰδικώτερον εἰς τὸν γάμον καὶ τὸ διαζύγιον.

Γ Α Μ Ο Σ

Ὅροι πρὸς σύναψιν

Ἡ δημῶδης δογματολογία διὰ πλείστων παροιμιῶν ἀναφέρεται εἰς τὰ περὶ τῆς καταλλήλου ἡλικίας τῶν μελλόντων νὰ συνάψουν γάμον. Ἐν πλήρει ἀντιθέσει πρὸς τὸ ἰσχύον δίκαιον, ὅπερ οὐδένα φραγμὸν θέτει εἰς τὴν σύναψιν γάμων μεταξὺ ἀτόμων μεγάλης ἡλικίας¹, εὐρίσκεται ἡ λαϊκὴ συνείδησις, ἥτις οὐδαμῶς εὖνοεῖ τοὺς γάμους τούτους², διὸ καὶ συμβουλεύει:

1. Βλ. ἄρθρ. 1350 Α.Κ.

2. Ἄξιον μνείας εἶναι ὅτι διὰ τοῦ νόμου Ἰουλίου Παπίου Ποππαίου ἀπηγορεύθη ὁ γάμος τῶν ὑπερβάντων τὸ ἐξηκοστὸν ἔτος ἀρρένων, τῶν δὲ γυναικῶν τὸ πεντηκοστὸν (Ἄ ν τ. Μ ο μ φ ε ρ ρ ά τ ο υ, Ἑγχειρίδιον τοῦ Ἀστικοῦ Δικαίου, τ. Β', Ἀθῆναι 1930, σ. 32). Τὴν ἀπαγόρευσιν ταύτην ἤρε μεταγενεστέρως διάταξις τοῦ Ἰουστινιανοῦ (Cod. 5.4.27). Βραδύτερον οἱ Μακε-

Ἡ μικρὸς μικρὸς παντρέψου
ἢ μικρὸς καλοερέψου¹.

Ὅποιος γοργοφάη καὶ γοργοπαντρευτῇ δὲν τὸ μεταγνώθει².

Ἐξ ἄλλου καὶ δι' ἄλλων σχετικῶν παροιμιῶν ἐκδηλοῦται ἡ λαϊκὴ ἀποδο-
κιμασία:

Γάμος στὰ γέρατα,
ἢ σταυρὸς ἢ κέρατα³.

Ἄντρας γέρος, γυναῖκες νιές,
κάνουν πάντα κακὲς δουλειές⁴.

δόνες περιέλαβον μὲν ἐν τῇ νομοθεσίᾳ των τὴν ἐν λόγῳ διάταξιν τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ὑπὸ τὴν ἀξιο-
σημείωτον ὅμως διαφορὰν ὅτι ἡ ἄρσις τῆς ἀπαγορεύσεως ἀφεώρα μόνον εἰς τοὺς ἄνδρας καὶ οὐχὶ
εἰς τὰς γυναῖκας. «Ἡ διάταξις ἐπιτρέπει τὸν μείζονα τῶν ἐξήκοντα ἐνιαυτῶν συνάπτεσθαι τῇ
ἐλάττονι τῶν πεντήκοντα ἐνιαυτῶν» (Βασ. 28.4.39).

1. Διαλεχτῆς Ζευγώλη — Γλέζου, Παροιμίες ἀπὸ τὴν Ἀπείρανθο τῆς
Νάξου, Ἀθῆναι 1963, σ. 235. Πρβλ. Ν. Δημητράκου, Τὸ δίκαιον ἐν ταῖς πα-
ροιμίαις, Νομικαὶ Ἑνασχολήσεις, τ. Β' (ἐκδ. 2α), ἐν Ἀθήναις 1925, σ. 132, σημ. 1. Βλ. παρο-
μοίας παροιμίες καὶ εἰς τραγωδίαν τοῦ Εὐριπίδου (Δανάη):

«καὶ νῦν παραινῶ πᾶσι τοῖς νεωτέροις
μὴ πρὸς τὸ γῆρας ἀναβολὰς ποιουμένους
σχολῇ τεκνοῦσθαι παῖδας· οὐ γὰρ ἡδονή,
γυναικί τ' ἐχθρὸν χρῆμα πρεσβύτης ἀνῆρ·
ἀλλ' ὥς τάχιστα. καὶ γὰρ ἐκτροφαὶ καλαὶ
καὶ συννεάζων ἡδὺν παῖς νέῳ πατρί».

(Εὐριπ., fragm. 317 [σ. 454] Nauck²).

2. Ν. Γ. Πολίτου, Παροιμίες, τ. Δ', σ. 90 (ἐφεξῆς βραχυγραφικῶς Π.Π. Τὸ ἀνέκ-
δοτον μέρος τῆς συλλογῆς Πολίτου [στοιχεῖα Ε - Ω] εὐρίσκεται κατατεθειμένον εἰς τὸ Κέντρον
Ἑρεῦνης τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας [ἐφεξῆς βραχυγραφικῶς ΚΛ]. Ἡ παραπομπὴ εἰς τὸ ἀνέκ-
δοτον τοῦτο μέρος ἐμφαίνεται μόνον ἐκ τοῦ λήμματος, ἀρχομένου ἀπὸ τινος τῶν μετὰ τὸ Ε [ἐλ-
πίς] στοιχείων).

3. Π.Π., τ. Γ', σ. 555. Ἡ δὲ παροιμία «Μὲ γριὰ κάνεις; / τὸ σπόρο σου τὸν χάνεις»
(Π.Π., τ. Δ', σ. 148) ἐπισημαίνει τὴν ἀδυναμίαν τεκνοποιίας εἰς τοὺς μετὰ γυναικῶν προχω-
ρημένης ἡλικίας συναπτομένους γάμους. Παρομοίας ἐννοίας εἶναι καὶ αἱ παροιμίες: «Ὅντες νὰ
σαρανταρέψης, / τότες ἄντρα μὴ γυρέψης» (Π.Π., τ. Β', σ. 240), καὶ «Ἡ ρκὰ ἔτσι κατασείμονα
τ' ἀγγούριν ἀθθυμήθην» (Ν. Γ. Κυριαζῆ, Κυπριακαὶ Παροιμίες, ἐν Λάρνακι 1940, σ. 141, 6).

4. Π.Π., τ. Β', σ. 221,16. Παρεμφερὲς ἐννοία ἐκφράζεται καὶ διὰ τοῦ ἀκολοῦθου σκω-
πτικοῦ ἀσματίου:

Ὅλον πίκρες καὶ φαρμάκια
εἶν' τοῦ γέρον τὰ κανάκια·

“Οποια πάρη παλληκάρι,
ξανανιώνει σὰ φεγγάρι·
κι ὅποια πάρη γέρον ἄντρα,
τ’ ὥχον¹ δὲν τσῇ λείπει πάντα².

Ἄλλ’ ἡ λαϊκὴ προτροπὴ πρὸς σύναψιν γάμου εἰς νεαράν ἡλικίαν δὲν ἐξικνεῖται μέχρι τοῦ σημείου νὰ ἐπιδοκιμάζεται ὁ γάμος ἀνήβων. Ἡ εἰρωνικὴ διατύπωσις:

Ἀκόμη δὲ βγῆκε ἀπ’ τ’ αὐτὸ καὶ παντρεῖα γυρεύει³

ἐκφράζει παραστατικώτατα τὴν δημώδη ἀντίληψιν ὅτι οἱ μελλόγαμοι πρέπει νὰ ἔχουν ἀρμόζουσαν ἡλικίαν, τῆς ὁποίας τὰ ὅρια καθορίζονται διὰ τῆς συνηθέστατα ἀκουομένης παροιμίας:

Δώδεκα χρονῶν κορίτσι δεκοχτὼ παλληκαράκι⁴.

καὶ τοῦ γέρον τὰ χαδάκια
σὰν νερόβραστα σπανάκια.

(ΚΛ, χφ. 1357B, σ. 19, Ἐ. Ἰωαννίδης, Ἰστορία 1876). Πρβλ. καὶ τὸ «Περὶ γέροντος» μεσαιωνικὸν ποίημα, ἐν ᾧ ἡ ὑπανδρευθεῖσα λόγῳ τοῦ πλούτου τοῦ γέροντα μετανοεῖ πικρῶς διὰ τοῦτο:

«... γοιζῶν καὶ λέγει μέσα της ἀκαὶ ῥιζικὸ ὅπαν χα!
τί τό ἔθελα τ’ ἀντίπροικο καὶ τὰ πολλὰ τὰ ροῦχα;»
εἶ τε κι ἂν ἔναι φρόνιμη, μὲ τοῦ καιροῦ τὸ θάρρος
καὶ λέγει πάντα μέσα της «μήνα τὸν πάρη ὁ Χάρος,
καὶ τότε μὲ τὰ ροῦχά του καὶ μὲ τὰ ἐδικά μου
νὰ πάρω ἕναν νειούτσικον εἰς τὸ πλευρὸν κοντά μου».

(C. Wagner, Carmina graeca medii aevi, Lipsiae 1874, σ. 108, 71 - 76).

1. τ’ ὥχου = ἡ λύπη, ἡ στενοχώρια.

2. Δημ. Λουκάτου, Κεφαλονίτικα γνωμικά, Ἀθήναι 1952, σ. 48, ἀρ. 291.

3. Π.Π., τ. Β’, σ. 592 (αὐτό, 2β).

4. ΚΛ, χφ. 319, σ. 12, ἀρ. 121. Πρβλ. καὶ τὸ ἄρθρον 1350 Α.Κ., καθ’ ὃ πρὸς σύναψιν γάμου ἀπαιτεῖται νὰ ἔχη συμπεπληρωμένον ὁ μὲν ἀνὴρ τὸ δέκατον ὄγδοον ἔτος, ἡ δὲ γυνὴ τὸ δέκατον τέταρτον. Σημειωθήτω ὅτι ὥριμος πρὸς γάμον ἡλικία ὠρίζετο ὁμοίως τὸ δωδέκατον ἔτος διὰ τὰς γυναῖκας ὑπὸ τῶν βυζαντινῶν νομοθετικῶν κειμένων, ἐνῶ διὰ τοὺς ἀνδρας τὸ δέκατον τέταρτον: «... Δεῖ δὲ τοὺς μὲν ἄρρενας ἐφήβους εἶναι, τὰς δὲ θηλείας ἀνδρὸς δεκτικάς, τουτέστι τοὺς μὲν ὑπερβεβηκέναι τὸν ἰδ’ χρόνον, τὰς δὲ μείζονας εἶναι τῶν ἰβ’ ἐνιαυτῶν...» (Πρόχειρος Νόμος, τίτλ. 4, γ’. Ζέπων J.G-R, τ. 2, σ. 125. Ὁμοίως Ἐπαναγωγή, τίτλ. 16, β’. Ζέπων J.G-R, τ. 2, σ. 275. Ἀρμενόπουλος 4.4.2, Βασ. 28.4.3). Πρβλ. καὶ Π. Ζέπου, Μιχ. Φωτεινοπούλου Νομικὸν Πρόχειρον, Ἀρχεῖον Ἰδιωτικοῦ Δικαίου, τ. ΙΖ’ (1954-1959), σ. 75, γ’. Κατὰ δὲ τὴν Ἐκλογὴν τῶν Ἰσαύρων ἡ «ἡρμοσμένη» πρὸς γάμον ἡλικία ἦτο τῶν μὲν ἀνδρῶν ἀπὸ τοῦ 15ου τῶν δὲ γυναικῶν ἀπὸ τοῦ 13ου ἔτους τῆς ἡλικίας αὐτῶν (Ἐκλογὴ Νόμων, 2.1. Ζέπων J. G-R, τ. 2, σ. 18-19).

Τὴν κατὰ τὴν ἱερολογίαν τοῦ γάμου ἀπαιτουμένην αὐτοπρόσωπον παράστα-
σιν τῶν μελλονύμφων δηλοῖ διὰ βραχυλόγου ἐκφραστικότητος ἡ παροιμία :

*Κανεῖς στεφάνι δὲ βάνει μὲ κανένανε*¹

συμπίπτουσα πρὸς τὰς διατάξεις τοῦ ἰσχύοντος δικαίου², καθ' ἃς ἡ συναίνεσις τῶν
εἰς γάμον συνερχομένων³ δηλοῦται αὐτοπροσώπως.

Συγγενοῦς πρὸς τὴν ἀνωτέρω ἐννοίας εἶναι καὶ ἡ παροιμιακὴ φράσις :

*Χωρὶς γαμπρὸ γάμος δὲ γίνεται*⁴,

τῆς ὁποίας ὅμως ἡ ἐγγύτερα ὑπὸ ἱστορικὴν ἔποψιν ἐξέτασις παρουσιάζει ἐνδιαφέ-
ρον διὰ τὸν μελετῶντα τὴν δημώδη περὶ δικαίου συνείδησιν νομικόν. Καὶ τοῦτο, διότι
ὑποδηλοῖ τὴν λαϊκὴν ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ἀρχὴν τοῦ ρωμαϊκοῦ δικαίου, περιληφθεῖ-
σαν καὶ ἐν τῇ νομοθεσίᾳ τῶν Βυζαντινῶν, καθ' ἣν ἡ γυνὴ ἡδύνατο νὰ συζευχθῇ
μετ' ἀπόντος δι' ἐπιστολῶν αὐτοῦ ἢ δι' ἀγγέλου⁵.

Ἰκανότης.

Ὁ ὑπὸ τοῦ βυζαντινοῦ δικαίου ὀριζόμενος ἀποκλεισμός τῶν πνευματικῶς
νοσοῦντων ἀπὸ τῆς δυνατότητος νὰ συνάψουν γάμον⁶, περὶ οὗ διαλαμβάνουν καὶ
αἱ διατάξεις τοῦ ἰσχύοντος δικαίου⁷, εὕρισκει σύμφωνον τὴν λαϊκὴν συνείδησιν.
Οὕτως ὁ λαὸς διὰ τοῦ εἰς τὰς παροιμίας ἐκδηλουμένου δικαίου δογματολογεῖ ὅτι:

*Ὅλα τοῦ πρέπουν τοῦ ζουρλοῦ, παντρεῖα δὲν τοῦ πρέπει*⁸.

1. Π.Π. στεφάνι.

2. Ἄρθρ. 1350 Α.Κ.

3. Ὅτι, κατὰ τὴν λαϊκὴν συνείδησιν, ἀναγκαῖα εἶναι ἡ συναίνεσις τῶν μελλογάμων δει-
κνύουν καὶ οἱ στίχοι τοῦ ἀκολουθοῦ γαμηλίου ᾠσματος:

Τ' ἔχεις, κόρη μ', καὶ φλίβεσαι καὶ χύνεις μαῦρο δάκρυ;

Μήνα στανιὸ σ' ἀγάπησα, μήνα ζορπᾶ σὲ πῆρα;

Μὲ θέλημα τῆς μάννας σου, μὲ θέλημα δικό σου.

(Χαρ. Ρεμπέλη, Κονιτσιώτικα, [Ἀθῆναι] 1953, σ. 93, ἀρ. 9).

4. Π.Π., τ. Γ', σ. 412, ἀρ. 69.

5. Dig. 23. 2. 5. Βασ. 28. 4. 4.

6. «Ἡ μανία ἐμποδίζει τῷ γάμῳ οὐ μὴν καὶ διαλύει τὸν ὀρθῶς συστάντα» (Βασ. 28.5.16). Πρβλ. Dig. 23.2.16. § 2.— Ἐπιτομὴ νόμων XXIII, 25. Ζέπων J. G-R, τ. 4, σ. 413.

7. Βλ. ἄρθρ. 1351 Α.Κ. ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὰ ἄρθρα 128 καὶ 1686 Α.Κ.

8. Π.Π. πρελλός.

Ἐξ ἄλλου διὰ τῆς παροιμίας

Σὰ θέλη ἡ νύφη κι ὁ γαμπρός,
τύφλες νὰ ᾿χη ὁ πεθερός ¹

ἀποδοκιμάζει ἐντόνως τὴν ἐν τῷ βυζαντινῷ δικαίῳ δεσπόζουσαν ἀρχήν ², τὴν διατηρηθεῖσαν καὶ ἐν τῷ ἰσχύοντι δικαίῳ ³, καθ' ἣν ὡς θετικὴ προϋπόθεσις πρὸς σύναψιν ἐγκύρου γάμου ἐπὶ ἀνηλίκου ἀπαιτεῖται νὰ ὑπάρχῃ ἡ συναίνεσις τοῦ ἀσκοῦντος τὴν πατρικὴν ἐξουσίαν ⁴. Τὸ ἀξιοσημεῖωτον δὲ εἶναι ὅτι καὶ ἡ δημώδης μοῦσα ἀπορρίπτει τὴν ἀναγκαιότητα τῆς συναινέσεως ταύτης. Χαρακτηριστικοὶ ἐν προκειμένῳ εἶναι οἱ ἀκόλουθοι στίχοι δημώδους ἄσματος:

Τύφλα στὸν περιοριστή, ὅπου μᾶς περιορίζει !
θέλεις ἐσύ, θέλω κ' ἐγώ, κανεῖς δὲν μᾶς ὁρίζει ⁵.

Τὴν ἰδίαν ἀντίληψιν ἀνευρίσκει τις, ἂν καὶ δὲν γίνεται εἰδικῶς λόγος περὶ συγκαταθέσεως τοῦ πατρός, εἰς τὴν παροιμίαν:

Ἄντρας μὴ μ'στάκια κι γυναῖκα μὴ β'ζιὰ ὁρμήγεια δὲν θέλουν ⁶,
ἥτις θεωρεῖ περιττὴν τὴν συμβουλὴν οἰουδῆποτε εἰς τοὺς ἔχοντας ὠριμότητα πρὸς γάμον.

Ἡ ἀρχικὴ προέλευσις τῶν μνημονευθεισῶν παροιμιῶν καὶ ἡ δι' αὐτῶν ἐκφραζομένη πλήρης ἀντίθεσις πρὸς τὸ ἰσχύσαν καὶ ἰσχύον δίκαιον ὀφείλεται προφανῶς εἰς ἐθιμικοὺς κανόνας ἰσχύσαντας ἐπὶ τουρκοκρατίας, καθ' οὓς δὲν ἀπητεῖτο συναίνεσις τοῦ ἀσκοῦντος τὴν πατρικὴν ἐξουσίαν διὰ τὴν ἔγκυρον τέλεσιν γάμου ⁷. Ζῶσαι ὅμως αἱ παροιμίαι αὗται ἔτι καὶ σήμερον εἰς τὸ στόμα τοῦ λαοῦ εἶναι καταφανῶς ἐνδεικτικαί, τῆς λαϊκῆς συνειδήσεως ἀποδοκιμαζούσης τὰς ἐν τῷ σημείῳ τούτῳ ἀντιθέτους διατάξεις τῆς ἰσχυούσης νομοθεσίας.

1. Π.Π., τ. Γ', σ. 408, ἀρ. 55.

2. Βασ. 28. 4. 35. Cod. 5. 4. 20. «Χρὴ γὰρ κατὰ νόμους καὶ τὴν ἀρχαίαν συνήθειαν τοὺς γονεῖς αἰτῆσαι, καὶ μετὰ τῆς αὐτῶν βουλῆς τοὺς γάμους πράττειν» (Βασ. 60. 58. 1 σχόλιον).

3. Ἀρθρ. 1352 Α.Κ.

4. Πρβλ. καὶ Ν. Δημητρακόπουλον, ἐνθ' ἀν., σ. 132.

5. Π.Π., τ. Γ', σ. 408.

6. Π.Π. ὁρμήγεια.

7. Βλ. σχετικῶς τὴν ὑπ' ἀριθ. 1009/1910 ἀπόφασιν τοῦ Ἐφετείου Ἀθηνῶν (Θέμις XXII, 444-445).

Κώλυμα ἐκ διαφορᾶς θρησκείας.

Ἡ ἀπαγόρευσις τελέσεως γάμου χριστιανῶν μετ' ἁλλοθρήσκων ἀπασχολεῖ ζωηρῶς τὰ δημῶδη μνημεῖα τοῦ λόγου. Ἡ ὕλη ἰδίᾳ τῶν παροιμιῶν καὶ τῶν δημοτικῶν ᾠσμάτων ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου εἶναι πλουσία, στρεφομένη ὅμως μόνον, ὡς ἄλλως τε εἶναι εὐνόητον, περὶ τὰς δύο κατηγορίας ἁλλοθρήσκων, τῶν Ἰουδαίων καὶ τῶν Μωαμεθανῶν, τῶν ὁποίων ἡ παρουσία κατέστη αἰσθητὴ εἰς τὸν ἑλληνικὸν χῶρον.

Οὕτως ἡ ἐν τῇ νομοθεσίᾳ τῶν Βυζαντινῶν ἀπαντῶσα ἀπαγόρευσις τοῦ γάμου Χριστιανῶν μετ' Ἰουδαίων¹, ἀποτελοῦσα καὶ ὑπὸ τὸ ἰσχύον δίκαιον² κώλυμα γάμου, δὲν ἀφίνει ἀδιάφορον τὴν λαϊκὴν παροιμιολογίαν, ἥτις οὐδόλως εὐνοεῖ οἶαν-δήποτε μετ' Ἰουδαίων συνάφειαν. Διὸ καὶ συμβουλεύει:

*Ἀλάργα ἀπὸ Βριὸ κι ἀπὸ σκυλί.*³

Ἀφ' ἐτέρου διὰ τῆς παροιμίας:

*Ὁ βραῖο βαπτίζει
πετσὶ κοπανίζει*⁴

ἡ λαϊκὴ ἀντίληψις θεωρεῖ ὅλως ματαίαν καὶ τὴν βάπτισιν ἐπὶ Ἰουδαίου διότι, κατ' αὐτήν, οὗτος οὐδέποτε πρόκειται νὰ μεταβληθῇ εἰς Χριστιανόν. Ἐν τῷ σημείῳ τούτῳ ἄξιον μνείας εἶναι ὅτι καὶ ἡ τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου, ἐν ἔτει 339, ἐκδοθεῖσα διάταξις⁵, δι' ἧς ἀπηγορεύθη ἐπὶ ποινῇ θανάτου ὁ μετ' Ἰουδαίων γάμος, ὑπηγορεύθη ἐκ τοῦ φόβου, παρὰ τὴν ἀρχικῶς ἐπικρατήσασαν ἀντίθετον ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ γνώμην⁶, ὅτι συνάπτοντες οἱ Ἰουδαῖοι μετὰ χριστιανῶν γάμους,

1. «[Ἰουδαίοις] χριστιανοὶ πρὸς γάμον μὴ συνερχέσθωσαν, τὸ περὶ μοιχείας ἐντεῦθεν ὑφορούμενοι δημόσιον ἔγκλημα». (Βασ. 1. 1. 38). Cod. 1. 9. 6. Πρβλ. καὶ Μ α τ θ. Β λ ά σ τ α ρ η, Σύνταγμα κατὰ στοιχεῖον Γ' κεφ. ΙΒ', ἐν Γ. Ρ ά λ λ η καὶ Μ. Π ο τ λ ῆ, Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων, ἐν Ἀθήναις 1859, τ. 6, σ. 175.

2. Ἀρθρ. 1353 Α.Κ.

3. Π.Π., τ. Δ', σ. 635 (Ἑβραῖος, 1). «Νὰ κανῇ Ἑβριὸς τσαὶ τὸ μάλιν του» (Π.Π., τ. Δ', σ. 637, ἀρ. 10).

4. Π.Π., τ. Δ', σ. 637, ἀρ. 11.

5. Cod. Theod. 16. 8. 6.

6. «ἀδελφοί, εἴ τις ἀδελφὸς γυναῖκα ἔχει ἄπιστον, καὶ αὐτὴ συνευδοκεῖ οἰκεῖν μετ' αὐτοῦ, μὴ ἀφιέτω αὐτήν· καὶ γυνή, ἥτις ἔχει ἄνδρα ἄπιστον, καὶ αὐτὸς συνευδοκεῖ οἰκεῖν μετ' αὐτῆς, μὴ ἀφιέτω αὐτόν. Ἠγίασται γὰρ ὁ ἀνὴρ ὁ ἄπιστος ἐν τῇ γυναικί· καὶ γὰρ ἡγίασται ἡ γυνή ἡ ἄπιστος ἐν τῷ ἀνδρί». (Π α ὤ λ ο ς πρὸς Κορινθίους Α', κεφ. Ζ', 12-14).

λόγω τῆς ἐμμονῆς αὐτῶν εἰς τὰ ἀρχαῖα ἥθη, ἀντὶ νὰ προσηλυτισθοῦν ἡδύναντο νὰ παρορμοῦν τὸ χριστιανικὸν μέλος εἰς ἀποστασίαν¹.

Ἀλλὰ καὶ οἱ Ἰουδαῖοι, ἀπὸ τῆς πλευρᾶς αὐτῶν, ἐμφανίζονται εἰς τὴν δημώδη μοῦσαν ὡς ἀντιτιθέμενοι ὁμοίως πρὸς τοὺς μετὰ Χριστιανῶν γάμους. Χαρακτηριστικοὶ ἐν προκειμένῳ εἶναι οἱ ἀκόλουθοι στίχοι ἐπυλλίου δημοτικοῦ ᾠσματος:

- Μάννα, Ρωμιὸς μὲ λέει νὰ γίνω Χριστιανή
καὶ νὰ μεταλαβαίνω τὸ Πάσχα καὶ Λαμπρὴ.
- Κάλλιά ᾗχω νὰ σὲ κόψη τοῦ Τούρκου τὸ σπαθὶ
παρὰ Ρωμιὸ νὰ πάρῃς νὰ γένῃς Χριστιανή².

Ἡ ἀπαγόρευσις ὁμοίως τοῦ μετὰ Μωαμεθανῶν γάμου ἀποτελεῖ τὸ θέμα πλείστων δημοτικῶν ᾠσμάτων. Οἱ στίχοι τῶν ᾠσμάτων τούτων μορφωθέντων, προφανῶς, κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς δουλείας ἀποπνέουν ἅμα καὶ τὸ ἐθνικὸν μῖσος κατὰ τοῦ κατακτητοῦ, μετὰ τοῦ ὁποίου ἀποστέργεται οἰαδήποτε γαμικὴ σχέσις.

- Λουλοῦδα μ', πιάσε τ' ἄλογο, Λουλοῦδα μ', καβαλλίκα,
τί θέλει πᾶμεν στὴν Τουρκιά, νὰ γίνῃς Τουρκοπούλα.
- Γὼ Τούρκισσα δὲ γίνομαι καὶ Τούρκ' ἄνδρα δὲ παίρω.
- Πάψε, Λουλοῦδα, τὲς φωνές, σοῦ κόφτω τὸ κεφάλι.
- Κόψε με, βρὲ βρωμότουρκε, σκύλε μαγαρισμένε,
ᾗγὼ Τούρκισσα δὲν γίνομαι, κομμάτια κᾶν μὲ κάμῃς³.
- Ποῦ πᾶς ψηλή, ποῦ πᾶς λιχνή, ποῦ πᾶς καμαρωμένη;
- Στὴ Λάρσα πάνω, Χρῖστο μου, Τούρκα γιὰ νὰ μὲ κάνουν
κ' ἐγὼ Τούρκα δὲ γένομαι, τζιαμὶ δὲμ προσκυνάω⁴.

Ὑφιστάμενος γάμος — Προϋπάρξας τρίτος γάμος.

Τὴν μονογαμίαν, ὡς θεμελιώδη ἀρχὴν τοῦ γάμου, ἥτις ἀπετέλεσε θεσμὸν

1. Νικ. Μίλας, Τὸ Ἐκκλησιαστικὸν Δίκαιον τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας (μετάφρ. Μελ. Ἀποστολοπούλου), ἐν Ἀθήναις 1906, σ. 884-885.

2. Π. Γνευτοῦ, Τραγούδια δημοτικὰ τῆς Ρόδου, Ἀλεξάνδρεια 1926, σ. 51. Πρβλ. Α. Passow, Τραγούδια ρωμαίικα, Lipsiae 1860, σ. 442, ἀρ. 589. Κ. Κασιμάτη, Λαογραφικὰ σύλλεκτα ἐξ Ἰου, Λαογρ. 2 (1910), σ. 600, ἀρ. 10. Μ. Γ. Μιχαηλίδου-Νοῦ-ἀρου, Δημοτικὰ τραγούδια Καρπάθου, Ἀθήναι 1928, σ. 112. Α. Jeannarakis, ᾠσματα Κρητικά . . . Leipzig 1876, σ. 131, ἀρ. 132.

3. Ἀ. Ἰατρίδου, Συλλογὴ δημοτικῶν ᾠσμάτων... ἐν Ἀθήναις 1859, σ. 54.

4. Χαρ. Ρεμπέλη, ἐνθ' ἀν., σ. 51, ἀρ. 91.

δημοσίας τάξεως ἐν τῷ βυζαντινῷ δικαίῳ¹, ἐκφράζει μετὰ βραχυλόγου σαφηνείας ἡ παροιμία:

*Μιὰ φορὰ παντρεύονται καὶ μιὰ φορὰ πεθαίνουν*².

Συνέπεια τῆς μονογαμίας εἶναι ἡ καὶ ἐν τῷ ἰσχύοντι δικαίῳ³ ἀπαγόρευσις συνάψεως δευτέρου γάμου πρὶν ἢ λυθῇ ὁ ἤδη ὑπάρχων. Ἡ ἀπαγόρευσις δὲ αὕτη ἔχει ἐπηρεάσει καὶ τὴν δημώδη ποίησιν. Ἀπόδειξιν τούτου ἀποτελοῦν οἱ ἀκόλουθοι στίχοι δημοτικοῦ ἄσματος, ὅπου νέα ἐμφανίζεται κατεχομένη ἐκ τοῦ φόβου μήπως ὁ ὑποψήφιος σύζυγός της εἶναι ἤδη νυμφευμένος.

*Φοοῦμαι σε, καλέ μου νεέ, μὴν εἶσαι πανδρεμένος,
μὴν ἔχῃς εὐλοητικιά κ' ἔχῃς ἄλλοῦ ὕναϊκα*⁴.

Τὴν δυσμενῇ θέσιν τῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὴν διαδοχικὴν πολυγαμίαν καὶ τὰς ἐπελθούσας διακυμάνσεις ἐν τῇ βυζαντινῇ νομοθεσίᾳ, φαίνεται ὅτι ἀπηχεῖ τὸ δίκαιον τῶν παροιμιῶν. Αἱ παροιμίαι:

*Τὸ πρῶτο μου στεφάνι
στὸν κόσμον δὲν ἐφάνη*⁵,

*Ἀνάθεμά τον ποῦ στέση διπλὸν καζάνι*⁶.

*Τὸ ψεσινὸ μαγέρεμα τὸ ξαναζεσταμένο
ἔτσι εἶναι καὶ τ' ἀντρόγενο τὸ ξαναπαντρεμένο*⁷

εἶναι σαφῶς ἐνδεικτικαὶ τῆς λαϊκῆς ἀποστροφῆς διὰ τοὺς συνάπτοντας δεύτερον γάμον.

Εἰς ἄλλας ὅμως παροιμίας ὁ δεύτερος γάμος θεωρεῖται συγγνωστός διὰ

1. «Οὐδένα, ὅστις ὑπὸ τὴν πολιτείαν ἐστὶ τοῦ Ρωμαϊκοῦ ὀνόματος, δύο γαμετὰς δύνασθαι ἔχειν» (Βασ. 28. 5. 35).

2. Π.Π., παντρεύω.

3. Ἄρθρ. 1354 Α.Κ.

4. Μ. Γ. Μιχαηλίδου - Νουάρου, Δημοτικὰ τραγούδια Καρπάθου, ἐνθ' ἄν., σ. 69, 1(α).

5. Π.Π., στεφάνι. Ν. Δημητρακοπούλου, ἐνθ' ἄν., σ. 134.

6. Κωνστ. Κανελλάκη, Χιακὰ ἀνάλεκτα, ἐν Ἀθήναις 1890, σ. 230, ἀρ. 124.

7. Π.Π., τ. Β', σ. 329 (ἀντρόγενο, 2). Ὁμοίως «Τὸν ὀχτρό σου νὰ τὸν καταραστῇς ἀπὸ ζῶ σὲ ζῶ, κι ἀπὸ γυναῖκα σὲ γυναῖκα». «Ἡ πρώτη βοῦκκα βοῦκκα εἶναι, κ' ἡ δεύτερη φαρμάκι» (Π.Π., τ. Δ', σ. 245, ἀρ. 116γ, καὶ τ. Γ', σ. 213, βοῦκκα, 2).

λόγους ἐπιεικείας καὶ σκοπιμότητος («οἰκονομία»), ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν τρίτον ὅστις χαρακτηρίζεται ὡς «πορνεία».

Ὁ πρῶτος γάμος εἶναι ἀπὸ τὸ Θεό,
ὁ δεύτερος εἶναι γιὰ οἰκονομία,
ὁ τρίτος εἶναι γιὰ πορνεία ¹.

Ὁ πρῶτος γάμος τοῦ Θεοῦ,
ὁ δεύτερος τοῦν ἀνθρώπωνε
καὶ ὁ τρίτος τοῦ δαιμόνου ².

Τὸ διὰ τῶν ἀνωτέρω παροιμιῶν ἐκδηλούμενον δίκαιον ἐκφράζει ἀναντιρρήτως διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας, καθ' ἣν ὁ μὲν δεύτερος γάμος ἐθεωρεῖτο ὡς οἰκονομία διὰ τὴν ἀνθρωπίνην ἀσθένειαν καὶ ἀκρασίαν ³, ὁ δὲ τρίτος «ρύπασμα τῆς ἐκκλησίας» καὶ «κεκολασμένη πορνεία» ⁴.

Συγγένεια ἐν γένει.

Τὸ διὰ τῶν παροιμιῶν ἐκπεφρασμένον δίκαιον ἀποδίδει σημασίαν ἰδίαν εἰς τὴν ἐξ αἵματος συγγένειαν⁵. Συνέπεια τούτου εἶναι ὅτι καὶ τὰ διὰ τῶν παροιμιῶν δηλούμενα, λόγῳ συγγενείας, κωλύματα γάμου ἀναφέρονται εἰς τὴν ἐξ αἵματος τοιαύτην. Καὶ διὰ μὲν τοὺς ἐξ αἵματος συγγενεῖς κατ' εὐθεϊαν γραμμὴν κωλύεται ὁ γάμος, κατὰ τὴν συμπίπτουσιν πρὸς τὸ ἰσχύον δίκαιον ⁶ λαϊκὴν συνείδησιν, ἀπεριορίστως ⁷, ἐκ πλαγίου δὲ μέχρι τοῦ ἐβδόμου βαθμοῦ.

1. Π. Παπαζαφειροπούλου, Περισυναγωγή γλωσσικῆς ὕλης καὶ ἐθίμων τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ ἰδίᾳ τοῦ τῆς Πελοποννήσου, ἐν Πάτραις 1887, σ. 55.

2. Π. Π., τ. Γ', σ. 385, ἀρ. 63.

3. Βλ. J o s. Z h i s h m a n, Τὸ δίκαιον τοῦ γάμου τῆς Ἀνατολικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας (μετ. Μελ. Ἀποστολοπούλου), τ. 2, ἐν Ἀθήναις 1913, σ. 61, σημ. 10. Νικ ο δ. Μί λ α ς, ἐνθ' ἀν., σ. 914.

4. «Ὁνομάζουσι δὲ (οἱ Πατέρες) τὸ τοιοῦτον οὐκ ἔτι γάμον, ἀλλὰ πολυγαμίαν, μᾶλλον δὲ πορνείαν κεκολασμένην». «Τριγαμίας νόμος οὐκ ἔστιν ὥστε νόμῳ γάμος τρίτος οὐκ ἄγεται. Τὰ μέντοι τοιαῦτα, ὡς ρυπάσματα τῆς ἐκκλησίας ὀρῶμεν· δημοσίαις δὲ καταδίκαις οὐχ ὑποβάλλομεν, ὡς ἐκ τῆς ἀνειμένης πορνείας αἰρετώτερα». (Κανόνες Δ' καὶ Ν' τοῦ Μ. Βασιλείου, ἐν Γ. Ράλλη καὶ Μ. Ποτλῆ, Σύνταγμα κλπ., ἐνθ' ἀν., τ. Δ', σ. 102 καὶ 203).

5. Πρβλ. Ν. Δημητρακόπουλον, ἐνθ' ἀν., σ. 130.

6. Ἀρθρ. 1356 Α.Κ.

7. Βλ. Ν. Δημητρακόπουλον, ἐνθ' ἀν., σ. 130.

Σχετική πρὸς τὴν ἀπαγόρευσιν γάμου μεταξὺ δισεξαδέλφων, ἥτοι ἑκτοῦ βαθμοῦ, εἶναι ἡ παροιμία :

*Τὸ δεύτερό σου ἀξάδελφο
συμπέθερο μὰ μὴ γαμπρό¹,*

ἥτις ἀπηχεῖ τὸ προῖσχῦσαν τοῦ Ἀστικοῦ Κώδικος δίκαιον².

Πέραν τοῦ ἐβδόμου βαθμοῦ ἡ λαϊκὴ ἀντίληψις οὐχὶ μόνον οὐδὲν κώλυμα γάμου ἀναγνωρίζει

Τὸν τρίτον μου ἀξάερφον τῆς κόρης μου τὸν παίρω³

Στὸ τρίτο τρίχα δὲ χωρεῖ⁴

ἀλλὰ καὶ θεωρεῖ σχεδὸν ἀνύπαρκτον τὸν συγγενικὸν δεσμόν. Ὑπ' αὐτὴν τὴν ἐννοίαν φέρεται παρὰ τῷ λαῷ ἡ παροιμία :

*Τρίτα τέταρτα⁵
πάρτα πέταχτα⁶.*

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

Κληρικοὶ καὶ μοναχοί.

ΑΘΗΝΩΝ

Ἐν τῇ παροιμίᾳ :

Βαριὰ τὸ λείψανο τῆς παπαδιᾶς⁷

διαφαίνεται τὸ κατὰ τὸ βυζαντινὸν ἐκκλησιαστικὸν καὶ αὐτοκρατορικὸν δίκαιον ἰσχύσαν ἀνατρεπτικὸν κώλυμα γάμου διὰ τοὺς κληρικοὺς⁸, ὅπερ ἐπαναλαμβάνει καὶ ὁ Ἀστικὸς Κώδιξ⁹.

1. ΚΛ, χφ. 447, σ. 60 (Κρήτη).

2. Βλ. Π. Καλλιγᾶ, Σύστημα Ρωμαϊκοῦ Δικαίου, τ. Δ', Ἀθῆναι 1930, σ. 22. Ἀντ. Μομφερράτου, Ἐγχειρίδιον τοῦ Ἀστικοῦ Δικαίου, τ. Β', Ἀθῆναι 1930, σ. 46.

3. Π.Π., ἐξάδερφος.

4. Διαλεχτῆς Ζευγώλη - Γλέζου, ἐνθ' ἀν., σ. 296 (τρίχα, 1).

5. Τοῦτέστιν ἐξάδελφοι ὀγδόου καὶ δεκάτου βαθμοῦ.

6. Π.Π., τρίτος.

7. Π.Π., λείψανο.

8. Ἀναστ. Χριστοφιλοπούλου, Ἑλληνικὸν Ἐκκλησιαστικὸν Δίκαιον (ἐκδ. δευτέρα), Ἀθῆναι 1965, σ. 221-222.

9. «Κωλύεται ὁ γάμος κληρικῶν παντὸς βαθμοῦ καὶ μοναχῶν τῆς ὀρθοδόξου ἀνατολικῆς ἐκκλησίας» (Ἄρθρ. 1364).

Κατὰ τὴν παροιμίαν ταύτην ὁ ἀμερίμνως θάπτων τόσους νεκροὺς ἱερεὺς βαρύτατα φέρει τὸν θάνατον τῆς ἰδίας συζύγου, καὶ τοῦτο, διότι δὲν ἐπιτρέπεται εἰς τοῦτον νὰ νυμφευθῇ ἐκ νέου. Ἡ παροιμία βεβαίως αὕτη μεταβαλοῦσα σημασίαν λέγεται σήμερον διὰ τοὺς ἀδιαφοροῦντας πρὸς ἀλλότρια ἀτυχήματα ἐνῶ βαρύτατα αἰσθάνονται τὰ ἴδια, ἀλλ' ὁ ἀρχικὸς αὐτῆς σχηματισμὸς ἀναντιρρήτως ὑποδηλοῖ τὸ ὑφιστάμενον διὰ τοὺς κληρικοὺς κώλυμα γάμου¹.

Τὸ κώλυμα γάμου τῶν κληρικῶν ὑπεμφαίνει ὁμοίως ἡ Κεφαλληνιακὴ παροιμία:

Τὴν ἔχει σὰν παπαδιά²,

ἥτις παρομοιάζει τὴν ἐπιδεικνυομένην ὑπὸ τινος ὑπερβολικὴν φροντίδα εἰς τὴν σύζυγον αὐτοῦ πρὸς ἐκείνην τὴν ὁποίαν ἐπιδραψιλεύει ὁ ἱερεὺς εἰς τὴν «παπαδιάν». Τοῦτο δὲ διότι ἐν περιπτώσει θανάτου τῆς ἀδυνατεῖ νὰ συνάψῃ νέον γάμον, λόγῳ τοῦ ἀνατρεπτικοῦ κωλύματος³.

Ἐξ ἄλλου τὸ κώλυμα γάμου τῶν κληρικῶν ἔχει ἀπασχολήσει καὶ τὴν δημώδη ποίησιν. Ἐνδεικτικοὶ ἐν προκειμένῳ εἶναι οἱ ἐπόμενοι στίχοι ἐπυλλίου δημοτικοῦ ἄσματος, δι' ὧν ἡ κόρη προτρέπει κληρικὸν νὰ ξυρίσῃ τὴν γενειάδα του, ἵνα δυνηθῇ ἀκωλύτως νὰ τελέσῃ μετ' αὐτοῦ γάμον.

*μόν' θέλω νὰ μπαρμπεριστῆς, νὰ κόψῃς καὶ τὰ γένεια,
γιατὶ ἐσένανε ἀγαπῶ, ἄντρα γιὰ νὰ σὲ πάρω⁴.*

Κατὰ τὸ ἐκκλησιαστικὸν βεβαίως δίκαιον ἡ ἰδιότης τοῦ κληρικοῦ δὲν ἀποβάλλεται δι' οἰκειοθελοῦς παραιτήσεως ἀλλὰ μόνον διὰ τῆς ποινῆς τῆς καθαιρέσεως, ἐπιβαλλομένης διὰ τελεσιδίκου καταδίκης ὑπὸ ἐκκλησιαστικοῦ δικαστηρίου⁵. Ἡ ἀποκοπή ὅμως ὑπὸ τοῦ κληρικοῦ τῆς γενειάδος του ἀποτελεῖ, κατὰ τὴν λαϊκὴν ἀντίληψιν,

1. Τὸ κώλυμα γάμου τῶν κληρικῶν ἔχει ὑπ' ὄψει ἡ παροιμία:

*Σφάκελά της π' ἀγαπᾷ
παντρεμένον ἢ παπᾷ,*

ἥτις ἀποδοκιμάζει τὴν ἀγαπῶσαν ἑγγαμὸν ἢ ἱερωμένον, ἐφ' ὅσον εἰς ἀμφοτέρας τὰς περιπτώσεις δὲν εἶναι ἐπιτρεπτὸς ὁ γάμος. (Π.Π., τ. Α', σ. 196, ἀρ. 59).

2. Π.Π., παπαδιά.

3. Συναφὴς εἶναι καὶ ἡ Κυπριακὴ παροιμία:

Ἀγαπᾷ με σγιὰν ἀγαπᾷ ὁ παπᾶς τὴμ παπαδκιάν του

(Ν. Γ. Κυριαζῆ, Κυπριακαὶ παροιμίαι, ἐνθ' ἀν., σ. 5, ἀρ. 1).

4. ΚΛ, χφ. 694, σ. 244 (Γορτυνία).

5. Ἀναστ. Χριστοφιλόπουλου, Ἑλληνικὸν Ἐκκλησιαστικὸν Δίκαιον, ἐνθ' ἀν., σ. 151-152.

παράπτωμα ἐπισῦρον τὴν ποινὴν τῆς καθαιρέσεως. Συνέπεια δὲ ταύτης εἶναι ὅτι ὁ καθαιρεθεὶς δύναται νὰ συνάψῃ ἐλευθέρως γάμον οὐδαμῶς δεσμευόμενος ἐκ τοῦ ἐκ τῆς ἱερωσύνης γαμικοῦ κωλύματος ¹.

Τὸ ὑπὸ τῶν ἐκκλησιαστικῶν πηγῶν ἔτι δὲ καὶ ἐκ τῆς νομολογίας τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ² μαρτυρούμενον ἔθιμον, καθ' ὃ τὸ ἐκ τῆς ἱερωσύνης κώλυμα τοῦ κληρικοῦ ἐπεξετείνετο καὶ εἰς τὴν σύζυγόν του, ἀπετέλεσε τὴν ἀρχὴν τῆς παροιμιώδους σκωπτικῆς ἐκφράσεως

*Γιὰ καλὸν καὶ γιὰ κακὸ
θάψετε τὸν λαϊκό* ³.

Ἐνδιαφέρον εἶναι ὅτι, κατὰ τὴν λαϊκὴν ἀντίληψιν, τὸ κώλυμα γάμου διὰ τὴν χηρεύσασαν σύζυγον πρεσβυτέρου ὑφίστατο μόνον ἐφ' ὅσον ὁ ἀποβιώσας σύζυγος αὐτῆς ἐνεταφιάζετο ὡς κληρικός. Ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει ἡ χήρα ἀδεσμεύτως ἠδύνατο νὰ προσέλθῃ εἰς νέον γάμον. Τοῦτου ἔνεκα ἡ χήρα ἀποθανόντος κληρικοῦ, ἐρωτηθεῖσα κατὰ ποῖον τρόπον ἐπεθύμει νὰ γίνῃ ἡ ταφὴ τοῦ συζύγου τῆς, ἐν ἄλλοις λόγοις ἂν εἶχε κατὰ νοῦν νὰ ὑπανδρευθῇ ἐκ νέου, ἔδωσε τὴν ὡς ἀνωτέρω ἀπάντησιν ἣτις καὶ παρέμεινε παροιμιώδης.

Ἡ παροιμία αὕτη μεταβαλοῦσα προϊόντος τοῦ χρόνου σημασίαν ἔχει σήμερον τὴν ἐννοιαν ὅτι προτιμότερα ἐπιλογὴ εἶναι ἡ ἐξασφαλίζουσά τινα ἐναντιοῖασδὴποτε καταστάσεως. Ἡ ὑπὸ ἱστορικὴν ὁμῶς ἔποψιν ἔρευνα αὐτῆς ἀποκαλύπτει νομικὸν ἔθιμον ἐκλιπόν, τοῦ ὁποίου ἡ παροιμία παρίσταται ὁ ἀψευδὴς φορεὺς.

Κώλυμα τοῦ πενθίμου χρόνου.

Πρὸς τὸ ἀναβλητικὸν κώλυμα τοῦ πενθίμου χρόνου, καθ' ὃ δὲν ἐπιτρέπεται εἰς τὴν γυναῖκα ἡ σύναψις γάμου πρὸ τῆς παρελεύσεως δέκα μηνῶν ἀπὸ τῆς ἀμετακλήτου λύσεως ἢ ἀκυρώσεως τοῦ προτέρου γάμου αὐτῆς ⁴, συνδέεται ἡ παροιμία:

*Στὶς ὀχτὼ τοῦ μακαρίτη,
ἄλλος μπαίνει μέσ' στὸ σπίτι* ⁵.

1. Ἀναστ. Χριστοφιλοπούλου, ἐνθ' ἀν., σ. 153.

2. Βλ. Ἀναστ. Χριστοφιλοπούλου, Βυζαντινὸν καὶ μεταβυζαντινὸν δίκαιον εἰς τὰ διηγήματα τοῦ Ἀλεξάνδρου Παπαδιαμάντη, ΕΕΒΣ, τ. ΚΣΤ' (1956), σ. 327-328, ὡς καὶ τὰς ἐν αὐτῷ βιβλιογραφικὰς παραπομπάς.

3. ΚΛ, χφ. 1357Α', σ. 41 (Ἐ. Ἰωαννίδης, Ἀμοργὸς 1876).

4. Βλ. ἄρθρον 1365 Α.Κ.

5. Π.Π., τ. Α', σ. 569, ἀρ. 177.

Διὰ τῆς διαχύτου εἰρωνείας εἰς τὴν παροιμίαν ταύτην ἀποδοκιμάζεται ἡ χήρα ἢ ἐπιδεικνύουσα σπουδὴν πρὸς ἀντικατάστασιν τοῦ ἀποθανόντος συζύγου της. Εἰς ἄλλας παραλλαγὰς τῆς αὐτῆς παροιμίας παρὰ τὸ ὅτι ὁ χρόνος τῶν ὀκτῶ ἡμερῶν καθίσταται μακρότερος ἢ λαϊκὴ ἀντίληψις ἀποστέργει ὁμοίως τὴν συμπεριφορὰν ταύτην τῆς χηρευσάσης ὡς μὴ εὐπρεπῇ.

Στοὶ σαράντα τοῦ πισσίτη
μπαίνει ἄλλος μέσ' στὸ σπίτι¹.

Στὰ τριμήνια τοῦ πιτσίτη
ἄλλον εἶχαμε στὸ σπίτι².

Ἄξιον μνείας εἶναι ὅτι τὴν ἔννοιαν ταύτην ἀνευρίσκομεν εἰς τὰς βυζαντινὰς νομικὰς πηγὰς, καθ' ἃς καὶ τεκοῦσαι αἱ γυναῖκες τῶν «ἀξίων» ἀνδρῶν ἐκωλύοντο νὰ συνάψουν γάμον ἐντὸς τοῦ πενθίμου χρόνου «διὰ τὴν ὀφειλομένην αἰδῶ καὶ τιμὴν τῷ ἀνδρί»³.

Τύπος τελέσεως τοῦ γάμου.

Τὴν ἱερβλογίαν, ἥτις τόσον ὑπὸ τοῦ προϊσχύοντος⁴ ὅσον καὶ ὑπὸ τοῦ κραιπύνης δικαίου⁵ ὁρίζεται ὡς ὁ ἀποκλειστικὸς τύπος τελέσεως τοῦ γάμου, ἀνευ δὲ αὐτῆς ὁ γάμος λογίζεται αὐτοδικαίως ὡς μηδέποτε ὑπάρξας, θεωρεῖ ὁμοίως τὸ διὰ τῶν παροιμιῶν καὶ τῶν δημωδῶν ἀσμάτων ἐκδηλούμενον δίκαιον ὡς ἀπολύτως ὑποχρεωτικὴν διὰ τὴν ὑπόστασιν τοῦ γάμου.

Τὴν ἔννοιαν ἀκριβῶς ταύτην ἐκφράζει ἡ παροιμία:

Γάμος χωρὶς παπᾶ, χέσ' τονε⁶.

Ἀλλὰ καὶ εἰς δημοτικὸν ᾄσμα ἐν ᾧ νέος ζητεῖ νὰ νυμφευθῇ κόρην «μὲ τοῦ Θεοῦ τὸν ὀρισμό», ἡ νέα δὲν ἀρκεῖται εἰς τὴν ἀόριστον ταύτην διαβεβαίωσιν, ἀλλὰ

1. Π.Π., τ. Α', σ. 569, ἀρ. 178.

2. Ἐνθ' ἀν., ἀρ. 176.

3. Ἀρμενόπουλος 4. 7. 32 (σχόλιον). Πεῖρα ΜΘ', κγ'. Ζέπων J. G-R, τ. 4, σ. 203. Πρβλ. καὶ Βασ. 21. 2. 11 (σχόλιον). Μ. Βλάσταρη, Σύντ., στ. Β', κεφ. Η', ἐν Γ. Ράλλη καὶ Μ. Ποτλῆ, ἐνθ' ἀν., τ. 6, σ. 140. Ἀλλοῖα ὅμως εἶναι ἡ διδομένη σήμερον ὑπὸ τοῦ Α.Κ. ρύθμισις, ὁρίζοντος, ἐν ἄρθρῳ 1365, ὅτι ἡ ἀπαγόρευσις τῆς συνάψεως γάμου κατὰ τὸν πένθιμον χρόνον, «δὲν ἰσχύει, ἂν ἡ γυνὴ ἔτεκε πρὸ τῆς παρελεύσεως τῶν δέκα μηνῶν».

4. Νεαρά 89 Λέοντος τοῦ Σοφοῦ (P. Noailles et A. Dain, Les Nouvelles de Léon VI le Sage, Paris 1944, σ. 295-296.

5. Ἄρθρον 1367 Α.Κ.

6. Π.Π., τ. Γ', σ. 374, ἀρ. 17α.

καθιστᾷ εἰς αὐτὸν σαφές ὅτι στέργει ἐφ' ὅσον τηρηθοῦν πιστῶς αἱ διὰ τὴν ἱερολογίαν ἐπιταγαὶ τοῦ νόμου, αἱ συμπέπτουσαι πρὸς τοὺς ὁρισμοὺς τῆς ἐκκλησίας.

Σὰθ θέλῃς νὰ μὲ βλοηθῇς καθὼς τὸ γράφ' ὁ νόμος,
καθὼς διατάσσ' ἡ ἐκκλησιὰ καὶ τ' ἅγιον Εὐαγγέλιο¹.

Κατὰ τὴν λαϊκὴν συνείδησιν ἡ παλλακεία οὐδαμῶς εἶναι ἀνεκτὴ. Χαρακτηριστικοὶ ἐν προκειμένῳ εἶναι οἱ στίχοι δημοτικοῦ ᾠσματος ἐκ Μάνης, διὰ τῶν ὁποίων καθίσταται ἐμφανὴς ἡ λαϊκὴ ἀποστροφὴ καὶ περιφρόνησις πρὸς τὴν ἐν παλλακείᾳ ζῶσαν.

Φτύστε τη καὶ ρομπώστε τη
καὶ ρομπωμένη² πέστε τη,
πού 'ρτε σιὸ σπίτι ἀβλόγητη,
δίχως κουμπάρο καὶ παπᾶ,
δίχως τὰ στεφανόχαρτα³.

Ἄξιος ἰδιαιτέρας σημειώσεως εἶναι ὁ στίχος «δίχως κουμπάρο καὶ παπᾶ». Καὶ τοῦτο, διότι, κατὰ τὴν λαϊκὴν ἀντίληψιν, ὁ δι' ἱερολογίας τελούμενος γάμος δέον νὰ γίνεταί οὐχὶ ἐν μυστικότητι ἀλλὰ ἐπὶ παρουσίᾳ τρίτων. Τοῦτο ἄλλως τε δηλοῖ καὶ ἡ παροιμία:

Γάμος χωρὶς κουμπάρο δὲν γίνεται⁴.

Ἡ οὕτω διὰ τῶν δημῳδῶν μνημεῖων τοῦ λόγου ἐκδηλουμένη ἀντίληψις δὲν εἶναι νέα. Ἐχει τὰς ρίζας τῆς εἰς διατάξεις τοῦ βυζαντινοῦ δικαίου καὶ εἰδικώτερον τῆς νομοθεσίας τῶν Μακεδόνων. Οὕτως εἰς τὸν Πρόχειρον Νόμον ἀπαντᾷ διάταξις ἀπαγορεύουσα τὸ μυστικὸν στεφάνωμα⁵. Τὴν διάταξιν δὲ ταύτην ἐπαναλαμβάνει καὶ ἡ Ἐξάβιβλος τοῦ Ἀρμενοπούλου⁶, ἥτις ἀπετέλεσε πηγὴν τοῦ μεταβυζαντινοῦ δικαίου. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον τὰ ἀνωτέρω δημῳδὰ μνημεῖα τοῦ λόγου ἀποτελοῦν μαρτύρια κοινῆς συνειδήσεως, μορφωθείσης εἰς παρωχημένην ἐποχὴν ὑπὸ τὸ κράτος τῆς μνημονευθείσης βυζαντινῆς διατάξεως.

1. Μ. Γ. Μιχαηλίδου - Νουάρου, ἐνθ' ἀν., σ. 170.

2. ρομπωμένη = ντροπιασμένη.

3. Κ. Πασαγιάνη, Μανιάτικα μοιρολόγια καὶ τραγούδια, ἐν Ἀθήναις 1928, σ. 142, 198.

4. Π.Π. κουμπάρος.

5. «Μηδεὶς μυστικῶς στεφανούσθω, ἀλλὰ παρόντων πλειόνων . . . » (Πρόχειρος Νόμος 4.27).

6. 4.4.26.

ΔΙΑΖΥΓΙΟΝ

Ἡ λαϊκὴ συνείδησις δυσμενέστατα διάκειται πρὸς τὸ διαζύγιον. Ὁ γάμος, κατ' αὐτήν, εἶναι δεσμὸς ἰσόβιος καὶ ἀδιάλυτος. Τὴν ἀντίληψιν δὲ ταύτην ἐκφράζει διὰ τῆς χαρακτηριστικῆς παροιμίας:

*Ρωμαίικη παντρειά καὶ τούρκικα γένεια*¹.

Ἐν τῇ παροιμίᾳ ταύτῃ ἵνα τονισθῇ ἡ μονιμότης τοῦ ἐλληνικοῦ γάμου, παρομοιάζεται οὗτος πρὸς τὰ «τούρκικα γένεια». Ὅπως δηλαδή κατὰ τὸν ἱερὸν νόμον, ὅταν ὁ θωμανὸς ἀφήσῃ ἅπαξ τὴν γενειάδα, δὲν ἐπιτρέπεται πλέον νὰ ξυρισθῇ καὶ νὰ ἀπαλλαγῇ ταύτης, κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον εἶναι ἀδύνατος ἡ ἀπαλλαγή τινος τῶν συζύγων ἐκ τῶν δεσμῶν τοῦ γάμου.

Τὴν ἰδίαν λαϊκὴν ἀντίληψιν ἐκφράζουν καὶ αἱ παροιμίαι:

Ἡ παντρειά δὲν εἶναι μπάλωμα νὰν τὸ ξηλώσης

*Ἡ παντρειά εἶναι σιδερένιο πονκάμισο*².

Τοιαύτας ἐκφράζουσα ἀπόψεις, ἐπὶ τῆς στερεότητος τοῦ θεσμοῦ τοῦ γάμου, ἡ λαϊκὴ παροιμιολογία εἶναι ἐπόμενον νὰ θεωρῇ λυπηρὰν καὶ φευκτέαν πράξιν τὴν διάζευξιν τῶν συζύγων.

Τοῦτο δηλοῖ παραστατικώτατα διὰ τῆς παροιμίας:

*Ἀπού 'τυχε, ἄς μὴν ἐτύχαινε,
τσ' ἀπού 'λαχε, ἄς ἤθελε μὴ λάχη,
σὲ ἀντροῦνον χωρισιὰ τσαὶ σ' ἐρημιὰ πραμάτου*³.

Κατ' αὐτήν δύο γεγονότα θεωροῦνται ὡς ἐξαιρετικῶς λυπηρά. Ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ διάζευξις τοῦ ἀνδρογύνου, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ ἐγκατάλειψις καὶ ἐρήμωσις πατρικοῦ κτήματος.

Ὁ χωρισμὸς ὅμως τῶν συζύγων δὲν ἔχει ἀφήσει ἀδιάφορον καὶ τὴν δημοτικὴν μοῦσαν, ἥτις διὰ ζωηρῶν ποιητικῶν εἰκόνων ἐκφράζει τὴν πικρίαν της δι' αὐτόν.

1. Π.Π., ρωμαίικος.

2. Ν. Δημητρακοπούλου, Νομικαὶ ἐνασχολήσεις, τ. 2, ἐν Ἀθήναις 1925, σ. 133.

3. Μ. Γ. Μιχαηλίδου Νουάρου, Λαογρ. Σύμμεικτα Καρπάθου Α', Ἀθῆναι 1932, σ. 370, ἀρ. 14. Μετὰ μεγαλυτέρας δὲ ἐμφάσεως ἐκφράζεται ἡ βαθεΐα διὰ τὸ διαζύγιον λύπη διὰ τῆς παροιμίας: «Ὅντες χωρίζῃ ἀντρόγυνο καὶ τὰ βουνὰ ραῖζουν». Π.Π., τ. Β', σ. 328. Πρβλ. καὶ Ν. Δημητρακοπούλου, ἔνθ' ἀν., σ. 134.

Οὕτως εἰς τοὺς ἐπομένους στίχους δημοτικοῦ ἄσματος ἐκ Κρήτης ἀναφέρεται:

— ὦτά ᾿χεις, μηλιά δροσομηλιά, κ' ἐψύγης κ' ἐμαράθης;
 Κοντὸ τὰ μῆλα σὲ βαροῦ γῆ τὸ νερὸ σοῦ λείπει;
 — Μούδε τὰ μῆλα μὲ βαροῦ, μούδε νερὸ μοῦ λείπει
 ἀντρόννο βλοήσανε στὴ ρίζα μ' ἀποκάτω,
 κ' ἐδὰ τὸ ξεχωρίσανε καὶ κιτρινοφυλλιάζω ¹.

Εἶναι ὅμως ἀξιοσημεῖωτον ὅτι ὁ παροιμιαζόμενος λαὸς παρὰ τὴν δυσμενῆ αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ διαζυγίου θέσιν, διευκρινίζει ὅτι

Ἡ παντρεῖα εἶναι ἄκοπον γκαρπούζι ²

καὶ ὡς ἐκ τούτου δύο τινὰ εἶναι δυνατόν νὰ συμβοῦν. Ἡ πλήρης θὰ εἶναι ἡ ταύ-
 τισις τῶν χαρακτήρων τῶν εἰς γάμον ἐλθόντων, ὅποτε ὁ δεσμός τοῦ γάμου
 ἐνισχυόμενος ὑπὸ τῆς συζυγικῆς ἀγάπης, εἶναι ἱερὸς καὶ ἄρρηκτος,

Ἄντρα μου, γυναῖκα μου,
 καὶ ἂν μπορέσης, χῶρισ' τους ³

ἡ ἀντιθέτως πλήρης θὰ εἶναι ἡ ἀσυμφωνία τῶν διχογνωμούντων συζύγων, ὅποτε
 θὰ καθίσταται ἀδύνατος ἡ συνέχισις τῆς ἐγγάμου συμβιώσεως.

Τοιαύτην ἀντίθετον ἔννοιαν ἐκφράζει ἡ παροιμία

Γι' ἄντρας λὲ λιμόνια,
 ἢ γυναῖκα τ' λὲ πεπόνια ⁴

Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο εἶναι ἄξιον προσοχῆς ὅτι ἡ λαϊκὴ δογματολογία, δίδουσα τό-
 σην μεγάλην βαρύτητα εἰς τὴν ἀσυμφωνίαν χαρακτήρων τῶν συζύγων, φαίνεται
 διευρύνουσα κατὰ πολὺ τὸν κύκλον τῶν περιπτώσεων, ἃς δέχεται ἡ μέχρι σήμερον
 ἀναπτυχθεῖσα νομολογία τῶν δικαστηρίων ὡς ὑπαγομένας εἰς τὸ ἄρθρον 1442 Α.Κ.,
 ὅπερ δίδει τὴν δυνατότητα διαζεύξεως ἐν περιπτώσει ἰσχυροῦ κλονισμοῦ, ἐπελθόν-
 τος εἰς τὴν ἐγγαμὸν σχέσιν.

Ἀξία μνείας ὡς σχετικὴ πρὸς τὴν ἀνωτέρω παροιμίαν εἶναι καὶ ἡ γνωστὴ
 παροιμιώδης φράσις:

1. ΚΛ., χφ. 1381 Α, σ. 175-6, (Μ. Λιουδάκη, Λασιθί [Ἔξω Ποτάμοι] 1939).

2. ΚΛ., χφ. 1568, σ. 21 (Χ. Παπαχριστοδούλου, Ρόδος 1932).

3. Π.Π., τ. Β', σ. 220, ἀρ. 14.

4. Π.Π., τ. Δ', σ. 193, ἀρ. 18.

Δέν ἔσμιξαν τ' ἄστρα των ¹

σημαίνουσα ὅτι δέν συμφωνοῦν οἱ σύζυγοι ἔνεκα διαφορᾶς χαρακτήρων. Τοῦτο δὲ ἀποδίδεται, κατ' ἀστρολογικὰς δοξασίας, εἰς ἀσυμφωνίαν τῶν ἀστέρων, ὧν ἡ τάξις κατὰ τὴν γέννησιν ἐκάστου ἐπιστεύετο ὅτι ρυθμίζει τὸν βίον καὶ τὸ ἦθος αὐτοῦ.

Μεγίστην σημασίαν ἀποδίδει ὁ λαὸς εἰς τὴν ἠθικὴν τῶν γυναικῶν καὶ ἰδιαιτέρως εἰς τὴν διαφύλαξιν τῆς τιμῆς αὐτῶν, ἣν θεωρεῖ ὡς τὸ πολυτιμότερον ἀγαθόν. Διὰ τοῦτο δογματολογεῖ ὅτι

Ἀπὸ στόμα κι ἀπὸ μύτη κόρη δέν ἐψεγαδιάσθη ²

θεωρῶν ὅτι ἀνεξάλειπτος κηλὶς διὰ τὴν γυναῖκα εἶναι ἡ μὴ διαφύλαξις τῆς τιμῆς αὐτῆς, οὐχὶ δὲ ἡ φυσικὴ τυχὸν δυσμορφία. Ἰδιαιτέρως ὅμως αὐστηρὰ εἶναι ἡ λαϊκὴ ἀντίληψις διὰ τὰς ἐγγάμους γυναῖκας, τὰς παραβαινούσας τὴν περὶ τὸν γάμον πίστιν. Ἀξίον δὲ μνείας εἶναι ὅτι ὁ λόγος τῆς μοιχείας ἀποτελεῖ τὴν μόνην ἐξαίρεσιν, ἣν δέχεται ὁ Χριστιανισμὸς εἰς τὴν καθιερωθεῖσαν ὑπ' αὐτοῦ ἀρχὴν τοῦ ἀδιαλύτου τῆς γαμικῆς συμβιώσεως ³.

Πλεῖστα εἶναι τὰ δημοτικὰ ἄσματα τὰ ἔχοντα ὡς θέμα τὴν μοιχείαν γυναικός. Εἰς τούτων τὰ μὲν ἀναγόμενα εἰς χρονικὴν περίοδον παλαιότεραν ἐκφράζουν τὴν λαϊκὴν ἀντίληψιν περὶ ἐπιβαλλομένης αὐτοδυνάμου ἐκδικήσεως διὰ τοῦ φόνου τῆς μοιχαλίδος ὑπὸ τοῦ προσβληθέντος συζύγου. Ἀντιθέτως τὰ ἀναγόμενα εἰς χρονικὴν περίοδον νεωτέραν δημοτικὰ ἄσματα παρουσιάζουν, ὑπὸ τὴν πνοὴν νεωτέρων ἀντιλήψεων δικαίου, μεταστροφὴν τῆς λαϊκῆς συνειδήσεως ὡς πρὸς τὴν ἰδέαν τοῦ αὐτοδυνάμου ὑπὸ τοῦ συζύγου κολασμοῦ τῆς μοιχείας. Ἀντ' αὐτοῦ εἰς τὰ ἄσματα ταῦτα ἡ μοιχεία ἀντιμετωπίζεται ἀφ' ἑνὸς μὲν ὡς ἀδίκημα ὑποκείμενον εἰς τὴν ποινικὴν κρίσιν τῆς δικαστικῆς ἀρχῆς, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἀποτελεῖ αὕτη καὶ λόγον διαζεύξεως ⁴.

1. Π.Π., τ. Β', σ. 577, ἀρ. 3.

2. Κ. Κανελάκη, Χιακὰ Ἀνάλεκτα, ἔνθ' ἀν., σ. 218, ἀρ. 25. Παρεμφερῇ ἔννοιαν ἐκφράζει καὶ ἡ Κυπριακὴ παροιμία:

Ἄς εἶναι μαύρη τζ' ἄνοστη, τζ' ἄς ἔχω τὴν τιμὴν μου
τζαὶ νά 'χω τὰ μαντήλια μου ψηλὰ στὴν τζεφαλήμ μου

(Ν. Γ. Κυριαζῆ, ἔνθ' ἀν., σ. 181, 8).

3. Ἀναστ. Χριστοφιλοπούλου, Ἡ Ἑλληνικὴ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία καὶ τὸ διαζύγιον, ἐν «Δίκαιον καὶ Ἱστορία», Ἀθῆναι 1973, σ. 224.

4. Βλ. Μ. Τουρτόγλου, Στοιχεῖα Ποινικοῦ δικαίου καὶ Ἐγκληματολογίας εἰς τὰς παροιμίας καὶ τὰ ἄσματα τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, Ἐπετηρὶς Λαογρ. Ἀρχείου, τ. 5 (1945-1949), σ. 141 ἐπ.

RÉSUMÉ

**Éléments de droit civil contenus dans les proverbes
et les chansons populaires**

par M. Tourtoglou

Dans cette étude, qui fait suite à une précédente également publiée dans la Revue du Centre de Folklore (tom. 5, 1945 - 49, pp. 126 - 158), sont examinés des proverbes et des chansons populaires, qui présentent, pour la science du droit, un intérêt surtout du point de vue philosophique et historique.

De cette manière, l'auteur procède à la classification systématique et à l'élaboration critique des proverbes et des chansons populaires, se rapportant au droit civil et plus spécialement au mariage et au divorce.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΘΕΣΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΔΟΣ ΚΑΤΑ ΤΙΝΑ ΕΘΙΜΑ ΤΟΥ ΛΑΟΥ

ΥΠΟ
ΔΗΜ. Β. ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΟΥ

Ἡ σχέσις τῆς Ἑλληνίδος πρὸς τὸν σύζυγον καὶ τὰ λοιπὰ μέλη τῆς οἰκογενείας της, ἡ ἐν γένει κοινωνικὴ θέσις της ὡς ἀγάμου ἢ ἐγγάμου ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τοῦ οἴκου ἐναργῶς ἀντικατοπτρίζεται, ὡς κατωτέρω θὰ ἴδωμεν, εἰς τὰ σχετικὰ ἔθιμα τοῦ λαοῦ μας. Ταῦτα ἀψευδέστερον ἄλλων μαρτυριῶν μᾶς πληροφοροῦν περὶ τῶν θεμάτων τούτων τοῦ λαϊκοῦ κοινωνικοῦ βίου. Ἐκ τῆς συγκριτικῆς δ' ἐξετάσεως τῶν σημερινῶν πρὸς τὰ παλαιότερον ἰσχύοντα, ὁ λαογράφος ἐρευνητὴς θὰ δυνηθῇ νὰ σχηματίσῃ πληρεστέραν πῶς καὶ σαφέστεραν τοπικῶς καὶ χρονικῶς εἰκόνα τοῦ λίαν ἐνδιαφέροντος τούτου ζητήματος τῆς κοινωνικῆς ζωῆς τοῦ λαοῦ μας. Εἴτα πρὸς ὁλοκλήρωσιν τῆς μελέτης τοῦ οὗτος δύναται νὰ προβῇ εἰς τὴν κατὰ τὸ δυνατόν ἐρμηνείαν τῶν ἐν λόγῳ ἐθίμων καὶ τὴν συναγωγὴν τῶν σχετικῶν πορισμάτων.

Εἶναι φυσικόν, καὶ ὁ κοινωνιολόγος, ὁ ὁποῖος πιθανῶς θεωρεῖ ὡς ἀποκλειστικὰ τῆς ἐπιστήμης του προβλήματα καὶ θέματα τὰ ὡς ἄνω ζητήματα, νὰ στηριχθῇ βασικῶς εἰς τὴν ἔρευναν τοῦ λαογράφου.

Τὸ ὑπὸ ἐξέτασιν θέμα μας εἶναι προφανῶς εὐρύτατον, διότι δὲν ἀναφέρεται μόνον εἰς τὰς δοξασίας καὶ τὰς ἀντιλήψεις τοῦ λαοῦ, τὰς ὑπαγομένας εἰς τὴν κοινωνικὴν ὀργάνωσιν αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τὰς συνδεομένας μὲ τὴν γέννησιν, τὸ λαϊκὸν ἔθιμικὸν δίκαιον, τὸν γάμον καὶ εἴ τι ἄλλο. Εἰς τὴν μελέτην ταύτην περιορίζομαι νὰ ἐξετάσω ὀλίγα ἐκ τῶν ἐν λόγῳ ἐθίμων καὶ δὴ τ' ἀφορῶντα πρῶτον μὲν εἰς τὰ περὶ θηλυγονίας, δεύτερον δ' εἰς τὰ περὶ τῆς θέσεως τῆς κόρης ἐν τῇ κοινωνίᾳ καὶ τῆς νύμφης ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ γαμβροῦ.

Α'. ΕΘΙΜΑ ΚΑΙ ΑΝΤΙΑΛΗΨΕΙΣ ΠΕΡΙ ΘΗΛΥΓΟΝΙΑΣ

Εἰς τὰ περισσότερα μέρη τῆς Ἑλλάδος μεγίστη εὐτυχία ἐθεωρεῖτο παλαιότερον τῆς ἐποχῆς τοῦ πρώτου παγκοσμίου πολέμου καὶ θεωρεῖται εἰσέτι ὑπὸ πολλῶν ἢ ἀπόκτησις ἄρρενος τέκνου, τὸ ὁποῖον συνεχίζει τρόπον τινὰ τὴν διαιώνισιν τοῦ πατρικοῦ γένους καὶ κρατεῖ ἄσβεστον τὸ ὄνομα τῆς οἰκογενείας.

Ἐν Μάνη ἐπὶ τῇ γεννήσει ἄρρενος «ὁ πατὴρ πυροβολεῖ πολλάκις ἐκ τοῦ παρθύρου καὶ ὅλοι οἱ φίλοι καὶ οἱ συγγενεῖς εἰς ἔνδειξιν χαρᾶς ἐκκενοῦσιν ὅπλα ἐκ τῶν οἰκιῶν των»¹. Ἡ χαρὰ αὕτη ἔχει καθαρῶς τοπικὰ ἱστορικὰ αἷτια. Ὅπως εἶναι γνωστόν, εἰς τὴν Μάνην κατὰ τὴν περίοδον τῆς τουρκοκρατίας ἐκάστη οἰκογένεια εἶχε νὰ παλαίσῃ οὐ μόνον πρὸς τοὺς Τούρκους, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰς ἀντιπάλους οἰκογενείας. Ὅθεν ἡ ἀπόκτησις ἄρρενος ἠϋξανε τὰς δυνάμεις τῆς δι' ἄμυναν κατὰ τῶν ἐξωτερικῶν ἐχθρῶν, δι' ἀντιμετώπισιν ἀντιπάλων οἰκογενειῶν καὶ δι' ἐκλογὴν καπετάνιου ἐκ τῶν κόλπων αὐτῆς.

Ὁ ἐκ Μάνης ἐρευνητὴς Π. Π. Καλονάρος γράφει σχετικῶς: «Μέσα σ' ἓνα περιβάλλον διαρκῶν πολέμων γιὰ νὰ ζήσῃ κανεὶς δὲν ἀρκοῦσε μόνον νὰ ἔχῃ περιουσία. Ἐπρεπε νὰ ἔχῃ καὶ προσωπικὴ παλληκαριά, ἀλλὰ κυρίως νὰ εἶναι ἀπὸ μεγάλη γενιά, γιατί ὁλόκληρη ἡ γενιά πιανότανε στὶς ἐχθρες. Ἡ γενιά ἦταν τόσο μεγάλη ὅσο πιὸ πολλὰ ντουφέκια εἶχε. Ἐλογάριαζαν δηλαδὴ τοὺς σερνικοὺς. Γιὰ νὰ εἶναι λοιπὸν κανεὶς ὑπολογίσιμος καὶ στοὺς ἐχθροὺς καὶ στοὺς φίλους ἀκόμη, ἔπρεπε νὰ ἔχῃ πατέρα καὶ μπαρμπάδες καὶ ὁ ἴδιος νὰ ἔχῃ κάμει σερνικὰ παιδιὰ δικὰ του, γιὰ τὴ γενιά. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ γέννησις σερνικοῦ παιδιοῦ ἦταν ἀνέκαθεν στὴν Μάνη ἀληθινὸ πανηγύρι. Αὐτὸ ἀναφέρεται ἀκόμη καὶ στοῦ πικρόχολου Νηφάκου τὸ ποίημα, μιά παλιὰ σατυρικὴ περιγραφή τῆς Μάνης:

Γιὰ τὰ παιδιὰ τὰ σερνικά, ὅποταν γεννηθοῦσι,
χυλόπητες μοιράζουσι γιὰ νὰ τὰ εὐχηθοῦσι.

Στὴν πόρτα ὅλοι τρέχουσι καὶ ντουφεκιὲς βαροῦσι
καὶ ὅλοι τους φωνάζουσι: Καλῶς ἦρθε, νὰ ζήσῃ,
καλὸς νὰ γίνῃ στ' ἄρματα καὶ τοὺς ὀχτροὺς νὰ σβήσῃ².

Ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς Π. Καλονάρος προσθέτει: «Παλαιότερα... κάθε κορίτσι ἀπὸ 16 ἕως 22 τὸ πολὺ χρόνων ἔπρεπε νὰ παντρευτῇ καὶ δὲν ἔμεναν στὸ ράφι παρὰ ἐλάχιστες. Ὁ προορισμὸς τοῦ Μανιάτη ἦταν κι αὐτοῦ νὰ παντρευτῇ τὸ γρηγορώτερο, νὰ κάμῃ πολλοὺς σερνικοὺς γιὰ τὴ γενιά... Προεῖχεν... ἡ ἀπόκτησις σερνικῶν κι αὐτὰ ἦσαν ἡ πιὸ μεγάλη περιουσία. Ἐτσι ἡ ζήτησις κοριτσιῶν ἦταν ἐξ ἴσου μεγάλη μὲ τὴν προσφορὰ νέων»³. Ἐν γένει ἐν Μάνη «ὁ σερνικὸς εἶναι τὸ ἄλφα

1. Dino et Nicolo Stephanopoli, Voyage en Grèce..., τόμ. I, 1800, σ. 293, κεφ. XXXII. Ν. Γ. Πολίτου, Λαογραφικὰ Σύμμεικτα, τόμ. Γ', ἐν Ἀθήναις 1931, σ. 210. Σημειωτέον ὅμως ὅτι «οἱ πυροβολισμοὶ ἀρχικῶς ἐρρίπτοντο πρὸς ἀπομάκρυνσιν τῶν πονηρῶν πνευμάτων, βραδύτερον δέ, λησμονηθείσης τῆς ἀρχικῆς αἰτίας, ἐρρίπτοντο εἰς ἔνδειξιν χαρᾶς». Φ. Ἰ. Κουκουλέ, Βυζαντ. βίος καὶ πολιτισμὸς, τόμ. Δ', ἐν Ἀθήναις 1951, σ. 14, σημ. 7.

2. Π. Π. Καλονάρου, Ἠθογραφικὰ Μάνης, 1934, σ. 29 - 30.

3. Ἐνθ' ἀν., σ. 33 - 34.

καὶ τὸ ὠμέγα τῆς γενιᾶς, ἡ ἐλπίδα, ὁ θησαυρὸς τοῦ σπιτιοῦ, ὁ ἀφέντης τοῦ σπιτιοῦ, καὶ ὁ ἰδιοκτήτης τῆς οἰκογενειακῆς περιουσίας»¹. Εἰς τὴν περίπτωσιν θανάτου τοῦ συζύγου, ἂν ἡ χήρα «ἦταν γκαστρωμένη, ἐπερίμενε μὲ τὴν ἐλπίδα νὰ κάμῃ σερνικό. Κι ἂν εἶχε ἢ ἔκανε σερνικό, ἔμενε πιά ἐκεῖ (δηλαδή εἰς τὸ σπίτι τοῦ συζύγου), ἂν ὄχι, τότε ἔφευγε εἰς τοὺς ἄλλονοῦνε της, δηλαδή εἰς τὸν πατέρα της»². Ἡ ἀπόκτησις ἄρρενος ἄλλως τε «παρεῖχεν εἰς τὴν οἰκογένειαν ἀσυγκρίτως ὀλιγωτέρας φροντίδας, λόγῳ τῶν κοινωνικῶν ἐθίμων. Ἀπὸ τῆς ἐφηβικῆς ἡλικίας τὸ ἄρρεν δὲν ἐνοχλεῖ πλέον εἰς τίποτε τὴν οἰκογένειαν. Τούναντίον τῆς εἶναι χρήσιμον. Ἄν δὲν ἔχῃ περιουσίαν, ξενοδουλεύει. Ἀντιθέτως, τὸ κορίτσι ἔχει ἀνάγκην διαρκοῦς ἐπιβλέψεως διὰ νὰ μὴ παρπατήσῃ καὶ μεγάλην οἰκονομικὴν θυσίαν, διὰ νὰ εὕρεθῇ γαμβρὸς καὶ μὴ μείνῃ γεροντοκόρη, πρᾶγμα ἐπίσης ταπεινωτικὸν δι' οἰκογένειαν Μανιατῶν»³.

Παρὰ ταῦτα ἡ γέννησις θήλεος ἐν Μάνῃ δὲν εἶναι ἀφορμὴ λύπης. Ἀπεναντίας ἔχομεν τὴν μανιάτικην παροιμίαν «στοῦ καλόμοιρου τὴν πόρτα / φηλυκὸ γεννιέται πρῶτα», μὲ τὴν παράκλησιν ὅμως νὰ μὴ ἐξακολουθήσῃ ἡ «φηλυκοπαραγωγή» ἐπ' ἄπειρον. «Γιὰ τὸ κορίτσι λοιπόν, ἅμα γεννηθῇ, δὲν ρίχνουν βέβαια ντουφέκια οὔτε καὶ καμμιὰ γιορτὴ γίνεται, ὑπάρχει ὅμως συνήθεια νὰ εὐχωνται καὶ γιὰ τὰ κορίτσια καὶ μάλιστα τὰ παιδάκια πηγαίνουν καὶ λένε: Καλῶς ἦρθε ἡ νέα, νὰ ζήσῃ, νὰ σούρῃ κι ἄλλους σερνικούς»⁴.

Παλαιότερον, συμφώνως πρὸς δεισιδαίμονας ἀντιλήψεις τῆς ἀναλογικῆς μαγείας, ὅταν ἐγεννᾶτο ἄρρεν, ἐτίθετο εἰς κόσκινον, «γιὰ νὰ γεννηθοῦνε τόσα σερνικά, ὅσες εἶναι οἱ τροῦπες τοῦ κόσκινου». Τὸ θῆλυ, ἀντιθέτως, ἐτίθετο ἐντὸς σκάφης»⁵.

Ἐν Ἀχαΐᾳ καὶ Ἡλιδι, κατὰ τὸν Χ. Κορύλλον, «ὅταν γεννηθῇ τὸ παιδί, τὸ ἀσημῶνουν οἱ πάπποι, ἐὰν ἐπιζῶσι, ὡς καὶ οἱ στενοὶ συγγενεῖς καὶ τοῦ βάνουν στὴ φασκιά του ἀργυρᾶ ἢ καὶ χρυσᾶ νομίσματα, ἰδίως ἐὰν εἶναι σερνικό»⁶. Εἰς τὸ Μανιάκι, «ἅμα γεννηθῇ σερνικὸ παιδί, γελᾶνε καὶ τὰ κεραμίδια γλέπεις, φτειάνουνε

1. Π. Π. Καλονάροῦ, ἐνθ' ἄν., σ. 46.

2. Ἐνθ' ἄν., σ. 46 - 47.

3. Ἀποστ. Δασκαλάκη, Ἡ γυναῖκα εἰς τὴν Μάνην, Νέα Ἑστία, τόμ. 23, 1938, σ. 345 - 6.

4. Π. Π. Καλονάροῦ, ἐνθ' ἄν., σ. 30.

5. Γ. Μανολάκου, Τὰ ἔθιμα κατὰ τὴν γέννησιν καὶ τὴν βάπτισιν ἐν Μάνῃ, Λαογραφία, τόμ. Ε', 1915/16, σ. 401. Βλ. καὶ ΚΛ (=Κέντρον Ἑρεῦνης τῆς Ἑλλην. Λαογρ.), ἀρ. 334, σ. 37 (Κ. Νεστορίδου, Ὁ ἐν Μάνῃ ἰδιωτικὸς βίος, 1921).

6. ΚΛ, ἀρ. 2268, σ. 770 (συλλογὴ Χ. Κορύλλου, Ἀχαΐα - Ἡλιδι, 1926;).

γλυκά, δίπλες, νὰ διπλώνουνε τὰ σερνικά¹ κι ἂν εἶναι κορίτσι, χαλβά· στὸ σερνικό τραγούδια, ντουφεκιές, στὸ κορίτσι μουσκλώνουν· χωρὶς τὸ κορίτσι δὲ γεννιῶνται καὶ τὰ σερνικά, ἀλλὰ τί νὰ εἰπῆς...»². Ἐν Σπάρτῃ, «ἂν ἡ γυναῖκα γεννήσῃ ἀγόρι, τῆς στέλνουν δίπλες, γιὰ νὰ διπλώσουν τ' ἀγόρια, νὰ κάμῃ κι ἄλλα· ἅμα εἶναι κορίτσι, τῆς στέλνουν κουραμπιέδες»³. Ἐν Λέρῳ, «ἅμα μιὰ γυναῖκα γεννήσῃ τὸ πρῶτο τῆς παιδί, ἂν εἶναι ἀγόρι, τὸ γεγονὸς τοῦ τοκετοῦ ἀναγγέλλεται στὴν πόλι διὰ τριῶν πυροβολισμῶν»⁴. Εἰς τὸ Βασιλίτσι Πυλίας, «νά 'ναι πρωτάρα καὶ νὰ κάνῃ σερνικό ἢ λεχώνα, ρίχνουνε συμπάρα»⁵. Ἐν Ἀπειράνθῳ Νάξου, «ὅταν γεννηθῇ κανένα ἀγόρι κ' οἱ γονεῖς του ἔχουνε κι ἄλλο ἀγόρι, λένε πὼς μάκρυνε τὸ πόδι του· θὰ βρῇ βοήθεια δηλαδὴ τὸ μεγάλο ἀγόρι. —Μουρέ, μὰ ἔννησεν ἡ μάμμα σου ; —Καλέ, ναί. —Κ' εἰντά 'καμε; —Ἐνα γοπελλάκι. —Χμ! ἐμάκρυνε λοιπὸ τὸ ποδάρι σου. Γιὰ τὰ κορίτσια λένε πὼς ἐκόντυνε τὸ πόδι»⁶. Εἰς δὲ τὴν Αἰδηψόν, «ὅταν γεννηθῇ τὸ παιδί, ἂν εἶναι θηλυκό, συνηθίζουν νὰ δένουν στὸ ἐξωτερικὸ μέρος τῆς θύρας μιὰ κλωστή κόκκινη. Αὐτὸ φανερώνει ὅτι τὸ παιδί, ὡς θηλυκό, ἀπαιτεῖ φροντίδες διὰ τὴν προετοιμασίαν προικός»⁷. Εἰς τὰ Κατσανοχώρια τῆς Ἡπείρου, «ἅμα γεννηθῇ κοπέλλα, λέν : μαυρίζ'ν τὰ καταχτὰ (τὰ ξύλα ἐπὶ τῶν ὁποίων στηρίζεται ἡ σκεπὴ τῆς οἰκίας). "Αν γενν'θῇ παιδί, φκειάν'ν τηγανῖτες. Τῆς μαυροκοπέλλας δὲν φκειάν'ν»⁸. Εἰς τὸ Βραχῶρι τῆς Ἡπείρου, «ἅμα γεννήσῃ καμμιά κορίτσι, λυποῦνται πολὺ, γιὰτὶ τὸ κορίτσι εἶναι βασανισμένο. —"Ωφου, μωρὴ γιέ μου, λέγουν, πέσαν τὰ κεραμῖδια καὶ μᾶς πλακώσανε, ἔκαμε τσούπρα ! Ἐνῶ, ἅμα κάνῃ ἀγόρι, θὰ βάλουν τὸ τηγάνι, θὰ κάμουν τηγανῖτες. "Ολοι χαρές, γέλια, καὶ οἱ γονεῖς καὶ τ' ἀδέρφια καὶ οἱ βάβες καὶ ὅλοι. —Καλὰ 'κανε καὶ πέθανε, μὴ σοῦ κακοφαίνεται, τὴν ἔβγαλες μὲ δυὸ πῆχες πανί. Τὸ λένε, ὅταν πεθάνῃ κάποιο κορίτσι μικρό»⁹. Καὶ εἰς τὰς Ἀθήνας ἐπὶ Ὁθωνος, γράφει ὁ Γιάννης Βλαχογιάννης, «ἓνα μικρὸ ἔπεσε μιὰ μέρα στὴ μικρὴ στέρνα τοῦ κήπου τῆς βασίλισσας (σημερινὸς κῆπος τοῦ Κλαυθμῶνος) καὶ πνίγηκε. Περαιστικὴ μιὰ γριὰ ρώτησε κ' ἔμαθε τὸ κακό. —Μὴν τὸ λυπᾶστε, παιδιά μου, καλὰ ἔκα-

1. Προφανὴς εἶναι ἐνταῦθα ἡ σχέσις τῶν «διπλῶν» πρὸς παναρχαίαν δοξασίαν τῆς ὁμοιοπαθητικῆς μαγείας.

2. ΚΛ, ἀρ. 1566, σ. 17 (συλλ. Μαγδαληνῆς Τσάκωνα, Μανιάκι, 1944).

3. ΚΛ, ἀρ. 1372, σ. 200 - 201 (συλλ. Μαρίας Λιουδάκη, Σπάρτη, 1939).

4. Περιοδ. «Μπουκέτο», ἔτ. Γ', ἀρ. 91, Ἀθῆναι 17 Ἰανουαρίου 1926, σ. 47α.

5. ΚΛ, ἀρ. 1481, σ. 7 (συλλ. Γεωργίας Ταρσούλη, Βασιλίτσι Πυλίας, 1940).

6. ΚΛ, ἀρ. 1524, σ. 191 - 192 (συλλ. Διαλεχτῆς Ζευγώλη, Ἀπείρανθος, 1929).

7. ΚΛ, ἀρ. 1560, σ. 49 (συλλ. Μ. Κοντοστάνου, Αἰδηψός, 1930).

8. ΚΛ, ἀρ. 2382, σ. 205 (Δημ. Β. Οἰκονομίδου, Λαογραφικὴ ἀποστολὴ εἰς τὰ Κατσανοχώρια τῆς Ἡπείρου, 1961).

9. ΚΛ, ἀρ. 1432, σ. 395 (συλλ. Μαρίας Λιουδάκη, Βραχῶρι Ἡπείρου, 1940).

με καὶ πνίγηκε, εἶπε»¹. Ἐν Λέσβῳ, «ὅταν ἡ μάνα γεννήσῃ κορίτσι, λένε : ἀπόμ'νε ἡ μάνα τζάβα, δηλαδή κρῖμα στὴν ἐγκυμοσύνη της»². Ἐν Λήμνῳ, «μόλις φύγουν ἀπὸ τὴ λεχοῦσα, τὶς ρωτᾶνε οἱ γειτόνισσες : —Τί παιδιὰ κάματε ; —'Απ' τὰ καλὰ, ἂν εἶναι ἀγόρι. Κοριτσούδ', ἂν εἶναι κορίτσι»³. Ἐν τῇ αὐτῇ νήσῳ, «ἅμα ἰδοῦν καὶ κάμ' κορίτσ, ἂν εἶναι νὰ φᾶν' τὴ μαμμή. Σὰν νὰ κάμ' ἡ μαμμή τὸ παιδί...Τὰ κορίτσια τὰ καημένα εἶναι βαριά. Ἀμὰ καὶ χωρὶς τὰ κορίτσια δὲ βορεῖτε νὰ κάνετε...»⁴. Καὶ ἐν Ἀγίᾳ Ἀννῇ Εὐβοίας «τὰ κορίτσια δὲν τὰ θέλουν»⁵. Ἐνταῦθα λέγουν ὅτι «τ' ἀγόρι, ὄντες γεννηθῇ, εἶναι χαρούμενο ! τὸ κορίτσ' εἶναι βαρύ»⁶. Ἐν Ἀλμαλὶ Μαλγάρων Θράκης, «πολλοὶ ἐμαστίγωνον πολλάκις τὰς ἑαυτῶν γυναῖκας, διότι ἐγένων θήλεα»⁷.

Πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος χαρακτηρίζουν τὸ θῆλυ ὡς «ἀδύνατο μέρος». Οὕτω π.χ. εἰς τὸ Νησι Μεσσηνίας λέγουν : «—Δὲν κοιτᾷς ποὺ αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος κάνει οὔλο ἀδύνατα, δηλαδή θήλεα»⁸. Καὶ ἐν Τρικάλοις τῆς Κορινθίας συνηθίζεται ἡ ἔκφρασις «ἔχω μονάχα ἀδύνατο μέρος», δηλαδή κόρας⁹. Ὁμοίως ἐν Ἀραχόβῃ Παρνασσίδος ἡ θέσις τῆς γυναικὸς εἶναι μειονεκτική, μολονότι αὕτη εἶναι καὶ οἰκονομικὸς παράγων σπουδαῖος, διότι, ἐκτὸς τοῦ ὅτι ἐργάζεται εἰς τὸ σπίτι καὶ εἰς τὰ κτήματα, κερδίζει καὶ ἀρκετὰ χρήματα ὑφαίνουσα διαρκῶς. «Μόνες τοὺς λένε ὅτι εἶναι τὸ ἀδύνατο μέρος, ἐνῶ πάλιν ἀφ' ἐτέρου περιπατοῦνται τοὺς ἄνδρας π.χ. ἂν ἔχουν μόνο ἓνα κραββάτι στὸ σπίτι, θὰ κοιμηθοῦν σ' αὐτὸ τ' ἀρσενικά, οἱ δὲ κοπέλλες θὰ στρώσουν χάμω, γιατί αὐτὲς εἶναι σκληραγωγημένες καὶ γιὰ τιμὴ στὸν ἄντρα»¹⁰.

Εἰς ὀλιγώτερα μέρη τοῦ Ἑλληνισμοῦ εὐχαριστοῦνται, ὅταν τὸ πρῶτον τέκνον τῆς οἰκογενείας γεννηθῇ θῆλυ· καὶ τοῦτο ὅμως προφανῶς ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι ἡ μήτηρ ὑπολογίζει νὰ τὸ ἔχη βοηθὸν εἰς τὰς ἐργασίας τοῦ οἴκου. Οὕτω π.χ. ἐν Ἀνατολικῇ Θράκῃ, «ὅταν τῆς πρωτάρας τὸ παιδί γεννιοῦνταν κορίτσι, τὸ χαίρουνταν, γιατί ἡ μητέρα θὰ τὸ εἶχε βοηθὸ στὶς δουλειὰς τοῦ σπιτιοῦ καὶ στὸ μέγλωμα τῶν

1. Γιά ννη Βλαχογιάννη, Ἕνας ἄγραφος γυναικεῖος νόμος καὶ ἡ «Φόνισσα» τοῦ Παπαδιαμάντη, Νέα Ἑστία, τόμ. 23, 1938, σ. 9, σημ. 1.

2. ΚΛ, ἀρ. 1446 Α', σ. 132 (συλλ. Δημ. Λουκάτου, Λέσβος [Πετρί], 1940).

3. ΚΛ, ἀρ. 1160 Α', σ. 149 (συλλ. Γ. Ἀ. Μέγα, Βάρος Λήμνου, 1938).

4. ΚΛ, ἀρ. 1160 Δ', σ. 5, 8, 9 (συλλ. Γ. Ἀ. Μέγα, Κάσπακας Λήμνου, 1938).

5. ΚΛ, ἀρ. 1479 Β', σ. 37 (συλλ. Μαρίας Ἰωαννίδου, Ἀγία Ἀννα Εὐβοίας, 1942).

6. ΚΛ, ἀρ. 1479 Γ', σ. 46 (συλλ. Μαρίας Ἰωαννίδου, Ἀγία Ἀννα Εὐβοίας, 1942).

7. Φ. Ἰ. Κουκουλέ, ἐνθ' ἄν., σ. 15.

8. ΚΛ, ἀρ. 1142, σ. 41 (συλλ. Ἰ. Θ. Κακριδῆ, Νησι Μεσσηνίας, 1925).

9. ΚΛ, ἀρ. 1098, σ. 155 (συλλ. Ἰ. Θ. Κακριδῆ, Κορινθία [Τρίκαλα], 1924).

10. ΚΛ, ἀρ. 1153 Β', σ. 124 (συλλ. Μαρίας Ἰωαννίδου, Ἀράχοβα, 1938).

ἄλλων παιδιῶν»¹. Εἰς ὑπολογισμόν διὰ τὴν βοήθειαν ἀρσενικοῦ, τὴν φορὰν αὐτὴν εἰς τὸ κτηνοτροφικὸν ἔργον, ὀφείλεται καὶ ἡ ἀσεβὴς ἐκδήλωσις ποιμένος ἐν Ἀπειράνθῳ Νάξου, ὀνομαζομένου Κουντούρη, ὁ ὁποῖος, «ὅταν πρωτογέννησε ἡ γυναῖκα του κ' ἔκαμε κοριτσάκι, βγῆκε καὶ μούτζωσε τὸ Θεό, πῶς δὲν ἔκαμε ἀγόρι, γιὰ νὰ ἔχῃ γρήγορα βοήθεια στὴ μάντρα»².

Ἐν Μεσοχωρίῳ Πυλίας, «ὅταν γεννηθῇ κορίτσι, δὲν τὸ χολιάζουν. Λένε μόνο νὰ εἶναι σάικο, δηλαδὴ νὰ εἶναι γερό, νὰ μὴν τοῦ λείπη πόδι, χέρι»³. Εἰς δὲ τὰ Σβέρδια (νῦν Δάφνη) Λήμνου λέγουν: «Ὁ γονιὸς πῶχ' κορίτσα καταστρέφεται. Τὸ ἓνα κορίτσι τὸ θέλουνε μέσ' στὸ σπίτ' πάντα, γιὰτὶ ἀπομέν' μέσ' στὸ σπίτι, βοηθάει τὴ μητέρα, ἅμα μεγαλώσ'». Ἀμα ἔρθουν δυὸ καὶ τρία, εἶναι δυσάρεστο»⁴. Ἐν Ἑρμιονίδι ἡ ἀπόκτησις θήλεος τέκνου, «ὅταν δὲν ἔχῃ ἡ οἰκοκυρὰ κόρας ἀλλὰ ὅλο ἀγόρια ἢ ἔχῃ ὀλίγα κορίτσια, θεωρεῖται εὐτυχία. Ὅταν ὅμως ἡ οἰκογένεια ἔχῃ πολλὰς κόρας καὶ εἶναι φτωχιά, δὲν θεωρεῖται τόσο εὐχάριστος»⁵. Διὰ τὴν χρησιμότητα καὶ τὴν βοήθειαν, ποὺ παρέχει τὸ πρῶτον θῆλυ ἐν τῇ οἰκίᾳ τέκνον, λέγεται καὶ ἡ κοινὴ παροιμία: «τῆς καλομάννας τὸ παιδί, τὸ πρῶτο νὰ ᾽ν' κορίτσι». Τὸ θέλουν λοιπὸν οἱ γονεῖς ὅχι δι' ἄλλους λόγους παρὰ μόνον διὰ νὰ ἔχῃ ἡ μήτηρ βοηθὸν καὶ συνυπηρέτην ἐν τῇ ἀσκήσει τῶν καθηκόντων τῆς οἰκοκυρᾶς καὶ διὰ νὰ συμβάλῃ τοῦτο εἰς τὴν ἀνατροφὴν καὶ τὸ «μεγάλωμα» τῶν ὑπολοίπων τέκνων τῆς οἰκογενείας.

Μεγάλῃ δυστυχίᾳ ἐν τῇ ἐλληνικῇ οἰκογενεῇ ἐθεωρεῖτο παλαιότερον καὶ θεωρεῖται ἀκόμη ἡ κατὰ σειρὰν ἀπόκτησις θηλέων τέκνων, διότι καὶ τότε, ὡς καὶ σήμερον, ὑπῆρχεν ἔθιμον νὰ δίδουν προῖκα εἰς μετρητά, ζῶα καὶ ἀκίνητα, ἐκτὸς τῶν ἐπίπλων καὶ τοῦ ρουχισμοῦ. Ἐπειτα, διότι ἡ γυνὴ ὑπανδρευομένη ὑπέφερε πολὺ καὶ ἦτο σχεδὸν δούλη τῆς πενθερᾶς της, ὡς κατωτέρω θὰ ἴδωμεν.

Τὰς διαφορὰς περὶ τῆς μιᾶς ἢ τῶν περισσοτέρων θυγατέρων ἀντιλήψεις ἐκφράζουν καὶ τινες παροιμίαι καὶ παροιμιώδεις φράσεις τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ. Οὕτω π.χ. λέγουν: ἐν Κεφαλληνίᾳ: «Ὅταν γεννιέται θηλυκὸ παιδί, τρίζουν οἱ τέσσαρες ἀγκωνὲς τοῦ σπιτιοῦ» καὶ «Τσῆ καλομάννας τὸ παιδί, τὸ πρῶτο τέκνο θηλυκὸ καὶ νὰ ᾽ναι πεθαμένο». Ἐν τῇ αὐτῇ νήσῳ ἀπαντῶσιν ὡσαύτως αἱ παροιμιώδεις ἐκφράσεις: «Θηλυκὸ γεννήθηκε», «Ἐτσι εἶναι βουβό, εἶναι θηλυκὸ» ἢ «Τὸ θη-

1. Ἑλπινίκης Σταμούλη - Σαραντῆ, Ἀπὸ τὴν Ἀνατολικὴ Θράκη. Ἡ Σηλυβρία μὲ τὰ γύρω της χωριά, Α', Ἀθῆναι 1956, σ. 60.

2. ΚΛ, ἀρ. 1459 Α', σ. 392 (συλλ. Διαλεχτῆς Ζευγώλη, Ἀπείρανθος Νάξου, 1928).

3. ΚΛ, ἀρ. 1378 Γ', σ. 10 (συλλ. Γεωργίας Ταρσούλη, Μεσοχώρι Πυλίας, 1939).

4. ΚΛ, ἀρ. 1160, σ. 71 (συλλ. Γ. Ἀ. Μέγα, Σβέρδια Λήμνου, 1938).

5. ΚΛ, ἀρ. 1898, σ. 7 - 8 (συλλ. Δήμητρας Μερεμέτη, Ἐπαρχία Ἑρμιονίδος, 1953).

λυκὸ παιδὶ γεννιέται βουβό»¹. Ἐν δὲ τῇ Λευκάδι λέγουν : «Τὰ θηλυκὰ παιδιὰ τὰ τρανοῦν ὁχ τὰ μαλλιά» καὶ ἀλλαχοῦ παρατηροῦν ὅτι «Τὸ ἀρσενικὸ εἶναι ντου-βάρι καὶ τὸ θηλυκὸ αὐγὸ» (δηλ. ὅ,τι γίνῃ, ξεσπᾷ στὸ θηλυκὸ) καὶ «Τοῦ θηλυκοῦ πρέπει νὰ δέρνεται κι ὁ τόπος ὅπου κἀθεταί»². Ἐν Ἡπείρῳ, ἔνθα ἡ περιφρόνησις καὶ ἀποστροφὴ πρὸς τὰ θήλεα εἶναι εἰσέτι λίαν ἔντονος καὶ διαδεδομένη, ἀπαντῶσιν αἱ ἐξῆς ἀξιολόγου διαφέροντος διὰ τὸ θέμα μας παροιμῖαι καὶ γνωμικαὶ ἐκφράσεις : «Ἐννιά καὶ μία δέκα· ν' ἀκοὺς καὶ τῇ γυναῖκα»³. «Εἶναι γλυκεῖα ἢ ἀλφὴ τ' θανάτ' τῶν κοριτσιῶν (τσουπριῶν) ἢ θηλυκῶν», διότι, «για νὰ βγῇ μιὰ τσιούπρα ἀπὸ τὸ σπίτι (δηλ. νὰ παντρευτῇ) θὰ ἀναταράξῃ ὅλα τὰ θεμέλια». «Καλότυχῃ πού τὴν πάντρεψες μὲ μιὰ πήχη πανὶ μονάχα» (ἐπὶ τῶν κοριτσιῶν, πού ἀποθνήσκουν εἰς νηπιακὴν ἡλικίαν). «Ἡ τσιούπρα εἶναι ξένος ἄνθρωπος». «Ὅποιος δὲν πάντρεψε κοπέλλα καὶ δὲν ἔφκειασε σπίτι, δὲν ξέρει τί καιρὸς περνάει», διότι εἶναι δύσκολος ἢ ἀποκατάστασις τῶν κοριτσιῶν. Αἱ φράσεις ἐπίσης : «Ὅταν γεννιοῦνται, νὰ τς κόψουν τὸν ὀφθαλμὸν στὴ ρίζα» ἢ «νὰ τς στραγγαλίζουν τὸ λαιμὸν» ἢ «νὰ τς ἀποκοπιάζουν» ἢ «νὰ τς πατοῦν στὸ λαιμὸν» λέγονται ὑπὸ πολυπαθοῦς μητρός, διότι αἱ θυγατέρες κατὰ τὴν ἀποκατάστασιν αὐτῶν παρέχουν πράγματα εἰς τοὺς γονεῖς. Ἐπίσης ἡ φράσις : «Δὲν τ' βαρεῖ τ' ἄνθρωπ' τί δίν' ἀλλὰ τί θὰ βρῇ» (ἢ θὰ ντέσ') λέγεται ὑπὸ τῶν εὐκαταστάτων γυναικῶν, ὅταν ὑπανδρεύουν τὰς θυγατέρας τῶν⁴, αἱ ὁποῖαι εἶναι «ἀδύνατο μέρος».

Αἱ ὡς ἄνω παροιμῖαι καὶ ἐκφράσεις ἀναφέρονται κυρίως εἰς τὰ κορίτσια, τὰ ὁποῖα ὑπανδρευόμενα μεταβάλλονται εἰς ὑπηρεστρίας ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ γαμβροῦ. Ἀλλ' εἰς τινὰ μέρη ἢ ἐκτίμησις τοῦ λαοῦ διὰ τὸ πρόσωπον, τὸ ὁποῖον ἡ γυνὴ διαδραματίζει ἐν τῇ οἰκογενείᾳ, εἶναι ἡ πρέπουσα. Οὕτω π.χ. ἐν Θράκῃ καὶ ἀλλαχοῦ λέγεται ὅτι «τὸ θηλυκὸ πουλὶ στήνει τὴ φωλιά» ἢ «τὴ φωλιά χτίζει τὸ θηλυκὸ πουλί», δηλαδὴ ὅτι τὴν οἰκογένειαν δημιουργεῖ ἡ γυναῖκα⁵.

Ὁ ἐλληνικὸς λαὸς πρὸς ἀποφυγὴν τῆς γεννήσεως θηλέων, ἐκτὸς τῶν κατὰ βούλησιν φυσιολογικῶν προσπαθειῶν, καταφεύγει καὶ εἰς διαφόρους μαγικὰς πράξεις. Οὕτως ἐν Μεσολογίᾳ αἱ γυναῖκες κορφώνουν τρία καρφιά εἰς τὸν τοῖχον λέ-

1. Δ η μ. Σ. Λ ο υ κ ά τ ο υ, Κεφαλονίτικα γνωμικά, Ἀθῆναι 1952, σ. 64.

2. Βλ. ἀνέκδοτον συλλογὴν παροιμιῶν Ν. Γ. Π ο λ ί τ ο υ, θηλυκὸ, 3.

3. Ἡ παροιμία δηλοῖ ἀνυποληψίαν διὰ τὴν γνώμην τῆς γυναικός. ΚΛ, ἀρ. 2740, σ. 8 (Βασιλ. Παυλίδου, Παροιμῖαι ἐκ Παραμυθιάς τῆς Ἡπείρου, 1963).

4. ΚΛ, ἀρ. 51, σ. 7, 69 (Ἀωνόμου, Δημοτικά. Ἡπειρος, 1919).

5. Ἐ λ π ι ν ί κ η ς Σ τ α μ ο ὕ λ η - Σ α ρ α ν τ ῆ, ἔνθ' ἀν., σ. 291. Πρὸς ὀρθοπόδησιν τῆς οἰκογενείας ὁ σύζυγος ἔχει ἀνάγκην καλῆς γυναικός, καλοῦ κτήματος, δηλαδὴ φορτηγοῦ ζώου, καὶ καλῶν βοῶν, ὡς λέγουν ἐν Κρήτῃ.

γουςαι : «καρφώνω τὶς τσοῦπρες καὶ κάνω ἀρσενικά»¹. Ἐν Κρήτῃ συνηθίζουν νὰ δίδουν εἰς μαῦρον πετεινὸν «νὰ φάῃ τὸ ῥάλι θηλυκοῦ παιδιοῦ, διὰ νὰ γίνῃ τὸ ἐπόμε-
νο παιδὶ ἀγόρι»². Ὁφείλω νὰ σημειώσω ἀκόμη ὅτι ἐν Ἡπείρῳ κάμνουν μαγγανείας,
διὰ νὰ γεννήσῃ πολλὰ θήλεα ἢ ἐχθρά των³, καὶ ἐν Καρατσὸλ Τιβνάβου φθονεραὶ γει-
τόνισσαι προσφεύγουν εἰς μάγισσαν, διὰ νὰ ἐμποδίσουν τὴν γέννησιν ἀρσενικοῦ,
συχνὰ δ' αἱ ἐπίτοκοι προσφεύγουν εἰς τὰς μαίαις ἢ τὰς Ἀθιγγανίδας, διὰ ν' ἀποτρέ-
ψουν τὰ κωλύματα πρὸς γέννησιν ἄρρενος τέκνου⁴. Ἐν Ἡπείρῳ ὡσαύτως «πολλές,
ποὺ κάνουν ὅλο κοπέλλες, βαφτίζουν σερκὰ (ἀρσενικά) παιδιὰ, γιὰ ν' ἀποχτήσουν
κι αὐτές»⁵. Ἐπίσης εἰς τὰ Χουλιαροχώρια Ἡπείρου «ἡ λεχὼνα ὡς τὶς σαράντα μέ-
ρες φακὲς δὲν τρώει, γιὰ νὰ μὴν ῥοχτήσ' κοπέλλα»⁶. Εἰς δὲ τὸ Μανιάκι τῆς Πε-
λοποννήσου «ὄγοια κάνει οὐλο κορίτσια καὶ δὲ θέλει, βάνει ἅμα γεννήσῃ ἓνα κλειδὶ
ἀπουκάτω στὸ προσκέφαλό της, νὰ κλειδωθοῦνε καὶ νὰ μὴ μεταβγοῦνε»⁷. Πρὸς τού-
τοις εἰς ὁλόκληρον σχεδὸν τὴν Ἑλλάδα πιστεύεται ὅτι, διὰ ν' ἀποφύγουν τὴν συνε-
χῇ γέννησιν θηλέων τέκνων, πρέπει νὰ χρησιμοποιοῦν ὠρισμένα εὐχετικά ὀνόματα,
τὰ ὁποῖα ἔχουν τὴν δύναμιν τῆς ἀποφυγῆς τοῦ κακοῦ⁸. Οὕτω π.χ. ἐν Ἡπείρῳ τὰ
τέκνα, πρὸ τῶν ὁποίων πολλὰ θήλεα ἐγεννήθησαν, ἵνα σταματήσῃ ἡ γέννησις καὶ
ἄλλων, καλοῦνται Σ τ α μ ἄ τ η ς⁹, Σ τ ἄ θ η ς (Εὐστάθιος), Σ τ α μ ἄ τ ω, Σ τ α-
μ ἄ τ α, Σ τ α σ ι ν ῆ κτλ.¹⁰ Ἐν τῇ χώμῃ Τσαμάντᾳ τῆς Ἡπείρου εἶναι ἐν πολλῇ
χρήσει τὸ θηλυκὸν ὄνομα Δ ι ὡ χ ν ω, προσελθὼν κατὰ παρετυμολογίαν ἐκ τοῦ ρή-
ματος δ ι ὡ κ ω. Τὸ ὄνομα τοῦτο εἶναι προφανῶς εὐχετικόν, διδόμενον μετὰ τὴν
γέννησιν κατὰ σειρὰν θηλέων τέκνων, ὅπως ἐπέλθῃ τρόπον τινὰ δῖωξις αὐτῶν ἢ γεν-

1. Γ. Ἀ. Μέγα, Ζητήματα Ἑλληνικῆς Λαογραφίας, τευχ. Α', Ἀθῆναι 1939, σ. 25.

2. Εὐαγγελίας Φραγκάκι, Συμβολὴ στὰ λαογραφικὰ τῆς Κρήτης, Ἀθήνα 1949, σ. 32, 67.

3. Ζωγράφειος Ἀγών, τόμ. Α', Κωνσταντινούπολις 1891, σ. 16, ια'.

4. Ν. Γ. Πολίτου, ἐνθ' ἂν., σ. 211.

5. ΚΛ, ἀρ. 36, σ. 296, 85 (Δ. Σάρρου, Ἡπείρου δημοτικὰ ποικίλα, 1888/93).

6. ΚΛ, ἀρ. 2302, σ. 183 (Δ. Β. Οἰκονομίδου, Λαογραφικὴ ἀποστολὴ εἰς τὰ χωρία τῆς πρώην ἐπαρχίας Μαλακασίου Ἡπείρου, 1959).

7. ΚΛ, ἀρ. 1566, σ. 2 (συλλ. Μαγδαληνῆς Τσάκωνα, Μανιάκι, 1944).

8. Δ. Β. Οἰκονομίδου, Ὀνομα καὶ ὀνοματοθεσία εἰς τὰς δοξασίας καὶ συνηθείας τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, Λαογραφία, τόμ. Κ', 1962, σ. 492.

9. Ἱ. Σταμνοπούλου, Βόλτες ὀνοματολογικῆς, Ἀθήνα 1929, σ. 34.

10. Γ. Ζηκίδου, Ἐθιμα παρὰ τοῖς Ἑλλησιν, Ἑβδομάς, ἔτ. Γ', 1886, σ. 268 - 9. Βλ. καὶ Κ. Ζησίου, Γυναικεῖα ὀνόματα κύρια ἐν Κυνourίᾳ. Ἐπετηρὶς Παρνασσοῦ, τόμ. 6, 1902, σ. 236.

νήση ή μήτηρ ἄρρενα πλέον¹. Ἐν Ζαγορίῳ τῆς Ἡπείρου, ὅταν γεννῶνται κατὰ σειράν δύο θήλεα, ἐπακολουθήσῃ δὲ καὶ τρίτον, «τὸ ρίχνουν στὸ σταυροδρόμι» καί, ὅποιος τὸ εὔρη πρῶτος, γίνεται κουμπάρος, τὸ βαπτίζει, ἀλλ' εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ τοῦ δώσῃ ὠρισμένον ὄνομα, «για νὰ σταματήσῃ» ἡ γέννησις θηλέων, ὡς π.χ. Σταμάτα, Ἀρσινόη, Σταυρούλα². Εἰς τὴν Τσαμουριὰν Θεσπρωτίας «τὰ παιδιὰ τὰ βαπτίζει ὁ νουνός, ποὺ στεφάνωσε τοὺς γονεῖς των. Ἐὰν ὅμως κάνουν συνέχεια κορίτσια, τότε ἀλλάζουν νουνό, γιὰ ν' ἀλλάξῃ τὸ γούρι καὶ νὰ κάνουν ἀγόρια»³. Εἰς δὲ τὸ Μανιάκι «βγάνουνε κι ὄνομα Σ τ α μ ά τ α, Σ τ α θ ί α, νὰ σταματᾶνε τὰ κορίτσια, μὰ γιὰ σοῦ λέω τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ νὰ μὴν τὸ κυνηγᾷς. Εἶναι κακὸ καὶ σὲ κακὸ βγάνει. Εἴτε δὲν ἔχεις παιδι εἴτε οὔλο κορίτσια κάνεις, νὰ μὴ βαρυγομᾷς. Ὁ Θεὸς ἔχει γραμμένη τὴν πλάση, ποὺ θὰ γένῃ⁴». Ἐν Φθιώτιδι οἱ γονεῖς παρακαλοῦν πολλάκις τὸν ἀνάδοχον νὰ ὀνομάσῃ Ἀ γ ό ρ ω ἢ Ἀ γ ο ρ ί τ σ α ν τὸ κορίτσι, διὰ νὰ γεννηθῇ τὸ μετέπειτα παιδι ἀρσενικόν⁵. Καὶ ἐν Κυνουρίᾳ, ἵνα σταματήσῃ ὁ κακὸς δαίμων τῆς θηλυγονίας, συνηθίζονται τὰ ὀνόματα Σ τ α μ ά τ α, Σ τ α μ α τ ῖ ν α, Σ τ α μ α τ ο ύ ⁶. Εἰς τὸν Πόντον εἰς τινὰ θήλεα ἐδίδετο τὸ ὄνομα Κ α ν ή, προερχόμενον ἐκ τοῦ κανεῖ (ἀρκεῖ) (ἐκ παρετυμολογίας), διὰ νὰ σταματήσῃ πλέον ἡ γέννησις θηλέων⁷. Εἰς δὲ τὸ Καπλάνι Πυλίας αὐτὴ νύφη τὴν ἀγεβάζουν σὲ ἄρσενικὸ ἄλογο, γιὰ νὰ κἀνῃ ἄρσενικὰ παιδιὰ⁸. Τέλος εἰς πολλὰ μέρη ἐπὶ τῆς νυμφικῆς παστάδος καθίζουν ἢ κυλίουν ἀρσενικὸν παιδί. Τὸ αὐτὸ συνηθίζουν καὶ «μὲ τὰ προικιά».

Ὅπως παρ' ἡμῖν σήμερον, οὕτω καὶ κατὰ τὴν βυζαντινὴν ἐποχὴν, ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν ἀρχαιοτέρων ἐλληνικῶν καὶ ἰουδαϊκῶν ἀντιλήψεων, ἡ γέννησις θήλεος οὔτε εἰς τοὺς γονεῖς οὔτε εἰς τοὺς συγγενεῖς ἦτο εὐχάριστος, προκειμένου ὅμως μία γυνὴ νὰ στερηθῇ κληρονόμων προετίμα, φυσικά, καὶ θήλεος τὴν ἀπόκτησιν⁹. Ἀντιθέτως, καὶ τότε χοροὺς καὶ κρότους ἐποιοῦν ἐπὶ τῇ γεννήσει ἄρρενος καὶ δὴ καὶ βασιλόπαιδος¹⁰. Οἱ ὑπήκοοι ἐπὶ τῇ ἀγγελίᾳ τῆς γεννήσεως διαδόχου συνέχαιρον ἀλλή-

1. Ν. Νίτσου, Μονογραφία περὶ τῆς ἐν Ἡπείρῳ κόμης τοῦ Τσαμαντᾶ, ἐν Ἀθήναις 1926, σ. 110.

2. ΚΛ, ἀρ. 1571, σ. 301 (συλλ. Δ. Παπᾶ, Ζαγόριον, 1940).

3. ΚΛ, ἀρ. 2389, σ. 24 (συλλ. Κ. Χ. Σιόντη, Τσαμουριὰ Θεσπρωτίας, 1961).

4. ΚΛ, ἀρ. 1566, ἐνθ' ἀν., σ. 2.

5. Κατ' ἀνακοίνωσιν τοῦ Γεωργίου Κασκαβέλη.

6. Κ. Ζησίου, ἐνθ' ἀν., σ. 245.

7. Βλ. Στίλπ. Π. Κυριακίδην, ἐν Λαογραφίᾳ, τόμ. Ε', 1915/16, σ. 358.

8. ΚΛ, ἀρ. 1378, σ. 94 (συλλ. Γεωργίας Ταρσούλη, 1939).

9. Φ. Ἰ. Κουκουλέ, ἐνθ' ἀν., σ. 14 - 15.

10. Ἐνθ' ἀν., σ. 15.

λους καὶ ἐπεκρότουν. Ὁ Μιχαὴλ Ψελλὸς ἐν «Τῷ ἐπὶ τῶν κρίσεων» ἀναφωνεῖ : «ἄρρεν τὸ ἀρτίτοκον βρεφύλλιον, ἄρρεν, ὦ γῆ καὶ ἥλιε»¹. Ἡ δὲ Ἀννα ἡ Κοιμνηνὴ ἐπὶ τῇ γεννήσει βασιλόπαιδος λέγει : «Τίκτεται καὶ τούτοις ἄρρεν. Εὐθὺς οὖν οἱ μὲν γονεῖς ἐγεγήθησαν· τὸ δὲ ὑπήκοον ἅπαν ἐσκίρτων, συνέχαιρον ἀλλήλοις, ἐγεγήθησαν, καὶ ἦν ἰδεῖν τὰ βασίλεια χαρμονῆς ἀνάπλεω»². Οἱ στερούμενοι ἄρρενος παιδὸς ἄνθρωποι τοῦ λαοῦ ἐν γένει ἐθλίβοντο ἐπὶ τούτῳ καὶ προσηύχοντο εἰς τὸν Θεὸν διὰ τὴν γέννησιν τοιούτου, ὡς π.χ. οἱ γονεῖς τοῦ Ἀγίου Γρηγορίου (6 αἰ.)³.

Ἡ ἀντίληψις περὶ τῆς κατωτερότητος τῆς γυναικὸς καὶ προτιμήσεως ἀντ' αὐτῆς τοῦ ἀνδρὸς ἀπαντᾷ καὶ ἐν τῇ Καινῇ Διαθήκῃ. Οὕτως ὁ Παῦλος (Πρὸς Κορινθίους Α', 11, 8) λέγει : «ἡ γυνὴ δὲ δόξα ἀνδρός ἐστίν. οὐ γάρ ἐστιν ἀνὴρ ἐκ γυναικός, ἀλλὰ γυνὴ ἐξ ἀνδρός καὶ γὰρ οὐκ ἐκτίσθη ἀνὴρ διὰ τὴν γυναῖκα, ἀλλὰ γυνὴ διὰ τὸν ἄνδρα». Καὶ κατωτέρω (14, 34) «αἱ γυναῖκες ἐν ταῖς ἐκκλησίαις σιγάτωσαν. οὐ γὰρ ἐπιτρέπεται αὐταῖς λαλεῖν, ἀλλὰ ὑποτασσέσθωσαν καθὼς καὶ ὁ νόμος λέγει». Καὶ ἐν τῇ πρὸς Τιμόθεον ἐπιστολῇ του (2, 11) ὁ αὐτὸς Παῦλος λέγει : «γυνὴ ἐν ἡσυχίᾳ μαθανέτω ἐν πάσῃ ὑποταγῇ».

Ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησι προετιμῶντο τῶν θηλέων τὰ ἄρρενα. Ὁ Εὐριπίδης λέγει : «στῦλοι γὰρ οἴκων εἰσὶ παῖδες ἄρσενες»⁴. Οὗτοι, ὡς γνωστόν, ἠδύναντο ἐν ἀνάγκῃ, αὐξοῦσης τῆς ἡλικίας, νὰ πορίζωνται τὰ τοῦ βίου, ἐνῶ τὰ θήλεα δυσκόλως ὑπανδρεύοντο, ἂν ἐστεροῦντο ἱκανῆς προίκος, πρόξενά δ' οὐχὶ μικρᾶς δαπάνης εἰς τὸν πατέρα ἐγίνοντο. Ἐνεκα τούτου καὶ ὁ κωμικὸς Ποσειδίππος ἔλεγεν :

Υἱὸν τρέφει πᾶς, κἂν πένης τις ὦν τύχη·
θυγατέρα δ' ἐκτίθῃσι, κἂν ᾗ πλούσιος⁵.

Τὰ θήλεα λοιπὸν καὶ παρ' ἀρχαίοις Ἕλλησι περιφρονούμενα καὶ κατώτερα τῶν ἀρρένων θεωρούμενα ἐξετίθεντο. Καὶ συνέβαινε μὲν ποτε ν' ἀναγνωρίζουν τὰ ἔκθετα ὡς ἴδια ἄτεκνοι γονεῖς, ἀλλὰ τοῦτο ἦτο μᾶλλον ζήτημα τύχης, τὸ δ' ἔκθετον δούλη τοῦ ἀναδεξαμένου ἐγίνετο.

Ὅπως βλέπομεν, ἀπ' ἀρχαιοτάτων χρόνων καὶ μέχρι τῶν ἡμερῶν μας ἐπι-

1. Βλ. ἐν Κ. Σάθα, Μεσαιων. Βιβλιοθήκη, τόμ. Ε', ἐν Βενετίᾳ - Παρισίοις 1876, σ. 409. Φ. Ἰ. Κουκουλέ, ἐνθ' ἀν., σ. 14.

2. Ἀννης Κοιμνηνῆς, Ἀλεξιάς Σ', 8, Ν. Γ. Πολίτου, ἐνθ' ἀν., σ. 210, σημ. 3.

3. Γ. Κ. Σπυριδάκης, Τὰ κατὰ τὴν γέννησιν, τὴν βάπτισιν καὶ τὸν γάμον ἔθιμα τῶν Βυζαντινῶν ἐκ τῶν ἀγιολογικῶν πηγῶν, Ἐπετ. Λαογρ. Ἀρχείου, τόμ. Ζ', 1952, σ. 110.

4. Ἰφιγένεια ἐν Ταύροις, στίχ. 57.

5. Παρὰ Στοβαίῳ, 77,7.

κρατεῖ ἐν Ἑλλάδι τὸ ἔθιμον καὶ ἡ ἀντίληψις τῆς προτιμήσεως τοῦ ἄρρενος ἀντὶ τοῦ θήλεος, ὅπερ κυρίως ὀφείλεται εἰς λόγους κοινωνικούς. Ἡ καθ' ὅλας τὰς ἐποχὰς κυρίαρχος τοῦ ἀνδρὸς θέσις ἐν τε τῷ οἴκῳ καὶ τῇ κοινωνίᾳ διεμορφώθη ὑπὸ ποικίλων παραγόντων, ὡς εἶναι π.χ. ἡ συνέχισις τοῦ γένους καὶ τῆς οἰκογενειακῆς λατρείας καὶ ἡ οἰκονομικὴ καὶ ἠθικὴ αὐτοῦ συμβολὴ καὶ συμπαράστασις εἰς τὴν συντήρησιν καὶ προστασίαν τῆς γυναικὸς καὶ τῶν ἄλλων μελῶν τῆς οἰκογενείας. Οἱ παράγοντες οὗτοι συνετέλεσαν εἰς τὸν σχηματισμὸν τῶν ἐθίμων τῆς προτιμήσεως τοῦ ἄρρενος.

Τὴν ἀποστροφὴν πρὸς τὰ θήλεα καὶ τὸν πόθον διὰ τὴν ἀπόκτησιν ἀρρένων τέκνων ἀπαντῶμεν καὶ παρ' ἄλλοις λαοῖς¹. Οὕτως ἐν τῷ Κορανίῳ λόγου γενομένου περὶ τῶν Ἀράβων εἰδωλολατρῶν, οἵτινες ἐθεώρουν τοὺς ἀγγέλους ὡς θυγατέρας τοῦ Θεοῦ, ἀναγινώσκομεν : «Ἀποδίδουσι θυγατέρας τῷ Θεῷ· δόξα Σοι, Κύριε ! ἐνῷ δὲ ἐπιθυμοῦσι τοιαύτας δι' ἑαυτούς. Ἐὰν ἀναγγείλωσιν εἰς τινὰ ἐξ αὐτῶν τὴν γέννησιν θυγατρὸς, οὗτος ἀμέσως ὠχρίᾳ καὶ καθίσταται ὡς κεραυνόπληκτος ἐκ τῆς λύπης. Κρύπτεται ἀπὸ τὸν λαὸν ἕνεκα τῆς ὀλεθρίας ἀγγελίας. Ὅφείλει τηρῶν αὐτὴν (τὴν θυγατέρα) νὰ ὑποστῇ τὴν αἰσχύνην ἢ νὰ τὴν ἐνταφιάσῃ εἰς τὴν κόνιν². Ὡ πόσον εἶναι ἀδικαιολόγητοι οἱ ἰσχυρισμοὶ τῶν !»³. Πῶς θεωρεῖ δὲ ὁ Τοῦρκος γενικῶς τὴν γυναῖκα, ἀρκεῖ νὰ τὸ ἀποδείξῃ ἡ ἀπόκρισις τοῦ Μαυριτανοῦ Ἑλ-Μοκρανί, τὴν ὁποῖαν ἀναφέρει πού ὁ Δουμά : «—Πόσους υἱοὺς ἔχεις ; τὸν ἠρώτησεν ὁ Γάλλος. — Τρεῖς, ἀπεκρίθη ὁ Ἀφρικανός. — Καὶ πόσας θυγατέρας ; — Δὲν ἤξεύρω⁴». Ἐκτοτε βεβαίως παρῆλθον ἀρκεταὶ δεκάδες ἐτῶν, ἀλλ' ἡ νοοτροπία δὲν μετεβλήθη καὶ τόσον, ἰδίᾳ ἐν ὑπαίθρῳ, ἐνθα ἡ γυνὴ ἐξακολουθεῖ εἰσέτι νὰ εὐρίσκεται εἰς θέσιν κοινωνικῶς μειονεκτοῦσαν ἐν σχέσει πρὸς τὸν ἄνδρα. Καὶ εἰς τὰς πρὸς βορρᾶν τῆς Ἑλλάδος βαλκανικὰς χώρας — ἐξαιρέσει τινῶν διαμερισμάτων τῆς Ρουμανίας — τοῦ-

1. Βλ. Handwörterbuch des Deutschen Aberglaubens, vol. IV, Berlin und Leipzig 1931, στ. 1377 κ. ἐξ. Heinrich Ploss - B. Renz, Das Kind im Brauch und Sitte der Völker, ἔκδ. 3η, vol. I, Leipzig 1911, σ. 1 κ.ἐξ., Γ. Κ. Σπυριδάκης, ἐνθ' ἄν., σ. 110.

2. * Ἀς σημειωθῇ ὅτι «παρὰ ταῖς νομαδικαῖς φυλαῖς τῶν Ἀράβων πολυθεϊστῶν ἡ γέννησις θυγατρὸς ἐθεωρεῖτο ὡς δυστύχημα, τοῦ φύλου τῆς παρέχοντος ἀφ' ἑνὸς μικροῦ λόγου ὑπηρεσίαν εἰς πλάνητα καὶ ληστρικὸν βίον, καὶ ἀφ' ἑτέρου δυναμένης νὰ ἐπενέγκῃ συμφορὰς εἰς τὴν οἰκογένειαν αὐτῆς ὡς ἐκ τῆς κακοηθείας ἢ τῆς αἰχμαλωσίας τῆς. Ἀφορμαὶ ὅθεν ἀπανθρώπου ἀγωγῆς συμμιγεῖσθαι ἴσως μετὰ τῶν θρησκευτικῶν αὐτῶν αἰσθημάτων, παρέσυρον τούτους νὰ προσφέρωσι θήλεα νήπια εἰς θυσίαν τοῖς εἰδώλοις αὐτῶν ἢ νὰ τὰ θάπτωσι ζῶντα». (Κοράνιον, μεταφρασθὲν ἐκ τοῦ ἀραβικοῦ κειμένου ὑπὸ Γερασίμου Ἰ. Πεντάκη, ἔκδ. 2α, ἐν Ἀθήναις 1886, σ. 194, σημ. 2).

3. Κοράνιον (ἐνθ' ἄν.), κεφ. 16 § 59 - 61. Πρβλ. καὶ κεφ. 43 § 16, κεφ. 81 § 8.

4. Σκαρλ. Δ. Βυζαντίου, Ἡ Κωνσταντινούπολις, τόμ. Γ', Ἀθήνησιν 1869, σ. 385 - 6.

λάχιστον μέχρι τοῦ δευτέρου παγκοσμίου πολέμου αἱ αὐταὶ περίπου κοινωνικαὶ συνθήκαι τοῦ παρελθόντος διεμόρφωσαν ἀνάλογα πρὸς τὰ ἑλληνικὰ περὶ θηλυγονίας ἔθιμα. Τῷ ὄντι διαφοραὶ καὶ ἰδιομορφίαι εἰς τὰς λεπτομερείας ἐπεκράτουν καὶ ἐπικρατοῦν ἀπὸ λαοῦ εἰς λαόν¹, ἀλλ' ἀπὸ γενικῆς ἐπόψεως τὰ πράγματα δὲν παρουσιάζουν καὶ τόσον οὐσιώδεις διαφοράς. Εἶπον «ἐξαιρέσει τινῶν διαμερισμάτων τῆς Ρουμανίας», διότι ἐκεῖ ἀπὸ αἰώνων δι' ἱστορικοὺς λόγους ἡ γυνὴ διῆγε καὶ διάγει ἐλευθεριώτερον καὶ περισσότερον χειραφετημένη. Ἐπίσης καὶ εἰς χώρας τῆς Εὐρώπης παλαιότερον, μάλιστα δὲ πρὸ τοῦ πρώτου παγκοσμίου πολέμου, ἡ γυνὴ ἐμειονέκτει καὶ εἶχε θέσιν κοινωνικὴν σχετικῶς περιορισμένην καὶ ἐτίθετο εἰς κατωτέραν μοῖραν, τοῦ ἀνδρὸς προτιμωμένου κατὰ τὴν γέννησιν, ὡς π.χ. ἐν Ἰταλίᾳ καὶ δὴ εἰς τὰς νοτιωτέρας τῆς χώρας ταύτης περιοχάς², ἐν Ἑλβετίᾳ, ἐν Γερμανίᾳ³ καὶ αὐτῇ τῇ Γαλλίᾳ, τῇ διακρινομένῃ διὰ τὸ στερεὸν καὶ εὐρὺ πνεῦμα τῆς φιλελευθέρας ζωῆς καὶ τῆς κατ' ἀκολουθίαν βαθείας τοῦ ἀνδρὸς ἐκτιμήσεως καὶ ἀφοσιώσεως πρὸς τὴν γυναῖκα, ὡς μητέρα καὶ ὡς θυγατέρα⁴.

Θὰ ἐμήκυνα ἄρκετὰ τὸν λόγον, ἐὰν ἡσχολούμην ἐνταῦθα καὶ μὲ ἔθιμα πρωτογόνων καὶ ἡμιπολιτισμένων λαῶν, σχετικὰ πρὸς τὴν θηλυγονίαν καὶ τὴν ἐν γένει κοινωνικὴν τῆς γυναικὸς θέσιν, περιορίζομαι δὲ μόνον δείγματος χάριν ν' ἀναφέρω ὅτι εἰς τινὰς τῶν ἐν λόγῳ λαῶν ἡ γυνὴ καὶ δὴ ἡ κόρη εἶναι τόσον ἄσημος καὶ περιορισμένη, ὥστε στερεῖται καὶ ἰδίου προσωπικοῦ ὀνόματος, δι' οὗ συνήθως διακρίνεται τῶν ὁμοίων του τὸ ἄτομον εἰς τὰς πεπολιτισμένας κοινωνίας.

Οὕτως εἰς πρωτόγονον πληθυσμὸν τῆς Νοτιοανατολικῆς Σιβηρίας, τοὺς Γ ι α κ ο υ τ έ, μόνον οἱ ἄρρενες λαμβάνουν ὀνόματα. Αἱ θήλεις οὐδὲν προσωπικὸν ὄνομα ἔχουν. "Όταν δ' ἀπευθύνεται τις εἰς αὐτάς, ἐρωτῶν πῶς ὀνομάζονται, ἀπαντῶσι «γυναῖκα» ἢ «κόρη τοῦ δεῖνα», ἀναφέρουσαι τὸ ὄνομα τοῦ πατρός των⁵. Ἐὰν δὲν ἔχωμεν ἐνταῦθα τὸ φαινόμενον τῆς ἀποκρύψεως ἢ ἀπαγορεύσεως τύπου ταμπού⁶, ἐνεργουμένης διὰ τὰ ὀνόματα, τὰ ὁποῖα μετὰ τοσαύτης φροντίδος ἀποκρύπτονται

1. Βλ. π.χ. τὰ ἐν Ἀλβανίᾳ ἐθιζόμενα: A b a z D o j a k a, La condition de la femme en famille dans les regions de montagne de notre pays. Deuxième conference des études albanologiques, τόμ. II, Tirana 1970, σ. 221 - 27.

2. A. d e G u b e r n a t i s, Storia comparata degli usi natalizi, Milano 1878, σ. 48 κ.έξ.

3. Die Frau als Mensch zweiter Ordnung, ἐν Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens, vol. II, Berlin und Leipzig 1929, στ. 1742 - 46.

4. Βλ. J. M i c h e l e t, Origines du droit français, vol. I, Paris 1838, σ. 22.

5. G. B u s c h a n, Die Sitten der Völker, vol. II, σ. 256, παρὰ P. C a r a m a n, Les bases mystiques de l' anthroponymie, Balcania, τόμ. III, Bucarest 1943, σ. 465.

6. S t i t h T h o m p s o n, Motif - Index of Folk - Literature, τόμ. I, Copenhagen 1955, C 430 κ.έξ. C 32,2.1. C 51.3.1. C. 824, τόμ. II, 1956, D 511.

εἰς τοὺς ξένους ὑπὸ τῶν πρωτογόνων ἢ ἡμιπολιτισμένων λαῶν¹, τότε δυνάμεθα νὰ φαντασθῶμεν τὴν σημερινὴν κοινωνικὴν τῆς γυναικὸς θέσιν εἰς τὰς πρωτογόνους κοινωνίας.

Β'. ΘΕΣΙΣ ΤΗΣ ΚΟΡΗΣ ΕΝ Τῇ ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΚΑΙ ΤΗΣ ΝΥΜΦΗΣ ΕΝ Τῇ ΟΙΚΙΑ ΤΟΥ ΓΑΜΒΡΟΥ

Ἐκτὸς τῶν περὶ θηλυγονίας ὑπάρχουν καὶ ἄλλα ἔθιμα τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ, ἐξ ὧν δυνάμεθα εὐκρινῶς ἐπίσης ν' ἀντιληφθῶμεν τὴν κοινωνικὴν θέσιν τῆς γυναικός. Τοιαῦτα εἶναι τ' ἀφορῶντα εἰς τὸν γάμον τῆς κόρης καὶ τὴν θέσιν αὐτῆς ἐν τῇ κοινωνίᾳ καὶ ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ γαμβροῦ.

Ὅπου ἡ οἰκογένεια διατηρεῖ εἰσέτι τὸν πατριαρχικὸν αὐτῆς χαρακτῆρα, ἰδίᾳ εἰς τοὺς ὀρεινοὺς πληθυσμοὺς τῶν ποιμένων, ὁ γάμος γίνεται, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, μετὰ συμφωνίαν τῶν γονέων τῶν δύο ἐνδιαφερομένων μερῶν. Οὕτω παρὰ τοῖς Σαρακατσάνοις οἱ γονεῖς ἀποφασίζουν περὶ τῆς ἀποκαταστάσεως τῶν τέκνων των χωρὶς νὰ ἐρωτοῦν καθόλου τὴν γνώμην των. Καὶ ἐν Ζαγορίῳ τῆς Ἡπείρου τὰ συνοικέσια παλαιότερον ἐγίνοντο κατὰ κανόνα καὶ γίνονται ἀκόμη «μὲ προξενειά», διότι παρ' ὅλον τὸν χριστοπολιτισμὸν τῶν ξενιτευομένων Ζαγοριστίων τὰ ἦθη ἦσαν αὐστηρότατα καὶ ἡ ἄμεσος ἐπαφὴ μεταξὺ τῶν ἐλευθέρων νέων καὶ τῶν δύο φύλων ἦτο, ἂν ὅχι ἀδύνατος, πάντως ὅμως δυσκολωτάτη. Ἀλοίμονον εἰς τὴν κόρην, ἥτις θὰ ἐφωρᾶτο νὰ συνομιλῇ ἢ καὶ νὰ καλημερίζῃ ἀκόμη νέον, ὅστις δὲν θὰ ἦτο πολὺ πλησίον συγγενῆς της². «Τὰ κορίτσα (παλαιότερον) τὰ πάντρευναν στὸ Ζαγόρι ἀπὸ 14 ἐτῶν καὶ ἄνω, τὶς περισσότερες φορὲς δὲν ἐγνώριζεν ὁ γαμπρὸς τὴν νύφ' οὔτε ἡ νύφη τὸ γαμπρό»³. Ἐπίσης «οὐδέποτε λάβαιναν ὑπ' ὄψιν τοὺς τὴ θέλησι τοῦ κοριτσιοῦ, γι' αὐτὸ καὶ σπάνια ἀγάπησαν οἱ γυναῖκες τοὺς ἄντρες τοὺς, γιὰτὶ δὲν τοὺς ἤξεραν. Ἐπειτα ἔφευγαν, ταξίδευσαν καὶ δὲν ἀλληλογραφοῦσαν μαζί τους»⁴.

Ἐν Καρυαῖς Καβακλῇ, ὡς γράφει κατὰ τὸ 1903 ὁ Μ. Λουλουδόπουλος, «ἡ συγκατάθεσις τῆς νέας δὲν ἀποτελεῖ οὐσιῶδες μέρος τῆς ἀποκαταστάσεώς της, καθ' ὅσον οἱ γονεῖς καὶ δὴ ὁ πατὴρ κατὰ τὸ δοκοῦν πλειστάκις ἐκλέγει τὸν γαμβρόν, ὡς καὶ ὁ τοῦ γαμβροῦ πατὴρ τὴν νύμφην, διὸ συχνὸν παρουσιάζεται φαινόμενον ἢ

1. Δ. Β. Οἰκονομίδου, "Ὄνομα καὶ ὀνοματοθεσία...", ἐνθ' ἄν., σ. 505.

2. Βλ. Φ. Γ. Τριανταφυλλίδην, ἐν Μακεδονικῷ Ἡμερολογίῳ, ἔτ. 1938, σ. 138.

3. ΚΛ, ἀρ. 2753, σ. 218 (Δ. Β. Οἰκονομίδου, Λαογραφικὴ ἀποστολὴ εἰς Κεντρικὸν Ζαγόρι, 1963).

4. Ἐνθ' ἄν., σ. 218 - 19.

ἀπαγωγή»¹. Ἐν Ἀγία Ἄννη Εὐβοίας «τὸν θέλει δὲν τὸν θέλει μὲ τὸ ζόρι θὰ παντρευτῇ ἢ κόρη ἐκεῖνον ποὺ θέλει ὁ πατέρας. Τώρα ὅμως συμβαίνουν πολλές ἐξαιρέσεις τοῦ ἐθίμου τούτου»². Εἰς δὲ τὸ χωρίον Κουρκουλούς παρὰ τὴν Λίμνην Εὐβοίας συνηθίζουν ν' ἀρραβωνιάζουν τὰ παιδιὰ των ἀπὸ πολὺ μικρᾶς ἡλικίας· ἔτσι «πουνιοῦνται σιγὰ - σιγὰ καὶ γνωρίζονται καλὰ ὥς ποὺ νὰ ἔρθουν σὲ ἡλικία γάμου. Καὶ τώρα στὴν Κεράμεια 14, 15 ἐτῶν συνήθως παντρεύονται τὰ κορίτσια, στοὺς Κουρκουλούς ἀπὸ 12»³. Ἐν Μάνη ἐπίσης «ζήτημα θελήσεως κοριτσιοῦ (πρὸς ἀποκατάστασιν) δὲν εἶχε δημιουργηθῇ ποτὲ παλαιά. Τὰ κορίτσια δὲν τὰ ρωτοῦσαν καὶ δὲν εἶχαν παρὰ νὰ ὑποταχθοῦν, γιατί τὰ συνοικέσια ἄλλοτε ἐτακτοποιοῦσαν οἰκογενειακὲς σχέσεις καὶ ζητήματα σχετικὰ μὲ τὶς Μανιάτικες ἔχθρες ... Τώρα τελευταῖα μόνον ἔχουμε μερικὰ παραδείγματα ἀντιγνωμίας ποὺ δείχνουν χαρακτηριστικὰ τὴν ὑπαρξὶ κάποιας γυναικείας ἀτομικότητος καὶ στὴν Μάνη»⁴. Κατὰ κανόνα «ἡ πρότασις ἔπρεπε νὰ γίνῃ ἀπὸ τὴν οἰκογένειαν τοῦ νέου, ὁ ὁποῖος σχεδὸν πάντοτε συνέβαινε νὰ ἔχῃ ἰδῇ τὸ κορίτσι σὲ κανένα κλάμμα ἢ τὸ ἐζήλεψε γιὰ τὰ μοιρολόγια του, τὴ σεμνότητα του καὶ ὅλες τὶς ἄλλες του ἀρετές. Μεταξὺ αὐτῶν εἶναι καὶ ἡ οἰκογενειακὴ καταγωγή τοῦ κοριτσιοῦ. Ἐνα κορίτσι ποὺ εἶναι ὅπως λέει καὶ τὸ μοιρολόγι : ἀπὸ ἀντρικὴ γενιά/κ' ἔχει πεντάδα ἀδερφοὺς/16 πρωτοξάδερφα/ εἶναι πάντα πολὺ προτιμότερο ἀπὸ τὸ πρῶτο κορίτσι ποὺ εἶναι ἀπὸ ἀδύνατη οἰκογένεια»⁵. Ἡ γυναῖκα ὑπανδρευομένη ἐνταῦθα δὲν παίρνει «παρὰ τὴν κασσέλα της μὲ τὰ ροῦχα της καὶ κεῖνα λιγοστά»⁶, διότι «ἡ περιουσία ἀνήκει στοὺς σερνικούς»⁷. Ἐν τῷ οἴκῳ καὶ ἐκτὸς αὐτοῦ (ἐν Μάνη) «βασιλεύει ἡ κυριαρχία τοῦ ἀνδρός», ἡ δὲ γυναῖκα δὲν φθάνει νὰ εἶναι ἀπὸ καλὴν οἰκογένειαν. «Δὲν ἀρκεῖ νὰ εἶναι ὁμορφη, δουλευτάρη, φρόνιμη. Αὐτὰ εἶναι πολὺ καλὰ, ἀλλὰ εἶναι τίποτε, ἂν δὲν κἀνῃ τὰ παιδιὰ σερνικά»⁸. Καὶ ἐν Κυθήροις «οἱ γονεῖς φροντίζουν νὰ ὑπανδρεύσουν τὰς θυγατέρας των εἰς τὴν κανονικὴν ἡλικίαν ἀπὸ 18 ἐτῶν καὶ ἄνω καί, ὅταν προταθῇ συνοικέσιον, τὸ ἀνακοινώνουν εἰς αὐτάς, ἐὰν κατ' ἀρχὴν ἐπέλθῃ συμφωνία μὲ τὸν γαμβρόν. Τὰ κορίτσια δὲν ἐναντιοῦν-

1. Μ. Λουλουδοπούλου, Ἀνέκδοτος συλλογὴ ἠθῶν, ἐθίμων, δημ. ἁσμάτων, προλήψεων, δεισιδαιμονιῶν, παροιμιῶν, αἰνιγμάτων κτλ. τῶν Καρυῶν (ἐπαρχίας Καβακλῆ), ἐν Βάρνῃ 1903, σ. 171 - 172.

2. ΚΛ, ἀρ. 1475, σ. 95 (συλλ. Μαρίας Ἰωαννίδου, Ἀγία Ἄννα, 1941).

3. Ἐνθ' ἀν., σ. 5.

4. Π. Π. Καλονάροῦ, Ἐνθ' ἀν., σ. 34.

5. Ἐνθ' ἀν., σ. 34.

6. Ἐνθ' ἀν., σ. 40.

7. Ἐνθ' ἀν., σ. 40.

8. Ἐνθ' ἀν., σ. 44 - 45.

ται εἰς τὴν θέλησιν τῶν γονέων των. "Ο,τι ὀρίζουν οἱ γονεῖς μου, εἶναι ἡ ἀπάντησίς των»¹.

Ἐν Καρπάθῳ «εἰς παλαιότερους χρόνους, ὅτε ὁ βίος ἦτο εὐκόλος καὶ οἱ ἄνθρωποι δὲν ἐξενιτεύοντο, ὁ γάμος ἦτο ζήτημα ἡλικίας διὰ μὲν τὰ κορίτσια ἀπὸ τοῦ 11 - 15 ἔτους, διὰ δὲ τοὺς νέους οὐχὶ πέρα τοῦ 20 ἢ 22.... Σήμερον τὰ πράγματα ἔχουν ἀλλάξει καὶ μόνον εἰς τὴν κώμην Μενετὲς ἐξακολουθεῖ ἀκόμη κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἦττον ἡ παλαιὰ συνήθεια»². Καὶ ἐν Σφακίοις τῆς Κρήτης «ἡ κόρη ἀπὸ 16 χρόνων θεωρεῖται ὥριμη γιὰ γάμο. Πρὸ 50 ἐτῶν ἐπαντρεύετο καὶ εἰς ἡλικίαν 10 - 12 ἐτῶν καὶ τὴν ἀνέτρεφεν ἡ πενθερά. Ὁ γαμβρὸς εἶναι καὶ τώρα καὶ ἦτο καὶ τότε πολὺ μεγαλύτερος τῆς νύμφης, ἀλλὰ προέβαλλε τὴν δικαιολογίαν ὅτι τὴν θέλει μικρὴ νὰ τὴν κ ἄ μ η τ ὠ ν χ ε ρ ι ὠ ν τ ο υ, δηλ. νὰ τὴν συνηθίσῃ σύμφωνα μὲ τὰς ἀπόψεις του»³. Ὡσαύτως «πρὸ πενήντα ἐτῶν οὐδέποτε ἡ μνηστευομένη ἐγνώριζε τὸν μνηστῆρα της· αὐτὸς ἦτο κανὼν ἀπαράβατος. Οἱ γονεῖς καὶ τὰ ἀδέρφια της ἀπεφάσιζαν τὴν τύχη της. Οὔτε ὁ γαμβρὸς τὴν ἐγνώριζε παρὰ ἄλλος κανεὶς ἐκ τῶν οἰκείων του καὶ [ἐπὶ τῇ] βάσει τῶν συστάσεών του ἐστὲν ἀρραβῶνα. Πολλαὶ κόραι ἐφρόντιζον τοῦλάχιστον ἀπὸ τὴν χαραμάδα παραθύρου ἢ πόρτας νὰ ἰδοῦν ἔστω καὶ ἀμυδρὰ τὸν ἄνδρα μὲ τὸν ὁποῖον θὰ συνέδεον τὴν ζωὴν των»⁴.

Ἡ κατάσταση ἦτο καὶ εἶναι διάφορὰ πῶς εἰς τινὰς τῶν Ἰονίων νήσων καὶ τὰς Κυκλάδας, ὅπου ἡμερώτερα ἦθη ἐκράτουν ἀνέκαθεν. Ἐκεῖ ἠκούετο καὶ ἡ γνώμη τῶν ἐνδιαφερομένων. Ἐν Λέσβῳ δ' ἐπεκράτει τὸ περίεργον ἔθιμον τοῦ ἀβρὰ - παζάρ, δηλονότι τοῦ γυναικοπάζαρου. «Κάθε Κυριακὴ ἀμονιάζαν 50 γυναῖκες καὶ παζαρευγότανε. Καθίζαν πάν' στὶς καρέκλες στὸ μαχαλά. Οἱ παντρεμένες θὰ καθίσαν κατὰ γῆς, οἱ μπικιάρισσες σὲ καθίσματα, γιὰ νὰ γνωρίζωσι. Πηγαίναμε τὰ παλληκάρια στσοὶ μαχαλάδες. Τρεῖς ὥρες ἦταν αὐτό. Τ' ἀπόγειο ἀπὸ τς 9 ὥς τὶς 12 ἀλὰ τούρκα. Φορούσαν τὰ φλουριά, οὔλο φλουρι' ἔπο πάνου ὥς κάτω. Παγαίναμε καρσὶ καὶ τίς βλέπαμε. —Θέλεις με ; —Θέλω σε»⁵.

Αἱ Ἑλληνίδες πολλαχοῦ καὶ ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος παλαιότερον (ἦτοι μέχρι τοῦ 1900) ἦσαν τόσον περιορισμέναι, ὥστε οὔτε εἰς τὴν ἐκκλησίαν μετέβαινον, διὰ νὰ ἐκκλησιασθοῦν. Παρὰ προσφύγων ἐκ Λιβισίου Μάκρης Μικρᾶς Ἀσίας

1. ΚΛ, ἀρ. 2327, σ. 19 (συλλ. Ἰ. Π. Κασιμάτη, Κύθηρα, 1959).

2. Μ. Γ. Μιχαηλίδου - Νουάρου, Λαογραφικὰ Σύμμεικτα Καρπάθου, τόμ. Α', Ἀθῆναι 1932, σελ. 73.

3. Αἰκατερίνης Χρυσουλάκη, Ἔθιμα τῶν Σφακιῶν τῆς Κρήτης, Λαογραφία, τόμ. ΙΖ', 1957/58, σ. 384.

4. Ἐνθ' ἀν., σ. 384.

5. ΚΛ, ἀρ. 1446 Γ', σ. 72 (συλλ. Δημ. Λουκάτου, Ἀγιάσος Λέσβου, 1940).

ἔχομεν τὴν ἐξῆς πληροφορίαν : «Οἱ γυναῖκες τώρα τελευταῖα πάγαιναν στὴν ἐκκλησιά. Πρῶτα ὄχι. Μόνον οἱ παντρεμένες. Τὰ κορίτσια μόνο ὅταν κοινωνοῦσαν. Τὰ κορίτσια πῆγαιναν τὸ βράδυ στὸν παπᾶ καὶ ξομολογιῶνταν. Τὸ πρωῒ κοινωνοῦσαν ἀλλὰ ὄχι Κυριακὴ ἢ μεγάλη γιορτὴ. Μόνο μικρὲς γιορτές. Οἱ νεόνυφες, ἕως ἑνα χρόνο παντρεμένες, πηγαῖναν σὲ ὠρισμένο μέρος στὸν παστὸ (γυναικωνίτη) στὴ γωνιὰ νὰ μὴ φαίνωνται· οἱ ἄλλες ντρααῖναν (κοίταζαν) ἀπὸ τὴ σίττα ! Στὴν Ἀνάστασι καὶ τὸν Ἐπιτάφιο πῆγαιναν τὰ κορίτσια καὶ πάλι ὄχι ὅλα· τό ᾿χαν σὲ ντροπὴ...»¹. Ἐν Λήμνῳ «στὶς ἐκκλησιὰς ἦταν χωρισμένο μὲ τοῖχο τὸ γυναικεῖο ἀπὸ τὸ ἀντρικό. Δὲν ἔβλεπαν δηλαδὴ παρὰ ἄκουγαν ἀπὸ τὴν πόρτα ποὺ ἦταν στὴ μέση καὶ τὴν ἄφηναν ἀνοιχτή ! Ἀπάνω στὸ γυναικεῖο, στὸν παστὸν, εἶχε δίχτυ κ' ἔβλεπαν, ἀλλὰ ἐκεῖ δὲν χωροῦσαν ὅλες. Πῆγαιναν τὸ πιὸ πολὺ οἱ γριὲς γιὰ σεβασμό... Ἦταν αὐστηρὰ χωρισμένοι ἄντρες ἀπὸ γυναῖκες στὴν ἐκκλησίαν»². Ἐνταῦθα «κεῖνα τὰ χρόνια κρύβονταν σὰν τὶς Ὑωμανὲς τὰ κορίτσια»³. Εἰς τὰ Κύθηρα «πρὸ 40 - 50 ἐτῶν ἡ κόρη δὲν ἐξήρχετο τῆς οἰκίας ἄνευ συνοδείας. Σήμερα ὅμως ἐξέρχονται. Ἐπίσης καὶ ἡ νέα γυναῖκα. Μόνον εἰς ἑορτὰς ἢ πανηγύρεις αἱ νέα γυναῖκες καὶ αἱ κόραι πρέπει νὰ συνοδεύωνται ἀπὸ τοὺς γονεῖς ἢ μεγάλους ἀδελφούς. Σήμερα τὰ κορίτσια πηγαίνουν εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Παλαιὰ ἐπῆγαιναν πολὺ ἀραιά, μόνον κατὰ τὰς ἑορτὰς, καὶ ἐστέκοντο ἐμπρὸς ἀπὸ τὴν μητέρα των. Εἰς τὸν Ποταμὸν πρὸ 50 - 60 ἐτῶν τὰ κορίτσια δὲν ἐπαρουσιάζοντο εἰς τὰ παράθυρα οὔτε εἰς τοὺς ξένους ἐπισκέπτας. Ἐκκλησιάζοντο μόνον καθημερινὰς ἡμέρας, ὅταν ἱεροῦργει ὁ ἱερεὺς. Κατὰ τὴν περιφορὰν τῆς ἁγίας εἰκόνης τῆς Μυρτιδιωτίσσης εἰς τὸν Ποταμὸν τὰ κορίτσια ἐπῆγαιναν εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ προσεκύνουν τὴν ἁγίαν εἰκόνα τὴν νύκτα, μετὰ τὸν ἑσπερινόν, συνοδευόμενα ἀπὸ τὴν μητέρα των»⁴. Ἐν Ζαγορίῳ ἐπίσης ὡς καὶ εἰς ὅλα τὰ ἄλλα μέρη τῆς Ἡπείρου, ἐν Μακεδονίᾳ, Θράκῃ, Θεσσαλίᾳ κ.ἄ., τὰ κορίτσια δὲν ἐπῆγαιναν εἰς τὴν ἐκκλησίαν παρὰ μόνον κατὰ τὰς μεγάλας ἑορτὰς καὶ κυρίως διὰ νὰ κοινωνήσουν. Ἐν Κονίτσει μοῦ διηγοῦντο ὅτι «ἄλλοτε, τὴν παραμονὴ τοῦ 15 Αὐγoustου, πῆγαιναν ὅλα τὰ κορίτσια (μέρα τῶν κοριτσῶν, τσουπρομάζωμα) στὴν ἐκκλησίαν γιὰ νὰ κοινωνήσουν. Ὁχι ἄντρες. Οἱ μαννάδες τῶν παιδιῶν, ποὺ ἤθελαν νὰ παντρευτοῦν τὰ παιδιά τους, πῆγαιναν καὶ διάλεγαν τὶς νύφες, κοιτώντας τὰ κορίτσια. Τὶς ἔβαναν στὸ μάτ' χωρὶς αὐτὲς νὰ ξέρουν τίποτας. Ἐκεῖ τὰ κορίτσια γλεντοῦσαν μόνον

1. ΚΛ, ἀρ. 1480, σ. 89 - 90 (συλλ. Μαρίας Ἰωαννίδου παρὰ προσφύγων ἐκ Λιβισίου Μάκρης, 1943).

2. ΚΛ, ἀρ. 1160 Δ', σ. 5 (συλλ. Γ. Ἀ. Μέγα, Κάσπακας Λήμνου, 1938).

3. Ἐνθ' ἄν., σ. 240.

4. ΚΛ, ἀρ. 2327, ἐνθ' ἄν., σ. 20.

τους χωρίς άντρες με τὰ βιολιά, πού παίζαν οί γύφτοι, μόνοι άντρες πού 'ταν ἐκεῖ»¹. 'Εκ τῆς Κονίτσης ὡσαύτως προέρχεται ἡ ἐξῆς πληροφορία : «Τὸ δεκαπενταύγουστο ἔχουμ' ἓνα ἐξωκκλήσι — ἡ Κοίμηση τῆς Θεοτόκου — καὶ πηγαιναν τὰ κορίτσα χαραὴ καὶ κοινωνοῦσαν, γιὰ νὰ μὴν τὶς βλέπουν άντρες καὶ παιδιὰ καὶ στὸ ἐξωκκλήσι δὲν πηγαιναν άντρες ἐκτὸς ἀπ' γέρους. Παλιὰ οί ἐκκλησίες εἶχαν γυναικωνῖτες με καφάσα. Οἱ άντρες δὲν ἔβλεπαν τὶς γυναῖκες. Τὰ κορίτσα ποτὲ δὲν πηγαιναν στὴν ἐκκλησία... Μόνον οἱ γυναῖκες πηγαιναν στὴν ἐκκλησία καὶ κρύβονταν στὰ καφάσα. "Όταν γίνονται ἐπίσημα πανηγύρια σὰν στὸν "Αἰ Λιά, 'Αγία Παρασκευή, τότε ὅποιος ἤθελε ἀπὸ τοὺς νεοπαντρεμένους ἔπαιρνε ὅλη τὴν οἰκογένεια καὶ πηγαινε. "Αν ἦταν νέοι πηγαιναν με τὰ πόδια, γιὰτὶ εἶναι κοντὰ τὰ ἐξωκκλήσα. "Αν ἦταν μακριὰ, ὁ άντρας καβάλλα στ' ἄλογο κ' ἡ γυναῖκα με τὰ πόδια»². 'Εν Σαμονίβα τοῦ Σουλίου καὶ εἰς τὰ ἄλλα Σουλιωτοχώρια κατὰ τοὺς γάμους καὶ εἰς τὰς πανηγύρεις αἱ γυναῖκες πηγαίνουν με τὰς γυναῖκας καὶ οἱ άνδρες με τοὺς άνδρας, ὡς διεπίστωσα ἐπιτοπίως κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1958. 'Εν Καλεντζίω καὶ εἰς ἄλλα χωρία τῆς νοτίου 'Ηπείρου «τὸ τσουπρομάζωμα» γίνεται κατὰ τὸ Πάσχα, ὅτε καὶ τὰ κορίτσια μεθ' ὅλων ὁμοῦ τῶν ὑπολοίπων κατοίκων λαμβάνουν μέρος εἰς τὸν χορὸν «Καγκελλάρη» καὶ ἔρχονται εἰς κάποιαν γνωριμίαν καὶ ἐπαφὴν μετὰ τῶν νέων, ἰδίᾳ ὅταν κάμνουν τὰ χορευτικὰ ἀκαγκέλλια» ἢ «κύκλες»³.

'Εν 'Αγία 'Αννη Εὐβοίας «τὰ κορίτσια τῆς παντρεῖᾶς δὲν πᾶνε στὴν ἐκκλησία ἐξὸν τὶς μεγάλες γιορτές, Χριστούγεννα, Πάσχα κ.ἄ. Τὰ γ ε λ ο ῦ ν ε. 'Εννοεῖται τὸ ὅριον εἶναι πολὺ διαφορετικὸ ἀπὸ ἄλλα χωριά, γιὰτὶ τὰ κορίτσια παντρεύονται μεγάλα. Κ' ἔτσι 16 - 18, 20 ἐτῶν μπορεῖ νὰ πηγαίνει, γιὰτὶ τὸ θεωροῦν μικρό. 'Επίσης, ἂν ἔχη μεγαλύτερη ἀδερφή ἀνύπαντρη, ἢ μικρότερη πηγαίνει»⁴. Καὶ ἐν Θράκη «οἱ γυναῖκες στέκουνταν εἰς τὸν γυναικωνίτη. 'Η ἐκκλησία τῆς Σηλυβρίας εἶχε δυὸ γυναικωνίτας με καφάσια (διχτυωτά), τὸν ἓνα κάτω ἀριστερᾷ τῆς εἰσόδου καὶ ἓνα ἐπάνω, ὅπου ἀνέβαιναν με ἐσωτερικὴ σκάλα... Ξένο άντρα στὰ μάτια δὲν ἔβλεπαν· σὰν περνοῦσε άντρας καὶ κεῖνες κάθουνταν, τὸν προσηκώνουνταν ἄς ἦτανε καὶ μικρός»⁵. Εἰς τὴν 'Ανακοὺ τῆς Καππαδοκίας «στὸ γυναικωνίτη ἀνέβαιναν τὰ κορίτσια ἀπὸ μιὰ μικρὴ πόρτα ἀριστερά. προσκυνῶντας σὲ ἰδιαίτερο προσκυνητάρη»⁶.

1. ΚΛ, ἀρ. 1908 Γ', σ. 128 (Δ. Β. Οἰκονομίδου, Λαογραφικὴ ἀποστολὴ εἰς Κόνιτσαν, 1953). Βλ. αὐτόθι, σ. 13 - 14.

2. ΚΛ, ἀρ. 1908 Α', ἐνθ' ἀν., σ. 13 - 14.

3. Βλ. Δ. Β. Οἰκονομίδην, ἐν 'Επετ. Λαογρ. 'Αρχείου, τόμ. ΙΓ' - ΙΔ' (1960 - 61), ἐν 'Αθήναις 1962, σ. 393 - 395.

4. ΚΛ, ἀρ. 1475, ἐνθ' ἀν., σ. 40.

5. 'Ελπινίκης Σταμούλη - Σαραντῆ, ἐνθ' ἀν., σ. 49.

6. Θανάση Κωστάκη, 'Η 'Ανακοὺ, 'Αθήνα 1963, σ. 199.

Ἄλλ' οὔτε εἰς τοὺς χοροὺς ἐπήγαιναν τὰ κορίτσια, οὔτε εἰς ὀνομαστικὰς ἐορτὰς ἐλάμβανον μέρος. «Εἰς τὰ Κύθηρα συνήθως δὲν γίνονται ἐορταὶ τῶν γυναικῶν. Μερικαὶ ὅμως οἰκογένειαι, ἰδίως ὅταν τὸ ὄνομα τοῦ ἀνδρὸς δὲν ἔχῃ ἐορτήν, ἐορτάζουν τὸ ὄνομα τῆς γυναικὸς ἢ τῆς μεγάλης κόρης, διὰ νὰ ἔχουν καὶ αὐταὶ ἀνοικτὸ τὸ σπίτι των καὶ ἐπικοινωνίαν μὲ ἄλλα σπίτια»¹. Εἰς τὰ ἀρχοντικὰ τῆς Βορείου Ἑλλάδος μέχρι πρὸ ὀλίγων ἐτῶν τὰ κορίτσια παρηκολούθουν τὰς ἐν τῇ οἰκίᾳ διασκεδάσεις κρυμμένα ὀπισθεν δικτυωτῶν καφασίων. Καὶ ἐν Σφακίοις πρὸ 50 ἐτῶν ἡ κόρη «δὲν ἐπήγαινε πουθενὰ μόνη παρὰ μὲ συνοδείαν τοῦ πατέρα, τοῦ ἀδελφοῦ, ἐξαδέλφου· καὶ σήμερον κατὰ πολὺ ὑφίσταται ἡ συνήθεια αὕτη»². Κατὰ δὲ τὴν τουρκοκρατίαν καθ' ὅλην τὴν Κρήτην αἱ κόραι ἦσαν αὐστηρότατα ἀποκεκλεισμένοι. Τὴν ἡμέραν οὐδέποτε παρετηροῦντο εἰς τοὺς δρόμους, μόνον δὲ τὴν νύκτα ἔκαμνον ἐπισκέψεις, συνοδευόμεναι ὅμως πάντοτε ἀπὸ τοὺς γονεῖς των ἢ τοὺς ὑπηρέτας των, ὡς λέγει ὁ Γάλλος περιηγητὴς Tancoigne³.

Κατὰ τὸν 16ον αἰ., συμφώνως πρὸς πληροφориᾶς ἐτέρου Γάλλου περιηγητοῦ, αἱ γυναῖκες εἰς ὅλα τὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος παρηκολούθουν τὰς κηδεῖας καὶ τότε ἐδίδετο εἰς αὐτὰς εὐκαιρία νὰ παρουσιασθοῦν εἰς τοὺς ἄνδρας. Τὰς παρηκολούθουν δὲ καθ' ὁμάδας χωρισμένοι ἀπὸ αὐτοῦ. Αἱ γυναῖκες ἐπίσης ἐλάμβανον μέρος εἰς τοὺς γάμους, ἀλλὰ καὶ τότε δὲν παρετηρεῖτο ἐπικοινωνία μὲ τοὺς ἄνδρας. Γερμανὸς περιηγητὴς, εὕρισκόμενος εἰς Τένεδον κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, περιγράφει γαμήλιον ἐορτήν, καθ' ἣν αὐταὶ ἀπεχωρίσθησαν ἀπὸ τοὺς ἄνδρας, διηρέθησαν εἰς ὁμάδας καὶ διεσκέδασαν⁴.

Καὶ ἐν Ἰθάκῃ «οἱ κοπέλλες χωρὶς ἀδερφὸ δὲν ἐπηαίνανε στὸ χορό»⁵. Ἐν Ἀθῆναις παλαιότερον (πρὸ τῆς ἀπελευθερώσεως τοῦ 1827) τὴν ζωὴν τοῦ δρόμου ἡ Ἀθηναία κόρη δὲν τὴν ἐγνώριζε παρὰ μόνον ὅσον ἡδύνατο νὰ τὴν παρακολουθῇ ἀθέατος ἐντελῶς πίσω ἀπὸ τὸ καφασωτὸν παράθυρον⁶.

Ὁ περιορισμὸς τῆς νέας ἦτο καὶ εἶναι ἐλαφροτέρας μορφῆς ἐν Ἑρμιονίδι. Ἐνταῦθα «ἡ κόρη καὶ κάθε νέα γυναῖκα εἶναι ἐλεύθερη νὰ ἐξέρχεται τῆς οἰκίας της μόνη. Πρὸ 40 - 50 ὅμως ἐτῶν καὶ πλέον ἡ ἀνύπανδρος κόρη καὶ δὴ ἡ πρωτότοκος,

1. ΚΛ, ἀρ. 2327, ἐνθ' ἀν., σ. 21.

2. Αἱ κατερίνης Χρυσουλάκη, ἐνθ' ἀν., σ. 384.

3. Π. Μ. Κοντογιάννη, Αἱ γυναῖκες τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ τουρκοκρατίας. Ἡμερολόγιον τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος, Ἀθῆναι 1922, σ. 133.

4. Ἐνθ' ἀν., σ. 135.

5. ΚΛ, ἀρ. 2194, σ. 257 (Δ. Σ. Λουκάτου, Λαογραφικὴ ἀποστολὴ εἰς Ἰθάκην, 1956).

6. Ἐφημερὶς «Ἀκρόπολις», Ἀθῆναι, 13 Μαΐου 1937.

ὅταν αὕτη ἦτο εἰς ἡλικίαν γάμου, ἦτο μὲν ἐλεύθερη νὰ ἐξέρχεται μόνη, ἀλλὰ δὲν ἐπέτρεπετο νὰ βγαίνει τακτικά. Εἰς τὰς πανηγύρεις, τὰς ἐορτάς, τὴν ἐκκλησίαν, ἐπισκέψεις κτλ. συνωδεύετο ὑπὸ τῶν γονέων της καὶ δὴ ὑπὸ τῆς μητρός της. Σήμερον τὰ κορίτσια εἶναι ἐλεύθερα νὰ πηγαίνουν εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ κατὰ τὰς Κυριακὰς καὶ τὰς ἐορτάς μεγάλας ἢ μικράς καὶ ὅπου ἄλλοῦ»¹. Εἰς σχετικῶς δὲ ὑψηλότεραν καὶ ἐλευθεριωτέραν θέσιν εὐρίσκεται ἡ πρωτότοκος κόρη ἐν σχέσει πρὸς τὰς ἄλλας της ἀδελφάς. Οὕτως ἐν Ἑρμιονίδι «αὕτη, καλουμένη πρόβα, ἐκαλλωπίζετο περισσότερο ἀπὸ τὰς ἄλλας, ἔκαμνεν ἐπισκέψεις μαζί μὲ τὴν μητέρα της, ἐπήγαινε τακτικὰ εἰς τὴν ἐκκλησίαν, τὰς πανηγύρεις κτλ., ἐνῶ αἱ μικρότεραι ἦσαν περιορισμέναι. Σήμερον ὅμως δὲν γίνεται σχεδὸν διάκρισις ὡς πρὸς τοῦτο»². Καὶ ἐν Καρπάθῳ, «ἐπειδὴ ἡ κτηματικὴ περιουσία τῶν γονέων ἀνήκει κατὰ τὸ ἔθιμον εἰς τὸν πρωτότοκον ἢ τὴν πρωτότοκον, ἕκαστος κανακάρης ἀποβλέπει εἰς γάμον μετὰ κανακαρᾶς, διότι τὰ ἄλλα τέκνα τῆς οἰκογενείας ἄρρενα ἢ θήλεα κουτροῦλλες εὐρίσκονται τοιούτοτρόπως εἰς μειονεκτικὴν θέσιν, ὅσον καὶ ἂν ἔχουν φυσικὰ ἢ ἐπίκτητα προσόντα ἀνώτερα [τῶν προσόντων] τῶν κανακάρηδων... Ἡ [δὲ] πρώτη μετὰ τὸν γάμον συγκινητικὴ χαρὰ εἶναι ἡ ἀπόκτησις τέκνου, πρωτογιοῦ ἢ πρωτοκόρης, κανακάρη ἢ κανακαρᾶς»³.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

Εἰς τὰ περισσότερα μέρη ἰδίᾳ τῆς ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδος, ὡς π.χ. ἐν Ἡπείρῳ, ἡ νεονύμφη ἦτο παλαιότερον «σκλάβα τῆς πεθερᾶς της. Τοῦτο κάπως ἐξακολουθεῖ καὶ σήμερα»⁴. Ἐν Ἀνατολικῇ Θράκῃ «ἡ νύφη μπρὸς στὸν πεθερὸ καὶ στὴν πεθερὰ δὲ μιλοῦσε· μιὰ ποὺ δὲν λογάριασε τὴν πεθερὰ καὶ μίλησε, ἡ πεθερὰ τὴν καταράστηκε καὶ ἔγινε κάτσινος κι ὡς τώρα βρίσκεται στὶς Φανασάκρες»⁵. Ἐν Ἀνακτοῦ τῆς Καππαδοκίας (πρὸ τοῦ 1922) «ἡ γυναῖκα κουραζόταν ὀλιγώτερο τὸ χειμῶνα παρὰ τὸ καλοκαίρι. Ὅχι γιατί τὸ χειμῶνα ἔλειπαν οἱ γυναικεῖες δουλειές, ἀλλὰ γιατί ἀπὸ τὴν ἀνοιξή καὶ πέρα κοντὰ στὶς δουλειές τοῦ σπιτιοῦ ἔβγαιναν καὶ οἱ ἐξωσπιτικές»⁶. Εἰς τὰ Φερτάκαινα τῆς Καππαδοκίας «νυφιῶτι» ἔλεγαν τὴν συνήθειαν νὰ μὴ ὁμιλῇ ἡ

1. ΚΛ, ἀρ. 1898, ἐνθ' ἀν., σ. 7, 8.

2. Ἐνθ' ἀν., σ. 6 - 7.

3. Μ. Γ. Μιχαηλίδου - Νουάρου, ἐνθ' ἀν., σ. 74, 97. Τοῦ Αὐτοῦ, Νομικὰ ἔθιμα τῆς νήσου Καρπάθου, ἐν Ἀθήναις 1926, σ. 7-8. Περὶ τῆς ἐξαιρετικῆς καὶ πολλαχῶς ἀξιοληψύτου θέσεως τῆς κανακαρᾶς ἐν Καρπάθῳ καὶ Κάσῳ βλ. αὐτόθι, σ. 110 κ. ἐξ., ἐν ἄλλαις δὲ νήσοις, σ. 121 κ. ἐξ. Βλ. τοῦ Αὐτοῦ, Τὸ κληρονομικὸν ἔθιμον τῶν κανακάρηδων ἐν Δωδεκανήσῳ, Λαογραφία, τόμ. ΚΗ', 1972, σ. 161 κ. ἐξ.

4. ΚΛ, ἀρ. 2753, ἐνθ' ἀν., σ. 210.

5. Ἐλπινίκης Σταμούλη - Σαραντῆ, ἐνθ' ἀν., σ. 73.

6. Θανάση Κωστάκη, ἐνθ' ἀν., σ. 199.

νύφη εἰς τὰ πεθερικά εἰμὴ διὰ σχημάτων ἢ διὰ τρίτου προσώπου¹. Εἰς τοὺς "Ελληνας πρόσφυγας ἀπὸ τὸ Κρίμσκι τῆς Ρωσίας «ἡ νύφη μένει μὲ τὸν πενθερό, ἀλλὰ δὲν μιλεῖ, ἂν δὲν τῆς δώσουν τὴν ἄδεια τὰ πεθερικά. Στὸ σπίτι διευθύνει ἡ πενθερά. Κι ἂν παντρέψῃ καὶ δεύτερο γιό, μένει κι αὐτὸς μαζί, ἂν μποροῦν νὰ συνεννοηθοῦν οἱ συνυφάδες. "Αν δὲν συνεννοοῦνται, φεύγει ὁ πρῶτος γιὸς καὶ καθίζει χωριστά»². Καὶ ἐν Σινώπῃ τοῦ Πόντου «ἡ νύφη μπροστὰ στὸν πεθερὸ τὰ παλιὰ τὰ χρόνια δὲν μιλοῦσε ἀπὸ σεβασμό. Καὶ κάθε πρωὶ 'σηκωνόταν μὲ τὰ χέρια σταυρωμένα κ' ἐπήγαινε κ' ἔχυνε στὴν πεθερὰ καὶ τὸν πεθερὸ νερὸ καὶ πλυνόταν, τοὺς ἔδινε καὶ τὸ διπλομάντηλο κ' ἐσκουπίζονταν, ὡς ἓνα χρόνον»³. 'Εν Καστανοφύτῳ Καστορίας «οἱ νύφες δὲν σηκώνουν μάτι νὰ καλοκοιτάξουν τὸν πενθερό τους καὶ τοὺς συζύγους των»⁴. Εἰς δὲ τὸ Βασιλίτσι Πυλίας «ἡ νύφη ὀφείλει νὰ δείχνῃ ἀπόλυτον ὑποταγὴν εἰς τὴν πεθερὰ καὶ εἰς τὰς συζύγους τῶν πρεσβυτέρων ἀνδραδέλφων, ἂν καὶ κατοικοῦν στὸ ἴδιο σπίτι. Τὶς ἐργασίες τοῦ σπιτιοῦ θὰ τὶς κάνῃ ὅλες ἡ νύφη μὲ τὴν βοήθεια τῆς πεθερᾶς. Οἱ ἀνύπαντρες κουνιάδες συνήθως ἀσχολοῦνται εἰς τὴν κατασκευὴν τῶν προικιῶν τους. 'Επίσης ἡ νύφη ὀφείλει σεβασμὸν καὶ ὑποταγὴν στὸν πεθερὸ τῆς καὶ στοὺς κουνιάδους καὶ ἂν ἀκόμη εἶναι ἀνύπαντροι καὶ νεώτεροι ἀπὸ τὸν σύζυγό τῆς, ἐφ' ὅσον κατοικοῦν στὸ ἴδιο σπίτι»⁵.

'Εν Ὑδρᾷ «ἡ νύφη ἔκανε ὅλες τὶς δουλειές. Ἐκλωθε, ἔπλεχε, ὕφαινε στὸν ἀργαλειό, μαγέρευε, σφουγγάριζε, ἔπλενε, κουβαλοῦσε τὸ νερὸ ἀπ' τὰ πηγάδια, ὅταν δὲν εἵχανε ἀκόμα φτειάσει στέρνες ἢ ὅταν ἀδειάζανε οἱ στέρνες, κοίταζε τὸν ἄντρα τῆς, τὰ παιδιὰ τῆς, τὰ πεθερικά τῆς, τοὺς γονεῖς τῆς. "Ολα μονάχη τῆς. Ὑπηρέτριες δὲν εἵχανε τότε οὔτε καταδεχόνταν οἱ καλὲς νοικοκυράδες νὰ ἔχουν ὑπηρέτριες. Πολὺ ἀργότερα ἀρχίσαν νὰ παίρνουν ὑπηρέτριες»⁶. 'Εν Σαμονίβᾳ τοῦ Σουλίου μοῦ ἔλεγον : «Ὁργώνουμε ἓνα χωράφι. Τὸ σπέρνομε. Ἐρχετ' ἡ ὥρα γιὰ τὸ σκάλο. Θὰ τὸ

1. Ἀναστ. Ἀλεκτορίδου, Λεξιλόγιον τοῦ ἐν Φερτακαίνοις τῆς Καππαδοκίας γλωσσικοῦ ἰδιώματος, Δελτίον τῆς Ἱστορ. καὶ Ἐθνολ. Ἑταιρ. τῆς Ἑλλάδος, τόμ. Α', 1883, σ. 500.

2. ΚΛ, ἀρ. 1379, σ. 160 - 161 (συλλ. Μαρίας Λιουδάκη, Ἀλευράς - Κρίμσκι Ρωσίας [πρόσφυγες], 1939).

3. ΚΛ, ἀρ. 1151, σ. 34 (συλλ. Μαρίας Λιουδάκη παρὰ προσφύγων ἐκ Σινώπης Πόντου, 1938). Βλ. περὶ τοῦ ἐθίμου τῆς ὑποταγῆς, τοῦ σεβασμοῦ τῆς νύμφης πρὸς τὸν πενθερόν, τὴν πενθερὰν καὶ ὅλους τοὺς μεγάλους ἐν Π. Σαλαπασίδῃ - (Ψηλάντῃ), Τὸ μάσ'. Ποντιακὴ Ἑστία, ἔτ. Β', 1951, σ. 1055 - 6, Ἰ. Τ. Παμπούκη, Μῦθοι τῆς Οἰνότης τοῦ Πόντου, Ἀθήναι 1963, σ. 157.

4. ΚΛ, ἀρ. 1103, σ. 35 (συλλ. Γ. Μπακάλῃ, Καστανόφυτον Καστορίας, 1937).

5. ΚΛ, ἀρ. 1159 Β', ἐνθ' ἀν., σ. 111.

6. Ν. Γ. Χαλιόρῃ, Ὑδρείκα λαογραφικά, Πειραιεὺς 1931, σ. 52 - 53, 152.

σκαλίσση ή γυναῖκα. "Ερχετ' ή ώρα για τήν καλαμιά. Θα τὸ θερίση ή γυναῖκα. "Ερχετ' ή ώρα για τή ρόκα, δηλαδή νὰ πάρωμε τ' ἀστάχυ τοῦ καλαμποκιοῦ. Θα τὸ μαζέψη ή γυναῖκα, θα τὸ ξεφυλλίσση καί, ὅταν τὸ στουμπίζη, εἶναι κι ὁ ἄντρας μαζί... τὸ λιάζει ή γυναῖκα μόνη της, τὸ πάει στὸ μύλο κι ὁ ἄντρας ἀνευθύνεται»¹. 'Επίσης «ή γυναῖκα θα πάη νὰ κόψη καί νὰ μεταφέρη τὰ καυσόξυλα τῆς χρονιάς. Φέρνει τὸ νερὸ ζαλωμένη τῇ βαρέλλα, ποὺ περιέχει 20 - 25 ὀκάδες. Καί τὰ καυσόξυλα τὰ ζαλώνεται. "Εχει καί τὶς ἐργασίες τοῦ σπιτιοῦ καί τὴν ἀνατροφή τῶν παιδιῶν. Ὑπακούει τυφλὰ στὸν πεθερό της»². Εἰς τὰ Κύθηρα «παλαιὰ εἰς τὸν Ποταμὸν αἱ γυναῖκες καί τὰ κορίτσια μετέφερον ἐπὶ τῆς πλάτης των καύσιμα ξύλα, σήμερον ὅμως ὄχι. 'Επίσης μετέφερον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς των τὰς κυψέλας τῶν μελισσῶν κατὰ τὴν μεταφορὰν αὐτῶν»³. Εἰς τὰ χωρία τῆς Νάξου αἱ γυναῖκες καί καυσόξυλα μεταφέρουν καί τὴν στάμναν ἀπὸ τὰ πηγάδια καί ἄλλα βάρη ἐπὶ τῶν ὤμων καί τῆς κεφαλῆς. 'Εν Σφακίοις τῆς Κρήτης εἰς τὴν γυναῖκα ἐπετρέποντο μόνον τὰ ἐν τῇ οἰκίᾳ ἐπιτηδεύματα, ἥτοι τὸ μαγειρεύειν, τὸ πλύνειν, τὸ ὑφαίνειν κττ.⁴ Εἰς δὲ τὸ Μανιάκι «τὸν παιδεμὸ τῆς γυναίκας», περιγράφουσα ἡ Μαγδαληνὴ Τσάκωνα, λέγει τὰ ἐξῆς: «Τῶν ἀνδρῶν οἱ δουλειές εἶναι πάντα πολλές καί σκληρές. Τῶν γυναικῶν οἱ δουλειές ὅμως εἶναι περισσότερες καί σκληρότερες. Γυναικεῖες δουλειές εἶναι ὅλες οἱ δουλειές. Ζυμώνουνε, ὑφαίνουνε, μαγειρεύουνε, μαγγανίζουνε, λαναρίζουνε, γνέθουνε, σιδάφτουνε, σκαλίζουνε, χαρακώνουνε, βοτανίζουνε, θερίζουνε, ἀλωνίζουνε, φέρνουνε ζαλιές στὴν πλάτη καί συγχρόνως ἔχουνε μπροστά τους κρεμασμένο τὸ παιδὶ στὴ νάκα, τὸ σακκούλι μὲ τὸ ψωμὶ στὸν ὦμο, τὴν τσούμα (ξύλινη κατσαρόλα) μὲ τὸ φαῖ μπροστά. 'Η τελευταία αὐτὴ εἰκόνα δείχνει ἐλάχιστα τὸν παιδεμὸ τῆς γυναίκας στὸ Μανιάκι, ὅπως καί σ' ὅλα τὰ χωριά. Δὲν μπορεῖ νὰ γίνη περισσότερος λόγος ἐδῶ γιὰ τὶς δουλειές τῆς γυναίκας. Μόνο γιὰ τὸν ἀργαλειὸ λίγα. Τὸν ἀργαλειὸ τὸν βάνουν καλοκαίρι, γιὰτὶ τὸ χειμῶνα εἶναι νότος καί κολλάει τὸ πανί, τὰ μιτάρια, καί δὲν ὑφαίνεται εὐκόλα τὸ πανί, ἐξὸν καί εἶναι χοντρικόν, μπορεῖ καί νὰ τ' ἀφήκης. 'Ο ἀργαλειὸς εἶναι δουλειὰ καί δουλειά. Λένε :

*Τὸ κέντημα εἶναι γλέντισμα
κ' ή ρόκα εἶναι σιριάνι
κι ὁ ἀναμμένος ἀργαλειὸς
εἶναι σκλαβιά μεγάλη»⁵.*

1. ΚΛ, ἀρ. 2277 Α', σ. 185 - 186 (Δ. Β. Οἰκονομίδου, Λαογραφικὰ ἀποστολὴ εἰς τὰ Σουλιωτοχώρια, 1958).

2. "Ενθ' ἀν., σ. 186.

3. ΚΛ, ἀρ. 2327, ἐνθ' ἀν., σ. 21.

4. Γ ρ. Παπαδοπετράκη, 'Ιστορία τῶν Σφακίων, 'Αθῆναι 1888, σ. 54.

5. ΚΛ, ἀρ. 1478, σ. 115 (συλλ. Μαγδαληνῆς Τσάκωνα, Μανιάκι, 1938). Βλ. καί Δ. Λοῦ-

Κατὰ τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ὁ δημοσιογράφος Βλάσιος Γαβριηλίδης εἰς ἄρθρον τοῦ «περὶ γυναικῶν» ἔγραφεν : «Ἡ Ρουμελιώτισσα, ἡ Θεσσαλὶς εἰς τὰ βαρέα τῆς Δήμητρος ἔργα δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν ὅτι καὶ ὑπερβάλλουν τοὺς ἄνδρας αὐταί. Εἰς τὴν Ρούμελην αἱ γυναῖκες κάμνουν χωράφι· θερίζουν τοὺς ἀγροὺς καὶ δεματίζουν τοὺς στάχους· συχνὰ χρησιμεύουν ὡς ἵπποκόμοι. Συχνότατα κόβουν ξύλα· μάλιστα αἱ Ἀμπλιανιώτισσαι. Αὐταὶ τροφοδοτοῦν ὅλην τὴν ξυλείαν εἰς τὴν Λαμίαν. Ἐνῷ δὲ πωλοῦν τὰ ξύλα περιφερόμεναι εἰς τὰς ὁδοὺς, συγχρόνως γνέθουν μὲ τὴ ρόκα τους, κρατοῦν καὶ δύο - τρία βεδούρια γιαούρτης, ἐνῷ εἰς τὴν ράχην τους φέρουν φορτωμένο τὸ μπεσίκι ὅπου κοιμᾶται τὸ μικρὸ Ἀμπλιανόπουλο ... Εἰς τὶς στάνες [οἱ Ἀμπλιανιώτισσες] βοηθοῦν τοὺς ἄνδρες εἰς τὸ ἄρμεγμα, κοπανίζουν τὸ βούτυρον, πῆζουν τυρόν, κουρεύουν αὐταὶ τ' ἄρνια, χρησιμεύουν αἱ ἴδιαι ὡς τσοπάνισσαι μὲ μακρυὰν ἀγκλίτσαν εἰς χεῖρας, τσαρούχια εἰς τοὺς πόδας καὶ κάπαν ἀνδρικήν ἐπ' ὤμων ... Ὁ διερχόμενος τὰ διάφορα σταφιδοφόρα κέντρα διὰ τοῦ συρμοῦ τῆς Πελοποννήσου ἀντιλαμβάνεται τὸ τί ἐργασίαν κάμνουν αἱ γυναῖκες εἰς τὰς ἀμπέλους. Εἰς τὰ πλουσιώτερα χωρία τῆς Ἀττικῆς ἡ ἀγροτικὴ τῶν γυναικῶν ἐργασία εἶναι εἰς τὴν ἡμερησίαν διάταξιν»¹. Ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς, ἀσχολούμενος περαιτέρω μὲ τὰ ἐν Μάνη συμβαίνοντα, παρατηρεῖ : «Εἰς τὴν εὐφυστάτην Μάνην, ὡς πρὸς τὰς ἐργασίας τῶν κτημάτων, ἡ γυνὴ κατ' οὐδὲν διαφέρει τοῦ ἀνδρός. Εἰς ὅλα σχεδὸν τὰ εἶδη τῆς καλλιεργείας, τῆς συλλογῆς τῶν καρπῶν ἴσταται παραλλήλως (τοῦ ἀνδρός) καὶ πολλάκις μάλιστα πρωταγωνιστεῖ. Χωρὶς τὸ τοιοῦτο νὰ τῆς ἀφαιρῇ τὸ βάρος τῶν οἰκιακῶν ἀσχολιῶν. Κόπτουσα τὰς ἐλαίας, ἀλμέγουσα πρόβατα, ἔχει πάντοτε τὴν φροντίδα τοῦ τέκνου, τὴν ὑποχρέωσιν τῆς κατασκευῆς τοῦ φαγητοῦ, τοῦ ζυμώματος, τοῦ ραψίματος, ἀποτελοῦσα ἑκτακτον φαινόμενον οἰκοκυρᾶς. Ὅταν δ' ἀνάψῃ τὸ τουφέκι μεταξὺ ἐχθρικῶν οἰκογενειῶν... ἡ Μανιάτισσα, ἱερὰ καὶ ἀπαρβίαστος διὰ πάντας τοὺς μαχομένους, διέρχεται δι' αὐτῶν βοηθοῦσα τοὺς πληγωμένους ἢ φέρουσα πολεμοφόδια εἰς τοὺς ἰδικούς της»².

Εἰς τὰ Κύθηρα «ἡ σύζυγος καὶ τὰ παιδιὰ ὑπακούουν εἰς τὴν ἐντολὴν τοῦ πατρὸς εἰς τὰς ἐξωτερικὰς ὑποθέσεις καὶ τὴν διαχείρισιν τοῦ σπιτιοῦ, καθὼς καὶ εἰς τὴν τῆς μητρὸς εἰς τὴν οἰκοκυρικὴν τοῦ σπιτιοῦ... Ἡ πενθερὰ ἀπέναντι τῆς νύφης

κ ο π ο ὕ λ ο υ, Ποιμενικὰ τῆς Ρούμελης, ἐν Ἀθήναις 1930, σ. 91 : «Τραβᾶμε καὶ μεῖς (οἱ ποιμένες) βάσανα, ποὺ πᾶμε κοντὰ στὸ πρᾶμα ἀλλὰ οἱ γυναῖκες μας τὰ πιὸ πολλά. Αὐτές, βλέπεις, πᾶνε καὶ φορτωμένες σέ ι α. Πολλὲς φορές κουβαλοῦν στὸν ὄμο καὶ τὴ σαρμανίτσα μὲ τὸ βυζαστάριχο παιδί. Ἀφήνω τὰ ζυμώματα καὶ τὰ μαγειρέματα !».

1. Βλ. Γ α β ρ ι η λ ί δ ο υ, Αἱ γυναῖκες, ἐν Ἀθήναις 1921, σ. 65 - 66. (Ἀναδημοσίευσις ἁρθρῶν τοῦ 1896).

2. Ἐνθ' ἀν., σ. 67 - 68. Πρβλ. καὶ Π. Π. Κ α λ ο ν ἄ ρ ο υ, ἔνθ' ἀν., σ. 50 - 54.

εἶναι ἰσχυροτέρα, ἀπέναντι τοῦ γαμβροῦ ἡπιωτέρα, ἀλλὰ πάντοτε ἀπονέμεται ὁ ὀφειλόμενος σεβασμός»¹.

Ἡ κοινωνικὴ ἐν τῷ οἴκῳ θέσις τῆς νεονύμφου φαίνεται καὶ ἐκ τῆς ἀποσιωπῆσεως ἢ τοῦ τρόπου ἐκφορᾶς τοῦ ὀνόματός της καὶ τῶν ὑπ' αὐτῆς προσφωνήσεων τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας.

Τὴν νέαν σύζυγον ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ γαμβροῦ (τοῦ συζύγου της) εἰς πλεῖστα μέρη τοῦ Ἑλληνισμοῦ δὲν προσφωνοῦν μὲ τὸ ὄνομά της, ἀλλὰ διὰ τοῦ προσηγορικοῦ νύφε ἐν Πόντῳ², νύφη ἐν Βιθυνίᾳ³, νύφ' ἐν Σάμῳ⁴, νύφα διὰ ἐν Θεσσαλίᾳ⁵, νύφη Γιαννοῦ ἢ Δημήτραϊνα ἐν Μάνῃ⁶, νύφη ἐν Πυλίᾳ, παπαδονύφη δὲ λέγουσιν ἐν Ἰθάκῃ τὴν νύμφην ἱερέως⁷. Ἐν Κυθήροις «ὁ σύζυγος προσωνυμεῖται ὑπὸ τῆς γυναικὸς ἀπλῶς μὲ τὸ ὄνομά του, π.χ. Γιάννη, ἢ προτάσσεται τὸ μπρέ⁸, π.χ. μπρὲ Γιάννη, ἢ καὶ μόνο τὸ μπρέ. Ὁ σύζυγος κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον προσφωνεῖ τὴν σύζυγόν του ... Ἡ σύζυγος εἰς τοὺς ξένους προσωνυμεῖ τὸν σύζυγόν της : ὁ ἄντρας μου, ὁ ἄνθρωπός μου, ὁ καλός μου, ὁ νοικοκύρης μου, τ' ἀφεντικό μου⁹... Γενικῶς ἡ ὕπανδρος γυνὴ προσωνυμεῖται ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἀνδρός της· π.χ. ἡ Βασίλαινα, ἡ Πετρού, ἡ Ἀντωνού, ἀλλὰ καμμιὰ φορὰ καὶ ἐκ τοῦ οἰκογενειακοῦ ἐπιθέτου· π.χ. Παπαδόνη, Πατερόνη κτλ. Τὰ κορίτσια προσωνυμοῦνται ἐκ τοῦ ἐπιθέτου τῆς οἰκογενείας· π.χ. ἡ Βαρδοπούλα, ἡ κόρη τοῦ Βάρδα, ἡ Γαβριλοπούλα, ἡ κόρη τοῦ Γαβρίλη. Ὅταν δὲ εἶναι μεγάλες θυγατέρες μιᾶς οἰκογενείας μαζὶ μὲ τὴν μητέρα τους προσωνυμοῦνται : οἱ Ἀντωνιάτισσες, οἱ Βασιλιάτισσες, οἱ Καλουτσιάνισσες, αἱ γυναῖκες τοῦ Ἀντώνη, τοῦ Βασίλη κτλ.»¹⁰.

Ἐν Καστανοφύτῳ Καστορίας «τὰς γυναῖκας τὰς ἀποκαλοῦν οὔτε νύφη οὔτε μὲ τὸ ὄνομά τους, ἀλλὰ Χρήσταινα, Πασχάλαινα κττ.»¹¹. Καὶ ἐν Ζαγορίῳ «ὁ πενθερὸς ἢ ἡ πενθερὰ προσφωνοῦν τὰς γυναῖκας τῶν υἱῶν των μὲ τὸ ὄνομα τοῦ ἀνδρός Χρή-

1. ΚΛ, ἀρ. 2327, ἐνθ' ἄν., σ. 18.

2. ΚΛ, ἀρ. 31, σ. 505 (Ἰ. Βαλαβάνη, Ποντικά, 1912;).

3. ΚΛ, ἀρ. 1148, σ. 136 (συλλ. Μαρίας Λιουδάκη, παρὰ προσφύγων ἐκ Βιθυνίας, 1938).

4. ΚΛ, ἀρ. 753, σ. 331 (Σωτ. Ν. Ἰωαννίδου, Μελέτη καὶ παρατηρήσεις ἰδιώματος Σαμίων, 1921).

5. ΚΛ, ἀρ. 669, σ. 42 (Νικ. Μίνσκη, Ἰδιάζουσαι Θεσσαλικάι λέξεις, 1916).

6. ΚΛ, ἀρ. 1523, σ. 151 (συλλ. Ἰ. Γιαννακούρου, Γέρμα Μάνης, 1929).

7. ΚΛ, ἀρ. 884, σ. 92 (συλλογὴ λέξεων Σ. Μουσούρη, Ἰθάκη, 1924).

8. Ἡ λ. μπρέ δὲν εἶναι προσβλητικὴ. Εἶναι ἐπιφώνημα μὲ δόσιν συμπαθείας, ἐνῶ ἡ λ. βρέ θεωρεῖται προσβλητικὴ.

9. ΚΛ, ἀρ. 2327, ἐνθ' ἄν., σ. 17.

10. Ἐνθ' ἄν., σ. 19.

11. ΚΛ, ἀρ. 1103, ἐνθ' ἄν., σ. 35.

σταινα, Γιάνναινα κττ.»¹. Εἰς δὲ τὸ Βραχώρι Ἡπείρου, «ὅταν παντρευτῇ καμμιά, τῇ φωνάζουν ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ ἀνδρὸς Κώσταινα, Γιάνναινα, Βασίλαινα κτλ. Κι ὁ ἄνδρας τοὺς τοὺς φωνάζει ἔτσι: "Ὡρ' Γιώργαινα, Κώσταινα κτλ. Δὲν τὴν φωνάζουν τ' ὄνομά της ποτέ»². Ἐν Θεσπρωτίᾳ «ἡ σύζυγος παρ' ἀπάντων τῶν μελῶν καὶ τῶν ἄλλων συγγενῶν τοῦ ἀνδρὸς της καλεῖται νύφη, ἐνίοτε δὲ καὶ ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἀνδρὸς· π.χ. Ἀναστάσαινα, οὕτω δὲ πάντοτε παρὰ τῶν ξένων»³. Ἐν Θεσσαλίᾳ τὰς ὑπάνδρους γυναῖκας καλοῦσι πάντοτε μὲ τὸ ὄνομα τοῦ συζύγου⁴. Ἐν Ἀγίᾳ Ἀννῇ Εὐβοίας ὁμοίως⁵. Καὶ ἐν Σφακίοις τῆς Κρήτης «ἡ παντρεμένη γυναῖκα παίρνει τὸ ὄνομα πάντοτε ἀπὸ τὸν ἄντρα: ἡ Παπιρογιάνναινα, ἡ Ἀναστασομανούσαινα, ἡ Παντελομανόλαινα· ἀκόμα καὶ τὰ παιδιὰ ἀκούονται μὲ τὴν προσωυμίαν αὐτὴν, ὡς ὁ Σήφης τσῆ Λεντιδομιχάλαινας, ὁ Σταῦρος τσῆ Σηφοστρατήνας κττ.»⁶.

Εἰς τὸ Βασιλίτσι Πυλίας «πρὸς διάκρισιν ἀπὸ τῆς ἄλλης συνυφάδες ἡ νύφη χαρακτηρίζεται μὲ τὸ ὄνομα τοῦ ἀνδρὸς της· π.χ. ἡ Θανάσαινα, ἀλλὰ καὶ ἡ Θανασόνυφη. Τὸ δεύτερον τοῦτο συνηθίζεται κυρίως μέσα στὴν οἰκογένεια. Ἀπὸ τοὺς ἔξω ὀνομάζεται μὲ τὸ ὄνομα τοῦ συζύγου, δηλ. ἡ Μαραντόνυφη, ἡ σύζυγος τοῦ Μαράντου, ἀλλὰ καὶ ἡ Θανάσαινα ἡ Μαραντῖνα καὶ συχνότερα ἀκόμη ἡ Μαραντοθανάσαινα»⁷. Αὐτόθι «ὁ ἄντρας ἀποφεύγει νὰ πῇ ἡ γυναῖκα μου, ἀλλὰ θὰ πῇ ἡ νοικοκυρά μου, ἡ θὰ τὴν ἀναφέρουν μὲ τὸ ὄνομά της ἢ μὲ τὸ ὄνομα τοῦ συζύγου αὐτῆς· π.χ. ἡ Θανάσαινα, ἡ Γιώργαινα κτλ.»⁸.

Διάφορος εἶναι ἡ κατάστασις εἰς τινὰς τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου πελάγους. Οὕτω π.χ. ἐν Τήνῳ, ὡς λέγει ὁ Ἀδ. Ἀδαμαντίου, «τὴν γυναῖκα, καὶ ὅταν ἀκόμη ὑπάνδρευθῇ, δὲν τὴν λέγουν μὲ τὸ ὄνομα τοῦ συζύγου της, παρὰ ὡς ὅτε ἦτο ἄνυπανδρος μὲ τὸ τοῦ πατρὸς της, καὶ δὲν τὴν λέγουν ὅπως εἰς ἄλλα μέρη π.χ. Γιαννοῦ, ἂν ὁ σύζυγος λέγεται Γιάννης κτλ. Ἀκόμη μεταξὺ συζύγων ἐπικρατεῖ τὸ ἔθιμον τοῦτο, δηλ. ὁ σύζυγος φωνάζει τὴν σύζυγον: Φαλτάινα τοῦ Γιώργη καὶ ἐκείνη Κωστῆ τοῦ Μανόλη»⁹. Ἐν Γαλανᾷδες Νάξου «τὰ παιδιὰ ὀνομάζονται μὲ τὸ ὄνομα τοῦ ἰσχυρότερου τῶν συζύγων, ἦτοι ἂν εἶναι ἰσχυρότερος ὁ ἄνδρας (ἐὰν δηλ. αὐτὸς διοικῇ τὸν

1. ΚΛ, ἀρ. 2753, ἐνθ' ἄν., σ. 219.

2. ΚΛ, ἀρ. 1432, σ. 397 (συλλ. Μαρίας Λιουδάκη, ἐκ Βραχωρίου Ἡπείρου, 1940).

3. ΚΛ, ἀρ. 423, σ. 103 (συλλ. Λεων. Βαξεβάνη, Θεσπρωτικά, Κωνσταντινούπολις, 1906).

4. Κατ' ἀνακοίνωσιν Εὐαγγέλου Παπαγεωργίου ἐκ Καρδίτσης.

5. ΚΛ, ἀρ. 1479 Β', ἐνθ' ἄν., σ. 37.

6. Αἰκκατερ. Χρυσουλάκη, ἐνθ' ἄν., σ. 384.

7. ΚΛ, ἀρ. 1159 Β', ἐνθ' ἄν., σ. 109.

8. Ἐνθ' ἄν., σ. 111.

9. ΚΛ, ἀρ. 1402 ΙΖ', σ. 269 (συλλογὴ Ἀδ. Ἀδαμαντίου, Τήνος, 1895).

οἶκον), τότε ὀνομάζονται μὲ τὸ ὄνομα τοῦ ἀνδρός, ἐὰν δὲ εἶναι ἰσχυροτέρα ἢ γυναικα, τότε τὰ παιδιὰ ὀνομάζονται μὲ τὸ ὄνομα τῆς γυναικάς· π.χ. ὁ *Γιάννης* τῇ *Σοφίᾳ*, τῇ *Χρυσάνθῃ*, τῇ *Κυριακῇ*, τῇ *Παρασκευῇ*, τῇ *Λιανῇ* κττ.»¹. Ἐν δὲ τῇ Ἑρμιονίδι «τὰ παιδιὰ καὶ αὐτὸς ὁ σύζυγος προσωνυμοῦνται ἀπὸ τὸ ὄνομα τῆς γυναικός, π.χ. ὁ *Βασίλης* τῆς *Γεωργίας*, ἥτοι ὁ ἄνδρας τῆς *Γεωργίας* κτλ.»². Εἰς τὰ Κύθηρα «τὰ παιδιὰ, ὅταν ἡ γυναικα εἶναι χήρα ἢ ὁ ἄνδρας τῆς εἶναι χρόνια ξενιτεμένος, προσωνυμοῦνται μὲ τὸ ὄνομα τῆς μητρός των· π.χ. Ἑλπιδοπούλα, ἡ κόρη τῆς Ἑλπίδας, ἢ ὁ *Μανόλης* τῆς Ἑλπίδας. Ἐπίσης παραθέτομεν καὶ τὰ ἐξῆς παραδείγματα : Ἐνας εἶχε γυναικα Ἀγλαΐαν καὶ ἐκαλεῖτο Ἀγλαΐος καὶ κατ' ἀντιμετάθεσιν Ἀγαλιός, γνωστὸν παρεπίθετον εἰς τὴν Χώραν. Ἐνας ἄλλος εἶχε γυναικα *Καικιλίαν* καὶ ὀνομάσθη *Καικίλιος* καὶ κατὰ παραφθορὰν *Τσιτσιλίος*, γνωστὸν ἐπίθετον εἰς τὰ Κύθηρα»³.

Ἐν Καρπάθῳ «πολλοὶ υἱοὶ καὶ θυγατέρες φέρουν τὸ ὄνομα τῆς μητρός καὶ οὐχὶ τοῦ πατρὸς ὡς ἐπώνυμον, χωρὶς νὰ εἶναι κατ' ἀνάγκην ὀρφανοί, ἀλλὰ ἀπὸ ἐπιτόπιον συνήθειαν ἐμφανιζομένην κυρίως εἰς τὰ πρῶτα τέκνα καὶ εἰς τὰς οἰκογενείας ἐκείνας, ἐν αἷς ἡ ὑπεροχὴ τῆς γυναικὸς ἀπέναντι τοῦ ἀνδρός φαίνεται ἀδιαφιλονίκητος»⁴.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ Ἐν Σάμῳ ἡ διεύθυνσις τοῦ οἴκου ἀφέθη εἰς τὴν σύζυγον, ἥτις ἐγένετο ὁ κύριος ρυθμιστὴς τῆς οἰκογενείας. Ὁ σύζυγος ὅλην τὴν ἡμέραν εἰργάζετο εἰς τὰ κτήματα μακρὰν τοῦ χωρίου. Ἐὰν αὐτὰ ἦσαν λίαν ἀπομεμακρυσμένα, διέμενεν εἰς τὴν ἐξοχὴν καὶ ἐπεσκέπτετο τὸ χωρίον μόνον κατὰ τὰς ἐορτάς. Ἡ προσωπικότης τοῦ ἀνδρός ἦτο περιορισμένη. Οἱ παῖδες ἤκουον τὸ ὄνομα τῆς μητρός ἀπὸ τῆς παιδικῆς των ἡλικίας καὶ αὐξάνοντες κατὰ τὴν ἡλικίαν δὲν ἐδυσκολεύοντο νὰ λαμβάνουν τοῦτο ὡς ἐπώνυμον. Ἄλλοι λόγοι εἰς τοὺς ὁποίους ὀφείλονται τὰ ἐν Σάμῳ μητρωνυμικά εἶναι, κατὰ τὸν Ν. Ζαφειρίου, οἱ ἀκόλουθοι : α) ἡ χηρεία τῆς μητρός, ἥτις κατελάμβανεν ἐν τῷ οἴκῳ τὴν θέσιν τοῦ προώρως ἀποθανόντος πατρὸς, β) ἡ ἀνάγκη τῆς διακρίσεως ἀπὸ ἄλλους ἔχοντας τὸ αὐτὸ ἐπώνυμον, γ) ὁ γάμος ἀσήμου τὸ γένος ἀνδρός μετὰ γυναικὸς εὐγενοῦς τὸ γένος, δ) ὁ γάμος ἐγγραμμάτου γυναικὸς μετ' ἀπαιδεύτου ἀνδρός κττ.⁵

1. ΚΛ, ἀρ. 1466, σ. 17 (συλλ. Δ. Κορακίτου, Γαλανᾶδες Νάξου, 1920).

2. ΚΛ, ἀρ. 1898, ἐνθ' ἀν., σ. 8.

3. ΚΛ, ἀρ. 2327, ἐνθ' ἀν., σ. 19 - 20.

4. Μ. Γ. Μιχαηλίδου - Νοῦ ἁ ρ ο υ, Νομικά ἔθιμα τῆς Καρπάθου..., σ. 131.

5. Ν. Ζαφειρίου, Τὸ μητρικὸν δίκαιον ἐν Σάμῳ, Ἀρχεῖον Σάμου, τόμ. Α', 1946, σ. 134 - 137. Βλ. γενικῶς περὶ τῶν Νεοελληνικῶν μητρωνυμικῶν τὴν μελέτην τοῦ Ν. Κ. Ἀνδρι-

Ἦδη ἄς ἴδωμεν πῶς προσφωνεῖ ἡ νύμφη τοὺς ἐν τῇ οἰκίᾳ: Ἐν Ἀνατολικῇ Θράκῃ «ἡ γυναῖκα δὲν ἔλεγε τοῦ ἀνδρός της τὸ ὄνομα· νὰ τὸ ἔλεγε τὸ εἶχαν ντροπὴ· σὰν τὸ φώναζε, ἔλεγε, ποῦ εἶσαι λεγῶ, ἔλα λεγῶ. Μπρὸς στοὺς ξένους ἔλεγε: ὁ ἀφέντης, ὁ ἀφεντάκης, ὁ δικός μου· ἂν εἶχε παιδιὰ ὁ πατέρας μας, ὁ πατέρας τους. Στὸν ἄντρα της μπροστὰ ροῦχα δὲν ἄλλαζε, τὸ βράδυ ἔσβηνε τὸ καντήλι κ' ὕστερα ξεγυμνώνονταν καὶ ἄλλαζε ἀσπρόρρουχα»¹. Ἐν Λήμνῳ «ἡ γυναῖκα ὁμιλοῦσα περὶ τοῦ ἀνδρός της εἰς τρίτον (πρόσωπον) λέγει ὁ νοικοκύρης μ'. "Ὅταν τὸν φωνάζῃ, τὸν καλεῖ μὲ τὸ ὄνομά του. Ὁ σύζυγος λέγει ἡ νοικοκυρά μ'»². Εἰς τὸ Βασιλίτσι Πυλίας, «ὅταν μιλοῦν γιὰ τοὺς ἄντρες των ἐμπρὸς σὲ ξένους, τοὺς ἀναφέρουν μὲ τὸ ὄνομά των· π.χ. ὁ Θανάσης, ὁ Γιώργης, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον οὐδέποτε γίνεται εἰς τὴν Κορώνην. Στὴν Κορώνην λέγουν πάντα ὁ νοικοκύρης μου ἢ ὁ πατέρας μας, ὅταν ἀρχίσουν καὶ κάνουν παιδιὰ. Ποτέ, οὐδέποτε θὰ ποῦν ὁ ἄντρας μου»³. Εἰς τὸ Καπλάνι Πυλίας, «ὅταν περνᾷ ἡ ἡλικία, ἀλληλοαποκαλοῦνται γέρος καὶ γριά»⁴. Τὸ ἔθιμον ἀπαντᾷ καὶ εἰς ἄλλα μέρη τῆς Ἑλλάδος, ἐν δὲ Σελίνῳ Κρήτης ἡ γρά μου σημαίνει ἡ σύζυγος μου καὶ ὁ γέρος μου ὁ ἄντρας μου⁵. Καὶ ἐν Σφακίοις ἡ σύζυγος ἀποκαλεῖ τὸν ἄνδρα της ὁ γέρος μας⁶. Ἐν Ἀγίᾳ Ἀννῇ Εὐβοίας «τὰ παλιὰ τὰ χρόνια τὸν πατέρα καὶ τὰ παιδιὰ καὶ ἡ μάννα ἔλεγαν ἀφέντης μου ... καὶ τὸν κουριάδο ἀφέντη»⁷. Ἐν Καστορίᾳ ἡ σύζυγος ἔλεγεν ὁ κύριός μου, τούτέστιν ὁ ἄντρας μου⁸. Ἐν Νάξῳ (χωρ. Καλόξυλος) ὁ τσούρης μου καὶ ἐν Ἀπειράνθῳ τῆς αὐτῆς νήσου ὁ κυούρης μου⁹ καὶ ὁ νοικοκυούρης μου. Ἡ μητέρα ἐπίσης ἐν τῷ αὐτῷ χωρίῳ ἔλεγε πρὸς τὰ παιδιὰ της ἀφέντης σας (ὁ ἀφέντης)¹⁰.

ὡ τ η, Die mittel - und neugriechischen Metronymica. (Atti e memorie dei VII Congresso Internazionale die Scienza Onomastiche, Firenze - Pisa, 1961, τόμ. II, σ. 59 - 66. Βλ. καὶ Δικ. Βαγιακάκου, Σχεδιάσμα περὶ τῶν τοπωνυμικῶν καὶ ἀνθρωπωνυμικῶν σπουδῶν ἐν Ἑλλάδι. 1833 - 1962, Ἀθηνᾶ, τόμ. 67, 1963/64, σ. 184 - 188.

1. Ἐλπιν. Σταμούλη - Σαραντῆ, ἐνθ' ἄν., σ. 73.

2. ΚΛ, ἀρ. 1160 Α', ἐνθ' ἄν., σ. 149.

3. ΚΛ, ἀρ. 1159 Β', ἐνθ' ἄν., σ. 111.

4. ΚΛ, ἀρ. 1378 Α', ἐνθ' ἄν., σ. 41.

5. ΚΛ, ἀρ. 1567, σ. 14 (συλλ. Ν. Β. Τωμαδάκη, Σέλινον Κρήτης, 1933).

6. Αἰκατερ. Χρυσουλάκη, ἐνθ' ἄν., σ. 383.

7. ΚΛ, ἀρ. 1479 Γ', ἐνθ' ἄν., σ. 94.

8. ΚΛ, ἀρ. 1100 Ζ', σ. 53 (συλλ. Μαρίας Ἰωαννίδου, Καστοριά, 1937).

9. Πρβλ. τὸ βυζαντινὸν κύρης.

10. Καὶ ἐν Κρήτῃ ἀφέντης. Κατὰ τὴν βυζαντινὴν ἐποχὴν ἦτο ἐν χρήσει καὶ ἡ λ. ἀφεντίτσης. Πρβλ. καὶ τὸ τοπωνύμιον Ἀφεντικὸ. Ἡ λ. ἀφέντης ἀπαντᾷ νῦν καὶ ὡς τίτλος κοινωνικῆς διακρίσεως.

Ἐν Ἀμυγδαλιᾷ Αἴνου «ἀφέντης προσωνυμεῖται ὑπὸ τῆς νύμφης καὶ τῶν ἄλλων μελῶν τῆς οἰκογενείας ὁ πενθερὸς καὶ ὁ ἱερεύς»¹. Ἐν Μαδύτῳ ἀφιντάκης προσεφωνεῖτο ὁ πενθερὸς παρὰ τῆς νύμφης χάριν σεβασμοῦ². Ἐν Λήμνῳ προσφωνεῖται πατέρας καὶ ἡ πεθερὰ μητέρα³. Ἐν Κονίτῃ τὸν πατέρα προσφωνοῦν ἀφέντη καὶ τὴν πενθερὰν κερά⁴. Ἐν Νάξῳ (χωρίον Γαλανᾶδες) ἡ μητέρα λέγεται κυουρά⁵, εἰς δὲ τὸ Βραχώρι Ἡπείρου κυρὰ φωνάζει ἡ νύμφη τὴν ἀδελφὴν τοῦ ἀνδρός⁶. Ἐν Ἰθάκῃ «τὸν πατέρα τὸν φωνάζουν μῶρ' ἀφέντη καὶ τὴν μητέρα μωρὲ μάννα. Αὐτὸ ἦτανε σέβας. Τὴ νόνα (γιαγιὰ) τήνε λέγαμε μωρὲ κυρὰ καὶ τὸ νόνο (παπποῦ) μπρὲ παππούλη»⁷. Εἰς τὸ Βασιλίτσι Πυλίας «τὸν πεθερὸ ἡ νύφη φωνάζει ἀφέντη ἢ πατέρα καὶ τὴν πεθερὰ μάννα»⁸. Ἀφέντη ἢ ἀφεντάκη καλεῖ ἡ νύμφη καὶ τὸν ἀνδράδελφόν της ἐν Χατζηγυρίῳ Κεσσάνης⁹. Ἐν Προύσῃ ὁ ἀνδράδελφος προσωνυμεῖτο ἀφεδάκος¹⁰, ἐν Ἀραχόβῃ Παρνασσίδος καὶ Φενεῶ Κορινθίας ἀφέντης¹¹. Ἐν Ἀγίᾳ Ἀννῇ Εὐβοίας «ἡ νύφη λέει τὴν κουνιάδα κυρασὺ, ἀφέντη δὲ τὰ κουνιάδια καὶ τὰ ἐξαδέλφια τοῦ ἀνδρός»¹². Εἰς τὸ Βραχώρι Ἡπείρου «κυρὰ φωνάζει ἡ νύφη τὴν ἀδελφὴν τοῦ ἀνδρός»¹³. Ἐν Ἡπείρῳ ἐν γένει αἱ νεώτεραι γυναῖκες προσφωνοῦν τὰς μεγαλυτέρας (πρεσβυτέρας) οὕτω : κυρά, Κυραγιάνναινα, Κυρακώσταινα κττ. Καὶ ἐν Θράκῃ τὰς ἡλικιωμένας γυναῖκας ἔλεγον κερά, κοκκῶνα, ἄμνια, θείτσα, τὸν δὲ ἡλικιωμένον μπάρομπα, νταῆ καὶ μάστρα¹⁴.

Ἀντιθέτως, εἰς τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου, καὶ μάλιστα τὴν Δωδεκάνησον καὶ τὰς Κυκλάδας, ἔχομεν διαφόρους προσφωνήσεις, ἐκφραζούσας ἀνετωτέραν τὴν θέ-

1. ΚΛ, ἀρ. 405, σ. 16 (συλλ. λέξεων ὑπὸ Σ. Παπακυριακοῦ, Ἀμυγδαλιὰ Αἴνου, 1902).

2. ΚΛ, ἀρ. 933, σ. 16 (συλλ. λέξεων ὑπὸ Ἀποστ. Οἰκονομίδου, Μάδυτος, 1890).

3. ΚΛ, ἀρ. 1160 Α', ἐνθ' ἀν., σ. 149.

4. ΚΛ, ἀρ. 1908 Α', ἐνθ' ἀν., σ. 11 - 12.

5. ΚΛ, ἀρ. 1466, ἐνθ' ἀν., σ. 260.

6. ΚΛ, ἀρ. 1432, ἐνθ' ἀν., σ. 397.

7. ΚΛ, ἀρ. 2194, ἐνθ' ἀν., σ. 555 - 556.

8. ΚΛ, ἀρ. 1159 Β', σ. 109.

9. ΚΛ, ἀρ. 229, σ. 149 (Σ. Μανασσείδου, Βιβλίον ποικίλης γλωσσικῆς ὕλης, Χατζηγύριον Κεσσάνης, 1880).

10. ΚΛ, ἀρ. 289, σ. 4 (Γ. Μακρῇ, Λεξιλόγιον, Βιθυνία, 1893;).

11. ΚΛ, ἀρ. 1153 Α', ἐνθ' ἀν., σ. 140. ΚΛ, ἀρ. 1098, σ. 198 (συλλ. Ἰ. Κακριδῆ, Κορινθία, 1924).

12. ΚΛ, ἀρ. 1479 Ζ', ἐνθ' ἀν., σ. 80.

13. ΚΛ, ἀρ. 1422, ἐνθ' ἀν., σ. 115 - 116.

14. Ἐλπιν. Σταμούλη - Σαραντῆ, ἐνθ' ἀν., σ. 74.

σιν τῆς νύμφης ἐν τε τῇ οἰκογενείᾳ καὶ τῇ κοινωνίᾳ. Οὕτω π.χ. ἐν Νάξῳ ἡ ὕπανδρος γυνὴ ἀποκαλεῖ μὲν τὸν σύζυγον ὁ νοικοκυούρης μου καὶ ἐκεῖνος αὐτὴν ἡ νοικοκυουρά μου, ἀλλ' ἡ σύζυγος ἐπίσης διατηρεῖ τὸ βαπτιστικὸν αὐτῆς ὄνομα, ὡς καὶ εἰς τὰς ἄλλας νήσους, καὶ οὐχὶ τὸ προσηγορικόν. Μόνον ὅταν γίνῃ σύστασις ὑπὸ τοῦ πενθεροῦ εἰς τρίτον πρόσωπον λέγεται ἡ νύμφη μου, ὡς συμβαίνει καὶ εἰς τὰς πόλεις. Ἐπειτα εἰς τὰς νήσους ἡ γυνὴ δὲν ἐκδίδεται εἰς γάμον κατὰ τὴν κυριολεξίαν, διότι δὲν ἐγκαθίσταται εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ γαμβροῦ, ἀλλ' ἀντιθέτως ὁ ἀνὴρ εἰσέρχεται εἰς τὰ σπίτια της, ὡς λέγουν. Οὕτως ἡ θέσις τοῦ γαμβροῦ εἶναι τρόπον τινὰ μειονεκτικὴ ἀπέναντι τῆς γυναικὸς του. «Πρὶν μισέψῃ γιὰ τὰ ξένα τὸ παλληκάρι, γράφει ὁ Γιάννης Βλαχογιάννης, ἔβανε στεφάνι πρῶτα, εἴτε ἀρραβωνιαζόταν, καὶ μὲ χρόνια γύριζε στὸ νησι καὶ στεφάνωνε τὴν σαστική του (σιάζω - συμφωνῶ). Φεύγοντας ὅμως δὲν καταδεχότανε νὰ χτίσῃ σπίτι, νὰ βαλθῇ ὁ ἴδιος νὰ τὸ χτίσῃ μὲ τὰ χέρια του· ὁ ἀντρας τὸ ἔθελε ἔτοιμο νὰ τοῦ τὸ φέρῃ ἡ νιόνυφη. Ἔτσι κι ἄλλοιῶς τὰ νησιὰ ρήμαζαν ἀπὸ τὸν ἀντρικό τους πληθυσμὸ καὶ πληθαίνανε τὰ θηλυκὰ σὰν κουνέλια. Ἀποτέλεσμα πρῶτο κοινωνικό. Οἱ ξενιτεμένοι παραδίνανε θεληματικὰ τὸ κληρονομικὸ μερίδιό τους στὴ μάννα, ἀφοῦ ἄλλη τύχη καλύτερη πηγαῖναν αὐτοὶ γυρεύοντας στὰ ξένα. Ἡ μάννα, καὶ νὰ γύριζε ὁ γιὸς ἢ ὁ ἀντρας, ἀναγνωρίζονταν ἄγραφα ταχτικὸς καὶ μόνος νοικοκύρης διαχειριστὴς καὶ μοιραστὴς τῆς ὅλης κατάστασης καὶ μάλιστα τῆς προίκας τῆς δικῆς της· ὅμως πρῶτο καὶ κύριο κομμάτι τῆς προίκας τῆς μητρικῆς ἦταν τὸ σπίτι, ποὺ δὲ μοιραζότανε, παρὰ περνοῦσε ἀκέραιο, κατὰ τὸν ἄγραφο νόμο, ἀπὸ τὴν μάννα στὴν πρώτη θυγατέρα. Ἐρχόταν ὕστερα τὸ διαμαντικό, προῖκα κι αὐτὸ τῆς μάννας, ποὺ δὲν ἔπρεπε νὰ μοιραστῇ παρὰ, κατὰ τὴν παράδοση τὴν ἀριστοκρατική, νὰ μείνῃ ἀμοίραστο καὶ νὰ περνᾷ ἀπὸ μιὰ σ' ἄλλη πρωτότοκη. Ὅσο γιὰ τὰ μικρότερα κορίτσια, πολλὰ ἀπ' αὐτὰ ἢ μέναν ἀνύπαντρα καὶ μαραινόταν ἢ πηγαίνανε καλόγριες... Ἀποτέλεσμα ἠθικό: ἀμολησιὰ τῶν κοριτσιῶν, ἦθη πολὺ ξανοιγμένα»¹. Ἐν Σκύρῳ παλαιότερον «ἡ πρωτότοκος θυγάτηρ ἐπροικίζετο σχεδὸν μὲ ὅλην τὴν περιουσίαν εἰς τρόπον ὥστε διὰ τὰς λοιπὰς πολλάκις δὲν ἀπελείπετο τίποτε»². Ἐν Σκοπέλῳ «ὕπῃρχεν ἡ συνήθεια νὰ προικίζωνται ὅλαι αἱ θυγατέρες μὲ οἰκίας»³. Εἰς τὴν Μῆλον τῶν Κυκλάδων αἱ θυγατέρες ἐκληρονόμουν τὴν μητρικήν, οἱ δὲ υἱοὶ τὴν πατρικήν περιουσίαν⁴. Τὸ αὐτὸ συνηθίζετο καὶ συνηθίζεται ἀκόμη καὶ εἰς τὰς ἄλλας νήσους τοῦ αὐτοῦ συμπλέγματος.

1. Γιάννης Βλαχογιάννης, ἐνθ' ἀν., σ. 11.

2. Λ. Χρυσανθοπούλου, Συλλογὴ τοπικῶν τῆς Ἑλλάδος συνηθειῶν, Ἀθήνησιν 1853, σ. 8.

3. Ἐνθ' ἀν., σ. 8.

4. Γ. Μαριδάκη, Ἡ ἐξ ἀδιαθέτου κληρονομικὴ διαδοχὴ εἰς τὴν νῆσον Μῆλον κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα... Ἀφιέρωμα εἰς Χ. Ν. Φραγκίσταν, Θεσσαλονίκη 1967 (ἀνάτυπον).

Ἐκτὸς τούτων, ἀξιοπρόσεκτα εἶναι καὶ τὰ ἔθιμα τὰ σχετικὰ μὲ τὴν ἐπίσκεψιν ξένου εἰς τὴν οἰκίαν, τὴν ἐν τῇ τραπέζῃ ἢ μὴ συμμετοχὴν τῆς γυναικὸς καὶ τὴν ἐν γένει ζωὴν τῆς ἐν τῇ οἰκίᾳ.

Οὕτως ἐν Σαμονίβᾳ τοῦ Σουλίου καὶ εἰς τὰ ἄλλα χωρία τῆς ἱστορικῆς ταύτης περιοχῆς, «ὅταν ἔρθῃ μουσαφίρης, ἡ γυναῖκα δὲν παρακάθεται στὸ τραπέζι. Ὑπερετεῖ μόνον καὶ εἶναι εἰς τὰς διαταγὰς τοῦ ἀνδρός»¹. Καὶ εἰς τὰ σχετικῶς προηγμένα Ζαγοροχώρια, «ἂν φιλοξενῇται ξένος, ἡ γυναῖκα σὲ πολλὰ σπίτια δὲν κάθεται στὸ τραπέζι, οὔτε αὐτὴ οὔτε τὰ θηλυκά. Οἱ γιοί, ὅταν εἶναι ἐνήλικες, κάθονται στὸ τραπέζι μὲ τὸν πατέρα. Ὅλους τοὺς σερβίρει ἡ μητέρα. Τὰ κοριτσια σπανίως παρουσιάζονται»². Ἄς σημειωθῇ ὅμως ὅτι «παλαιότερα στὸ Ζαγορίσιο σπίτι δὲν ἔμπαινε ξένος, γιατί ἡ γυναῖκα στὸ σπίτι ἦταν συνήθως μόνη μὲ τὸν ἄντρα στὴν ξενιτειά... Μόνον ἐφ' ὅσον ὑπῆρχεν ἄντρας μπορούσε νὰ φέρῃ τὸν ξένο στὸ σπίτι νὰ τὸν φιλοξενήσῃ»³. Καὶ ἐν Σφακίοις τῆς Κρήτης «δὲν παρακάθεται ἡ γυναῖκα μετὰ τῶν ξένων εἰς τὸ τραπέζι, ἀλλὰ μόνον ὁ σύζυγος ἢ, ἂν ἡ οἰκοδέσποινα ποὺ φιλοξενεῖ εἶναι χήρα, εἷς ἀπὸ τὰ ἄρρενα παιδιά της, ἐκείνη δὲ περιποιεῖται τοὺς ξένους»⁴. Ἐν Ἀνατολικῇ Θράκῃ «στὰ χωριά, ὅταν πῆγαν ἐπισκέπται, ἀφοῦ κάθονταν στὸ μεντέρι, ἡ νοικοκυρὰ στέκουνταν στὴν ἄκρῃ τῆς πόρτας, ἀρχίζε ἀπὸ τὸν μεγαλύτερο καὶ ρωτοῦσε τὸν καθένα μὲ τὴν ἀράδα ὅπως ἦταν καθισμένοι. — Πῶς εἰσθε; — Εὐχαριστῶ, καλὰ ! » Ἄν ἦταν καὶ ἄλλες γυναῖκες τοῦ σπιτιοῦ, μητέρα, ἀδελφὴ ἢ κόρη, θὰ στέκουνταν στὴν ἄκρῃ τῆς πόρτας καὶ μὲ τὴν ἀράδα ὅλες ρωτοῦσαν, ἂν καὶ ἄκουσαν ποὺ ρώτησε ἡ προηγούμενη. Ὅταν κερνοῦσαν τὸν ἐπισκέπτη, ἡ νοικοκυρὰ, γιὰ νὰ τὸν τιμήσῃ, σηκώνουνταν στὸ πόδι κ' ἔλεγε : — Μὲ τίς ὑγεῖες σας. — Νά 'σαι καλὰ»⁵. Ἐν Ἀγίᾳ Ἀννῇ Εὐβοίας παλαιότερον, «ὅταν ἦσαν μουσαφिरαῖοι, ἡ γυναῖκα δὲν παρεκάθητο στὸ τραπέζι»⁶. Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη, «ὅταν εἶναι ξένος, κάθεται στὸ τραπέζι, ἀφοῦ ὅλα τὰ ἐτοιμάσῃ»⁷. Ἀντιθέτως, ἐν Ἑρμιονίδι «ἡ γυναῖκα δὲν παραγκωνίζεται ὡς πρὸς τὴν θέσιν τῆς ἐν τῇ τραπέζῃ. Καί, ὅταν εἶναι ξένος, ἡ γυναῖκα ἔχει τὴν θέσιν της»⁸. Ἐν Κυθήροις «ἡ γυνὴ παρακάθεται εἰς τὸ τραπέζι»⁹. Ἐν

1. ΚΛ, ἀρ. 2277 Α', ἐνθ' ἀν., σ. 186.

2. ΚΛ, ἀρ. 2753, ἐνθ' ἀν., σ. 220.

3. Ἐνθ' ἀν., σ. 216.

4. Αἰκατερ. Χρυσουλάκη, ἐνθ' ἀν., σ. 384.

5. Ἐλπιν. Σταμούλη - Σαραντῆ, ἐνθ' ἀν., σ. 75.

6. ΚΛ, ἀρ. 1479 Β', ἐνθ' ἀν., σ. 37.

7. ΚΛ, ἀρ. 1475, ἐνθ' ἀν., σ. 95.

8. ΚΛ, ἀρ. 1898, ἐνθ' ἀν., σ. 8.

9. ΚΛ, ἀρ. 2327, ἐνθ' ἀν., σ. 20.

“Υδρα «στό τραπέζι κρατάγανε πάντα αὐστηρή τάξι. Τὶς καθημερινὲς τρώγανε σὲ χαμηλὸ τραπεζάκι καὶ καθόντουσαν σὲ μικρὰ ξύλινα σκαμνάκια χωρὶς ἀκουμπιστήρι τῆς πλάτης. Στὶς ἐορτὲς στρώνανε μεγάλο καὶ ψηλὸ τραπέζι καὶ καθόντουσαν σὲ καρέκλες. Ἀλλοιῶς στρώνανε τὸ τραπέζι στὶς ἐορτὲς κι ἄλλοιῶς τὶς καθημερινές. Ἀλλὰ πάντα ἄλλα μαχαιροπήρουν, ἄλλα ποτήρια, ὅλα ἄλλοιῶτικα. Ὁ καθένας εἶχε τὴ θέσι του ὠρισμένη στό τραπέζι. Κανονιζότανε τοῦ καθενοῦ ἡ θέσις μιὰ γιὰ πάντα, ἀνάλογα ἀπὸ τὴ θέσι τοῦ πατέρα καὶ τῆς μητέρας κι ἀπὸ τὴ σειρὰ ποὺ εἶχε ὁ καθένας μέσα στὴ φαμίλια. Δικὸ του πιάτο, δικὸ του ποτήρι, δικὸ του πηρούνι, κουτάλι, μαχαίρι, δικὸ του σκαμνὶ εἶχε ὁ καθένας. Ὅλα αὐτὰ εἶχανε πάρει τὸ ὄνομά τους μέσα στὴ φαμίλια. Ἀκουγες τὸ πηρούνι τοῦ πατέρα, τὸ κουτάλι τῆς μητέρας, τὸ πηρουνάκι τοῦ παπποῦ, τὸ πιάτο τῆς γιαγιᾶς καὶ ἄλλα πολλὰ τέτοια»¹. Ἐν Ἰθάκῃ «τὴ μάννα τὴ βάνανε στὴ θέσι τοῦ πατέρα, ἐπειδὴ ἐκεῖνος λείπει καὶ δὲν τὸν ξέρουνε»². Καὶ ἐν Λιβισίῳ Μάκρης Μ. Ἀσίας «παρακαθέταν κ' ἡ γυναῖκα στό τραπέζι καὶ σὲ διασκεδάσεις, ὅπως τὶς Ἀποκριές»³.

Ὅπως βλέπομεν, ἐν Ἠπείρῳ ἰδίᾳ ἡ γυναῖκα ἐξακολουθεῖ ἀκόμη σήμερον νὰ μὴ παρακάθεται εἰς τὸ τραπέζι, «ὅταν φιλεῖν ξένο». Φαίνεται ὅμως ὅτι τὸ ἔθιμον τοῦτο ἦτο καθολικώτερον ἐν Ἑλλάδι κατὰ παλαιότερους χρόνους, ὡς διηγεῖται καὶ διὰ τὴν Κύπρον ἀκόμη ὁ ἀκόμης Marcellus⁴.

Ἐν Ἠπείρῳ ὡσαύτως «οἱ νύφες δὲν πλησίαζαν στὴ γωνιά (ἐστίαν) τὸ χειμῶνα, ὅταν κάθονταν τὰ πεθερικά τους δεξιά καὶ ἀριστερά. Οἱ γάτες, ὡς μοῦ διηγούντο, εἶχαν δικαίωμα, οἱ νύφες ὄχι. Κάποτε πλησίαζαν μόνον τὰ χέρια. Διὸ καὶ ἡ παροιμία : Τὸ κρύο περνάει ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ παιδιοῦ κι ἀπὸ τὰ ποδάρια τῆς νύφης... Στὴν τάβλα ποὺ στῶναν στὴ γωνιά νὰ φᾶνε κι ὅπως συνήθως ἔβαζαν πίττες μὲ τὸ τεψὶ ὁλόκληρο χωρισμένο σὲ φιλιὰ (τεμάχια), τότε πλησίαζε καὶ ἡ νύφη νὰ φάῃ στὸ μέσο στῶμα καθισμένη στὰ γόνατα μὲ τὰ πόδια πίσω. Ἔτσι τὰ πόδια τῆς ἦταν πάντα κρύα»⁵.

Διὰ τὴν νύμφην κυκλοῦνται ἐν Ἠπείρῳ καὶ αἱ ἀκόλουθοι παροιμίαι, χαρακτηριστικαὶ τῆς ὑποδεεστέρας ἐν τῇ οἰκίᾳ θέσεώς της, τῆς καταπιέσεως αὐτῆς ὑπὸ τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας της καὶ τῆς βασανισμένης ἐκ τῶν ποικίλων ἐργασιῶν καὶ εὐθυνῶν ζωῆς της : 1) *Τὰ στραβὰ καρβέλια ἢ νύφ' τὰ κὰν'*. 2) *Ὅπως ηῤρες, νύφ', ὄχι ὅπως ἥξερεις*. 3) — *Φάε, νύφ', ζουμί*. — *Καλά 'ν' καὶ τὰ κοψίδια*. Ἡ τελευταία αὕτη

1. Ν. Γ. Χαλιόρῃ, ἐνθ' ἀν., σ. 154 - 155.

2. ΚΛ, ἀρ. 2194, ἐνθ' ἀν., σ. 64.

3. ΚΛ, ἀρ. 1480, ἐνθ' ἀν., σ. 89.

4. Π. Μ. Κοντογιάννη, ἐνθ' ἀν., σ. 133.

5. ΚΛ, ἀρ. 2753, ἐνθ' ἀν., σ. 216 - 217.

παροιμία έχει τήν ἐξῆς προέλευσιν : ὡς γνωστόν, ἡ καλὴ ἀγωγή ἐπέβαλλεν, ὅπως τὰ μικρὰ παιδιά καὶ ἡ νύμφη ἀφήνουν τὰ κοψίδια (τοῦ κρέατος) διὰ τοὺς μεγάλους, πλὴν πολλάκις ἔκαναν τὸν βλάκα, χάριν τοῦ ἰδίου των συμφέροντος¹.

Ἐντύπωσιν ἐξαιρετικὴν προκαλεῖ καὶ ἡ συνήθεια ἡ ἐπικρατοῦσα ἐν μέρει ἀκόμη καὶ σήμερον ἐν Ἡπείρῳ «νὰ πααίνῃ ἡ γυναῖκα μὲ τὰ πόδια κι ὁ ἄντρας καβάλλα. «Εἶδα στὸ Καπέτσοβο προχθές, μοῦ ἔλεγε μίαν ἡμέραν τοῦ παρελθόντος θέρους ὁ κ. Παπάζογλους, γραμματεὺς τῆς κοινότητος Τσεπελόβου (1963), μιὰ μητέρα νὰ πααίνῃ μὲ τὰ πόδια καὶ τὸ γιό της εἰκοσιπεντάρη καβάλλα»². Καὶ ἐγὼ τοῦ εἶπον ὅτι τὸ αὐτὸ ἐπανειλημμένως εἶδον εἰς τὰ Σουλιωτοχώρια καὶ ὅπου ἄλλοῦ τῆς Ἡπείρου μετέβην πρὸς ἀποθησαύρισιν λαογραφικοῦ ὑλικοῦ. Ἀντιθέτως, εἰς τὰς νήσους καὶ ἀλλαχοῦ, ὡς ἐν Λιβισίῳ Μάκρης Μ. Ἀσίας, «ἡ γυναῖκα πήγαινε καβάλλα κι ὁ ἄντρας πεζῇ κι ἀπὸ παλιὰ καὶ τώρα»³.

Σημαντικὰ διὰ τὸ θέμα μας εἶναι καὶ τὰ ἔθιμα τοῦ λαοῦ τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὴν ἀκλήρη καὶ τὴν ἐρχομένην εἰς δεύτερον γάμον χήραν, τὸ τῆς σύγκριας ἐν Μάνῃ καὶ τὸ πολλαχοῦ ἀπανωπροίκι ἢ παλληκαριάτικον. Ἀλλὰ περὶ τούτων δὲν θὰ κάμω λόγον ἐνταῦθα, περιοριζόμενος μόνον νὰ παραπέμψω εἰς τὰς σχετικὰς περὶ αὐτῶν μελέτας τοῦ Δ. Ἀ. Πετροπούλου⁴ καὶ τοῦ Π. Ἰ. Ζέπου⁵.

Ἐκ πάντων τῶν ἐθίμων τούτων σαφῶς καταφαίνεται ἡ προτίμησις τοῦ ἀνδρὸς καὶ ἡ ἐν σχέσει πρὸς αὐτὸν μειονεκτικὴ θέσις τῆς γυναικός. Τὸ κοινωνικὸν τοῦτο φαινόμενον ἔχει ἀκόμη ἀπὸ τοὺς παλαιότερους χρόνους ἰσχυρὰς ρίζας ἐκεῖ ὅπου ὁ βίος τοῦ λαοῦ διετήρησε περισσότερα στοιχεῖα ἀπὸ τὴν παράδοσιν καὶ συντηρητικότητά του, ὡς δὲ διαπιστοῦται ἐκ τῶν ὡς ἄνω παρατεθέντων παραδειγμάτων ἐκ διαφόρων τοῦ Ἑλληνισμοῦ περιοχῶν, ἡ ἡπειρωτικὴ Ἑλλάς ἔχει τὰ πρωτεῖα τῆς συντηρητικότητος καὶ καθυστερήσεως ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν νησιωτικὴν, ἐνθα αἰετοτε ἔπνευσεν ἄνεμος ἡμερωτέρων ἐθῶν, εὐρυτέρων ἀντιλήψεων, μεγαλυτέρας ἐλευθερίας καὶ χειραφετήσεως τῆς γυναικός.

Εἰς παλαιότερους χρόνους, καὶ δὴ κατὰ τὴν τουρκοκρατίαν, αἱ γυναῖκες τῆς Ἑλλάδος εἷς τε τὰ χωρία καὶ τὰς πόλεις, ὅπως καὶ εἰς ὅλην τὴν Ἀνατολήν, καὶ ἐντὸς τοῦ οἴκου ἀκόμη δὲν συνεχρωτίζοντο μετὰ τῶν ἀνδρῶν. Τὰς ἡμέρας τὰς διήρχοντο

1. ΚΛ, ἀρ. 2740, ἐνθ' ἀν., σ. 14,17.

2. ΚΛ, ἀρ. 2753, ἐνθ' ἀν., σ. 221.

3. ΚΛ, ἀρ. 1480, ἐνθ' ἀν., σ. 90.

4. Δ. Ἀ. Πετροπούλου, Ἡ ἀκλήρη εἰς τὰ ἔθιμα τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ, Ἐπετηρ. Λαογραφ. Ἀρχείου, τόμ. Ζ' (1952), ἐν Ἀθήναις 1953, σ. 28 - 44.

5. Π. Ἰ. Ζέπου, «Παλληκαριάτικον» ἢ «ἀγριλίκιον», Πελοποννησιακά, τόμ. Ε', 1962, σ. 322 - 347.

εἰς ἴδια δωμάτια μόναι¹. Εἰς τὰς δύο ἀντιμετώπους πλευρὰς τῆς κυρίας αἰθούσης, ἢ ὅποια κατεῖχεν εὐρύτατον χῶρον τῆς οἰκίας, ἔκειντο τὰ ἰδιαίτερα δωμάτια τῶν ἀνδρῶν εἰς τὴν μίαν καὶ τῶν γυναικῶν εἰς τὴν ἄλλην. Μόνον δὲ κατὰ τὰς ἐπισήμους ἐορτὰς καὶ κατὰ τὴν ὀνομαστικὴν τοῦ πατρὸς — ὁ πατὴρ κυρίως ἐώρταζε τὴν ὀνομαστικὴν του — συνεκεντροῦντο [εἰς τὰς πόλεις] ἄνδρες καὶ γυναῖκες εἰς τὴν μεγάλην αἴθουσαν καὶ συνεώρταζον καὶ συνευθύμουν². Ἀντιθέτως, εἰς τὰ χωρία αὗται παρηκολούθουν τὰ τῆς ἐορτῆς τοῦ πατρὸς εὐρισκόμεναι ὀπισθεν τῶν καφασίων τῶν οἰκιῶν. Τὸ πλεῖστον τοῦ χρόνου ἐν τῇ οἰκίᾳ διήρχοντο εἰς τὰ προωρισμένα δι' αὐτὰς δωμάτια κλεισταὶ καὶ ἀθέατοι εἰς τοὺς ἄνδρας. Ἐκεῖ ἐπεδίδοντο εἰς τὰ οἰκιακὰ ἔργα. Ἐκεῖ ἔρραπτον, ἐκέντων, ἔκλωθον καὶ ὕφαινον, ὡς καὶ κατὰ τοὺς Ὀμηρικοὺς χρόνους. Ἀπαραιτήτως εἶχον πλησίον των καὶ τὸν ἀργαλειόν, μὲ τὸν ὅποῖον εἰργάζοντο, ἐνῶ συγχρόνως ἐτραγούδουν πολλάκις³. Καὶ ἀπὸ τὰ παράθυρα τῶν δωματίων τούτων, ὅταν ᾔσαν πρὸς τὸν δρόμον, ἔβλεπαν τοὺς περαστικούς. Ἡ θεὰ δὲ αὕτη ἦτο μία ἀπὸ τὰς συνήθεις ψυχαγωγίας των. Τὰ παράθυρα ὅμως εἶχαν δικτυωτὰ καφάσια, ὥστε αἱ γυναῖκες παρετήρουν μὲν τοὺς περαστικούς, δὲν παρετηροῦντο ὅμως ὑπ' αὐτῶν⁴. Ἰδιον καλῆς ἀνατροφῆς ἐθεωρεῖτο νὰ μὴ ἐκτίθενται αἱ γυναῖκες εἰς τὰ βλέμματα τῶν ἀνδρῶν, καὶ τῶν οἰκείων ἀκόμη, ἐκτὸς ἂν ᾔσαν ἡλικιωμένοι πλέον. Αἱ κόραι μάλιστα σπανίως παρουσιάζοντο καὶ ἀκόμη σπανιώτερον ἐξήρχοντο⁵.

Κύριος λόγος τοῦ περιορισμοῦ τῶν γυναικῶν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἦτο ὅτι οἱ Τοῦρκοι, ἔχοντες καὶ οὗτοι τὰς γυναῖκας των περιορισμένας ἐντὸς τῶν οἰκιῶν, δὲν ἠγείχοντο νὰ βλέπουν νὰ περιφέρωνται εἰς τοὺς δρόμους αἱ χριστιαναί, ἀκάλυπτοι μάλιστα καὶ ἀδιάφοροι πρὸς τὰ βλέμματα τῶν ἀνδρῶν. Καὶ τὰς ἐνοχλοῦσαν οὐ μόνον μὲ ἄσεμνα βλέμματα, ἀλλὰ καὶ μὲ λόγους ἀπρεπεῖς καὶ ἄλλα τολμηρότερα πειράγματα⁶.

Ἡ ἀπομόνωσις αὕτη εἶχεν, ὡς ἦτο ἐπόμενονον, δυσάρεστα ἀποτελέσματα. Καὶ πρῶτον αἱ γυναῖκες ὑπεβιβάζοντο οὕτως εἰς πρόσωπα ὑπηρετικά. Ἡ ἀπουσία τῆς γυναικὸς ἀπὸ τὴν ἐν γένει κοινωνικὴν κίνησιν, ἰδίᾳ εἰς τὰ χωρία, εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα, ὅτε συνέβαινε νὰ παρουσιάζωνται ἀκόμη καὶ εἰς τοὺς οἰκειοτάτους των, νὰ καταλαμβάνωνται ἀπὸ τόσῃν συστολήν, «ὥστε καμμία εὐχαρίστησις δὲν προήρχετο οὔτε εἰς αὐτὰς οὔτε εἰς τοὺς ἄνδρας⁷».

1. Π. Μ. Κοντογιάννη, ἐνθ' ἄν., σ. 132.

2. Ἐνθ' ἄν., σ. 132.

3. Ἐνθ' ἄν., σ. 132.

4. Ἐνθ' ἄν., σ. 132 - 133.

5. Ἐνθ' ἄν., σ. 133.

6. Ἐνθ' ἄν., σ. 133 - 134.

7. Ἐνθ' ἄν., σ. 134.

Κατάλοιπα τῆς ἐποχῆς τῆς τουρκοκρατίας εἶναι τὰ κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ἰσχύοντα ἔθιμα τοῦ περιορισμοῦ τῆς νεαρᾶς γυναικὸς καὶ τῆς χρησιμοποίησεως αὐτῆς ὡς ὑπηρετικοῦ σχεδὸν προσώπου ἐν τῇ οἰκίᾳ καὶ ἐκτὸς αὐτῆς, τῆς συστολῆς καὶ δουλείας τῆς νεονύμφου ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ γαμβροῦ, τῆς ὑποτιμήσεως αὐτῆς ὑπὸ τῶν πενθερικῶν της καὶ τοῦ ὑπερβολικοῦ σεβασμοῦ της πρὸς τὸν ἄνδρα, τοὺς γονεῖς καὶ τοὺς οἰκείους του.

Ὅτι ἡ ὑποτίμησις καὶ μειονεκτικὴ τῆς γυναικὸς θέσις ἐν τῷ οἴκῳ καὶ τῇ κοινωνίᾳ δὲν ἀπαντᾷ μόνον κατὰ τὴν τουρκοκρατίαν, ἀλλ' ἀσφαλῶς καὶ εἰς παλαιότερους χρόνους, δὲν δύναται, νομίζω, ν' ἀμφισβητηθῇ. Ὡς εἶδομεν, ἡ γέννησις θήλεος καὶ κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους δὲν ἦτο εὐχάριστον γεγονός, παιδιὰ δὲ τότε, ὡς καὶ σήμερον πολλαχοῦ, ἐλέγοντο μόνον τὰ ἄρρενα¹. Ὁ δὲ περιορισμὸς τῶν γυναικῶν ἐν τῷ οἴκῳ, ἡ θαλάμευσις, ἦτο καὶ τότε συνήθης, ὡς καὶ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα.

Ὡς εἶναι γνωστόν, ὁ Φωκυλίδης ἔλεγε : «Παρθενικὴν δὲ φύλασσε πολυκλείστοις θαλάμοισι μηδέ μιν ἄχρι γάμων πρὸ δόμων ὀφθῆναι ἐάσης»².

Ἀποτέλεσμα τῶν ἀντιλήψεων περὶ περιορισμοῦ τῶν γυναικῶν ἦτο ὁ χωρισμὸς τῶν φύλων εἰς περιστάσεις, καθ' ἃς συνέπιπτε νὰ συγκεντρωθοῦν ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἄνδρες καὶ γυναῖκες. Ἀπρεπὲς π.χ. ἐθεωρεῖτο παρὰ Βυζαντινοῖς ὑπανδρὸς γυνὴ νὰ παρευρίσκεται εἰς συμπόσιον ἀνδρῶν, ἔτι δ' ἀπρεπέστερον οἱ γονεῖς νὰ καθίζουν τὰς θυγατέρας των εἰς τράπεζαν διασκεδάζόντων. Ἐπίσης ἡ παρθένος σπανίως ἔπρεπε νὰ ἐξέρχεται τοῦ οἴκου, νὰ ἐκθυρίζη, ὡς ἔλεγον. Αἱ γυναῖκες ἐξήρχοντο ἐλευθέρως μόνον εἰς ἐξαιρετικὰς περιστάσεις, ὡς ἐν καιρῷ σεισμοῦ, ἐφόδου πολεμίων, ἀλώσεως πόλεων κλπ.³ Τὸ αὐτὸ ἔθος ἐπεκράτει καὶ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, ὡς π.χ. συνέβη κατὰ τὴν ἐν Χαιρωνείᾳ ἡτταν τῶν Ἀθηναίων· μόλις ἔφθασεν ἡ εἰδησις εἰς τὰς Ἀθήνας, ὁ ρήτωρ Λυκοῦργος λέγει ὅτι ἐξῆλθον αἱ γυναῖκες εἰς τὰς θύρας τῶν οἰκιῶν ἐρωτῶσαι ἂν ἔζων ὁ σύζυγος, ὁ πατήρ κττ.⁴

Ὡσαύτως, κατ' ἀρχαῖον ἐλληνικὸν ἔθος, τῆς γυναικὸς κύριον γνώρισμα ἐθεωρεῖτο τὸ σιωπᾶν· ὁ Αἴας ἐν τῷ ὁμωνύμῳ δράματι τοῦ Σοφοκλέους λέγει πρὸς τὴν

1. Φ. Ἰ. Κουκουλέ, Τὰ κατὰ τὴν γέννησιν καὶ τὴν βάπτισιν ἔθιμα τῶν Βυζαντινῶν, Ἐπετ. Ἐταιρ. Βυζαντινῶν Σπουδῶν, τόμ. ΙΔ', 1938, σ. 90 - 91. Τὸ ὅ Αὐτοῦ, Βυζαντινῶν βίος καὶ πολιτισμὸς, τόμ. Β', μέρ. ΙΙ, ἐν Ἀθήναις 1948, σ. 164 - 165.

2. Παλατινὴ Ἀνθολογία, 474.

3. Φ. Ἰ. Κουκουλέ, Βυζαντινῶν βίος καὶ πολιτισμὸς..., ἐνθ' ἄν., σ. 173.

4. Χ. Βουλοδήμου, Δοκίμιον περὶ τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, τόμ. Α', ἐν Ὀδησσῷ 1875, σ. 163, ἐνθα αἱ σχετικαὶ παραπομπαὶ εἰς τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς.

Τέκμησσαν (στίχ. 293): «γύναι, γυναιξὶ κόσμον ἢ σιγὴ φέρει»¹. Ἡ παρρησία, κυριώτατον γνώρισμα τῆς τῶν Ἑλλήνων ἐλευθερίας, ἔλειπε καὶ ἀπὸ τὰς γυναῖκας τῶν ἡρωϊκῶν χρόνων, διότι ὁ Τηλέμαχος λέγει πρὸς τὴν μητέρα :

ἀλλ' εἰς οἶκον ἰοῦσα τὰ σαντῆς ἔργα κόμιζε,
 ἱστὸν τ' ἡλικάτην τε, καὶ ἀμφιπόλοισι κέλευε
 ἔργον ἐποίχεσθαι· τόξον δ' ἄνδρεσσι μελήσει².

Σημειωτέον δ' ὅτι παρὰ ταῦτα τόσον ὁ Ὅμηρος, ὅσον καὶ οἱ κατόπιν τραγικοὶ ποιηταὶ τῆς ἀρχαιότητος παροισιάζουν τὰς γυναῖκας τῆς ἐποχῆς των νὰ ἔχουν μίαν ἀνεξαρτησίαν, συνδυαζομένην μὲ τὴν ἀξιοπρέπειαν. Τὸ περίεργον εἶναι ὅτι εἰς τὴν δημοκρατικὴν πολιτείαν τῶν Ἀθηναίων αἱ γυναῖκες ἦσαν μᾶλλον περιορισμέναι³, ἐνῶ εἰς τὴν ὀλιγαρχικὴν πολιτείαν τῆς Σπάρτης ἦσαν περισσότερο ἐλεύθεραι, διότι ἡ θήλεια νεολαία μετεῖχε καὶ τῶν γυμνασίων τῆς ἄρρενος. Εἰς τὰ γυμναστήρια, ἐνθα ἡσκούντο αἱ νεάνιδες, ἐγνωρίζοντο μὲ τοὺς νέους, τοὺς ὁποίους κατόπιν ἐλάμβανον ὡς συζύγους. Ἐνῶ ὅμως ὑπῆρχεν ἐλευθερία εἰς τὰς παρθένους, ὅπως ἀνατρέφονται οὕτω μετὰ τῶν νέων, ἀντιθέτως διὰ τὰς ἐγγάμους ἰσχυροὶ περιορισμοὶ κατὰ τὰς ἐξόδους τῶν ἐκ τοῦ οἴκου, διότι ὑπεχρεοῦντο μάλιστα κατ' αὐτὰς νὰ καλύπτουν τὸ πρόσωπον. Τὸ ἔθιμον τοῦτο, κατὰ τὸν Χάριλλον, βασιλεῦς τῆς Σπάρτης, ἐδημιουργήθη ἐκ τῆς ἀνάγκης, ἵνα αἱ μὲν κόραι εὗρουν συζύγους, αἱ δ' ἐγγαμοὶ τοὺς διατηρήσουν⁴.

Εἰς τὴν βασιλευομένην ἀρχαίαν Μακεδονίαν αἱ γυναῖκες εἶχον σπουδαίαν θέσιν εἰς τὴν οἰκογενειακὴν καὶ κοινωνικὴν ζωὴν, ἀπὸ τὰ μακεδονικὰ δὲ ἔθιμα ἐπηρεάσθη ἡ θέσις τῆς γυναικὸς καὶ κατὰ τοὺς ἐλληνιστικοὺς χρόνους. Οἱ στωικοὶ ἔτειναν εἰς τὴν γυναικείαν χειραφέτησιν. Ἡ ἐκπαίδευσις διὰ τὰς γυναῖκας ἦτο δικαίωμα, εὐρίσκομεν δὲ μεταξὺ τῶν μαθητῶν τῶν φιλοσόφων καὶ πλείστας μαθητρίδας, ὅπως καὶ σπουδαίας ζωγράφους καὶ ποιητρίδας. Ἀλλ' αὐτὰ δὲν ἦσαν κανὼν, ἦσαν ἐξαιρέσεις.

Ὡς πρὸς τὸν γάμον καὶ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα καὶ κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους τὸν λόγον εἶχον οἱ γονεῖς. Ἡ βυζαντινὴ ἡδύνατο νὰ ὑπανδρευθῇ, ὅτε συνε-

1. Πρβλ. καὶ Π α ὕ λ ο ν, Πρὸς Κορινθίους Α', 14, 34.

2. Ὀδυσσ. φ. 350 - 352.

3. Μόνον ἡ ἐκτέλεσις θρησκευτικοῦ καθήκοντος ἀπετέλει περίπτωσιν ἀνεκτὴν ὑπὸ τοῦ ἀνδρὸς διὰ τὴν ἐξοδὸν τῆς γυναικὸς ἐκ τῆς οἰκίας. Οὕτω π.χ. εἰς τὴν πομπὴν τῶν Παναθηναίων μετεῖχον νεάνιδες κανηφόροι καὶ φέρουσαι ὑδρίας. Ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλλας περιπτώσεις ἀναγκαίας πληρώσεως βιοτικῶν ἀναγκῶν ἐξήρχοντο τοῦ οἴκου.

4. Π λ ο υ τ ᾶ ρ χ ο υ, Ἠθικὰ Λακων. ἀποφθέγματα, Χάριλλος 2.

πλήρωνε τὸ 12ον ἢ 13ον ἔτος τῆς ἡλικίας της, ἴσχυε δὲ δι' αὐτὴν ὅ,τι λέγει ὁ Εὐριπίδης ἐν τῇ 'Ανδομάχῃ (στ. 987) :

*νυμφευμάτων μὲν τῶν ἐμῶν πατὴρ ἐμὸς
μέριμναν ἔξει κοῦκ ἐμὸν κρίνειν τάδε.*

'Εν δὲ τῇ οἰκίᾳ «ἡ σύζυγος τοῦ ἰδίου σώματος οὐκ ἐξουσιάζει, ἀλλὰ δούλη ἐστὶ τοῦ ἀνδρός»¹. "Ὅπως δὲ συμβαίνει σήμερον εἰς πολλὰ χωρία τῆς 'Ελλάδος, οὕτω καὶ κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους, ὁ σύζυγος ἀπεκαλεῖτο ὑπ' αὐτῆς αὐθέντης².

Πρὸς τούτοις ἐν τῷ συνόλῳ των καὶ παλαιότερον καὶ κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους αἱ γυναῖκες ἰδίᾳ τῆς ὑπαίθρου ἐστεροῦντο γραμματικῶν γνώσεων. 'Επίσης σπανιώτατα ἐξενιτεύοντο ἐκ τῶν χωρίων εἰς τὰς πόλεις τοῦ ἐσωτερικοῦ ἢ εἰς τὸ ἐξωτερικόν, ἐξαιρέσει νησιωτισσῶν, αἱ ὁποῖαι μετέβαινον εἰς τὰς πόλεις ὡς ὑπηρέτριαι. Καὶ αὐτὰ συνέτεινον εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῆς κοινωνικῆς τῆς γυναικὸς καταστάσεως. Καθ' ὅσον ὅμως προώδευε καὶ προοδεύει ἡ ἐξημέρωσις τῶν ἡθῶν καὶ ὁ ἄλλος ἐξευγενισμός, περιορίζετο καὶ παρεμερίζετο ὁ περιορισμὸς καὶ ἡ μείωσις τῆς γυναικὸς³.

Τὴν μεταβολὴν ἐπέφερεν ἡ ἀλλαγὴ τῶν οἰκονομικῶν καὶ τεχνικῶν ὅρων διαβιώσεως, ἡ ἀνάπτυξις τῆς συγκοινωνίας, τῆς παιδείας, καὶ ἡ εἰσαγωγὴ τοῦ δυτικοῦ πολιτισμοῦ καὶ τρόπου ζωῆς, ὁ ὁποῖος ὡς ἀκατάσχετος χεῖμαρρος κατεπλημμύρισε καὶ τὴν 'Ελλάδα, ἀφ' ἧς κυρίως ἀπηλευθερώθημεν τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ καὶ ἀφ' ἧς ἐπυκνώθη ἡ ἐπικοινωνία μας μὲ τὸν ἔξω κόσμον ἰδίᾳ κατὰ τοὺς τελευταίους καιροὺς.

'Αθῆναι, Μάϊος 1965.

RÉSUMÉ

La situation sociale de la femme grecque d'après quelques coutumes populaires

par Dem. B. Economidis

L' étude comporte deux chapitres. Dans le premier l'auteur cite et examine des coutumes actuelles et des conceptions provenant de différentes régions du monde grec et se rapportant à la préférence des enfants

1. 'Ιω. Χρυσόστομος, Migne P. G., τόμ. 61, στ. 152.

2. Φ. 'Ι. Κουκουλέ, ἐνθ' ἀν., σ. 192.

3. Εἰς τὰς πόλεις μάλιστα ἐδημιουργήθησαν σωματειακαὶ ὁργανώσεις χειραφετήσεως τῆς γυναικὸς. Βλ. π.χ. Δ. 'Α. Γληνοῦ, Γυναικεῖος ἀνθρωπισμός, 'Αθῆναι 1921.

mâles, aux coutumes relatives à la naissance d'un enfant, à la qualification de la fille comme «l'élément faible» de la famille, aux rites magiques auxquels on recourt pour éviter les naissances successives de filles, aux proverbes et phrases proverbiales concernant l'existence d'une ou de plusieurs filles dans une famille. Ensuite l'auteur remonte à l'époque byzantine et donne un bref aperçu des coutumes analogues de cette époque ; il accepte l'influence de concepts grecs anciens et juifs sur les coutumes byzantines. Suit un examen de coutumes et de conceptions identiques des Grecs anciens, des Turcs et d'autres peuples européens et primitifs concernant la naissance d'une fille. D'après ces coutumes on peut tirer des conclusions quant à la situation de la femme tant à l'époque actuelle qu'aux temps plus anciens.

Dans le second chapitre l'auteur examine les coutumes du peuple grec relatives au mariage de la jeune fille et à sa situation en tant que femme mariée dans la maison conjugale et dans la société. Il parle longuement de l'internement de la femme grecque, surtout pendant les années qui ont précédé la 2ème guerre mondiale, des régions de la Grèce où cet internement a été plus strict ou, au contraire, moins rigoureux et mentionne les causes de ce phénomène. Les renseignements à propos des occupations auxquelles s'adonna pendant des siècles et continue à s'adonner, dans les campagnes, la femme grecque, sont très intéressants.

La situation sociale de la femme dans la maison, dit l'auteur, se manifeste, entre autres, dans le passage sous silence de son nom et dans la façon dont elle est appelée par les membres de la famille de son époux. Il est souligné que les appellations de la femme mariée chez les insulaires démontrent une situation plus aisée et plus libre de celle-ci par comparaison à la «servitude» de la femme de la Grèce continentale. Les coutumes mentionnées, surtout les coutumes de l'Épire, sont caractéristiques de ce fait : ce qu'on observe pendant la visite d'un étranger à la maison, la participation ou non de la femme à la table pendant les repas et, en général, sa vie dans la maison de son mari.

Avant de terminer le second chapitre l'auteur remonte de nouveau à l'époque de la domination turque, à Byzance et à la Grèce antique. En parlant de la «θαλάμεισις» des anciens et de l'internement des femmes chez les Byzantins et les Grecs de l'époque post-byzantine, il trouve dans ces coutumes les racines de coutumes observées aujourd'hui.

Aux derniers temps la claustration a été abandonnée, tout comme la dépréciation de la femme grecque. Ce changement est dû au changement des conditions économiques et techniques de la vie, au développement des communications et de l'instruction et à l'introduction de la civilisation et de la façon de vivre occidentales en Grèce, en particulier après la révolution grecque (1821) et depuis que les relations avec l'étranger sont devenues plus intenses.

Π Ρ Ο Σ Θ Η Κ Η

εἰς τὰς σελ. 79 καὶ 95 τοῦ 9/10 τόμου τῆς 'Επετ.
τοῦ Λαογρ. 'Αρχ., (1955 / 57) ἐν 'Αθήναις 1958.

Εἰς τὰς δημῳδεις ἑλληνικὰς παραδόσεις περὶ τῆς 'Αγίας Παρασκευῆς προσ-
θέτω καὶ τὰς περιλαμβανομένας εἰς τὰ ἐξῆς δημοσιεύματα καὶ λαογραφικὰ χειρό-
γραφα : 1) 'Α λ ε ξ. Κ. Χ α τ ζ η γ ά κ η, Παραδόσεις τ' 'Ασπροποτάμου, Τρί-
καλα 1948, σ. 116 - 127. 2) Τ ο Ὑ Α ὐ τ ο Ὑ, 'Εκκλησίαι Κρήτης. Παραδόσεις,
Ρέθυμνο 1954, σ. 103 - 108, 132, 177 - 178. 3) Ψ ω. Β ο γ ι α τ ζ ί δ ο υ, Γλῶσ-
σα καὶ λαογραφία τῆς νήσου 'Ανδρου. Α', ἐν 'Αθήναις 1949, σ. 212. 4) Γ. 'Α. Μ έ-
γ α, 'Η 'Αγία Παρασκευὴ (παραδόσεις ἀπὸ τὸ Βλαχώρι τῆς Θεσπρωτίας), Λαογρα-
φία, τόμ. ΙΖ', ἐν 'Αθήναις 1957 - 1958, σ. 616 - 617. 5) 'Α γ γ ε λ ι κ ῆ ς Μ ε-
τ α λ λ ι ν ο Ὑ, Θρυλλος περὶ τῆς 'Αγίας Παρασκευῆς τῶν Βασιλικῶν Χαλκιδικῆς,
Χρον. Χαλκιδικῆς, τεῦχ. 2, 1961, σ. 228 - 229. 6) ΚΛ (Κέντρον Λαογραφίας τῆς
'Ακαδημίας 'Αθηνῶν), ἀρ. 2277 Α', σ. 140 (συλλ. Δ. Β. Οἰκονομίδου, Σουλιω-
τοχώρια, 1958). 7) ΚΛ, ἀρ. 2303, σ. 6 - 7, 168, (συλλ. Στεφ. 'Ημέλλου, Νάξος
[Φιλότι] 1959). 8) ΚΛ, ἀρ. 2392, σ. 26 - 73 (τοῦ Αὐτοῦ, Θράκη [Ἰβδηρα]
1961). 9) ΚΛ, ἀρ. 2250, σ. 21 (συλλ. Δ. Λουκάτου, Παξοί, 1957). 10) ΚΛ, ἀρ.
2340, σ. 183 - 185 (Γ. Κ. Σπυριδάκη, Λαογραφ. ἀποστολὴ εἰς Κέα, 1960). 11)
Χ. Γ. Κ α τ σ α λ ί δ ο υ, 'Η Δωδώνη, τόμ. Α' (1931 - 1932), 'Αλεξάνδρεια
Αἰγύπτου 1931, σ. 194 - 195. 12) ΚΛ, ἀρ. 2301, σ. 163 (συλλ. Δ. Λουκά-
του, Σμόκοβον Καρδίτσης 1959).

Εἰς δὲ τὰ λατρευτικὰ ἔθιμα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, τὰ ἀφορῶντα εἰς τὴν 'Αγίαν,
ἃς προστεθοῦν καὶ τὰ γινόμενα κατὰ τὴν 26ην 'Ιουλίου εἰς τὸ Π λ α τ α ν ό ρ ρ ε υ-
μ α (πρώην 'Ορτάκι, χωρίον κείμενον εἰς τοὺς πρόποδας τῶν Πιερίων), εἰς τὸ πλη-
σίον Μ ο σ χ ο χ ώ ρ ι ο ν, ἐν Κ υ θ ή ρ ο ι ς, ἐν Ζ α β έ ρ δ α καὶ ἐν 'Α γ ί α Κ υ-

ριακή Θεσπρωτίας (πρώην Ποπόβω). ΚΛ, αρ. 2331, σ. 6 (συλλ. Ν. Παπαευαγγέλου, Πλατανόρρευμα, 1960). ΚΛ, αρ. 2327, σ. 345 - 346 (συλλ. Ί. Π. Κασιμάτη, Κύθηρα, 1959). Δ. Λουκάτος, ἐν Ἑπετ. Λαογρ. Ἀρχ., τόμ. 11 - 12, σ. 166, σημ. 1. ΚΛ, αρ. 2277 Δ', σ. 140 κ. ἐξ. (συλλ. Δ. Β. Οἰκονομίδου, Σουλιωτοχώρια, 1958).

Δ. Β. Οἰκονομίδης

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΑΡ ΑΙΩΡΑΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΚΑΙ ΤΟΥΣ ΛΟΙΠΟΥΣ ΛΑΟΥΣ ΤΗΣ ΧΕΡΣΟΝΗΣΟΥ ΤΟΥ ΑΙΜΟΥ*

ΥΠΟ

ΓΕΩΡΓ. Κ. ΣΠΥΡΙΔΑΚΗ

Ἡ αἰώρησις παραλλήλως πρὸς τὴν χρῆσιν τῆς ὥς μέσου διασκεδάσεως, ἰδίᾳ τῶν μικρῶν παιδιῶν, πολλαχοῦ καὶ διὰ τὴν λίκνισιν τοῦ βρέφους πρὸς ὕπνον, ἀπαντᾶται ἔτι καὶ ὑπὸ μορφὴν τελετουργικὴν εἰς εἰδικὰς περιστάσεις τοῦ βίου. Ὑπὸ τὴν τελευταίαν μορφὴν ἠσκειτο αὕτη εἰς τὸν ἑλληνικὸν κόσμον μέχρι καὶ τῶν νεωτέρων χρόνων (μάλιστα ἕως τὸ 1920, εἰς τινὰς τόπους ἀκόμη καὶ μετὰ τὸ 1950), ἔπειτα δὲ καὶ εἰς ἄλλους λαούς, τόσον τῆς χερσονήσου τοῦ Αἴμου, ὅσον καὶ ἄλλων περιοχῶν τῆς Εὐρώπης (Ρωσίας, Βαλτικῶν χωρῶν (Ἑσθονία, Λεττονία, Λιθουανία), Ἰταλίας (Καλαβρία), Ἰσπανίας), ἔπειτα τῆς Βορείου Ἀφρικῆς, μάλιστα δὲ τῆς Ἀσίας (Ἰνδία, Σιάμ, Ἰνδονησία, Κορέα), τῆς Βορείου Ἀμερικῆς κ.ἄ.¹

Εἰς τὸν ἡπειρωτικὸν χῶρον τῆς Ἑλλάδος, ὡς καὶ εἰς τὸν νησιωτικὸν ἕως τὴν Κύπρον πρὸς ἀνατολὰς, ἔπειτα καὶ εἰς τὸν ἑλληνισμὸν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἕως τὴν Τραπεζοῦντα καὶ τὴν Καππαδοκίαν πρὸς ἀνατολὰς, ὡς καὶ εἰς τὸν τῆς Ἀν. Θράκης (ἐκ τῆς πολεμικῆς καταστροφῆς τῆς Ἑλλάδος τοῦ 1922 μεταναστεύσαντα καὶ ἐγκατασταθέντα εἰς αὐτὴν τὸ 1923) ἡ αἰώρα αὕτη, δηλ. ἡ μὲ τελετουργικὸν τυπικόν, ἐλάμβανε χώραν κυρίως κατὰ τὸ Πάσχα, ἀπὸ τῆς Κυριακῆς ἢ τῶν ἐπομένων ἡμερῶν, τῆς Δευτέρας ἢ τῆς Τρίτης εἰς τὴν Ἀνατολ. Θράκην, Μικρὰν Ἀσίαν (Σμύρ-

Συνομογραφίαι:

J. G. Frazer = James George Frazer, The Golden Bough, A Study in Magic and Religion, Part III (The dying Cod)³, New York 1966.

ΚΛ = Κέντρον Ἑρεῦνης τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας (Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν).

ΣΛ = Σπουδαστήριον Λαογραφίας μετὰ προσηρτημένης Λαογραφικῆς Συλλογῆς (Ἀρχεῖον Λαογραφικῆς ὕλης) τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.

ΧΦ. = χειρόγραφος ἢ δακτυλογραφημένη Λαογραφικὴ συλλογή.

* Ἡ μελέτη αὕτη ἀποτελεῖ εὐρυτέραν ἀνάπτυξιν συντόμου ἀνακοινώσεως ἐπὶ τοῦ θέματος εἰς τὸ Γ' Διεθνὲς Συμπόσιον Βαλκανικῆς Λαογραφίας εἰς Ἀχρίδα Γιουγκοσλαβίας τὴν 7-8 Ἰουλίου 1973.

1. Βλ. εἰς J. G. Frazer, σ. 150 ἐξ., 156 ἐξ., 277 ἐξ. Sartori, Schaukeln, Handw. d. deutschen Aberggl. VII, Berlin - Leipzig 1935/36, στ. 1017 - 19.

νη, Ἀδραμύττιον, Κυδωνία, Βιθυνία, Πόντος) ¹, εἰς Λῆμνον, Ἴον, Χίον, Κάρπαθον, Κρήτην, Μῆλον, Ἀρκαδίαν (Καρύταιναν), Κύπρον κ.ά.², ἀπαραιτήτως δὲ κατὰ τὴν ἐορτὴν τοῦ Ἀγ. Γεωργίου, ὡς εἰς Ρόδον, Ἡλείαν (Κούμουρα, Λαμπέτιον), Μεσσηνίαν (Βασιλίτσι, Κορώνη, Καπλάνι, Μανιάκι, Τζαϊζι), Εὐβοίαν, Ἐλασσόνα (Κρυόβρυσση), Ζαγοράν, Καστορίαν (Ζευγοστάσιον), Δ. Θράκην (Ἀβδηρα, Κιμμέρια), Ἀνατ. καὶ Βορ. Θράκην (πρόσφυγες ἐκ Βιζύης, Κεσσάνης, Χρούπιστας, Μεσημβρίας), Μακεδονίαν (περιοχαὶ νομῶν Πέλλης, Φλωρίνης, εἰς Μαλάφτσαν κ.ά.), Ἀἰβαλὶ Μ. Ἀσίας κ.ά.³ Διήρκει δὲ ἐπὶ μίαν ἐβδομάδα, ἥτοι ἕως τὴν Κυριακὴν τοῦ Θωμᾶ (Νάξος, Σάμος)⁴, ἢ ἐπὶ 40 ἡμέρας μέχρι τῆς Ἀναλήψεως: Σάμος, Ρόδος,

1. Λαογρ. 10 (1929), σ. 267. ΚΛ, χφ. 229, σ. 276 (Αἶνος). Ν. Καρτσωνάκη - Νάκη, Θυμᾶμαι τῇ Σμύρνῃ, (Ἀθῆναι 1972), σ. 16. Ξενοφ. Ἀκογλοῦ, Λαογραφικὰ Κοτυώρων, Ἀθῆναι 1939, σ. 285 - 286. ΚΛ, χφ. 1358, σ. 109 - 110, 157 (Κυδωνία), χφ. 1441, σ. 4 (Σινώπη), χφ. 1132, σ. 42 (Βιθυνία), χφ. 1446, σ. 136 (Ἀδραμύττιον Μ. Ἀσίας).

2. ΚΛ, χφ. 3357, σ. 20 - 21 (Στ. Ἡμελλος, Ἴος, 1968). ΣΛ, χφ. 1924, σ. 31 (συλλ. Εὐδοξία Σκούλλου, Πυλὲς Καρπάθου, 1973), χφ. 1893, σ. 48 (συλλ. Ὑπατία Γιαννούλου, Βροντᾶδες Χίου, 1973), χφ. 1932, σ. 63 - 65 (συλλ. Μαρία Τσιριγωτάκη, Τρυπητὴ Μήλου, 1973), χφ. 2047, σ. 19 (συλλ. Εὐρήνη Χρονοπούλου, Καρύταινα Ἀρκαδίας, 1973). Γ. Χ. Παπαχαραλάμπου, Κυπριακὰ ἥθη καὶ ἔθιμα, ἐν Λευκωσίᾳ Κύπρου 1965, σ. 189 - 190. Πάνος Σπάλας, Οἱ κούνιες τῆς Λαμπρῆς, Νέα Ἑστία 47 (1950) 499 - 500.

3. J. G. Frazer, σ. 283. ΚΛ: χφ. 1508, σ. 54 (συλλ. Μ. Τσάκωνα, 1944), χφ. 1159 Β, σ. 106, 1159 Ε, σ. 52. 1378 Α, σ. 37, 173 (συλλ. Γεωργία Ταρσούλη 1938, 1939), χφ. 1612, σ. 7 (Δ. Οἰκονομίδης, 1949). Λαογρ. 10 (1929/30), σ. 267 - 68. ΚΛ: χφ. 1971, σ. 61 - 62 (Λ. Τσέλιος, 1953), χφ. 303, σ. 108 (Π. Αἰλιανός, Ζαγορά, 1874), χφ. 2459, σ. 108 (Ζ. Μαγκλάρας, Ζευγοστάσιον Καστορίας, 1962), χφ. 176, σ. 82 (Σ. Δημοσθενόπουλος, 1889), 1100 Δ, σ. 18 - 19 (Μαρία Ἰωαννίδου, 1937). ΣΛ: χφ. 1950, σ. 76 (Βασιλικὴ Γουβαλάρη, ἐκ προσφ. ἐξ Ἀἰβαλὶ Μ. Ἀσίας, Χαλάνδριον Ἀττικῆς, 1973), χφ. 1887, σ. 22 (Βασιλικὴ Ἀθανασοπούλου, Λαμπέτιον Ἡλείας, 1973). ΚΛ, χφ. 2392, σ. 217, 377 (Στ. Ἡμελλος, 1961), χφ. 1104 Γ, σ. 133 - 231 (Γ. Μέγας, 1937). Λαογρ. 11 (1934/37), σ. 232 (Ἀν. Βρόντης). Ἐπετ. Λαογρ. Ἀρχείου: 13/14 (1960/61), ἐν Ἀθήναις 1962, σ. 379 (Γ. Κ. Σπυριδάκης), 17 (1964), ἐν Ἀθήναις 1965, σ. 236 (Ἀγγ. Δευτεραῖος). Μακεδονικὰ 6 (1964/65), ἐν Θεσσαλονίκῃ 1965, σ. 227 (Ν. Κοσμᾶς). Ἀριστοτέλης, τεύχ. 14 (1959), ἐν Φλωρίνῃ, σ. 52-54.

Δεδομένου ὅτι ἡ ἐορτὴ τοῦ Ἀγ. Γεωργίου τελεῖται ἐκ μεταθέσεως τὴν Δευτέραν τοῦ Πάσχα, ὅταν, ὡς συμβαίνει συνήθως, ἡ 23ῃ Ἀπριλίου, ἡμερομηνία τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἐορτασμοῦ, ἐμπίπτῃ εἰς τὴν Μεγ. Τεσσαρακοστήν, ἢ εἰς ἀντίθετον περίπτωσιν, ἐορτάζεται καθ' ἡμέραν τῆς ἐβδομάδος τῆς Διακαινησίμου ἢ μετ' αὐτήν, εἶναι αὐτονόητον ὅτι καὶ εἰς ἄλλους τόπους ἐνθα ἀναφέρεται ἡ αἰώρησις ὡς ἔθιμον ἀπλῶς τοῦ Πάσχα, εἶναι τοῦτο συγχρόνως καὶ τῆς ἐορτῆς τοῦ Ἀγ. Γεωργίου.

4. Ἀναστ. Βρόντης, Τὸ παιδὶ στὴ Σάμο, Λαογρ. 16 (1956/57), σ. 240. ΚΛ, χφ. 2342, σελ. 110, 120 (Στ. Ἡμελλος, Νάξος, 1960).

Μῆλος, πρόσφ. ἐκ Μ. Ἀσίας: Κυδωνίαι, Κοτύωρα Πόντου κ. ἄ.· ἐτελεῖτο δὲ εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην ἰδίᾳ κατὰ τὸ ἐσπέρας ἐκάστου Σαββάτου, τὰς Κυριακὰς ἢ ἄλλας ἑορτάς¹.

Ἐνιαχοῦ ἡ αἰώρα ἐλάμβανε χώραν πρὸ τοῦ Πάσχα, ὡς εἰς Κάρπαθον κατὰ τὴν Μεγ. Τεσσαρακοστήν, εἰδικῶς κατὰ τὰς Κυριακὰς μέχρι τῆς τῶν Βαΐων ἢ τὴν ἑορτὴν τοῦ Εὐαγγελισμοῦ (25ῃ Μαρτίου)², ἢ κατὰ τὰς Ἀπόκρεως (Κυριακὴν τῆς Κρεοφάγου καὶ Κυριακὴν τῆς Τυροφάγου) εἰς Κύπρον (Κακοπετριά)³ καὶ εἰς Ἀνασελίτσαν Μακεδονίας⁴, εἰς Καράμακαν Μ. Ἀσίας (πρόσφυγες) τὴν Πρωτομαγιάν⁵, εἰς Μανταμάδον δὲ τῆς Λέσβου μετὰ τὸ Πάσχα τὴν 29 καὶ 30 Ἰουνίου, ἑορτάς τῶν Πέτρου καὶ Παύλου καὶ τῶν Ἀγ. Ἀποστόλων⁶.

Ἡ αἰώρα μὲ τὸ ὄνομα κούνια, εἷς τινὰς δὲ τόπους καὶ μὲ εἰδικώτερα ὀνόματα, ὡς σοῦσα εἰς Κύπρον⁷, ἀναλόγως δὲ τῆς μορφῆς καὶ τῆς κατασκευῆς τοῦ καθίσματος ἐπ' αὐτῆς: σελλιιάστρα καὶ σανιδωτὴ (Ρόδος)⁸, σανικόκλα, μονόκλα καὶ ἀνεμόκλα (Σάμος)⁹, παρακαμούδα (Λέσβος)¹⁰ κ. ἄ., κατεσκευάζετο συνήθως τὸ Μέγα Σάββατον ἢ τὴν Κυριακὴν τῆς Λαμπρῆς (τοῦ Πάσχα) εἰς τὴν αὐλὴν ἢ ἐντὸς τῆς οἰκίας ἢ εἰς πλατεῖαν ἢ ἔξω τοῦ χωρίου. Ἀποτελεῖτο ἐκ δύο σχοινίων (ἢ ἐνός), τῶν ὁποίων τὰ δύο ἅκρα ἐδένοντο εἰς δύο ὑψηλοὺς κλάδους δένδρου ἢ εἰς δοκοὺς τῆς στέγης τῆς οἰκίας¹¹. Εἰς τὰ ἕτερα ἅκρα αὐτῶν προσεδένετο σανὶς (εἰκ. 1) ἢ ἐτοποθετεῖτο μετὰ τὴν πρόσδεσιν τῶν σχοινίων προσκεφάλαιον, ὡς κάθισμα τῶν αἰωρουμένων.

1. Ξενοφ. Ἀκογλου, ἐνθ' ἄν., σ. 181 - 82, 285 - 86. Λαογρ. 11 (1934/37), σ. 232 (Ρόδος). ΚΛ, χφ. 2339, σ. 167 - 69 (Κ. Βῆχος, Μῆλος, 1960).

2. Jane E. Harrison, Mythology and Monuments of Ancient Athen, London 1890, σ. XLIII, J. G. Frazer, σ. 284, Μ. Γ. Μιχαηλίδης - Νουάρος, Λαογραφικὰ σύμμεικτα Καρπάθου, τόμ. Α', Ἀθήναι 1932 [φωτ. ἀνατ. 1969], σ. 110 - 16. Βλ. καὶ εἰς Λαογρ. 16 (1956/57), σ. 126.

3. ΚΛ, χφ. 2351, σ. 628 (Γ. Κ. Σπυριδάκης, 1960).

4. ΚΛ, χφ. 1100 Β, σ. 93 (Μαρία Ἰωαννίδου, 1937).

5. ΣΛ, χφ. 1892, σ. 92 (Καλλιόπη Γεδεών, Ἀθήναι 1973).

6. Σπ. Ἀναγνώστου, Λεσβιακά, ἐν Ἀθήναις 1903, σ. 256 - 262.

7. Γ. Λουκᾶς, Φιλολογικαὶ ἐπισκέψεις, ἐν Ἀθήναις 1874, σ. 123, Γ. Παπαχαράλαμπος, ἐνθ' ἄν., σ. 189-90, Λαογρ. 15 (1953/54), σ. 439, σημ. 1., τόμ. 19 (1960/61), σ. 540, ἀρ. 48.

8. Βλ. ἐν Λαογρ. 11 (1934/37), σ. 590, σημ. 4.

9. Ἀναστ. Βρόντης, ἐνθ' ἄν., σ. 240.

10. Σπ. Ἀναγνώστου, ἐνθ' ἄν., σ. 259.

11. Ἡ αἰώρα ἠδύνατο ἐτι νὰ στηθῇ καὶ εἰς στενωποὺς ἐντὸς τοῦ συνοικισμοῦ διὰ τῆς ἐξαοτήσεως δύο σχοινίων ἀπὸ τοῦς ἐκαστέρωθεν πόινους τῶν οἰκίῶν.

Ἀντιστοίχως πρὸς τοὺς Ἕλληνας ἡ αἰώρα αὕτη ἀπαντᾷ ὁμοίως καὶ εἰς τοὺς λοιπούς, ὥς ἐλέχθη, λαοὺς τῆς χερσονήσου τοῦ Αἵμου (Ἀλβανούς, Βουλγάρους, Γιουγκοσλάβους, Βλάχους καὶ Ρουμάνους), ἐκτὸς δ' αὐτῆς καὶ εἰς τοὺς Ρώσους,

Εἰκ. 1. Σχεδιάσμα τῆς αἰώρας εἰς τὴν Ἰωνίαν.
(Ν. Καρτσωνάκη - Νάκη, Θυμᾶμαι τὴ Σμύρνη, σ. 15).

τελουμένη ὁμοίως κατὰ τὴν ἄνοιξιν, εἰδικῶς δὲ κατὰ τὸ Πάσχα καὶ κατ' ἐξοχὴν κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἐορτῆς τοῦ Ἀγ. Γεωργίου¹. Εἰς Ἀλβανίαν εἰδικώτερον τὸ ἔθι-

1. Βλ. K. L. L ü b e c k, Die Krankheitsdämonen der Balkanvölker, Zeitschrift des Ver. f. Volkskunde, Bd. IX, Berlin 1899, p. 62. M. A r n a u d o f f, Die bulgarischen Festbräuche, Leipzig 1917, σ. 44. P a u l E i s n e r, Volkslieder der Slawen, Leipzig (1926), σ. 514 - 15. E. S c h n e e w e i s, Serbokroatische Volkskunde, Erster Teil, Berlin 1961, σ. 137. I o n P o p i n c e a n u, Religion, Glaube und Aberglaube in der rumänischen Sprache (Kallmünz) 1964, σ. 80. G u s t a v W e i g a n d, Die Aromunen, II, Leipzig 1894, σ. 126. E u g. F e h r l e, Feste und Volksbräuche in Jahreslaufeuropäischer Völker, Kassel 1935, σ. 135.

Περὶ τῆς τελέσεως τῆς αἰώρας μετὰ τὴν Κυριακὴν τοῦ Πάσχα ἐμφαίνεται καὶ ἐκ τῆς συνηθείας εἰς τοὺς Γιουγκοσλάβους (εἰς Skopska Grna, Gora) νὰ φέρουν οἱ αἰωρούμενοι πασχάλινον αὐγὸ ὑπὸ τὴν μασχάλην των κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἐορτῆς τοῦ Ἀγίου Γεωργίου (βλ. E. S c h n e e w e i s, σ. 137). Εἰς δημῶδες βουλγαρικὸν ᾄσμα ἐρωτᾶται νέος, εὕρισκόμενος εἰς τὴν ξενιτειάν, διατί δὲν ἐπιστρέφει εἰς τὴν οἰκογένειάν του κατὰ τὸ Πάσχα ἢ κατὰ τὴν ἐορτὴν τοῦ Ἀγίου Γεωργίου. G. R o s e n, Bulgarische Volksdichtungen, Leipzig 1879, σ. 215, ἀρ. 83. Βλ. καὶ ἕτερον σχετικὸν ᾄσμα εἰς M. Arnaudoff, ἐνθ' ἄν., σ. 39 - 40.

μον τοῦτο ἐλάμβανε χώραν κατὰ τὴν ἐμφάνισιν τῶν νέων φύλλων εἰς τὰ δένδρα, ἡ ὁποία καὶ ἐθεωρεῖτο ὡς ἀρχὴ τοῦ χρόνου καὶ συνέπιπτεν εἰς τὴν ἐορτὴν τοῦ Ἀγ. Γεωργίου. Ἡ ἐν λόγῳ αἰώρα συνωδεύετο ἐπίσης μὲ τραγούδια ἐνταῦθα λυρικά, ἐρωτικά καὶ σατιρικά ¹. (Εἰκ. 2).

Τέλεσις τῆς αἰώρας ἀναφέρεται εἰς τοὺς Γιουγκοσλάβους, ὡς εἰς τὴν Ἑλλάδα (Κάρπαθος), κατὰ τὴν Μεγ. Τεσσαρακοστὴν, εἰδικῶς τὸ Σάββατον τοῦ Λαζάρου, εἰς περιοχὰς τῆς Βοσνίας, τῆς Ἑρζεγοβίνης καὶ τῆς Σερβίας ², πρὸς δὲ καὶ εἰς

Εἰκ. 2. Παράστασις αἰώρας εἰς Σκόδραν (ἐπ' εὐκαιρίᾳ τοῦ Βαλκανικοῦ Λαογραφικοῦ Συνεδρίου εἰς Τίρανα ἀπὸ τῆς 17-18 Ἰουνίου 1966). (Βλ. Πρακτ. Ἀκαδημ. Ἀθηνῶν 41, 1966, σ. 634).

τοὺς Βουλγάρους, εἰς τινὰς τόπους τὴν Κυριακὴν τῆς Βαϊφόρου ³, μετὰ δὲ τὸ Πάσχα καὶ ἕως τὴν Πεντηκοστὴν ἢ καὶ μέχρι τῆς ἐορτῆς τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου (24 Ἰουνίου) εἰς ἄλλας περιοχὰς τῆς Εὐρώπης (Βεσφαλία, Μεκλεμβούργον, Ἑσθονία καὶ Λετ-

1. Πληροφορίαι ἐκ σχετικῆς ἐπιστολῆς τοῦ κ. Zihni Sako, διευθυντοῦ τοῦ Ἰνστιτούτου Λαογραφίας εἰς Τίρανα. Τοῦτον εὐχαριστῶ θερμῶς καὶ ἀπὸ τῆς θέσεως ταύτης.

2. Ludwig Deubner, Russische Volkskunde, Archiv f. Religionswiss. Bd. 9, 1906, σ. 452. Πρβλ. καὶ Sartori, Schaukeln, Handw. d. deutsch. Aberggl. VII, 1935/36, σ. 1017.

3. M. Arnaudoff, ἐνθ' ἀν., σ. 38.

τονία)¹. Πρόκειται οὕτω περὶ ἐθίμου συνδεδεμένου μὲ τὸ ἔαρ, τὸ ὅποῖον τόσον εἰς τὸν ἑλληνικὸν κόσμον, ὅσον καὶ εἰς τοὺς γειτονικοὺς λαούς, Ἀλβανούς, Βουλγάρους καὶ Γιουγκοσλάβους, τελεῖται κυρίως ὑπὸ ἀγάμων νέων ἀμφοτέρων τῶν φύλων.

Εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐλάμβανον θέσιν ἐπὶ τῆς αἰώρας κυρίως αἱ νεάνιδες (εἰκ. 1). Ἐκ τῶν παρισταμένων νέων ἕκαστος ὠθεῖ πρὸς κίνησιν τὴν αἰώραν ἐπὶ τῆς ὁποίας κάθεται πολλάκις ἐκείνη μὲ τὴν ὁποίαν συνδέεται αἰσθηματικῶς, ἄδονται δὲ συγχρόνως ἐξ ὑπαμοιβῆς τραγούδια σχετικὰ πρὸς τὴν περίστασιν, πρὸς ἔπαινον τῆς αἰωρουμένης κόρης καὶ τοῦ παρ' αὐτὴν νέου, ὡς καὶ πρὸς ἔκφρασιν τοῦ ἀμοιβαίου ἐρωτικοῦ αἰσθήματός των².

Παρατίθεται ἡ μουσικὴ τῶν ᾠσμάτων τούτων εἰς Μανταμάδον Λέσβου³.

1. Βλ. J. G. Frazer, σ. 280, Sartori, σ. 1017 - 18. Εἰς χωρία ἔτι τῆς Καλαβρίας ἐν Ἰταλίᾳ, εἰς Κάδιζ τῆς Ἰσπανίας καὶ εἰς Altheim ἐτελεῖτο ἡ αἰώρα κατὰ τὰ Χριστούγεννα (βλ. J. G. Frazer, σ. 284 - 285, Sartori, σ. 1018). Πρόκειται πιθανῶς ἐνταῦθα περὶ συνηθείας ἡ ὁποία ἐξεκίνησεν, ὡς εἰς τὸ Altheim, ἀπὸ τοῦ ἔθους τῆς τοποθετήσεως ἐντὸς λίκνου πλαγγόνης, ἡ ὁποία παρίστανε τὸν Χριστὸν ὡς βρέφος, καὶ τῆς λικνίσεώς της ὑπὸ παιδίων.

2. α') *Θιέ, καὶ νά 'ρτεν ἡ Λαμπρή, ν' ἀλλάξουν οἱ παππᾶδες,
νά βγάλουν τὴν Ἀνάστασιμ μὲ τὲς χρουσὲς λαμπάδες.
Γιὰν τὴμ μεγάλην Κυριακὴν νά 'ν' οὐλλες οἱ ἡμέρες
ποὺ 'λλάσσουσιν οἱ λεύτερες κι οὐλλες οἱ παντρεμένες.
Κούνια μου, κούνησέ μου τη γιὰ νά βραδυάση ἡ μέρα,
νά ξημερώση νά τὴδ' ὀδῶ, νά πάρῃ ὁ νοῦς μου ἀέρα.*

(Ρόδος, Λαογρ. Β', 1910, σ. 455)

β') 1. Τραγουδεῖ ὁ νέος :

*Κουνιέται καὶ τὸ μάλαμα, κουνιέται καὶ τ' ἀσήμι,
κουνιέται κ' ἡ ἀγάπη μου μὲ τὸ χρυσὸ σιτζίμι.*

2. Ἡ ἐπὶ τῆς αἰώρας ἀπαντᾷ ἄδουσα :

*Ποὺ νά χαρῆς τὰ χέρια σου τὰ μαργαριταρένια,
ποὺ κούνησαν κι ἄλλες πολλές, τώρα κουνοῦν κ' ἐμένα.*

Ἀναστ. Βρόντης, Ροδιακὰ λαογραφικά, τόμ. Β', Ρόδος 1950, σ. 41, ἀρ. 3. Βλ. ἄλλα ᾠσματα τῆς κούνιας : Μιχ. Γ. Μιχαηλίδης - Νουάρος, ἔνθ' ἀν., σ. 113 - 116, Γ. Χ. Παπαχαράλαμπος, ἔνθ' ἀν., σ. 190. ΚΛ, χφ. 1358, σ. 57 - 58, 109 - 110 (Κυδωνίαι Μ. Ἀσίας (πρόσφυγες), συλλ. Μ. Λιουδάκη, 1939). Ἀναστ. Βρόντης, Τὸ παιδὶ στὴ Σάμο, ἔνθ' ἀν., σ. 240 - 41 κλπ.

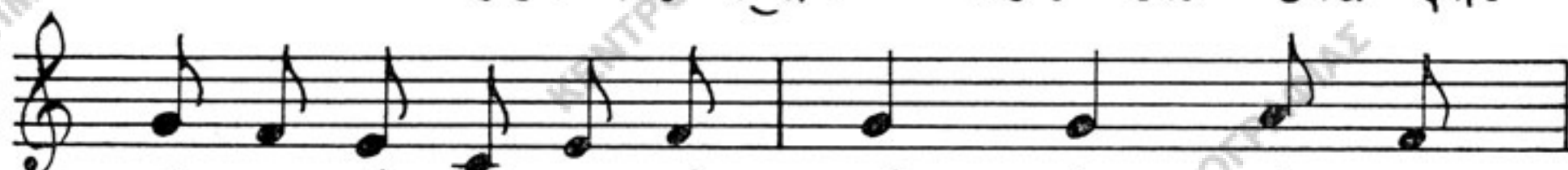
3. ΚΛ, ἀρ. εἰσ. μουσ. 8038 καὶ 8039. Ἠχογράφησις ὑπὸ Σταύρου Καρακάση, Μανταμάδος 1963. (Μουσικὴ καταγραφή ὑπὸ τοῦ συντ. - μουσικοῦ Σπυρ. Περιστέρη).

♩ = 112

θέ-λω ν'ά- νέ-βω στὰ ψη-

-λά, κα-λέ, δέ-λω ν'ά- νέ-βω στὰ ψη-

-λά, κα-λέ, στ'Α-γιου Γιωρ- γιου του

δω-μα, στ'Α-γιου Γιωρ- γιου του δω-μα...

Τον.

Πά-νω στήν- κού-νια

κά-τσα-νε τέσ-σι-ρα

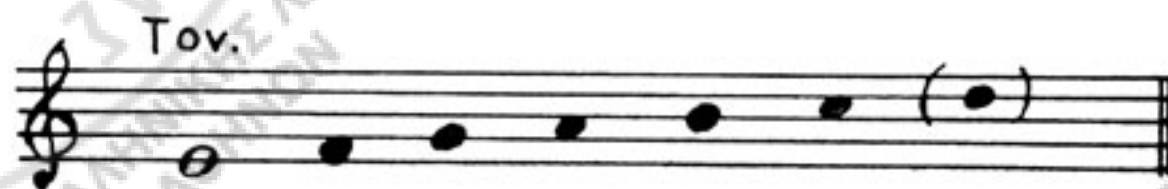
μαῦ-ρα μά-τια, τέσ-σι-ρα

φρύ-δια σά-σπα-διά κι'

δυὸ κορ-μιά ρη-γά-τα.

Τον.

Εἷς τινὰς τόπους, ὡς εἰς τὴν νῆσον Κάρπαθον, ὑπὸ τῶν αἰωρουμένων ἀπευθύνονται μὲ ἄσματα οἱ παρὰ τὴν αἰώραν καὶ εἰς ἄλλα παριστάμενα πρόσωπα, ὡς εἰς τὸν δήμαρχον, τὸν διδάσκαλον κ.ἄ.¹

Σκοπὸς γενικῶς τῆς αἰωρήσεως ἦτο ὁ τῆς κοινωνικῆς κατ' ἀρχὴν ἐπαφῆς μεταξὺ τῶν ἀγάμων νέων, ἀρρένων καὶ θηλέων, καὶ τῆς κατ' αὐτὴν ἐκφράσεως ἐκατέρωθεν τῶν ἰδίων αἰσθημάτων, ἰδίᾳ τοῦ ἐρωτικοῦ, μὲ εἰδικὰ ἐγκωμιαστικὰ καὶ εὐχετικὰ ἄσματα².

Πολλαχοῦ ἐγένετο χρῆσις τῆς αἰώρας καὶ μὲ μαγικὴν ἔννοιαν, ὡς ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας εἰς Αἶνον Ἀνατολ. Θράκης, πρὸς ἐπιτυχίαν τῆς παραγωγῆς σησάμου³, εἰς Ζαγορὰν Πηλίου πρὸς ἀποδίωξιν τῶν ὄφεων ἀπὸ τὸν οἶκον δι' ἐπωδῆς κατὰ τὴν αἰώρησιν⁴, εἷτα ὑπὲρ τῆς ὑγείας τῶν αἰωρουμένων, πρὸς προστασίαν ἀπὸ ὀσφυαλγίαν κατὰ τὸ θέρος (Μανιάκι Μεσσηνίας)⁵, ἢ καὶ ἀπαλλαγὴν ἀπὸ ἐνοχλήματα εἰς τὴν ὀσφὺν καὶ τὸν αὐχένα (Λαμπέτιον Ἡλείας)⁶. Εἰς Μεσημβρίαν (Θράκης) ἐθεωρεῖτο ὅτι ἡ αἰώρησις συνετέλει «σὲ καλό»⁷, ἦτοι ὑπὲρ ὑγείας καὶ πλουσίας ἐσοδείας. Τὴν σημασίαν ταύτην θὰ εἶχαν ὡσαύτως ἡ ἐξάρτησις τῆς αἰώρας ἀπὸ χλωρὸν κλῶνον δένδρου (πρόσφ. ἐκ Βιζύης Ἀνατ. Θράκης)⁸, ἡ ζύγισις πολλαχοῦ τοῦ βάρους τοῦ σώματος κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου (Κεσσάνη Ἀν. Θράκης (πρόσφ.), Μεσημβρία Θράκης (πρόσφ.), Βασιλίτσι Μεσσηνίας, Γαλατσάδες Εὐβοίας, Κρυόβρυση Ἐλασσόνοιο κ.ἄ.), πρὸς δὲ καὶ μαντικαὶ ἐνέργειαι ὑπὸ τοῦ καθημένου ἐπὶ τῆς αἰώρας ὑπὲρ τῆς ὑγείας τοῦ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ἔτους (Κρυόβρυση Ἐλασσόνοιο)⁹.

Εἰς τοὺς πρὸς βορρᾶν γειτονικοὺς λαοὺς (Ἀλβανούς, Βουλγάρους καὶ Γιουγκοσλάβους) ἡ αἰώρα παρὰ τὸ κοινωνικὸν ὡς ἀνωτέρω περιεχόμενον αὐτῆς ἀπαντᾷται ὡσαύτως καὶ ὡς μαγικὴ πρᾶξις ὁμοίως πρὸς εὐκαρπίαν τῆς γῆς, πλουσίαν ἀπόδοσιν ἐκ τῆς κτηνοτροφίας, τῆς ἀλιείας, ἐπιτυχίαν εἰς τὸ κυνήγιον, ἀπόκρουσιν καταστρε-

1. Μ. Γ. Μιχαηλίδης - Νουάρος, ἔνθ' ἀν., σ. 111, 115 - 116.

2. Πολλαχοῦ αἰωροῦνται καὶ οἱ νεόνυμφοι, ἔπειτα καὶ ἄτομα μέσης ἢ προβεβηκυίας ἡλικίας (Κάρπαθος, Κρυόβρυση Ἐλασσόνοιο, Σινώπη καὶ Κοτύωρα Πόντου Μ. Ἀσίας (πρόσφ.) κ.ἄ.).

3. Συμ. Μανασσείδης, Λαογραφικὰ Αἶνου, Ἀρχεῖον Θρακ. Λαογρ. καὶ Γλωσσ. Θεσσαυροῦ, τόμ. Γ' (1936/37), σ. 79, ἀρ. 7. ΚΛ, χφ. 229, σ. 267 (Μανασσείδης).

4. ΚΛ, χφ. 303, σ. 108 (Π. Αἰλιανός, Ζαγορά, 1874).

5. ΚΛ, χφ. 1508, σ. 53 (Μ. Τσάκωνα, Μανιάκι, 1944).

6. ΣΛ, χφ. 1887, σ. 22 (Βασιλικὴ Ἀθανασοπούλου, Λαμπέτιον Ὀλυμπίας, 1973).

7. ΚΛ, χφ. 1104Γ, σ. 231, (Γ. Μέγας, 1937).

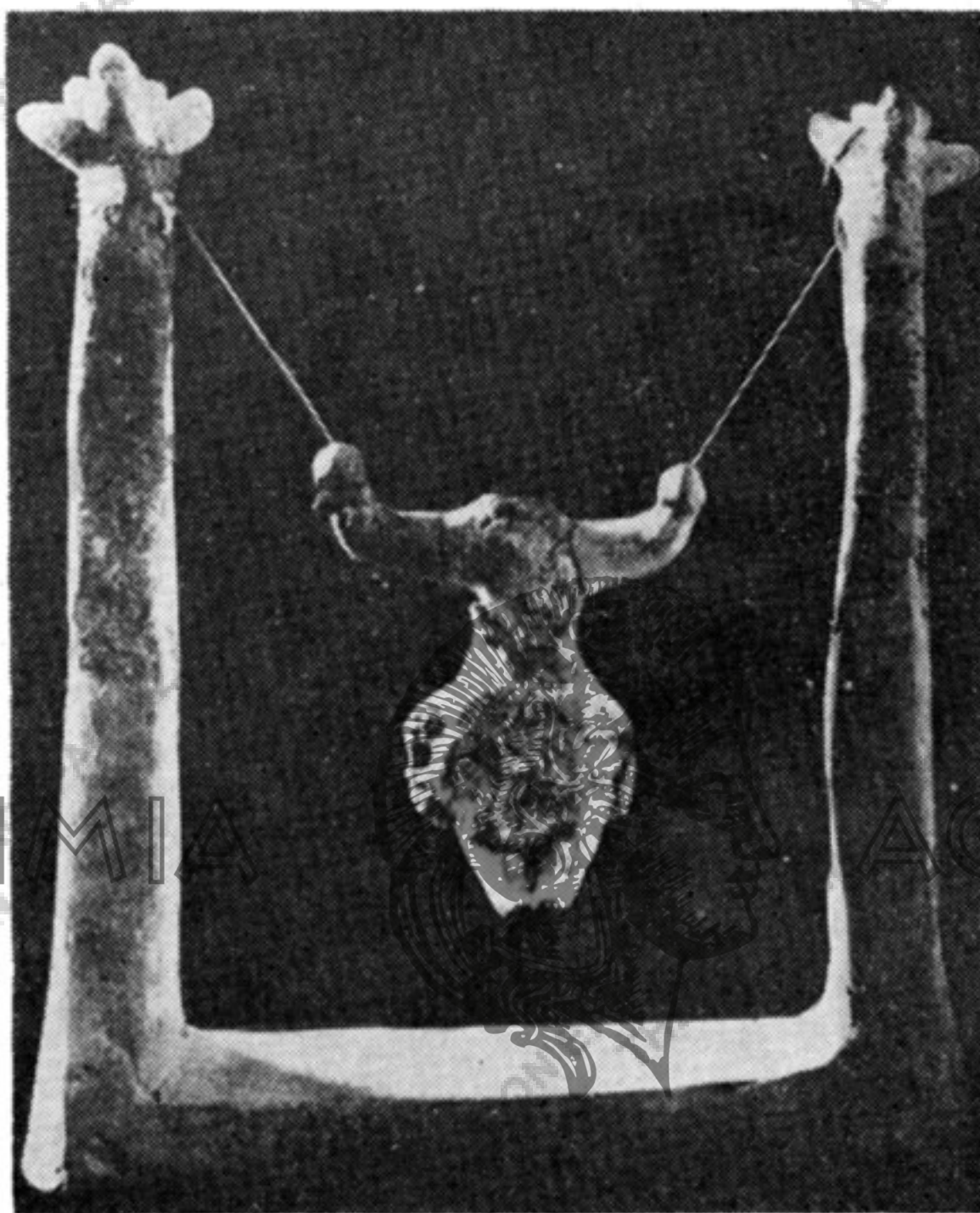
8. «Μὴ κουνιέσαι», λέγει ἡ μητέρα εἰς τὸ παιδί της, «στὸ ξερό» (= δένδρον). «Νὰ κουνηθῇς στὸ χλωρό». Βλ. εἰς Λαογρ. 10 (1929/1930), σ. 267.

9. ΚΛ, χφ. 1971, σ. 61 - 162 (Λ. Τσέλιος, 1953).

πτικῆς βροχῆς κ.ἄ., προστασίαν τῆς υἰείας τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας καὶ τῶν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν της ζώων κλπ. Μὲ ἀναλόγους χρήσεις εὐρίσκεται ὁμοίως ἡ ἐθιμικὴ πρᾶξις αὕτη καὶ εἰς ἄλλους ἔτι λαούς, ὡς ἀνωτέρω, τῆς Εὐρώπης, τῆς Ἀσίας κ. ἄ.

Τελετουργικὴ αἰώρησις εἶναι γνωστὴ μέχρι τοῦδε τὸ πρῶτον ἐκ τῆς μινωϊκῆς Κρήτης, τῆς μετανакτορικῆς περιόδου 1400 - 1100 π.Χ. Εἰς τετρακόταν ἐκ τῆς

Εἰκ. 3. Μινωϊκὴ αἰώρα ἐκ τῆς Ἀγίας Τριάδος Κρήτης. (Chr. Zervos, Πίν. ἀρ. 578).

Ἀγίας Τριάδος (ἐπαρχίας Πυργιωτίσσης Ἡρακλείου) τῶν χρόνων τούτων παρίσταται γυναικεῖα μορφή αἰωρουμένη (εἰκ. 3). Αἱ ἅκραι τοῦ σχοινίου διὰ τὴν συγκράτησιν τῆς αἰώρας εἶναι ἐξηρητημέναι ἀπὸ δύο ἐκατέρωθεν πασσάλους, οἱ ὅποιοι πιστεύεται ὅτι συμβολίζουν δένδρα.

Εἶναι γνωστὸν ὅτι οἱ Μινωῖται ἐθεώρουν τὸ δένδρον ὡς τόπον διαμονῆς τῆς θεᾶς τῆς γονιμότητος τῆς γῆς καὶ τῶν ζώων τῶν γεωργῶν¹. Οὕτως ἡ καθημένη μορφή ἐπὶ τῆς αἰώρας ὑποστηρίζεται ὅτι παριστᾷ τὴν θεὰν ταύτην διὰ τῆς τελετουρ-

1. Christian Zervos, *L' art de la Crète Néolithique et Minoenne*, Paris (1956), σ. 45.

γικῆς αἰωρήσεως τῆς ὁποίας θὰ ἀπescοπεῖτο ἡ εὐόδωσις τῆς ἐν γένει παραγωγῆς, γεωργικῆς, κτηνοτροφικῆς κ.ἄ.¹

Ἀπὸ τοὺς κατόπιν χρόνους τῆς ἐλληνικῆς ἀρχαιότητος γνωρίζομεν περὶ τῆς ὑπάρξεως τῆς αἰώρας εἰς τὸν ἰωνικὸν κόσμον, ἀναφερομένης εἰς Κολοφῶνα καὶ εἰς Ἀθήνας². Εἰς τὴν τελευταίαν πόλιν ἐτελεῖτο κατὰ τὰ Ἀνθεστήρια αἰώρησις τῶν νεανίδων μὲ συμμετοχὴν εἰς αὐτὴν νέων καὶ μὲ συνοδείαν ἄσματος ποῦ ἐκαλεῖτο ἀλητις³, ἀνηρτῶντο δ' ἔτι εἰς τὰ δένδρα πρὸς αἰώρησιν καὶ πλαγγόνες⁴.

Ἀντιστοίχως πρὸς τὰς γραμματειακὰς πηγὰς περὶ τῆς αἰώρας⁵ ἔχουν περισωθῇ ἔτι καὶ παραστάσεις αὐτῆς ἐπὶ ἀγγείων (5 - 4 αἰ. π.Χ.)⁶, ἐξ ὧν αἱ κατωτέρω.

Ἐπὶ ἀττικοῦ σκύφου, ὁ ὁποῖος ἀπόκειται εἰς τὸ Μουσεῖον τοῦ Βερολίνου⁷, παρίσταται νεᾶνις ἐπὶ αἰώρας, παρ' αὐτὴν δὲ Σάτυρος φέρων στέφανον (εἰκ. 4).

1. Βλ. M. Nilsson, *Minoan - Mycenaean Religion and its survival in Greek Religion*, ed. 2, Lund 1950, σ. 331 - 32, note 7. Arthur Evans, *The Palace of Minos*, vol. IV, part I, London 1935, σ. 24 - 27. Christian Zervos, σ. 45. O. L. Deubner (*Attische Feste*, Hildesheim 1966, φωτ. ἀνατ.), σ. 121, σημ. 4, ἔχων ὑπ' ὄψιν τὴν γνώμην ταύτην τοῦ M. Nilsson ὡς καὶ τὴν τοῦ W. H. W. W. (Der Glaube der Hellenen I, 260, σημ. 4) ἐπὶ τοῦ θέματος, ἀμφιβάλλει περὶ ὑπάρξεως τελετουργικῆς αἰώρας εἰς τοὺς Μινωικοὺς χρόνους, νομίζει δὲ ὅτι ἔχομεν εἰς τὴν παράστασιν ταύτην ἀπλὴν διασκέδασιν. Τὴν ἄποψιν ταύτην διετύπωσε πρῶτος ὁ A. Evans (σ. 27), χωρὶς νὰ ἐπιμείνῃ εἰς αὐτήν, δεχθεὶς ἔτσι τὴν παράστασιν ὡς εἰκονίζουσαν ἔθιμον τελετουργικόν.

2. Ἀθήν. 618 e - f. Πολυδ., Ὀνομ. 4, 55. Πρβλ. καὶ M. Nilsson, *Die Anthesterien und die Aiora*. *Eranos* 15, 1916, 181 ἐξ., 199 = *Opuscula I*, Lund 1951, σελ. 145 ἐξ., 165.

3. Ἀθήν. 618 e - f. Πολυδ., Ὀνομ. 4, 55. Βλ. καὶ Lud. Deubner, σ. 118.

4. Ἡ ἀνάρτησις πλαγγόνων πρὸς αἰώρησιν ἀναφέρεται καὶ ὡς ἀρχαῖον ρωμαϊκὸν ἔθιμον, τὸ ὁποῖον ἤδη ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος ἐθεωρεῖτο ὅτι παρελήφθη ἀπὸ τοῦ Ἑλλήνα. (Βλ. Fr. Altheim, *Terra mater. Untersuchungen zur altitalischen Religionsgeschichte*, Giessen 1931, σ. 90, J. G. Frazer, σ. 282 - 83).

5. Βλ. εἰς M. Nilsson, *Die Anthesterien*, *Eranos*, σ. 181 - 200 (= *Opuscula I*, σ. 145 - 165), Lud. Deubner, ἐνθ' ἀν., σ. 118 - 121.

6. Βλ. Lud. Deubner, σ. 118 ἐξ., Walter Burkert, *Homo necans. Interpretationen altgriechischer Opferriten und Mythen*. Berlin - New York 1972, σ. 206 - 207, σημ. 11 (Rg.V.V. Bd. XXXII). (Τὴν ὑπόδειξιν τοῦ βιβλίου ὡς καὶ τοῦ δημοσιεύματος τοῦ Σπ. Μαρινάτου, ὡς κατωτέρω, ὀφείλω εἰς τὸν καθηγητὴν Γεώργ. Στ. Κορρέν).

7. Adolf Furtwängler - Karl Reichhold, *Griechische Vasenmalerei*, Serie III, Tafeln. München 1932, Tafel 125. Πρβλ. καί, ὡς κατωτέρω, Serie III, Text, σ. 28 - 32.

Οὗτος, ὡς ἐμφαίνεται ἀπὸ τὴν ὅλην στάσιν τοῦ σώματος, ἔχει ὠθήσει τὴν αἰώραν πρὸς ταλάντευσιν. Οἱ Σάτυροι ὅμως ἦσαν ἐκ τῶν ἀκολουθῶν τοῦ Διονύσου, ἡ παρουσία δ' αὐτοῦ ἐστεφανωμένου σημαίνει ὅτι πρόκειται εἰς τὴν σκηνὴν ταύτην περὶ ἐκδηλώσεως κατὰ ἐορτὴν, αὕτη δ' ἦτο, ὡς εἶναι γνωστόν, ἡ ἐορτὴ τῶν Ἀνθεστη-

Εἰχ. 4. Αἰώρα ἐπὶ ἀττικῷ σκύφῳ.

(A. Furtwängler, K. Reichhold, Griech. Vasenm. Πίν. 425)

ρίων. Οὕτως ἡ αἰώρα, ὡς φαίνεται καὶ ἐκ τῆς παραστάσεως ταύτης, ἀπετέλει στοιχεῖον εἰς Ἀθήνας καὶ εἰς τὴν Ἀττικὴν γενικώτερον τῆς Διονυσιακῆς λατρείας¹.

Περὶ τῆς συστάσεως τῆς ἐν λόγῳ αἰώρας ἐκυκλεῖτο εἰς Ἀθήνας αἰτιολογικὸς μῦθος καθ' ὃν ὁ Διόνυσος, ἐλθὼν εἰς τὸν δῆμον Ἰκαρίας τῆς Ἀττικῆς, ἐδίδαξεν εἰς τὸν ἐκεῖ βασιλέα, ὀνόματι Ἰκάριον, τὴν καλλιέργειαν τῆς ἀμπέλου καὶ τὸν τρόπον παρασκευῆς οἴνου ἀπὸ τὸν καρπὸν τῆς, χαριζόμενος εἰς αὐτὸν διὰ προσφερθεῖσαν φιλοξενίαν.

Ὁ Ἰκάριος ἀργότερον ἔδωκεν ἀπὸ τὸν παρασκευασθέντα ὑπ' αὐτοῦ οἶνον νὰ πίουں καὶ τινες ποιμένες. Οὗτοι ὅμως, καταληφθέντες ὑπὸ μέθης καὶ νομίσαντες ὅτι εἶχον δηλητηριασθῇ, ἐφόνευσαν τὸν Ἰκάριον, τὸν ὁποῖον κατόπιν ἔθαψαν, ὅτε εἶχον συνέλθει ἀπὸ τὴν ἐπήρειαν τοῦ οἴνου.

Ἡ θυγάτηρ τοῦ Ἡριγόνῃ, ἀφοῦ ἐπὶ πολὺ ἀνεζήτησε τὸν ἐξαφανισθέντα πατέρα τῆς καὶ ἐπέτυχε τέλος τὴν ἀνακάλυψιν τοῦ τάφου τοῦ, ἀκολουθοῦσα τὴν Μαῖραν, πιστὴν κύνα τοῦ Ἰκαρίου, κατελήφθη ὑπὸ ἀπελπισίας καὶ ἀπηγγονίσθη ἐκ τοῦ δέν-

1. Βλ. A. Furtwängler, Friedrich Hauser und Karl Reichhold, Griechische Vasenmalerei, Serie III. Text, München 1932, σ. 29 - 30.

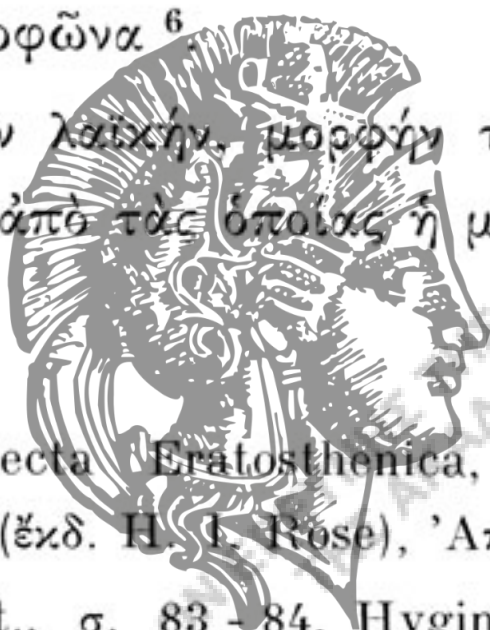

δρου πού ὑπῆρχε παρὰ τὸν τάφον του. Ἀμέσως αἱ νεάνιδες εἰς Ἀθήνας ἔνεκα κατάρας τοῦ Ἰκαρίου κατελήφθησαν ἀπὸ μανίαν καὶ ἤρχισαν νὰ ἀπαγχονίζωνται. Τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν, ἐρωτηθὲν περὶ τῆς αἰτίας τοῦ κακοῦ, συνεβούλευσε τὴν καθιέρωσιν τῆς αἰώρας πρὸς ἀπαλλαγὴν τῆς πόλεως ἐξ αὐτοῦ ¹.

Κατὰ τὸν μῦθον τοῦτον σκοπὸς τῆς καθιερώσεως τῆς τελετῆς ταύτης ὑπῆρξεν ἡ ἀποτροπὴ τοῦ κακοῦ διὰ τῆς ἐξιλεώσεως τῆς ψυχῆς τῆς Ἡριγόνης ². Ἡ αἰτιολογία αὕτη ἔχω τὴν γνώμην ὅτι προσεδόθη εἰς τὸ ἔθιμον, ἀφοῦ τοῦτο εἶχε πλέον καθιερωθῇ ὡς τελετουργικὸν στοιχεῖον τῶν Ἀνθεστηρίων ³, πιθανώτατα δὲ τῆς τρίτης ἡμέρας αὐτῶν, τῶν Χύτρων ⁴, ἡ ὁποία ἦτο ἀφιερωμένη εἰς τὴν λατρείαν, πλὴν τοῦ Διονύσου, τῶν ψυχῶν τῶν νεκρῶν καὶ τοῦ Ἑρμοῦ ὡς ψυχοπομποῦ. Ἐχομεν οὕτω προσαρμογὴν πρὸς τὴν ἀστικὴν ἐορτὴν ταύτην τοῦ τε ἐθίμου ὡς καὶ τοῦ λαϊκοῦ μύθου, αἰτιολογικοῦ αὐτοῦ ⁵, ὁ ὁποῖος μὲ τὴν αἰώραν θὰ ὑπῆρχε διαδεδομένος ὑπὸ ἀπλουστέραν ἢ διάφορον μορφήν εἰς τοὺς ἀγρότας τῆς Ἀττικῆς, ἀσφαλῶς δὲ καὶ εἰς ἄλλους τόπους, ὡς εἰς Κολοφῶνα ⁶.

Ὑπὸ τὴν ἀπλουστέραν, τὴν λαϊκὴν μορφήν της εὐρίσκεται, ὡς πιστεύω, εἰς δύο ἀγγειογραφίας ἐπὶ ὑδριῶν, ἀπὸ τὰς ὁποίας ἡ μία ἀπόκειται εἰς τὸ μουσεῖον

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

1. Βλ. Ern. Maass, *Analecta Eratosthenica*, Berlin 1883. (De Eratosthenis Erigona, σ. 83 - 84). Hygin. Fab. 130 (ἐκδ. H. T. Rose), Ἀπολλοδ. Βιβλ. 11,7.

2. Ern. Maass, *An. Erat.*, σ. 83 - 84, Hygin., Fab. 130. Βλ. καὶ Lud. Deubner, σ. 118 ἐξ., W. Burkert, ἐνθ' ἄν., σ. 267.

3. Τὰ Ἀνθεστήρια ἦσαν, ὡς γνωστόν, τριήμερος ἐορτὴ πρὸς τιμὴν τοῦ Διονύσου ἀλλὰ καὶ τῆς Δήμητρος, ἡγοντο δὲ ἀπὸ τῆς 11 - 13 τοῦ μηνὸς Ἀνθεστηριῶνος, ὁ ὁποῖος ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ χρονικὸν διάστημα ἀπὸ τῆς 15 Φεβρουαρίου ἕως τὴν 15 Μαρτίου.

4. Βλ. Lud. Deubner, ἐνθ' ἄν., σ. 121. Ὁ D. C. Dieterich (*Hermes*, 89, 1961, σελ. 44, 50) ὑποστηρίζει ὅτι ἡ αἰώρα ἐλάμβανε χώραν κατὰ τὴν δευτέραν ἡμέραν τῶν Ἀνθεστηρίων, τὴν τῶν Χοῶν, εἶχε δὲ σκοπὸν καθαρμοῦ, πρὸς δὲ καὶ καθαγιασμοῦ τοῦ οἴνου. Ἀντιθέτως ὁ Reichhold, ἐνθ' ἄν., III, Text, σ. 29, ἐκφράζει τὴν γνώμην ὅτι αὕτη ἐγίνετο κατὰ τὴν πρώτην ἡμέραν, τὰ Πιθοίγια.

5. Μετὰ τὴν ἑνταξιν τῆς αἰώρας εἰς τὰ Ἀνθεστήρια μὲ τὸ ἀστικὸν των τυπικὸν ὁ παλαιότερος αἰτιολογικὸς μῦθος περὶ τῆς Ἡριγόνης (βλ. Lud. Deubner, σ. 118) ἦτο εὐκόλον πλέον νὰ διασκευασθῇ ὑπὸ τῶν ποιητῶν, ὥστε αὕτη νὰ ἀναφέρεται καὶ ὡς θυγάτηρ τῆς Κλυταιμῆστρας ἐκ τοῦ Αἰγίσθου. (Ἀπολλ. Βιβλ. VI, 25 - 28, Πausan. 11, 18,6, Ἰωάνν. Τζέτζης, Σχόλ. εἰς Λυκόφρ. 1374. Βλ. καὶ Lud. Deubner, σ. 118, W. Burkert, σ. 267).

6. Περὶ τῆς αἰώρας εἰς Κολοφῶνα : Πολυδ. Ὀνομ. IV, 55, Ἀθῆν. ΙΔ', 10 (p. 618e). Βλ. καὶ Lud. Deubner, σ. 119 - 120, σημ. 2. M. Nilsson, *Geschichte der griechischen Religion*, Bd. 1, München 1955, σ. 585.

Εἰκ. 5. Αἰώρα ἐπὶ ὑδρίας. (Μουσεῖον Νούβρου). (Βλ. κατωτ. σελ. 126, σελ. 1. Πιν. ἀρ. 50.2)

Εἰκ. 6. Αἰώρα ἐπὶ ὑδρίας. (Μουσεῖον Βερολίνου). (A. Furtwängler, F. Hauser, K. Reichhold, Griech. Vasenm. III, Text., σ. 28).

τοῦ Λούβρου ¹ (εἰκ. 5), ἡ δ' ἑτέρα εἰς τὸ μουσεῖον Βερολίνου ² (εἰκ. 6). Εἰς τὴν πρώτην παριστάνεται ὁ Ἔρως γυμνός, ἕτοιμος νὰ ὠθήσῃ πρὸς κίνησιν τὴν αἰώραν ἐπὶ τῆς ὁποίας κάθεται παρθένος, εἰς δὲ τὴν δευτέραν νέος ἀναμένει ὁμοίως νὰ ἐπαναλάβῃ τὴν ὠθήσιν τῆς αἰώρας ἐπὶ τῆς ὁποίας εὐρίσκεται νεᾶνις.

Αἱ παραστάσεις αὗται ἐκ τῆς ὑπάρξεως εἰς αὐτὰς πίθου, ὁ ὁποῖος ἐνθυμίζει τὴν πρώτην ἡμέραν τῆς ἐορτῆς τῶν Ἀνθεστηρίων, ἡ ὁποία ἐκαλεῖτο Πιθοίγια, ἥτοι ἡμέρα ἀνοίγματος τῶν πίθων τοῦ νέου οἴνου ³, συνδέονται, ὡς καὶ ἡ ὑπ' ἄρ. 4, μετὰ τὴν ἐορτὴν ταύτην.

Πλὴν ὅμως τῶν στοιχείων τούτων περὶ τῆς αἰώρας ἐκ τῆς Μινωικῆς Κρήτης καὶ τῶν κατόπιν ἱστορικῶν χρόνων, ἔχομεν προσέτι ἐξ ἀρχαιολογικῶν εὐρημάτων τῶν προϊστορικῶν χρόνων εἰς τὸν σημερινὸν ἐλληνικὸν χῶρον, εἰς τὸν βουλγαρικὸν καὶ ρουμανικόν, ἀκόμη δὲ πρὸς βορρᾶν ἕως εἰς τὸ Κίεβον καὶ τὴν Μοραβίαν, ὡς καὶ εἰς τὴν Ἑγγύς Ἀνατολὴν (Μ. Ἀσίαν καὶ Μεσοποταμίαν) ἐνδείξεις περὶ αὐτῆς εἰς μορφὰς γυναικείας ἐξ ὁπτῆς γῆς μετὰ ὁπὴν διαμπερῇ εἰς αὐτὰς πρὸς ἀνάρτησιν ⁴.

Ὁ Delvoye ⁵, ἐξετάσας τὸ ὑλικὸν τοῦτο, ἐξέφρασε τὴν γνώμην ὅτι πρόκειται ἐνταῦθα περὶ τυπικοῦ ἐθίμου, τὸ ὁποῖον ἐτελεῖτο πρὸς τόνωσιν τῆς γονιμότητος τῆς φύσεως. Τὴν γνώμην ταύτην ἀντέκρουσεν ὁ Μ. Nilsson, παρατηρήσας ὁρθῶς ὅτι ἐκ τῆς ὑπάρξεως τῶν εἰδωλίων τούτων, προωρισμένων δι' ἀνάρτησιν, ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τῆς ὁπῆς ἐπ' αὐτῶν, δὲν μπορούμεν νὰ εἴμεθα βέβαιοι ὅτι ἐγένετο καὶ τελετουργικὴ αἰώρησις τῶν ⁶.

Ἐπεκτείνων ὁ Σπυρ. Μαρινᾶτος τὴν ἔρευναν ἐπὶ τοῦ ἀρχαιολογικοῦ ὑλικοῦ τὸ ὁποῖον εἶχεν ὑπ' ὄψιν ὁ Delvoye, πρὸς δὲ καὶ ἐπὶ ἄλλων ἀντικειμένων, ὁμοίως ἐκ τῶν προϊστορικῶν χρόνων, τὰ ὁποῖα θεωρεῖ ὅτι ἦσαν προωρισμένα δι' ἀνάρτησιν καὶ αἰώρησιν, παρατηρεῖ ὅτι πλὴν τῶν ἤδη γνωστῶν ἐκ τῆς Ἀρχαιότητος φιλολογι-

1. Βλ. εἰς Corpus Vasorum Antiquorum. France. Musée du Louvre, fasc. 9. III, Id, p. 37, Planche 50.1,2.

2. A. Furtwängler, Fr. Hauser, K. Reichhold, Griech. Vasenmal. III, Text, σ. 28.

3. Βλ. εἰς A. Furtwängler, Fr. Hauser, K. Reichhold, III, Text, σ. 29. Ὑπὸ τοῦ Fr. Hauser (σ. 29) ὑποστηρίζεται ὅτι ὁ πίθος συμβολίζει ἐνταῦθα τὴν κατόπιν ἀφαιρέσεως τοῦ καλύμματος αὐτοῦ ἔξοδον τῶν ψυχῶν ἐκ τοῦ Ἄδου εἰς τὴν γῆν κατὰ τὴν ἐορτὴν.

4. Delvoye, Rite de fécondité dans les religions préhelléniques. Bull de Corr. Hell. LXX, 1946, σ. 120 - 131. Βλ. καὶ Charles Picard, Les religions préhelléniques (Crète et Mycènes), Paris 1948, σ. 196 - 197.

5. Delvoye, σ. 120 ἐξ.

6. Minoan and Mycenaean Religion, ed. 2, Lund. 1950, σ. 332, σημ. 7.

κῶν μαρτυριῶν περὶ τῆς αἰώρας, ἀναφέρεται περὶ αὐτῆς καὶ εἰς τὸ ἀρχαῖον Ἰνδικὸν ἔπος τῆς Mahabharata¹.

Εἰς τὴν ἐπιτομὴν τοῦ ἔπους, τὴν Valabharata, παρατηρεῖ ὁ Μαρ. ὅτι, εἰς τὸ κεφ. 7ον², ἐνθα ἡ περιγραφὴ τοῦ ἐορτασμοῦ τῆς ἀνοίξεως ἐντὸς ἱεροῦ ἄλσους, ἀναφέρεται τέλεσις αἰώρας ὑπὸ νεανίδων μὲ συμμετοχὴν καὶ νέων³, πρὸς δὲ ὅτι τὸ ἀρχαῖον τοῦτο Ἰνδικὸν ἔθιμον, ὡς πρὸς τὸν τρόπον ὡς καὶ τὸν χρόνον τελέσεώς του, ἦτοι κατὰ τὴν ἀνοιξιν, ἀντιστοιχεῖ ἀπολύτως πρὸς τὴν αἰώραν τῆς Ἀρχαιότητος καὶ τὴν εἰς τοὺς νεωτέρους Ἕλληνας.

Σημειωτέον ὅμως ὅτι εἰς τὴν αἰώραν τῆς Valabharata πρόκειται σαφῶς περὶ παιγνίου κατὰ τὸ ἔαρ πρὸς τέρψιν τῶν νέων ἀμφοτέρων τῶν φύλων⁴. Ἐν τούτοις δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι θὰ ὑπῆρχεν ἀντιστοίχως καὶ τελετουργικὴ αἰώρα. Περὶ τούτου συνάγεται τόσον ἐκ βεδικῆς ἱεροτελεστίας, ἀναφερομένης εἰς τὴν Rig-Veda, καθ' ἣν ὁ ἱερεὺς ἐκάθητο ἐπὶ αἰώρας, ὅσον καὶ ἐκ παραδοσιακῆς σήμερον ἐορτῆς εἰς Ἰνδίαν πρὸς τιμὴν τοῦ Θεοῦ Krichna, τοῦ ὁποίου ὁμοίωμα ἀποτίθεται ἐπὶ τοῦ καθίσματος αἰώρας πρὸς αἰώρησιν⁵.

Ἐπιζητούμενος ἀρχικῶς σκοπὸς μὲ τὴν τελετουργικὴν αἰώρησιν κατὰ τοὺς προῖστορικοὺς χρόνους καὶ τοὺς κατόπιν τῆς Ἀρχαιότητος, ὡς γνωρίζομεν περὶ αὐτῆς εἰς τοὺς Ἰώνας, δὲν μπορεῖ νὰ ᾔητο διάφορος ἀπὸ τῶν Ἀνθεστηρίων, ὡς Διονυσιακῆς ἐορτῆς εἰς Ἀθήνας, δηλ. ὁ τῆς καρποφορίας τῆς ἀμπέλου καὶ γενικώτερον τῆς γονιμότητος ὅλων τῶν παραγωγικῶν μέσων τοῦ φυτικοῦ καὶ τοῦ ζωϊκοῦ βασιλείου. Ἐπομένως ὁ χαρακτηρισμὸς τῆς αἰώρας ὡς μαγικῆς πρὸς τοῦτο πράξεως⁶ εὐρίσκεται πλησιέστερον πρὸς τὸν ἐξ ἀρχῆς σκοπὸν τοῦτον τῆς καθιερώσεώς της, ἀπὸ τὸν ὁποῖον κατόπιν ἦτο εὐκόλον νὰ προέλθουν ἄλλοι, ὡς οἱ πρὸς ἀποτροπὴν νόσου, προστασίαν τῆς υἰείας τοῦ αἰωρουμένου, τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας, τῶν ζώων αὐτῆς κλπ.

Ὁ Frazer, ἔχων ὑπ' ὄψιν πλὴν τῶν ἀρχαίων ἐλληνικῶν καὶ ρωμαϊκῶν πηγῶν καὶ εἰδήσεις ἐκ τῶν νεωτέρων χρόνων εἰς τοὺς λαοὺς τῆς Χερσονήσου τοῦ Αἰ-

1. Sp. Marinatos, Αἰώρα. Antichthon 2 (1969), σ. 1 - 14.

2. Βλ. εἰς τὴν ἐλληνικὴν μετάφρασιν ὑπὸ Δημητρίου Γαλανοῦ Ἀθηναίου, Βαλαβαράτα ἢ συντομὴ τῆς Μαχαβαράτας, μεταγλωττισθεῖσα ὑπὸ —, ἐν Ἀθήναις 1847, σ. 141 ἐξ. Βλ. καὶ Sp. Marinatos, ἐνθ' ἀν., σ. 12 ἐξ.

3. Δημήτριος Γαλανὸς Ἀθηναῖος, ἐνθ' ἀν., σ. 145 - 157 (ἀρ. 20, 52 - 57, 59, 60, 62 - 84).

4. Ἐνθ' ἀν., σ. 156 - 157 (ἀρ. 80 - 84).

5. J. G. Frazer, σ. 279. Πρβλ. καὶ Sp. Marinatos, σ. 14.

6. Βλ. M. Nilsson, Geschichte, σ. 585 - 86.

μου, ὡς καὶ εἰς ἄλλους τῆς Εὐρώπης, τῆς Ἀσίας κλπ., ἐξέφρασε τὴν γνώμην ὅτι ἡ αἰώρα ἀπετέλει μέσον ἐξιλασμοῦ ἀλλὰ καὶ πρὸς εὐετηρίαν διὰ τοῦ καθαρμοῦ τοῦ ἀέρος ἐκ τῶν κακοποιῶν δι' αὐτοῦ ἐπενεργειῶν ψυχῶν νεκρῶν, ποὺ ἔχουν στερηθῇ ταφῆς, ἢ πνευμάτων ἐχθρικῶς διακειμένων πρὸς τὸν ἄνθρωπον καὶ τὴν βλάστησιν τῆς γῆς¹. Μὲ τὴν σύνδεσιν ταύτην τῆς αἰώρας πρὸς τὸν ἀέρα, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν ἡλιακὴν τροχίαν, καταλήγει ὁ Frazer καὶ εἰς ἑτέραν ἐρμηνείαν ὅτι ἐπεδιώκετο δι' αὐτῆς, συμφώνως πρὸς τὴν ἀρχὴν τῆς ὁμοιοπαθητικῆς μαγείας, ἡ ἐξασφάλις δροσεροῦ ἀνέμου κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πνιγροῦ καύσωνος τοῦ ἀκολουθοῦντος θέρους².

Τὴν τελευταίαν ἄποψιν ταύτην τοῦ Frazer ἐξετάζομεν κατωτέρω εἰδικώτερον, ἐπειδὴ θεωροῦμεν ὅτι εὐρίσκεται πλέον ἐγγὺς πρὸς τὰ πράγματα ἐν σχέσει πρὸς ἑτέρας ὑποθέσεις αὐτοῦ, ὡς περὶ καθαρμοῦ, ὡς ἐλέχθη, τοῦ ἀέρος ἐκ ψυχῶν νεκρῶν ἢ ἄλλων πνευμάτων ἢ ὑποβοηθήσεως μὲ τὴν αἰώρησιν τῆς ἀνυψώσεως κατὰ τὴν ἀνοιξιν εἰς τὸ διάστημα τῆς τροχιάς τοῦ ἡλίου³ καὶ ἑτέρας παρ' ἄλλων⁴.

Ὁ ἄνθρωπος ἤδη κατὰ τὰ πρῶτα βήματα τοῦ πολιτισμοῦ του θὰ εἶχεν ἀντιληφθῇ ἐκ τῆς βιοτικῆς ἐμπειρίας του τὰς ἐπιδράσεις εἰς τὸ σύστημα ὁργανώσεως τοῦ καθ' ἡμέραν βίου του τῶν μετεωρολογικῶν ἐναλλαγῶν, ἥτοι τὸ μὲν τῆς κανονικῶς πιπτούσης βροχῆς, τῶν μετρίως πνεόντων ἀνέμων, τῆς μέσης θερμοκρασίας, τῶν δὲ τῶν πλημμυρῶν καὶ τῶν καταιγίδων, τῆς ἀνομβρίας, τοῦ ἰσχυροῦ ἀνέμου, ὡς θυέλλης, ἢ τῆς ἀπνοίας, τῆς ὑψηλῆς θερμοκρασίας ἢ τῆς πτώσεως αὐτῆς πρὸς παγετὸν κλπ.

Ἡ μετεωρολογικὴ κατάστασις ὑπὸ τὴν πρώτην μορφήν συνετέλει ἀναλόγως εἰς παραγωγὴν ὑπὸ τῆς γῆς εἰδῶν συντηρήσεως τοῦ ἀνθρώπου, πρὸς διευκόλυνσιν του εἰς μετακινήσεις διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης, εἰς συντήρησιν τῆς υγείας του κ.ἄ., ὑπὸ δὲ τὴν δευτέραν ἐπέφερε καταστροφὰς εἰς τὸ φυσικὸν περιβάλλον τῆς διαβιώσεώς του, ἐδημιούργει ἐμπόδια καὶ κινδύνους εἰς καθόλου ἐνεργείας καὶ πράξεις διὰ τὴν ὑπαρξίν του καὶ τὴν πολιτιστικὴν του ἀνάπτυξιν.

Τὰς ἐπιπτώσεις ταύτας ἡσθάνετο κατ' ἐξοχὴν ἡ ἀγροτικὴ ὑπὸ γενικωτέραν ἔννοιαν κοινωνία, τῆς ὁποίας τὰ μέλη ἀπὸ ἀπόψεως ὁργανώσεως τῆς ζωῆς εὐρί-

1. J. G. Frazer, σ. 283.

2. Βλ. J. G. Frazer, σ. 284 - 285.

3. J. G. Frazer, σελ. 280, 283. Βλ. καὶ Lübk e, ἐνθ' ἀν., σ. 62 - 63.

4. Βλ. περὶ τῆς ἀρχαίας αἰώρας : Lud. Deubner, σ. 120 - 121. M. Nilsson, α) Die Anthesterien, σ. 197 = Opuscula I, σ. 162. β) Geschichte, σ. 585 - 86. D. C. Dieterich, σ. 40. Delvoye, σ. 122 - 23, 131. W. F (auth), Aiora ἐν K. Ziegler-W. Sontheimer, Der kleine Pauly, I, 1964, σ. 188 - 89. Wald. Liungman, Traditionswanderungen Euphrat-Rhein, Teil I, Helsinki 1937, σ. 372 - 73 (F.F.C. No 118).

σκονται εἰς ἄμεσον ἐξάρτησιν ἀπὸ τὴν γύρω φύσιν καὶ τὰ συμβαίνοντα εἰς αὐτήν. Οἱ ἀγρόται ἔτσι καὶ οἱ κτηνοτρόφοι εἶχαν, ὡς καὶ σήμερον, ἐστραμμένην με ζωηρὰν ἀνησυχίαν τὴν προσοχὴν εἰς τὴν μετεωρολογικὴν κατάστασιν ποὺ θὰ ἐπεκράτει κατὰ τὴν κρίσιμον περίοδον, ὡς ἐπὶ παραδ. εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ ἀλλαχοῦ τῶν ἐλληνικῶν χωρῶν, πολὺ δὲ παλαιότερον εἰς τὴν Μινωϊκὴν Κρήτην, ἀπὸ τοῦ Μαρτίου ἕως τὸν Μάιον.

Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἐθεωρεῖτο ἀπολύτως ἀναγκαία ἡ ὑπαρξίς εὐνοϊκῶν μετεωρολογικῶν συνθηκῶν, ἰδίᾳ δροσεροῦ ἀέρος, πρὸς προστασίαν τῆς ὑπὸ ἐξέλιξιν νέας παραγωγῆς ἀπὸ τὸν κίνδυνον τῆς καταστροφῆς ἕνεκα τῆς τυχὸν ἐπικρατήσεως ξηρασίας ἢ ὑψηλῆς θερμοκρασίας¹. Τὴν πνοὴν τοῦ ποθητοῦ τούτου ἀέρος παρετήρει ὁ ἄνθρωπος εἰς τὸ ἀπλοῦν φαινόμενον τῆς διὰ τοῦ ἀνέμου ταλαντώσεως τῶν κλάδων καὶ τοῦ φυλλώματος τῶν φυτῶν, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ἐπὶ ἀπνοίας κατάστασιν ἀκινήσιας αὐτῶν.

Τοῦ φυσικοῦ φαινομένου τούτου καὶ ἄλλων, ὡς καὶ γεγονότων, ἀναζητῶν ὁ πρωτόγονος ἄνθρωπος λογικὴν ἐρμηνείαν ἐπίστευσε καὶ ἔπλασε κατόπιν τὸν μῦθον περὶ προελεύσεώς των ἀπὸ ὑπερφυσικῶν ὄντων, πνεύματα, με εὐμενῇ ἀναλόγως ἢ δυσμενῇ διάθεσιν πρὸς αὐτόν. Μετὰ τὴν διαμόρφωσιν τῆς πίστεως ταύτης ἐκινήθη οὗτος εἰς ἐνεργείας καὶ πράξεις με μαγικὸν καὶ λατρευτικὸν χαρακτῆρα πρὸς τὸν σκοπὸν δεσμεύσεως ἐπ' ὠφελείᾳ του τῆς ὑπὸ τὸ φαινόμενον τοῦ ἀνέμου δράσεως τῶν ὄντων τούτων². Πρὸς τοῦτο κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς ἀναλογικῆς ἢ ὁμοιοπαθητικῆς μαγείας ἐσκέφθη ὅτι με τὴν πρόκλησιν παρ' αὐτοῦ ταλαντώσεων τῶν κλώνων δένδρου διὰ τελετουργικῆς αἰωρήσεως ἐκ τούτων νεανίδων με συμμετοχὴν εἰς αὐτὴν καὶ νέων ἀρρένων ἢ με τὴν συμβολικὴν πρὸς τοῦτο ἐξάρτησιν πλαγγόνων, ὡς κατὰ τὴν Ἀρχαιότητα εἰς Ἀθήνας κατὰ τὰ Ἀνθεστήρια, θὰ ἡδύνατο διὰ τῆς πράξεως ταύτης, μιμήσεως τῶν παλινδρομικῶν κινήσεων τοῦ δένδρου, τῶν προκαλουμένων ὑπὸ τοῦ «πνεύματος - ἀνέμου», νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν δυναμικὴν ἐνίσχυσιν ἢ εἰς τὸν

1. Περὶ καταστροφῶν ἐκ δυσμενῶν μετεωρολογικῶν καταστάσεων τῆς παραγωγῆς τῆς γῆς καὶ περὶ τῆς ἐκ τούτων ἀγωνίας τοῦ ἀνθρώπου διὰ τὴν ἐπιβίωσίν του παρατίθεται ἐνδεικτικῶς σχετικὸν χωρίον ἐκ τοῦ βίου τοῦ Ἀγίου Νικολάου. «Μετὰ τὴν κοίμησιν τοῦ Ἀγίου Νικολάου ἐπὶ ἔτη πέντε ἐγένετο ἀβροχία καὶ κράτησις ἀέρος ἐπὶ μῆνας ἐννέα ἐπὶ πάσης τῆς παραθαλασσίας καὶ ἐπὶ τοὺς πεδινοὺς τόπους καὶ εἰς τὴν πόλιν τῶν Μυρέων ἔνθα ὁ ἅγιος Νικόλαος ἔκειτο καὶ ἐγένετο λιμὸς ἰσχυρὸς καὶ πάντες ἀπὸ λιμοῦ ἀπώλοντο καὶ τὰ τέκνα αὐτῶν ἐτελεύτησαν». (Gustav Anrich, Hagios Nikolaos, I, Leipzig u. Berlin 1913, σ. 288 - 89).

2. Ἐκ τῶν πρωίμων ἐλληνικῶν χρόνων εἶναι γνωστὴ ἡ δέσμευσις ὑπὸ τοῦ Αἰόλου ἐντὸς ἄσκοῦ τῶν ἀντιθέτων πρὸς τὸν πλοῦν τοῦ Ὀδυσσέως ἀνέμων. Ὀδ. κ' 19 - 26 : «ἔνθα (ἐνν. εἰς τὸν ἄσκον) δὲ βυκτάων ἀνέμων κατέδησε κέλευθα» (στ. 20).

ἐξαναγκασμὸν τοῦ «πνεύματος» τοῦ ἀνέμου, ἐπὶ καταστάσεως κυρίως ἀπνοίας, ὅπως πνέῃ ὡς εὐνοϊκός, δροσερός, ἀήρ, ἐπ' ὠφελείᾳ τῆς ὑπὸ ἐξέλιξιν καρποφορίας τῆς γῆς.

Τοιοῦτον μαγικὸν χαρακτῆρα δέον νὰ δεχθῶμεν ὅτι εἶχεν ἀρχικῶς καὶ ἡ ἀρχαία αἰώρα μὲ σκοπὸν τὴν ἐπικράτησιν εὐκрасίας ἀέρος. Ὁ αἰτιολογικὸς δὲ περὶ αὐτῆς μῦθος τῆς Ἡριγόνης¹ πιστεύω ὅτι ἀποτελεῖ προσαρμογὴν εἰς τὸ πνεῦμα τῆς ἀρχαίας κοινωνίας παλαιοτέρας διηγήσεως περὶ πραγματικῆς ἀντιστοίχως θυσίας νεάνιδος εἰς τοὺς ἀνέμους κατὰ τὴν τέλεσιν τῆς αἰώρας.

Περὶ ἀνθρωποθυσιῶν καὶ μαγικῶν γενικώτερον τελετουργιῶν εἰς τοὺς ἀνέμους πρὸς πνοὴν ἢ παῦσιν αὐτῶν ὑπάρχουν ἀρκεταὶ σχετικαὶ μαρτυρίαι ἐκ τῆς Ἀρχαιότητος. Θυσία τῆς Ἰφιγενείας ἐν Αὐλίδι, ὡς «παυσάνεμος» (Αἰσχ. Ἀγαμ. 214)· θυσία παίδων εἰς τοὺς ἀνέμους ὑπὸ τοῦ Μενελάου εἰς Αἴγυπτον πρὸς ἀπόπλουν αὐτοῦ (Ἡροδ. II, 119)· κατάπαυσις τοῦ ὀρμητικοῦ ἀνέμου διὰ μαγικοῦ τρόπου (Διογ. Λαέρτ. 8,60). Εἰς τὴν Κόρινθον ἀναφέρεται ὅτι ὑπῆρχεν εὐγενὲς γένος, τοῦ ὁποίου τὰ μέλη ἐκαλοῦντο «ἀνεμοκοῖται», ὡς ἀποκοιμίζοντες, κατευνάζοντες, τοὺς ἀνέμους (Σοῦδα καὶ Ἡσύχ. ἐν λ., Εὐσταθ. εἰς Ὀδύσσ. 1645, 41 ἐξ.) κ.ἄ.²

Εἰς τὸ ἔθιμον οὕτω μέχρι τῶν νεωτέρων χρόνων τῆς τελετουργικῆς κατὰ τὸ ἔαρ αἰωρήσεως, συνοψίζοντες τὰ ἐκτεθέντα, ἐπαναλαμβάνομεν ὅτι συνεχίζεται παμπαλαία ἀπὸ τῶν προϊστορικῶν χρόνων ἀγροτικὴ λατρευτικὴ ἢ μαγικὴ πράξις πρὸς τὸν σκοπὸν ἀρχικῶς διὰ τῆς αἰωρήσεως ἐκ τῶν κλάδων δένδρου καὶ προκλήσεως τάλαντώσεων αὐτῶν, ἀντιστοίχων πρὸς τὰς παρατηρουμένας ὑπὸ τὴν πνοὴν τοῦ ἀνέμου, ἐνισχύσεως τοῦ «πνεύματος» τοῦ ἀνέμου, ὅπως πνέῃ εὐνοϊκὸν διὰ τὴν ὑπὸ ἐξέλιξιν παραγωγὴν τῆς γῆς.

1. Ἐξεζητημένη, οὕτω δὲ μὴ ἀνταποκρινομένη πρὸς τὴν ἀλήθειαν, φαίνεται ἡ ἐρμηνεία ὑπὸ τοῦ Ν. Σβορώνου (βλ. ἐν Λαογρ. 7, 1923, σ. 161 ἐξ.) τοῦ μύθου περὶ τῆς ἀπαγχονισθείσης Ἡριγόνης, ὡς λατρευτικῆς προσωποποιήσεως εἰς αὐτὸν τοῦ ἔθους τῆς μεταιωρήσεως ἢ ἀναρτήσεως σκίλλης ἐκ δένδρου πρὸς τὸν σκοπὸν ἐνισχύσεως τῆς μαγικῆς εἰς αὐτὴν δυνάμεως πρὸς ἀποτροπὴν κακοῦ.

2. Βλ. περὶ ἐτέρων σχετικῶν λατρευτικῶν καὶ μαγικῶν ἐνεργειῶν καὶ πράξεων : Paul Stengel, Opferbräuche der Griechen, Berlin u. Leipzig 1910, σελ. 128, 146 - 153, 189, Παναγῆς Λεκατσᾶς, Ἡ καταγωγὴ τῶν θεσμῶν, τῶν ἐθίμων καὶ τῶν δοξασιῶν, Ἀθήνα 1951, σ. 203 - 205, Roland Hampe, Kult der Winde in Athen und Kreta (Sitzungsber. der Heidelb. Akad. d. Wiss. Phil. - Hist. Kl., Jahrgang 1967, I. Abhandlung), Heidelberg 1967, σ. 7 ἐξ., σ. 18 ἐξ. (ἐν σελ. 7 βιβλιογραφία).

RÉSUMÉ

Le balancement printanier chez les Grecs et d'autres peuples de la péninsule balkanique

par Georgios Spyridakis

Cette coutume était encore récemment répandue dans tout le monde grec sur le continent et dans les îles, de même que chez les Grecs d'Asie Mineure, du nord et de l'est de la Thrace, réfugiés en Grèce depuis 1922.

Ce balancement se pratiquait surtout à partir du dimanche de la Résurrection (Jour de Pâques), du lundi ou du jeudi ; il durait une semaine, c'est-à-dire jusqu'au dimanche de l'apôtre Thomas, ou jusqu'à l'ascension ; il avait lieu tous les samedis soirs, les dimanches, et aussi pendant les fêtes ; ainsi, partout en Grèce, c'était pour la Saint Georges.

On installait l'escarpolette dans la cour de la maison, dans la rue, ou sur la place du village, parfois même hors de celui-ci, dans la campagne. On la suspendait aux branches d'un arbre (fig. 1). Quand on se balançait dans la maison on se servait des poutres du toit.

Cet usage était, également, répandu chez les peuples voisins des Grecs : Albanais (fig. 2), Bulgares, Yougoslaves, ainsi que chez les Roumains, les Russes etc. pendant la période pascale, et plus particulièrement pour la Saint Georges en Albanie, en Bulgarie et en Yougoslavie. Ce balancement était surtout dévolu aux jeunes filles et aux jeunes gens, mais les jeunes filles, principalement, s'asseyaient sur la balançoire.

En Grèce chacun des jeunes gens présents devait pousser la balançoire où était assise la jeune personne à laquelle il était, le plus souvent, lié par un sentiment amoureux ; ce faisant, chacun chantait à tour de rôle des chansons propres à la circonstance, dans lesquelles ils se louaient réciproquement et exprimaient leurs sentiments (voir ci-dessus la musique, p. 119).

Ainsi, cet usage se présentait comme une joyeuse fête entre les deux sexes. Cependant, en d'autres endroits de la Grèce et des Balkans (surtout en Bulgarie et en Yougoslavie) il pouvait revêtir un aspect rituel et religieux, voire magique, destiné à attirer la clémence divine : fertilité du sol, du bétail

etc. expulsion des serpents et des autres êtres malfaisants de la maison, préservation de la santé des membres de la famille etc.

Quant à l'origine historique de ce rite, l'auteur fait remarquer qu'il existait déjà à l'époque préhellénique. Ceci est attesté par la découverte d'une balançoire de terre cuite provenant d'Haghia Triada en Crète (fig. 3) et datant de l'époque minoenne récente (1400 - 1100 av. J. Ch.).

Sur l'escarpolette, suspendue par deux cordes à deux arbres —mâts, se balance (du moins le suppose-t-on) la Déesse - Mère, accomplissant ainsi un acte susceptible de promouvoir la fécondité.

Dans la Grèce antique, après l'époque minoenne, la balançoire appelée Aiôra (Αἰώρα), est citée dans le monde ionien, de même qu'à Athènes, en Attique, et surtout au dème d'Icaria.

A Athènes, durant les Anthestéries (fête printanière de trois jours en l'honneur de Dionysos) les jeunes filles se balançaient en chantant, entre autres, une chanson spéciale, appelée 'Αλγίτις, c'est-à-dire la chanson de l'errante, en l'honneur de l'Erigone. Il en était de même en Icaria.

Parfois, au lieu de jeunes filles, on faisait osciller, aux branches des arbres, des statuettes de terre cuite. Ceci se passait également à Icaria.

Outre les sources littéraires relatives à ce rite nous citons quelques représentations sur des vases attiques (5e, 4e siècle) (fig. 4. 5. 6).

Fig. 4 : un satyre est prêt à pousser l'escarpolette sur laquelle se balance une jeune fille. Ce Satyre appartient à la suite de Dionysos ; sa couronne indique qu'il s'agit d'un rite dionysiaque de la fête des Anthestéries, au début du printemps (11 - 13 du mois d'Anthestérion). Pour ce qui est de l'origine de ce rite, il y avait en Attique une légende qui se référait à l'Erigone, fille d'Icaros.

Les deux autres représentations sur des hydries (cruches) (fig. 5 et 6) sont également relatives aux Anthestéries. Ces vases devaient servir pour les jours de cette fête, les Choës et les Chytres.

Il est probable que le but de cette coutume n'était pas autre que celui des Anthestéries, fête dionysiaque pour la fécondité non seulement de la vigne, mais de tout le règne végétal et animal. On peut donc penser être proche de l'idée qui présida à son origine, si on interprète le balancement comme un rite religieux, et à but magique. Ensuite d'autres thèmes pouvaient se greffer et se développer : expulsion du mal, santé de la famille, du bétail, etc.

Outre le témoignage de l'époque minoenne crétoise, on peut citer la découverte, lors de fouilles archéologiques dans le sud - est de l'Europe, du Proche - Orient, et des pays au nord du Danube, de figurines en suspension ou perforées dans ce but.

D'après Delvoye, on faisait balancer ces figurines pour stimuler la fécondité de la nature. M. Nilsson fait remarquer à ce propos que «suspension» ne signifie pas obligatoirement «balancement».

Sp. Marinatos dans une étude relative mentionne d' autres statuettes perforées ou non de la période préhistorique, qu' il considère destinées à être suspendues et balancées. Outre les témoignages de sources littéraires de l'antiquité grecque sur l'aiôra, il ajoute d'autres de l'épopée antique des Indes, de Mahabharata.

Dans son épitomé, de ce texte, le Malabharata (chap. 7), nous avons la description d'une fête printanière pendant laquelle on pratiquait le balancement de jeunes gens des deux sexes, principalement des femmes. Il s'agit d'une coutume d'amusement ; pourtant on peut conclure que cela était aussi un rite d'après un témoignage dans le Rig - Véda d'une cérémonie védique pendant laquelle un prêtre s'asseyait sur une balançoire et aussi d'après la célébration d'une fête du balancement dans les Indes modernes en l'honneur du dieu Krichna.

J. G. Frazer après avoir étudié le thème du balancement rituel chez plusieurs peuples, et par rapport également à l'Aiôra de l'antiquité grecque, considère la coutume en question comme devant apaiser les mauvais esprits, et assurer en même temps une bonne récolte : il devait purifier l'air des influences néfastes de l'âme errante des morts non enterrés, ou des mauvais esprits hostiles à l'homme et à la nature.

De ces corrélations avec l'élément «air», Frazer tire la conclusion que le balancement était un moyen de s'assurer des brises rafraîchissantes au cours des chaleurs torrides de l'été suivant. Cette opinion, que l'auteur juge la plus proche des origines du rite, a été pour lui le départ de recherches plus approfondies.

Depuis l'aube de la civilisation, l'homme aurait compris, par expérience, les influences bienfaisantes ou destructrices d'origine météorologique, déterminant sa vie quotidienne : pluies fortes ou faibles, hausses ou baisses de température, périodes de secheresse, tempêtes etc.

Les paysans, les éleveurs, et tous les autres individus qui en subissaient

les conséquences, devaient prêter constamment une attention particulière, voire même une inquiétude vis - à - vis de la situation météorologique au printemps et au début de l'été. Cette période, est en effet, d'après l'expérience paysanne, la période charnière dont dépendra la récolte. On souhaitait donc des températures favorables et des vents frais, pour assurer l'abondance de la nouvelle récolte.

On voyait cet état météorologique favorable dans le balancement des branches des arbres sous le souffle du vent, par rapport à leur immobilité lorsqu'il n'y a pas d'air, et qu'il règne une chaleur torride.

L'homme primitif, ayant observé ce phénomène désiré pour acquérir une bonne récolte, ignorant tout des causes véritables des phénomènes naturels et de leurs conséquences, croyait qu'ils étaient l'oeuvre d'êtres surnaturels, d'esprits divins bienveillants ou malveillants, et il essayait, par des pratiques magiques et rituelles, de dominer sur ces esprits. Il croyait, d'après le principe de la magie homéopathique, que si on imitait le balancement des branches des arbres sous le souffle du vent par la pratique de la balançoire, ou en faisant osciller des statuette, on pourrait agir sur les esprits et les autres divinités, qui feraient souffler des vents pour le plus grand bien de la nature et des récoltes.

Selon les occupations et la vie quotidienne de chaque société, ce rite magique ou religieux pouvait avoir d'autres buts, comme on a pu le remarquer dans les pays balkaniques et ailleurs.

L'auteur exprime enfin l'opinion que le mythe antique de l'Erigone concernant la naissance de l'Aiôra (du balancement) constitue une adaptation à l'esprit de la société d'Athènes antique, d'un autre mythe antérieur du sacrifice d'une jeune fille au vent favorable pendant l'exécution de l'Aiôra.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑΣ ΤΩΝ ΕΤΩΝ 1968 - 1971

ΥΠΟ

ΓΕΩΡΓ. Ν. ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΙΔΟΥ ΚΑΙ ΑΓΓ. Ν. ΔΕΥΤΕΡΑΙΟΥ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ ΕΡΕΥΝΗΘΕΝΤΑ ΔΙΑ ΤΗΝ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΝ
ΚΑΙ ΒΡΑΧΥΓΡΑΦΙΑΙ ΑΥΤΩΝ

Ἀθηνᾶ Σύγγραμμα περιοδικὸν τῆς ἐν Ἀθήναις Ἐπιστημονικῆς Ἑταιρείας. Ἐν Ἀθήναις, τόμ. 71 (1969 - 1970) — 72 (1971).

Ἀθηναϊκά Τὰ Ἀθηναϊκά. Περιοδικὴ ἔκδοσις τοῦ Συλλόγου τῶν Ἀθηναίων. Ἀθήναι, τεύχη 39 (1968) — 50 (1971).

Ἀμάλθεια Περιοδικὸν τῆς Ἱστορικῆς - Λαογραφικῆς Ἑταιρείας νομοῦ Λασιθίου. Ἔτ. Α' (1970) — Β' (1971), τεύχη 1 - 9.

Ἀρχ Εὐβ Μελ Ἀρχεῖον Εὐβοϊκῶν Μελετῶν. (Ἑταιρεία Εὐβοϊκῶν Μελετῶν). Ἀθήναι, τόμ. 14 (1968) — 17 (1971).

Ἀρχ Κορινθ Μελ Ἀρχεῖον Κορινθιακῶν Μελετῶν. Ἀθήναι, τόμ. Α' (1971).

Ἀρχ Πόντ Ἀρχεῖον Πόντου. Σύγγραμμα περιοδικὸν ἐκδιδόμενον ὑπὸ τῆς Ἐπιτροπῆς Ποντιακῶν Μελετῶν. Ἐν Ἀθήναις, τόμ. 25 (1966 - 1972) [Εὐρετήριο τόμ. 1 - 24], 29 (1968 - 69), 30 (1970 - 71).

Ἀρχιτεκτονικὴ Περιοδικὸν ἐκδιδόμενον ἀνὰ δίμηνον. Ἀθήναι, ἔτ. 12 (1968) — 14 (1970), τεύχη 67 - 83.

Balkan Studies Biannual publication of the Institute for Balkan Studies. (Ἰδρυμα Μελετῶν τῆς Χερσονήσου τοῦ Αἴμου). Θεσσαλονίκη. Vol. 8 (1967) — 12I (1971).

BNJb Byzantinisch - Neugriechische Jahrbücher. Internationales Wissenschaftliches Organ unter Mitwirkung zahlreicher Fachgenossen begründet von Prof. Nikos A Bees (Βέης), hrsg. von einer Kommission. Τόμ. 20 (1970).

Δελτ Ἱστ Ἐθν Ἑταιρ Δελτίον τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας τῆς Ἑλλάδος. Διευθυντής : Ν. Β. Τωμαδάκης. Ἐν Ἀθήναις, τόμ. 19 (1967 - 1970).

Δωδεκανησιακά Ἐτήσιο ἱστορικὸ φιλολογικὸ καὶ λαογραφικὸ περιοδικὸ σύγγραμμα. Ἐκδότης - διευθυντής Ι. Μ. Χατζηφώτης. Ἀθήνα, τόμ. 1 (1966) — 2 (1967).

Ἑλλ Τέχνη Ἑλληνικὴ Λαϊκὴ Τέχνη. Χειροτεχνία - καλλιτεχνία - λαολογία - ἱστορία - ἀρχαιολογία. Τριμηνιαία ἔκδοσις Ἐθνικοῦ Ὁργανισμοῦ Ἑλληνικῆς Χειροτεχνίας. Διευθυντής συντάξεως : Κλ. Μαρμαρινός. Ἀθήναι, τεύχη 1 (1970) — 4 (1971).

- Ἑλλην Ψυχὴ** Ἑλληνικὴ Ψυχὴ. Τριμηνιαία λαογραφικὴ ἔκδοση. Ἰδιοκτῆτης, ἐκδότης καὶ διευθυντής : Διαμαντῆς Ἀ. Δογάνης. Ἀθήναι, τεύχ. 1 (1971).
- Ἑλληνικά** Φιλολογικόν, ἱστορικόν καὶ λαογραφικόν περιοδικόν σύγγραμμα. (Δημοσιεύματα τῆς Ἑταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν). Διευθύνται τῆς Συντάξεως: Ν. Π. Ἀνδριώτης — Α. Ε. Βακαλόπουλος — Λῆνος Πολίτης. Θεσσαλονίκη, τόμ. 21 (1968) — 24 (1971).
- Ἐπ Βυζ Σπ** Ἐπετηρὶς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν. Ἀθήναι, ἔτ. 36 (1968) - 38 (1971).
- Ἐπ Ἐπ Φιλ Σχ Ἀθ** Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρὶς τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Ἐν Ἀθήναις, τόμ. ΙΗ' (1967 - 68) — ΚΑ' (1970 - 71).
- Ἐπ Ἐπ Φιλ Σχ Θεσ/κης** Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρὶς ἐκδιδομένη ὑπὸ τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Ἐν Θεσσαλονίκη, τόμ. 10 (1968) — 11 (1969).
- Ἐπ ΚΛ** Ἐπετηρὶς τοῦ Κέντρου Ἑρεύνης τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας (πρώην Ἐπετηρὶς Λαογραφικοῦ Ἀρχείου) τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, ἐκδιδομένη ἐπιμελείᾳ τοῦ Διευθυντοῦ τοῦ Κέντρου. Ἐν Ἀθήναις, τόμ. Κ' - ΚΑ' (1967 - 68).
- Ἐπ Κύπρ** Ἐπετηρὶς Κέντρου Ἐπιστημονικῶν Ἑρευνῶν Κύπρου. Λευκωσία, τόμ. Ι (1967-68) — IV (1970 - 71).
- Ἐπ Λαογρ Ἀρχ Βλ. Ἐπ ΚΛ**
- Ἐπ Στερ Μελ** Ἐπετηρὶς Ἑταιρείας Στερεοελλαδικῶν Μελετῶν. Διευθυντής : καθηγ. Γ. Κ. Κόλιας. Ἀθήναι, τόμ. Α' (1968) — Β' (1969 - 1970).
- Ἐπετ Ἐταιρ Κυκλ Μελ** Ἐπετηρὶς Ἑταιρείας Κυκλαδικῶν Μελετῶν. Διευθυντής Στυλ. Γ. Κορρές. Ἐν Ἀθήναις, τόμ. Ζ' (1968) — Η' (1969 - 70).
- Ἐπετ Καλαβρ** Ἐπετηρὶς τῶν Καλαβρύτων. Ἑτήσια περιοδικὴ ἔκδοσις τῆς «Παγκαλαβρυτικῆς Ἑνώσεως». Ἐτ. Α' (1969) — Γ' (1971).
- Ἐπετ Λευκ** Ἐπετηρὶς Ἑταιρείας Λευκαδικῶν Μελετῶν. Ἔτος ἰδρύσεως 1970. Συντακτικὴ Ἐπιτροπὴ : Γεράσιμος Γρηγόρης, Ἀριστόξενος Σκιαδᾶς, Νίκος Κ. Κατηφόρης. Ἐν Ἀθήναις, τόμ. Α' (1971 - 72).
- Ἐπταν Φύλλα** Ἐπτανησιακὰ Φύλλα. Φιλολογικὴ - λαογραφικὴ καὶ ἱστορικὴ ἔκδοση. Ἰδιοκτῆτης - διευθυντής : Ντῆνος Κονόμος. Ἀθήνα, τόμ. Ε' (1964) — Ζ' (1969).
- Ἐρανιστής** Ἐκδοση τοῦ «Ὁμίλου Μελέτης τοῦ Ἑλληνικοῦ Διαφωτισμοῦ» (ΟΜΕΔ). Συντακτικὴ Ἐπιτροπὴ : Κ. Θ. Δημαρᾶς, Στέφ. Μακρυμύχਾਲος, Ἀλκης Ἀγγέλου. Ἀθήναι, ἔτ. Ε' (1967) — Θ' (1971), τεύχη 25 - 54.
- Ἑστιᾶς** Περιοδικόν τῶν μαθητριῶν Γυμνασίου Θηλέων Ἀμμοχώστου. Τεύχη 8 - 9 (σχολ. ἔτ. 1967 - 68, 1968 - 69), 11 - 12 (σχολ. ἔτ. 1970 - 71, 1971 - 72).
- Ἑπειρ Ἑστ** Ἑπειρωτικὴ Ἑστία. Μηνιαία Ἐπιθεώρησις. Ἰδιοκτῆται - διευθύνται : Χ. Μάνος, Δημοσθ. Κόκκινος. Ἐν Ἰωαννίνοις, ἔτ. ΙΖ' (1968) — Κ' (1971).
- Θεολογία** Σύγγραμμα περιοδικόν, ἐκδιδόμενον κατὰ τριμηνίαν. Ἐν Ἀθήναις, τόμ. 39 (1968) — 42 (1971).
- Θεσσ Χρον** Θεσσαλικά Χρονικά. Δελτίον τῆς ἐν Ἀθήναις Ἱστορικῆς καὶ Λαογραφικῆς Ἑταιρείας τῶν Θεσσαλῶν. Ἀθήναι, τόμ. 10 (1971).
- Θησαυρίσματα** Θησαυρίσματα τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἰνστιτούτου Βυζαντινῶν καὶ Μεταβυζαντινῶν Σπουδῶν. Βενετία, τόμ. 5 (1968) — 8 (1971).

- Θρακ Χρον** Θρακικά Χρονικά. Τρίμηνη 'Επιθεώρηση. 'Ερευνα - 'Επιστήμη - Τέχνη. Ξάνθη. Δ/ντής Στέφανος 'Ιωαννίδης. 'Ετ. Ε' (1965) — Ζ' (1967), τεύχη 20 - 27.
- Θρακικά** Σύγγραμμα περιοδικόν, εκδιδόμενον ὑπὸ τοῦ ἐν 'Αθήναις «Θρακικοῦ Κέντρου». 'Αθήναι, τόμ. 42 (1968) — 45 (1971).
- 'Ιόν 'Ηχώ** 'Ιόνιος 'Ηχώ. Μηνιαῖον περιοδικόν. 'Οργανον μελέτης καὶ προβολῆς τῶν 'Επτανησιακῶν ζητημάτων. 'Αθήναι, τεύχη 258 - 293 (1968 - 1970).
- Κερκυρ Χρον** Κερκυραϊκά Χρονικά. 'Εκδότης : Κώστας Δαφνῆς. Κέρκυρα, τόμ. XII (1966) — XV (1970).
- Κιμωλιακά** 'Εκδοσις Κληροδοτήματος Γεωργίου Οἰκονόμου Νικ. 'Αφεντάκη. 'Εν 'Αθήναις, τόμ. Α' (1970). ('Επιμελεία 'Ιωάννου Σπ. Ράμφου, πρωτοπρεσβυτέρου).
- Κόνιτσα** 'Οργανον τῆς ἐπαρχίας Κονίτσης. 'Ετ. Ζ' (1968) — Ι' (1971), τεύχη 69 - 107.
- Κρητ 'Εστ** Κρητική 'Εστία. Παγκρήτιο ἱστορικό, λαογραφικὸ καὶ λογοτεχνικὸ περιοδικό. 'Ιδιοκτήτης - διευθυντής : 'Εμμ. 'Ιδομ. Παπαγρηγοράκης. 'Εν Χανίοις Κρήτης, τεύχη 178 - 195 (1968 - 1969).
- Κρητ Χρον** Κρητικά Χρονικά. 'Εκδότης : 'Ανδρέας Γ. Καλοκαιρινός. 'Ηράκλειον Κρήτης, τόμ. ΙΘ' (1965) — ΚΓ' (1971).
- Κυπρ Σπ** Κυπριακαὶ Σπουδαί. Δελτίον τῆς 'Εταιρείας Κυπριακῶν Σπουδῶν. 'Εν Λευκωσίᾳ Κύπρου, τόμ. ΛΒ' (1968) — ΛΕ' (1971).
- Λακωνικά** Διμηνιαία 'Επιθεώρησις. 'Οργανον τοῦ Συνδέσμου τῶν ἐν 'Αττικῇ Λακεδαιμονίων. 'Αθήναι, ἔτ. Ε' (1968) — Η' (1971), τεύχη 25 - 48.
- Λαογρ** Λαογραφία. Δελτίον τῆς 'Ελληνικῆς Λαογραφικῆς 'Εταιρείας. 'Εν 'Αθήναις, τόμ. ΚΓ' (1964) [Εὔρετήριον τ. Α' - Κ'], ΚΣΤ' (1968 - 1969) [εἰς τιμὴν Γ. 'Α. Μέγα], ΚΖ' (1971).
- Λαογρ Κύπρ** Λαογραφικὴ Κύπρος. Τετραμηνιαῖο λαογραφικὸ περιοδικό. (Γενικὸς ὑπεύθυνος Χρῦσανθος Στ. Κυπριανοῦ). Χρον. Α' (1971), τεύχη 1 - 3.
- Λαογρ Σπ** Λαογραφικαὶ Σπουδαί. Χρυσάνθου Σ. Κυπριανοῦ. Λευκωσία, Κύπρος, τόμ. Α' (1968), Β' (1970).
- Μαγνησιακά** Γράμματα - 'Επιστῆμες - Τέχνες. 'Επιτροπὴ ἐκδόσεως : Κων/νος Μπράβος, Εὐάγγελος Ράικος, Νῆκος Μπαζιάνας. 'Ετησίᾳ ἔκδοσις Νομαρχίας Μαγνησίας. Τόμ. Α' (1971).
- Μαθ 'Αντίλ** Μαθητικοὶ 'Αντίλαλοι. Περιοδικόν τῶν μαθητριῶν τοῦ Παγκυπρίου Γυμνασίου Θηλέων Παλουριωτίσσης. 'Ετ. Θ' (1970 - 71), ἀρ. 17 - 18.
- Μαθ 'Εστ** Μαθητικὴ 'Εστία. Περιοδικόν τῶν μαθητῶν καὶ μαθητριῶν τοῦ «Παγκυπρίου Γυμνασίου». Λευκωσία - Κύπρου, ἔτ. ΙΗ' - ΙΘ' (1968 - 69) — ΚΒ' (1971 - 72), ἀρ. 45 - 52.
- Μακεδ Ζωή** Μακεδονικὴ Ζωή. Μηνιαῖον εἰκονογραφημένον περιοδικόν εκδιδόμενον ἐν Θεσσαλονίκῃ. 'Ιδρυτής : Κλ. Τσούρκας. Τεύχη 1 (1966) - 67 (1971).
- Μακεδονικά** Σύγγραμμα περιοδικόν τῆς 'Εταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν, ἐπιμελεία Δ. Κανατσούλη - Σ. Παπαδοπούλου - Φ. Πέτσα. 'Εν Θεσσαλονίκῃ, τόμ. Η' (1968) — ΙΑ' (1971).
- Μεσσην Γράμμ** Μεσσηνιακά Γράμματα. 'Επιμέλεια Πότῃ Δ. Οἰκονομάκη. Καλαμάτα, τόμ. 2 (1967).

- Μικρ Χρον** Μικρασιατικά Χρονικά. Σύγγραμμα περιοδικόν ἐκδιδόμενον ὑπὸ τοῦ τμήματος Μικρασιατικῶν Μελετῶν τῆς Ἑνώσεως Σμυρναίων. Ἀθήναι, τόμ. 14 (1970).
- Μικρασιατικά** Ἐκδοση λόγου τέχνης καὶ δράσης Μικρασιατῶν. Ἐκδότρια - διευθύντρια Ἰσαβέλλα Ε. Μαλόβρουβα. Ἀθήνα, τόμ. 1 (1970 - 71).
- Μνημοσύνη** Ἐτήσιον περιοδικόν τῆς Ἑταιρείας Ἱστορικῶν Σπουδῶν ἐπὶ τοῦ Νεωτέρου Ἑλληνισμοῦ. Ἐν Ἀθήναις, τόμ. Α' (1967) — Γ' (1970 - 71).
- Μόρφωσις** Παγκύπριον ἐκπαιδευτικόν περιοδικόν. Ἐτ. ΚΣΤ' (1971), ἀρ. 308 - 319.
- Ν Ἑστ** Νέα Ἑστία. Διευθυντῆς καὶ ἐκδότης Πέτρος Χάρης. Ἀθήναι, τόμ. 83 - 84 (1968) — 89 - 90 (1971).
- Neo Hellenika** Annual Publication of the Center for Neo - Hellenic Studies. Austin Texas. U.S.A., 1 (1970).
- Νισυριακά** Ἐκδοσις τῆς Ἑταιρείας Νισυριακῶν μελετῶν. Ἀθήναι, τόμ. 3 (1969).
- Παρνασσός** Φιλολογικόν περιοδικόν σύγγραμμα κατὰ τριμηνίαν ἐκδιδόμενον. Περίοδος δευτέρα. Ἀθήναι, τόμ. Ι' (1968) — ΙΓ' (1971).
- Πελοποννησιακά** Ἐκδίδονται ὑπὸ τῆς ἐν Ἀθήναις Ἑταιρείας Πελοποννησιακῶν Σπουδῶν. Ἀθήναι, τόμ. ΣΤ' (1963 - 68) — Η' (1971).
- Πεπραγμ Β' Κρητολ Συνεδρ** Πεπραγμένα τοῦ Β' Διεθνοῦς Κρητολογικοῦ Συνεδρίου. Ἐν Ἀθήναις, τόμ. Α' - Γ' (1968), Δ' (1969). (Φιλολογικὸς σύλλογος «Ὁ Χρυσόστομος»).
- Πεπραγμ ΔΙΦρ** Διεθνὲς Ἰνστιτοῦτον Φρουρίων. Πεπραγμένα. Η' Ἐπιστημονικὴ σύνοδος. Ἀθήναι 25 - 29.4.1968. (Ἐκδοσις Τεχνικοῦ Ἐπιμελητηρίου τῆς Ἑλλάδος).
- Πλάτων** Δελτίον τῆς Ἑταιρείας Ἑλλήνων Φιλολόγων. Ἀθήναι, ἔτ. Κ' (1968) — ΚΓ' (1971).
- Πνευμ Ἐπ** Πνευματικὴ Ἐπαρχία. Τρίμηνη φιλολογικὴ ἔκδοση. Ἐκδότης - διευθυντῆς Γιάννης Π. Βουκελάτος. Σέρρες, χρόν. Α' (1971).
- Ποντ Στ** Ποντιακὴ Στοά. Ἐκδοσις Παμποντιακῆς Ἑνώσεως. Ἀθήναι 1971.
- Proverbium** Bulletin d' informations sur les recherches parémiologiques. Helsinki. 10 - 17 (1968 - 1971) [πλὴν τεύχ. 15].
- Ρουμελ Ἡμερολ** Ρουμελιώτικο Ἡμερολόγιο. Ἐτησία φιλολογικὴ - ἱστορικὴ καὶ λαογραφικὴ ἔκδοση. Διευθυντῆς : Δημήτρης Σταμέλος. Ἀθήνα, χρόν. 14 (1968 - 1970).
- Σαντορίνη** Μιχ. Ἀντ. Δανέζη, Σαντορίνη. Ἀθήναι 1971.
- Σερρ Χρον** Σερραϊκὰ Χρονικά. Σύγγραμμα περιοδικόν τῆς Ἱστορικῆς καὶ Λαογραφικῆς Ἑταιρείας Σερρῶν - Μελενίκου. Ἀθήναι, τόμ. Ε' (1969 - 70).
- Σιφνιακὴ** Μηνιαία εἰκονογραφημένη ἐπιθεώρησις. Ἐκδότης - διευθυντῆς : Μ. Συμεωνίδης. Ἀθήναι, ἔτ. Β' (1968), Γ' (1969), τεύχη 13 - 36.
- Φιλ Πρωτοχρ** Φιλολογικὴ Πρωτοχρονιά. Ἐτησία λογοτεχνικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ ἔκδοση. Διευθυντῆς : Ἀριστ. Ν. Μαυρίδης. Ἀθήνα, χρόν. 25 (1968) — 27 (1970).
- Φωτ Πορεία** Φωτεινὴ Πορεία. Περιοδικόν τῶν μαθητῶν καὶ μαθητριῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ Γυμνασίου Λευκονοίκου. Ἐτ. Α' (1965 - 66) — Ε' (1969 - 1970).
- Χιακὴ Ἐπιθεώρ** Χιακὴ Ἐπιθεώρησις. Περιοδικὴ ἔκδοσις. Ἐκδότης : Δημ. Α. Μαγγανᾶς — Κ. Δ. Φαφαλιδῆς — Κ. Ν. Χαβιαρᾶς. Τόμ. 6 (1968) — 8 (1971), τεύχη 16 - 27.
- Χρον Κοσμᾶ** Χρονικά τοῦ Κοσμᾶ (Κυνουρίας). Ἐκδίδονται ὑπὸ Ἐπιτροπῆς. Ἀθήναι 1971.

- Χρον Λαπήθου** Χρονικά τῆς Λαπήθου. Ἑξαμηνιαία περιοδική ἔκδοσις τῆς κοινότητος Λαπήθου Κύπρου. Τόμ. Α' (1970).
- Χρον Τσακ** Χρονικά τῶν Τσακῶνων. Σύγγραμμα περιοδικὸν τοῦ «Ἀρχείου τῆς Τσακωνιάς». Τόμ. Γ' (1969).
- Χρον Χαλκ** Χρονικά τῆς Χαλκιδικῆς. Περιοδική ἔκδοσις Ἱστορικῆς - Λαογραφικῆς Ἑταιρείας Χαλκιδικῆς. Θεσσαλονίκη 1969, τεύχη 17 - 18.
- Zeitschrift für Balkanologie**, herausgegeben von Franz Dölger-Günter Reichenkron — Alois Schmaus. Wiesbaden. Jahrgang VI (1968). Hrsg von Norbert Reiter - Alois Schmaus - Stavro Skendi. München. Jahrgang VII (1969 - 70). Hrsg Norbert Reiter — Stavro Skendi. München. Jahrgang VIII (1971 / 72).

Α' ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. **Μαυρῆς Νικ. Γ.** Δωδεκανησιακὴ βιβλιογραφία. Τόμ. Α'. Ἀθῆναι 1965. [Βλ. Ἐπ ΚΑ Π' - ΙΘ' (1965 - 66), σ. 121, ἀρ. 11].
Κρίσις: Ἑλληνικά 21 (1968) 450 - 454 (Ι. Ν. Τσιρπανλῆς).
2. **Βαγιακάκος Δικ. Β.** Γλωσσικὴ βιβλιογραφία τῶν ἐτῶν 1965 - 1967. Ἀθηνᾶ 70 (1968) 383 - 422.
3. **Γιαννόπουλος Ἰω.** Συμβολὴ εἰς τὴν βιβλιογραφίαν τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν. Ἐπ Στερ Μελ Α' (1968) 385 - 436.
4. **Δευτεραῖος Ἀγγ. Ν. - Αἰκατερινίδης Γεώργ. Ν.** Βιβλιογραφία τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας τῶν ἐτῶν 1966 - 1967. Ἐπ ΚΑ Κ' - ΚΑ' (1967 - 68) 242 - 304.
5. **Καραγιώργης Β.** Κυπριακὴ βιβλιογραφία. 1967 - 1968. Ἀρχαιολογία - Ἀρχαία ἱστορία. Κυπρ Σπ ΛΒ' (1968) 305 - 310, ΛΓ' (1969) 267 - 272.
6. Κυπριολογικὴ βιβλιογραφία τῶν ἐτῶν 1965 - 1967. Ἐπ Κύπρ Ι (1967 - 68) 149 - 213.
7. Λαογραφικὴ καὶ γλωσσικὴ βιβλιογραφία τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος. Ἐπ Στερ Μελ Α' (1968) 301 - 384.
8. **Μαρκόπουλος Ἀθαν.** Βιβλιογραφία περιέχουσα τὰς ὑπὸ Ἑλλήνων δημοσιευθεῖσας μελέτας κατὰ τὸ ἔτος 1968 καὶ σχετιζομένας κατὰ τινα τρόπον μὲ τὸν ὑπὸ τῆς Ἐπετηρίδος ἐπιδιωκόμενον σκοπόν. Ἐπ Βυζ Σπ 36 (1968) 470 - 480.
Ἐν σ. 480 λαογραφικὴ βιβλιογραφία.

9. **Moutsopoulos Nicolas** et **Dimitrokalis Georges** Bibliographie principale des châteaux - forts de la Grèce. Περιοδ. Τεχνικά Χρονικά, τεύχ. 37 (1968), σ. 145 - 148.
Κρίσις : 'Επ 'Εταιρ Κυκλ Μελ Ζ' (1968) 780 - 781 ('Ιω. Κ. Προμπονάς).
10. **Παπαδόπουλλος Θεόδ.** Εισαγωγή εις τήν κυπριολογικὴν βιβλιογραφίαν. 'Επ Κύπρ I (1967 - 68) 137 - 147.
11. **Βαγενᾶς Θ.** Τσακωνική βιβλιογραφία. Σειρά τρίτη. Χρον Τσακ Γ' (1969) 13 - 15.
12. **Κύρρης Κώστ. - Χριστοδούλου Μενέλ.** Κυπριολογικὴ βιβλιογραφία. Συμπλήρωμα ἀναλυτικῆς κατατάξεως. 'Επ Κύπρ II (1968 - 69) 171 - 226.
13. **Μπουμπουλίδης Φαίδ.** Βιβλιογραφία Νεοελληνικῆς Φιλολογίας τοῦ ἔτους 1966. 'Επ 'Επ Φιλ Σχ 'Αθ ΙΘ' (1968 - 69) 35 - 93.
'Εν σελ. 48 - 52, λήμμ. 103 - 143 : Δημῶδη ᾠσματα - Μνημεῖα λαϊκοῦ λόγου.
14. Internationale Volkskundliche Bibliographie. International Folklore and Folklife Bibliography. Bibliographie Internationale des Arts et Traditions Populaires für die Jahre 1965 und 1966 mit Nachträgen für die vorausgehenden Jahre. Ouvrage publié par la Société Internationale d' Ethnologie et de Folklore sous les auspices du Conseil International de la Philosophie et des Sciences Humaines et avec le concours de l' Unesco. Im Auftrag der Deutschen Gesellschaft für Volkskunde e. V. bearbeitet von **Robert Wildhaber**. Bonn 1969, 8ον, σ. XX + 747. — Für die Jahre 1967 und 1968. Bonn 1970, 8ον, σελ. XX + 840.
Βιβλιογραφία τῆς 'Ελληνικῆς Λαογραφίας ὑπὸ Γ. 'Α. Μεγά.
15. [**Κυπριανοῦ Χρῦς. Στ.**] Μελέτες - Βιβλιογραφήσεις. Οἱ λαογραφικὲς ἐργασίες τοῦ Κύπρου Χρυσάνθη. Λαογρ Σπ Β' (1970) 28 - 32. — Οἱ λαογραφικὲς ἐργασίες τοῦ Χρυσάνθου Στ. Κυπριανοῦ. Αὐτόθι, σ. 33 - 37.
16. Κυπριολογικὴ βιβλιογραφία τοῦ ἔτους 1969 καὶ συμπληρώματα προηγούμενων ἐτῶν. 'Επ Κύπρ III (1969 - 1970) 286 - 375.
Λαογραφικῶς ἐνδιαφέρουν αἱ σελ. 337 - 375.
17. **Κύρρης Κώστ.** Βιβλιογραφία τῆς Λαπῆθου. Χρον Λαπῆθου Α' (1970) 75 - 76.
18. **Μηλιώρης Νῖκ. 'Ε.** Μικρασιατικὴ βιβλιογραφία. Βιβλία Μικρασιατῶν ἢ σχετικὰ μὲ τήν Μικράν 'Ασίαν καὶ Μικρασιάτας. Μικρ Χρον 14 (1970) 574 - 591.

19. **Μπουμπουλίδης Φαίδ.** Βιβλιογραφία Νεοελληνικῆς Φιλολογίας τοῦ ἔτους 1967. 'Επ' Επ Φιλ Σχ 'Αθ Κ' (1969 - 70) 62 - 119.
'Εν σελ. 77 - 78, λήμμ. 117 - 132 : Δημώδη ᾠσματα - Μνημεῖα λαϊκοῦ λόγου.
20. **Πολίτου 'Ελένη Χρ.** Βιβλιογραφία περιοδικοῦ «Φιλολογία». Μικρ Χρον 14 (1970) 95 - 117.
21. **Ρουσούνιδης 'Ανδρ. Χ.** Κατάλογος τῶν ἐν τοῖς 'Αρχείοις 'Αθηνῶν ἐναποκειμένων χειρογράφων συλλογῶν Κυπριακοῦ γλωσσικοῦ καὶ λαογραφικοῦ ὕλικου. 'Επ Κύπρ III (1969 - 70) 243 - 266.
22. **Χωματᾶ Αἰκατερίνη** Βυζαντινὴ καὶ μεταβυζαντινὴ βιβλιογραφία (1969 - 1970). 'Επ Βυζ Σπ 37 (1969 - 70) 534 - 561.
'Εν σελ. 539 - 540 : Δημώδης Φιλολογία, 540 - 542 : Γλῶσσα, 558 - 559 : Λαογραφία.
23. **Βαγιακάκος Δικ. Β.** Γλωσσικὴ βιβλιογραφία τῶν ἐτῶν 1968 - 1970. 'Αθηνᾶ 72 (1971) 282 - 331.
'Ενδιαφέρει καὶ λαογραφικῶς.
24. Bulletin Analytique de Bibliographie Hellenique. Tome XXIX, année bibliographique 1968. Sciences humaines II. Droit - questions économiques - histoire - divers. (Collection de l'Institut Français d'Athènes). Athènes 1971, 8ον, σελ. 16 + 387 - 921.
Βιβλιογραφικὴ ἀνάλυσις εἰς τὴν γαλλικὴν ἐλληνικῶν ἐκδόσεων. 'Ενδιαφέρει καὶ λαογραφικῶς.
Κρίσις : 'Ελλ Τέχνη 4 (1971) 255 - 256 (Κλ. Μαρμαρινός).
25. **Καραγιώργης Β.** Κυπριακὴ βιβλιογραφία. Κυπρ Σπ ΛΕ' (1971) 279 - 283.
26. Κυπριολογικὴ βιβλιογραφία τοῦ ἔτους 1970 καὶ συμπληρώματα προηγούμενων ἐτῶν. 'Επ Κύπρ IV (1970 - 1971) 471 - 522.
Λαογραφικῶς ἐνδιαφέρουν αἱ σελ. 507 - 521.
27. **Loukatos Démétrios** Proverbes grecs (néohelleniques) en langues étrangères. (Choix de bibliographie depuis 1800). Proverbium 16 (1971) 588 - 589.
28. **Πλατάκης 'Ελευθ. Κ.** Περιοδικὰ καὶ ἐφημερίδες τοῦ νομοῦ Λασιθίου. 'Αμάλθεια Β' (1971), τεῦχ. 4, σ. 17 - 32.
29. **Χασιώτης Ι. Κ.** Θεσσαλικὴ βιβλιογραφία. Πρώτη καταγραφή (1636 - 1962). Βόλος 1971, 8ον, σελ. 248.
'Εν σελ. 137 - 155 βιβλιογρ. Λαογραφίας.
30. **Χωματᾶ Αἰκατερίνη** Βυζαντινὴ καὶ Μεταβυζαντινὴ βιβλιογραφία. 'Επ Βυζ Σπ 38 (1971) 476 - 499.
'Εν σελ. 482 : Δημώδης φιλολογία, σ. 483 : Γλῶσσα, σ. 496 : Λαογραφία.

Β' ΓΕΝΙΚΑ ΚΑΙ ΣΥΜΜΕΙΚΤΑ

α') Γενικά.

31. **Λέτσας 'Αλέξ.** 'Επικήδειος λόγος εἰς Στίλπωνα Κυριακίδην. Θρακ Χρον ΣΤ' (1966) 24 - 28.
32. **'Ακρίτας Τάκης** Θρακικὰ πένθη. Πολύδωρος Παπαχριστοδούλου. ('Ο ἀμετανόητος νοσταλγὸς τῆς Θράκης). Θρακ Χρον Ζ' (1967) 134 - 137.
33. **'Ανδριώτης Νικόλ.** Πολύδωρος Παπαχριστοδούλου. 'Ο ζωγράφος τῆς θρακικῆς ζωῆς. Θρακ Χρον Ζ' (1967) 125 - 128.
34. **Κουκίδης Κωνστ.** Πολύδωρος Παπαχριστοδούλου. Θρακ Χρον Ζ' (1967) 138 - 139.
35. **Λουκάτος Δημ. Σ.** Οἱ Τρεῖς 'Ιεράρχες καὶ ὁ λαϊκὸς βυζαντινὸς βίος. Λόγος ἐκφωνηθεὶς τὴν 30ὴν 'Ιανουαρίου 1965 ὑπὸ τοῦ —. ('Αριστοτέλειον Πανεπιστήμιον Θεσ)κης. Φιλοσοφικὴ Σχολή - Τμῆμα 'Ιωαννίνων). 'Ιωάννινα 1967, 8ον, σελ. 15.
36. **Μαμώνη Κ[υριακή]** Τὸ ἔργο τοῦ Πολυδώρου Παπαχριστοδούλου. Θρακ Χρον Ζ' (1967) 129 - 133.
37. **Π. Π. Χ.** Πολύδωρος Παπαχριστοδούλου. (Αὐτοβιογραφικὸ σημεῖωμα). Θρακ Χρον Ζ' (1967) 122 - 123.
38. **Spyridakis Georges** Situation universitaire de la laographie en Grèce. (Reprint, Ethnologia Europaea, Revue Internationale d'Ethnologie Européenne I' (1967), τεῦχ. 4). (Paris 1967), 8ον, σ. 1.
39. **[Αἰκατερινίδης Γεώργ. Ν.]** Κινηματογραφῆσεις ἐκδηλώσεων τοῦ λαϊκοῦ βίου κατὰ τὰ ἔτη 1967 καὶ 1968. 'Επ ΚΛ Κ'-ΚΑ' (1967 - 68) 428 - 430.
40. **Γέροντας Δημ. 'Αλ.** 'Η ἐπιβίωσις τῆς ἀθηναϊκῆς παραδόσεως... 'Αθηναϊκά 41 (1968) 41 - 48.
41. **Δ. Κ.** 'Ηπειρωτικὰ πνευματικὰ πένθη. Εὐάγγελος Μπόγκας. 'Ηπειρ 'Εστ ΙΖ' (1968) 360.
42. 'Ερωτηματολόγιον διὰ γεωργικὰ ἐργαλεῖα καὶ κατ' ἔθιμον πυράς. ('Ακαδημία 'Αθηνῶν, Κέντρον 'Ερεῦνης τῆς 'Ελλην. Λαογραφίας). 'Αθῆναι 1968, 8ον, σελ. 32. ('Εκ τοῦ 'Εθνικοῦ Τυπογραφείου).
43. **Κυπριανοῦ Χρύσ. Σ.** 'Ο κ. Νέαρχος Κληρίδης. Λαογρ Σπ Α' (1968) 9-10.
44. — Καταστατικὸν Λαογραφικοῦ 'Ομίλου τῶν μαθητῶν καὶ τῶν μαθητριῶν τοῦ Παγκυπρίου Γυμνασίου. Λαογρ Σπ Α' (1968) 17 - 18.
45. — 'Η Λαογραφικὴ "Εκθεσις τῆς Σεβερείου Βιβλιοθήκης. Λαογρ Σπ Α' (1968) 85 - 86.

46. **Kyriakides Stilpon P.** Two Studies on Modern Greek Folklore. (Institute for Balkan Studies, No. 97). Thessaloniki 1968, 8ον, σελ. 132 + XIV πίν.
Κρίσις: Balkan Studies 9 (1968) 514 - 517 (Alexis Politis).
47. **Λαζαρίδης Κώστας Π.** Νεκρολογία. Εὐάγγελος Μπόγκας. Ἡπειρ Ἑστ ΙΖ' (1968) 463 - 464.
48. Λαογραφικαὶ συλλογαὶ κατατεθεῖσαι εἰς τὸ Κέντρον Ἑρέυνης τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας κατὰ τὰ ἔτη 1967 καὶ 1968. Ἑπ ΚΛ Κ' - ΚΑ' (1967 - 68) 415 - 427.
49. **Λουκᾶτος Δημ.** Λαογραφία - Ἑθνογραφία. Στοιχεῖα διδασκαλίας καὶ ἀπόψεις ἀπὸ τὸν ἐναρκτήριον λόγον τῆς ἑδρας του. Φιλοσοφικὴ Σχολὴ Ἰωαννίνων (13 Ἰαν. 1967). Ἰωάννινα 1968, 8ον, σ. 17.
50. **Μέγας Γεώργ. Ἀ.** Ἡ Ὀμηρικὴ Ἀρχαιολογία καὶ ἡ συμβολὴ τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας εἰς τὴν ἔρευναν αὐτῆς. Ν Ἑστ 83 (1968) 284 - 287.
51. **Ὁρλάνδος Ἀναστ.** Τὸ ἔργον τοῦ Κέντρου Ἑρέυνης τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας κατὰ τὴν πεντηκονταετίαν ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως αὐτοῦ (1918 - 1958). Ἑπ ΚΛ Κ' - ΚΑ' (1967 - 68) 5 - 14.
52. **Σέττας Δημ. Χρ.** Πολύδωρος Παπαχρίστοδούλου. 1882 - 1967. [Νεκρολογία]. Ἀρχ Εὐβ Μελ 14 (1968) 221 - 224.
53. **Σπυριδάκης Γεώργ. Κ.** Ἡ πρώτη πεντηκονταετία (1918 - 1968) τῆς λειτουργίας τοῦ Κέντρου Ἑρέυνης τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας. Ἑπ ΚΛ Κ' - ΚΑ' (1967 - 68) 3 - 4.
54. ——— Ἐκθέσεις πεπραγμένων τοῦ Κέντρου Ἑρέυνης τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας κατὰ τὰ ἔτη 1967 καὶ 1968. Ἑπ ΚΛ Κ' - ΚΑ' (1967 - 68) 431 - 443.
55. ——— Τὸ Κέντρον Ἑρέυνης τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας. Ἑπ Βυζ Σπ 36 (1968) 463 - 465.
Περὶ τῆς ἐπιστημονικῆς δραστηριότητος τοῦ Κέντρου κατὰ τὸ ἔτος 1968.
56. Τὸ Λαογραφικὸν καὶ Ἑθνολογικὸν Μουσεῖον Μακεδονίας. Μακεδ Ζωή, τεῦχ. 29 (1968), σ. 31 - 32.
57. **Χατζηγιακουμῆς Ἐμμ. Κ.** Νεοελληνικαὶ πηγαὶ τοῦ Σολωμοῦ. Κρητικὴ λογοτεχνία, δημῶδη μεσαιωνικὰ κείμενα, δημοτικὴ ποίησις. Διατριβὴ ἐπὶ διδακτορίᾳ. Ἀθῆναι 1968, 8ον, σελ. 206. (Ἑθνικὸν καὶ Καποδιστριακὸν

Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν, Φιλοσοφικὴ Σχολή, Βιβλιοθήκη Σοφίας Ν. Σαριπόλου 1).

Κρίσις: Ἑλληνικά 24 (1971) 194 - 201 (Λῆνος Πολίτης).

58. **Γλέζ[ος] Π.** Μιὰ δίκαιη τιμή. Ν Ἑστ 85 (1969) 679.

Περὶ τοῦ ἑορτασμοῦ τῶν 50 ἐτῶν ἐπιστημονικῆς δράσεως τοῦ καθηγ. Γ. Ἀ. Μέγα.

59. **Διαμάντης Α.** Μουσεῖον λαϊκῆς τέχνης Κύπρου. Κυπρ Σπ ΛΒ' (1968) 323, ΛΓ' (1969) 283.

60. **Κόντος Πασχ.** Τὸ Λαογραφικὸν Μουσεῖον Διδυμοτείχου. Θρακικά 43 (1969) 55 - 106.

61. **Κυπριανοῦ Χρῦς. Σ.** Νέαρχος Κληρίδης. Μαθ Ἑστ ΙΘ' (1969) 5/301 - 6/302.

62. **Λιανίδης Σῖμος** Ἡ Α' ἀποστολὴ συλλογῆς λαογραφικοῦ καὶ γλωσσικοῦ ὕλικου. Ἀρχ Πόντ 29 (1968 - 69) 382 - 421.

63. **Μιχαήλ Μωϋσῆς** Δραστηριότητες τοῦ Λαογραφικοῦ Ὁμίλου τῶν μαθητῶν τοῦ Παγκυπρίου Γυμνασίου. Μαθ Ἑστ ΙΘ' (1969) 63/359 - 64/360.

64. **Παπαδόπουλλος Θεόδ.** Τὸ Α' Διεθνὲς Κυπριολογικὸν Συνέδριον. Ἐπ Κύπρ ΙΙ (1968 - 69) 151 - 164.

65. **Πλουσία** λαογραφικὴ ἐργασία καταρτισθεῖσα ἐν τῇ πρωτοβάθμῳ ἐκπαίδευτικῇ περιφερείᾳ Διδυμοτείχου καὶ ἀφορῶσα τὴν περιοχὴν Διδυμοτείχου - Σουφλίου. Θρακικά 43 (1969) 34 - 54.

66. **Χριστοδούλου Μενέλ. Ν. - Κυπριανοῦ Χρῦσανθ. Στ.** Λαογραφικὸν λεξικὸν βασισθὲν ἐπὶ τοῦ ἔργου: Χρυσάνθ. Σ. Κυπριανοῦ «Τὸ Παγκύπριον Γυμνάσιον καὶ ἡ Λαογραφία» τόμ. Α' Β' Γ'. (Ἀνάτυπον ἐκ τοῦ Γ' τόμ. «Τὸ Παγκύπριον Γυμνάσιον καὶ ἡ Λαογραφία»). Λευκωσία - Κύπρος 1969, 8ον, σ. 3/83 - 40/120.

67. **Χρυσάνθης Κλ.** Νέαρχος Κληρίδης. Κυπρ Σπ ΛΓ' (1969) V - XI.

68. ***Vlachos Theod. N.** Die Geschichte der byzantinischen Stadt Melnikon. Institute for Balkan Studies. Thessaloniki 1969, 8ον, σελ. 140.
Κρίσις: Μακεδ Ζωή, τευχ. 50 (1970), σ. 40. Zeitschrift für Balkanologie 8 (1971 - 72) 138 - 139 (Hans - Wilhelm Haussig).

69. **Δραγούμης Μ. Φ.** Ἐνα πρωτοποριακὸ Κέντρο ἐρεῦνης τῆς δημοτικῆς μας μουσικῆς. (Ἀνάτ. ἐκ τοῦ περιοδ. «Τέχνη», τευχ. 4, Δεκέμβρ. 1970). Ἀθῆναι 1970, 8ον, σελ. 15.

Περὶ τοῦ Μουσικοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου (ΜΛΑ) ὑπὸ τὴν δ/σιν τῆς Μέλπως Μερλιέ.

70. **Ἰωαννίδου - Μπαρμπαρίγου Μαρία** Γενικὸν εὔρετήριον [Λαογραφίας]

τῶν τόμων Α' - Κ' : 1909 - 1962, συνταχθέν ὑπὸ —. Ἐν Ἀθήναις 1970, 8ον, σελ. 757. (Λαογραφία ΚΓ' (1964)).

Κρίσις : Μακεδονικὰ ΙΑ' (1971) 444 (Χαράλ. Κ. Παπαστάθης).

71. **Κόκκινος Δημ.** Λαογραφικὸ Μουσεῖο Ἰωαννίνων. Ἡπειρ 'Εστ ΙΘ' (1970) 123 - 125.
72. ——— Νὰ ἰδρυθῇ λαογραφικὸ μουσεῖο στὰ Ἰωάννινα. Ἑλλ Τέχνη 1 (1970) 58 - 59.
73. [**Κυπριανοῦ Χρῦς. Σ.**] Μελέτες - Βιβλιογραφήσεις. Ὁ κόσμος τοῦ λαοῦ στὸ «λυρικὸ λόγον» τοῦ Κύπρου Χρυσάνθη. Λαογρ Σπ Β' (1970) 15 - 27. — Σημειώματα. Γεώργιος Ἀ. Μέγας. (Μιὰ μορφή τοῦ Κυπριολογικοῦ Συνεδρίου). Αὐτόθι, σ. 39 - 40. — Λίγες ἀπλές σκέψεις γιὰ τὸν Νέαρχο Κληρίδη. Αὐτόθι, σ. 40 - 41. — Νέαρχος Κληρίδης (30.1.1892 - 11.4.1969). Αὐτόθι, σ. 42 - 44. — Λαογραφικὰ στοιχεῖα στὴ νουβέλλα τοῦ Κύπρου Χρυσάνθη «Κληρίδης ὁ Δάσκαλος». Αὐτόθι, σ. 45 - 50.
74. **Loukatos Démétrios** État actuel des études folkloriques en Grèce. Corapport. (Association Internationale des Études du Sud - Est Européen, IIème Congrès International des Études du Sud - Est Européen, Athènes, 7-13 mai 1970). Athènes 1970, 8ον, σελ. 29.
75. **Λουκάτος Δημ. Σ.** Ἡ ἐπτανησιακὴ λαϊκὴ παράδοση καὶ τὸ σύγχρονο χρέος. Κερκ Χρον 15 (1970) 51 - 65.
76. **Μέγας Γ. Ἀ.** Διεθνὲς «Συμπόσιον» Βουκουρεστίου (9 - 13 Σεπτεμβρίου 1967). Λαογρ ΚΖ' (1971) 336 - 338. — Α' Διεθνὲς Κυπρολογικὸν Συνέδριον. Λευκωσία, 14 - 19 Ἀπριλίου 1969. Αὐτόθι, σ. 338 - 339. — 3ον Διεθνὲς Συνέδριον πρὸς ἑκδοσιν Λαογραφικοῦ Ἀτλαντος τῆς Εὐρώπης εἰς Helsinki τῆς Φινλανδίας (11 - 14 Μαΐου 1970). Αὐτόθι, σ. 339 - 341.
77. **Εὔδης Θεόδ.** Ὁ Μυριβήλης καὶ ἡ Λαογραφία. Ν Ἑστ 88 (1970) 960-966.
78. **Οἰκονομίδης Δημ.** Οἱ νέοι ἀκαδημαῖκοί. Γ. Ἀ. Μέγας. Ν Ἑστ 87 (1970) 128.
79. **Παπαδόπουλλος Θεόδ.** Τὸ πεδίου καὶ τὸ περιεχόμενον τῆς Λαογραφίας διὰ τοῦ ὀρισμοῦ αὐτῆς. Ἐπ Κύπρ ΙΙΙ (1969 - 70) 1 - 62.
Κρίσεις : Λαογρ Κύπρ Α' (1971), τευχ. 1, σ. 49 - 51 (Ν. Σ. Σπανός). Λαογρ ΚΖ' (1971) 349 - 354 (Γ. Ἀ. Μέγας).
80. **Papadopoulos Théod.** Le deuxième Congrès International des Études du Sud - Est Européen. Ἐπ Κύπρ ΙΙΙ (1969-70) 267 - 272.
81. Τὸ Λαογραφικὸν καὶ Ἐθνολογικὸν Μουσεῖον Μακεδονίας. Μακεδ Ζωή, τευχ. 48 (1970), σ. 16.

82. Τὸ Ἱστορικὸν καὶ Λαογραφικὸν μουσεῖον νομοῦ Κοζάνης. Μακεδ Ζωή, τεύχ. 54 (1970), σ. 33.
83. Ἀποτελέσματα Παγκυπρίου διαγωνισμοῦ Λαογραφίας σχολικοῦ ἔτους 1970 - 71. Μαθ Ἑστ ἔτ. ΚΑ' (1971), ἀρ. 51, σ. 225, ἀρ. 52, σ. 69.
84. **Βρανούσης Λ.** Νεοελληνικὲς Φιλολογικὲς Σπουδές. (Ἀνατύπ. περιοδ. «Κριτικὰ Φύλλα» τόμ. Α' (1971), τεύχ. 1, σ. 39 - 51). Ἀθήνα 1971, 8ον, σελ. 18.
85. **Γκαρτζονίκας Δημ.** «Μπουρτζόβλαχοι». Οἱ ἐξ Ἀχαιοπελασγῶν τῆς Πίνδου Νεοέλληνες. Ἰωάννινα 1971, 8ον, σελ. 68.
- 85α. Διεθνὲς λαογραφικὸ βραβεῖο στὸν καθηγητὴ Γεώργιο Μέγα. Ἑλληνικά 24 (1971) 533.
86. Ἑλληνικὴ Λαογραφικὴ Ἑταιρεία. Ἐκθεσις πεπραγμένων [1967 - 70]. Λαογρ ΚΖ' (1971) 316 - 334.
- 86α. Ἡ Διεθνὴς Ἑταιρεία Ἐθνολογίας καὶ Λαογραφίας (SIEF). Ἑλληνικά 24 (1971) 531.
87. **Κανακάρης Ἀντ.** Ἡ Λαογραφία τῆς Σαντορίνης. Σαντορίνη (1971), σ. 247.
88. **Κρητικὸς Παν.** Ἐπίδοσις τιμητικοῦ τόμου εἰς τὸν πρόεδρον [τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφικῆς Ἑταιρείας] καθηγητὴν κ. Γ. Ἀ. Μέγαν. Λαογρ ΚΖ' (1971) 334 - 335.
89. **Κυπριανοῦ Χρύσανθ. Στ.** Τὸ Παγκύπριον Γυμνάσιον καὶ ἡ Λαογραφία. Τόμ. Α' (1967), Β' (1968), Γ' (1969), Δ' (1971). Λευκωσία - Κύπρος.
Κρίσεις: Λαογρ Κύπρ Α' (1971), τεύχ. 3, σ. 142 (Κύπρος Χρύσανθου). Κυπρ Λόγος 2 (1970) 48 (Νάγια Κ. Ρούσσου). Λαογρ. ΚΖ' (1971), 429 - 430 (Γ. Ἀ. Μέγας).
90. ——— Ἡ Λαογραφικὴ Κύπρος. Λαογρ Κύπρ Α' (1971), τεύχ. 1, σ. 1 - 2.
91. **Κυριαζόπουλος Βασ.** Οἱ συλλογές τοῦ Λαογραφικοῦ Μουσείου τῆς Μυκόνου. Ἑλλ Τέχνη 4 (1971) 214 - 225.
92. Λαογραφικὴ Ὁρολογία. Ὅρος, ὁρολογία, λαογραφία, ἀποφθέγματα, γνωμικό, ρητό, παροιμία. Ἑλλ Ψυχὴ 1 (1971) 19 - 21.
93. Λαογραφικὸς Ὁμιλος Παγκυπρίου Γυμνασίου. Εἰδήσεις. Προκήρυξις Διαγωνισμοῦ. Λαογρ Κύπρ Α' (1971), τεύχ. 3, σ. 139.
94. **Λοῖζου Λοῖζος** Ὁ λαογραφικὸς Ὁμιλος. Μαθ Ἑστ ἔτ. ΚΑ' (1970 - 71), ἀρ. 50, σ. 110, ἀρ. 51, σ. 292 - 293.
95. **Λουκάτος Δημ.** Εὐστάθιος Δ. Μαζαράκης. 1891 - 1970. [Νεκρολογία]. Λαογρ ΚΖ' (1971) 347 - 348.

96. **Μαζαράκης Ε. Δ.** 'Ο σκοπὸς καὶ ἡ χρησιμότης τῆς Λαογραφίας. 'Ελλην Ψυχὴ 1 (1971) 14 - 18.
97. **Μέγας Γ. 'Α.** Ben Edwin Perry. 1892 - 1968. [Νεκρολογία]. Λαογρ ΚΖ' (1971) 344 - 345.
98. ——— 'Ελπινίκη Σταμούλη - Σαραντῆ. 1882 - 1971. [Νεκρολογία]. Λαογρ ΚΖ' (1971) 345 - 346.
99. **Μερακλῆς Μιχ.** Οἱ θεωρητικὲς κατευθύνσεις τῆς Λαογραφίας μετὰ τὸν δεύτερο παγκόσμιον πόλεμον. Λαογρ ΚΖ' (1971) 3 - 23.
100. ——— Διεθνὴς 'Επιτροπὴ γιὰ τὴν λαϊκὴν ποίησιν. Λαογρ ΚΖ' (1971) 341 - 343.
101. **Μεταλληνὸς Γεώργ.** Οἱ ἀδελφοὶ 'Ιακωβᾶτοι ὡς συλλογεῖς δημοτικῶν τραγουδιῶν χάριν τοῦ Διονυσίου Σολωμοῦ. Παρνασσὸς ΙΓ' (1971) 90 - 118. [Καὶ αὐτοτελῶς, 'Αθῆναι 1971, 8ον, σελ. 31. (Κείμενα καὶ μελέται Νεοελληνικῆς Φιλολογίας. Δ/ντῆς : καθ. Γ. Θ. Ζώρας, ἀρ. 70)].
102. **Μηλίγκου - Μαρκαντώνη Μαρία** Λαογραφικὸν ἀρχεῖον, μουσειακὴ συλλογὴ καὶ βιβλιοθήκη παρὰ τῇ ἔδρᾳ Λαογραφίας. 'Επ 'Επ Φιλ Σχ 'Αθ ΚΑ' (1970 - 71) 399 - 401.
103. **Ὀλύμπιος Κ.** Λαογραφικὸς "Ὀμιλὸς Κ.Α.Ο.Ν. Λαογρ Κύπρ Α' (1971), τεῦχ. 2, σ. 104 - 105.
104. **Παπαδάκη 'Ελευθερία** 'Ο πολιτισμὸς τοῦ χωριοῦ καὶ ἡ λαογραφικὴ ἔρευνα. 'Ελλ Τέχνη 3 (1971) 188 - 190.
- 104α. Πνευματικὸ μνημόσυνο Ν. Γ. Πολίτου. 'Ελληνικά 24 (1971) 533 - 534.
105. **Ρουσούνιδης 'Ανδρ. Χ.** Περὶ τῆς συντάξεως Κυπριακοῦ Λαογραφικοῦ "Ατλαντος. 'Επ Κύπρ IV (1970 - 71) 431 - 434.
106. **Στυλιανοῦ Π.** Λαογραφικὸν Μηνολόγιον. Κυπρ Λόγος 3 (1971) 137 - 142, 283 - 288.
107. **Ταρσούλη Γεωργία** Νικόλαος Πολίτης. Μιὰ μεγάλη ἐλληνικὴ μορφή. 'Ελλην Ψυχὴ 1 (1971) 7 - 13.
108. **'Αντωνίου 'Αντ.** 'Ο Λαογραφικὸς "Ὀμιλὸς. Μαθ 'Εστ ΚΒ' (1971 - 72), ἀρ. 52, σ. 148.

β') Σύμμεικτα.

1. Συλλογαί.

109. **Μιχέλης "Αγγ.** Λημνιακὴ Λαογραφία. Κάστρον Λήμνου 1950, 8ον, σελ. 57.
Μέρ. Α' : 'Ο ἀρραβὼν τοῦ κεχαγιᾶ ἐν Λήμνῳ. (Δημοσ. εἰδήσεις περὶ γάμου, γαμήλια

δίστιχα, κάλαντα Θεοφανίων, ἐν προικοσύμφωνον). Μέρ. Β': Λεξικὸν ἀκαταλήπτων λέξεων. Μέρ. Γ': Ὀνομασία καὶ ἱστορία ὄλων τῶν χωρίων τῆς νήσου Λήμνου κατὰ τὴν λαϊκὴν παράδοσιν. Μέρ. Δ': Αἰνίγματα καὶ φράσεις Λημνιακαί. Θεραπευτικὰ βότανα.

110. **Γκατζάρας Ἀστ.** Ἀντίλαλος ἀπὸ τὸ Καταφύγι. Θεσσαλονίκη 1954, 8ον, σελ. 159.

Τοπωνύμια, κύρια ὀνόματα, ἄσματα 10, τοπικὰ ἀνέκδοτα, εἰδήσεις περὶ λατρείας, γάμου, κοινων. ὁργανώσεως, ἐνδυμασίας κ.ἄ.

111. **Παπαχρυσάνθου Γεώργ. Κ.** Κάτω Κλειτορία (Μαζέικα) Καλαβρύτων. Ἱστορία, ἥθη, ἔθιμα, ἀναμνήσεις, ἐξέλιξι, διάφορες στατιστικὲς πληροφορίες, ἐτυμολογικὰ κλπ. Ἀθῆναι, Μάρτιος 1964, σελ. 219.

Κρίσις: Πελοποννησιακὰ Ζ' (1969 - 70) 445 (Τ. Ἀθ. Γρ[ιτσόπουλος]).

112. **Κρικόπουλος Χρ.** Καλαμπάκι. Μακεδ Ζωή, τευχ. 4 (1966), σ. 31 - 33. Παραδ. 2, εἰδήσεις περὶ λαϊκ. λατρείας καὶ γάμου.

113. **Σαμαρᾶ Θάλεια** Στοῦ Βέρμιου τὴν ἀντάρρα. Ἀθήνα 1966, 8ον, σελ. 254. Ὑπὸ διηγηματικὴν μορφήν παρέχονται πληροφορίες περὶ τελευτῆς, γάμου, λαϊκῆς λατρείας, δημῶδους ἱατρικῆς, κοινωνικῆς ὁργανώσεως, ὡς καὶ 5 ἄσματα, 10 τετράστιχα καὶ τινὰ δίστιχα.

114. **Γκέρτσος Χαρίδ.** Ἀγγ. Ἡ Ἀνατολικὴ Θράκη. Μερικὴ καὶ σύντομος ἱστορία αὐτῆς. Τὸ Ἐξάστερον καὶ λαογραφία αὐτοῦ. ... Ἀθῆναι 1967, 8ον, σελ. 133.

Τοπωνύμια, κύρια ὀνόματα, γλωσσάριον, παραδόσεις 5, νανούρισμα 1, προλήψεις 6, παροιμ. 12, ἐπῶδαί 3, εἰδήσεις περὶ λατρείας, γεωργίας, ἀμπελουργίας, γεννήσεως, γάμου, τελευτῆς, βιοτεχνίας, μαντικῆς.

115. **Παπακώστας Νικ. Χ.** Ἡπειρωτικά. (Ἱστορία - Λαογραφία - Κοινωνικά). Τόμ. Α'. Ἀθαμανικά. Ἀθῆναι 1967, 8ον, σελ. 648.

Εἰδήσεις περὶ κοινων. ὁργανώσ., κτηνοτροφικοῦ καὶ γεωργικοῦ βίου, κατοικίας, τροφῶν, ἐνδύματος, μαντικῆς, μαγείας, γάμου κ.ἄ.

Κρίσις: Ἑλληνικά 21 (1968) 433 - 436 (Δ. Σ. Λουκᾶτος).

116. ***Ἀθανασιάδης Στάθης** Ἱστορία καὶ λαογραφία τῆς Σάντας. Θεσσαλονίκη, τόμ. Α', 1967, τόμ. Β', 1968.

Κρίσις: Ἀρχ Πόντ 29 (1968 - 69) 464 - 469 (Σῆμος Λιανίδης).

117. **Ἀναστασίου Ἰωάν.** Ἡ ἐμπορικὴ, πνευματικὴ καὶ κοινωνικὴ ζωὴ στὰ Γιάννινα τοῦ 1812 - 1813. Ἐντυπώσεις τοῦ Ἀγγλου σέρ Χένρυ Χόλλαντ. Ἡπειρ Ἔστ ΙΖ' (1968) 92 - 100.

Πληροφορίαι περὶ κοινων. ὁργανώσεως, λαϊκῶν χορῶν καὶ ἐνδυμασίας.

118. **Βουνᾶς Χρῖστ.** Ἀπὸ τὰ πικάντικα καὶ παράξενα λαογραφικὰ τῆς Κεφαλονιάς. (Προλήψεις - γιατροσόφια - δεισιδαιμονίες - ξόρκια - παραμύθια -

ρίμνες - και ἄλλα περίεργα - πρωτάκουστα και εὖθυμα ἀπὸ τὰ ἦθη και ἔθιμα τοῦ λαοῦ τῆς Κεφαλονιάς). Πάτραι 1968, 8ον, σελ. 56.

119. **Βρανὴ Βασιλική** Λαογραφικὰ Πραγγίου. Γυναικεῖα ἔργα και ἐπιτηδεύματα (λαϊκαὶ τέχναι κλπ.). Θρακικὰ 42 (1968) 211 - 220.

Εἰδήσεις περὶ ὕφαντικῆς, κεντητικῆς, γεωργικοῦ και ποιμενικοῦ βίου, λαϊκῆς λατρείας, μαντικῆς και δημῶδους ἱατρικῆς.

120. **Γρῖσπος Πᾶνος** Ἡ δασικὴ φυσιογνωμία τῶν Κυκλάδων νήσων. Ἐπετ Ἐταιρ Κυκλ Μελ Ζ' (1968) 497 - 544.

Εἰδήσεις περὶ ὕλικοῦ βίου, ὕλοτομίας, γεωργικοῦ βίου, ἀγγειοπλαστικῆς, λαϊκῆς λατρείας, λαϊκοῦ δικαίου, μαγικῶν και δεισιδ. συνηθειῶν, μετεωρολογίας.

121. **Ἐσκιτζόγλου Ἀνάργ.** Λαογραφικὴ μελέτη Σιταρᾶς Διδυμοτείχου. Θρακικὰ 42 (1968) 259 - 303.

Εἰδήσεις περὶ λαϊκῆς ἀρχιτεκτονικῆς, οἰκιακῶν σκευῶν, ἐνδύματος, καλλωπισμοῦ, τροφῶν, γεωργ. και ποιμεν. βίου, κοινων. ὀργανώσεως, λαϊκοῦ δικαίου, γάμου, γεννήσεως, τελευτῆς, μαγικῶν και δεισιδαιμόνων συνηθειῶν, λαϊκῆς λατρείας, δημῶδους ἱατρικῆς, ἀστρολογίας και μετεωρολογίας, μαντικῆς, μουσικῆς, χορῶν, ὡς και τινὰ ᾄσματα, διηγήσεις, παραδόσεις, αἰνίγματα, κύρια και βαπτιστικὰ ὀνόματα.

122. **Καραλέκας Ἡρακλ. Ε.** Πουλιὰ και ἀγρίμια τοῦ τόπου μας. Γεωργικὴ - δασικὴ - κτηνοτροφικὴ - λαογραφικὴ ζωολογία και ζωολογικὰ διάφορα. Ἐκδόσεις Γ'. Ἀθῆναι 1968, 8ον, σελ. 320.

Ἀναδημοσίευσις ἐκ παλαιότερας (ἄ.ἔ.) ἐκδόσεως τοῦ συγγραφέως. (Μέγα πλῆθος παροιμιῶν, διστίχων, μύθων, ᾄσμάτων και προλήψεων, ἀπάντων σχετικῶν μὲ τὸν ζωϊκὸν κόσμον).

Κρίσις: Λαογρ ΚΖ' (1971) 388 - 389 (Δ. Β. Οἰκονομίδης).

123. **Καρπάθιος Ἐμμ. Ἰ.** Ἐκκλησία Κῶ Δωδεκανήσου. Τόμ. Α', βιβλ. 1. Ἀθῆναι 1968, 8ον, σελ. 564.

Δημοσιεύονται και λαογραφικαὶ εἰδήσεις, ἀναφερόμεναι εἰς τὴν κοιν. ὀργάνωσιν, τὸ λαϊκὸν δίκαιον, τὸν γεωργικὸν και κτηνοτροφικὸν βίον, τὴν λαϊκὴν λατρείαν, τὴν τελευτήν, ὡς και πλῆθος τοπωνυμιῶν.

124. **Καρυδάκης Κ. Π.** Πηλειορίτικη λαογραφία. Βόλος (1968), 8ον, σελ. 55.

Πληροφορίαι περὶ κοινωνικῆς ὀργανώσεως, λαϊκοῦ δικαίου, ἐνδυμασιῶν, οἰκιακῶν σκευῶν και λαϊκῆς κατοικίας, γεωργικοῦ και κτηνοτροφικοῦ βίου, δημῶδους ἱατρικῆς, μαγικῶν και δεισιδαιμόνων συνηθειῶν, παιγνίων, γάμου, γεννήσεως, παιδίου, τελευτῆς, λαϊκῆς λατρείας, ὡς και 14 ᾄσματα, 4 δίστιχα, 10 τετράστιχα, 17 παροιμ. και 4 ἀραὶ γλωσσάριον.

125. **Κατσιπῆς Φίλ.** Ἱστορικὰ και λαογραφικὰ τῆς νήσου Σαντορίνης. Βυζαντινὰ κατάλοιπα. Φιλ Πρωτοχρ 1968, σ. 321 - 323. [Και αὐτοτελῶς, Ἀθῆναι 1968, 8ον, σελ. 3 ἄ.ἔ.].

Εἰδήσεις περὶ γεωργ. και ναυτικοῦ βίου, ἔθιμα Χριστουγέννων ὡς και ἐν τετράστιχον.

126. **Κομνίδης Γεώργ.** Λαογραφικά Γιατράδων Διδυμοτείχου. Θρακικά 42 (1968) 168 - 185.

Πληροφορίες περί γεννήσεως, βαπτίσεως, δημώδους ιατρικής, γάμου, τελευτῆς, μαγικῶν καὶ δεισιδαιμόνων δοξασιῶν ὡς καὶ μία παράδοσις.

127. **Κοσμάς Ν. Β.** Ὁ Λαγκαδᾶς. Ἱστορία - Λαογραφία. Θεσσαλονίκη 1968, 8ον, σελ. 136. (Ἑταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν. Μακεδονικὴ Βιβλιοθήκη, ἀρ. 29).

Κρίσεις: Μακεδονικά Θ' (1969) 357 - 358 (Ν. Α. Κωνσταντινίδης). Ἑλληνικά 23 (1970) 418 - 421 (Ἐλεονώρα Σκουτέρη).

128. Λαογραφικά τῆς Ζακύνθου ἐπὶ Ἀγγλοκρατίας. Ἑπτὰ Φύλλα ΣΤ' (1968) 133.

Τοπωνύμια, παροιμιώδεις φράσεις, ρίμνες, παροιμίες καὶ δίστιχα Ζακύνθου.

129. Λαογραφικά χωρίου Λύρας Σουφλίου. Συνεργασία διδασκάλων. Θρακικά 42 (1968) 185 - 199.

Πληροφορίες περί λαϊκῆς κατοικίας, ἐνδύματος, γάμου, γεννήσεως, μαγικῶν καὶ δεισιδαιμόνων δοξασιῶν, ὡς καὶ 10 παροιμίες, 15 αἰνίγματα καὶ 32 ᾄσματα.

130. Λαογραφικὴ μελέτη ἀπὸ τὴν ζῶν καὶ τὰ ἤθη τῶν κατοίκων τοῦ Μικροῦ Δερείου. Συνεργασία δημοδιδασκάλων. Θρακικά 42 (1968) 105 - 110. Εἰδήσεις περί γάμου, γεννήσεως καὶ λαϊκῆς λατρείας.

131. Λαογραφικὴ συλλογὴ τῆς κωμοπόλεως Λαβάρων γενομένη ὑπὸ τοῦ προσωπικοῦ τοῦ Δημ. Σχολείου Λαβάρων. Θρακικά 42 (1968) 110 - 123.

Εἰδήσεις περί λαϊκῆς κατοικίας, ἐνδύματος, τροφῶν, γάμου, γεννήσεως, λαϊκῆς λατρείας, μαγικῶν καὶ δεισιδαιμόνων δοξασιῶν, μουσικῶν ὀργάνων, χορῶν, ὡς καὶ 13 ᾄσματα, 12 αἰνίγματα καὶ τινες παραδόσεις, εὐχαὶ καὶ ἀραί.

132. **Μακρῆς Κων/ῖνος** Λαογραφικά Σισανίου - Βοῖτου. Ἀθήναι 1968, 8ον, σελ. 95.

Εἰδήσεις περί κοινῶν. ὀργαν., λαϊκῆς κατοικίας, γεωργικοῦ καὶ κτηνοτροφικοῦ βίου, βιοτεχνίας, λαϊκῆς λατρείας, ἀστρολογίας καὶ μετεωρολογίας, δημώδους ιατρικής, μαντικής, μαγείας καὶ δεισιδαιμόνων δοξασιῶν, γάμου, γεννήσεως, τελευτῆς, ὡς καὶ 6 τετράστ., 4 δίστ. καὶ 34 ᾄσματα μετὰ λεξιλογίου.

133. **Μανάβης Β.** Λαογραφικὴ ὕλη τοῦ χωρίου Ν. Ψαθάδων. Θρακικά 42 (1968) 199 - 207.

Εἰδήσεις περί λαϊκῆς κατοικίας, ἐνδύματος, καλλωπισμοῦ, λαϊκῆς λατρείας, δεισιδαιμόνων δοξασιῶν ὡς καὶ 10 ᾄσματα.

134. **Μπαρᾶς Βασ.** Τὸ Δέλβινο τῆς Βορείου Ἡπείρου... [Βλ. Ἑπ ΚΛ Κ' - ΚΑ' (1967 - 68), σ. 255, ἀρ. 99].

Κρίσεις: Ἡπειρ Ἑστ ΙΖ' (1968) 356 - 357 (Κ. Π. Λαζαρίδης).

135. **Παπαγεωργίου Γεώργ. Θ.** 'Η ιστορία τῆς Φτέρης Αἰγίου. Μὲ ἀνέκδοτα ἔγγραφα 'Αγωνιστῶν τοῦ 1821. 'Αθῆναι 1968, 8ον, σελ. 75.
 Δημοσ. πληροφορίες περὶ κοιν. ὄργαν., λαϊκῆς λατρείας, γάμου, τοπωνυμίων, μαγικῶν καὶ δεισιδαιμόνων συνηθειῶν, λαϊκ. κατοικίας, γεωργικοῦ βίου.
136. **Παπαναοῦμ Δημ. Ν.** Λαογραφικὰ Σιατίστης. (Βραβεῖον 'Ακαδημίας 'Αθηνῶν). (Μακεδονικὴ Βιβλιοθήκη. Δημοσιεύματα τῆς 'Εταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν, ἀρ. 27). Θεσσαλονίκη 1968, 8ον, σελ. 79.
 Πληροφορίαι περὶ γάμου, γεννήσεως, δημῶδους ἱατρικῆς, μαγείας καὶ δεισιδαιμόνων συνηθειῶν, λαϊκῆς λατρείας, ἐπιδῶν, ὡς καὶ 1 παράδοσις, ἄσματα γάμου 12, λατρευτικὰ 21 μετὰ γλωσσarioύ.
 Κρίσεις: Μακεδονικὰ Η' (1968) 428 - 429 (Ν. Α. Κωνσταντινίδης). Αὐτόθι, ΙΑ' (1971) 480 - 481 (Β. Δ. Φόρης).
137. **Φλούδας Νικ. 'Ι.** Βυζικιώτικα ... [Βλ. 'Επ Λαογρ 'Αρχ ΙΖ' (1964), σ. 127, ἀρ. 72].
 Κρίσεις: 'Ελληνικὰ 21 (1968) 222 - 224 (Δ. Α. Πετρόπουλος).
138. **Χασιακὸς Γεώργ. 'Αναστ.** 'Ιστορικὰ καὶ λαογραφικὰ τῆς Κουκουβίστας (Καλοσκοπῆς Φωκίδος). 'Αθῆναι 1968, 8ον, σελ. 160.
 Δημοσιεύονται πληροφορίες περὶ κοιν. ὄργαν., λαϊκ. δικαίου, γεωργ., ποιμεν., μελισσοκ. καὶ κυνηγ. βίου, λαϊκ. κατοικίας, ἐνδύματος, τροφῶν, γεωργ. ἐργαλείων, λαϊκ. βιοτεχν., γάμ., γενν., τελευτ., λαϊκ. λατρ., δημ. λατρ., μαγ. καὶ δεισιδ. συνηθειῶν, μαντ., μετεωρολ. καὶ ἀστρολ., ὡς καὶ πλῆθος εὐτραπέλων διηγήσ., ἀνecd., παροιμ., διστίχ., τετραστ. καὶ λοιπῶν ἄσμάτων.
139. **Χατζηπαυλίδου 'Αναστασία** Στοιχεῖα λαογραφικῆς ἐρεῦνης Διδυμοτείχου. Θρακικὰ 42 (1968) 207 - 211.
 Πληροφορίαι περὶ ἐνδυμασίας, λαϊκῆς λατρείας, γάμου καὶ δεισιδαιμόνων δοξασιῶν.
140. **Χρηστίδου Χρυσή** 'Ηθῆ καὶ ἔθιμα τοῦ Λαγοῦ. Θρακικὰ 42 (1968) 220 - 258.
 Δημοσιεύονται εἰδήσεις περὶ λαϊκῆς κατοικίας, ἐνδύματος, ὑποδέσεως, καλλωπισμοῦ, γεννήσεως, γάμου, λαϊκῆς λατρείας, μαγικῶν καὶ δεισιδαιμόνων συνηθειῶν, μετεωρολογίας, χορῶν, μουσικῆς, ὡς καὶ 33 ποικίλα ἄσματα μετὰ λεξιλογίου.
141. **Abbott G. F.** Macedonian Folklore. Chicago, Argonaut Inc., 1969, 8ον, σελ. XI + 372. (Institute for Balkan Studies). (Φωτοτ. ἀνατ. Α' τόμ. τοῦ 1903).
 Κρίσεις: Balkan Studies 10 (1969) 212 - 216 (Alke Kyriakidou - Nestoros).
142. **'Αποστολάκης Σταμ.** «Κάτα - ξυλόκατα». Κρητ 'Εστ τεῦχ. 191 - 192 (1969), σ. 57 - 61.
 I. Τραγούδια - μαντινάδες. II. 'Η γάτα στὰ παρατηρήματα. III. 'Η γ. στὴ λαϊκὴ μετεωρολογία. IV. 'Η γ. στὰ παραμύθια καὶ στοὺς μύθους. V. 'Η γ. στὶς παροιμίες - παροιμ. φράσεις. VI. 'Η γ. στὸ καθημερινὸ λεξιλόγιο. VII. 'Η γ. στὴν λαϊκὴ χειροτεχνία.

143. **Γραμματίκογλου Έλένη** Λαϊκή λατρεία εις Πύθιον Διδυμοτείχου. Θρακικά 43 (1969) 180 - 203.

Δημοσιεύονται πληροφορίες περί λαϊκῆς λατρείας, μαγικῶν καὶ δεισιδαιμόνων συνηθειῶν ὡς καὶ τινες παραδόσεις καὶ ἄσματα.

144. **Ἡλιάδης Βασ.** Τὸ Ἀδάμ. Ἱστορικὰ - λαογραφικά. Θεσσαλονίκη [1969], 8ον, σελ. 192.

Τοπωνύμια, παραδόσεις, ἄσματα, παραμύθια, παροιμίες, αἰνίγματα, εἰδήσεις περί λαϊκῆς κατοικίας, ὑφαντικῆς, λαϊκ. λατρείας καὶ δεισιδαιμ., τροφῶν, δημῶδ. ἱατρικῆς, λαϊκῶν χορῶν κ.ἄ.

Κρίσις: Μακεδ Ζωή, τευχ. 47 (1970), σ. 40 (Γ. Κ. Ζωγραφάκης).

145. **Κοσμῆς Ἀγγ.** Ὁ Μάρτης. Σιφνιακὴ 3 (1969), τευχ. 27 - 28, σ. 16.

Παραδόσεις 3, παροιμίες 6.

146. **Κουτσούκης Κλεομ. Σ.** Τὸ Μικρὸ Χωριὸ Εὐρυτανίας. Ἱστορικὴ - λαογραφικὴ ἔρευνα. Ἀθῆναι 1969, 8ον, σελ. 255.

Εἰδήσεις περί γεννήσεως, γάμου, τελευτῆς, κοινων. ὀργαν., λαϊκ. δικαίου, λαϊκ. ἱατρικῆς, λατρείας καὶ δεισιδ., μαντικῆς, μαγείας, μετεωρολογίας, γεωργικοῦ καὶ κτηνοτροφικοῦ βίου, ἔτι δὲ παραδόσεις, ἄσματα, τοπωνύμια, παροιμίες, ἄραϊ κλπ., λεξιλόγιον κ.ἄ. ὕλη.

147. **Κτενίδης Δ. - Θεοδοσιόγλου Β.** Λαογραφικά στοιχεῖα τῶν κατοίκων τοῦ χωρίου Θουρίου, περιφερείας Διδυμοτείχου. Θρακικά 43 (1969) 107-145.

Δημοσιεύονται πληροφορίες περί γεωργ. καὶ ποιμενικοῦ βίου, λαϊκῆς κατοικίας, ἐνδύματος, καλλωπισμοῦ, τροφῶν, κοινων. ὀργανώσεως, δημῶδους ἱατρικῆς, ἀστρολογίας καὶ μετεωρολογίας, μουσικῆς, λαϊκῆς λατρείας, γάμου, γεννήσεως, τελευτῆς, ὡς καὶ τινες παραδόσεις καὶ παιδιαί.

148. **Κώνστας Κ. Σ.** Ἡπειρωτικὲς ἐπιδράσεις στὸν λαϊκὸ βίο τῶν Αἰτωλοκαρνανίων. Ἡπειρ Ἑστ ΙΗ' (1969) 109 - 121.

Δημοσ. πληροφορίες περί ἀργυροχοΐας, ἀνδρικῆς ἐνδυμασίας καὶ δημ. ἱατρικῆς.

149. Λαογραφικά Κουφοβούνου Διδυμοτείχου. Θρακικά 43 (1969) 222 - 258.

Δημοσ. πληροφορίες περί λαϊκῆς κατοικίας, ἐνδύματος, κομμώσεως καὶ καλλωπισμοῦ, τροφῶν, γεωργικοῦ βίου, ἀμπελουργίας, βιοτεχνίας, λαϊκῆς λατρείας, μαγικῶν καὶ δεισιδαιμόνων δοξασιῶν, γάμου, γεννήσεως, τελευτῆς, ὡς καὶ τινὰ ἄσματα μετὰ λεξιλογίου.

150. **Μιχαηλίδης Νουάρος Μιχ. Γ.** Καρπαθιακὰ μνημεῖα. Β'. Λαογραφικά σύμμεικτα Καρπάθου ὑπὸ —. Δευτέρα ἐκδόσις. Τόμος πρῶτος. Ἀθῆναι 1969, 8ον, σελ. 400.

Φωτοτυπικὴ ἀνατύπωσις τῆς πρώτης ἐκδόσεως τοῦ ἔτους 1932. [Βλ. Ἐπ Λαογρ Ἀρχ Θ' - Ι' (1955 - 57), σ. 163, ἀρ. 227].

151. **Μορφιαδάκης Ἐμμ. Δ.** Λαογραφία Στειρίου Βοιωτίας. Ἀθῆναι 1969, 8ον, σελ. 71.

Παραδόσεις, τοπωνύμια, παροιμίες, προσωνύμια, ἀνέκδοτα, εἰδήσεις περί λαϊκῆς λατρείας καὶ δεισιδαιμονίας, γάμου, βαπτίσεως, τελευτῆς, μαγείας καὶ μαντικῆς.

152. **Μπελλαῤς Νικ. Γ.** Τὸ Ἐλύμνιον (Λίμνη Εὐβοίας). Ἀθῆναι 1969², 8ον, σελ. 256.
 Λαϊκὴ λατρεία, τροφαί, κοινων. ὀργάνωσις, γάμος, ὀνόματα, ἄσματα 11, παροιμίαι 93.
 Κρίσις: Ἀρχ Εὐβ Μελ 15 (1969) 213 (Π. Γ. Γκίκας).
153. **Οὐσταμανωλάκη - Δανδουλάκη Ἑλένη—Οὐσταγιαννάκη - Ταταχάκη Εἰρήνη** Λαογραφικὰ Ἀρχανῶν Κρήτης. Ἀρχάναι 1969, 8ον, σελ. 187.
 Τοπωνύμια, παραδόσεις, δεισιδαίμ. δοξασίαι, ἐπωδαὶ (γηθειές) 17, παροιμίαι καὶ αἰνίγματα, εἰδήσεις περὶ λαϊκ. λατρείας, γάμου, μαντικῆς, ἀστρολογίας καὶ μετεωρολογίας, δημ. ἱατρικῆς, λεξιλόγιον.
154. **Παπαθανασόπουλος Θαν.** Ἱστορικὰ καὶ λαογραφικὰ τῆς Περίστας... [Βλ. Ἐπ ΚΛ Κ' - ΚΑ' (1967 - 68), σ. 260, ἀρ. 133].
 Κρίσις: Ἡπειρ Ἑστ ΙΗ' (1969) 189.
155. ——— Οἱ μπουλιαραῖοι καὶ τὰ μπουλιάρικα. «Ἑλληνικὰ Θέματα», Ἀθῆναι 1969, 8ον, σελ. 12. [Ἀνάτυπον].
 Περιεχόμενα: 1. Ἡ κοινωνικὴ αἵρεσις. 2. Χωριὰ τῆς Ναυπακτίας καὶ Κραβαροχώρια. 3. Ἱστορίαι μπουλιαραίων. 4. Ὁ Καρκαβίτσας καὶ ὁ «Ζητιάνος» του. 5. Λίγα γιὰ τὴ μπουλιάρικη συνθηματικὴ γλῶσσα. 6. Γλωσσὰ μπουλιάρικης συνθηματικῆς γλώσσης.
156. **Παπαχριστοδούλου Χρ. Γ.** Λεξιλογικὰ καὶ λαογραφικὰ Ρόδου... Ἀθῆναι 1969, 8ον, σελ. 304. (Λαογραφία. Παράρτημα 7).
 Εἰς τὰ λήμματα περιλαμβάνονται ποικίλαι λαογραφικαὶ εἰδήσεις ἀναφερόμεναι ἰδίᾳ εἰς τὴν γεωργίαν, τὴν λατρείαν, τὴν μαγείαν καὶ δεισιδαιμονίαν, τὴν ἀμπελουργίαν, δενδροκομίαν, βιοτεχνίαν, σθηροτροφίαν, μελισσοκομίαν, κτηνοτροφίαν, κατοικίαν, τροφάς, εἰς τὸν ζωϊκὸν καὶ φυτικὸν κόσμον, τὴν ἀστρονομίαν καὶ μετεωρολογίαν. Δημοσιεύονται προσέτι παροιμίαι, ἐπωδαί, ἄσματα, εὐχαὶ κ.ἄ.
157. **Πολύδωρος Α. Γ.** Ξυλοφάγου. Λευκωσία 1969, 8ον, σελ. 60.
 Πληροφορίαι περὶ λαϊκ. κατοικ., κοιν. ὀργαν., ἐπαγγελματικοῦ βίου, σκευῶν, ἐνδύματος, ὡς καὶ τοπωνύμια, ἄσματα, παραδόσεις καὶ δίστιχα.
 Κρίσις: Λαογρ Σπ Β' (1970) 66 - 68 ([Χρύσ. Στ. Κυπριανοῦ]).
158. **Σπυρόπουλος Ἀπόστ. Γ.** Λαογραφικὰ σύμμεικτα τοῦ Βασιλοπούλου... Ἀστακὸς (1969), 8ον, σελ. 15.
 Τοπωνύμια καὶ παραδόσεις.
159. **Σπυρόπουλος Ἀπόστ. - Καραμεσίνης Μενέλ.** Ἀντίλαλοι ἀπὸ τὰ περασμένα τοῦ Ἀστακοῦ καὶ τῆς περιοχῆς του. (Τοπωνύμια - ἔθιμα - παραδόσεις - τραγούδια). Ἀθῆναι 1969, 8ον, σελ. 112.
 Κρίσις: Ἡπειρ Ἑστ ΙΗ' (1969) 494 (Δ. Κόκκινος).
160. **Τόλης Δημήτρ. Στ.** Τὸ χωριὸν Καροπλέσι καὶ ἡ περιοχὴ Ἀγράφων. Ἱστορία - Λαογραφία. Θεσσαλονίκη 1969, 8ον, σελ. 299.
 Πληροφορίαι περὶ κοιν. ὀργαν., λαϊκ. δικαίου, βιοτεχνίας, γεωργικοῦ καὶ κτηνοτροφικοῦ βίου, γάμου, λαϊκῆς λατρείας, μαγείας καὶ δεισιδ. συνηθειῶν, μαντικῆς, μετεωρολ. καὶ

ἀστρολογίας, δημ. ιατρικῆς, ὡς καὶ παραμύθια, μῦθοι, παραδόσεις, αἰνίγματα, παροιμίες, εὐχαί, ἀραὶ καὶ πλῆθος ἄσμάτων μετὰ σχετικῶν πληροφοριῶν περὶ χορῶν.

161. **Τσακίρη Ἀ.** Λαογραφικὰ Διδυμοτείχου. Θρακικὰ 43 (1969) 146 - 167. Εἰδήσεις περὶ λαϊκῆς λατρείας, γάμου, βαπτίσεως, μαγικῶν καὶ δεισιδαιμόνων συνηθειῶν 4 ἄσματα καὶ τινες παραδόσεις.

162. **Τσακνάκης Ἀθαν. Θ.** Ἐπανομή. Ἱστορία - Λαογραφία. Χρον Χαλκ τεῦχ. 17 - 18 (1969), σ. 5 - 209.

Δημοσ. πληροφορίες περὶ λαϊκῆς κατοικίας, τροφῶν, ἐνδύματος, ὑφαντικῆς, γεωργικῶν ἐργαλείων, κοινωνικῆς ὁργανώσεως, γάμου, γεννήσεως καὶ τελευτῆς, παιδικοῦ βίου, λαϊκοῦ δικαίου, λαϊκῆς λατρείας, μουσικῶν ὁργάνων, ὡς καὶ δημῶδη ἄσματα, παροιμίες, ὑβριστικὰ σχήματα καὶ φράσεις, τοπωνύμια, κύρια ὀνόματα. Παρατίθεται ἐν τέλει καὶ γλωσσάριον.

Κρίσις : Ἑλληνικὰ 24 (1970) 328 - 329 (Ν. Α. Κωνσταντίνιδης).

163. **Φραγκάκη Εὐαγγελία Κ.** Συμβολὴ εἰς τὴν δημῶδη ὁρολογίαν τῶν φυτῶν. (Φυτὰ τῆς Κρήτης αὐτοφυῆ, ἐγκλιματισμένα, φαρμακευτικά, βαφικά, καλλωπιστικά, ἐδώδιμα). Ἀθῆναι 1969, 8ον, σελ. 242.

Πλὴν τῶν δημῶδων ὀνομάτων δημοσιεύονται καὶ παραδόσεις, παροιμίες, αἰνίγματα, δίστιχα, δεισιδ. συνηθελαι, εἰδήσεις περὶ τροφῶν, καλλωπισμοῦ, λαϊκῆς λατρείας, ιατρικῆς κ.ἄ.

Κρίσις : Κρητ Ἐστ τεῦχ. 190 (1969), σ. 43 - 44 (Δ. Β. Οἰκονομίδης).

164. **Χατζόπουλος Γ. Κ.** Λαογραφικὰ χωρίου Ἀντρεάντων. Ἀρχ Πόντ 29 (1968 - 69) 16 - 63.

Δημοσιεύονται πληροφορίες περὶ λαϊκῆς κατοικίας, τροφῆς, σκευῶν, γεωργ. ἐργαλείων, γεωργικοῦ, κτηνοτροφικοῦ, ἀμπελουργικοῦ καὶ μελισσοκομικοῦ βίου, δημῶδους ιατρικῆς, ὡς καὶ τινὰ ὀνόματα.

165. **Βασδραβέλλης Ἰωάν. Κ.** Διάφορα ἔγγραφα ἀφορῶντα εἰς τὴν νεωτέραν ἱστορίαν τῆς Μακεδονίας. Ἑλληνικὰ 23 (1970) 257 - 271.

Δημοσιεύονται : 1. Πωλητήριο τοῦ ἔτους 1843 ἐκ Ναούσης. 2. Διαθήκη τοῦ ἔτους 1868 ἐκ Στρούγκας. 3. Παραίνεσις περὶ κοινωνικῆς ὁργανώσεως τῶν Ἑλλήνων Θεσσαλονίκης τοῦ ἔτους 1872. 4. Ἐπιστολὴ τοῦ ἔτους 1878 ἐκ Μεγαρόβου περὶ τῶν Κουτσοβλάχων. 5. Δύο ἐπιστολαὶ ἱστορικοῦ περιεχομένου.

166. **Βαφείδης Κων. Δ.** Ἀνάλεκτα Καλλιπόλεως. Θρακικὰ 44 (1970) 32 - 135. Εἰδήσεις περὶ κοινων. ὁργανώσεως, λαϊκῆς κατοικίας, ἐνδύματος, τροφῶν, λαϊκοῦ δικαίου, λαϊκῆς λατρείας, τοπωνυμίων, ἐπωνύμων, ὡς καὶ τινὰ παιδικὰ ἄσματα.

167. **Βογιατζίδης Ἰω. Κ.** Κίμωλος, ἱστορικαὶ ἔρευναι περὶ τῆς νήσου. Κιμωλιακὰ Α' (1970) 49 - 107.

Ἀναδημοσίευσις ἐκ τοῦ περιοδ. Ἀθηνᾶ, τ. 35 (1923), σ. 67 - 124. [Βλ. Ἐπ Λαογρ Ἀρχ ΙΑ' - ΙΒ' (1958 - 59), σ. 153, ἀρ. 140].

168. **Γεωργούλας Σωκρ. Γ.** Λαογραφικὰ Ἀνατολικοῦ Ξηροβουνίου Ἡπείρου.

Ἡπειρ 'Εστ ΙΖ' (1968) 50 - 59, 140 - 148, 229 - 235, 322 - 323. ΙΘ' (1970) 331 - 339.

Εἰδήσεις κοιν. ὀργανώσεως, γάμου, γεννήσεως, λαϊκῆς λατρείας, μετεωρολογίας καὶ ἀστρολογίας, δημῶδους ἱατρικῆς, λαϊκῶν χορῶν καὶ μουσικῶν ὀργάνων, ἐνδύματος ὡς καὶ παραδόσεις 2, παροιμ. 100, αἰνίγμ. 21, λαϊκὰ προβλήματα 8, γλωσσοδέται 3.

169. ——— Σπλάντζα - Spiaggia - Ἀμμουδιά. Ἡπειρ 'Εστ ΙΗ' (1969) 435 - 442. ΙΘ' (1970) 72 - 77, 331 - 339.

Ἐπώνυμα, τοπωνύμια, ἄσματα, προλήψεις, εἰδήσεις περὶ ἐνδύματος, λαϊκ. λατρείας, κοινων. ὀργανώσεως, γάμου, γεννήσεως, τελευτῆς.

170. **Δημητριάδης Γ.** Ἀναμνήσεις τοῦ χωριοῦ [Δραμεσοὶ Δωδώνης] ἱστορικὲς καὶ παιδικὲς ἀπ' τὰ παλαιὰ χρόνια ὡς τὰ σήμερα καὶ συλλογὴ ποιημάτων τοῦ τόπου μας. Ἀθῆναι 1970, 8ον, σελ. 126.

Πληροφορίαι περὶ κοινωνικῆς ὀργανώσεως, λαϊκοῦ δικαίου, γεωργικοῦ καὶ κτηνοτροφικοῦ βίου, ἐνδύματος, τροφῶν, γάμου, παιδίου, τελευτῆς, μαγικῶν καὶ δεισιδαιμόνων συνηθειῶν, ἱατρικῆς, μουσικῶν ὀργάνων καὶ χορῶν, ὀνόματα ζώων καὶ δένδρων, εὐχαί, ἀραί, τοπωνύμια, λεξιλόγιον.

171. **Διαλεκτὸς Ντόρης** Προλήψεις καὶ δοξασίαι στὴ Λέσβο. Μυτιλήνη [1970], 8ον, σελ. 89.

Πληροφορίαι περὶ κοιν. ὀργανώσεως, γάμου, γεννήσεως, τελευτῆς, λαϊκῆς κατοικίας, ξενητειᾶς, τροφῶν, ἐνδύματος, λαϊκῆς ἱατρικῆς, ἀστρολογίας, μετεωρολογίας, μαγείας καὶ δεισιδαιμόνων δοξασιῶν, λατρείας, γεωργικοῦ καὶ κτηνοτροφικοῦ βίου, λεξιλόγιον.

172. **Ζάππας Τάσος** Λαογραφικὰ τῶν Καψάλων. Ἀρχ Εὐβ Μελ 16 (1970) 130 - 148.

Ἔθιμα τελευτῆς, 3 ἄσματα, 53 δίστιχα, 2 ἐπωδαί.

173. **Ζιώτας Παν.** Ἀη - Γιώργης ὁ Καβαλλάρης. Παραδόσεις καὶ ἔθιμα Πενταλόφου Βοῖου. Μακεδ Ζωή, τεῦχ. 47 (1970), σ. 33 - 34.

Παράδ. 1, εἰδήσεις λατρείας, εἰκόνες τοπικῶν ἐνδυμασιῶν.

174. **Κοσμετᾶτος - Φωκᾶς Νικόλ.** Ἀπὸ τὴν παλαιότεραν ἱστορίαν τῆς Κεφαλληνίας. Παρνασσὸς 12 (1970) 588 - 593.

Εἰδήσεις περὶ λαϊκοῦ θεάτρου, χορῶν, κοινων. ὀργανώσεως, λαϊκ. λατρείας, κύρια ὀνόματα.

175. **Κώνστας Κ. Σ.** Λαογραφικὰ στὸν Μακρυγιάννη. Ν 'Εστ 87 (1970) 235 - 245.

Παροιμίαι, παρωνύμια, μῦθοι, ὄνειρα, «παιδεμοί», γιαιτροσόφια, ἄσματα.

176. ——— Λαογραφικὰ στὸ ἔργο τοῦ Παλαμᾶ. Ν 'Εστ 88 (1970) 295 - 303.

Παραδόσεις, λατρευτικὰ ἔθιμα, εἰδήσεις περὶ ἱατρικῆς, μαγείας, τελευτῆς, μαντικῆς.

177. Λαογραφικὰ Μαυροκιλησίου Διδυμοτείχου. Θρακικὰ 44 (1970) 217 - 274.

Δημοσιεύονται πληροφορίες περὶ τροφῶν, ἐνδύματος, ὑποδέσεως, κομμώσεως, λαϊκῆς κατοικίας, βιοτεχνίας, χορῶν καὶ μουσικῶν ὀργάνων, μαντικῆς, ἀστρολογίας καὶ μετεω-

ρολογίας, ιατρικής, λαϊκής λατρείας, μαγείας και δεισιδαιμόνων συνηθειών, γάμου, γεννήσεως και τελευτής, ως και 3 παραμύθ., 7 αινίγμ., 14 παιδικά άθλήματα, 2 νανουρίσμ., 2 μοιρολ., 2 δίστιχα και 50 άσματα.

178. : **Μάκιστος (Παπαχαλαάμπους) Κώστ.** 'Η Σελλάδα τής 'Αγίας Παρασκευής Λέσβου. 'Ιστορική και λαογραφική έρευνα. Με βιβλιογραφικό επίμετρο Μίλτη Παρασκευαΐδη. 'Αθήναι 1970, 8ον, σελ. 292.

Ποικίλαι είδήσεις ιστορικού και λαογραφικού ενδιαφέροντος.

179. **Μηλιαράκης 'Αντών.** 'Υπομνήματα περιγραφικά τών Κυκλάδων νήσων κατὰ μέρος, Κίμωλος. Κιμωλιακά Α' (1970) 3 - 48 [= Δελτ 'Ιστ 'Εθν 'Εταιρ 6 (1901), σ. 3 - 48].

Κοινωνική όργάνωσις, γεωργικός, ποιμενικός και ναυτικός βίος, ένδυμα, τροφαί, λατρεία, όνόματα.

180. **Μηλιώρης Νίκ. Ε.** Τά έλληνικά χωριά τής περιοχής τών Βουρλών Μ. 'Ασίας. Μικρ Χρον 14 (1970) 177 - 225.

Πληροφορίαι περί κοινων. όργανώσ., γεωργικού και κτηνοτροφικού βίου, λαϊκής κατοικίας, μαγείας και δεισιδ. συνηθειών, δημόδους ιατρικής, λαϊκής λατρείας, παιδικού βίου, γάμου, γεννήσεως και τελευτής, παραδόσεις, τοπωνύμια, άσματά τινα.

181. **Μιχαηλίδου 'Αγνή** Τò παλιό Βαράσι. Είκόνες μιᾶς έποχής. Λευκωσία 1970, 8ον, σελ. 192 + 24 εικ.

Πληροφορίαι περί λαϊκής κατοικίας, ένδύματος, τροφών και κοινων. όργανώσεως.

Κρίσις : Κυπρ Σπ ΛΔ' (1970) 213 (Α. Χ. Ρουσούνιδης).

182. **Μίχας Λέανδρος Νικοκλή** Τά Ταταύλα. 'Ο ιστορικός λόφος τής Πόλης. 'Αθήναι 1970, 8ον, σελ. 116 + 10 εικ.

Είδήσεις περί κοινων. όργανώσεως, επαγγελματικού βίου, δημόδους ιατρικής, τελευτής, τοπωνυμίων, βαπτιστικών όνομάτων, λαϊκής λατρείας, λαϊκού θεάτρου, λαϊκής κατοικίας, παιδικού βίου, ως και 4 άσματα.

183. **Μουσαίου - Μπουγιούκου Καλλιόπη** 'Εθιμα, δοξασίες, προλήψεις στò Λιβίσι και τή Μάκρη. Μικρ Χρον 14 (1970) 50 - 94.

'Επωδαί, νανουρίσματα, παιδιά, παιδικά άσμάτια, λαϊκ. ιατρική, μαγεία και δεισιδαμονίαι.

184. **Μουσελίμης Σπύρ.** Τò Πόποβο. [Συνέχεια]. 'Ηπειρ 'Εστ ΙΗ' (1969) 242 - 248, 340 - 350, 443 - 450, 570 - 576. ΙΘ' (1970) 78 - 83, 177 - 184, 317 - 322. [Και αὐτοτελῶς, Γιάννινα 1970, 8ον, σελ. 152].

Παραδόσεις, μῦθοι, παραμύθια, γνωμικά, παροιμίας, εὐχαί και άραί, λαϊκή λατρεία, τελευτή, αινίγματα.

Κρίσις : 'Ηπειρ 'Εστ Κ' (1971) 310 - 311 (Δ. Κόκκινος).

185. **Μυλωνάκος Σταῦρ.** Τò Δαφνί τής Σπάρτης... [Βλ. 'Επ ΚΛ Κ' - ΚΑ' (1967 - 68), σ. 255, άρ. 102].

Κρίσις : Πελοποννησιακά Ζ' (1969 - 70) 442 (Τ. 'Αθ. Γρ[ιτσόπουλος]).

186. **Οικονόμου Βασ. Κ.** 'Η Ζίτσα. 'Αθήναι 1970, 8ον, σελ. 280.
Κρίσις: 'Ηπειρ 'Εστ ΙΘ' (1970) 506 - 507 ('Ιω. Γ. Θεοχάρης).
187. **Παπαθεοδώρου 'Απόστ. Π.** 'Εκ Δωδώνης αντίλαλοι. Δραμεσίτικα. (Θρησκεία - Παιδεία - Εϋεργέται - 'Αρχεΐα - Λαογραφία κλπ.). 'Αθήναι 1970, 8ον, σελ. 157.
Ειδήσεις περί κοινων. οργανώσεως, λαϊκοῦ δικαίου, λαϊκῆς λατρείας, 6 ἄσματα, τοπωνύμια, παραδόσεις περί ἐκκλησιῶν.
188. **Παπανικολάου Φώτης** Λαογραφικὰ θέματα. 'Η βροχή. Μακεδ Ζωή, τεῦχ. 54 (1970), σ. 48.
Παροιμ. φράσεις καὶ παροιμίαι, μετεωρολ. παρατηρ., μαγεία («πιρπιρούνα»).
189. **Παπαντωνίου Κώστ.** Τὸ χωριό μας Δάρα - 'Αρκαδίας. [Βλ. 'Επ ΚΛ ΙΗ' - ΙΘ' (1965 - 66), σ. 129, ἀρ. 84].
Κρίσις: Πελοποννησιακὰ Ζ' (1969 - 70) 440 - 442 (Τ. 'Αθ. Γρ[ιτσόπουλος]).
190. **Παπαρρηγόπουλος Πάνος** Λαογραφικὰ Καλαβρύτων. 'Αθήνα 1970, 8ον, σελ. 254.
Ειδήσεις περί κοινωνικῆς οργανώσεως, λαϊκοῦ δικαίου, λαϊκῆς κατοικίας, γεωργικοῦ, κτηνοτροφικοῦ καὶ ἐπαγγελματικοῦ βίου, μαγικῶν καὶ δεισιδαιμόνων συνηθειῶν, λαϊκῆς λατρείας, δημῶδους ἱατρικῆς, γάμου, γεννήσεως, τελευτῆς, παιδίου, ὡς καὶ 39 παραδόσεις, 6 εὐεργετοὶ διηγήσεις, 10 παραμῦθια, 36 τοπωνύμια, 247 παροιμίαι, 8 ἐπῶδαί, 12 μοιρολόγια, 7 νανουρίσματα, 17 τετράστιχα, 156 ποικίλα ἄλλα ἄσματα.
Κρίσις: Πελοποννησιακὰ Η' (1971) 506 (Τ. 'Αθ. Γρ[ιτσόπουλος]).
191. **Πέτροβιτς Νατάλης 'Εμμ.** Σερρῶν λαογραφικὰ σύμμεικτα. Σερρ Χρον Ε' (1969 - 70) 149 - 165.
Ειδήσεις λαϊκ. λατρείας καὶ κοινων. οργανώσεως, 1 παραμῦθι, 2 παραδ.
192. **Σπυρόπουλος 'Απόστ.** 'Η Φανερωμένη Παναγία τῆς Καλχίτσας. Ρουμελ 'Ημερολ 14 (1968 - 70) 97 - 102.
Ειδήσεις λαϊκ. λατρείας, τοπωνύμια, λεξιλόγιον.
193. **Σταμάτης Χαρ.** 'Ο 'Ιανουάριος στὴν Λαογραφία μας. Ρουμελ 'Ημερολ 14 (1968 - 70) 113 - 126.
Παροιμίαι, δεισιδ. δοξασίαι, λατρεία, παραδόσεις, γεωργικὸς βίος κ.ἄ.
194. **Ταουσιάνης Χρῖστ. Ν.** Λαογραφικὰ Ριζοκαρπάσου μετὰ 31 εἰκόνων. Αἰγιαλοῦσα - Κύπρος 1970, 8ον, σελ. 254.
Δημοσιεύονται πληροφορίες περί λαϊκῆς κατοικίας, ἐνδύματος, τροφῶν, βιοτεχνίας, γεωργικοῦ, κτηνοτροφικοῦ καὶ ἀλιευτικοῦ βίου, λαϊκῆς τέχνης, μετεωρολογίας καὶ ἀστρολογίας, μαγικῶν καὶ δεισιδαιμόνων συνηθειῶν, δημῶδους ἱατρικῆς, λαϊκῆς λατρείας, γάμου, γεννήσεως, τελευτῆς, ὡς καὶ 204 παροιμίαι, 79 αἰνίγματα, 7 παραδόσεις, 17 παραμῦθια, 14 ἐπῶδαί, 234 δίστιχα, 1 λογοπαίγνιον, 6 παιδικὰ ἄσματα καὶ 44 διάφορα λοιπὰ ἄσματα.
Κρίσις: Λαογρ Κύπρ Α' (1971), τεῦχ. 1, σ. 54 ('Ανδρ. Χ. Ρουσούνιδης).

195. **Φάλμπος Φίλ. Κ.** 'Ο Φραγκομαχαλᾶς τῆς Σμύρνης. 'Ιστορικὴ μελέτη. 'Αθῆναι 1970, 8ον σελ. 294.
Τοπωνύμια, κοινων. ὁργάνωσις, ἐπαγγέλματα, κύρια ὀνόματα, λαϊκὴ ἀρχιτεκτονικὴ, ἀνέκδοτα κ.ἄ. 'Εν σελ. 186 - 215 : Φραγκοχιώτικα βιβλία.
196. **Χριστόπουλος Σπυρ.** 'Η ἱστορία τῆς Σκοτάνης. 'Επετ Καλαβρ Β' (1970) 217 - 225.
Τοπωνύμια, 1 παροιμ. φράσις, κύρια ὀνόματα.
197. **'Αναστασίου 'Ιω.** 'Ο πολιτισμὸς τῆς 'Ηπείρου στὴν περίοδο τῆς τουρκοκρατίας. Ν 'Εστ 89 (1971) 587 - 595.
Εἰδήσεις περὶ κοινων. ὁργανώσεως, λαϊκῆς τέχνης, ἀρχιτεκτονικῆς, ᾠσματα 3, ὀνόματα.
198. **Anthony Anne** Greece hut und highrise. Athens, Greece 1971, 8ον, σελ. 372 + 2 χάρτ. + 45 εἰκ.
Δημοσιεύονται καὶ εἰδήσεις περὶ λατρείας, τροφῶν, ἀρχιτεκτονικῆς κ.ἄ.
199. **Καλλιάνης Δ. Γ.** 'Απὸ τὴ λαϊκὴ μας παράδοσι. Λακωνικὰ Η' (1971), τεύχ. 44, σ. 58. [Τοπων., παράδ. 1, ἀνέκδ. 2]. — 'Ιστορίες καὶ πληροφορίες. Αὐτόθι, τεύχ. 48, σ. 183. [Σκώμματα, ἀνέκδ., παρων., τοπων.].
200. **Κατσίπης Φιλ.** Βυζαντινὰ κατάλοιπα στὴ Σαντορίνη. Σαντορίνη (1971), σ. 251 - 257.
'Εθιμα γάμου, θρησκευτ. παραδόσεις, πανηγύρεις, λέξεις κ.ἄ.
201. **Κούσιος Μεν.** 'Η ἱστορία τοῦ χωριοῦ μου [Μόλιστα Κονίτσης]. 'Αθῆναι 1971, 8ον, σελ. 271 + 8 εἰκ.
Παρέχονται εἰς λογοτεχνικὸν ὕφος καὶ διάφορα λαογραφικὰ στοιχεῖα, ἥτοι τοπωνύμια, εἰδήσεις περὶ ποιμενικοῦ βίου, κοινων. ὁργανώσεως, γάμου, λατρείας, δεισιδαιμονίας κ.ἄ.
Κρίσις : Κόνιτσα Ι' (1971), ἀρ. 105 - 107, σ. 12.
202. **Κώνστας Κ. Σ.** Λαογραφικὰ περὶ τὸν ἅγιο Κοσμᾶ τὸν Αἰτωλό. Λαογρ ΚΖ' (1971) 213 - 278.
Παραδόσεις 72, «προφητεῖες» 117, ἐνθυμίσεις 27, εἰκόνες τοῦ ἁγίου Κοσμᾶ, τοπωνύμια 18, παροιμίαι 4, προσευχαὶ 2, ᾠσματα 2.
203. — Λαογραφικὰ στοιχεῖα εἰς τὰ κείμενα τοῦ Θεοδώρου Κολοκοτρώνη. Πελοποννησιακὰ Η' (1971) 176 - 200.
Προλήψεις, ἀνέκδοτα, παροιμίαι καὶ παροιμ. φρ. 51, παρωνύμια 17, μῦθοι 9, ᾠσματα 2.
204. Λαογραφικὰ Πρωτοκκλησίου Διδυμοτείχου. Θρακικὰ 45 (1971) 237 - 255.
Δημοσιεύονται πληροφορίες περὶ κοινων. ὁργανώσεως, λαϊκ. κατοικ., τροφῶν, γεωργ. καὶ κτηνοτρ. βίου, ἐνδύματος καὶ ὑποδέσεως, βιοτεχνίας, γάμου, γεννήσεως, λαϊκ. λατρ., μουσικῆς, ὡς καὶ τινὰ ᾠσματα.
205. **Λυγνὸς 'Εμμ. 'Αντ.** Λαογραφικὰ τῆς Σαντορίνης. Σαντορίνη (1971), σ. 248 - 250.

Δίστιχα 17, έπωδαι 7, παροιμιαί 8, «γλωσσόκομποι» 2, παιδ. άσματα 2, 1 ρίμα, 1 παροιμ., είδήσεις περί μαντικής και μαγείας.

206. **Μποντάς Γεώργ. Μ.** Σιάτιστα. Έλλην Ψυχή 1 (1971) 68 - 72.

Είδήσεις περί λαϊκής κατοικίας, κοινωνικής οργανώσεως, λατρείας, 25 άσματα.

207. **Νασίκας Γρηγ. Άθ.** ΈΗ Σμίξη (Γρεβενών). Ιστορία, ήθη και έθιμα. Άθήνα 1971, 8ον, σελ. 168.

Γενικαί και ιστορικαί πληροφ., όνόματα, ασχολία κατοίκων, τοπωνύμια, άσματα διάφ. 168, παραδόσεις 5, είδήσεις περί κοινων. οργαν., γεννήσεως, γάμου, τελευτής, λατρείας, ένδύματος.

208. **Νάστος Κλεάνθης Άθαν.** Καταφύγι Πιερίων - Κοζάνης. Ιστορική - λαογραφική έπισκόπησι. Θεσσαλονίκη 1971, 8ον, σελ. 250.

Τοπωνύμια, κύρια όνόματα, άσματα 170, παραδόσεις τινές, ασχολία κατοίκων, είδήσεις περί γάμου, κοινων. οργανώσεως κ.ά.

Κρίσις : Μακεδ Ζωή, τεύχ. 62 (1971), σ. 36.

209. **Παπαδημητράκης Κων. Θεμ.** Ιστορία - Λαογραφία Μέσα Διδύμας Χίου. Χίος 1971, 8ον, σελ. 64.

Άνέκδοτα 6, άσματα 11, δίστιχα, παροιμιαί 12, παραδόσεις 3, τοπωνύμια, είδήσεις περί γάμου, τελευτής, λατρείας, ένδυμασίας κ.ά.

210. **Παπαδημητρίου - Πολιτσάκη Σουλτάνα** Το Βογιαλίκι - Ξυλαγανή τής Άνατολικής Ρωμυλίας. Θρακικά 45 (1971) 99 - 142.

Πληροφορία περί κοινωνικής οργανώσεως, επαγγελματικού βίου, γάμου, γεννήσεως και τελευτής, λαϊκής λατρείας, ένδύματος, δημώδη άσματα.

211. **Παπαμιτσάκη Ί.** Μαγεία - λαϊκή ιατρική - σκωπτικά ποιήματα. Έλλην Ψυχή 1 (1971) 63 - 64.

4 γητειαί, 2 σκωπτικά άσματα ως και πληροφορία δημώδους ιατρικής.

212. **Παπασταματίου Χρ.** Λαογραφικά Σουφλίου. Θρακικά 45 (1971) 143 - 194.

Άνέκδοτα, παροιμιώδεις φράσεις, παροιμιαί, είδήσεις περί κοινων. οργανώσεως, λαϊκής λατρείας, επαγγελματικού βίου, αινίγματα.

213. **Parkins Alta Ann** Είχόνες τής Μάνης. Pictures of the Mani. Έπιμέλεια : **Στυλ. Γ. Παπαδόπουλος.** (Άθήναι 1971), 8ον, σελ. 160.

214. **Πασχάλης Κοντός, Λασπίδου Μεταξία και Βαρβατζίκη Έλισάβετ** Λαογραφικά του χωρίου Ίσαάκιον (Διδυμοτείχου). Θρακικά 45 (1971) 195 - 236.

Πληροφορία περί λαϊκής κατοικ., τροφών, γεωργ. και κτηνοτρ. βίου, κοινων. οργαν., λαϊκής λατρείας, μαγείας και δεισιδ. δοξασιών, έθιμων γάμου, γεννήσεως και τελευτής, δημώδη άσματα.

215. **Πατσέλης Νικ. Β.** Λαογραφικά Δελβινακίου. 'Ηπειρ 'Εστ Κ' (1971) 65-74, 208 - 221, 366 - 379, 933 - 944.

Ειδήσεις γάμου, τελευτῆς, λαϊκῆς λατρείας ὡς καὶ πλῆθος δημωδῶν ᾠσμάτων.

216. **Σιταρᾶς 'Απόστ.** 'Η Μάδυτος. Πόλις τῆς Θρακικῆς Χερσονήσου ἐπὶ τοῦ 'Ελλησπόντου. 'Επιμελεία **Μιχ. Χρ. Κατζάκη.** 'Αθήναι 1971, 8ον, σελ. 510.

Πλὴν τῆς λοιπῆς ὕλης δημοσ. : τοπωνύμια, κύρια ὀνόματα, παροιμίαι 12, εὐχαί, ἀραί, παιδιαὶ 21, ᾠσματα καὶ στίχοι ᾠσμάτων, προσέτι καὶ εἰδήσεις περὶ γλώσσης, μαντικῆς, ἱατρικῆς, λαϊκῆς λατρείας, δεισιδαιμονίας, μαγείας, κοινων. ὀργανώσεως, ἀσχολιῶν τῶν κατοίκων, κατοικίας, ἐνδύματος, τροφῶν, γεννήσεως, γάμου, τελευτῆς κ.ἄ.

217. **Τσατσιόπουλος Λάμπρ. 'Α.** Τὸ Κομπότι 'Αρτης (427 π.Χ. - 1971 μ.Χ.). 'Ιστορικὴ καὶ κοινωνικὴ ζωή. - Ν. Σκουφᾶς - Ε. καὶ Κ. Γεροστάθης. 'Ιωάννινα 1971, 8ον, σελ. 190 + 1 χάρτ.

Δημοσιεύονται πληροφορίες περὶ κοινων. ὀργανώσεως, ἐνδύματος, λαϊκῆς κατοικίας, γεωργικῶν ἐργασιῶν (εἰκόνες), λαϊκῆς λατρείας, γάμου, τελευτῆς, ὡς καὶ πλῆθος εὐχῶν, τοπωνυμίων καὶ 8 μοιρολόγια.

218. **Τσοῦχλος Κωστ.** Λαογραφικά τῆς Τσακωνιάς. 'Ελλην Ψυχὴ 1 (1971) 73 - 74.

Λαϊκὴ λατρεία, μαντικὴ, γάμος, ᾠσματα 5.

219. **Φραγκινέας Νικόλ. Γ.** Λακωνικὴ γῆ. 'Αθήνα 1971, 8ον, σελ. 461.

Πλὴν τῆς λοιπῆς ὕλης—ιδίαι ἀρχαιολογικῆς καὶ ἱστορικῆς—δημοσιεύονται καὶ 25 ᾠσματα, τοπωνύμια, κύρια ὀνόματα, δεισιδαιμονίαι, παραδόσεις, εἰδήσεις περὶ κοινων. ὀργανώσεως κ.ἄ.

Κρίσεις : Λακωνικὰ Η' (1971), τευχ. 44, σ. 91 - 92 (Δ. 'Αστερινός). Αὐτόθι, τευχ. 47, σ. 155 ('Αλ. Βασιλείου).

220. **Φωτεινόπουλος Θ.** 'Ο 'Ελληνικὸς Πόντος. Ποντ Στ 1971, σ. 245.

Δημοσιεύονται πληροφορίες περὶ γάμου, τελευτῆς, μαγικῶν καὶ δεισιδαιμόνων συνηθειῶν ὡς καὶ μία παράδοσις «περὶ Κύκλωπος».

221. **Χατζόπουλος Γ. Κ.** Λαογραφικά χωρίου 'Αντρεάντων. 'Αρχ Πόντ 30 (1970 - 71) 34 - 70.

Δημοσιεύονται πληροφορίες περὶ μεταμφιέσεων, λαϊκῆς λατρείας, μαντικῆς καὶ δὴ ὀνειρομαντείας ὡς καὶ περὶ μαγικῶν καὶ δεισιδαιμόνων συνηθειῶν.

2. Μελέται.

222. **Αἰκατερινίδης Γεώργ. Ν.** 'Εκθεσις εἰδικῆς λαογραφικῆς ἐρεῦνης εἰς τὸν νομὸν Σερρῶν (26 Φεβρ. - 8 Μαρτ. 1967). 'Επ ΚΛ Κ'-ΚΑ' (1967-68) 324-336. — 'Εκθεσις λαογραφικῆς ἐρεῦνης εἰς νομὸν Λασιθίου Κρήτης (26

- Αύγ. - 18 Σεπτ. 1967). Αὐτόθι, σ. 336 - 343. — "Εκθεσις λαογραφικῆς ἀποστολῆς εἰς Ἀετὸν Ξηρομέρου Αἰτωλοακαρνανίας (25 - 27 Νοεμβρ. 1967). Αὐτόθι, σ. 344 - 347. — "Εκθεσις λαογραφικῆς ἀποστολῆς εἰς τὸν νομὸν Ρεθύμνης Κρήτης (26 Αὐγ. - 14 Σεπτ. 1968). Αὐτόθι, σ. 406 - 414.
223. **Δευτεραῖος Ἀγγ. Ν.** "Εκθεσις λαογραφικῆς ἐρεύνης εἰς τὴν περιοχὴν βορείως τῆς Κοζάνης (Δυτ. Μακεδονίας) (7 Αὐγ. - 1 Σεπτ. 1967). Ἐπ ΚΛ Κ' - ΚΑ' (1967 - 68) 347 - 359. — "Εκθεσις λαογραφικῆς ἐρεύνης εἰς τὸ χωρίον Σισάνιον τοῦ νομοῦ Κοζάνης (15 Ἰουλ. - 3 Αὐγ. 1968). Αὐτόθι, σ. 379 - 391.
224. **Ἡμελλος Στέφ. Δ.** "Εκθεσις λαογραφικῆς ἀποστολῆς εἰς τὴν νῆσον Σέριφον (2 - 9 Ὀκτ. 1967). Ἐπ ΚΛ Κ' - ΚΑ' (1967 - 68) 305 - 310. — "Εκθεσις λαογραφικῆς ἀποστολῆς εἰς τὴν νῆσον Ἴον (19 - 27 Σεπτ. 1968). Αὐτόθι, σ. 376 - 379.
225. **Παπαμιχαήλ Ἀννα Ἰ.** "Εκθεσις λαογραφικῆς ἐρεύνης εἰς τὴν ἐπαρχίαν Τρικάλων (16 Σεπτ. - 3 Ὀκτ. 1967). Ἐπ ΚΛ Κ' - ΚΑ' (1967 - 68) 310 - 324. — "Εκθεσις λαογραφικῆς ἐρεύνης εἰς τὴν ἐπαρχίαν Τρικάλων (16 Αὐγ. - 2 Σεπτ. 1968). Αὐτόθι, σ. 391 - 405.
226. **Κοινὰ πολιτιστικὰ στοιχεῖα εἰς τὴν λαϊκὴν παράδοσιν τῆς Δωδεκανήσου καὶ τῆς Κρήτης.** Πεπραγμ Β' Κρητολ Συνεδρ Δ' (1969) 379 - 385.
227. **Χατζηϊωάννου Κυρ. Π.** Τὰ ἐν διασπορᾷ. Τόμος τιμητικός. Λευκωσία, Κύπρος 1969, 8ον, σελ. κζ' + 583.
- Περιέχονται : Ἀναγραφὴ δημοσιευμάτων (σελ. ιθ' - κζ'). Γεωργικὰ καὶ ποιμενικὰ τῆς Κύπρου (σ. 5 - 49). Σύμμεικτα λαογραφικὰ ἀπὸ τοὺς Κυπριῶτες χρονογράφους (50 - 61). Τὰ παραμῦθια (62 - 69). Ἡ μεσαιωνικὴ καὶ δημώδης κυπριακὴ ποίησις (70 - 88). Κριτικὰ καὶ ἐρμηνευτικὰ (89 - 99). Δυὸ δημοτικὰ τραγούδια τῆς Κύπρου μὲ θέμα τὸ Χάρο (100 - 116). Ὁ Διπέρτης κ' ἡ Κυπριακὴ πραγματικότητα (117 - 138). Ἐπιβιώσεις τοτεμισμού στὴν Κύπρο (139 - 145). Αἱ παραστάσεις τῶν κολαζομένων εἰς τοὺς βυζαντινοὺς καὶ μεταβυζαντινοὺς ναοὺς τῆς Κύπρου (146 - 155). Κύπρια μελετήματα (156 - 164). Αἱ ἐορταὶ τοῦ Κατακλυσμοῦ ἐν Κύπρῳ καὶ ἡ καταγωγὴ των (165 - 171). Σύμμεικτα ἐτυμολογικὰ (172 - 183). Τὸ γλωσσικὸν ἰδίωμα τῆς Πιτσυλιᾶς Κύπρου (184 - 200). Γλωσσικὰ καὶ λαογραφικὰ σταχυολογήματα (201 - 215). Ἡ ἐλληνικότης τῆς Κύπρου βάσει τῶν γλωσσικῶν κριτηρίων (216 - 242). Γενικὴ ἐπισκόπησις τῆς Κυπριακῆς διαλέκτου ἀπὸ τῶν ἀρχαίων χρόνων μέχρι σήμερον (243 - 253). Κριτικὰ διάφορα (257 - 318). Βιβλιογραφία τῆς Κυπριακῆς λαογραφίας καὶ γλωσσολογίας μεσαιωνικῆς καὶ νέας διαλέκτου (319 - 420). Εἰκόνες (423 - 449). Language, Race and Nationality (458-471). The Mediaeval and Modern Greek Cypriot dialect (492 - 506). The beginning of the Modern Greek Cypriot dialect as it appears in the Greek text of the Assises, in

the 13th century A.D. (509 - 523). The Cataclysmos feasts in Cyprus and their origin (527 - 531). Four types of External Soul in Greek and other Folk - narratives (532 - 541).

Κρίσεις: Λαογρ Σπ Β' (1970) 63 ([Χρύσ. Κ. Κυπριανού]). Κυπρ Λόγος 2 (1970) 47 (Νάγια Κ. Ρούσου). Λαογρ ΚΖ' (1971) 402 - 405 (Δ. Λουκάτος).

228. **Μενάρδος Σίμ.** Τοπωνυμικαὶ καὶ λαογραφικαὶ μελέται. Λευκωσία 1970, 8ον, σελ. XVI + 375. (Δημοσιεύματα τοῦ Κέντρου Ἐπιστημονικῶν Ἑρευνῶν, IV).

Περιέχονται ἐν τῷ τόμῳ: Προλογικὸν σημείωμα ὑπὸ Μεν. Χριστοδούλου (σελ. VII - XVI). Τοπωνυμικὸν τῆς Κύπρου (σ. 1 - 103). Κούκλεια (104 - 105). Λεμεσὸς (106 - 112). Where did Aphrodite find the Body of Adonis? (113 - 118). Ἐπιτύμβιοι ἐπιγραφαὶ ἐκ Κύπρου (119 - 143). Γολγοὶ καὶ Ἑβραῖοι (144 - 151). Φουντάνα Μωρώζα (152 - 157). Περὶ τῶν τοπικῶν ἐπιθέτων τῆς νεωτέρας Ἑλληνικῆς (158 - 180). Τοπωνύμια τῆς νήσου Τήνου (181 - 188). Τοπωνυμικὸν τῆς Μυκόνου (189 - 201). Περὶ τῶν συνθέτων ἀπὸ τοῦ ἔσω καὶ ἔξω τοπωνυμίων (202 - 205). Κυπριώτικα τραγούδια (206 - 222). Πλουμιστήρα (222 - 225). Ἡ Ρήγαινα (226 - 251). Περὶ τῶν ὀνομάτων τῶν Κυπρίων (252 - 281). Ὁ Διγενὴς τῆς Κύπρου (282 - 287). Θοῆνος τῆς Κύπρου (288 - 314). Ἡ ἁγία Ἑλένη εἰς τὴν Κύπρον (315 - 340). Χολλὰ (341 - 345). Μπεργαῆς (346 - 347). Τὸ τραγούδι τῆς Ζωγγραφοῦς (348 - 364). Ἱστορικὰ παροιμίαι τῶν Κυπρίων (365 - 370). Βουρβούλακας (371 - 374).

Κρίσεις: Λαογρ Κύπρ Α' (1971), τευχ. 1, σ. 52 (Ν. Παναγιώτου).

Γ' ΥΛΙΚΟΣ ΒΙΟΣ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗ ΤΟΥ ΛΑΟΥ

1. Συνοικισμός, οἰκία καὶ αὐλή. Ἐπιπλα καὶ σκεύη.

[Βλ. καὶ τὰ ἄρθρα ὑπ' ἀριθμ. 115. 121. 124. 129. 131. 132. 133. 135. 138. 140. 144. 147. 149. 156. 157. 162. 164. 166. 171. 177. 180. 181. 182. 190. 194. 204. 206. 214. 216. 217. 285. 333. 345]

229. **Βιολάρη Βέρα** Περιγραφή ἐνὸς χωριάτικου σπιτιοῦ. Φωτ Πορεία Α' (1965 - 66) 34 - 35.
230. **Ἰωαννίδης Στέφ.** Σπίτια καὶ δρόμοι στὴν παλαιὰ Ξάνθη. Θρακ Χρον ΣΤ' (1966) 30 - 34. [20 εἰκόνες].
231. **Μουτσόπουλος Νικ. Κ.** Ἀρχοντικὰ σπίτια τῆς Μακεδονίας. Μακεδ Ζωή, τευχ. 1 (1966), σ. 9 - 11, τευχ. 2 (1966), σ. 19 - 21.
232. **Γλύστρας Χρ.** Ὑλικὸς βίος καὶ τέχνη τοῦ λαοῦ Σουφλίου. Θρακικὰ 42 (1968) 135 - 137.
Πληροφορίαι περὶ λαϊκῆς κατοικίας.
233. **Κωστάκης Θαν. Π.** Τὰ παλιὰ σπίτια τῶν Φούρνων (Ἰκαρίας) καὶ τοῦ Ἀγαθονησιοῦ. Ἑλληνικὰ 21 (1968) 75 - 108.

234. **Παπαχαράλαμπος Γ. Χ.** 'Η Κυπριακή οίκια. Προλεγόμενα Θ. Παπαδοπούλλου. Λευκωσία 1968, 8ον, σελ. 30 + 77 + LVIII πίν. + 1 χάρτ. (Δημοσιεύματα τοῦ Κέντρου 'Επιστημονικῶν 'Ερευνῶν, II).
235. **Καδῆ 'Ανδρεανῆ** Λαϊκὴ κατοικία. Λαϊκὴ ἐνδυμασία. Λαϊκὴ τροφή. Φωτ Πορεία Δ' (1968 - 69) 53 - 54.
236. **Μέγας Γεώργ. 'Α.** Σκοποὶ καὶ μέθοδοι διὰ τὴν ἔρευναν τῆς λαϊκῆς οἰκοδομίας. Λαογρ ΚΣΤ' (1969) 3 - 12. (= Χωροταξία Β', 1942, σ. 41 - 44 = Λαογρ Κ', 1962, σ. 293 - 302).
237. ——— Θρακικαὶ οἰκῆσεις. Συμβολὴ εἰς τὴν ἔρευναν τῆς βορειοελληνικῆς ἀγροτικῆς οἰκίας. Λαογρ ΚΣΤ' (1969) 15 - 59 + πίν. ΙΑ'. (= 'Επ Λαογρ 'Αρχ ἔτ. Α', 1939, σ. 5 - 49).
238. ——— 'Η λαϊκὴ οἰκοδομία τῆς Λήμνου. Λαογρ ΚΣΤ' (1969) 61 - 87 + πίν. Η'. (= 'Επ Λαογρ 'Αρχ ἔτ. Β', 1940, σ. 3 - 29).
239. ——— Θεσσαλικάι οἰκῆσεις. Λαογρ ΚΣΤ' (1969) 89 - 201 + πίν. ΜΣΤ'. (= Σειρὰ ἐκδόσεων τοῦ 'Υφυπουργ. 'Ανοικοδομήσεως, ἀρ. 4, 'Αθῆναι 1946, σελ. 113 + πίν. 46).
240. ——— 'Η λαϊκὴ κατοικία τῆς Δωδεκανήσου. Λαογρ ΚΣΤ' (1969) 203 - 264 + πίν. ΙΣΤ'. (= «'Η Δωδεκάνησος». Β', 'Αθῆναι 1949, σ. 33 - 92. Σειρὰ ἐκδόσεων 'Υφυπουργ. 'Ανοικοδομήσεως, ἀρ. 22, σελ. 60 + πίν. 16).
241. ——— 'Η 'Ελληνικὴ οἰκία. 'Ιστορικὴ αὐτῆς ἐξέλιξις καὶ σχέσις πρὸς τὴν οἰκοδομίαν τῶν λαῶν τῆς Βαλκανικῆς. Λαογρ ΚΣΤ' (1969) 265 - 409 + πίν. ΙΗ'. (= Σειρὰ ἐκδόσεων 'Υφυπουργ. 'Ανοικοδομήσεως, ἀρ. 37. 'Αθῆναι 1949, σελ. 134 + πίν. 18).
242. ——— Τὸ ἀρχοντικὸν τοῦ Σκούταρη τῆς Καστορίας. Λαογρ ΚΣΤ' (1969) 431 - 437 + πίν. 23 - 25. (= «Γέρας 'Αντωνίου Κεραμοπούλλου», 'Αθῆναι 1953, σ. 503 - 509 + πίν. 3).
243. ——— La funzione del vestibolo nella composizione della casa rustica greca e le sua relazione con la casa greca antica. Λαογρ ΚΣΤ' (1969) 439 - 446 + πίν. XVII. (= Annali del Museo Pitre, XIV - XV, 1963 - 64. Palermo 1964, pp. 99 - 104 + tav. XVII).
244. ——— Αἱ ἀγροτικάι οἰκῆσεις τῆς 'Ανδρου. Λαογρ ΚΣΤ' (1969) 447 - 486 + πίν. XVI - XXXVI. (= Χαριστήριον εἰς 'Αναστάσιον 'Ορλάνδον, τόμ. Δ', 1967, σ. 83 - 118 + πίν. XVI - XXXVI).
245. **'Αθανασίου Λεων.** 'Εθιμα θεμελίων καὶ στέγης στὴν 'Ηπειρο. 'Ηπειρ 'Εστ ΙΘ' (1970) 701 - 713.

246. **Ἰωαννίδης Ἐλευθ.** Ἡ Χαλκίδα καὶ οἱ δρόμοι της. Ἀρχ Εὐβ Μελ 16 (1970) 11 - 76.
247. **Καλαθήρης Τάσ.** Ἀρχοντικὸ στὴ Χαλκίδα. Ἀρχ Εὐβ Μελ 16 (1970) 149 - 182.
248. **Λειμώνα - Τρεμπέλα Ἑλένη** Τὸ λαϊκὸ Καρπάθικο σπῖτι. Θεσσαλονίκη 1970. (Παράρτημα τοῦ Δ' τόμου (1969 - 1970) τῆς Ἑπιστημονικῆς Ἐπετηρίδος τῆς Πολυτεχνικῆς Σχολῆς). Διατριβὴ ἐπὶ διδακτορία, 8ον, σελ. 69, εἰκ. 48, πίν. 44.
Κρίσις: Λαογρ ΚΖ' (1971) 423 - 424 (Δ. Α. Πετρόπουλος).
249. **Βασιλειάδης Δ.** Τὸ σπῖτι τοῦ Παπαδιαμάντη στὴ Σκιάθο. Ν Ἑστ 89 (1971) 804 - 811.
250. **Δημακόπουλος Ἰορδ.** Τὸ σπῖτι τοῦ Γιαννούλη Χαλεπᾶ στὸν Πύργο τῆς Τήνου. Ν Ἑστ 90 (1971) 927 - 936.
251. **Θωμᾶς Γ.** Μαντηλώματα σπιτιῶν στὸ Πήλιο. Μαγνησιακὰ Α' (1971) 115 - 116.
252. **Μανουσάκης Γ.** Ἐντυπώσεις ἀπὸ τὰ Σφακιά. Σπίτια στὴ Σκαλωτή. Πνευμ Ἑπ Α' (1971) 95 - 96.
253. **Κατзиωνᾶς Στυλ.** Ἡ οἰκία τῆς Πιτσιλιάς. Λαογρ Κύπρ Α' (1971), τεύχ. 1, σ. 26 - 28.

2. Ἐνδύματα.

- [Βλ. καὶ τὰ ἄρθρα ὑπ' ἀριθμ. 110. 117. 121. 124. 129. 131. 133. 138. 139. 140. 147. 148. 149. 157. 162. 166. 168. 169. 170. 171. 173. 177. 179. 181. 194. 204. 207. 209. 210. 216. 217. 235. 274. 296. 333. 366. 596. 1153]
254. **Παπαδάκη Ἐλευθερία** Ἡ φορεσιὰ τῆς Καστοριᾶς. Ἡ φορεσιὰ τοῦ Ἀνταρτικοῦ. Μακεδ Ζωή, τεύχ. 2 (1966), σ. 40 - 41.
255. **Ἰωαννίδης Στέφ.** Ἐκθεση λαϊκῆς θρακιώτικης ἐνδυμασίας καὶ λαϊκῆς χειροτεχνίας. Θρακ Χρον Ζ' (1967) 66 - 69.
256. **Παραφεντίδου Ἀλεξάνδρα** Ἡ Πυλαία. Β' «ὁ σαγιᾶς», ἡ παλιὰ γυναικεία φορεσιά. Μακεδ Ζωή, τεύχ. 20 (1968), σ. 31 - 34.
257. **Πιταούλης Γεώργ.** Ἀποστολὴ ἐνδυμασιῶν Πυργίου εἰς Ἐθνολογικὸν Μουσεῖον. Χιακὴ Ἐπιθεώρ 6 (1968), τεύχ. 16, σ. 52 - 54.
258. **Τσαλίκη Χρυσή** Τοπικὴ Σουφλιώτικη ἐνδυμασία καὶ καλλωπισμός. Θρακικὰ 42 (1968) 137 - 143.
259. **Παραφεντίδου Ἀλεξάνδρα** Ὁ «σαγιᾶς» τῆς Πυλαίας. Ἑλλ Τέχνη 1 (1970) 55 - 57.

260. **Κασσωτάκης Ἄνδρ.** Ἐνδυμασίες, καλλωπισμὸς καὶ ἐργαλεῖα τῶν κατοίκων τοῦ χωρίου Γρηγορίας Ἡρακλείου Κρήτης. Ἑλλην Ψυχὴ 1 (1971) 23 - 24.
261. **Κυθρεώτης Ἰάκ.** Τὸ «χόλλιασμαν». Λαογρ Κύπρ Α' (1971), τευχ. 1, σ. 7 - 8.
262. **Τσιτρουλῆ Αἰκατερίνη** Γυναικεῖα ἐνδυμασία Τσιαρσαμπᾶ Κοζάνης. Μακεδ Ζωή, τευχ. 62 (1971), σ. 27 - 29.
263. **Χριστοδούλου Μενέλ. Ν.** Ἡ καταγωγή τῆς βράκας. Λαογρ Κύπρ Α' (1971), τευχ. 3, σ. 109 - 112.

3. Τροφαὶ καὶ ποτά.

[Βλ. καὶ τὰ ἄρθρα ὑπ' ἀριθμ. 115. 121. 131. 138. 144. 149. 152. 156. 162. 163. 164. 166. 170. 171. 177. 179. 181. 194. 198. 204. 214. 216. 235]

264. **Σγουρίτσας Ἀγ.** Τριφτάδια καὶ νεροχυλόπιττες. Λακωνικά Ε' (1968), τευχ. 26, σ. 55.
265. **Βραχᾶς Γιάνν.** Τὸ χαμοκούκι. Ρούμελι Ἡμερολ 14 (1968 - 70) 103 - 104.
266. **Κυπριανοῦ Χρύσανθος Στ.** Μερικὲς κυπριακὲς τροφές τοῦ χωριοῦ Τσακκίστρα. Τόμος ΣΤ'. Εκδόσεις Γυμνασίου Λαπήθου. Λάπηθος 1970, 8ον μικρ., σελ. 34.
267. **Κυθρεώτης Ἰάκ.** «Σημειθιά» μὲ τὰ «κουκκουρούθκια». Λαογρ Κύπρ Α' (1971), τευχ. 2, σ. 80.
268. **Χατζιωναῖς Στυλ.** Τὸ φαγητὸ στὴν Ἀλωνα. Λαογρ Κύπρ Α' (1971), τευχ. 3, σ. 118 - 121.
269. **Δράκος Ἄνδρ.** Κατασκευαὶ ἐκ χοιρινοῦ κρέατος. Μαθ Ἑστ ἔτ. ΚΒ' (1971 - 72), ἀρ. 52, σ. 71.

4. Βίοι.

(Γεωργικός, ποιμενικός, μελισσοκομικός, ναυτικός, ἀλιευτικός κλπ.)

[Βλ. καὶ τὰ ἄρθρα ὑπ' ἀριθμ. 114. 115. 119. 120. 121. 123. 124. 125. 132. 135. 138. 146. 147. 149. 155. 156. 157. 160. 162. 164. 165. 170. 171. 179. 180. 182. 190. 192. 194. 195. 201. 204. 208. 210. 212. 214. 216. 217. 227. 260. 869. 898. 899. 1175]

270. **Λιασίδης Κυρ.** Τὸ ξυλάλετρο καὶ ἡ ὁρολογία του. Φωτ Πορεία Α' (1965 - 66) 36.
271. **Παπανικολάου Φώτ.** Ὁ τζομπάνος. Μακεδ Ζωή, τευχ. 2 (1966), σ. 17-18. — Ἡ γίδα. Αὐτόθι, τευχ. 4, σ. 34 - 35.

272. **Ζάππας Τάσος** 'Αλιευτικό χρονικό τοῦ Εὐβοϊκοῦ. 'Αρχ Εὐβ Μελ 14 (1968) 3 - 86.

273. **Κωνσταντινίδου Μάρθα** Τὸ ράσισμα τῶν ψαριῶν. Μακεδ Ζωή, τεῦχ. 26 (1968), σ. 31 - 32.

274. **Μάτσας Νέστωρ** Στέγη ἀπὸ οὐρανό. (Σαρακατσάνικο ὁδοιπορικό). 'Αθήνα 1968, 8ον, σελ. 110 + 24 εἰκ.

Λογοτεχνική περιγραφή τοῦ βίου τῶν Σαρακατσάνων μὲ παρεμβαλλόμενα πλεῖστα λαογραφικὰ στοιχεῖα, ἤτοι παραδόσεις, ᾄσματα, εἰδήσεις περὶ λαϊκῆς λατρείας, μουσικῶν ὀργάνων, ἐνδύματος, δεισιδαιμόνων συνηθειῶν κ.ἄ.

Κρίσεις: 'Ηπειρ 'Εστ ΙΗ' (1969) 188 - 189. Μακεδ Ζωή, τεῦχ. 33 (1969), σ. 46 - 47. Ν 'Εστ 85 (1969) 608 (Χατζ[ίνης Γ.]).

275. **Ζάππας Τάσος** Νερόμυλοι καὶ ἀνεμόμυλοι στὴ νότια Καρυστία. 'Αρχ Εὐβ Μελ 15 (1969) 103 - 118.

276. **Τοπαλίδης Νικ.** 'Η μελισσοκομία στὴ Σάντα. 'Αρχ Πόντ 29 (1968 - 69) 332 - 339.

Δημοσιεύεται ἐνταῦθα καὶ συμπληρωματικὴ βιβλιογραφία ὑπὸ Σ. Λιανίδη.

277. **Γοργορίνης Γεώργ.** Τὸ Μεσολογγίτικο πετάλι. Ρουμελ 'Ημερολ 14 (1968 - 70) 77 - 80.

278. **Γρηγόρης Γερ.** Παγίδες γιὰ πουλιά. Ρουμελ 'Ημερολ 14 (1968 - 70) 43 - 46.

279. **Κωνσταντινόπουλος Χρῆστ. Γ.** Οἱ Λαγκαδινοὶ μαστόροι. 'Ιστοριοκοιταγραφικὴ μελέτη. 'Αθήνα 1970, 8ον, σελ. 56.

Κρίσεις: Λαογρ ΚΖ' (1971) 422 - 423 (Δ. Α. Πετρόπουλος).

280. **Παπαρρηγόπουλος Πάνος** Μορφές τοῦ τόπου μας. Οἱ καλαντζῆδες. 'Επετ Καλαβρ Β' (1970) 138 - 141.

281. **Σαχᾶ Μαρία Νικ.** Οἱ νερόμυλοι τῆς Κωμιακῆς Νάξου. 'Επετ 'Εταιρ Κυκλ Μελ Η' (1969 - 70) 633 - 643.

282. **Σταμέλος Δημ.** 'Αλώνισμα τοῦ παλιοῦ καιροῦ. Ρουμελ 'Ημερολ 14 (1968 - 70) 153 - 158.

283. **'Αρχιγένης Δημ. 'Ι.** Λαογραφικὸ Σμύρνης. Τὰ κάρβουνα στὴ Σμύρνη. Μικρασιατικὰ 1 (1970 - 71) 71 - 78.

284. **Βαγενᾶς Θ.** Οἱ περίφημοι Κοσμίτες λιθοτόμοι καὶ λαγουμιτζῆδες. Χρον Κοσμᾶ (1971) 242 - 245.

285. **Γιαννακόπουλος Βλ.** Κατοικία, γεωργικὰ ἐργαλεῖα καὶ ἐργασίες τῶν κατοίκων τοῦ χωρίου Πραστὸς Κυνουρίας τοῦ νομοῦ 'Αρκαδίας. 'Ελλην Ψυχὴ 1 (1971) 24 - 25.

286. **Κατσίπης Φίλ.** Ἀπὸ τὸ χρονικὸ τοῦ κάμπου μας. Σαντορίνη (1971), σ. 237 - 245. — Ἀπόχες καὶ λίμνες. Αὐτόθι, σ. 261 - 262.
287. **Παπανικολάου Φώτ.** Τὰ κουδούνια. Μακεδ Ζωή, τευχ. 62 (1971), σ. 42.
288. **Πολυχρονίου Γ.** Τὰ βερκά. Λαογρ Κύπρ Α' (1971), τευχ. 2, σ. 69 - 74. Κατασκευή, χρήσις, στήσιμο, συντήρησις καὶ ποιότης τῶν οὕτως ὀνομαζομένων παγίδων πρὸς σύλληψιν πουλιῶν.
289. **Ροῦσσος Μάρκ.** Μποργιανοὶ τρατάρηδες. Σαντορίνη (1971), σ. 259 - 260.
290. **Χαραλάμπους Χ.** Τὸ λίνον (λινάριν). Καλλιέργεια, κατεργασία καὶ ὕφανσις αὐτοῦ ἐν Κύπρῳ. Βοῦφα - ἀρκαστῆριν καὶ ὁρολογία τμημάτων τούτων. Λαογρ Κύπρ Α' (1971), τευχ. 2, σ. 63 - 68.
291. **Δράκος Ἄνδρ.** Τσαγκάρης. Μαθ Ἑστ ἔτ. KB' (1971 - 72), ἀρ. 52, σ. 70.

5. Βιοτεχνία καὶ λαϊκὴ τέχνη.

(Ἀρχιτεκτονική, χειροτεχνία, ὕφαντική, κεντητική, ξυλογλυπτική, ἀγγειοπλαστική, μεταλλουργική, λαϊκὰ ἐπιτηδεύματα).

ΑΚΑΔΗΜΙΑ [Βλ. καὶ τὰ ἄρθρα ὑπ' ἀριθμ. 114. 119. 120. 121. 132. 138. 142. 144. 148. 149. 156. 160. 162. 177. 194. 195. 197. 198. 204. 213. 290. 425. 467. 1153]

292. **Κεφαλαῖς Κ.** Ἡ ἐλληνικὴ λαϊκὴ τέχνη. Μακεδ Ζωή, τευχ. 7 (1966), σ. 31 - 32.
293. **Κωτσάκη Ἰωάννα** Κεντήματα καὶ ὕφαντά. Μακεδ Ζωή, τευχ. 1 (1966), σ. 41 - 43.
294. **Γιακουμέττη Σωτηρία** Ὁ ἀργαλειὸς καὶ ἡ ὁρολογία του. Φωτ Πορεία Β' (1966 - 67) 84.
295. **Φιλιππίδη Ἑλένη** Τὸ Σαρακατσάνικο διακοσμητικὸ μοτίβο στοὺς τάπητες τύπου «Θράκης». Θρακ Χρον Ζ' (1967) 80 - 82.
296. **Ἀναγνωστοπούλου Ἀρχοντούλα** Λαογραφικὰ Διδυμοτείχου. Θρακικά 42 (1968) 143 - 148.
Δημοσιεύονται πληροφορίες περὶ ὕφαντικῆς, πλεκτικῆς, κεντητικῆς, ξυλογλυπτικῆς, κεραμικῆς, χρυσοχοΐας καὶ ἐνδύματος.
297. **Connell Patrick** Greek Ornament. Translation and introduction by—. London (1968), 8ον, σελ. 127.
Λαογραφικῶς ἐνδιαφέρουν αἱ σελ. 103 κέξ.
298. **Κουμανούδης Ἰω. Ν.** Παρατηρήσεις ἐπὶ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς καὶ τῆς κατασκευῆς τινῶν μεταβυζαντινῶν ναῶν. Ἡ σημασία των. (Ἀνάτυπον ἐκ τῶν

«Τεχνικῶν Χρονικῶν», τευχ. 1ον, Ἰανουάριος 1968). Ἀθῆναι 1968, 8ον, σελ. 24.

299. ——— Θέματα ἐκκλησιαστικῆς ἀρχιτεκτονικῆς. Ἀνάτυπον ἐκ τοῦ περιοδικοῦ «Ζυγός». [Ἀθῆναι], 1968, 8ον, σελ. 36.

Περιλαμβάνει : α) Κερκυραϊκὰ καμπαναριὰ (σ. 3 - 19). β) Τὸ καμπαναριὸ τοῦ Ἀη-Βησοῦρου στὴ Νέα Φιλιππιάδα (20 - 26). γ) Ἀγνωστοὶ μεταβυζαντινοὶ ναοὶ Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας (27 - 36).

300. **Κωτσάκη Ἰωάννα** Τὸ ἐλληνικὸ κέντημα. Μακεδ Ζωή, τευχ. 23 (1968), σ. 46 - 47.

301. **Λιναρδάκη Ἐλευθερία** Α' Παγκρήτιος ἐκθεσις ἔργων λαϊκῆς τέχνης παλαιᾶς καὶ συγχρόνου... Κρητ Ἑστ τευχ. 181 (1968) 172 - 178.

302. **Megas Georg. A** Überlieferung und Erneuerung in der Volksarchitektur Südost - Europas. Zeitschrift für Balkanologie 6 (1968) 74 - 82 + 22 Taf.

303. **Μελετόπουλος Ἰωάν. Ἀλεξ.** Ἡ ἱστορία τῆς Νεωτέρας Ἑλλάδος εἰς τὴν λαϊκὴν εἰκονογραφίαν ὑπὸ —. Ἀθῆναι 1968, 8ον, σελ. 24 + 15 ἄ. ἄ. + 41 εἰκ.

304. **Παπαμιχαήλ Ἀννα Ἰ.** Κροχαλωτὰ δάπεδα τῆς Σύμης. Ἐπ ΚΑ Κ' - ΚΑ' (1967 - 68) 223 - 241.

305. **Πιερράκου - Μαρούδα Σούλα** Ἡ ὁφαντικὴ τέχνη εἰς τὸ Γεράκι. Λακωνικά Ε' (1968), τευχ. 26, σ. 106 - 108.

306. **Αἰκατερινίδης Γεώργ. Ν.** Τὰ πιθάρια τῆς Κρήτης. Τεχνικὴ τῆς κατασκευῆς των. Ἡὼς 110 (1969) 5 - 12.

307. **Γεωργίου Κων.** Πῶς κατασκευάζεται τὸ φουρκάλι στὸ χωριό μου Δίκωμο. Μαθ Ἑστ ΙΘ' (1969) 51/347.

308. **Δωρῆς Μιχ.** Ἀνώνυμη ἀρχιτεκτονικὴ. Γέφυρες. Ἀρχιτεκτονικὴ 13 (1969), τευχ. 77, σ. 50 - 61.

Ἡ γέφυρα τοῦ Ἀγίου Βησσαρίωνα στὴν Πόρτα Παναγιά (Τρίκαλα) (σ. 51 - 53). Τὸ «γιοφύρι» τῆς Κόνιτσας (σ. 54 - 55). Οἱ γέφυρες τοῦ Μοναστηριοῦ καὶ τοῦ Δρίνου (σ. 56). Τὸ γιοφύρι τῆς Ἀρτας (σ. 58· ἐν σελ. 57 παραλλαγή τοῦ ὁμωνύμου ἄσματος). Ἀλλὰ μικρότερα γιοφύρια (σ. 58, εἰκόν. 59 - 61).

309. **Εὐαγγελίδης Δημ. Ε.** Ἡ Ἑλληνικὴ Τέχνη. Ἀθῆναι 1969, 4ον, σελ. 218. Κρίσις : Ἡπειρ Ἑστ ΙΗ' (1969) 490 - 491 (Δ. Κόκκινος).

310. **Ἰγνατίου Ἀνδρ. Ε.** Πῶς γίνονται τὰ πιθάρια στὸ χωριό μου Παναγιά. Μαθ Ἑστ ΙΘ' (1969) 52/348 - 53/349.

311. **Καρεκλᾶς Ἀνδρ.** Πῶς κατασκευάζεται ἡ καρέκλα. Μαθ Ἑστ ΙΘ' (1969) 47/343 - 48/344.

312. **Καχραμάνος Χάρης** 'Η ιστορία τοῦ χαλιού. 'Αθήναι 1969, 8ον, σελ. 370.
Κρίσις: 'Ελλ Τέχνη 1 (1970) 61 - 67 (Κλ. Μαρμαρινός).
313. **Κοκκίνης Σπ.** 'Ιστορικά μνημεῖα καὶ λαϊκὴ ἀρχιτεκτονικὴ στὴ Χαλκίδα.
'Αρχ Εὐβ Μελ 15 (1969) 169 - 248.
314. **Κυριακίδου - Νέστορος 'Αλκη** Τὸ πετεινάρι στὰ λαϊκὰ κεντήματα τῶν Βαλκανίων. 'Αρχιτεκτονικὴ 13 (1969), τεύχ. 72, σ. 87 - 95.
315. **Μέγας Γ. 'Α.** Ζητήματα 'Ελληνικῆς Λαϊκῆς 'Αρχιτεκτονικῆς. Λαογρ ΚΣΤ' (1969) 411 - 428. (= Λαογρ ΙΔ', 1952, σ. 304 - 317).
316. ——— Überlieferung und Erneuerung in der Volksarchitektur Südost - Europas. Λαογρ ΚΣΤ' (1969) 487 - 502 + πίν. 3 - 24. (= Zeitschrift für Balkanologie, Jahrg. VI, 1968, Heft 1. Wiesbaden, pp. 74 - 87, Taf. 3 - 24).
317. **Μουζούρης Γεώργ.** Πῶς κατασκευάζονται τὰ ἀγγεῖα στὸν Κόρνο. Μαθ 'Εστ ΙΘ' (1969) 50/346.
318. Νεοελληνικὴ Χειροτεχνία. 'Εθνικὴ Τράπεζα τῆς 'Ελλάδος. (Διεύθυνση ἐκδόσεως: **Στέλιος Α. Παπαδόπουλος**. Καλλιτεχνικὴ ἐπιμέλεια: **Τάκης Κατσουλίδης**. Συνεργάτες τοῦ τόμου: **Π. Ζώρα, Χ. Καχραμάνος, Β. Κυριακόπουλος, Κ. Μακρῆς, Σ. Α. Παπαδόπουλος, 'Α. Χατζηνικολάου**). ('Αθήναι 1969), 4ον, σελ. 335 + 1 χάρτ. (εἰκόνες 251).
Νεοελληνικὴ χειροτεχνία (σ. 12 - 29). Λιθογλυπτικὴ (30 - 40). Ξυλογλυπτικὴ (48 - 87). Κεραμικὴ (88 - 123). Ὑφαντικὴ (124 - 159). Κεντητικὴ (160 - 219). Μεταλλοτεχνία (220 - 239). 'Αργυροχοΐα (240 - 275). Ταπητουργία (276 - 295). Συλλογὲς ἔργων νεοελλ. χειροτεχνίας (296 - 308). Σημειώσεις (311 - 320). Λεξιλόγιο τεχνικῶν ὄρων (321). Βιβλιογραφία (323 - 326). Εὐρετήριον (327 κέξ.).
Κρίσεις: Ν 'Εστ 87 (1970) 542 (Χ). 'Ελλ Τέχνη 1 (1970) 60 - 61 (Κλ. Μαρμαρινός). Χιακὴ 'Επιθεώρ 8 (1970), τεύχ. 23, σ. 137 - 138 (Σταμάτ. Μανδαλάκας).
319. **Σπύρου Μάριος** Πῶς κατασκευάζονται τὰ καλάθια στὸ χωριό μου Φιλοῦσα (Κελοκεδάρων Πάφου). Μαθ 'Εστ ΙΘ' (1969) 48/344 - 49/345.
320. **Τζιακούρης Δημ. Ν.** Πῶς κατασκευάζεται ἡ σαρκὰ στὸ χωριό μου Τύμπου. Μαθ 'Εστ ΙΘ' (1969) 51/347 - 52/348.
321. **Βασιλειάδης Δ.** Γύρω ἀπὸ τὴ Ζακυθινὴ ἀρχιτεκτονικὴ. Ν 'Εστ 88 (1970) 1622 - 1632.
322. **Γιαγκουλλῆς Κων/ῖνος Γ.** Τὸ κυπριακὸ σάμα - στρατούρι καὶ δισάκκι. Κυπρ Λόγος 2 (1970) 63 - 65.
323. **Δημακόπουλος 'Ιορδ.** «Μεγάλῃ Βρύση», μιὰ βενετσιάνικη κρήνη τοῦ Ρεθύμνου. Κρητ Χρον ΚΒ' (1970) 322 - 343.

324. **Δωρῆς Μιχ.** Ἀνώνυμη ἀρχιτεκτονική. Κρήνες. Ἀρχιτεκτονική 14 (1970), τεύχ. 78, σ. 49 - 60. — Ὑδρόμυλοι. Αὐτόθι, τεύχ. 79, σ. 57 - 68. — Ἐκκλησίες περιοχῆς Πεδιάδος Ἡρακλείου Κρήτης. Αὐτόθι, τεύχ. 82, σ. 37 - 52. — Ἡ πέτρα καὶ ὁ ἄνθρωπος. Αὐτόθι, τεύχ. 83, σ. 60 - 73 (εἰκόνες οἰκιῶν κλπ. ἔργων λαϊκῶν).
325. Ἐθνικὴ Τράπεζα τῆς Ἑλλάδος. Μουσεῖα καὶ Συλλογές τῆς Ἑλλάδος. Εἰκονογραφημένος ὁδηγός. Ἀθῆναι 1970, 8ον, σελ. 63.
Κρίσις: Ἑλλ Τέχνη 1 (1970) 63 (Κλ. Μαρμαρινός).
326. **Ζήβας Διον.** Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ τῆς Ζακύνθου ἀπὸ τὸν ΙΣΤ' μέχρι τὸν ΙΘ' αἰῶνα. Ἀθῆναι 1970, 4ον, σελ. 201. (Τεχνικὸν Ἐπιμελητήριον τῆς Ἑλλάδος).
327. **Κεφαλᾶς Κων/ῖνος Π.** Ἡ μακεδονικὴ χειροτεχνία τὸν καιρὸ τῆς τουρκοκρατίας. Ἑλλ Τέχνη 1 (1970) 50 - 54.
Δημοσιεύονται πληροφορίες περὶ ὕφαντικῆς, κεντητικῆς, χρυσοκεντητικῆς, χαλκοτεχνίας καὶ κεραμικῆς.
328. **Κουμανούδης Ἰ. Ν.** Περίγραμμα δημόδους θηραϊκῆς ἀρχιτεκτονικῆς. Οἱ οἰκισμοὶ καὶ ἡ κατοικία. Ἐπετ Ἑταιρ Κυκλ Μελ Η' (1969 - 70) 9 - 53.
329. **Κυριαζόπουλος Βασ.** Τὰ μυκονιάτικα ὕφαντά. Ἑλλ Τέχνη 1 (1970) 15-18.
330. **Παπαδάκη Ἐλευθερία** Τὸ κέντημα ἀπὸ τὴν παράδοσι στὴν βιοτεχνία. Μακεδ Ζωή, τεύχ. 54 (1970), σ. 27 - 29.
331. **Παπαδημητρίου Ἑλένη** Εἰσαγωγὴ στὴν ξυλογλυπτικὴ - ξυλουργικὴ τῆς περιοχῆς Λαπῆθου. Χρον Λαπῆθου Α' (1970) 24 - 31. — Ὑφαντικὴ περιοχῆς Λαπῆθου. Αὐτόθι, σ. 124 - 130 καὶ 252. [Ἐν σ. 252 δημοσ. καὶ λεξιλόγιον ὕφαντικῆς Λαπῆθου].
332. **Ταρσούλη Ἀθηνᾶ** Ἡ κυπριακὴ λαϊκὴ τέχνη. Ἑλλ Τέχνη 1 (1970) 2 - 14.
Δημοσιεύονται πληροφορίες περὶ λαϊκῆς κατοικίας, ἐνδύματος, ὕφαντικῆς, κεραμικῆς, ξυλογλυπτικῆς, μεταλλουργικῆς.
333. **Τσαγγαρίδης Ὁδ.** Βασικὰ χαρακτηριστικὰ τῆς κυπριακῆς λαϊκῆς τέχνης. Χρον Λαπῆθου Α' (1970) 266 - 267.
334. **Χασιακὸς Γεώργ.** Τὸ σπαρτόγνεμα. Ρουμελ Ἡμερολ 14 (1968 - 70) 91 - 96.
335. **Χατζημιχάλη Ἀγγελικὴ** Ὁ φυτικὸς διάκοσμος τῆς λαϊκῆς μας τέχνης. Ἑλλ Τέχνη 1 (1970) 19 - 22.
336. **Βακαλόπουλος Κ. Α.** Μία ἄγνωστη λαϊκὴ λιθογραφία τοῦ ἀπαγχονισμοῦ τοῦ Γρηγορίου Ε'. Ἑλληνικά 24 (1971) 390 - 396, πίν. ἀρ. 14.

337. **Βασιλείου Σπύρ.** Τὸ καράβι στὴν ἐλληνικὴ λαϊκὴ τέχνη. 'Ελλ Τέχνη 2 (1971) 101 - 103.
338. **Βρέλλης Παῦλ.** Τὸ ἔπος τοῦ 21 στὴ λαϊκὴ τέχνη. 'Ηπειρ 'Εστ Κ' (1971) 232/716 - 234/718.
339. **Δημητρίου 'Ελένη** Τὸ Μουσεῖον Λαϊκῆς Τέχνης τοῦ Γυμνασίου Λαπῆθου. Λαογρ Κύπρ Α' (1971), ἀρ. 2, σ. 81 - 84. — 'Υφαντικὴ Ριζοκαρπάσου. [Βαμβακερά, μεταξωτά, μάλλινα]. Αὐτόθι, ἀρ. 3, σ. 135 - 38.
340. **Διδασκάλου 'Ιφιγένεια** 'Ο ἀργαλειὸς καὶ οἱ προλήψεις του. 'Ελλ Τέχνη 2 (1971) 120 - 122.
341. **Κανταρτζῆς 'Αφ.** Τὸ κουδούνι καὶ τὰ ζῶα. 'Ελλ Τέχνη 3 (1971) 181 - 187.
342. **Καραγιαννάκος 'Απ.** 'Ο ἀργαλειὸς καὶ τὰ τραγούδια του. Λακωνικὰ Η' (1971), τεῦχ. 48, σ. 181 - 82.
343. **Καχραμάνος Χάρης** Τὰ λάθη στὰ χαλιά. 'Ελλ Τέχνη 2 (1971) 104-107. — 'Η ἐλληνικότητα τῶν Μικρασιατικῶν ταπήτων. Αὐτόθι 5 (1971) 259-269.
344. **Κονταῤατος Σάββας** 'Η λαϊκὴ ἀρχιτεκτονικὴ τῆς Σαντορίνης. Σαντορίνη (1971), σ. 221 - 223.
345. **Κουμανούδης 'Ιω. Ν.** Τὰ λαϊκὰ σπίτια καὶ οἱ ἐκκλησίες τῆς Σαντορίνης. Σαντορίνη (1971), σ. 209 - 218.
346. **Κυριαζόπουλος Βασ.** Παλιὰ ἐπιτοίγια κρεμαστάρια φαναριῶν ἀπὸ τὴν Μύκονο. 'Ελλ Τέχνη 2 (1971) 91 - 95.
347. **Κωνσταντινίδης Δημήτρ.** Σήμαντρα καὶ κώδωνες. 'Ελλ Τέχνη 2 (1971) 80 - 90. — Κωδωνοστάσια. Αὐτόθι 3 (1971) 148 - 60. — Κηροστάται καὶ πολυκάνδηλα. Αὐτόθι 4 (1971) 202 - 213.
348. **Λαμπαδαρίδης Νικ. Σωτ.** 'Η λαϊκὴ χειροτεχνία στὰ νησιά τοῦ Μαρμαῤᾳ. 'Ελλ Τέχνη 3 (1971) 130 - 138.
349. **Λάμπας 'Αριστ.** Χειροτεχνία, λαϊκὴ τέχνη καὶ ἡ σύγχρονη ἐποχὴ μας. 'Ελλ Τέχνη 2 (1971) 108 - 112.
350. **Loukatos Dim.** Précautions superstitieuses sur le tissage en Grèce. (Separatum Actes du Premier Congrès International des Études Balkaniques et Sud - Est Europeennes. Éditions de l' Academié Bulgare des Sciences). Sofia 1971, 8ον, σελ. 471 - 476.
351. **Μαρμαρινὸς Κλ.** Τὸ θρησκευτικὸ συναίσθημα στὴ λαϊκὴ μας τέχνη. 'Ελλ Τέχνη 5 (1971) 257 - 258.
352. **Οἰκονομίδης Δημ. Β.** 'Η βαρελοποιία εἰς τὴν Σαντορίνην. Σαντορίνη (1971), σ. 231 - 236.

353. **Παναγιωτόπουλος 'Ι. Μ.** 'Η 'Ελληνική 'Επανάσταση καὶ ἡ λαϊκὴ τέχνη. 'Ελλ Τέχνη 4 (1971) 194 - 201.
354. **Παπαδάκη 'Ελευθερία** Τὸ πηγαῖο στὴ σύγχρονη ἑλληνικὴ λαϊκὴ τέχνη. 'Ελλ Τέχνη 2 (1971) 116 - 119. — 'Η λαϊκὴ τέχνη στὰ ἔθιμα καὶ τὶς παραδόσεις τοῦ χωριοῦ. Αὐτόθι 5 (1971) 298 - 299.
355. ——— Τὸ κέντημα ἀπὸ τὴν παράδοσι στὴν βιοτεχνία. Μακεδ Ζωή, τεῦχ. 54 (1971), σ. 27 - 29.
356. **Παπαδάκης Νικ.** 'Ελληνικὰ λαϊκὰ ἀργυρώματα. 'Εθιμολογικὴ ἐνημέρωση. 'Απὸ τὴν ἀνώνυμη τέχνη τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. 'Αθήνα 1971, 8ον, σελ. 120. Πρόλογος : σελ. 9 - 36, εἰκόνες : σ. 39 - 107, παρατηρήσεις : σ. 108 - 116. Κ ρ ί σ ι ς : 'Ελλ Τέχνη, ἀρ. 7 (1972), σ. 127 - 128 (Κ λ. Μ α ρ μ α ρ ι ν ό ς).
357. **Παπαδημητρίου - Δημητρίου 'Ελένη** Κύπριοι χειροτέχνες. Λαογρ Κύπρ Α' (1971), τεῦχ. 1, σ. 45 - 46.
- 357α. **Σακελλίων Γ.** 'Η ὕφαντουργία στὴν 'Αγιά κατὰ τὴν τουρκοκρατία. 'Ελλ Τέχνη 2 (1971) 123 - 125.
358. **Σκλαβενίτης Χριστόφ.** 'Η ἑλληνικὴ μεταλλοτεχνία. 'Ελλ Τέχνη 5 (1971) 270 - 282.
359. **Σταθάκη - Κούμαρη Ροδούλα** Οἱ ὕφαντες πετσετέες τῆς Κρήτης. 'Ελλ Τέχνη 2 (1971) 113 - 115. — Τὰ καράβια στὸν διάκοσμο τῆς ἑλληνικῆς λαϊκῆς τέχνης. Αὐτόθι 3 (1971) 161 - 165.
360. **Σταθάκης Στάθ. Δ.** 'Η Κοσμίτικη λαϊκὴ ἀρχιτεκτονικὴ. Χρον Κοσμᾶ (1971) 54 - 68.
361. **Στεργίου 'Αρτεμις** Μιὰ προσπάθεια ἐθνικῆς πνοῆς. 'Η ἀναβίωση τῆς Μικρασιατικῆς χειροτεχνίας. Μικρασιατικὰ 1 (1970 - 71) 196 - 197.
362. **Ταρσούλη 'Αθηνᾶ** Κεντήματα καὶ δαντέλες τῆς οἰκοτεχνίας Κύπρου. 'Ελλ Τέχνη 4 (1971) 226 - 229.
363. **Τζελέπης Πάνος - Νικολῆς** Λαϊκὴ ἑλληνικὴ ἀρχιτεκτονικὴ. 'Αθήνα 1971, 4ον, σελ. 17 + 30 πίν.
364. **Τσολομήτης Δημ.** Τὰ ὕφанта τοῦ Κοσμᾶ. Χρον Κοσμᾶ (1971) 129 - 132.
365. **Χατζηγεωργίου Γεώργ.** Κύπριοι χειροτέχνες. Λαογρ Κύπρ Α' (1971), τεῦχ. 2, σ. 75 - 76.
366. **Χατζημιχάλη 'Αγγελικὴ** 'Η λαϊκὴ τέχνη τῆς Κύπρου. ('Η μακραίωνη κληρονομιά της). 'Ελλ Τέχνη 2 (1971) 66 - 79.
Δημοσιεύονται πληροφορίες περὶ χρυσοχοϊκῆς, ὕφαντικῆς, ἀγγειοπλαστικῆς, ἀνδρικῆς καὶ γυναικείας ἐνδυμασίας, κεραμικῶν, πλεχτῶν κ.ἄ.

367. **Ἀργυροῦ Κυριακούλα, Λευκόκοιλος Σπυρ., Φίλιππα Μαριγώ** Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ τῆς Λευκάδος. Ἐπετ Λευκ Α' (1971 - 72) 175 - 278.

Δ' ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΣ ΒΙΟΣ

1. Λαϊκὴ πίστις.

α') Θρησκευτικαὶ καὶ δεισιδαίμονες συνήθειαι τοῦ λαοῦ.

[Βλ. καὶ τὰ ἄρθρα ὑπ' ἀριθμ. 114. 118. 120. 121. 122. 124. 126. 129. 131. 132. 133. 135. 136. 138. 139. 140. 142. 143. 149. 153. 160. 161. 169. 170. 171. 177. 180. 183. 188. 190. 192. 194. 201. 203. 214. 219. 220. 221. 274]

368. **Γιαγκοζῆς Φαίδ.** Τὰ εἰκονοστάσια τῶν αὐτοκινητοδρόμων. Μακεδ Ζωή, τεῦχ. 1 (1966), σ. 23.

369. **Kakridis Johannes Theoph.** Die alten Hellenen im neugriechischen Volksglauben. Tusculum - Schriften hrs : Heinrich Dörrie. München (1967), 8ον μικρ., σελ. 88.

370. **Μάρκου Σοφία** Προλήψεις γυναικῶν στὸ Λευκόνοικο. Φωτ. Πορεία Β' (1966 - 67) 85.

371. ***Πανάρετος Ἀνθιμ.** Ἡ δεισιδαιμονία ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι σήμερα. Ἐκδοση Φιλοδασικοῦ Συλλόγου Κύπρου. Λευκωσία 1969.
Κρίσις : Λαογρ Κύπρ Α' (1971), τεῦχ. 1, σ. 55 - 56 (Χρῆστ. Χ. Γεωργιάδης).

372. **Πιρῇ Θεοδώρα** Διάφορες προλήψεις ἀπὸ τὸ Λευκόνοικο. Φωτ Πορεία Δ' (1968 - 69) 79 - 80.

373. **Φραγκινέας Νικ.** Ἡ ἀποφράς ἡμέρα Τρίτη καὶ ἡ σημασία της. Λακωνικά ΣΤ' (1969), τεῦχ. 32, σ. 52 - 54. — Σπουδὴ τῶν παλαιῶν δοξασιῶν καὶ ἐθνικῶν παραδόσεων. Αὐτόθι, τεῦχ. 33, σ. 80 - 81. [Περὶ «κωνσταντινάτων»].

374. **Βελούση Ἀννα** Προλήψεις [Λευκονοίκου 15, Περιστερώνας 13]. Φωτ Πορεία Ε' (1969 - 70) 73 - 74.

375. **Blum Richard and Eva** The dangerous hour. The lore of crisis and mystery in rural Greece. With fieldwork assistance by Anna Amara and Sophie Kallifatidou. With a foreword by H.R.H. Prince Peter of Greece. London 1970, 8ον, σελ. 410.

Κρίσις : Contemporary Psychology vol. 16 (1971) 432 - 434 (George and Vasso G. Vassiliou).

376. **Μαγνήτη Παναγιώτα** Προλήψεις [5]. Μαθ Ἀντίλ Η' (1969 - 70), ἀρ. 15 - 16, σ. 71.

377. **Μυλωνᾶ Ἑλένη** Προλήψεις [45]. Μαθ Ἀντίλ Η' (1969 - 70), ἀρ. 15 - 16, σ. 69 - 71.
378. **Παυλίδης Βασίλ. Π.** Λαογραφικὰ Παραμυθίας. (Προλήψεις καὶ δεισιδαιμονίαι). Ἡπειρ Ἑστ ΙΗ' (1969) 428 - 434, 552 - 557. ΙΘ' (1970) 169 - 176, 308 - 316, 464 - 469, 576 - 584.
379. Προλήψεις [19]. Μαθ Ἀντίλ Θ' (1970 - 71) 155.
380. **Ρουσούνιδης Ἀνδρ. Χ.** Περὶ κυπριακῆς λαϊκῆς ἀψιφοβίας. Κυπρ Σπ ΛΕ' (1971) 251 - 254.

β') Μαγεία. Ἐπωδαί.

1. Μαγεία.

[Βλ. καὶ τὰ ἄρθρα ὑπ' ἀριθμ. 115. 120. 132. 146. 151. 156. 160. 168. 175. 177. 180. 183. 205. 214. 216]

381. **Παπαδογιάννης Μαν.** Τὸ νταβέτι. (Μαγικὲς τελετὲς στὴν Κρήτη). Κρητ Ἑστ τεῦχ. 189 (1968) σ. 539 - 542.
382. **Παπαχαλαμάμπους Γεώργ. Χ.** Τρυποπεράσματα. Ἐπ Κύπρ ΙΙΙ (1969 - 70) 139 - 144.
- 382α. **Οὔσταγιαννάκη - Ταχατάκη Εἰρήνη** Προσευχὲς - δεσίματα - λυσιματὰ τῶν Ἀρχανῶν Ἡρακλείου Κρήτης. Ἑλλ Ψυχὴ 1 (1971) 57 - 62.
383. **Πετρόπουλος Δ. Α.** Εὐφημισμοί. Ἑλληνικά 24 (1971) 337-350. [Μελέτη].

2. Ἐπωδαί.

[Βλ. καὶ τὰ ἄρθρα ὑπ' ἀριθμ. 114. 118. 136. 153. 156. 172. 183. 190. 194. 205. 211]

384. **Λοῖζου Μαρία** Ἡ γηθκειὰ τῶν βουθκιῶν. Φωτ Πορεία Β' (1966 - 67) 87.
385. **Μαρκόπουλος Θεόδ.** Ξόρκια καὶ παραμύθια. Μεσσην Γράμμ 2 (1967) 325 - 329.
386. **Ριρῆ Θεοδώρα** Τὸ ἔφκαρμαν τοῦ φόου. Τὸ ζανίν. Φωτ Πορεία Β' (1966 - 67) 87.
387. **Χουτρῆς Γλαῦκος** Πῶς γητεύουν τὸν ἀλοῦπον. — τὴν κουφήν. — τὸ τζανί. — τὸν λιμπουράν. — τὸ μέλι. Φωτ Πορεία Β' (1966 - 67) 88.
388. **Κουρουκλάρη Εἰρήνη** Ἡ γηδκειὰ γιὰ τὸν φτόνον τζιαὶ τ' ἀμμάτιν. Μαθ Ἀντίλ ΣΤ' (1967 - 68), ἀρ. 11 - 12, σ. 38.

389. [Κυπριανοῦ Χρῦς. Σ.] Ἀνέκδοτον λαογραφικὸν ὕλικόν. Γητειαὶ [2]. Λαογρ Σπ Α' (1968) 107.
390. Νικολάου Σωτηρία Γηθκειαὶ τοῦ φτόνου. — τῶν κουβαρκῶν. Φωτ Πορεία Γ' (1967 - 68) 61 - 62.
391. Ξόρκια. Σιφνιακὴ 2 (1968), τεῦχ. 13, σ. 16· τεῦχ. 16, σ. 72.
392. Παπαγιάννη Παρασκ. Γηθκειαὶ τοῦ πόνου τῶν βουδκιῶν. Μαθ Ἑστ ΙΗ' (1968) 186.
393. Παπαπέτρου Μαρία Γηθκειὸς τοῦ ξυθκιοῦ. — τῶν σκαθθάρων. — τοῦ παμπακᾶ. Φωτ Πορεία Γ' (1967 - 68) 61.
394. Σταυριανοῦ Χρυστάλλα Γηθκειαὶ τοῦ σκανθάρου. Γηθκειαὶ τοῦ ἀμμαθ-κιοῦ ἢ τοῦ φθόνου. Γιὰ τὸν πόνον τῶν χτηνῶν. Μαθ Ἀντίλ ΣΤ' (1967 - 68), ἀρ. 11 - 12, σ. 40. — Γιὰ τὸ δέσιμο τῆς ἀλεποῦς. Αὐτόθι, σ. 40 - 41.
395. Σταύρου Ἰω. [Γηθειὰ] Γιὰ τὸν κεφαλόπονον. Μαθ Ἑστ ΙΗ' (1968) 186.
396. Σώζου Ἀθανασία Πῶς γητεύκουν τὸ ντζαννίν. Μαθ Ἀντίλ ΣΤ' (1967 - 68), ἀρ. 11 - 12, σ. 39. — Ἡ γηθκειαὶ τῆς κουφῆς. Αὐτόθι.
397. Ἑρωτόκριτος Γεώργ. Ἡ γητειαὶ τῆς ἐλιάς. Μαθ Ἑστ ΙΘ' (1969) 32/328 - 33/329.
398. Καραμάνου Στυλιανή Γηθκειές. Γηθκειαὶ γιὰ τὸ προῦσμα τοῦ κατσινό-ρου. Λέγεται σὲ περίπτωσιν ποὺ ἐκέντρισε κάποιον σκορπιός. Μαθ Ἀντίλ Ζ' (1968 - 69), ἀρ. 13 - 14, σ. 67 - 68.
399. Μαγνήτου Ἀνθοῦσα Ἡ γηθκειαὶ τῶν ἀμυγδαλῶν. Φωτ Πορεία Δ' (1968 - 69) 80 - 81.
400. Μάρκου Βασιλική Ἡ γηθκειαὶ τοῦ πονόλαιμου. Φωτ Πορεία Δ' (1968 - 69) 80. — Ἡ γηθκειαὶ τῆς ἐλιάς. Αὐτόθι, σ. 80 - 81.
401. Ὁρθοδόξου Σωτήρ. Ἡ γητειαὶ τοῦ στομάτου. Μαθ Ἑστ ΙΘ' (1969) 15.
402. Παπαμιχαήλ Μιχ. Εὐτζ'ιὴ γιὰ τὸν φτόνον. — Εὐτζ'ιὴ γιὰ τὸν τζ'ιεφαλόπονον. Φωτ Πορεία Δ' (1968 - 69) 81.
403. Πίγγουρας Χριστόδ. Γητειαὶ γιὰ τὸν σφήκουα. Μαθ Ἑστ ΙΘ' (1969) 18/314.
404. Πιπέρας Ἀνδρ. Γηθκειαὶ τοῦ πόνου τῶν ἐντέρων ἀνθρώπου. Μαθ Ἑστ Κ' (1969) 36.
405. Ταπεινοῦ Μερόπη Γηθκειαὶ τοῦ τζιεφαλόπονον. — τοῦ τζανιοῦ. — τοῦ κατσινιόρου. — τοῦ ἀλουπού. Φωτ Πορεία Δ' (1968 - 69) 82.
406. Τσιάκας Γιάγκος Ἡ γηθκειαὶ τοῦ λίμπουρου. Μαθ Ἑστ Κ' (1969) 38.
407. Χρυσάνθου Ἀγγελικὴ Γητέματα. Γήτεμα τοῦ πόνου. Γήτεμα τῶν βουδκιῶν. Μαθ Ἀντίλ Ζ' (1968 - 69), ἀρ. 13 - 14, σ. 65.

408. **Ἀνδρέου Κωνσταντῖνα** Γήτεμα τοῦ ντζανιοῦ. Γήτεμα τοῦ σκανθάρου. Μαθ Ἀντίλ Η' (1969 - 70), ἀρ. 15 - 16, σ. 74.
409. **Βελούση Ἀννα** Γηθκειὰ τοῦ πόνου τῶν κτηνῶν. Φωτ Πορεία Ε' (1969 - 70) 74 - 75. — τοῦ φθόνου. Αὐτόθι, σ. 76.
410. **Νικολάου Σωτηρία** Γηθκειὰ τοῦ τζανίου. Φωτ Πορεία Ε' (1969 - 70) 75. — τοῦ νήλιου. Αὐτόθι. — τοῦ νήλιου. Αὐτόθι, σ. 75 - 76. — τοῦ ἀλουπού. Αὐτόθι, σ. 77.
411. **Οἰκονόμου Ἀνδρεανή** Ἡ γηθκειὰ τῶν μωρῶν τοῦ Σταφυλίτη. Φωτ Πορεία Ε' (1969 - 70) 75. — τοῦ φτόνου. Αὐτόθι, σ. 76 - 77.
412. **Περάκης Γεώργ.** Δημώδης ἰατρική. Ἀμάλθεια Α' (1970), τεῦχ. 2, σ. 54 - 59.
Δημοσ. 9 γηθειές (ἐπωδαί) μετὰ τινων σχολίων.
413. **Φοραδάρης Γεώργ.** Ἡ γητειὰ τοῦ κατσινιόρου. Μαθ Ἐστ Κ' (1969 - 70) 168.
414. **Γιασεμίδου Εὐδοκία** Γητειὰ γιὰ τὸν πόνο τῶν ζώων. Μαθ Ἀντίλ Θ' (1970 - 71) 153. — Γητειὰ γιὰ τὸν πόνο τοῦ κεφαλιοῦ. Αὐτόθι, σ. 154.
415. **Καζαζῆ Ἑλένη** Γητειὰ. Μαθ Ἀντίλ Θ' (1970 - 71) 153.
416. **Κολλυφᾶς Γεώργ.** Ἡ γητειὰ τοῦ φόβου. Μαθ Ἐστ ΚΑ' (1970 - 71) 236. — Γητειὰ τοῦ νήλιου. Αὐτόθι.
417. **Τζιακούρης Δημήτρ.** Γηθκειὰ τοῦ φτόνου. Μαθ Ἐστ ΚΑ' (1970 - 71) 83.
418. **Φραγκίσκου Ἀντ.** Γητέματα. Μορφώσεις ΚΖ' (1971), τεῦχ. 313 - 314, σ. 23, τεῦχ. 315 - 316, σ. 21.
419. **Ἰγνατίου Ἀνδρέας** Γηθκειές [5]. Μαθ Ἐστ ΚΒ' (1971 - 72), ἀρ. 52, σ. 82 - 83.
420. **Παπαδημητρίου Θεόδουλος** Γηθκειὰ τῆς Αἵγιας. Μαθ Ἐστ ΚΒ' (1971 - 72), ἀρ. 52, σ. 83.

γ') Μαντική.

[Βλ. καὶ τὰ ἄρθρα ὑπ' ἀριθμ. 114. 115. 119. 121. 132. 138. 146. 151. 153. 160. 175. 176. 177. 202. 205. 216. 218. 221]

421. **Γκλέκας Γ. Δ.** Μαντέματα. Λακωνικά Ζ' (1970), τεῦχ. 42, σ. 170 - 171.

2. Λαϊκὴ κοσμοθεωρία καὶ ἐπιστήμη.

α') Κοσμογονικοὶ καὶ ἀστρολογικοὶ μῦθοι. — Μετεωρολογία.

[Βλ. καὶ τὰ ἄρθρα ὑπ' ἀριθμ. 120. 121. 132. 138. 140. 142. 147. 153. 156. 160. 168. 171. 177. 188. 194]

422. **Δρανδάκης Ἰω.** Πῶς βρίσκεται τὸ φεγγάρι. Κρητ Ἐστ τεῦχ. 188 (1968), σ. 511 - 512, 528.

423. **Χατζηγιάννη 'Ιωάννα** Πρόγνωση τοῦ καιροῦ. Φωτ Πορεία Γ' (1967-68) 60.
424. **Μαλδογιάννης Θεόδ.** Διοσημεῖα ἢ σημεῖα καιροῦ περιοχῆς λεκανοπέδιου 'Ιωαννίνων. 'Ηπειρ 'Εστ ΙΘ' (1970) 442 - 449. Κ' (1971) 86 - 97.

β') Δημώδης ἰατρική.

[Βλ. καὶ τὰ ἄρθρα ὑπ' ἀριθμ. 109. 113. 118. 119. 121. 124. 126. 132. 136. 138. 144. 146. 147. 148. 153. 160. 163. 164. 168. 170. 171. 175. 176. 177. 182. 183. 190. 194. 211. 216]

425. **Καδῆ 'Ανδρεανῆ** Λαϊκὴ ἰατρική. Φωτ Πορεία Γ' (1967 - 68) 50 - 52.
426. **Τυφορίδου Μ.** Λαογραφικὰ Σουφλίου. Θρακικά 42 (1968) 123 - 135.
Δημοσιεύονται πληροφορίες περὶ ὑφαντικῆς καὶ δημώδους ἰατρικῆς.
427. **Γκανιάτσας Κων.** Βοτανικαὶ ἔρευναι ἐπὶ τῆς χαράδρας τοῦ Βίκου. 'Ηπειρ 'Εστ Κ' (1971) 250 - 275.
428. **Δράκος 'Ανδρ.** Λαϊκὴ ἰατρική. Μαθ 'Εστ ΚΑ' (1970 - 71), ἀρ. 51, σ. 237.
429. **Πουρναρόπουλος Γεώργ. Κ.** 'Η ἰατρική τοῦ 'Αγῶνος. Παρνασσὸς ΙΓ' (1971) 289 - 317.
'Εν σελ. 301 - 7 : «Πρακτικοὶ καὶ ἐμπειρικοὶ ἱατροί». Δημοσ. προσέτι πλῆθος κυρίων ὀνομάτων.
430. **Χατζηγεωργίου Κώστ.** Λαϊκὲς ἰδέες καὶ ἀντιλήψεις σχετικὰ μὲ ὀρισμένες ἀρρώστειες. Λαογρ Κύπρ Α' (1971), τεῦχ. 3, σ. 149.

3. Δημώδης φιλολογία καὶ γλῶσσα.

α') ᾠσματα.

1. Συλλογαί.

[Βλ. καὶ τὰ ἄρθρα ὑπ' ἀριθμ. 109. 110. 113. 114. 121. 122. 124. 125. 128. 129. 131. 132. 133. 136. 138. 140. 142. 143. 144. 146. 149. 152. 156. 157. 159. 160. 161. 162. 166. 169. 172. 175. 177. 180. 182. 183. 187. 190. 194. 197. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 210. 211. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 227. 228. 274. 653. 672. 823. 1032. 1033. 1034. 1035. 1041. 1042. 1044. 1046. 1047. 1049. 1052. 1053. 1054. 1055. 1056. 1057. 1062. 1066. 1068. 1070. 1076. 1080. 1122. 1124. 1134. 1150. 1153]

431. **'Αγγελῆς Νῆκ.** Κρητικὸς λαϊκὸς θρῆνος. Μοιρολόγια καὶ μοιρολογῆτρες. 'Αθῆναι 1966, 8ον, σελ. 32.

432. **Ἰωάννου Γ.** Τὰ δημοτικά μας τραγούδια. Ἐκλογή - εἰσαγωγή - σχόλια. Ἔκδοση «Ταχυδρόμου». [Ἀθῆναι 1966], 8ον, σελ. 525.
Συλλογή ᾠσμάτων μετ' εἰσαγωγῆς, παραληφθέντων κατὰ τὸ πλεῖστον ἐκ γνωστῶν δημοσιευμάτων.
Κρίσις: Ἑλληνικά 21 (1958) 217 - 222 (Γ. Γ. Ἀλισανδρᾶτος).
433. **Οἰκονομίδης Δ. Β.** Κάλαντα στὴν Δυτικὴ Μακεδονία. Μακεδ Ζωή, τεύχ. 7 (1966), σ. 19.
434. **Οἰκονόμου Εὐγενία** Ἡ Ροδαμνοῦ. Φωτ Πορεία Α' (1965 - 66) 41 - 42.
435. **Χαραλάμπους Μαγδαληνή** Τοῦ ἁγίου Γεωργίου. Φωτ Πορεία Α' (1965-66) 40 - 41.
436. **Χριστοφῆ Ἀνδρεανή** Ὁ Μανώλης. Φωτ Πορεία Α' (1965 - 66) 43.
437. **Γιακουμέττη Αἰκατερίνη** Τῆς Παναγίας. Φωτ Πορεία Β' (1966 - 67) 91.
438. **Γιομπλάκης Ἀθ.** [Δημοτικὸ τραγούδι] τῆς Ναούσης. Μακεδ Ζωή, τεύχ. 11 (1967), σ. 47.
439. Europäische Balladen. Ph. Reclam Jung Verlag. Stuttgart 1967, 8ον, σελ. 544.
Περιλαμβάνονται ἑξ ἑλληνικαὶ παραλογαὶ ἐν μεταφράσει μετ' εἰσαγωγῆς κατ' ἐκλογὴν Η. Εἰδενειέρ.
Κρίσις: Ἑλληνικά 21 (1968) 477 (Ν. Ε.)
440. **Καφούρης Νικόλ.** Ἀρματωλός. Φωτ Πορεία Β' (1966 - 67) 94 - 95.
441. **Μηλιώτης Γεώργ.** Ἡ συνομιλία τῶν ζώων. Φωτ Πορεία Β' (1966 - 67) 95.
442. **Μόδης Γ.** Ἐνα δημοτικὸ τραγούδι διὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1878 εἰς Μακεδονίαν. Μακεδ Ζωή, τεύχ. 12 (1967), σ. 49.
443. **Παντελῆ Δέσποινα** Τραγούδια τοῦ λαοῦ. Μαθ Ἀντίλ Ε' (1966 - 67), ἄρ. 10, σ. 36. [10 τετράστιχα].
444. **Ριρῆ Θεοδώρα** Ὁ Κωσταντατζιῆς ὁ μικρός, ὁ Μικροκωσταντατζιῆς. Φωτ Πορεία Β' (1966 - 67) 92 - 94.
445. **Τζεμαῖλας Γ.** Ἐνας ἥρωας τῶν Σερρῶν. Καπετὰν Μητρούσης. Μακεδ Ζωή, τεύχ. 14 (1967), σ. 41.
Ἐν ᾠσμα μετὰ καταγραφῆς τῆς μελωδίας τοῦ ὑπὸ Ἰω. Βαῖτου.
446. **Τσιακκίλου Εὐφροσύνη** Τ' ἁγίου Γεωργίου. Φωτ Πορεία Β' (1966 - 67) 89 - 91.
447. **Χατζησάββα Ἀγγελικὴ** Ὁ Γιαννακός. Φωτ Πορεία Β' (1966 - 67) 91 - 92.
448. **Ἀγαπίου Ἑλένη** Σ'ιαγκαρλῆς. Φωτ Πορεία Γ' (1967 - 68) 55.
449. **Γεωργίου Γεωργία** Προσευχές τοῦ λαοῦ [2]. Μαθ Ἐστ ΙΗ' (1968) 181.

450. **Γιομπλάκης 'Αθαν.** Λεωνίδας Χατζημπύρρος ὁ Σαμαρινιώτης. Μακεδ Ζωή, τεύχ. 28 (1968), σ. 22 - 25.
451. **Δαμιανάκος Γεώργ.** Τὰ μοιρολόγια εἰς τὴν Μάνην. 'Ο Μαυροειδής. Λακωνικά Ε' (1968), τεύχ. 27, σ. 68. — Τραγούδια - μοιρολόγια τῆς Μάνης. Αὐτόθι, τεύχ. 29, σ. 160. — Μοιρολόγια ἀπὸ τὴν 'Αν. Μάνην. Αὐτόθι, τεύχ. 30, σ. 192.
452. **Δημητρίου 'Αναστασία** 'Η Λυγερή. Μαθ 'Εστ ΙΗ' (1968) 183.
453. **Δημητρίου Δημ.** Τὰ 'Ιεροσόλυμα. Μαθ 'Εστ ΙΗ' (1968) 182.
454. **Εὐαγγέλου Σταυρούλλα** Τὸ τραγούδι τοῦ Κωνσταντᾶ. Μαθ 'Εστ ΙΗ' (1968) 180.
455. **Ζαμπακκίδης Παντελ.** 'Ο Διγενής. Μαθ 'Εστ ΙΗ' (1968) 179.
456. **Κανακάρης 'Αντών.** Λαογραφικά τῆς Σίφνου. Τραγούδια τῆς ἀγάπης - νανουρίσματα. 'Επ 'Εταιρ Κυκλ Μελ Ζ' (1968) 614 - 641.
307 δίστιχα ὡς καὶ τινὰ «τσακίσματα» μετὰ λεξιλογίου καὶ 109 νανουρίσματα.
457. — Καρυστινὴ λαογραφία. Τραγούδια τῆς ἀγάπης. 'Αρχ Εὐβ Μελ 14 (1968) 206 - 220.
458. **Καραγιάννη Μαρία** Τὰ τρία ἀδέρφια. Φωτ Πορεία Γ' (1967 - 68) 56.
459. **Κασάπης Χρ.** Τὸ τραγούδι τοῦ ἁγίου Γεωργίου. Μαθ 'Εστ ΙΗ' (1968) 176 - 177.
460. **Κιαφκιουλλῆς 'Ιω.** Κλιμακωτό. Φωτ Πορεία Γ' (1967 - 68) 58.
461. **Κληρίδης Νέαρχος** Κυπριακὰ δημοτικὰ τραγούδια. Τόμ. Β'. Λευκωσία 1968, 8ον, σελ. 72.
Κρίσεις: Λαογρ Σπ Β' (1970) 51 - 52 ([Χρύσ. Στ. Κυπριανοῦ]). 'Ελληνικά 23 (1970) 421 - 23 (Κων. Γιαγκουλλῆς).
462. **Κουρουκλάρη Εἰρήνη** 'Ο φουρκᾶς. Μαθ 'Αντίλ ΣΤ' (1967 - 68), ἀρ. 11 - 12, σ. 33. — Προσευχή. 'Η Τζιυρά μου ἡ Παρθένα. Αὐτόθι, σ. 33 - 34.
463. **Κουτσόφτα Μαρία** 'Ο Μαυρόπουλλος. Φωτ Πορεία Γ' (1967 - 68) 59.
464. [**Κυπριανοῦ Χρύσ. Σ.**] 'Ακριτικὸν τραγούδι. Θάνατος τοῦ Διενῆ. [Μετὰ λεξιλογίου]. Λαογρ Σπ Α' (1968) 116 - 117.
465. **Λαζάρου 'Ανδρ.** ᾠσμα τῆς Χρηστινοῦς. Μαθ 'Εστ ΙΗ' (1968) 174 - 175.
466. **Μηλιώτης Γεώργ.** Τὸ γιοφύριν τζι' ἡ Μαρουλλού. Φωτ Πορεία Γ' (1967 - 68) 52 - 53.
467. **Μουτλιᾶ 'Αλκμήνη** Ἀσχολίες γυναικῶν τῶν Λαγυνῶν καὶ [6] τραγούδια. Θρακικά 42 (1968) 152 - 159.
Πληροφορίαι καὶ περὶ ὕφαντικῆς.

468. **Ναθαναήλ Ἀνδρεανή** Τὸ ἀλφάβητο καὶ τὰ πάθη τοῦ Χριστοῦ. Φωτ Πορεία Γ' (1967 - 68) 58.
469. **Ξηχείλου Μαρία** Ὁ ἅγιος Γεώργιος. Μαθ Ἑστ ΙΗ' (1968) 175 - 176.
470. **Παπαγεωργίου Ἑλισάβετ** Ὁ Παράδεισος. Φωτ Πορεία Γ' (1967 - 68) 57 - 58.
471. **Παπαγιάννη Παρασκευή** Ἡ ἁγία Ἑβδομάδα. Μαθ Ἑστ ΙΗ' (1968) 183.
472. **Παπαδογιάννης Μαν.** Τραγούδι τοῦ γάμου. Κρητ Ἑστ τεῦχ. 179 (1968), σ. 50.
473. **Πατσαλίδου Πολυξένη** Ἀη - Γιώρκη. Μαθ Ἑστ ΙΗ' (1968) 181.
474. **Πετρόπουλος Δημ. Α.** Δημοτικὰ τραγούδια τοῦ Μακεδονικοῦ ἀγώνα [56]. Μακεδονικὰ Η' (1968) 323 - 364.
475. **Ρότσκος Κων.** Ὁ καπετὰν Λεωνίδας. Μακεδ Ζωή, τεῦχ. 29 (1968), σ. 39.
476. **Σακαλλῆ Σοφία** Ἡ πέρτικα. Φωτ Πορεία Γ' (1967 - 68) 59.
477. **Σακελλαρίδης Κ.** Τὸ Νισυρικὸ δημοτικὸ τραγούδι. [Βλ. Ἑπ ΚΛ ΙΗ' - ΙΘ' (1965-66), σ. 146, ἀρ. 278].
Κρίσις: Ἑλληνικά 21 (1968) 459 - 461 (Δ. Α. Πετρόπουλος).
478. **Σιούφτα Δέσπω** Τῆς Παναγίας. Φωτ Πορεία Γ' (1967 - 68) 56.
479. **Σολομωνίδης Χρήστ.** Τὰ Χριστούγεννα στὴν Τέχνη. Ζωγραφικὴ - γλυπτικὴ - μουσικὴ - ὕμνολογία - ποίηση. Ἀθῆναι 1968, 8ον, σελ. 136.
Ἐν σελ. 102 κέξ. παραλλαγαὶ καλάντων Χριστουγέννων ἐκ διαφόρων τόπων τῆς Ἑλλάδος.
480. **Σούρλας Εὐριπ.** Κλεφτοαρματωλισμὸς στὴν ἐπαρχία Κονίτσης [2]. Κόνιτσα Ζ' (1968), ἀρ. 71, σ. 1 - 4.
481. **Σταυρινοῦ Χρυστάλλα** Νανουρίσματα [7]. Μαθ Ἀντίλ ΣΤ' (1967 - 68), ἀρ. 11 - 12, σ. 34 - 35. — Κυνηγός. Χήρα. [2]. Αὐτόθι, σ. 35. — Δημοτικὰ τραγούδια [4]. Αὐτόθι, σ. 36. — Ταχυδρόμος [1]. Αὐτόθι, σ. 37. — Ἡ κακὴ ἢ πεθερὰ [2]. Αὐτόθι, σ. 37.
482. **Τουμάνη Νίκη** Ὁ Χριστοφῆς τζι' ἢ Ἑμινέ. Μαθ Ἑστ ΙΗ' (1968) 178 - 179.
483. **Τροῦλλος Ἀντών. Γ.** Τὰ λαϊκὰ χορευτικὰ τραγούδια τῆς Σίφνου. Ἀθῆναι Ἰούλιος 1968, 8ον, σελ. 32.
Κρίσις: Ἑπετ Ἑταιρ Κυκλ Μελ Η' (1969 - 70) 670 - 671 (Δ. Β. Οἰκονομίδης).
484. **Χαράκτα Χρυστάλλα** Τὸ τραγούδι τῆς Παναγίας. Μαθ Ἀντίλ ΣΤ' (1967 - 68), ἀρ. 11 - 12, σ. 29 - 30. — Τὰ πάθη τοῦ Χριστοῦ. Αὐτόθι, σ. 31 - 32. — Ἡ Μαρία ἢ Παρθένος. Αὐτόθι, σ. 32.
485. **Χατζηγιάννη Ἰωάννα** Τὸ ναυτόπουλο. Φωτ Πορεία Γ' (1967 - 68) 53-54.

486. **Hilary Pym** Songs of Greece. Collected and translated. Illustrated by Rossemary Grimble. The Sunday Times. London 1968, 8ον, σελ. 96. Κρίσις: Balkan Studies 9 (1968) 524 - 526 (Rex Witt).
487. **Ἀνδρονίκου Ἀνθῆ** Ὁ Μανώλης. Μαθ 'Εστ ΙΘ' (1969) 16.
488. **Βαγενᾶς Θ.** Δημήτριος Καλιοντζῆς, ὁ Σιταινιώτης κλέφτης [3]. Χρον Τσακ Γ' (1969) 93 - 99.
489. **Βασδραβέλλης Ἰ. Κ.** Ἀνέκδοτη ρίμα γιὰ τὸν ἅγιο Γεώργιο. Μακεδονικά Θ' (1969) 341 - 342.
490. **Βιολάρης Χριστόφ.** Ὁ Διγενῆς στέλλει προζένια. Μαθ 'Εστ ΙΘ' (1969) 23 - 24.
491. **Γεωργίου Ὀλυμπιάς** Τὰ ἡλιοβουττήματα, δηλαδὴ τὰ γηρατειά. — «Δεντρὸν ποὺ σῆεται τζαὶ σθύβκει καμμιὰ φουρτούνα ἔν τὸ ρίφκει». — Τραγούδια τσιαπτισμάτων. Μαθ 'Εστ ΙΘ' (1969) 19/315 - 21/317.
492. **Γεωργίου Χρυστάλλα** Προσευχή. Μαθ 'Εστ ΙΘ' (1969) 38/334. — Προσευχή καὶ ἀλφάβητον. Αὐτόθι, σ. 38/334 - 39/335.
493. **Γιακουμέττη Αἰκατερίνη** Ὁ Μαυρόπουλλος. Φωτ Πορεία Δ' (1968 - 69) 60.
494. **Γιομπλάκης Ἀθαν.** Γεώργιος Νταβέλης, ὁ σταυραεὶς τῆς Γαλατινῆς [6]. Μακεδ Ζωή, τευχ. 32 (1969), σ. 6 - 13.
495. **Δαμιανάκος Γεώργ.** Τραγούδια τῆς Ἀνατολικῆς Μάνης [2]. Λακωνικά Ε' (1969), τευχ. 31, σ. 27. — Μοιρολόγια ἀπὸ τὴν Ἀνατολικὴν Μάνην [1]. Αὐτόθι, τευχ. 32, σ. 35. — Μοιρολόγια ἀπὸ τὴν Ἀνατολικὴν Μάνην [2]. Αὐτόθι, τευχ. 34, σ. 113.
496. **Δράκος Ἀνδρ.** Ὁ Ἀνδρόνικος. Μαθ 'Εστ ΙΘ' (1969) 59/355 - 61/357.
497. **Δράκου Ἐλευθερία** Ὁ Γιάννης ὁ Μωρόγιαννος. Μαθ Ἀντίλ Ζ' (1968 - 69), ἀρ. 13 - 14, σ. 63 - 64.
498. **Ἐρωτόκριτος Γεώργ.** Ἡ Γρυσταλλοῦ. — Ἡ Μαρουδικιά. — Ὁ Μαυρῆς. — Ἐρωτικό. Μαθ 'Εστ ΙΘ' (1969) 28/324 - 31/327.
499. **Εὐαγγέλου Σταυρούλλα** Παιδικὰ ᾄσματα [2]. Μαθ 'Εστ ΙΘ' (1969) 17. — Τ' ἄη Γιωρκοῦ τοῦ Σπόρου. Αὐτόθι, σ. 24.
500. **Καραμάνου Στυλιανή** Γιὰ τὴν Παναγίαν τοῦ Κύκκου. Μαθ Ἀντίλ Ζ' (1968 - 69), ἀρ. 13 - 14, σ. 59.
501. **Καρεκλᾶς Ἀνδρ.** Τὸ ὄραμαν τοῦ ἐρωτευμένου. Μαθ 'Εστ ΙΘ' (1969) 61/357.
502. **Κατσιολούδη Ἀντουανέττα** Τοῦ ἁγίου Γεωργίου. Μαθ 'Εστ ΙΘ' (1969) 54/350 - 56/352.

503. **Καψωμένος Γεώργ.** Τὰ πάθη τοῦ Χριστοῦ. Κρητ' Ἔστ τεῦχ. 193 - 195 (1969) 181 - 182.
504. **Κουρῆ Ζηνοβία** Τοῦ ἀποστόλου Ἀνδρέα. Φωτ Πορεία Δ' (1968 - 69) 63 - 65.
505. **Κουρῆ Παναγιώτα** Ὁ Κοντός. Φωτ Πορεία Δ' (1968 - 69) 55.
506. **Κυριακίδης Νικόλ.** Ἐρωτικό. Μαθ Ἔστ Κ' (1969) 33 - 35.
507. **Κωνσταντινίδης Ἀνδρ.** Οἱ τρελλομάνες. Μαθ Ἔστ ΙΘ' (1969) 59/355.
508. **Λυσίκατος Δημ.** Τσακώνικα μοιρολόγια [1]. Χρον Τσακ Γ' (1969) 77 - 84.
509. **Μαγνήτου Ἀνθοῦσα** Ἡ Λυγερή. Φωτ Πορεία Δ' (1968 - 69) 54.
510. **Μάρκου Βασιλική** Ὁ ἀνεμόποας. Φωτ Πορεία Δ' (1968 - 69) 56.
511. **Μιχαήλ Ἀνδρ.** Κάτω στὰ Ἱεροσόλυμα. — Κάτω Ἱεροσόλυμα. — Ἀνδρονίκη. Μαθ Ἔστ ΙΘ' (1969) 26/322 - 27/323.
512. **Μπουροζίκας Γιάνν.** Χαμένες πατρίδες. Τὸ κάλαντα στὴν Ἀνατολικὴ Ρωμυλία. Μακεδ Ζωή, τεῦχ. 43 (1969), σ. 16 - 19.
513. **Ξενοφῶντος Ἑλένη** Τὰ προξένια [1]. Μαθ Ἔστ ΙΘ' (1969) 54/350.
514. **Ξυνάρη Νίκη** Ἐρωτικό. Μαθ Ἔστ Κ' (1969) 36. — Τὸ ὄρομαν. Αὐτόθι, σ. 167.
515. **Οἰκονομίδου Αἰκατερίνη** Ὁ Παμπασῆς. Μαθ Ἀντίλ Ζ' (1968 - 69), ἀρ. 13 - 14, σ. 13. — Ὁ Γιάννης ὁ Μονόγιαννος. Αὐτόθι, σ. 60. — Τοῦ ἄη Γιωρκοῦ. Αὐτόθι, σ. 60 - 61. — Ὁ Γιαννατζής. Αὐτόθι, σ. 61. — Ἡ μάννα ἡ πελλοκαταροῦσα. Αὐτόθι, σ. 61 - 62. — Ὁ φόβος. Αὐτόθι, σ. 63.
516. **Παπαμιχαήλ Ἀνδρ.** Τὸ τραγούδι τῆς Ἀνάστασης. Μαθ Ἔστ Κ' (1969) 31.
517. **Παπαμιχαήλ Μιχ.** Ὁ Λάζαρος. Μαθ Ἔστ Κ' (1969) 29 - 30.
518. **Παπανικολάου Φώτ.** Τραγούδια τῆς Σαμαρίνας [2]. Μακεδ Ζωή, τεῦχ. 40 (1969), σ. 38. — Τραγούδια τῶν Χριστουγέννων. Αὐτόθι, τεῦχ. 43 (1969), σ. 5.
519. **Παραφεντίδου Ἀλεξάνδρα** Δύο ἀνέκδοτα τραγούδια τοῦ ἡρωϊκοῦ Λιτόχωρου. Μακεδ Ζωή, τεῦχ. 34 (1969), σ. 18.
520. **Παστὸς Ἴω.** Ὁ Γιαννακὸς τζαὶ ἡ κάλλη του. Μαθ Ἔστ ΙΘ' (1969) 39/335.
521. **Πασχάλης Γεώργ.** Νιὸς πραγματευτής. Μαθ Ἔστ Κ' (1969) 29.
522. **Πετρόπουλος Δημ.** Δημοτικὰ τραγούδια γιὰ τὸν Μακεδονικὸν ἀγῶνα [10]. Μακεδ Ζωή, τεῦχ. 37 (1969), σ. 42.
- Ἀναδημ. ἐκ τοῦ περ. «Μακεδονικά», τόμ. Η' (1968). Βλ. ἄνωτ. λῆμμα ὑπ' ἀριθμ. 474.

523. **Πίγγουρας Χριστόδ.** Τὰ ἑκατὸν λόγια. — Τὸ τραοῦν τοῦ ἁῖ Γιώργη. Μαθ 'Εστ ΙΘ' (1969) 16/312 - 17 /313. — Βραδυνὴ προσευχή. Αὐτόθι, σ. 173.
524. **Ρήγα Κυριακὴ** 'Η Μαρικκοῦ τζ'ιαὶ ὁ Μουλλαλῆς. Φωτ Πορεία Δ' (1968 - 69) 65 - 66.
525. **Ριρῆ Θεοδώρα** 'Ο θάνατος τοῦ Διγενῆ. Φωτ Πορεία Δ' (1968 - 69) 57 - 58. — 'Η Ροδαφνοῦ. Αὐτόθι, σ. 58 - 60.
526. **Ρουσούνιδης Ἀ. Χ.** [8] Στιχουργήματα τοῦ λαϊκοῦ ποιητοῦ Α.Π. Μαρπούρα. Κυπρ Σπ ΛΓ' (1969) 189 - 196.
527. **Ρωσσίδης Κων.** Τὰ ἑκατὸν λόγια. Μαθ 'Εστ ΙΘ' (1969) 18 - 21.
528. **Σταύρου 'Ελένη** Τραγούδι τῆς Παναγίας. Φωτ Πορεία Δ' (1968 - 69) 61 - 63. — Τρεῖς καλοῦροι. Αὐτόθι, σ. 68 - 69.
529. **Στυλιανοῦ Γεώργ.** 'Ο Κοντός. Μαθ 'Εστ Κ' (1969) 32 - 33.
530. **Συμέου Γεώργ.** 'Ο γάρος τοῦ Σωτήρη. Μαθ 'Εστ ΙΘ' (1969) 15.
531. **Ταπεινοῦ Μερόπη** 'Η πέρτικα. Φωτ Πορεία Δ' (1968 - 69) 63. — 'Ο Πρόσφυρκας. Αὐτόθι, σ. 57.
532. **Ταραμούντα 'Ελένη** 'Ο Μανώλης. Μαθ 'Εστ ΙΘ' (1969) 16 - 17.
533. **Τερλαῖς Χαράλ.** 'Ο Κυπριακὸς γάμος καὶ τὸ δίστιχο. Μαθ 'Εστ ΙΘ' (1969) 57/353 - 58/354.
5 γαμήλια ἄσματα.
534. **Τσάκωνας Μ.** 'Η Τσακωνοπούλα. Χρον Τσακ Γ' (1969) 66.
535. **Τσοῦχλος Κ.** Τὸ τσακόνικο μοιρολόγι : «Τοῦ Μοναχογιοῦ». Χρον Τσακ Γ' (1969) 32.
536. **Φλαμουδιώτου Εὐαγγελία** Ρουβιθᾶς. Φωτ Πορεία Δ' (1968 - 69) 68.
537. **Χατζηγιάγκου 'Ιω.** 'Ο Γιάννης ὁ Μωρόγιαννος. Μαθ 'Εστ ΙΘ' (1969) 13 - 14. — 'Απ' ὅσῃει ὀκνιὰν νοικοτζυράν. Αὐτόθι, σ. 14 - 15.
538. **Χριστοδούλου Σπυρούλα** 'Ο ἄππαρος τζ'ι' ὁ ἀφέντης του. Φωτ Πορεία Δ' (1968 - 69) 60.
539. **Χρυσάνθου Χρῖστ.** Πνιγμένα ἀπὸ τὸν κατακλυσμόν. Φωτ Πορεία Δ' (1968 - 69) 67 - 68.
540. **Χρυσοστόμου Τασούλλα** 'Ο Φαζαγνής. — 'Ο Πανωῆς τζι' ὁ Κατωῆς. — 'Η πεθερὰ ποὺ ψάτζεψε τὴν νύφη. Μαθ 'Εστ ΙΘ' (1969) 33/329 - 35/331.
541. **'Αντωνιάδου Εὐα** Τὸ τραγούδι τῆς Παναγίας. Μαθ 'Εστ Κ' (1969 - 70) 165 - 166.
542. **Βασιλείου Μαρία** 'Η Λυγερή. Φωτ Πορεία Ε' (1969 - 70) 58 - 59. — Οἱ 'Εβραιοποῦλες. Αὐτόθι, σ. 64 - 65.

543. **Βελούση Άννα** 'Ο Μανωλάκης. Φωτ Πορεία Ε' (1969 - 70) 61.
544. **Γεωργιάδου Άγάθη** Τὸ τραγούδι τοῦ Γιαννάτζι τζιαὶ τῆς 'Ελέγκους. Μαθ 'Αντίλ Η' (1969 - 70), ἀρ. 15 - 16, σ. 65 - 66.
545. **Ήμισου Μαρία** Τῆς 'Αρετῆς. Μαθ 'Αντίλ Η' (1969 - 70), ἀρ. 15 - 16, σ. 64 - 65.
546. **Καδῆ Άνδρεανῆ** 'Η Λυγερή. Φωτ Πορεία Ε' (1969 - 70) 57 - 58. — Μαυρόπουλος. Αὐτόθι, σ. 62. — Κόρη 'Εβραιοπούλα. Αὐτόθι, σ. 65.
547. **Καραγιαννάκος Απόστ.** Δημοτικὰ τραγούδια τῆς Λακεδαίμονος. Λακωνικὰ ΣΤ' (1969), τεῦχ. 36, σ. 172 - 173. Ζ' (1970), τεῦχ. 37, σ. 26.
548. **Κλειτοῦ Σόνια** 'Ο Κίτσιος. Φωτ Πορεία Ε' (1969 - 70) 61 - 62.
549. **Κυδωνάκη - Μαστοράκη Εἰρήνη** Οἰκογενειακὴ τιμὴ [1]. 'Αμάθεια Α' (1970), τεῦχ. 2, σ. 71 - 72.
550. [**Κυπριανοῦ Χρῦς. Σ.**] 'Αθ θέν νὰ παντρευτῆς. Λαογρ Σπ Β' (1970) 72. — [5] Μοιρολόγια [μετὰ γλωσσαρίου]. Αὐτόθι, σ. 76 - 77. — Μερικὰ παιδικὰ ποιήματα [12]. Αὐτόθι, σ. 77 - 79. — Σατιρικὰ ποιήματα [μετὰ λεξιλογίου]. Αὐτόθι, σ. 79 - 81.
551. **Κυριακοῦ Δέσποινα** Τὸ τραγούδι τοῦ ἁγίου Γεωργίου. Μαθ 'Αντίλ Η' (1969 - 70), ἀρ. 15 - 16, σ. 67 - 69.
552. **Κύρρης Δημοσθ. Π.** 'Επείσαντα ἑλληνικὰ ᾄσματα ἐκ Λαπῆθου [3]. Χρον Λαπῆθου Α' (1970) 96 - 99.
553. **Λεωνίδου Κυριακῆ** Πραματευτῆς. Φωτ Πορεία Ε' (1969 - 70) 59 - 60.
554. **Μαγνήτη Παναγιώτα** 'Ο Χατζησάββας. Μαθ 'Αντίλ Η' (1969 - 70), ἀρ. 15 - 16, σ. 73.
555. **Μιχαηλία Ξένη** Τὸ τραγούδι τῆς 'Αρετῆς. Μαθ 'Αντίλ Η' (1969 - 70), ἀρ. 15 - 16, σ. 62 - 63.
556. **Παραφεντίδου Άλεξάνδρα** Τραγούδια καὶ χοροί. 'Ιστορικὲς μαρτυρίες συγκλονιστικῶν γεγονότων [2]. Μακεδ Ζωή, τεῦχ. 46 (1970), σ. 12 - 13.
557. **Πελεκάνου Μαρία** 'Η Λυγερὴ τζιαὶ ὁ Χάροντας. Μαθ 'Αντίλ Η' (1969-70), ἀρ. 15 - 16, σ. 66 - 67.
558. **Πετρίδου Γεωργία** 'Ο πραματευτῆς. Φωτ Πορεία Ε' (1969 - 70) 59.
559. **Πίγγουρας Χριστόδουλος** Μιὰ κόρη τζ' ἕνας ἄουρος. Μαθ 'Εστ Κ' (1969 - 70) 171 - 172.
560. **Ρήγα Κυριακῆ** 'Η 'Αντρονίκη. Φωτ Πορεία Ε' (1969 - 70) 60. — 'Η κοτζιάκαρη τζί' ἡ παίαινα. Αὐτόθι, σ. 63 - 64.
561. **Ριρῆς Φωκᾶς** Κλιμακωτό. Φωτ Πορεία Ε' (1969 - 70) 71 - 72.
562. **Spyridakis George C. - Petropoulos Dimitri A.** Anthologie des

chansons populaires grecques. Introduction de —. Traduction et notes de **Jean - Luc Leclanche**. [Paris] (1970), 8ον, σελ. 342.

Δημοσιεύονται ἐν γαλλικῇ μεταφράσει 169 ᾠσματα.

Κρίσις: Yearbook of the International Folk Music Council vol. 2 (1970) 163 - 165 (Solon Michaelides).

563. **Σταύρου 'Ελένη** Τοῦ ἁγίου Γεωργίου. Φωτ Πορεία Ε' (1969 - 70) 56 - 57. — Προσφυγούλλα. Αὐτόθι, σ. 61.

564. **Τροῦλλος 'Αντών. Γ.** Σιφνιακὴ λαογραφία. Τὰ κάλαντα τῆς Παναγιᾶς τοῦ Κάτω Πεταλιοῦ Σίφνου (1880 - 1970). 'Αθήναι 1970, 8ον, σελ. 95.

Κρίσις: 'Επετ 'Εταιρ Κυκλ Μελ Η' (1969 - 70) 670 - 671 (Δ. Β. Οἰκονομίδης).

565. **Τσίλη Καλλιόπη** Τραγούδια τοῦ Λαζάρου [2]. 'Ηπειρ 'Εστ ΙΘ' (1970) 193.

566. **Φωτίου Στυλιανή** 'Η πέρτικα. Φωτ Πορεία Ε' (1969 - 70) 62. — Φοάρτας. Αὐτόθι, σ. 63.

567. **'Αργυροῦ Σωτ.** 'Ο Χάρος. Μαθ 'Εστ ΚΑ' (1970 - 71), ἀρ. 50, σ. 73.

568. **Βυζάκος Μιχ.** 'Ο Χαρζαννής. Μαθ 'Εστ ΚΑ' (1971), ἀρ. 51, σ. 228 - 229.

569. **Γιαγκουλλῆς Κων.** Κυρκελέησον. Κύπρ Λόγος 3 (1971) 164 - 166.

570. — 'Εργατικὰ τραγούδια. Τοῦ ἀρχαλειοῦ. Λαογρ Κύπρ Α' (1971), τεῦχ. 1, σ. 33 - 35. — 'Ο ποιητάρης Μιχαήλ Θ. Πλαστήρας. 'Η εἰρηνικὴ συμβίωση. Αὐτόθι, τεῦχ. 3, σ. 114 - 117.

571. **Γιομπλάκη 'Αλκμήνη** Πρωτομαγιά στὴν 'Εράτυρα [4]. Μακεδ Ζωή, τεῦχ. 60 (1971), σ. 32.

572. **Γρηγοράκης Μιχ.** Κρητικὰ κανακίσματα [22]. Λαογρ ΚΖ' (1971) 310-311.

573. **Δαμιανάκος Γ.** Μοιρολόγια ἀπὸ τὴν 'Ανατολικὴν Μάνη [2]. Λακωνικὰ Η' (1971), τεῦχ. 44, σ. 53.

574. **Δετοράκης Θεοχ. Εὖστ.** 'Η πανώλης ἐν Κρήτῃ [3]. 'Επ 'Επ Φιλ Σχ 'Αθ ΚΑ' (1970 - 71) 118 - 136.

575. **Δογάνης Διαμ. 'Α.** Ζαχαίικα μοιρολόγια ἤτοι μοιρολόγια τῆς Καλλιθέας (Ζάχας) 'Ολυμπίας τοῦ νομοῦ 'Ηλείας. 'Ελλην Ψυχὴ 1 (1971) 96 - 117.

Δημοσιεύονται 104 μοιρολόγια, πλῆθος διστιχῶν ὡς καὶ πληροφορίες περὶ τελευτῆς, μετὰ γλωσσarioύ.

576. **Θεοδώρου Κυριάκ.** 'Η Λυερή. Λαογρ Κύπρ Α' (1971), τεῦχ. 1, σ. 2.

577. **'Ιωαννίδης Κώστ. Δ.** [33] Θύραθεν ἐκκλησιαστικοὶ ὕμνοι. (Συμπλήρωμα). 'Επ Κύπρ IV (1970 - 71) 435 - 460.

578. **Ἰωάννου Μαρία** Τρεῖς καλογέροι Κρητικοί. Μαθ 'Εστ ΚΑ' (1971), ἄρ. 51, σ. 233.
579. **Καζαζῆ Ἑλένη** Ὁ Παγδρουδής. Μαθ 'Αντίλ Θ' (1970 - 71) 149 - 151. — Τραγούδι τῆς Παναγίας. Αὐτόθι, σ. 152 - 153.
580. **Κολλυφᾶς Γεώργ.** Τὸ ἄκροστον. Ὁ κουκουφκιάος [2]. Μαθ 'Εστ ΚΑ' (1970 - 71), ἄρ. 50, σ. 76.
581. **Κυπριανοῦ Παναγ.** Τρία τραγούδια τοῦ Παλαικύθρου. Λαογρ Κύπρ Α' (1971), τεῦχ. 1, σ. 20.
582. **Κώνστας Κ.** Λαογραφικὰ ἐξ Αἰτωλίας. Λαογραφία ΚΖ' (1971) 295 - 303. Παραδόσεις 3, μοιρολόγια καὶ τραγούδια τοῦ Χάρου 60.
583. **Παπαγιάννη Ἀναστασία** Τὸ Καλοηρίν. Μαθ 'Εστ ΚΑ' (1970 - 71), ἄρ. 50, σ. 73 - 75. — Κερκελέησον. Αὐτόθι, σ. 76 - 77.
584. **Παπαλουκᾶς Στ.** Μαρία καὶ Μεχμὰ Πασᾶ. Μαθ 'Εστ ΚΑ' (1971), ἄρ. 51, σ. 232.
585. **Παραφεντίδου Ἀλεξάνδρα** Δυὸ τραγούδια τοῦ Λιτόχωρου. Μακεδ Ζωή, τεῦχ. 67 (1971), σ. 28 - 29.
586. **Πίγγουρας Χριστόδ.** Τὰ τέσσερα παλληκάρια. Μαθ 'Εστ ΚΑ' (1971), ἄρ. 51, σ. 232. — Ὁ μάστε ποντικός. Αὐτόθι, σ. 233.
587. **Πίπη Δήμητρα** Γνωμικὴ ποίηση [3]. Μαθ 'Εστ ΚΑ' (1971), ἄρ. 51, σ. 231.
588. **Πιφάνη Σαρρῆ Μυροφόρα** Τὸ τραγούδι τῆς Παναΐας τοῦ Τζιούκκου. Μόρφωσις ΚΖ' (1971), τεῦχ. 315 - 316, σ. 22.
589. **Πουλλῆ Γεωργία** Πείραγμα τοὺς Λεμυθκιῶτες [1]. Μαθ 'Εστ ΚΑ' (1970 - 71), ἄρ. 50, σ. 75.
590. **Πυργιανὸς Ματθ.** Τὸ τραγούδι τῆς ξενητιᾶς. Σαντορίνη (1971), σ. 229.
591. **Σπύρου Ἀννα** Ὁ Κολιός. Μαθ 'Εστ ΚΑ' (1971), ἄρ. 51, σ. 231.
592. **Σταμέλος Ἰ.** Δημοτικὰ τραγούδια Κύμης Εὐβοίας. Ἑλλην Ψυχὴ 1 (1971) 93 - 95.
Δημοσιεύονται πληροφορίες περὶ γάμου ὡς καὶ τινὰ δημῶδη ᾄσματα καὶ πλῆθος διστίχων.
593. **Σταύρου Κατίνα** Δημῶδες. Τῆς νύμφης ποὺ κακότυχε. Μόρφωσις ΚΖ' (1971), τεῦχ. 318 - 319, σ. 27.
594. **Στυλιανοῦ Γεώργ.** Ἡ Ἑμινὲ τζι ὁ Χριστοφής. Μαθ 'Εστ ΚΑ' (1971), ἄρ. 51, σ. 230.
595. **Τσιαντᾶς Κ.** Τὰ ἀγωνίσματα τῶν κλεφταρματολῶν ὡς προσφορὰ καὶ ὡς ἔπος στὴν ἐθνεγερσία. Ἡπειρ 'Εστ Κ' (1971) 208/692 - 231/715.
Πλῆθος στίχων δημοδῶν ᾄσμάτων.

596. **Φωτιάδης Γεώργ. Κ.** Τὸ Δάσκιο Ἡμαθίας. Λαογραφικὴ παρουσίασι καὶ 266 δημοτικὰ τραγούδια. Βέροια 1971, 8ον, σελ. 130.

Πλὴν τῶν ᾠσμάτων δημοσιεύονται καὶ τοπωνύμια, λεξιλόγιον καὶ εἰδήσεις περὶ ἐνδύματος, λατρείας, γάμου.

597. **Χατζηαγαθαγγέλου Ἀγγελικὴ** Ὁ Κκαρναζής. Μαθ 'Εστ ΚΑ' (1971), ἀρ. 51, σ. 227 - 228.

598. Χριστουγεννιάτικα κάλαντα τοῦ Μαρμαρά. Ἑλλ Τέχνη 5 (1971) 294.

599. **Ἰακωβίδης Κυρ.** Ἡ Μαρουλλοῦ. Μαθ 'Εστ ΚΒ' (1971 - 72), ἀρ. 52, σ. 71 - 73.

600. **Μελᾶ Μαρίτσα** Τὸ τραοῦν τ' ἄϊ Γιωρκοῦ. Ἑστιᾶς 12 (1971 - 72) 60.

601. **Ὀνουφρίου Ἀθηνᾶ** Τὰ δημοτικὰ τραγούδια τῆς ἐπιστροφῆς τοῦ ξενιτεμένου συζύγου. Ἑστιᾶς 12 (1971 - 72) 16 - 18.

602. **Ὁρθοδόξου Σωτήρ.** Μοιρολόγια [7]. Μαθ 'Εστ ΚΒ' (1971 - 72), ἀρ. 52, σ. 74.

603. **Παναγίδου Νίκη** Ὁπραματευτής. Ἑστιᾶς 12 (1971 - 72) 60 - 61.

604. **Πατσάλου Κατερίνα** Ἡ Παναγία. Ἑστιᾶς 12 (1971 - 72) 59 - 60.

605. **Τομάζου Εἰρήνη** Ἑρμηνεία Ἀλφαβήτου. Μαθ 'Εστ ΚΒ' (1971 - 72), ἀρ. 52, σ. 73.

2. Μελέται.

606. **Γιαγκουλλῆς Κων.** Κύπριοι ποιητάρηδες. Μελέτη. Λευκωσία 1965, 8ον, σελ. 15.

Κρίσις: Ἑλληνικά 21 (1968) 224 - 225 (Δ. Α. Πετρόπουλος).

607. **Baggally John W.** Greek historical folksongs. The klephtic ballads in relation to Greek history (1715 - 1821) by —. Chicago MCMLXVIII, 8ον, σελ. XIV + 109. (Ἀνατύπωσις τῆς ἐκδόσεως τοῦ 1936).

608. **Deter - Grohmann Ismene** Das neugriechische Volkslied dargestellt am Beispiel ausgewählter Gattungen. München (1968), 8ον, σελ. 100.
Κρίσις: Balkan Studies 9 (1968) 553 - 555 (K. Mitsakis).

609. **Ioannides C. D.** A short collection of Cyprus folksongs. Κυπρ Σπ ΑΒ' (1968) 265 - 300.

610. **Κουρμούλης Γεώργ.** Τὸ λαϊκὸν στοιχεῖον εἰς τὴν ἐπικὴν ποίησιν. Χιακὴ Ἐπιθεώρ 6 (1968), τεῦχ. 17 - 18, σ. 85 - 104.

611. **Κυπριανοῦ Χρῦς. Σ.** Ἡ νεοελληνικὴ δημοτικὴ ποίησις. Λαογρ Σπ Α' (1968) 87 - 97.

612. **Οἰκονομίδης Δημ. Β.** Ἡ λαϊκὴ ὁρολογία τοῦ ἐλληνικοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ. Ἐπ ΚΛ Κ' - ΚΑ' (1967 - 68) 126 - 150.

613. **Παναγιωτούνης Π.** Τὸ Μανιάτικο μοιρολόγι καὶ τραγούδι. Ἀθήνα 1968, 8ον, σελ. 68.
Κρίσις: Ἡπειρ 'Εστ ΙΖ' (1968) 262 - 263 (Ἰωάν. Γ. Θεοχάρης).
614. **Πανταζόπουλος Πέτρ.** Ὁ Χάρος στὴ δημοτικὴ μας ποίηση. (Ἀνάτυπον ἐκ τοῦ περιοδ. «Διδαχὴ», τεύχ. Ὀκτωβρίου 1968). Καλαμάτα 1968, 8ον, σελ. 16.
615. **Πατριαρχέας Β.Δ.** Τὸ ἥρωϊκὸν καὶ πατριωτικὸν στοιχεῖον εἰς τὴν λαϊκὴν ποίησιν τῆς Μάνης. Λακωνικά Ε' (1968), τεύχ. 26, σ. 73 - 74.
616. **Πολίτης Νικόλ.** Γνωστοὶ ποιηταὶ δημοτικῶν ᾠσμάτων. Παρνασσὸς Ι' (1968) 173 - 199. [Ἀναδημοσίευσις].
617. **Ρωμαῖος Κώστ.** Ἡ ποίηση ἑνὸς λαοῦ. Ἀθήνα 1968, 8ον, σελ. 282. [Δημοσιεύματα Λαογραφικοῦ Ἰνστιτούτου Ἑλληνικῆς Περιηγητικῆς Λέσχης, ἀρ. 1].
Κρίσις: Ἑλληνικά 23 (1970) 140 - 149 (Ἀλχη Κυριακίδου - Νέστορος).
618. ——— Ἡ γέννηση τοῦ ὀκτασύλλαβου στὰ μοιρολόγια τῆς Μάνης. Πελοποννησιακά ΣΤ' (1963 - 68) 103 - 128.
619. **Σπυριδάκης Γεώργ. Κ.** Τὸ ᾠσμα τῆς χελιδόνας (χελιδόνισμα) τὴν πρώτην Μαρτίου. Ἐπ ΚΑ Κ' - ΚΑ' (1967 - 68) 15 - 54.
620. **Spyridakis Georgios** Volksliedforschung in Griechenland. Jahrbuch für Volksliedforschung, Jahrg. 13, 1968, σ. 181 - 192.
621. **Γιαγκουλλῆς Κων.** Ἡ συνέχεια τῆς λαϊκῆς ποιητικῆς μας παράδοσης. Κυπρ Λόγος 1 (1969) 158 - 163.
622. **Κρανιδιώτης Ν.** Ἡ κυπριακὴ ποίησις. Παρνασσὸς ΙΑ' (1969) 30 - 55.
Ἀναφέρεται καὶ εἰς τὴν δημώδη ποίησιν.
623. **Οἰκονομίδης Δημ. Β.** Ἀνώνυμον κρητικὸν στιχοῦργημα τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος καὶ σχέσεις αὐτοῦ πρὸς τὴν προφορικὴν παράδοσιν. Πεπραγμ Β' Κρητολογ Συνεδρ Δ' (1969) 335 - 343.
624. **Παπαγρηγοράκης Ἰδομ.** Τὰ κρητικὰ ριζίτικα τραγούδια. Πεπραγμ Β' Κρητολ Συνεδρ Δ' (1969) 344 - 346. — Τραγούδι τῆς μάχης τῆς Θερίσου (1821). Αὐτόθι, σ. 347 - 352.
625. **Παπαχαραλάμπους Γεώργ.** Σύμμεικτα. Ἐπ Κύπρ ΙΙ (1968 - 69) 15 - 16.
626. **Σπυριδάκης Γεώργ. Κ.** Δημώδη ᾠσματα καὶ λαϊκὰ ποιήματα περὶ τὴν πυρπόλησιν τῆς Μονῆς Ἀρκαδίου (9 Νοεμβρίου 1866). Πεπραγμ Β' Κρητολ Συνεδρ Δ' (1969) 430 - 437.
627. **Σταύρου Πάτρ.** Ἡ Παναγία στὰ τραγούδια τῶν Ἑλλήνων. Κυπρ Λόγος 1 (1969) 185 - 190, 255 - 261.

628. **Herzfeld Mich.** Τὸ ἄσμα τῆς πολιορκίας τῆς Ρόδου καὶ αἱ παραλλαγαὶ του. Κρητ Χρον ΚΑ' (1969) 494 - 498.
629. **Γιαγκουλλῆς Κων. Γ.** Ἡ Ἀρετοῦσα : Μιὰ ἄγνωστη κυπριακὴ παραλογή. Κυπρ Λόγος 2 (1970) 2 - 7. — Κυπρίες ποιητάρισσες. Αὐτόθι, σ. 165 - 166.
630. **Κυπριανοῦ Χρύσανθ. Στ.** Ὁ Κωσταντᾶς. Κυπρ Λόγος 2 (1970) 31 - 32.
631. **Κωτσαδάμ Γ.** Ὁ ἔρωτας στὴ δημοτικὴ μας ποίηση. Ν Ἑστ 87 (1970) 463 - 467.
632. **Λουκᾶτος Δημ. Σ.** Τὰ πρῶτα τραγουδήματα τοῦ Εἰκοσιένα (κείμενα ἀπὸ τὸν Φωριέλ). Ν Ἑστ 88 (1970) 246 - 261.
633. — «Τὸ χαρισμένο γαϊτάνι». Κερκυραϊκὴ παραλλαγὴ τραγουδιοῦ με χορογραφικὸ θέμα. (Ἀνάτυπον Δελτίου Ἀναγνωστικῆς Ἑταιρείας Κερκύρας 1970, ἔτος 7, ἀρ. 7). [Ἀθῆναι 1970], 8ον, σ. 43 - 49.
634. **Megas Georgios A.** Die Ballade von der Artas - Brücke. Zeitschrift für Balkanologie 7 (1969 - 70) 43 - 54.
635. **Μπίλλιας Βασίλ. Ἰ.** Τὸ δημοτικὸ τραγούδι. Διάλεξις ποὺ ἔγινε στὴ Μεγάλῃ Αἴθουσᾳ τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου «Παρνασσὸς» καὶ στὴ σειρά τῶν διαλέξεων τοῦ Φιλολογικοῦ καὶ Ἀρχαιολογικοῦ Τμήματος αὐτοῦ τὴν 8ην Ἀπριλίου 1963. Ἀθῆναι 1970, 8ον, σελ. 30.
636. **Μποτετζαγιᾶς Ἀλέξ.** Τὸ Κερκυραϊκὸ δημοτικὸ τραγούδι. Ἰόν Ἠχώ, τεῦχ. 288 - 289 (1970), σ. 92 (20) - 94 (22).
637. **Εὐδης Θεόδ.** Δημοτικὸς καὶ ἔντεχνος ποιητικὸς ἐγκωμιασμὸς τῆς Παλιγγενεσίας. Ν Ἑστ 88 (1970) 200 - 211.
638. **Παπαδόπουλλος Θεόδ.** Θρησκευτικὰ ποιήματα ἐκ Κυπριακοῦ χειρογράφου. Κυπρ Σπ ΛΔ' (1970) 83 - 122.
Μελετῶνται ἕξ δημῶδη ἄσματα, παρατίθεται δὲ μετρικὸν ὑπόμνημα καὶ σχετικὸν γλωσσάριον.
639. **Αἰκατερινίδης Γεώργ. Ν.** Τὸ τραγούδι τῆς δρακοντοκτονίας τοῦ ἁγίου Γεωργίου. Ἀμάλθεια Β' (1971), τεῦχ. 6, σ. 129 - 135. — Ὁ «Προσφύρης». Αὐτόθι, τεῦχ. 9, σ. 247 - 250.
640. **Δασκαλόπουλος Ἀ. Ν.** Ἀντίθετα συναισθήματα στὴν ψυχολογία τῶν λαῶν. Ἀδριανούπολη, θρῆνος καὶ ἀγαλλίαση. Παρνασσὸς ΙΓ' (1971) 629 - 634.
641. **Ζήσης Σπ.** Ἡ προέλευσις τῶν κλέφτικων τραγουδιῶν. Θεσσ Χρον 10 (1971) 259 - 262.

642. **Κομνηνός Μιχ.** Τὰ μοιρολόγια τοῦ Καστελλόριζου. Σχέδια Γιώργου Θεοχάρους. Ἀθήνα 1971, 8ον, σελ. 99.
643. **Κύρρης Κώστ.** Ἀνέκδοτη παραλλαγή τοῦ «Τραγουδιοῦ τῶν Δεσποτάδων» κι ἄλλα στοιχεῖα γιὰ τὶς σφαγές τοῦ 1821 στὴν Κύπρο. Κυπρ Λόγος 3 (1971) 88 - 95, 143 - 149.
644. **Λουκᾶτος Δημ. Σ.** Ὁ συμβολικὸς «πλάτανος τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ». Τὸ τραγούδι καὶ οἱ παραδόσεις του. Ἡπειρ Ἑστ Κ' (1971) 198/682 - 207/691.
645. **Μέγας Γεώργ. Ἀ.** Τὸ τραγούδι τοῦ γεφυριοῦ τῆς Ἀρτας. Συγκριτικὴ μελέτη ὑπὸ —. Λαογρ ΚΖ' (1971) 25 - 212 + πίν. Δ' + χάρτ. 1.
Κρίσις: Μακεδ Ζωή, τεῦχ. 67 (1971), σ. 32.
646. — Ὁ Ἀηβασίλης ζευγολάτης. Λαογρ ΚΖ' (1971) 290 - 294. (=N Ἑστ 25 (1939) 36 - 38).
647. **Μηνᾶς Κ.** Τὰ κάλαντα τῆς Καρπάθου. Λαογρ ΚΖ' (1971) 283 - 289.
648. **Μιχαηλίδης Δημ.** Οἱ τραπεζουντιακοὶ θρῆνοι γιὰ τὴν ἄλωση τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἀρχ Πόντ 30 (1970 - 71) 71 - 88. — Σημείωμα γιὰ τὸ τραγούδι τοῦ γεφυριοῦ τῆς Ἀρτας. Αὐτόθι, σ. 89 - 93.
649. **Ξανθάκη - Καλοπίση Βίτα** Ἀναζητῶντας δημοτικὰ τραγούδια στὴ Χίο. (Ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ βιβλίο «Στὸν παράδεισο τῆς δημοτικῆς ποιήσεως» τῆς Ἐντβίγης Λύντεκε). Χιακὴ Ἐπιθεώρ 8 (1971), τεῦχ. 25, σ. 10 - 20.
Ὁ πλήρης τίτλος τῆς γερμανικῆς ἐκδόσεως: Hedwig Lüdecke, In Paradies der Volksdichtung, Minerva - Verlag. Berlin 1948.
650. **Παπαρρηγόπουλος Π.** Καλαβρυτινὰ δημοτικὰ τραγούδια τῆς κλεφτουριάς καὶ τοῦ ξεσηκωμοῦ. Ἑπετ Καλαβρ Γ' (1971) 153 - 167.
651. **Παρασκευόπουλος Θεόδ.** Χαρακτηριστικὰ στοιχεῖα τῆς λαϊκῆς ποιήσεως τοῦ Πόντου. Ἑλλην Ψυχὴ 1 (1971) 65 - 68.
652. **Σταυρινίδης Νικ.** Τὸ τραγούδι τοῦ Μαζλοῦμ Ἀγᾶ ἢ Μπαλουξῆ. Ἀμάλθεια Β' (1971), τεῦχ. 5, σ. 51 - 63.
653. **Στυλιανοῦ Θεόδ.** Τὸ τραγούδι τοῦ νεκροῦ ἀδελφοῦ κ' ἡ παράδοσή του στὴ Κύπρο. Λαογρ Κύπρ Α' (1971), τεῦχ. 1, σ. 21 - 25.
Δημοσιεύεται καὶ μία κυπριακὴ παραλλαγή τοῦ ἄσματος.
654. **Ψυχογιοῦ - Ἰωαννίδη Ἑλένη** Ἱστορικὰ δημοτικὰ τραγούδια τῆς Ἡλείας. Παρνασσὸς ΙΓ' (1971) 475 - 484.
655. **Πιτταρὸς Χαράλ.** Ἀκριτικὰ δημοτικὰ τραγούδια. Μαθ Ἑστ ΚΒ' (1971 - 72), ἀρ. 52, σ. 111 - 113.

β') Δίστιχα.

[Βλ. καὶ τὰ ἄρθρα ὑπ' ἀριθμ. 113. 122. 124. 128. 132. 138. 142. 157. 163. 172. 177. 194. 205. 209. 456. 457. 477. 575. 592. 1066. 1068. 1153]

656. **Βιολάρη Βέρα** Δίστιχα. Φωτ Πορεία Β' (1966 - 67) 96 - 97.
Α' Τῆς ξενιτειᾶς [6]. Β' Μοιρολόγια [8]. Γ' Τοῦ γάμου [7]. Δ' Ττιαττιστὰ [6].
657. **Κουντούρης Θέμος** Τὰ πεισματικά τῶν βοσκῶν τῆς νήσου Καλύμνου [70]. Δωδεκανησιακά 2 (1967) 51 - 52.
658. **Κουφάκης Π.** Κρητικές μαντινάδες [4]. Κρητ 'Εστ τεῦχ. 179 (1968) 137.
659. **Μιχαήλ 'Ανδρ.** Τραγούδια τῆς ἀγάπης [130]. Μαθ 'Εστ ΙΗ' (1968) 173 - 174.
660. **'Ερωτόκριτος Γεώργ.** Τραγούδια τῆς ἀγάπης [11]. Μαθ 'Εστ ΙΘ' (1969) 32/328.
661. **Θεράποντος Χρυστάλλα** Δίστιχα [10]. Μαθ 'Εστ Ζ' (1968 - 69), ἀρ. 13 - 14, σ. 66 - 67.
662. **Καραμάνου Στυλιανή** Τραγούδια τῆς ἀγάπης [13]. Μαθ 'Αντίλ Ζ' (1968-69), ἀρ. 13 - 14, σ. 68 - 69.
663. **Κωμοδρόμου 'Ελένη** Μοιρολόγια [8]. Φωτ Πορεία Δ' (1968 - 69) 69.
664. **Κωνσταντινίδης 'Ανδρ.** Δίστιχα [4]. Μαθ 'Εστ ΙΘ' (1969) 58/354.
665. **Μηχανικός Γεώργ.** Τραγούδια τῆς σούσας [10]. Μαθ 'Εστ ΙΘ' (1969) 36/332.
666. **Ξενοφῶντος 'Ελένη** Τραγούδια τῆς σούσας [5]. Μαθ 'Εστ ΙΘ' (1969) 56/352.
667. **Ξυνάρη Νίκη** Δίστιχα [8]. Μαθ 'Εστ Κ' (1969) 36.
668. **Πίγγουρας Χιστόδ.** Τραγούδια τῆς ἀγάπης [12]. Μαθ 'Εστ ΙΘ' (1969) 15/311.
669. **Συκῆ Χαρούλα** Δίστιχα τῆς ἀγάπης [19]. Φωτ Πορεία Δ' (1968 - 69) 70 - 71.
670. **Τολλοῦ Μαρία** Δίστιχα [8]. Φωτ Πορεία Δ' (1968 - 69) 71.
671. **Βελούση 'Αννα** Μοιρολόγια [1]. Φωτ Πορεία Ε' (1969 - 70) 66.— Δίστιχα τῆς ἀγάπης [42]. Αὐτόθι, σ. 66 - 68.
672. **Βόρκα Οὐρανία** Δίστιχα [11]. Μαθ 'Αντίλ Η' (1969 - 70), ἀρ. 15 - 16, σ. 61 - 62.
Δημοσιεύονται ἐπίσης 3 τετράστιχα ὡς καὶ ἐν ᾠμάτιον.
673. **Καδῆ 'Ανδρεανή** Μοιρολόγια. [Δίστιχα 15]. Φωτ Πορεία Ε' (1969 - 70) 65 - 66. — Δίστιχα τῆς ἀγάπης [24]. Αὐτόθι, σ. 68 - 69.

674. **Καρμέλλος Ἰωακείμ** Δίστιχα τῆς ἀγάπης [9]. Μαθ 'Εστ Κ' (1969 - 70) 166 - 167.
675. **Λεωνίδου Κυριακή** Μοιρολόγια. [2 Δίστιχα]. Φωτ Πορεία Ε' (1969 - 70) 66. — Δίστιχα τῆς ἀγάπης [4]. Αὐτόθι, σ. 71.
676. **Μαυροκορδάτος Γεώργ.** Δίστιχα τῆς ἀγάπης [11]. Μαθ 'Εστ Κ' (1969 - 70) 165.
677. **Παπαμιχαήλ Παρασκευή** Δίστιχα τῆς ἀγάπης [7]. Φωτ Πορεία Ε' (1969 - 70) 70.
678. **Πιτσιλλίδου Ἑλένη** Δίστιχα τῆς ἀγάπης [22]. Φωτ Πορεία Ε' (1969 - 70) 69 - 70.
679. **Ρήγα Κυριακή** Δίστιχα τῆς ἀγάπης [13]. Φωτ Πορεία Ε' (1969 - 70) 70. — Δίστιχα τῆς ξενητειᾶς [7]. Αὐτόθι, σ. 71.
680. **Ριῆς Φωκᾶς** Δίστιχα τῆς ἀγάπης [5]. Φωτ Πορεία Ε' (1969 - 70) 71.
681. **Ἀναστασιάδης Νικόλ.** Δίστιχα τῆς ἀγάπης [19]. Μαθ 'Εστ ΚΑ' (1970 - 71), ἀρ. 50, σ. 78.
682. **Μηχαηλίδης Μ.** Τέσσερα δίστιχα ἀπὸ τὸ Καϊμακλί. Λαογρ Κύπρ Α' (1971), τεῦχ. 1, σ. 6.
683. **Σταθάκης Στάθ.** Πανουρίσματα ἀπὸ τὸν Κοσμά. Χρον Κοσμά (1971) 48. 6 δίστ., 1 τετράστ., 3 «γυρίσματα».
684. **Ταουσιάνης Χρῖστ.** Δίστιχα τῆς ἀγάπης ἀπὸ τὸ Ριζοκάρπασον [30]. Λαογρ Κύπρ Α' (1971), τεῦχ. 2, σ. 85 - 86.
685. **Ὁρθοδόξου Σωτήρ.** Δίστιχα τῆς ξενητειᾶς [8]. Μαθ 'Εστ ΚΒ' (1971 - 72), ἀρ. 52, σ. 74.

γ') Ἐπωδαί. (Βλ. Μαγεία).

δ') Μῦθοι ζώων.

[Βλ. καὶ τὰ ἄρθρα ὑπ' ἀριθμ. 122. 160. 175. 184. 203]

686. **Κληρίδης Νέαρχ.** Ἱστορίες τῶν ζώων τῆς Κύπρου. Κυπρ Σπ ΛΓ' (1969) α' - ρμα'.
- Κρίσεις: Λαογρ Σπ Β' (1970) 57 - 61 ([Χρύσ. Στ. Κυπριανοῦ]).
687. **Τοουλάκου Γεωργία** Τὸ χελιδόνι, ἡ κουκουβάγια καὶ τὸ τρυγόνι. Φωτ Πορεία Δ' (1968 - 69) 79.

ε') Παραμύθια.

1. Συλλογαί.

[Βλ. καὶ τὰ ἄρθρα ὑπ' ἀριθμ. 118. 142. 144. 160. 177.
184. 190. 191. 194. 205. 227]

688. **Μηλιόπουλος Παρ.** Παραμύθι Αὐγερινοῦ, ἐπαρχίας Βοΐου. Τὰ τρία ρωτήματα. Μακεδ Ζωή, τεῦχ. 12 (1967), σ. 51. — Λαϊκὸ παραμύθι τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας. Τὸ δρεπάνι, ὁ πετεινὸς καὶ ὁ γάτος. Αὐτόθι, τεῦχ. 16, σ. 52.
689. **Κληρίδης Νέαρχ.** Δέκα κυπριακὰ παραμύθια. Κυπρ Σπ ΛΒ' (1968) 201 - 226.
690. **Megas Georgios A.** Begegnung der Völker im Märchen. Unveröffentlichte Quellen. Band 3, Griechenland - Deutschland. Zusammenstellung und Bearbeitung von ... (Hers. von der Gesellschaft zur Pflege des Märchengutes der europäischen Völker e.Y.). Münster (1968), 8ον, σελ. 255.
Ὁ τίτλος, πλὴν τῆς γερμανικῆς, εἰς γαλλικὴν καὶ ἀγγλικὴν γλῶσσαν. Μετὰ ἀπὸ εἰσαγωγὴν ἐν σελ. 5 - 9 δημοσιεύονται ἐλληνιστὶ καὶ γερμανιστὶ 30 παραμύθια.
691. **Μηλιόπουλος Π.** Εὐχαριστία στὴν Τύχη. Μακεδ Ζωή, τεῦχ. 21 (1968), σ. 54.
Παραμύθι ἐκ Ραδοχωρίου Βοΐου Κοζάνης, διεσκευασμένον λογοτεχνικῶς.
692. **Σκανδάλης Χρ.** Παραμύθια τῆς ἐπαρχίας: Ἡ κακιὰ νύφη. Κόνιτσα Ζ' (1968), ἀρ. 71, σ. 12 - 14.
693. **Καλλιγιάννη Θάλεια** Τὸ κρητικὸ παραμύθι. Ἡ Βορβώνα [1]. Κρητ Ἑστ τεῦχ. 193 - 195 (1969) 185 - 188.
694. **Καλοταρίδου Ἑλένη** Οἱ σαράντα δράκοι τζαὶ ὁ ἔξυπνος βοσκός. Μαθ Ἑστ ΙΘ' (1969) 37/333 - 38/334.
695. **Μιχαήλ Ἀνδρ.** Παραμύθι. Ἡ Τύχη. Μαθ Ἑστ ΙΘ' (1969) 24/320 - 25/321.
696. **Πετράκη - Ἐπιφανίου Στέλλα** Λαογραφικά. Παραμύθια τῆς Σμύρνης. Βιβλίον τέταρτο. Ἀθῆναι 1969, 8ον, σελ. 266.
Δημοσ. τὰ κείμενα 25 παραμυθίων. Ἐν τέλει γλωσσάριον καὶ πίναξ κατατάξεως τῶν παραμυθίων αὐτῶν ὑπὸ Γ. Ἀ. Μέγα.
697. **Πίγγουρας Χριστόδ.** Παραμύθια [2]. Μαθ Ἑστ ΙΘ' (1969) 18/314.
698. **Ριρῆ Θεοδώρα** «Οἰδίπους Τύραννος» [1]. Φωτ Πορεία Δ' (1968 - 69) 78.
699. **Συμέου Γεώργ.** Ὁ Γιαννακός. Μαθ Ἑστ ΙΘ' (1969) 15.
700. **Σωτηρόπουλος Κων.** Ἡ Δρακούννα. Μαθ Ἑστ ΙΘ' (1969) 22.

701. **Klaar Marianne** Tochter des Zitronenbaums. Märchen aus Rhodos. Aus dem Sammlung Anastassios Vrontis und der eigenen, hrs von —. (28. «Das Gesicht der Völker» hrs von Dr. Diether Roth). Kassel (1970), 8ον, σελ. 184.
Δημοσιεύονται 25 παραμύθια μετά τινων σημειώσεων ἐν σελ. 164 - 183.
702. **Κυριακίδης Θ.** Τὰ χρυσᾶ μῆλα τοῦ βασιλιᾶ. (Κυπριακὸ παραμῦθι τοῦ Παλαιοχωρίου). Λαογρ Κύπρ Α' (1971), τεῦχ. 3, σ. 127 - 133.
703. **Λαμπρινουδάκης Βασ.** Παραμῦθι τῆς Κρήνης Μ. Ἀσίας. Τὸ ποντικαλάκι. Λαογρ ΚΖ' (1971) 314 - 315.
704. **Παπαγιάννη Ἀναστασία** Τὸ ψωμὶ μὲ τὴν ρεγγούλα. Μαθ Ἑστ ΚΑ' (1970 - 71), ἀρ. 50, σ. 82.
705. **Ἰγνατίου Ἀνδρ.** Ἡ Κυραλακκοῦ. Μαθ Ἑστ ΚΒ' (1971 - 72), ἀρ. 52, σ. 80 - 82.

2. Μελέται.

[Βλ. καὶ τὸ ἄρθρον ὑπ' ἀριθμ. 696]

706. **Megas Georgios A.** Der Pflegesohn des Waldgeistes (AT 667). Eine griechische und balkanische Parallele. (Sonderdruck aus Volksüberlieferung Festschrift für Kurt Ranke zur Vollendung des 60. Lebensjahres hrs von Fritz Harkort, Karel C. Peeters und Robert Wildhaber). Göttingen 1968, 8ον, σ. 211 - 231.
707. — Folktales of Greece. Edited by —. Translated by **Helen Colclides**. Foreword by Richard M. Dorson. Chicago and London (1970), 8ον, σελ. LVII + 287.
708. **Δασκαλάκη Κατερίνα** «Κόκκινη κλωστή δεμένη...». (Πηγὴ καὶ νόημα τοῦ παραμυθιοῦ). Ἑλλ Τέχνη 5 (1971) 283 - 288.
709. **Megas Georgios A.** Das Märchen von Amor und Psyche in der griechischen Volksüberlieferung (Aarne - Thompson 425, 428 & 432). Ἀθῆναι 1971, 8ον, σελ. XVI + 207 + 7 χάρτ. (Πραγματεῖαι τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, τόμ. 30).
Κρίσις: Ν Ἑστ 90 (1971) 1177 - 1181 (Π. Φ λ ὤ ρ ο ς).
710. **Μέγας Γ. Ἀ.** Κυπριακὸ παραμῦθι. «Ὁ γιὸς τοῦ Κάτσε - καρτέρα». Λαογρ ΚΖ' (1971) 312 - 313.
711. **Μερακλῆς Μ. Γ.** Τὸ παραμῦθι ὡς ἀντικείμενο φιλολογικῆς ἐρευνας. Παρνασσὸς ΙΓ' (1971) 524 - 532.

στ') Εὐτράπελοι διηγήσεις. Ἀνέκδοτα. Περιπαίγματα.

[Βλ. καὶ τὰ ἄρθρα ὑπ' ἀριθμ. 110. 118. 121. 138.
151. 155. 190. 195. 199. 203. 209. 212]

712. **Λοῖζου Μαρία** Κυπριακοὶ μῦθοι. Φωτ Πορεία Β' (1966 - 67) 85 - 86.
1 παροιμία, 1 διήγησις.
713. **Καζαμία Ἀνδρεανή** Κυπριακοὶ μῦθοι [2]. Φωτ Πορεία Γ' (1967 - 68) 60.
714. **Γρηγοράκης Μ.** Εὐθυμες Κρητικὲς ἱστορίες καὶ ἀνέκδοτα. (Σειρὰ Β').
Χανιά 1968, 8ον, (σελ. 16). Σειρὰ Γ'. Χανιά 1969, 8ον, (σελ. 16).
715. **Ἀπαλοδήμας Ἀντών.** Πηγαδιώτικες ἱστορίες [6]. Χρον Κοσμᾶ (1971)
222 - 225.
716. **Σταθάκης Στάθ. Δ.** Ἀλησμόνητοι «τύποι» κι ἀνέκδοτα τοῦ Κοσμᾶ [12]
Χρον Κοσμᾶ (1971) 152 - 166.

ζ') Παροιμίες καὶ γνῶμαι. Παροιμιώδεις ἐκφράσεις.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

1. Συλλογαί.

ΑΘΗΝΩΝ

[Βλ. καὶ τὰ ἄρθρα ὑπ' ἀριθμ. 114. 122. 124. 128. 129. 138. 142.
144. 145. 146. 151. 152. 153. 156. 160. 162. 163. 168. 175. 184.
188. 190. 193. 194. 196. 202. 203. 205. 209. 212. 216. 228. 844]

717. **Παπαθεοδώρου Παναγιώτα** Παροιμίες [20]. Φωτ Πορεία Α' (1965 - 66)
39.
718. **Κουρουκλάρη Εἰρήνη** Παροιμίες [40]. Μαθ Ἀντίλ Ε' (1966 - 67), ἀρ.
10, σ. 36 - 37.
719. **Λοῖζου Μαρία** Παροιμίες ἀπὸ τὸ Λευκόνοικον [8]. Φωτ Πορεία Β' (1966 -
67) 86.
720. **Μηλιώτης Γεώργ.** Παροιμίες ἀπὸ τὴ Μηλιά [20]. Φωτ Πορεία Β' (1966 -
67) 86.
721. **Χατζησάββα Σωτηρία** Παροιμίες ἀπὸ τὴν Ἀκανθοῦ [18]. Φωτ Πορεία Β'
(1966 - 67) 86.
722. Γνωμικά. Σιφνιακὴ 2 (1968), τεῦχ. 13, σ. 16· τεῦχ. 16, σ. 69· τεῦχ.
22 - 23, σ. 146.
723. Κρητικὲς παροιμίες [19]. Κρητ Ἑστ τεῦχ. 184 (1968) 323· τεῦχ. 186
(1968) 423.

724. [Κυπριανοῦ Χρῦς. Σ.] 'Ανέκδοτον λαογραφικὸν ὕλικόν. Γνωμικὰ καὶ παροιμίαι [108]. Λαογρ Σπ Α' (1968) 108 - 115.
725. Παροιμίες [60]. Φωτ Πορεία Γ' (1967 - 68) 62 - 63.
726. **Τσαρνᾶς Ἰω. Δ.** 'Ο λαὸς ὡς παιδαγωγός. ('Η παιδαγωγικὴ ἀξία τῶν παροιμιῶν). 'Αθῆναι 1968, 8ον, σελ. 47.
Δημοσ. ὑπὲρ τὰς 200 παροιμίας.
727. **'Αδάμου Γιάνν. 'Αθ.** Λαϊκὲς παροιμίες τῆς ἐπαρχίας 'Ελασσόνας. 'Ελασσόνα 1969, 16ον, σελ. 23 + 2 ἄ.ἄ. + 3 εἰκ.
Συλλογὴ 444 παροιμιῶν κατατεταγμένων ἀλφαβητικῶς.
728. **Λαμπριᾶς Χρ.** Παροιμίαι [4]. Μαθ 'Εστ Κ (1969) 37.
729. Παροιμίες ἀπὸ τὸ Λευκόνοικο [70]. Φωτ Πορεία Δ' (1968 - 69) 83 - 84.
730. **Πασχάλης Γεώργ.** Παροιμίαι [4]. Μαθ 'Εστ Κ' (1969) 35.
731. **Πάτα 'Αννα** Παροιμίες [6]. Μαθ 'Αντίλ Ζ' (1968 - 69), ἀρ 13 - 14, σ. 65 - 66.
732. **Τσίλη Καλλιόπη** Παροιμίες [62]. 'Ηπειρ 'Εστ ΙΗ' (1969) 61 - 63.
733. **Τσιῶτος Ἰω.** Λαϊκαὶ παροιμίαι τῆς ἐπαρχίας μας. 'Επετ Καλαβρ Α' (1969) 154 + 157.
734. **Χάρης Χαρίλαος** Παροιμίαι [10]. Μαθ 'Εστ Κ' (1969) 37.
735. **'Αγαπίου 'Ελένη** Παροιμίες ἀπὸ τὴν Πηγὴν [54]. Φωτ Πορεία Ε' (1969 - 70) 77 - 78.
736. **Κανακάρης 'Αντών.** Λαογραφικὰ τῆς Σίφνου. Παροιμίαι - παροιμιώδεις φράσεις - γνωμικὰ [857]. 'Επετ 'Εταιρ Κυκλ Μελ Η' (1969 - 70) 106 - 150.
737. **Κυπριανοῦ Χρῦς. Στ.** Γνωμικὰ καὶ παροιμίες [60]. Κυπρ Λόγος 1 (1969) 38 - 41, 153 - 155. — Γνωμικὰ καὶ παροιμίαι [125]. [Μετὰ σημειώσεων]. Λαογρ Σπ Β' (1970) 74 - 75, 81 - 84, 87 - 88, 89 - 91, 95 - 97.
738. **Λουκᾶ Ζωούλα** Παροιμίες [8]. Μαθ 'Αντίλ Η' (1969 - 70), ἀρ. 15 - 16, σ. 73.
739. **Μαγνήτη Παναγιώτα** Παροιμίες [2]. Μαθ 'Αντίλ Η' (1969 - 70), ἀρ. 15 - 16, σ. 74.
740. **Ρήγα Κυριακὴ** Παροιμίες ἀπὸ τὸ Λευκόνοικον [6]. Φωτ Πορεία Ε' (1969 - 70) 78.
741. **Τσίλη Καλλιόπη** Παροιμίαι [246]. 'Ηπειρ 'Εστ ΙΘ' (1970) 450 - 455.
742. **Κατσίπης Φίλ.** 'Εκκλησιαστικὲς ἐκφράσεις καὶ παροιμίες. Σαντορίνη (1971), σ. 265 - 266.

743. **Κλοκάρης Ρένος** Κυπριακές παροιμίες [20]. Λαογρ Κύπρ Α' (1971), τεύχ. 1, σ. 26.
744. **Κολλυφᾶς Γεώργ.** Παροιμίες ἀπὸ τὸ "Ἐξω Μετόχι [16]. Μαθ 'Εστ ΚΑ' (1971), ἀρ. 51, σ. 238.
745. **Παπαλουκᾶς Π.** Παροιμίες ἀπὸ τὰ Λύμπια [85]. Μαθ 'Εστ ΚΑ' (1971), ἀρ. 51, σ. 237 - 238.
- 745α. Παροιμίες [10]. Μαθ 'Αντίλ Θ' (1970 - 71) 154.
746. **Πίγγουρας Χριστόδ.** Κυπριακαὶ παροιμίαι προελθοῦσαι ἐκ τῆς 'Αγίας Γραφῆς, τῆς Θείας Λειτουργίας καὶ ἄλλων ἐκκλησιαστικῶν ἀκολουθιῶν. Μαθ 'Εστ ΚΑ' (1971), ἀρ. 51, σ. 226 - 227.
747. **Ταουσιάνης Χρῖστ.** Λαογραφικὰ Ριζοκαρπάσου. Λαογρ Κύπρ Α' (1971), τεύχ. 3, σ. 134. [15 παροιμ., 15 ἀραί].
748. **Τζιακούρης Δημήτρ.** Παροιμίες ἀπὸ τὴν Τύμβου [10]. Μαθ 'Εστ ΚΑ' (1971), ἀρ. 52, σ. 238.
749. Παροιμίες [28]. 'Εστιας 12 (1971 - 72) 61.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

2. Μελέται

[Βλ. καὶ τὸ ἄρθρον ὑπ' ἀριθμ. 844]

750. **Κωστάκης Θαν. Π.** Παροιμίες καὶ παροιμιακὲς φράσεις στὸν 'Αριστοφάνη (κατὰ τοὺς Σχολιαστὲς καὶ τοὺς Παροιμιογράφους). [Βλ. 'Επ ΚΛ Κ'-ΚΑ' (1967 - 68), σ. 282, ἀρ. 407].
Κρίσις: Proverbium 10 (1968) 252 - 253 (D. S. Loukatos).
751. **Φραγκινέας Ν.** "Ἐγινε τοῦ Κουτρούλη ὁ γάμος. Λακωνικὰ Ε' (1968), τεύχ. 30, σ. 182 - 183.
752. **Κύρρης Κώστ. Π.** 'Ο Uluç Ali καὶ ὁ Sebastian Veniero εἰς δύο κυπριακὰς παροιμιακὰς φράσεις. Κυπρ Λόγος 1 (1969), ἀρ. 1, σ. 30 - 37.
753. **Παπαζήσης Δημ.** Παρθένιος Γκατζιούλης, ὁ παροιμιογράφος. 'Ηπειρ 'Εστ ΙΗ' (1969) 417 - 419.
754. **Kakridis Phanis J.** Neun Öffnungen. Proverbium 17 (1971) 642.
755. **Λουκᾶτος Δημ. Σ.** 'Ελληνικοὶ θεοφυλαγμοί. 'Ελληνικὰ 24 (1971) 94 - 106.

η') Παραδόσεις.

1. Συλλογαί.

[Βλ. καὶ τὰ ἄρθρα ὑπ' ἀριθμ. 112. 114. 121. 125. 131. 143. 144.
145. 146. 147. 151. 153. 157. 159. 160. 161. 163. 168. 173. 176.
180. 184. 187. 190. 191. 192. 194. 199. 200. 202. 207. 208. 209.
219. 220. 228. 274. 582. 869]

756. **Γιακουμέττη Σωτηρία** Πῶς πῆρε τὸ ὄνομα ἡ Περιστερωνοπηγή. Φωτ Πορεία Α' (1965 - 66) 37.
757. **Παπαπέτρου Μαρία** Πῶς πῆρε τ' ὄνομά του τὸ Λευκόνοικο. Φωτ Πορεία Α' (1965 - 66) 37.
758. **Χατζησάββα Ἀγγελικὴ** Θρύλοι τῆς Ἀκανθοῦς. Φωτ Πορεία Α' (1965 - 66) 38.
759. **Ζιώτας Π.** Ὁ βράχος τῆς Μαργαρίτας. Μακεδ Ζωή, τεῦχ. 11 (1967), σ. 51.
760. **Κωνσταντινίδης Νικ.** Καλικάντζαροι. Μακεδ Ζωή, τεῦχ. 8 (1967), σ. 31 - 33.
761. **Δρανδάκης Ἰ.** Ὁ θρύλος τοῦ Πρασοχάρακα. Κρητ Ἑστ τεῦχ. 179 (1968) 81 - 82.
762. **Ζαμπακκίδης Παντ.** Πῶς ἐπῆρε τὸ ὄνομά του ὁ Πενταδάκτυλος. Μαθ Ἑστ ΙΗ' (1968) 185.
763. **Ἰωάννου Δέσποινα** Θαῦμα τοῦ ἁγίου Γεωργίου. Μαθ Ἑστ ΙΗ' (1968) 185.
764. **Καραγιαννάκος Ἀπ.** Τοῦ Ἑλληνα τ' ἀχνάρι. Λακωνικά Ε' (1968), τεῦχ. 29, σ. 143.
765. **Κεφαλληνιάδης Ν.** Τὸ μοναστήρι τοῦ Φωτοδότη στὸ Δανακὸ - Νάξου. Ἀθήνα 1968, 8ον, σελ. 62 + 4 εἰκ.
Δημοσιεύονται 10 λαϊκαὶ παραδόσεις σχετικαὶ μὲ τὸ μοναστήριον.
Κρίσεις: Ἐπ Ἑταιρ Κυκλ Μελ Ζ' (1968) 777 - 778 (Δ. Β. Οἰκονομίδης).
766. **Κουμπαρίδου Ἀναστ.** Παραδόσεις περὶ διασώσεως φορητῶν εἰκόνων [7]. Κυπρ Σπ ΛΒ' (1968) 87 - 97.
767. **Παπαϊωάννου Δημήτρ.** Τὸ βουνὸν τῆς ἁγίας Μαύρας. Ἡ ἐκκλησία τῆς Παναγίας τοῦ χωριοῦ μου (1826). Γιατί τὰ δόντια τοὺς Ἀθηναῖτες εἶναι κίτρινα. Μαθ Ἑστ ΙΗ' (1968) 184 - 185.

768. **Πούρος Θεόδ.** Πῶς ιδρύθηκεν ἡ ἐκκλησία τοῦ χωριοῦ «Λατσιά». Μαθ 'Εστ ΙΗ' (1968) 184.
769. **Φραγκεδάκης Έμμ.** 'Ο Διάβολος δημιουργὸς [1]. Κρητ 'Εστ τεῦχ. 185 (1968) 376.
770. **Χατζηγάκης 'Αλέξ. Κ.** Τὸ γεφύρι τῆς Γριᾶς. Φιλ Πρωτοchr 25 (1968) 190.
771. **'Αποστολάκης Σταμ.** "Άγιος 'Ονούφριος Καμπανοῦ [1]. Κρητ 'Εστ τεῦχ. 193 - 195 (1969) 138 - 141.
772. **'Αρκουδάρη - Τσουρδοῦ Κλοτίλδη** 'Ο Δροσουλίτης. Κρητ 'Εστ τεῦχ. 193 - 195 (1969) 189 - 191.
Παραδόσεις εἰς κρητικὸν ἰδίωμα.
773. **'Αχλῆς Νικόλ.** Πῶς βρέθηκε ἡ εἰκόνα τῆς Παναγίας τῆς 'Αθηαίνου. Μαθ 'Εστ ΙΘ' (1969) 15.
774. **Βιολάρης Γλαῦκος** Δυὸ κυπριακοὶ μῦθοι γιὰ τὸ πεπρωμένον. Κυπρ Λόγος 1 (1969) 53 - 54.
775. **Γιακουμέττη Αἰκατερίνη** 'Ιστορία γιὰ τοὺς καλλικαντζάρους. Φωτ Πορεία Δ' (1968 - 69) 74.
776. **Κώνστας Κ. Σ.** Λαογραφικὰ στὸν ἅγιο Κοσμᾶ Αἰτωλό. Μιὰ σειρὰ ἀπὸ τοπωνυμίες καὶ παραδόσεις. Ν 'Εστ 86 (1969) 1228 - 31.
777. **Νικολάου Παναγιώτα** Γιατί λαλοῦσι τ' ἄι Γιωρκοῦ τοῦ Σπόρου. Φωτ Πορεία Δ' (1968 - 69) 74.
778. **Οἰκονόμου 'Αντ.** Τὸ γραφικὸ Λενίδι τῆς Τσακωνιάς. 'Ολίγη ἱστορία του καὶ ὀλίγα γιὰ τὰ φανταστικὰ στοιχεῖά του, τὰ ἄερικά του καὶ τὰ φαντάσματά του. Χρον Τσακ Γ' (1969) 48 - 50.
779. **Παπαϊακώβου Σταῦρ.** Τὸ μοναστήρι τοῦ χωριοῦ μου καὶ ὁ «Κρεμμὸς τοῦ 'Εμίρη». Μαθ 'Εστ ΙΘ' (1969) 21 - 22.
780. **Πεταλιανὸς Γ.** Τὸ σφουγγάτο τοῦ 'Αγίου [Γεωργίου]. Σιφνιακὴ 3 (1969), τεῦχ. 25, σ. 22 - 23.
781. **Πίγγουρας Χριστόδ.** Παραδόσεις [4]. Μαθ 'Εστ ΙΘ' (1969) 14/310 - 15/311.
782. **Συμεωνίδης Σῖμ.** 'Η Κυρία Βρυσιανή. Σιφνιακὴ 3 (1969), τεῦχ. 27 - 28, σ. 11 - 14.
'Εν σελ. 11 - 12 παράδοσις περὶ τῆς ιδρύσεως τῆς μονῆς.
783. Τὰ θαύματα τῆς Χρυσοπηγῆς [2]. Σιφνιακὴ 3 (1969), τεῦχ. 29 - 30, σ. 9.
784. **Ταπεινοῦ Μερόπη** 'Ο 'Ατσουπᾶς. Φωτ Πορεία Δ' (1968 - 69) 74.

785. **Φλαμουδιώτου Εὐαγγελία** Ἡ τοποθεσία «Μελίσσα». Φωτ Πορεία Δ' (1968 - 69) 73 - 74.
786. **Ἀθανασόπουλος Ἰ.** Παραδόσεις τῆς Λαπήθου [2]. Χρον Λαπήθου Α' (1970) 100.
787. **Καραγιαννάκος Ἀπόστ.** Τὸ ξύλο μὲ τὸ Σταυρὸ στὴν Τρύπη. Λακωνικά Ζ' (1970), τευχ. 37, σ. 6 - 8.
788. **Κολλυφᾶς Γεώργ.** Πῶς ἐπῆρε τὸ χωριό μου τὸ ὄνομα ῥῆξω Μετόχι [2]. Μαθ Ἔστ Κ' (1969 - 70) 168.
789. **Μαστοράκης Ἰω.** Παναγία ἡ Παπλινιώτισσα. (Ἱστορία - θρύλοι - παραδόσεις) [1]. Ἀμάλθεια Α' (1970), τευχ. 1, σ. 11 - 12.
790. **Μαυρῆς Δημ.** Ἡ λαϊκὴ παράδοσις περὶ τῆς ἁγίας Παρασκευῆς «ἀπὸ τὸ Ντομαβίστι» [2]. Μακεδ Ζωή, τευχ. 46 (1970), σ. 36 - 37.
791. **Μπουροζίκας Γ.** Ἡ Χολέρα καὶ ὁ χαλασμός τῆς Λόκοβης [1]. Μακεδ Ζωή, τευχ. 55 (1970), σ. 42 - 43.
792. **Πεδιαδίτης Μιχ.** Λαογραφικὸ τῶν Αἰθινῶν Σητείας [1]. Ἀμάλθεια Α' (1970), τευχ. 3, σ. 140.
793. **Περάκης Γεώργ.** Νεράιδες (Νεραλίδες) [3]. Ἀμάλθεια Α' (1970), τευχ. 1, σ. 38 - 39.
794. **Πορτούλας Παν.** Τ' ἀντρειωμένα δέντρα τοῦ Κουτσουροῦ. Ρουμελ Ἡμερολ 14 (1968 - 70) 47 - 48.
- Μία παράδοσις διεσκευασμένη λογοτεχνικῶς.
795. **Φραγκινέας Νικόλ.** Παραδόσεις τῶν Βρεσθενῶν Λακεδαίμονος [2]. Λακωνικά Ζ' (1970), τευχ. 38, σ. 48 - 49.
796. **Ἀντωνιάδης Ἀνδρ.** Παναγία τοῦ ῥῆρα. Μαθ Ἔστ ΚΑ' (1970 - 71), ἀρ. 50, σ. 80.
797. **Βλάχος Νικόλ.** Περὶ τῶν καλλικαντζάρων ἐν Θήρᾳ. Σαντορίνη (1971), σ. 227 - 229.
798. **Γιαγκουλλῆς Κων.** Ὁ ποιητάρης Ἀναστάσης Γρίβας. Μιὰ παράδοση γιὰ τὴν ἔδρυση τῆς Μονῆς Κύκκου. Λαογρ Κύπρ Α' (1971), τευχ. 2, σ. 89 - 93.
799. **Γκλέκας Γ. Δ.** Οἱ Νεράιδες. Λακωνικά Η' (1971), τευχ. 48, σ. 171-172.
800. **Ζαφείρογλου Πλάτ.** Ἡ Παναγία τῆς Πέτρας [Λέσβου] [3]. Πέτρα 1971, 16ον, σελ. 24.
801. **Θεοφάνους Σωτήρ.** Ἡ ἱστορία τοῦ γέρου ποὺ τὴν ῥῆτα τῆς Τουρτζιᾶς. Μαθ Ἔστ ΚΑ' (1971), ἀρ. 51, σ. 235.
802. **Καδιανάκης Ἐμμ.** Ἀπὸ τοὺς θρύλους τῆς Βιάννου [2]. Ἀμάλθεια Β' (1971), τευχ. 9, σ. 255 - 256.

803. **Κατσίπης Φίλ.** Νῆσοι τῆς Κολάσεως. (Μιὰ Χιώτικη παράδοσι γιὰ τὶς Καμένες τῆς Σαντορίνης). Σαντορίνη (1971), σ. 47 - 48. — Ἡ Σαντορινιὰ σκλάβαι καὶ ὁ ἄϊ Νικήτας. Αὐτόθι, σ. 266.
804. **Κυριακίδης Ἰω.** Ἱστορία γιὰ τὴν Ἀγία Σοφία. Μαθ' Ἐστ ΚΑ' (1970 - 71), ἀρ. 50, σ. 81.
805. **Κύρρης Κώστ. Π.** [2] Παραδόσεις. Βιαιότητες ἐπὶ τουρκοκρατίας. Λαογρ Κύπρ Α' (1971), τευχ. 1, σ. 37 - 38.
806. **Παπαδημητρακόπουλος Π.** Παραδόσεις περὶ τῆς δηώσεως τῆς Πελοποννήσου ὑπὸ τοῦ Ἰμπραήμ [2]. Ἐπετ Καλαβρ Γ' (1971) 198 - 200.
807. **Παπαντωνίου Σάββας** Γιὰ νὰ γνωρίσουμε τὸν τόπο μας. Ὁ ἅγιος Μάμας. Μόρφωσις, ἔτ. ΚΖ' (1971), τευχ. 313 - 314, σ. 22 - 23.
808. **Περάκης Γεώργ.** Στοιχεῖα [7]. Ἀμάλθεια Β' (1971), τευχ. 4, σ. 38 - 41.
809. **Ρουσούνιδης Ἀ. Χ.** Λαϊκὴ παράδοσις περὶ τῆς ἁγίας Φωτεινῆς. Μόρφωσις, ἔτ. ΚΖ' (1971), τευχ. 318 - 319, σ. 25.
810. **Σέπος Λοῖζος** Ὁ Δρακοντόσπηλιος. Μαθ' Ἐστ ΚΑ' (1970 - 71), ἀρ. 50, σ. 80 - 81.
811. **Σιμιτζῆς Χρήστ.** Ὁ ἱερὸς ἐνοριακὸς ναὸς αὐτοῦ τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου [2]. Χρον Κοσμᾶ (1971) 199 - 204.
812. **Σταθάκης Στάθ. Δ.** Λαϊκὲς Κοσμίτικες παραδόσεις [3]. Χρον Κοσμᾶ (1971) 198.
813. **Στυλιανοῦ Π.** Γραπτὰ καὶ προφορικὰ τινες πηγὰι περὶ τοῦ ἁγίου Δημητρίου [2]. Λαογρ Κύπρ Α' (1971), τευχ. 3, σ. 124 - 126.
814. **Ταρσούλη Ἀθηνᾶ** Ἐνας ἄγνωστος λαϊκὸς θρύλος γιὰ τὴν Κόρινθο. Πνευμ' Ἐπ Α' (1971) 67 - 68.
815. **Φλόγα Χρυσάνθη** Ἁγιος Γεώργιος ὁ Σπηλιώτης. Μαθ' Ἐστ ΚΑ' (1970 - 71), ἀρ. 50, σ. 80.
816. **Δημητρίου Γεώργ.** Ἁγιος Ἀρτέμιος Ἀφάνειας. Μαθ' Ἐστ ΚΒ' (1971 - 72), ἀρ. 52, σ. 76.
817. **Εὐτυχίου Εὐτ.** Ὁ Δρακοντόσπηλιος. Μαθ' Ἐστ ΚΒ' (1971 - 72), ἀρ. 52, σ. 77.
818. **Κανικλῆς Σωτήρ.** Ἡ παράδοσις τῆς Παναγίας τῆς Ἀρμένικης. Μαθ' Ἐστ ΚΒ' (1971 - 72), ἀρ. 52, σ. 77.
819. **Κογκόλης Γεώργ.** Τὸ χωριὸ Ἀγία Νάπα [1]. Ἐστιὰς 12 (1971 - 72) 59.
820. **Σταύρου Σταῦρ.** Ἐνα θαῦμα τῆς εἰκόνας τῆς Παναγίας τῆς Χρυσελεύουσας. Μαθ' Ἐστ ΚΒ' (1971 - 72), ἀρ. 52, σ. 77 - 78.

- 820α. **Χατζηκωστής Γεώργ.** Παμπούλιν τῆς ἐκκλησιᾶς. Μαθ 'Εστ KB' (1971 - 72), ἀρ. 52, σ. 77.

2. Μελέται.

821. **Faure Paul** Le mythe des Cyclopes dans la Grèce contemporaine. Bulletin de l' Association Guillaume Budé. Supplément Lettres d' humanité. Tome XXVI (1967), Série 4ème, σ. 384 - 407.
822. **Vayakakos Dikaïos V.** Les forteresses et les tours le plus considérables de Laconie de l'époque de la domination franque jusqu' à nos jours. Πεπραγμ ΔΙΦρ (1968) 107 - 126.
823. **Ἡμελλος Στέφ. Δ.** 'Η περὶ πειρατῶν λαϊκὴ παράδοσις. Διατριβὴ ἐπὶ διδακτορίᾳ ὑποβληθεῖσα εἰς τὴν Φιλοσοφικὴν Σχολὴν τοῦ Πανεπιστημίου 'Αθηνῶν. (Βιβλιοθήκη τῆς ἐν Ἀθήναις Φιλεκπαιδευτικῆς 'Εταιρείας, ἀρ. 52). 'Εν 'Αθήναις 1968, 8ον, σελ. 166.
Κρίσεις: 'Επετ 'Εταιρ Κυκλ Μελ II' (1969 - 70) 667 - 668 ('Ι[ωάνν.] Κ. Π[ρομ-πονᾶς]). 'Ελληνικά 24 (1971) 463 - 464 ('Αλ. Πολίτης).
824. **Ἡ δαιμονοποίησις τῶν Σαρακηνῶν ἐν Κρήτῃ.** 'Επ ΚΛ Κ' - ΚΑ' (1967 - 68) 113 - 125.
825. **Kretzenbacher Leopold** Kynokephale Dämonen Südosteuropäischen Volksdichtung. Vergleichende Studien zu Mythen, Sagen, Maskenbräuchen um Kynokephaloi. Werwölfe und südslawische Pesoglavci von —. Mit 10 Abbild. im Text und 7 Kunstdrucktafeln. Dr. Rudolf Trofenik. München 1968, 8ον, σελ. 147. (Φωτομηχ. ἀναντύπ. τῆς ἐκδόσ. Ferdinand Oechelhäuser, Kempten Allgäu).
826. [**Κυπριανοῦ Χρύσ. Σ.**] Αἱ νεοελληνικαὶ παραδόσεις. Λαογρ Σπ Α' (1968) 11 - 16.
827. **Λουκάτος Δημ. Σ.** 'Αργίαι καὶ "Αγιοι τιμωροί. 'Επ ΚΛ Κ' - ΚΑ' (1967 - 68) 55 - 105.
828. **Œconomides D. B.** Legendes populaires neo - helleniques sur les chateaux en ruines. Πεπραγμ ΔΙΦρ (1968) 51 - 54.
829. **Romeos Const.** Folklore of the Greek castles. Πεπραγμ ΔΙΦρ (1968) 157 - 160.
830. **Spyridakis G.** Volkserzählungen über Festungen und Burgen im Griechischen Inselraum. Λαϊκαὶ διηγήσεις περὶ φρουρίων καὶ πύργων εἰς τὸν ἑλληνικὸν νησιωτικὸν χώρον. Πεπραγμ ΔΙΦρ (1968) 191 - 198.

831. **Ἡμελλος Στέφ. Δ.** Παρατηρήσεις εἰς δημώδη παράδοσιν ἐκ Κρήτης. Πεπραγμ Β' Κρητολ Συνεδρ Δ' (1969) 192 - 197.
832. **Κληρίδης Νέαρχ.** 25 μοναστήρια στὴν Κύπρο. Λευκωσία 1969, 8ον, σελ. 32.
Ἐνδιαφέρον καὶ λαογραφικῶς διὰ παρεμβαλλομένας λαϊκὰς παραδόσεις.
Κρίσις: Λαογρ Σπ Β' (1970) 55 - 59 ([Χρύσανθ. Στ. Κυπριανοῦ]).
833. **Λουκάτος Δημ. Σ.** Θαλασσινὲς παραδόσεις στὴν Ἑπτάνησο. (Ἀνάτυπον ἐκ τῶν Πρακτικῶν τοῦ Τρίτου Πανιονίου Συνεδρίου). Ἀθῆναι 1969, 8ον, σ. 58 - 68.
834. **Παπαχαλαμάμπους Γεώργ.** Ἡ κόκκινη μηλιά. Ἐπ Κύπρ II (1968 - 69) 9 - 14.
835. ——— Κυπριακαὶ παραδόσεις διὰ τὴν τιμωρίαν ἱεροσύλων. Κυπρ Σπ ΛΓ' (1969) 181 - 187.
836. **Σπυριδάκης Γεώργ. Κ.** Θεότητες τῆς λαϊκῆς θρησκείας τῶν ὁμηρικῶν χρόνων εἰς τὴν παράδοσιν τῶν Νεωτέρων Ἑλλήνων. Χιακὴ Ἐπιθεώρ 7 (1969), τεῦχ. 19, σ. 15 - 18.
837. **Γκλέκας Γεώργ.** Οἱ σκυλοκέφαλοι [1]. Λακωνικά Ζ' (1970), τεῦχ. 39, σ. 88 - 89.
838. **Κυριακίδης Στίλπ. Π.** Ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς καὶ τὰ λουλούδια. Ἑλλ Τέχνη 1 (1970) 36 - 41. [Ἀναδημοσίευσις].
839. **Λυπουρλῆς Δ.** Ὁ Ἱπποκράτης σὲ μιὰ παράδοση τῆς Κῶ. Ἑλληνικά 23 (1970) 108 - 114.
840. **Κεφαλληνιάδης Νικ. Ἄνδρ.** Οἱ ἐκκλησίαι τῆς Νάξου καὶ οἱ θρῦλοι των. Τόμ. Α'. Ἀνάτυπον ἐκ τῆς ἐφημ. «Κυκλαδικὸν Φῶς». Ἀθῆναι 1971, 8ον, σελ. 207.
Ἐξετάζονται κυρίως δημῶδεις παραδόσεις ἀναφερόμεναι εἰς 118 ναοὺς τῆς Νάξου.
Κρίσις: Ἑλλ Τέχνη 6 (1972) 62 (Κλ. Μαρμαρινός).
841. **Οἰκονομίδης Δημ. Β.** Ἡ λίμνη τοῦ Καϊάφα. Λαογρ ΚΖ' (1971) 279 - 282.

θ') Αἰνίγματα - Λογοπαίγνια.

[Βλ. καὶ τὰ ἄρθρα ὑπ' ἀριθμ. 109. 121. 129. 131. 144.
153. 160. 163. 168. 177. 184. 194. 205. 212]

842. **Χατζησάββα Σωτηρία** Αἰνίγματα [4]. Φωτ Πορεία Β' (1966 - 67) 97.
843. **Κατσούρης Ἐμμ.** «Παραλογές» ἀπὸ τὸν Κυνίδαρον τῆς Νάξου. Ἐπ Ἐταιρ Κυκλ Μελ Ζ' (1968) 752 - 768. [168 αἰνίγματα].

844. **Παπαχαραλάμπους Γεώργ.** Παρατηρήσεις ἐπὶ ὑποτιθεμένου σατιρικοῦ ἔσματος. Ἐπ Κύπρ I (1967 - 68) 53 - 58.
Μελετῶνται κυπριακὰ αἰνίγματα ὡς καὶ τινες κυπριακαὶ παροιμίαι.
845. **Σιούφτα Δέσπω** Καθαρογλωσσιές [2]. Φωτ Πορεία Γ' (1967 - 68) 60.
846. **Γεωργίου Χρυστάλλα** Αἰνίγματα [13]. Μαθ Ἀντίλ Ζ' (1968 - 69), ἀρ. 13 - 14, σ. 69 - 70.
847. Καθαρογλωσσιές [13]. Φωτ Πορεία Δ' (1968 - 69) 72.
848. **Ριρῆ Θεοδώρα** Αἰνίγματα [7]. Φωτ Πορεία Δ' (1968 - 69) 82 - 83.
849. **Ἀνδρέου Κωνσταντῖνα** Αἰνίγματα [5]. Μαθ Ἀντίλ Η' (1969 - 70), ἀρ. 15 - 16, σ. 75.
850. **Κυριακίδης Θ.** Αἰνίγματα ἀπὸ τὸ Παλαιοχώρι [3]. Λαογρ Κύπρ Α' (1971), τεῦχ. 1, σ. 12.
851. **Ἀντωνίου Ἀντ.** Αἰνίγματα [14]. Μαθ Ἐστ ΚΒ' (1971 - 72), ἀρ. 52, σ. 84.

ι') Εὐχαί. Χαιρετισμοί. Κατάραι. Ὀρκοί. Βλασφημίας.

[Βλ. καὶ τὰ ἄρθρα ὑπ' ἀριθμ. 124. 131. 146.

160. 162. 170. 184. 216. 217. 247. 905]

852. **Παπαπέτρου Μαρία** Κατάραι [12]. Φωτ Πορεία Γ' (1967 - 68) 60.
853. **Λαμπριᾶς Χρῖστ.** Κατάραι [4]. Μαθ Ἐστ Κ' (1969) 37.
854. **Ρήγα Κυριακῇ** Κατάραι [8]. Φωτ Πορεία Δ' (1968 - 69) 77.
855. **Τσιακκίλου Εὐφροσύνη** Εὐχές [6]. Φωτ Πορεία Δ' (1968 - 69) 77. — Κατάραι [15]. Αὐτόθι, σ. 78.
856. **Καδῇ Ἀνδρεανῇ** Κατάραι [10]. Φωτ Πορεία Ε' (1969 - 70) 73.
857. **Μυλωνᾶ Ἑλένη** Κατάραι [32]. Μαθ Ἀντίλ Η' (1969-70), ἀρ. 15-16, σ. 72.
858. **Φωτιάδης Ἀδωνις** Κατάραι [8]. Μαθ Ἐστ ΚΑ' (1971), ἀρ. 51, σ. 235. — Κατάραι ἀπὸ τὸ Διόριος [14]. Αὐτόθι ΚΒ' (1971-72), ἀρ. 52, σ. 80.

ια') Γλῶσσα.

1. Συνθηματικαὶ γλῶσσαι. Ὄνόματα: κύρια, ἐπώνυμα, παρωνύμια κλπ.

[Βλ. καὶ τὰ ἄρθρα ὑπ' ἀριθμ. 110. 114. 121. 151. 152. 155. 162. 164. 166. 169. 174. 179. 182. 195. 196. 197. 199. 203. 207. 208. 216. 219. 227. 228. 429. 868. 931. 961. 963. 989. 1177. 1179. 1211]

859. **Τόλλος Δημ.** Τὰ παραγκώμια τῶν κατοίκων τῆς περιοχῆς Λευκονοίκου. Φωτ Πορεία Β' (1966 - 67) 82.

860. **Τριανταφύλλου Κ.** Πατρινοὶ πρόσφυγες εἰς Ἑπτάνησον τῷ 1821. Κερκυρ Χρον XIII (1967) 225 - 228. [Ὀνόματα].
861. **Βαγιακάκος Δικ. Β.** Νεοελληνικῶν τινων ἐπωνύμων ἐτυμολογία. Ἀθηνᾶ 70 (1968) 146 - 178.
862. ——— Τὰ νεοελληνικὰ ἐπώνυμα. Ν Ἑστ 84 (1968) 1097 - 1106.
Παρατηρήσεις ἐπὶ τῆς ἐργασίας τοῦ Ἰ. Θωμοπούλου (βλ. ἄρθρ. ὑπ' ἀριθμ. 866).
863. **Βλάχος Γ.** Τὰ ἐπώνυμα οἰκογενειῶν τῆς Βούρμπιανης. Κόνιτσα Ζ' (1968), ἄρ. 73, σ. 11 - 12· ἄρ. 74, σ. 10.
864. **Δεπάστας Ἰω.** Οἱ ἐφημέριοι Σίφνου μιᾶς ἐκατονταετίας (1857 - 1967). Σιφνιακὴ 2 (1968), τεῦχ. 19, σ. 108 - 109· τεῦχ. 20 - 21, σ. 123 - 124.
865. **Δρανδάκης Ἰω.** Τὰ παρατσούκλια. Κρητ Ἑστ τεῦχ 184 (1968) 311 - 315.
866. **Θωμόπουλος Ἰ. Α.** Τὰ νεοελληνικὰ ἐπώνυμα. Ν Ἑστ 83 (1968) 611 - 614, 737 - 744. 84 (1968) 1025 - 1026, 1087 - 1089, 1166 - 1169, 1572 - 1573.
867. [**Κυπριανοῦ Χρῦς. Σ.**] Παρωνύμια [33]. Λαογρ Σπ Α' (1968) 118 - 119.
868. **Κώνστας Κ. Σ.** Ἱστορικὰ ἔγγραφα Μεσολογγιτῶν τῆς «Ἐξόδου» 1826 - 1833. Ἐπ Στερ Μελ Α' (1968) 101 - 208.
Ἐν σελ. 203 κέξ. πίναξ κυρίων ὀνομάτων.
869. **Κωστάκης Θαν. Π.** Οἱ γιωργατζάδες τοῦ Κοσμᾶ καὶ ἡ γλῶσσα τους. Πελοποννησιακὰ ΣΤ' (1963 - 68) 43 - 91.
Πλὴν τῆς συνθηματικῆς γλώσσης τῶν «γιωργατζάδων», ἥτοι τῶν κατασκευαστῶν «χτενιῶν» διὰ τοὺς ἀργαλειούς, ἐξετάζονται τὰ σύνεργα καὶ ἡ τεχνικὴ τῆς κατασκευῆς τῶν χτενιῶν, δημοσ. δὲ καὶ τρεῖς παραδόσεις σχετικαὶ μὲ τὴν εἰσαγωγὴν τῆς τέχνης αὐτῆς εἰς τὸν Κοσμᾶν Κυνουρίας.
870. : **Ὁ Ἱστορικὸς Αἰ** κρητικαὶ οἰκογένειαι τῶν Χανίων τὸ ἔτος 1644. (Ἀπὸ τὸ «Χρονικὸν» τοῦ Ἑνετοῦ Δουκικοῦ Νοταρίου Ἀντωνίου Τριβάν). Κρητ Ἑστ τεῦχ. 178 (1968) 578 - 581.
871. **Παπατρέχας Γερ. Ἡλ.** Ἐθνικὰ καὶ ἀνθρωπωνυμικὰ Ξηρομέρου. Ἐπ Στερ Μελ Α' (1968) 245 - 255.
872. **Παπαχαρίσης Ἀθαν.** Σύμμεικτα. Πλάτων Κ' (1968) 256 - 262.
Ἐν σελ. 258 κέξ : Βαπτιστικὰ ἐν Ζαγορίῳ ὀνόματα.
873. **Προμπονᾶς Ἰω. Κ.** Μικρασιᾶται εἰς Νάξον. Παρνασσὸς Ι' (1968) 246 - 253.
874. **Σιδέρης Ἀριστείδ.** Ἀνθρωπωνύμια. Τὰ ὀνόματα (ἐπώνυμα) τῶν Ἑλλήνων. Κερκυρ Χρον XIV (1968) 84 - 94.

875. **Τωμαδάκης Νικ. Β.** Ἀποθησαυρίσματα. 10. Τὸ ξύλον. Ἀθηνᾶ 70 (1968) 3 - 36.

Αἱ σημασίαι τῆς λ. ἐν τῇ Γραφῇ, τῇ Ὑμνογραφίᾳ, ἐπὶ ἱερῶν προσώπων κλπ. χρήσεις τῆς λέξεως, δημοσιεύεται δὲ καὶ πίναξ ἐπωνύμων καὶ τοπωνυμίων με α' ἢ β' συνθετικὸν τὴν λ. ξύλο ἢ παράγωγα τῆς λ.

876. **Ἀνδριώτης Ν. Π.** Ὁ σχηματισμὸς τῶν ὑποκοριστικῶν ἐπωνύμων σὲ -δάκης. Πεπραγμ Β' Κρητολ Συνεδρ Δ' (1969) 94 - 98.

- 876α. Ἐπώνυμα [παρωνύμια] μαθητῶν τοῦ Παγκυπρίου Γυμνασίου. Μαθ Ἑστ ΙΘ' (1969) 40/336 - 46/342.

877. **Θωμόπουλος Ἰ. Α.** Τὰ νεοελληνικὰ ἐπώνυμα. Ν Ἑστ 86 (1969) 952-953, 1492 - 1494.

878. **Κυπριανοῦ Χρύσαθ. Σ.** Λαογραφικὴ ἔρευνα. Παρατσούκλια [40]. (Ἀπὸ τὰ χωριά Κάμπος, Τσακίστρα, Μηλικούρι). Κυπρ Λόγος 1 (1969) 85 - 86. — Ἐπώνυμα ἐκ φυτῶν. Αὐτόθι, σ. 231 - 232.

879. **Μερικάκης Στυλ.** Τσακωνικὰ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα. Χρον Τσακ Γ' (1969) 7 - 12.

Ἐν σελ. 10 κ.ά. κατάλογος τσακωνικῶν ἐπωνύμων.

880. **Ντελόπουλος Κυρ.** Νεοελληνικὰ φιλολογικὰ ψευδώνυμα. Πρώτη ἔκδοσις. Ἀθῆναι 1969, 8ον, σελ. 144. (Βιβλιοθήκη Κολλεγίου Ἀθηνῶν, Ἑγχειρίδια Βιβλιοθηκονομίας, 3).

Κρίσις: Ἑλληνικά 23 (1970) 155 - 168 (Ξ. Α. Κοκόλης). Αὐτόθι, σ. 158 κέξ., συμπληρωματικὸς πίναξ ψευδωνύμων (221 ψευδών., ἀνήκοντα εἰς 136 ὀνόματα).

881. **Παπαδόπουλος Θωμᾶς** Ἑπτανήσιοι μαθηταὶ τοῦ ἐν Ρώμῃ Ἑλληνικοῦ Κολλεγίου τοῦ Ἀγίου Ἀθανασίου. Παρνασσὸς 11 (1969) 621 - 629.

882. **Σαδικάκης Θεόδ. Χ.** Ἡ χορήγησις ρωμαϊκῆς πολιτείας εἰς τοὺς Χίους. Ἐπ Ἐπ Φιλ Σχ Θεσ/κης 11 (1969) 169 - 208.

Συγκέντρωσις ρωμαϊκῶν ὀνομάτων ἀπαντώντων ἐν Χίῳ.

883. **Συμεωνίδης Σῆμ.** Περὶ τῶν δύο, ἐν Σίφνῳ, σχολείων: «κοινοῦ» καὶ «ἀλληλοδιδασκτικοῦ». Σιφνιακὴ 3 (1969), τεῦχ. 35 - 36, σ. 4 - 8.

Ἐν σελ. 7 - 8: Κατάλογος μαθητῶν τῶν σχολείων.

884. **Σφυρόερας Βασ. Βλ.** Κρητικὰ ἐπώνυμα εἰς τὰς Κυκλάδας. Πεπραγμ Β' Κρητολ Συνεδρ Δ' (1969) 457 - 466.

885. † **Ἀτέσης Βασίλ. Γ.**, Μητροπολίτης πρ. Λήμνου, Σύμμικτα Εὐβοϊκά. Ἐκκλησιαστικὰ ἱστορικὰ σημειώματα τῆς Κύμης. Ἀρχ Εὐβ Μελ 16 (1970) 418 - 421.

Εἰς τὰς σελ. 419 - 421 πλεῖστα ὀνοματεπώνυμα κατοίκων τῆς Κύμης.

886. **Βαγιακάκος Δικ.** Οί Μανιάται τῆς Κορσικῆς. Πελοποννησιακὰ Ζ' (1969 - 70) 271 - 388. [Ὀνόματα].
887. **Βλάχος Θεόδ. Ν.** Κατάλογος οἰκογενειῶν τῆς πόλεως Μελενίκου, αἱ ὁποῖαι ἐγκατέλειψαν τὴν πόλιν των τὸν Αὐγούστον τοῦ 1913 κατόπιν τῆς συνθήκης τοῦ Βουκουρεστίου καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς διαφόρους πόλεις τῆς Ἑλλάδος καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς τὸ Σιδηρόκαστρον τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας. Σερρ Χρον Ε' (1969 - 70) 123 - 128.
888. **Δημητροκάλλης Γεώργ.** Τὰ περὶ ἐγκαταστάσεως Μικρασιατῶν εἰς Νάξον. Παρνασσὸς 12 (1970) 416 - 19. [Ἐπώνυμα].
889. **Θωμόπουλος Ἰ. Α.** Τὰ νεοελληνικὰ ἐπώνυμα. Ἐπώνυμα πατριδωνυμικὰ ξένα. Ν Ἑστ 88 (1970) 886 - 888.
890. **Κακουλίδη Ἑλένη Δ.** Ὁ Ἰωάννης Μορεζῆνος καὶ τὸ ἔργον του. Κρητ Χρον ΚΒ' (1970) 389 - 506.
Ἐν σελ. 490 κέξ. πίνακες κυρίων ὀνομάτων, τοπωνυμίων καὶ γλωσσάριον.
891. **[Κυπριανοῦ Χρῦς. Στ.]** Παρατσούκλια ἀπὸ τὰ χωριὰ Κάμπος, Τσακκίστρα, Μηλικούρι [40]. Λαογρ Σπ Β' (1970) 73, 85 - 86. - Ἐπώνυμα ἐκ φυτῶν. Αὐτόθι, σ. 92 - 94. — Δύο κυπριακὰς λέξεις. Αὐτόθι, σ. 97 - 99.
892. **Μανούσας Μ. Ἰ.** Ἐγγραφα ἀγνώστων νοταρίων τοῦ Ρεθέμνου (1535 - 1550). Κρητ Χρον ΚΒ' (1970) 285 - 297.
Ἐν σελ. 296 - 97 πίνακες κυρίων ὀνομάτων καὶ λέξεων.
893. **Παπαδόπουλος Θ.** Κρῆτες μαθηταὶ τοῦ ἐν Ρώμῃ Ἑλληνικοῦ Κολλεγίου τοῦ Ἀγίου Ἀθανασίου. Κρητ Χρον ΚΒ' (1970) 236 - 243.
894. **Παπαθανασόπουλος Ἡλ.** Ὁ Γεωργάκης Γιατράκος ἐπληρώθη πολέμωντας ἐναντίον τοῦ Ἰμπραήμ. Λακωνικὰ Ζ' (1970), τευχ. 37, σ. 11 - 13. [Κύρια ὀνόματα, ἐπώνυμα, τοπωνύμια]. — Ἡ «χρηματολογία» τῆς Πελοποννησιακῆς Γερουσίας. Αὐτόθι, τευχ. 38, σ. 41 - 42. [Ἐπώνυμα]. — Λάκωνες αἰχμάλωτοι τοῦ αἰμοσταγοῦς Ἰμπραήμ. Αὐτόθι, τευχ. 41, σ. 139 - 142· τευχ. 42, σ. 172 - 175. [Κύρια ὀνόματα, ἐπώνυμα, τοπωνύμια].
895. **Πίγγουρος Χριστόδουλος** Παρωνύμια τῶν κατοίκων τοῦ χωριοῦ Ἀγίος Βασίλειος [33]. Μαθ Ἑστ Κ' (1969 - 70) 162 - 163.
896. **Προμποῦς Ἰω. Κ.** Καὶ πάλιν περὶ τῶν Μικρασιατῶν εἰς Νάξον. Παρνασσὸς 12 (1970) 625 - 632. [Ἐπώνυμα].
897. **Φιλοπούλου Κωνσταντῖνα** Βαπτιστικὰ ὀνόματα ἐκ τῆς «παρρησίας» καὶ «προθέσεως» τῶν Ἱερῶν Μονῶν Βαρνακόβης καὶ Προυσοῦ. Ἐπ Στερ Μελ Β' (1969 - 70) 267 - 279.

898. **Βαγενᾶς Θ.** Οἱ «γεωργατζάδες» καὶ ἡ «γλώσσα» τους. Χρον Κοσμᾶ (1971) 232 - 237.
899. **Γούναρης Ἀναστ.** Μιὰ συντεχνική συνθηματική γλῶσσα τῆς Δυτ. Θεσσαλίας : Τὰ «Κουδαρίτικα» τῆς Δρακότρυπας. Θεσσ Χρον 10 (1971) 211 - 246.
900. Θύματα τοῦ Β' παγκοσμίου πολέμου κλπ. Χρον Κοσμᾶ (1971) 303 - 304. [Ἐπώνυμα].
901. † **Καρανικόλας Σωτ. Ἀλ.,** Πρωτοπρεσβύτερος, Συμαϊκὸν ὀνοματολόγιον., Ἐπιμελεία **Ἀλεξ. Σ. Καρανικόλα.** Συμαϊκὴ Βιβλιοθήκη 2. Ἐκδοσις συλλόγου Συμαίων Πειραιῶς «Ὁ Πανορμίτης». Ἀθῆναι 1971, 8ον, σελ. 72. Κρίσις : Ν Ἐστ 90 (1971) 1321 (Ἀντ. Φ. Κατσουρός).
902. **Κολλυφᾶς Γεώργ.** Παρατσούκλια κατοίκων Ἐξω Μετοχίου [60]. Μαθ Ἐστ ΚΑ' (1970 - 71), ἀρ. 50, σ. 83 - 84.
903. Κοσμῖτες ἐπιστήμονες καὶ διανοούμενοι. Χρον Κοσμᾶ (1971) 338 - 347.
904. **Κυπριανοῦ Χρῦσανθ. Σ.** Μερικὰ ἐπώνυμα ἀπὸ τὸ ζωϊκὸ κόσμος. Λαογρ Κύπρ Α' (1971), τευχ. 1, σ. 17 - 19. — Πειράγματα ἀπὸ τῆς Λάπης. Αὐτόθι, τευχ. 2, σ. 94 - 96. — Γλῶσσικὰ Λαπήθου. Κύρια βαφτιστικὰ ὀνόματα, σύνθετα ἀπὸ τὸ «Θεός» καὶ «Χριστός» τῆς περιοχῆς Λαπήθου. Αὐτόθι, τευχ. 3, σ. 122 - 123.
905. **Κωνσταντινόπουλος Χρ.** Παρατσούκλια καὶ ὑβριστικοὶ χαρακτηρισμοὶ τοῦ Θεοδώρου Κολοκοτρώνη. Ν Ἐστ (1971) 1077 - 1080.
906. **Παπαθανασόπουλος Ἡλίας** Κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν τοῦ 1821. Σχολεῖα στὸ Μυστρά. Λακωνικὰ Η' (1971), τευχ. 44, σ. 41 - 42. [Κύρια ὀνόματα].
907. **Πλουμίδης Γ. Σ.** Αἱ πράξεις ἐγγραφῆς τῶν Ἑλλήνων σπουδαστῶν τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Παδούης. Ἐπ Βυζ Σπ 37 (1969 - 70) 260 - 336. 38 (1971) 84 - 206.
Πίνακες κυρίων ὀνομάτων.
908. **Σπύρου Νικόλ.** Αἱ θυσίαι τῶν ἀποδήμων Κοσμιτῶν ὑπὲρ τῆς πατρίδος των. Χρον Κοσμᾶ (1971) 179 - 197. [Κύρια ὀνόματα].
909. **Τερζελίδης Γεώργ.** Οἰκογένειες τῆς Ἀνω Ματσούκας. Ἀρχ. Πόντ 30 (1970 - 71) 117 - 227.
Πλῆθος ἐπωνύμων, παρωνυμίων καὶ ὀνομάτων.
910. **Τσαμαλῆς Χρ.** Ἐκατὸ χρόνια μεταναστεύσεως τῶν Κοσμιτῶν. Χρον Κοσμᾶ (1971) 167 - 178. [Κύρια ὀνόματα].
911. **Φωτιάδης Ἀδωνις** Παρατσούκλια ἀπὸ τὸ Δόριος [22]. Μαθ Ἐστ ΚΑ' (1971), ἀρ. 51, σ. 236 - 237.

912. **Χαλβατζάκης Μαν.** Τὸ λησμονημένο οἰκογενειακὸ ὄνομα τοῦ Παπαδιαμάντη καὶ ἡ Παναγία ἡ Κουνίστρα. Ν Έστ 89 (1971) 812 - 815.

2. Τοπωνύμια.

[Βλ. καὶ τὰ ἄρθρα ὑπ' ἀριθμ. 109. 110. 111. 114. 123. 128. 135. 144. 146. 151. 153. 157. 159. 162. 166. 170. 180. 182. 187. 190. 192. 195. 196. 199. 201. 202. 208. 209. 213. 216. 217. 219. 227. 228. 596. 875. 890. 894. 1177. 1211]

913. **Σουγλῇ Έλένη** Τοπωνύμια Λευκονοίκου. Φωτ Πορεία Α' (1965 - 66) 33 - 34.
914. **Γεωργιάδου Έωάννα** Τοπωνύμια. Μαθ 'Αντίλ Ε' (1966 - 67), ἄρ. 10, σ. 37 - 38.
915. **Ζαννετῇ Έλένη** Τοπωνύμια. Μαθ 'Αντίλ Ε' (1966 - 67), ἄρ. 10, σ. 38.
916. **Κομπορόζος Θ.** Μεσσηνιακὰ τοπωνύμια (βυζαντινὰ καὶ μεταβυζαντινὰ). Μεσσην Γράμμ 2 (1967) 356 - 382.
917. **Κουρουκλάρη Εἰρήνη** Τοπωνύμια. Μαθ 'Αντίλ Ε' (1966 - 67), ἄρ. 10, σ. 38.
918. **Μάρκου Ρουμπίνα** Τοπωνύμια Πηγῆς. Φωτ Πορεία Β' (1966 - 67) 83.
919. **Έντίπας Παναγ.** Τοπωνυμικὰ Κεφαλληνίας. Έόν Έχώ, τεῦχ. 267 - 268 (1968), σ. (9) 137.
920. **Έντωνίου Χριστόφ.** Τοπωνύμιο : Κώμη Κεπίρ. Μαθ Έστ ΙΗ' (1968) 184.
921. **Έποστολάκης Σταμ.** Τοπωνύμια Καμπανοῦ. [Συνέχεια]. Κρητ Έστ τεῦχ. 178 (1968) 576 - 577· τεῦχ. 179, σ. 66 - 75. [Καὶ αὐτοτελῶς : Έθῆναι 1968, 8ον, σελ. 39].
Δημοσιεύονται μετὰ σχολίων 385 τοπωνύμια.
922. **Βαγιακάκος Δικ. Β.** Τοπωνύμια Λακεδαίμονος. (Έαγριᾶνοι, Γκοριτσά, Βουτιᾶνοι, Σουστιᾶνοι). Λακωνικὰ Ε' (1968), τεῦχ. 28, σ. 115 - 117· τεῦχ. 29, σ. 140 - 142· τεῦχ. 30, σ. 177 - 179.
923. **Βρανούσης Λ.** Έστορικὰ καὶ τοπογραφικὰ τοῦ μεσαιωνικοῦ Κάστρου τῶν Έωαννίνων. Έκδόσεις Έταιρείας Έπειρωτικῶν Μελετῶν. Έθῆναι 1968, 8ον, σελ. 88 + 18 εἰκ.
«Τὸ κύριον σῶμα τῆς παρούσης ἐργασίας ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον εἰς τὸ χαριστήριον εἰς Α. Κ. Έορλάνδον, τόμ. Δ', σελ. 439 - 515, πίν. CX - CXXIV» (σ. 88).
Κρίσεις : Έπ Βυζ Σπ 36 (1968) 444 - 446 (Ν. Β. Τω μα δ ά κ η ς). Έλληνικὰ 24 (1971) 177 - 184 (Σ ω τ. Ι. Δ ά κ α ρ η ς).

924. **Georgacas Dem. J. and McDonald Will. A.** Place names of southwest Peloponnesus. Register and indexes by—. (Τοπωνύμια τῆς Νοτιοδυτικῆς Πελοποννήσου. Κατάλογος καὶ εὔρετήριο). Athens 1967, 8ον, σελ. 403. (Παράρτημα περ. «Πελοποννησιακά», τ. ΣΤ' (1963 - 1968)).
925. **Γκλέκας Γ.** Τοῦ Μώρου καὶ πάλι. Λακωνικά Ε' (1968), τεύχ. 25, σ. 13 - 14. — Ἡ Βορδώνια καὶ τὸ Νίκλι. Αὐτόθι, τεύχ. 26, σ. 44 - 45. — Παρδάλη - Σεντενῖκος. Αὐτόθι, τεύχ. 28, σ. 111 - 112.
926. **Παπαχριστοδούλου Χρ.** Μία διευκρίνισις. Ν Ἑστ 84 (1968) 1177. Περὶ τοῦ τοπων. Βραχάτης.
927. **Πουλάκης Ζώρζης** Τὰ τοπωνύμια τοῦ Βροντάδου. Χιακὴ Ἐπιθεώρ 6 (1968), τεύχ. 17 - 18, σ. 188 - 198. Δημοσιεύονται 423 τοπωνύμια μετὰ σημειώσεων.
928. **Σειστάκης Γεώργ.** Τοπωνυμικά. Τὰ Τσισκιανά. Κρητ Ἑστ τεύχ. 185 (1968) 352 - 356. — Τὸ φαράγγι τῆς Ἀγίας Εἰρήνης (Σελίνου). Αὐτόθι, τεύχ. 186 (1968) 406 - 410. — Ὁ Λάκκος Σγουράφος. Αὐτόθι, τεύχ. 188 (1968) 497 - 501.
929. **Συμεωνίδης Χ. Π.** Μυστράς. Πελοποννησιακά ΣΤ' (1963 - 68) 92 - 102.
930. **Χαιρέτη-Μαρία Κ.** Ἡ ἀπογραφὴ τῶν ναῶν καὶ τῶν μονῶν τῆς περιοχῆς Χανίων τοῦ ἔτους 1637. Ἐπ Βυζ Σπ 36 (1968) 335 - 338. [Τοπωνύμια].
931. — Μία ἀπογραφὴ τῶν ναῶν καὶ τῶν μονῶν τοῦ διαμερίσματος Χανίων διὰ τὸ ἔτος 1637. Πεπραγμ Β' Κρητολ Συνεδρ Γ' (1968) 305 - 311. Τοπωνύμια καὶ κύρια ὀνόματα.
932. **Ἀβτζῆς Γεώργ. Κ.** Μακεδονικά τοπωνύμια. Τὸ Ροδολίβος καὶ ἄλλα τοπωνύμια. Ἱστορία - γλωσσολογία - μυθολογία. Ἀθῆναι 1969, 8ον, σελ. 24.
933. **Ἀθανασιάδης Εὐστ.** Τοπωνύμια τῆς Σάντας. Ἀρχ Πόντ 29 (1968 - 69) 133 - 157. Δημοσιεύονται περὶ τὰ 240 τοπωνύμια μετὰ σημειώσεων.
934. **Ἀντίπας Παναγ.** Τοπωνυμικά σφάλματα. Πῶς τὸ ἱστορικὸ χωριὸ Βασιλικᾶδες, ἔγινε Βασιλικιᾶδες. Ἴόν Ἠχώ, τεύχ. 274 - 275 (1969), σ. 57 (11).
935. **Βαγενᾶς Θ.** Γύρω ἀπὸ τὸ ὄνομα τῆς τσακωνικῆς μονῆς τοῦ Ἀγίου Νικολάου, τῆς καλουμένης «Σύντζας». Χρον Τσακ Γ' (1969) 125 - 127. — Τὸ ὄνομα τῆς πόλεως τοῦ «Λεωνιδίου» καὶ ὁ «Ἅγιος Λεωνίδης» (16 Ἀπριλίου). Αὐτόθι, σ. 33 - 40.
936. **Βαγιακάκος Δικ. Β.** Πῶς πρέπει νὰ γράφεται ἡ λέξις «Καστόρειον». Λακωνικά ΣΤ' (1969), τεύχ. 34, σ. 107.
937. **Βασιλείου Παν. Ι.** Χωρία τῆς Εὐρυτανίας ποὺ καταστράφηκαν καὶ ἐρη-

- μώθηκαν. Ἀθήναι 1969, 8ον, σελ. 16. (Ἀνάτυπον ἀπὸ τὸ περ. «Στερεὰ Ἑλλάς» Ἀπρ. 1969, σ. 12 - 21).
938. **Γιαγκουλλῆς Κων.** Τοπωνυμικὸ τοῦ Γερόλακκου. Κυπρ Λόγος 1 (1969) 203 - 212.
Κρίσις: Λαογρ Κύπρ Α' (1971), τευχ. 1, σ. 47-48 (Γεώργ. Κ. Δράκος).
939. ——— Λεμίθου: ἱστορικὰ - τοπωνυμικά. Κυπρ Λόγος 1 (1969) 314 - 317.
940. **Γκλέκας Γ.Δ.** Ἡ Κονιδίτσα. Λακωνικά ΣΤ' (1969), τευχ. 35, σ. 154.
941. **Ἐλευθεριάδης Ἀθ. - Γεωργαλᾶς Γεώργ.** Τοπωνύμια Τραχωνιοῦ Κυθρέας. Μαθ Ἐστ Κ' (1969) 38.
942. **Ἰγναντίου Ἀνδρ.** Τοπωνύμια τοῦ χωριοῦ Παναγιά τῆς Πάφου. Μαθ Ἐστ ΙΘ' (1969) 62/358.
943. **Καλλιάνης Δ.** Διάφορα τοπωνύμια. Λακωνικά ΣΤ' (1969), τευχ. 31, σ. 10.
944. **Καφεντζῆς Ἐπαμ.** Μνημεῖα καὶ τοπωνύμια τῆς Ἀγόριανης. Λακωνικά ΣΤ' (1969), τευχ. 33, σ. 71 - 73.
945. **Κωνσταντινόπουλος Χρ.** Γύρω στὴ σημασία τῶν λέξεων «Τσακωνιὰ» καὶ «Τσάκωνας». Χρον Τσακ Γ' (1969) 67 - 76.
946. **Λαζάρου Ἀχ.** Ψαριανὸν χειρόγραφον Κυπαρίση. Χιακὴ Ἐπιθεώρ 7 (1969), τευχ. 21, σ. 162 - 173.
947. **Λαμπριάς Χρ.** Τοπωνύμια τοῦ Νέου Χωρίου Κυθρέας. Μαθ Ἐστ Κ' (1969) 38.
948. **Λάμπρος Σπ. Π.** Περισυλλέξατε τὰς Λακωνικάς τοπωνυμίας. Λακωνικά ΣΤ' (1969), τευχ. 35, σ. 152 - 153.
Ἀναδημ. ἐκ τοῦ «Σπαρτιατικοῦ Ἡμερολογίου» 1909.
949. **Λιανίδης Σῖμ.** Εὐρετήριον τῶν τοπωνυμίων Σάντας. Ἀρχ Πόντ 29 (1968 - 69) 158 - 161.
950. **Μιχαήλ Ἀνδρ.** Τοπωνύμια τοῦ χωριοῦ Λυθοδρόντας. Μαθ Ἐστ ΙΘ' (1969) 22/318 - 24/320.
951. **Παπαγεωργίου Βασίλ.** Πόθεν ἡ ὀνομασία τῆς Κερπινῆς. Ἐπετ Καλαβρ Α' (1969) 84 - 86.
952. **Παπαχριστοδούλου Χ. Ι.** Τοπωνυμικὸ Νισύρου. Νισυριακά 3 (1969) 230 - 268.
953. **Πίγγουρας Χριστόδ.** Τοπωνύμια Ἀγίου Βασιλείου. Μαθ Ἐστ ΙΘ' (1969) 13/309 - 14/310.
954. **Πουλάκης Ζώρξης** Αἱ ὑδρωνυμιαὶ τοῦ Βροντάδου. Χιακὴ Ἐπιθεώρ 7 (1969), τευχ. 21, σ. 202 - 203.

955. **Σαλιάρης 'Α.** Τοπωνύμια τῆς Χίου καὶ παρεπόμενα. Χιακὴ 'Επιθεώρ 7 (1969), τεύχ. 19, σ. 23 - 37.
956. **Σειστάκης Γ.** Τοπωνυμικά. Τὸ 'Επανωχώρι Σελίνου. Κρητ 'Εστ τεύχ. 191 - 192 (1969) 76 - 85.
957. **Σούρλας Εὐρ.** Πλάναι περὶ τῆς ὀνομασίας τῆς Κονίτσης. Κόνιτσα Η' (1969), ἀρ. 82 - 83, σ. 1 - 4.
958. **Φασουλάκης Στέριος** Γλωσσικὰ σημειώματα. 'Αγνοῦσσα - 'Εγνοῦσσα. Χιακὴ 'Επιθεώρ 7 (1969), τεύχ. 20, σ. 113 - 114.
959. **Χριστοδούλου Μενέλ. Ν.** Μεταγραφὴ γεωγραφικῶν ὀνομάτων τῆς Κύπρου. Κυπρ Λόγος 1 (1969) 102 - 112, 125 - 131.
960. **Χριστοδούλου Σωτηρία** Τοπωνύμια 'Ακανθοῦς. Φωτ Πορεία Δ' (1968 - 69) 72 - 73.
961. **Βαγιακάκος Δικ. Β.** Τὰ ἀριθμητικὰ εἰς τὸν σχηματισμὸν τοπωνυμίων καὶ ὀνομάτων ἐν τῇ ἀρχαίᾳ, βυζαντινῇ καὶ νεωτέρᾳ ἐλληνικῇ γλώσσῃ. 'Αθηνᾶ 71 (1969 - 70) 387 - 440.
962. **Βοκοτόπουλος Π.** 'Η Βυζαντινὴ τέχνη στὰ 'Επτάνησα. Κερκυρ Χρον XV (1970) 148 - 180. [Τοπωνύμια].
963. **Γιαγκουλλῆς Κων.** 'Αγιος 'Αμβρόσιος. 'Ιστορικὰ - τοπωνυμικά. Χρον Λαπήθου Α' (1970) 113 - 123. [32 τοπωνύμια, 19 ἐπώνυμα].
964. **Γκλέκας Γ. Δ.** Μάλα - Μαλεάτις - Μαλεβός. Λακωνικά Ζ' (1970), τεύχ. 37, σ. 19.
965. **Διαμαντόπουλος Νικ.** 'Η ἐπαρχία Καλαβρύτων ὡς χώρα τουρισμοῦ. 'Επετ Καλαβρ Β' (1970) 130 - 137.
966. **Ζερβογιάννης Ν.** Τοπωνυμικά. Λασίθι. 'Αμάλθεια Α' (1970), τεύχ. 1, σ. 29 - 30. — Σπιναλόγκα. Αὐτόθι, τεύχ. 3, σ. 113 - 115.
967. **Θεοδωρίδης Θεόδ.** Τοπωνύμια καὶ λαογραφικά τῶν Φαράσων τῆς Καππαδοκίας. Μικρ Χρον 14 (1970) 118 - 166.
Δημοσιεύονται περὶ τὰ 180 τοπωνύμια μετὰ σχετικῶν σημειώσεων.
968. **Κολλυφᾶς Γεώργ.** Τοπωνύμια τοῦ χωριοῦ 'Εξω Μετόχι. Μαθ 'Εστ Κ' (1969 - 70) 159 - 160.
969. **Κωνσταντινίδης 'Ανδρ.** Τοπωνύμια τοῦ χωρίου "Αλωνα. Μαθ 'Εστ Κ' (1969 - 70) 168 - 171.
970. **Λοῖζου Λοῖζος** Τοπωνύμια τοῦ χωριοῦ "Ασσίας. Μαθ 'Εστ Κ' (1969 - 70) 161 - 162.
971. **Μαυροκορδαῖτος Γεώργ.** Τοπωνύμια Δικώμου. Μαθ 'Εστ Κ' (1969 - 70) 163 - 164.

972. **Μιχαήλ Ἀνδρ.** Τοπωνύμια τοῦ χωριοῦ Γούρρι. Μαθ Ἑστ Κ' (1969 - 70) 163.
973. **Νικολάου Σωτηρία** Τοπωνύμια Ἀγίου Νικολάου. Φωτ Πορεία Ε' (1969 - 70) 72.
974. **Παπατρέχας Γερ. Ἡρ.** Τοπωνυμικά Ξηρομέρου. Ἐπ Στερ Μελ Β' (1969 - 1970) 199 - 230.
975. **Παπαχαρίσης Ἀθ.** Σύμμεικτα. Πλάτων 22 (1970) 241 - 244.
Ἐν σ. 243 περὶ τῆς ἐκφράσεως «ξενοκρένει», σ. 244 περὶ γραφῆς Βίσιανη καὶ Τσοτύλιον.
976. **Πλατάκης Ἐλευθ.** Στρούμπουλας — Τίμιος Σταυρὸς — Ἅγιος Παῦλος. Τοπογραφικὴ καὶ ἱστορικὴ ἔρευνα. Κρητ Χρον ΚΒ' (1970) 298 - 315.
977. **Σαλιάρης Ἀ.** Ὄνόματα τόπων τῆς Χίου. Χιακὴ Ἐπιθεώρ 8 (1970), τεῦχ. 23, σ. 85 - 92.
978. **Σπανάκης Στέργ.** Τοπωνυμικά. Τὰ Μπουτσουνάρια. Ἀμάλθεια Α' (1970), τεῦχ. 3, σ. 107 - 108.
979. **Σταυρινίδης Νικ.** Ἀπογραφικοὶ πίνακες τῆς Κρήτης [τοῦ ἔτους 1659]. Κρητ Χρον ΚΒ' (1970) 119 - 132.
980. **Τομασίδης Κ.** Τοπωνύμια τοῦ χωριοῦ Πέρα Ὀρεινῆς. Μαθ Ἑστ Κ' (1969 - 70) 164 - 165.
981. **† Χρυσόστομος Θεμελῆς**, Μητροπολίτης Μεσσηνίας, Περὶ Ἰστιαίας - Ξηροχωρίου. (Ἑτυμολογικὴ μελέτη). Ἀρχ Εὐβ Μελ 16 (1970) 371 - 394.
982. **Βαγενᾶς Θ.** Τὰ παλαιὰ χρόνια τῆς περιοχῆς τοῦ Σελινουῦντα. Χρον Κοσμᾶ (1971) 9 - 18.
Ἐν σελ. 10 - 11 ἑτυμολογικὰ τῆς λέξεως «Σελινουῦς».
983. **Γεωργακᾶς Δημ.** Τὰ ὀνόματα τῆς ὁμάδας τῶν νησιῶν τῆς Σαντορίνης Θήρα - Σαντορίνη, Θηρασία, Καμένες, Ἀσπρονήσι, Φιρά. Σαντορίνη (1971), σ. 267 - 272.
984. **Γιαγκουλλῆς Κων.** Λαογραφικὰ ἄτακτα. Κυπρ Λόγος 3 (1971) 44 - 47.
985. **Γιωρτσῆς Γεώργ.** Ναοὶ καὶ προσκυνήματα. Χρον Κοσμᾶ (1971) 83 - 93.
986. **Γιλέκας Γ.Δ.** Χρύσαφα - Βρέστενα. Λακωνικά Η' (1971), τεῦχ. 44, σ. 40.
987. **Κατσίπης Φίλ.** Τὰ καστέλια καὶ ἡ προστάτις των Ἀγία Θεοδοσία, βίγλες καὶ γουλάδες, καταφύγια. Σαντορίνη (1971), σ. 121 - 124. — Ἡ ὀνομασία Σαντορίνη. Αὐτόθι, σ. 273 - 274.
988. **Κούσουλος Κων.** Διοικητικὴ διάρθρωσις τῆς Κορινθίας ἀπὸ τὸ ἔτος 1833 ἕως τὸ 1964. Ἀρχ Κορινθ Μελ Α' (1971) 405 - 427.
989. **Λασιθιωτάκης Κ.** Ἐκκλησίες τῆς Δυτικῆς Κρήτης. Κρητ Χρον ΚΑ' (1969) 177 - 233, πίν. ΚΒ' - ΞΑ', σ. 459 - 493, πίν. ΟΒ' - ΨΘ'· ΚΒ'

(1970) 133 - 210, πίν. ΙΓ' - ΟΔ', σ. 347 - 388, πίν. ΗΒ' - ΡΛΑ'· ΚΓ'
(1971) 95 - 177.

Πίνακες εἰς ΚΓ' (1971) 152 - 177 : I. Ἐκκλησιῶν. II. Τοπογραφικός. III. Θεμάτων ἀγιογραφικῶν καὶ ἄλλων. IV. Ὀνομάτων. V. Χρονολογικός.

990. **Λουκαΐδης Χρ.** Τοπωνύμια τοῦ χωριοῦ Πέτρα (Σολέας). Μαθ 'Εστ ΚΑ' (1970 - 71), ἀρ. 50, σ. 79.
991. **Μπίρης Κ. Η.** Αἱ τοπωνυμῖαι τῆς πόλεως καὶ τῶν περιχώρων τῶν Ἀθηνῶν. Ἀθῆναι 1971, 8ον, σελ. 122 + 1 πίν. (Γενικὴ Δ/νσις Ἀρχαιοτήτων καὶ Ἀναστηλώσεως. Δημοσιεύματα τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Δελτίου, ἀρ. 17).
992. **Πίγγουρας Χριστόδ.** Τοπωνύμια τοῦ χωρίου Πηγαίνια Τηλλυριᾶς. Μαθ 'Εστ ΚΑ' (1971), ἀρ. 51, σ. 234.
993. **Σαλιάρης Ἀ.** Ἑτυμολογικά, Χιακὰ καὶ ἐξωχιακὰ. Χιακὴ Ἐπιθεώρ 8 (1971), τεῦχ. 25, σ. 66 - 77.
994. **Σολωμοῦ Ἀνδρ.** 5 τοπωνύμια τοῦ χωριοῦ Φιλιᾶς. Μαθ 'Εστ ΚΑ' (1970 - 71), ἀρ. 50, σ. 80.
995. **Σπυρόπουλος Ἀπ. Γ.** Ἑτυμολογικά Νεοχωρίου Παραχελώτιδος. Ἐκδόσεις κοινότητος Νεοχωρίου Παραχελώτιδος, 2. Ἀθῆναι 1971, 8ον, σελ. 100.
996. **Σταθάκης Στάθ. Δ.** Νεώτερα διοικητικὰ τοῦ Κοσμᾶ τοῦ Σελινοῦντος. Χρον Κοσμᾶ (1971) 46 - 48. — Τόποι καὶ τοπωνύμια τοῦ Κοσμᾶ. Αὐτόθι, σ. 49 - 53.
997. **Ταουσιάνης Χρῖστ.** Τοπωνύμια Ριζοκαρπάσου. Μόρφωσις ἔτ. ΚΖ' (1971) τεῦχ. 317, σ. 18.
998. **Τζιακούρης Δημήτρ.** Τοπωνύμια τῆς Τύμβου. Μαθ 'Εστ ΚΑ' (1970 - 71), ἀρ. 50, σ. 79.
999. **Φωτιάδης Ἀδωνις** Τοπωνύμια τοῦ χωριοῦ Διόριος. Μαθ 'Εστ ΚΑ' (1971), ἀρ. 51, σ. 234 - 235.
1000. **Χριστοδουλίδης Νικόλ.** Γιατί λέγεται Τύμβου τὸ χωριό μου. Μαθ 'Εστ ΚΑ' (1970 - 71), ἀρ. 50, σ. 79.
1001. **Γεωργίου Ἀνδρ.** Τοπωνύμια τοῦ χωρίου Γούρρι. Μαθ 'Εστ ΚΒ' (1971 - 72), ἀρ. 52, σ. 75 - 76.
1002. **Φωτιάδης Ἀδωνις** Τοπωνύμια ἀπὸ τὸ Διόριος. Μαθ 'Εστ ΚΒ' (1971 - 72), ἀρ. 52, σ. 76.

3. Γλωσσάρια. Λέξεις και φράσεις λαογραφικής σημασίας.

[Βλ. καὶ τὰ ἄρθρα ὑπ' ἀριθμ. 109. 114. 124. 132. 136. 140.
142. 146. 149. 153. 162. 163. 170. 171. 192. 200. 227. 331.
456. 575. 596. 638. 696. 890. 891. 892. 1068]

1003. **Πλατάκης 'Ελ.** Τὰ ὀνόματα τῶν σπηλαίων καὶ ἄλλων καρστικῶν μορφῶν τῆς Κρήτης. Κρητ Χρον Κ' (1966) 254 - 294.
1004. **Πάγκαλος Γεώργ. 'Εμμ.** Περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ιδιώματος τῆς Κρήτης. Τόμ. 5ος, Α' ἡμίτομος (Εἰσαγωγή - Συμπλήρωμα γλωσσαρίου Α — βουϊδά-
δέρα). 'Εν 'Αθήναις 1968, 8ον, σελ. 256.
1005. **Παπαθεοδώρου Παναγιώτα - Γιακουμέτη Σωτηρία** Λέξεις τῆς Κυπρια-
κῆς προερχόμεναι ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν 'Ελληνικήν. Φωτ Πορεία Γ' (1967 - 68)
21 - 22.
1006. **Σταυρακάκης Γιάνν.** Προέλευσις τοῦ σημερινοῦ κρητικοῦ λαοῦ. Κρητ
'Εστ τεῦχ. 178 (1968) 558 - 560· τεῦχ. 179, σ. 54 - 56· τεῦχ. 180, σ. 116 -
124.
1007. **Λέξεις ἀρχαῖαι ἀπαντῶσαι εἰς τὸ σημερινὸν κρητικὸν ἰδίωμα.**
Σιφνέικο γλωσσάριο. Σιφνιακὴ 2 (1968), τεῦχ. 13, σ. 17· τεῦχ. 14 - 15,
σ. 39 - 40· τεῦχ. 16, σ. 71· τεῦχ. 17 - 18, σ. 91· τεῦχ. 20 - 21, σ. 127·
τεῦχ. 22 - 23, σ. 146· ἔτ. 3 (1969), τεῦχ. 27 - 28, σ. 17.
1008. **Σαλιάρης 'Α.** 'Ετυμολογίαι χιακοῦ λεξιλογίου. Χιακὴ 'Επιθεώρ 7 (1969),
τεῦχ. 20, σ. 88 - 102.
1009. **Σταυρακάκης Γιάνν.** Γλωσσολογικὰ ψήγματα. Κρητ 'Εστ τεῦχ. 190
(1969) 34.
1010. **Βασιλᾶς 'Ηλ.** Συμπληρώματα εἰς τὸ θησαύρισμα τοῦ Νικ. Τσάκα : «Πάρ-
γα - Στεριά». 'Ηπειρ 'Εστ ΙΘ' (1970) 62 - 63.
1011. **Βογιατζίδης 'Ιω. Κ.** Γλωσσάριον Κιμώλου. Κιμωλιακὰ Α' (1970) 161 -
323.
Δημοσίευσις γλωσσικῆς ὕλης χειρογράφου τοῦ 'Ιστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς 'Ακαδημίας
'Αθηνῶν προερχομένης ἐξ ἀποστολῆς τοῦ συγγρ. κατὰ τὸ 1920.
1012. **Γρῆσπος Π.** 'Επιστημονικὸς προσδιορισμὸς φυτωνυμιῶν τῆς 'Αν Θράκης.
Θρακικὰ 44 (1970) 20 - 31.
1013. **Κολίτσης 'Ανδρ.** 'Ετυμολογικά. 'Επ Κύπρ III (1969 - 70) 111 - 117.
1014. **Κυπριανοῦ Χρῦς. Στ.** Δέκα κυπριακὲς λέξεις. Κυπρ Λόγος 2 (1970)
74 - 75.

1015. **Λαζάρης Χριστόφ.** Τὰ Λευκαδίτικα. Ἑτυμολογικὸν καὶ ἐρμηνευτικὸν λεξιλόγιον τῶν γλωσσικῶν ἰδιωμάτων τῆς νήσου Λευκάδος. Ἰωάνινα 1970, 8ον, σελ. 210.
1016. **Παπαποστόλου Τάσ.** Ἡ γλῶσσα Αἰδηψοῦ - Ἰστιαίας. Ἀρχ Εὐβ Μελ 16 (1970) 329 - 348. [Λεξιλόγιον].
1017. **Σαλιάρης Ἀ.** Ἑτυμολογικά. Χιακὰ καὶ μή. Χιακὴ Ἐπιθεώρ 8 (1970), τεύχ. 22, σ. 30 - 45. — Κατὰ τὸ πλεῖστον Χιακά. Αὐτόθι, τεύχ. 24, σ. 194 - 209.
1018. **Πανάρετος Ἀνθιμος** Κυπριακὲς λέξεις. (Προσθῆκες στὸ ἀνάτυπο «Κυπριακῶν Σπουδῶν» τόμ. ΚΖ', 1963). Λαογρ Κύπρ Α' (1971), τεύχ. 1, σ. 9 - 12. — Χλωρίδα τοῦ τόπου μας. (Προσθῆκες στὸ 10ο μέρος τῆς «Κυπριακῆς Γεωργικῆς Λαογραφίας»). Αὐτόθι, τεύχ. 2, σ. 87 - 88.
1019. **Ταουσιάνης Χρῖστ.** Λαογραφικὰ Ριζοκαρπάσου. Ἐπιφθέγματα. Λαογρ Κύπρ Α' (1971), τεύχ. 1, σ. 16.
1020. **Τσάκας Ν.** Πάργα - Στεργιά. [Λεξιλόγιον]. Ἡπειρ Ἑστ ΙΖ' (1968) 44 - 49, 149 - 152, 236 - 239, 318 - 321, 406 - 409. Ἡ' (1969) 57 - 60, 162 - 165, 236 - 239, 356 - 359, 460 - 465. ΙΘ' (1970) 55 - 62, 323 - 330, 585 - 591, 723 - 725. Κ' (1971) 82 - 85.
1021. **Χρυσάνθης Κύπρος** Ὀνομασίες τῶν ὀστέων τοῦ ἀνθρωπίνου σκελετοῦ. Λαογρ Κύπρ Α' (1971), τεύχ. 1, σ. 3 - 6.
1022. — Κυπριακὲς λέξεις στὴν ποίηση τοῦ Γ. Σεφέρη. Λαογρ Κύπρ Α' (1971), τεύχ. 3, σ. 113.

ιβ') Θέατρον.

[Βλ. καὶ τὰ ἄρθρα ὑπ' ἀριθμ. 174. 182]

1023. Ἀπὸ τῆ θαυμασία μελέτη τοῦ Γ. Μαρή γιὰ τὸν Καραγκιόζη. Ὁ Καραγκιόζης, ὁ Μεγαλέξανδρος καὶ ὁ καταραμένος ὄφις τοῦ Χαρίδημου. Κυπρ Λόγος 2 (1970) 170.

ιγ') Δημῶδη βιβλία.

[Βλ. καὶ τὸ ἄρθρον ὑπ' ἀριθμ. 195]

1024. [Βλαστός Π.] Ὁ Ροδάρης. (Βουκολικό). Κρητ Ἑστ τεύχ. 178 (1968) 588 - 89. τεύχ. 179, σ. 83 - 85. τεύχ. 180, σ. 131 - 33. τεύχ. 181, σ. 180 - 82. τεύχ. 183, σ. 272 - 74. τεύχ. 184, σ. 324 - 26. τεύχ. 185, σ. 371 - 72.

τεῦχ. 186, σ. 418 - 20· τεῦχ. 187, σ. 471· τεῦχ. 188, σ. 515 - 16· τεῦχ. 189, σ. 563 - 66.

1025. **Ἀγαπίου Μοναχοῦ τοῦ Κρητὸς** Γεωπονικόν. Κρητ Ἑστ τεῦχ. 178 (1968) 590 - 91· τεῦχ. 179, σ. 88· τεῦχ. 180, σ. 135· τεῦχ. 181, σ. 183· τεῦχ. 182, σ. 231· τεῦχ. 183, σ. 279· τεῦχ. 184, σ. 327· τεῦχ. 185, σ. 374· τεῦχ. 186, σ. 421· τεῦχ. 187, σ. 472· τεῦχ. 188, σ. 517· τεῦχ. 189, σ. 567· τεῦχ. 90 (1969) 38· τεῦχ. 191 - 2, σ. 105.
1026. **Ζώρας Γεώργ. Θ.** Ἱταλικὸς θρῆνος περὶ τῆς Ἀλώσεως (κῶδιξ 1720 τῆς Ρικκαρδιανῆς Βιβλιοθήκης Φλωρεντίας). Παρνασσὸς ΙΑ' (1969) 108 - 125.
1027. **Παπαδόπουλος Θωμ.** Νέα παραλλαγή τῆς «Βοσκοπούλας». Πεπραγμ Β' Κρητολ Συνεδρ Δ' (1969) 353 - 378.
1028. **Δετοράκης Θ.** Μιχαήλ τοῦ Ἀγαπητοῦ, εἰς τοὺς ἁγίους Δέκα Μεγαλομάρτυρας τῆς Κρήτης μαρτύριον. Κρητ Χρον ΚΓ' (1971) 58 - 85.
1029. **Morgan Gareth** Τὰ ἐμβλήματα τοῦ «Ἐρωτόκριτου» Μετάφρ. **N. M. Παναγιωτάκη.** Κρητ Χρον ΚΓ' (1971) 9 - 51.
1030. **Σαλμανίδης Πρόδρ.** Ἀγνωστὸν κυπριακὸν «Προσκυνητάριον» τοῦ δεκάτου ἔκτου αἰῶνος. Παρνασσὸς ΙΓ' (1971) 450 - 461. [Καὶ αὐτοτελῶς, Ἀθῆναι 1971, 8ον, σελ. 14. (Κείμενα καὶ μελέται Νεοελληνικῆς Φιλολογίας. Δ/ντής: καθηγ. Γ. Θ. Ζώρας, ἀρ. 71)].
1031. **Trapp Erich** Digenes Akrites. Synoptische Ausgabe der ältesten Versionen. (Wiener byzantinistische Studien, Band VIII. Österreichische Akademie der Wissenschaften. Kommission für Byzantinistik. Institut für Byzantinistik der Universität Wien). Wien 1971, 8ον, σελ. 393.

4. Μουσικὴ καὶ χοροί.

[Βλ. καὶ τὰ ἄρθρα ὑπ' ἀριθμ. 117. 121. 131. 140. 144. 147. 160. 162. 168. 170. 174. 177. 204. 274. 445. 483. 1066. 1117. 1118. 1121. 1153]

1032. **Συμεὼν Τάσος Α.** Δημοτικὰ τραγούδια περιοχῆς Κατερίνης. Ἀθῆναι, ἄ.ἔ., 8ον, σελ. 31.
Κείμενα καὶ μουσικὴ καταγραφή 29 ᾠμάτων.
1033. **Frye Ellen** A sampler of Greek folk - songs. Ἀ. τ. 1965, 16ον, σελ. 14 ἄ.ἄ.
Δημοσ. μετὰ μουσικῆς καταγραφῆς καὶ μεταφράσεως εἰς τὴν ἀγγλικὴν 14 δημῶδη ᾠματα.

1034. **Alevizos Susan** and **Ted** Folk songs of Greece. Work songs, love songs, dances, historical ballads, singing games, lullabies, holiday songs. 52 songs in Greek and English compiled, arranged and translated by —. New York, N.Y. 1968, 4ον, σελ. 96.
1035. **Ἀμαργιανάκης Γεώργ.** Λαϊκὸν στιχοῦργημα τοῦ θρήνου τῆς Θεοτόκου εἰς τὴν σταύρωσιν τοῦ Χριστοῦ. Ἐπ ΚΛ Κ' - ΚΑ' (1967 - 68) 185 - 222.
1036. **Ἀνδρέopoulos Ἀργ.** Μακεδονικὸς χορὸς Καπουτζήδων. Μακεδ Ζωή, τεῦχ. 20 (1968), σ. 33.
Μουσικὴ καὶ βήματα.
1037. **Baud - Bovy Sam.** Equivalences métriques dans la musique vocale grecque antique et moderne. Revue de Musicologie, tome LIV (1968) σ. 3 - 15.
1038. **Buchner Alex.** Musikinstrumente der Völker. Artia (Prag 1968), 8ον, σελ. 295.
Τὰ ἑλληνικὰ μουσικὰ ὄργανα εἰς τὰς σελ. 269 - 272.
1039. **Καρακάσης Σταῦρ.** Μουσικὴ καὶ λαογραφικὴ ἀποστολὴ εἰς Κεφαλληνίαν (16 - 28 Σεπτ. 1967). Ἐπ ΚΛ Κ' - ΚΑ' (1967 - 68) 359 - 375.
1040. **Radulescu N.** Choreios Alogos (Χορεῖος Ἀλόγος). Contemporanéité et protohistoire dans la rythmique musicale. Ἐπ ΚΛ Κ' - ΚΑ' (1967 - 68) 171 - 184.
1041. **Σπυριδάκης Γεώργ. Κ.** καὶ **Περιστέρης Σπυρ. Δ.** Ἑλληνικὰ δημοτικὰ τραγούδια. Τόμ. Γ' (Μουσικὴ Ἐκλογὴ) ὑπὸ —. (Ἀκαδημία Ἀθηνῶν. Δημοσιεύματα τοῦ Κέντρου Ἑρεύνης τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας, ἀριθμ. 10). Ἐν Ἀθήναις 1968, 8ον, σελ. ν' + 437 + 4 ἄ.ἄ. + 5 δίσκοι.
Κρίσεις: Ἀρχ Πόντ 30 (1970 - 71) 433 - 435 (Σ. Λιανίδης). Λαογρ ΚΖ' (1971) 374 - 383 (S. Baud - Bovy, ἑλληνιστὶ - γαλλιστί).
1042. **Ἀμαργιανάκης Γεώργ. Σ.** Συμβολὴ εἰς τὴν μελέτην τῆς δημώδους κρητικῆς μουσικῆς. [Βλ. Ἐπ ΚΛ Κ' - ΚΑ' (1967-68), σ. 290-291, ἀρ. 508].
Κρίσεις: Κρητ Ἐστ τεῦχ. 193 - 5 (1969) 199 - 200 (Δημ. Ζαδές).
1043. **Baud - Bovy Sam.** La chanson crétoise de la «tavla». Πεπραγμ Β' Κρητολ Συνεδρ Δ' (1969) 114 - 120.
1044. **Ioannides C D.** Quasi - liturgikal hymns. Κυπρ Σπ ΛΓ' (1969) 53 - 126.
Δημοσιεύονται 38 ᾠσματα μετὰ μουσικῆς καταγραφῆς καὶ μεταφράσεως αὐτῶν εἰς τὴν ἀγγλικὴν γλῶσσαν.
1045. **Μπίκος Ἀθαν.** Ἑλληνικοὶ χοροί. Ἀνάλυσις κινήσεων - χορογράφημα - μουσικὴ. Ἐκδοσις δευτέρα. Ἀθῆναι 1969, 8ον, σελ. 167.

1046. **Ἀμαργιανάκης Γεώργ.** Ἡ δημώδης ἑλληνικὴ μουσικὴ Μάκρης καὶ Λιβισίου Μ. Ἀσίας. Μικρ Χρον 14 (1970) 257 - 272.
1047. **Ioannides C. D.** Quasi - liturgical hymns. Κυπρ Σπ ΛΔ' (1970) 47 - 77.
Δημοσιεύονται 32 θρησκευτικὰ ᾄσματα μετὰ τῆς μουσικῆς καταγραφῆς των.
1048. **Καρακάσης Σταῦρ.** Ἑλληνικὰ μουσικὰ ὄργανα. Ἀρχαῖα - βυζαντινὰ - μεταβυζαντινὰ - σύγχρονα. Μὲ 136 εἰκόνες. Μουσικολογικὴ, λαογραφικὴ καὶ γλωσσολογικὴ μελέτη. Ἀθήνα 1970, 8ον, σελ. 214.
1049. **Κοκκάλης Παντ.** Α' Μελωδίες καὶ τραγούδια τῆς Χίου. Χιακὴ Ἐπιθεώρ 8 (1970), τεῦχ. 23, σ. 98 - 101.
1050. **Τερλᾶς Χαράλ.** Κυπριακοὶ λαϊκοὶ χοροί. Μαθ Ἐστ Κ' (1969 - 70) 194 - 195.
Δημοσιεύονται πληροφορίες διὰ τοὺς χορούς : «καρτζηλαμάδες», «συρτός», «ζεῖμπέκιος», «σούστα», «τὸ μῆλον», «τοῦ μαχαιριῦ», «δρεπανιοῦ» καὶ «τῆς τατσιᾶς».
1051. **Ἀνδρέου Χρ.** Κυπριακοὶ χοροί. Λαογρ Κύπρ Α' (1971), τεῦχ. 2, σ. 77 - 79.
Μετὰ ἀπὸ μικρὰν εἰσαγωγὴν ἐξετάζονται οἱ χοροί : ἀντικρυστοί, ἀνδρικοὶ ἀντικρυστοί καὶ γυναικεῖοι ἀντικρυστοί.
1052. **Βαγενᾶς Θ.** Ἀγῶνες καὶ θυσίαι Κοσμιτῶν ἡρώων. Χρον Κοσμᾶ (1971) 289 - 302.
2 ᾄσματα, ἐξ ὧν τὸ ἓν μετὰ τῆς μουσικῆς καταγραφῆς του ὑπὸ Ἀ. Παναγιωτοπούλου, ἐπίσης δὲ κύρια ὀνόματα.
1053. **† Δημήτριος,** Μητροπολίτης Πέτρας, Τὰ Κάλαντα. Ἀμάλθεια Β' (1971), τεῦχ. 4, σ. 1 - 2.
Μουσικὴ καταγραφὴ εἰς βυζ. παρασημαντικὴν ὑπὸ Εὐαγγ. Παχυγιαννάκη τῶν καλάντων τῶν ψαλλομένων εἰς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον κατὰ τὴν Πρωτοχρονιάν.
1054. **Ἰωαννίδης Κ. Δ.** Ὁ Κωνσταντῖνος. Λαογρ Κύπρ Α' (1971), τεῦχ. 1, σ. 57 - 58.
Μελετᾶται ἓν ἱστορικὸν ᾄσμα τοῦ πολέμου τοῦ 1912 καὶ '13, τοῦ ὁποῖου παρατίθεται καὶ ἡ μουσικὴ καταγραφὴ.
1055. Μνήμη Παύλου Μελά. Μακεδ Ζωή, τεῦχ. 65 (1971), σ. 36 - 38.
Ἐν σελ. 38 δημοσ. ᾄσμα διὰ τὸν Παῦλον Μελᾶν μετὰ τῆς μουσικῆς καταγραφῆς του.
1056. **Σταθάκης Στάθ. Δ.** Ἡ τραγουδισμένη βρῦση τοῦ Κοσμᾶ. Χρον Κοσμᾶ (1971) 94 - 98.
Δημοσ. 2 ᾄσματα μετὰ τῆς μουσικῆς καταγραφῆς των ὑπὸ Ἀλ. Παναγιωτοπούλου.

1057. **Σταθάκης Στάθ. Δ.** Κοσμίτικο τραγούδι τοῦ γάμου : στὰ «Λούσματα». Χρον Κοσμᾶ (1971) 306.

ᾠσμα μετὰ τῆς μουσικ. καταγραφῆς του ὑπὸ Ἀλ. Παναγιωτοπούλου.

Ε'. Κοινωνικὸς βίος.

1. Οἱ κύριοι σταθμοὶ τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς.

Γέννησις, γάμος, τελευτή.

[Βλ. καὶ τὰ ἄρθρα ὑπ' ἀριθμ. 109. 110. 112. 113. 114. 115. 121. 123. 124. 126. 129. 130. 131. 132. 135. 136. 138. 139. 140. 146. 147. 149. 151. 152. 153. 160. 161. 162. 168. 169. 170. 171. 172. 175. 177. 180. 184. 190. 194. 200. 201. 204. 207. 208. 209. 210. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 220. 575. 592. 596. 1107. 1153. 1170]

1058. **Παπαδάκη Ἐλευθερία** Ὁ γάμος στὴν Σιάτιστα. Μακεδ Ζωή, τεῦχ. 4 (1966), σ. 40.

1059. **Σαμαρᾶ Θάλεια** Νιάουστα [Νάουσα]. Μακεδ Ζωή, τεῦχ. 11 (1967), σ. 52 - 53. τεῦχ. 12, σ. 52 - 53. τεῦχ. 13, σ. 50 - 52.

Ἔθιμα βαπτίσεως καὶ γάμου.

1060. **Δευτεραῖος Ἀγγ. Ν.** Γαμήλιοι ἄρτοι. Ἐπ ΚΛ Κ' - ΚΑ' (1967 - 68) 151 - 170. [Μελέτη].

1061. † **Εἰρηναῖος**, Μητροπολίτης Κισσάμου, Ἡ συντεκνιά. Κρητ Ἐστ τεῦχ. 183 (1968) 266 - 268.

Ἔθιμα βαπτίσεως.

1062. **Παπαρρηγόπουλος Π.** Ὁ γάμος στὰ Καλάβρυτα. Φιλολ Πρωτοχρ 25 (1968) 271 - 276.

- 1062α. Λαογραφικὰ Πολιᾶς Διδυμοτείχου. Θρακικὰ 43 (1969) 168 - 179.

Εἰδήσεις περὶ γάμου. Δημοσιεύονται ἐπίσης καὶ τινὰ ᾠσματα.

1063. **Παπαρρηγόπουλος Π.** Ὁ γάμος στὰ Καλάβρυτα. Ἐπετ Καλαβρ Α' (1969) 127 - 135.

1064. **Ριρῆ Θεοδώρα** Μερικὰ ἔθιμα καὶ προλήψεις τοῦ γάμου. Φωτ Πορεία Δ' (1968 - 69) 77.

1065. **Στήκα Γεωργία** Νεκρικὰ ἔθιμα. Φωτ Πορεία Δ' (1968 - 69) 75 - 76. — Περιγραφή τοῦ πρωτινοῦ «χαρτώματος». Αὐτόθι, σ. 76. — Περιγραφή τοῦ πρωτινοῦ γάμου. Αὐτόθι, σ. 76 - 77.

1066. **Ζερζελίδης Γ.** 'Ο γάμος στη Ματσούκα τοῦ Πόντου. Ποντ Στ 1970, σ. 141 - 182.

Πλὴν τῶν ἐθίμων τοῦ γάμου δημοσιεύονται 14 δίστιχ. καὶ 7 ἄσμ. ἐξ ὧν 4 γαμήλια μετὰ τῆς μουσικῆς αὐτῶν καταγραφῆς.

1067. **Κυριακόπουλος Βασίλ.** "Εθιμα γάμου ἐπαρχίας Καλαβρύτων. 'Επετ Καλαβρ Β' (1970) 153 - 155.

1068. **Λαμπαδαρίδης Νικόλ.** Μαρμαρονησιώτικη ἐθιμογραφία. "Ηθη - ἔθιμα - παραδόσεις τοῦ βίου τῶν κατοίκων τῶν νησιῶν τοῦ Μαρμαρᾶ (τ. 'Εκκλησιαστικὴ ἐπαρχία Προικονησίου) Μ. 'Ασίας. Μικρ Χρον 14 (1970) 273 - 370. [Καὶ ἀνάτυπον, 'Αθήνα 1970, 8ον, σελ. 97].

Δημοσιεύονται κυρίως ἔθιμα γάμου ὡς καὶ γαμήλια ἄσματα καὶ 162 γαμήλια δίστιχα μετὰ σχετικοῦ γλωσσarioύ.

Κρίσις : 'Ελλ Τέχνη 3 (1971) 191 (Κλ. Μαρμαρινός).

1069. **Papacharalampous G. Ch.** Perideipna in Cyprus : Ancient custom by —. Neo - Hellenika 1 (1970) 55 - 67.

1070. **Παπαρρηγόπουλος Π.** Καλαβρυτινὰ ἦθη καὶ ἔθιμα. Φιλολ Πρωτοχρ 27 (1970) 232 - 236.

Α' Γέννηση. Β' Βάφτιση. Γ' Θάνατος. (Δημοσ. καὶ τινὰ ταχταρίσματα καὶ μοιρολόγια).

1071. **Ρουσούνιδης 'Α. Χ.** "Εθιμά τινὰ ἐκ τοῦ κύκλου τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς ἐν Κύπρῳ. Κυπρ Λόγος 1 (1969) 332 - 333· 2 (1970) 11 - 15, 78 - 79.

1072. **Ρουσούνιδης 'Α. Χ. - 'Ιωαννίδου Ε. Α.** Τὸ γαμήλιον ἔθιμον τῆς Μηλιάς. Χρον Λαπήθου Α' (1970) 101.

1073. **Τσαμπαζῆς Π.** Νύφες ἀπὸ τὴν πατρίδα. Καὶ μὲ τὰ ἔθιμα τοῦ τόπου μας. Μακεδ Ζωή, τεῦχ. 53 (1970), σ. 44 - 45.

Γαμήλια ἔθιμα Φλαμπούρου Φλωρίνης.

1074. **Φλογαῖτης 'Ιω.** 'Ο Λευκαδίτικος γάμος στὰ παληὰ τὰ χρόνια. 'Ιόν 'Ηχώ, τεῦχ. 292 - 93 (1970) 134 (14) - 135 (15).

1075. **Γιαννακόπουλος Βλάσ.** 'Ο γάμος εἰς τὸ χωρίον Φίλια τῶν Καλαβρύτων. 'Ελλην Ψυχὴ 1 (1971) 38 - 44.

1076. **Ζερζελίδης Γ.** 'Ο γάμος στη Ματσούκα τοῦ Πόντου. Ποντ Στ 1971, σ. 141 - 179.

Δημοσιεύονται καὶ τινὰ γαμήλια ἄσματα.

1077. **Κωσσωτάκης 'Ανδρ.** "Εθιμα τοῦ γάμου τῶν κατοίκων τοῦ χωρίου Γρηγορίας Κρήτης. 'Ελλην Ψυχὴ 1 (1971) 35 - 37.

1078. **Λυγνός 'Εμμ.** Σαντορινιὸς γάμος. Σαντορίνη (1971), σ. 263 - 264.

1079. **Καφταντζῆς Γ.** 'Ο γάμος στὴν Τοπόλιανη [Χρυσὸν Σερρῶν]. Πνευμ 'Επ Α' (1971) 6 - 11.

1080. **Μπενέκος Πέτρ.** Λαογραφικά Χουλιαράδων. 'Ηπειρ 'Εστ Κ' (1971) 189 - 199, 390 - 404.
 Δημοσ. πληροφορίες ἐθίμων γάμου καὶ πλῆθος γαμηλίων ἄσμάτων.
1081. **Παπαδάκη 'Ελευθερία** 'Ο λόγος καὶ ὁ ἄρραβώνας στὴν Κατερίνη καὶ τὴ Βλάστη. Μακεδ Ζωή, τευχ. 60 (1971), σ. 24 - 26.
1082. **Παπαχαλαλάμπους Γ. Χ.** 'Ο Χάρωνος ὀβολός. Κυπρ Σπ ΛΕ' (1971) 213 - 250.
1083. **Ρήνας Διαμ.** Τὸ αἰώνιο αἶνιγμα. 'Αγόρι ἢ κορίτσι ; 'Ελλην Ψυχὴ 1 (1971) 45 - 47.
1084. **Φίτζιος Χαρίλ.** "Εθιμα γεννήσεως καὶ βαπτίσεως τῶν κατοίκων τοῦ χωρίου Λεχόβου Κοζάνης. 'Ελλην Ψυχὴ 1 (1971) 26 - 30. — "Εθιμα τοῦ γάμου τῶν κατοίκων τοῦ χωρίου Λεχόβου Κοζάνης. Αὐτόθι, σ. 30 - 32. — Δοξασίες γιὰ τὸ θάνατο τῶν κατοίκων τοῦ χωρίου Λεχόβου Κοζάνης. Αὐτόθι, σ. 33 - 34.
1085. **Κοντομίχης Πανταζῆς** 'Ο Λευκαδίτικος γάμος. 'Επετ Λευκ Α' (1971 - 72) 115 - 152.

Δημοσιεύονται καὶ πλεῖστα γαμήλια ἄσματα ὡς καὶ σχετικὰ δίστιχα.

2. Θρησκευτικὴ ζωὴ. Λαϊκὴ λατρεία.

α') Συλλογαί.

[Βλ. καὶ τὰ ἄρθρα ὑπ' ἀριθμ. 110. 112. 113. 114. 119. 120. 121. 123. 124. 125. 130. 131. 132. 133. 135. 136. 138. 139. 140. 143. 144. 146. 147. 149. 151. 152. 153. 156. 160. 161. 162. 163. 166. 168. 169. 171. 173. 174. 176. 177. 179. 182. 184. 187. 190. 191. 192. 193. 194. 198. 201. 204. 206. 207. 209. 210. 212. 213. 214. 216. 217. 218. 221. 227. 274. 596]

1086. **Γκανούλης Γεώργ.** Χριστούγεννα στὴν Δυτ. Μακεδονία. Μακεδ Ζωή, τευχ. 7 (1966), σ. 33 - 34.
1087. **'Αλευράς Νάσ.** Ποῦ τ'ς ἀνάβουν τὶς φουτιές τὶς τρανές τὶς 'Απουκριές ; 'Ο Φανὸς στὴν Κοζάνη. Μακεδ Ζωή, τευχ. 10 (1967), σ. 21.
1088. **'Αραμπατζῆς Δ.** Πῶς γιορτάζεται ἡ πρώτη τοῦ ἔτους εἰς τὴν Πεντάπολιν Σερρών. Μακεδ Ζωή, τευχ. 8 (1967), σ. 42.
 Λογοτεχνικὴ περιγραφή.
1089. **'Ασημομύτης Βασίλ.** 'Η λαογραφία τῆς Θράκης καὶ οἱ ἀποκριάτικες ἐορτές. Θρακ Χρον Ζ' (1967) 70 - 78.
1090. **Γιομπλάκης 'Αθ.** Τὰ κόλιαντα εἰς τὴν Δυτικὴν Μακεδονίαν. Μακεδ Ζωή, τευχ. 19 (1967), σ. 45.

1091. **Καλετσάρης Κων.** 'Η Παναγία τοῦ Μικρόκαστρου καὶ ἡ θαυματουργή εἰκόνα της. Πῶς γιόρταζε πρὶν ἀπὸ ἐξήντα χρόνια. Μακεδ Ζωή, τεῦχ. 15 (1967), σ. 47 - 48.
1092. **Καραμανώλης Χαρ.** Τὸ καρναβάλι στὴν Στρώμνιτσα. Μακεδ Ζωή, τεῦχ. 10 (1967), σ. 40 - 41.
1093. **Κωτσάκη 'Ιωάννα** Χριστούγεννα καὶ Πρωτοχρονιά στὴ Θεσσαλονίκη. Μακεδ Ζωή, τεῦχ. 8 (1967), σ. 24 - 25.
Σύγχρονα ἔθιμα.
1094. **Παπαδάκη 'Ελευθερία** 'Ο Σοχὸς καὶ τὸ καρναβάλι. Μακεδ Ζωή, τεῦχ. 10 (1967), σ. 44. — Πασχαλινὰ ἔθιμα γύρω στὴν Θεσσαλονίκη. Αὐτόθι, τεῦχ. 12 (1967), σ. 40 - 41.
1095. **Παπανικολάου Φώτ.** Λαογραφικὸ Βοῖου. Τὰ γιαννάκια. Μακεδ Ζωή, τεῦχ. 13 (1967), σ. 39.
Λατρευτικὸν ἔθιμον τῆς 24ης 'Ιουνίου.
1096. **Παπαχριστοδούλου Πολύδ.** 'Ο Κλείδωνας ἢ ὁ Γιάγιανος στὴ Θράκη. Θρακ Χρον Ζ' (1967) 142 - 144.
1097. **Σαμσάρης Δημ.** "Ενα ἀρχαῖο ἔθιμο ποὺ ἐπιζῇ στὴν Μονοκκλησιὰ Σερρών. Γυναικοκρατία. Μακεδ Ζωή, τεῦχ. 8 (1967), σ. 16 - 18.
1098. **Τριάρχης Φώτ.** Πασχαλιὰ στὴ Θάσο. Μακεδ Ζωή, τεῦχ. 11 (1967), σ. 20 - 21.
1099. **Χαριζόπουλος 'Ιω.** 'Η γιορτὴ τοῦ προφήτη 'Ηλία στὴ Μακεδονία. Μακεδ Ζωή, τεῦχ. 14 (1967), σ. 25.
1100. **Χιώνης Κ.** Πρωτοχρονιάτικα ἔθιμα εἰς τὴν Μακεδονίαν. Μακεδ Ζωή, τεῦχ. 8 (1967), σ. 12 - 15.
1101. **Αἰκατερινίδης Γεώργ. Ν.** 'Ο 'Ιούδας εἰς τὴν δημώδη παράδοσιν τῆς Κρήτης. Κρητ 'Εστ τεῦχ. 187 (1968) 460 - 463.
1102. **'Αντουράκης Γεώργ.** 'Η ἐορτὴ τοῦ ἁγίου Γεωργίου στὴν 'Ασῇ Γωνιὰ Χανίων. Κρητ 'Εστ τεῦχ. 181 (1968) 163 - 167.
1103. 'Αφιέρωση ἁγίας εἰκόνης τῆς Θεοτόκου (1818). 'Επταν Φύλλα ΣΤ' (1968) 68.
1104. **Δημητριάδης Κ.** Τὸ καρναβάλι στὴν 'Αθήνα τὴν παλιά. 'Αθηναϊκά, τεῦχ. 41 (1968), σ. 15 - 19.
1105. **Ζάνδες 'Αντών.** Οἱ γιορτὲς στὸ χωριὸ Κρανίδια τῶν Σερβίων. Οἱ Λαζαρίνες. Μακεδ Ζωή, τεῦχ. 23 (1968), σ. 19.
1106. **Γιομπλάκης 'Αθαν.** Οἱ γιορτὲς στὴν 'Εράτυρα. Μακεδ Ζωή, τεῦχ. 20 (1968), σ. 37 - 38.

1107. Ἡ κοινωνικὴ ζωὴ τῆς Ζακύνθου ἐπὶ Ἀγγλοκρατίας. (Ἀπὸ τὸν ἀνέκδοτο κώδικα τοῦ Ἀνδρέα Γαήτα). Ἑπτὰ Φύλλα ΣΤ' (1968) 85 - 103.
Πληροφ. περὶ λαϊκῆς λατρείας καὶ βαπτίσεως.
1108. **Κωνσταντίδης Ν.** Οἱ μεταμφιέσεις τοῦ δωδεκαημέρου στὸ χωριὸ Μοναστηράκι τῆς Δράμας. Μακεδ Ζωή, τευχ. 22 (1968), σ. 22 - 23.
1109. **Μηλιόπουλος Παρ.** Πρωτοχρονιὰ στὴν Δυτικὴ Μακεδονία. Πῶς τὴν γιορτάζουν στὴν Βουχωρίνα. Μακεδ Ζωή, τευχ. 20 (1968), σ. 35 - 36.
1110. **Μουχταρίδου Σταματία** Ἔθιμα τοῦ λαϊκοῦ ἐορτολογίου Σουφλίου. Θρακικὰ 42 (1968) 148 - 152.
1111. **Νικόπουλος Β.** Ἀποκρηὲς στὴν Κόνιτσα. Κόνιτσα Ζ' (1968), ἀρ. 71, σ. 10 - 12.
1112. Πανηγύρια καὶ λιτανεῖες στὴ Ζάκυνθο (1830). Ἑπτὰ Φύλλα ΣΤ' (1968) 67.
1113. **Παπανικολάου Φώτ.** Πάσχα στὸ χωριό. Μακεδ Ζωή, τευχ. 23 (1968), σ. 16 - 18.
1114. **Σκοπετέας Σταῦρ.** Πάσχα Μανιάτικο. Λακωνικὰ Ε' (1968), τευχ. 26, σ. 56 - 58.
1115. **Ριβουάρ Ι.** Τὰ Ρουσάλια καὶ τὸ Πάσχα τῆς παλιᾶς Ἀθήνας. Ἀθηναῖα, τευχ. 44 (1968) σ. 28 - 30.
1116. **Τσακνάκης Ἀθαν.** Ἑορταστικὰ παλαιὰ ἔθιμα Ἐπανωμῆς. Μακεδ Ζωή, τευχ. 23 (1968), σ. 22 - 23. — Οἱ ἀγρότες καὶ ἡ ἐλληνικὴ φυσιολατρικὴ Πρωτομαγιά. Αὐτόθι, τευχ. 24 (1968), σ. 22 - 23.
1117. **Αἰκατερινίδης Γεώργ. Ν.** Κρητικὰ ἔθιμα τῆς Πρωτοχρονιάς. Κρητ' Ἑστ τευχ. 190 (1969) 3 - 9.
Δημοσ. καὶ ἡ μουσικὴ καταγραφὴ παραλλ. καλάντων ὑπὸ Σπυρ. Περιστέρη.
1118. — Κρητικὰ ἔθιμα καὶ κάλαντα τῶν Φώτων. Κρητ' Ἑστ τευχ. 193 - 5 (1969) 127 - 135.
Δημοσ. καὶ ἡ μουσικὴ καταγραφὴ παραλλ. καλάντων ὑπὸ Σπυρ. Περιστέρη.
1119. — Ὁ ἅγιος Νικόλαος τῶν ναυτιλλομένων προστάτης. «Χρονογράφος» Πειραιῶς, 31/12/1969, [σ. 50 - 51].
1120. **Γιομπλάκης Ἀθαν.** Τὸ Πάσχα εἰς τὴν Ἑράτυραν. Μακεδ Ζωή, τευχ. 39 (1969), σ. 51.
1121. **Μπακάλης Λουκ.** Ἀπὸ τὴν περιοχὴ Ἀνω Καμήλας Σερρῶν. Ἔθιμα τοῦ Μαρτίου. Σύγκρισις μὲ τὰ ἀντίστοιχα ἀρχαῖα ἔθιμα. Μακεδ Ζωή, τευχ. 34 (1969), σ. 51 - 52.
Δημοσ. καὶ ἡ μουσικὴ καταγραφὴ ἐνὸς ὄσματος.

1122. **Νοτίδου - Δρίτσου 'Αγαθή** Τὰ τραγούδια τοῦ Λαζάρου καὶ τ' αὐγά. 'Ηπειρ 'Εστ ΙΗ' (1969) 166 - 168.
1123. **Παπαδάκη 'Ελευθερία** Τὸ Πάσχα στὴν Θεσσαλονίκη καὶ τὴν Σιάτιστα στὰ χρόνια τῆς τουρκοκρατίας. Μακεδ Ζωή, τεῦχ. 35 (1969), σ. 52.
1124. **Παπάζογλου 'Απ.** Τὰ «Ρουγκάτσια» (τῶν Λαβάρων Διδυμοτείχου). Θρακικὰ 43 (1969) 204 - 221.
Δημοσιεύονται καὶ πλεῖστα ἄσματα.
1125. **Παπαθανασίου Μαρούλα** Τὸ πανηγύρι τῆς Παναγίας ψηλὰ στὴν Σαμαρίνα. Μακεδ Ζωή, τεῦχ. 40 (1969), σ. 39 - 40.
1126. **Παπανικολάου Φώτ.** Οἱ Λαζαρίνες. Μακεδ Ζωή, τεῦχ. 35 (1969), σ. 49 - 50.
1127. **Σιήκα Γεωργία** Ἔθιμα τῆς Πρωτοχρονιάς. Φωτ Πορεία Δ' (1968 - 69) 74 - 75.
1128. **Στάκας Δημ.** Οἱ ἀπόκριες στὰ χωριὰ τῆς Χίου. Χιακὴ Ἐπιθεώρ 7 (1969), τεῦχ. 19, σ. 19 - 20.
1129. **Τολλοῦ Μαρία** Πασχαλινὰ ἔθιμα. Φωτ Πορεία Δ' (1968 - 69) 75.
1130. **Τσικνόπουλος 'Ιω.** Ἡ ἀκολουθία τοῦ ἁγίου Τρύφωνος. Κυπρ Σπ ΛΓ' (1969) 199 - 227.
1131. **Χατζηγιάννης Χριστόφας Δ.** Τὸ πανηγύρι τοῦ Ταύρου Ἀγίας Παρασκευῆς Λέσβου. Ἔκδοση Κοινότητος Ἀγίας Παρασκευῆς. Μυτιλήνη 1969, 8ον, σελ. 20.
1132. **'Αντωνιάδης Ξενοφ.** Ἐνα παράδοξο ἀποκριάτικο ἔθιμο στὴ Σκύρο (χαρακτηριστικὲς περιγραφὲς ξένων ἐπισκεπτῶν τοῦ 1900). Ἄρχ Εὐβ Μελ 16 (1970) 395 - 415.
1133. **Βελούση Ἄννα** Πασχαλινὰ ἔθιμα τοῦ Λευκονοίκου. Φωτ Πορεία Ε' (1969 - 70) 72 - 73.
1134. **Γκατσόπουλος Σταῦρ.** Ἡ ἐορτὴ τοῦ ἁγίου Λαζάρου ἐν Ἡπείρῳ. Ἡπειρ 'Εστ ΙΘ' (1970) 159 - 166.
Δημοσιεύονται καὶ 6, σχετικὰ μὲ τὴν ἐορτὴν, δημῶδη ἄσματα.
1135. **Κόκκαλης Παντ.** Ἀπὸ τὸ ἀρχεῖον Πολεμίδη. Χιώτικες διασκεδάσεις. Χιακὴ Ἐπιθεώρ 8 (1971), τεῦχ. 27, σ. 233 - 238.
1136. **Κύρρης Κ. Π.** Χριστόψωμα καὶ λαμπροκουλλοῦραι μὲ μορφὴν παιδιοῦ ἡ ζώου. Χρον Λαπήθου Α' (1970) 102 - 103.
1137. **Κωτσιώρης Βασίλ.** Ἱερὰ μονὴ Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος Βραγκιανῶν - Ἀργιθέας. Ἔκδοσις Α', Ἀθῆναι 1970, 8ον, σελ. 24.

1138. **Μποντᾶς Γεώργ.** Τὸ πανηγύρι τῆς Παναγίας εἰς τὴν Σιάτισταν. Μακεδ Ζωή, τευχ. 52 (1970), σ. 42.
1139. **Νικόπουλος Βασ.** Τὸ «χτύπημα» τῶν εἰκόνων. Κόνιτσα Θ' (1970), ἀρ. 102 - 104, σ. 8 - 12.
1140. **Παραφεντίδου Ἀλεξάνδρα** Ἡ Πρωτομαγιά. Μιὰ βαθύτατα ἐλληνικὴ γιορτὴ. Μακεδ Ζωή, τευχ. 48 (1970), σ. 25 - 26.
1141. Συνεστίασις ἐόρτιος ἐπὶ τῇ εἰσόδῳ τοῦ 1969. Ἐπ Στερ Μελ Β' (1969 - 70) 443 - 447.
Ὁμιλία «Περὶ τῶν ἡθῶν καὶ ἐθίμων τῆς πρώτης τοῦ ἔτους» ὑπὸ Γ. Τ. Κόλια.
1142. **Ἀποστολάκης Σταμ.** Λαογραφικὰ ἐορτῶν τοῦ Πάσχα τῆς περιοχῆς Καμπανοῦ Σελίνου Κρήτης. Ἑλλην Ψυχὴ 1 (1971) 54 - 56.
1143. **Ἐξαδακτύλου Ἀνδρούλα** Κυπριακὴ Λαογραφία. Ἔθιμα τοῦ Δωδεκαημέρου στὴν περιοχή Κυρηνείας Κύπρου. Μόρφωσις ἔτ. ΚΣΤ' (1971), τευχ. 308 - 309, σ. 12 - 14. — Οἱ «σήκωσες» στὴν περιοχή τῆς Κερηνείας. Αὐτόθι, τευχ. 310, σ. 9 - 10, καὶ τευχ. 311, σ. 16 - 17. — Λαμπριάτικα ἔθιμα στὴν περιοχή τῆς Κερύνειας. Αὐτόθι, τευχ. 312, σ. 16 - 17. — Ἡ γιορτὴ τοῦ κατακλυσμοῦ στὴν περιοχή Κερύνειας. Αὐτόθι, ἔτ. ΚΖ' (1971), τευχ. 313 - 314, σ. 19 - 21.
1144. **Θεодωρίδης Θεόδ.** Τὰ Φαρασιώτικα κάλαντα. Μικρασιατικὰ 1 (1970 - 71) 133 - 135.
1145. **Καλούδης Μηνᾶς** Βακχικὰ καὶ Ἀδωνικὰ στοιχεῖα κατὰ τὰς Ἀπόκρεω εἰς τὸ χωρίον μου Καμπιά. Χιακὴ Ἐπιθεώρ 8 (1971), τευχ. 26, σ. 170 - 177.
1146. **Κουμπαρίδου Ἀναστασία** Λαϊκὴ λατρεία. Ἀντιλήψεις τοῦ λαοῦ μας διὰ τὴν μέλλουσαν κρίσιν. Λαογρ Κύπρ Α' (1971), τευχ. 1, σ. 59 - 61.
1147. **Λαμπαδαρίδης Νικ. Σωτ.** Χριστουγεννιάτικα ἔθιμα καὶ ἡθῆ στὰ Μαρμαρονήσια. Ἑλλ Τέχνη 5 (1971) 289 - 293.
1148. **Νοητάκης Κ.** Τ' ἄι Γιαννιοῦ τοῦ Κλήδονα στὸ Ἐμπορειό. Σαντορίνη (1971), σ. 258.
1149. **Παῖσιος Γεώργ.** Ἑορτολογικὰ σύμμεικτα ἐκ Χιονάδων Κονίτσης. Λαογρ ΚΖ' (1971) 304 - 309.
1150. **Παπαδάκη Ἐλευθερία** Τὰ κάλαντα τοῦ Πολυγύρου. Μακεδ Ζωή, τευχ. 56 (1971), σ. 27.
Στίχοι καλάντων καὶ περιγραφὴ τοῦ ἐθίμου.
1151. **Ρουσούνιδης Ἀνδρ. Χ.** Ἔθιμα τοῦ Κατακλυσμοῦ. Κυπρ Λόγος 3 (1971) 54 - 55.

1152. **Ρουσούνιδης Ἀνδρ. Χ.** Ἡ Σήκωση τοῦ Σαρανταημέρου. Μόρφωσις ἔτ. ΚΖ' (1971), τεῦχ. 318 - 319, σ. 25.
1153. **Σιαμπανόπουλος Κωνστ.** Οἱ Λαζαρίνες. Ἑλλην Ψυχὴ 1 (1971) 75 - 92. Δημοσιεύονται πληροφορίες ἰδίᾳ περὶ λαϊκῆς λατρείας, ἐπίσης δὲ περὶ ἐνδύματος, γάμου, λαϊκῆς τέχνης, χοροῦ ὡς καὶ ᾠσματὰ τινα καὶ πλῆθος διστίχων.
1154. **Σκανδάλης Δημ.** Ἡ Μόστρα τῶν Θυμιανῶν. Χιακὴ Ἐπιθεώρ 8 (1971), τεῦχ. 26, 103 - 107.
1155. **Σπυρόπουλος Ἀπόστ.** Τὸ λεβεντοπανηγύρι τῆς ἁγίας Παρασκευῆς τοῦ Νεοχωρίου Μεσολογγίου. Ἑλλην Ψυχὴ 1 (1971) 49 - 53.
1156. **Σταθάκης Στάθ. Δ.** Τὸ πανηγύρι τοῦ Κοσμίτικου ἁϊ - Λιᾶ. Χρον Κοσμά (1971) 69 - 74. — Τὸ πανηγύρι τῶν ἁγίων Ἀναργύρων καὶ οἱ ἀπόδημοι Κοσμίτες. Αὐτόθι, σ. 123 - 126. — Κοσμίτικες γιορτὲς καὶ ἔθιμα. Αὐτόθι, σ. 269 - 274.
1157. **Χατζηγεωργίου Γεώργ.** Ἀπὸ τὰ ἁγιάσματά μας. Λαογρ Κύπρ Α' (1971), τεῦχ. 1, σ. 39 - 44.
1158. **Χατζηκωστῆς Γεώργ.** Πασχαλινὲς μνήμες. Λαογρ Κύπρ Α' (1971), τεῦχ. 1, σ. 13 - 15.
1159. **Χατζόπουλος Γ. Κ.** Τὰ «Ἀναστενάρια» εἰς Μαυρολεύκη τοῦ νομοῦ Δράμας. Μακεδ Ζωή, τεῦχ. 61 (1971), σ. 29 - 32.

β') Μελέται.

1160. **Loukatos D. S.** Masques et déguisements populaires en Grèce. Masken und Maskenbrauch aus Ost - und Südosteuropa. Im Auftrag der Schweizerischen Gesellschaft für Volkskunde hrs von Robert Wildhaber. Basel 1968, 8ον, σελ. (51) 177 - 184 (58).
1161. **Πετρόπουλος Δημ.** Μητραγύρται - Μηναγύρται. Ἐπ ΚΛ Κ' - ΚΑ' (1967 - 68) 106 - 112.
1162. **Κουρέτας Δ.** Τὰ Ἀναστενάρια. Ψυχοφυσιολογικὴ ἐρμηνεία. (Ἀνάτυπον ἐκ τοῦ περιοδικοῦ «Ἱατρικὰ Χρονικά», τόμ. 9, τεῦχ. 79, Ἰουλ. 1969, σ. 614 - 620). Ἀθῆναι 1969, 8ον, σελ. 7.
1163. **Spyridakis Georg.** La légende de Saint Cassien chez les peuples Grec, Bulgare et Russe. III. (Association Internationale d' Études du Sud - Est Europeen). (Editions de l' Academie Bulgare des Sciences). Sofia 1969, 8ον, σ. 253 - 257.
1164. **Αἰκατερινίδης Γεώργ. Ν.** Ὁ ἐορτασμὸς τοῦ ἁγίου Γεωργίου εἰς Νέον Σούλι Σερρών. Σερρ Χρον Ε' (1969 - 70) 129 - 148.

1165. **Εὐαγγέλου Ἰάσων** Ἡ γοητεία τοῦ μυστηρίου. Πρόλογος Δ. Κουρέτα. Ἀθήνα (1970), 8ον, σελ. 253.

Λαογραφικῶς ἐνδιαφέρει τὸ κεφάλαιον : «Τὰ Ἀναστενάρια καὶ ἡ ἀκαΐα τῶν πυροβατῶν» (σ. 85 - 162).

1166. **Brewster P. G.** The foudation sacrifice motif in legend, folksong, game, and dances by —. (Sonderdruck : Zeitschrift für Ethnologie, Band 69, Heft 1, Braunschweig 1971), 8ον, σελ. 71 - 89.

3. Κοινωνικὴ ζωὴ.

α') Κοινωνικὴ ὀργάνωσις.

[Βλ. καὶ τὰ ἄρθρα ὑπ' ἀριθμ. 110. 113. 115. 117. 121. 123. 124. 132. 135. 138. 146. 147. 152. 157. 160. 162. 165. 166. 168. 169. 170. 171. 174. 179. 180. 181. 182. 187. 190. 191. 195. 197. 201. 204. 206. 207. 208. 210. 212. 214. 216. 217. 219]

1167. **Γουδέλης Γ.** Τὰ μάτια τῆς δίδυμης. Μεσσην Γράμμ 2 (1967) 204 - 208.

1168. **Δανδαλίδης Δημ.** Ἀβδηρα. Θρακ Χρον Ζ' (1967) 91 - 92.

1169. **Χιονίδης Γ.** Τὰ ὄργανα αὐτοδιοικήσεως τῆς ἐλληνικῆς κοινότητος Βεροίας ἐπὶ τουρκοκρατίας. Μακεδ Ζωή, τεῦχ. 8 (1967), σ. 44 - 45.

1170. **Ἀθανασίου Π.** Περιληπτικὴ λαογραφία Κοτρωνιάς - Σουφλίου. Θρακικά 42 (1968) 164 - 168.

Δημοσιεύονται πληροφορίες καὶ περὶ γάμου.

1171. **Παπανικολάου Φώτ.** Ἡ ξενιτιά. Α' Ὁ ἀποχωρισμός. Μακεδ Ζωή, τεῦχ. 17 (1967), σ. 47. — Β' Ὁ κλαψύδεντρος. Αὐτόθι, τεῦχ. 18, σ. 31. — Γ' Νοσταλγία. Αὐτόθι, τεῦχ. 19, σ. 49. — Δ' Οἱ γραφές. Αὐτόθι, τεῦχ. 20 (1968), σ. 39. — Ε' Ὁ γυρισμός. Αὐτόθι, τεῦχ. 21, σ. 46 - 47.

1172. **Πετρόπουλος Δημ. Ἀ.** Ὅρια ἱερὰ - σταυράτα. Ἐπ' Ἐπ Φιλ Σχ Θεσ/κης 11 (1969) 227 - 244. [Μελέτη].

1173. **Βάος Ζαφ. Ἀ.** Τὸ Κάστρον, ἡ κοινωνία του καὶ τὸ ἔθιμον τοῦ ἄρραβῶνος. Ἐπετ Ἐταιρ Κυκλ Μελ Η' (1969 - 70) 567 - 589.

1174. **Κραβαρτόγιαννος Δρόσος** Χοροστάσια καὶ νυφοπάζαρα στὰ Σάλωνα. Ρουμελ Ἡμερολ 14 (1968 - 70) 139 - 140.

1175. **Κύρρης Κ. Π.** Ἐπαγγέλματα, χαρακτηρισμοί, χαρακτῆρες καὶ μορφαὶ τοῦ λαϊκοῦ οἰκονομικοῦ καὶ κοινωνικοῦ βίου τῶν Κυπρίων. Κυπρ Λόγος 1 (1969) 92 - 99, 171 - 174, 235 - 238, 288 - 291, 328 - 331. 2 (1970) 51 - 43, 80 - 84.

1176. **Πασχάλης Δημ. Π.** 'Η ἐν "Ανδρῷ δημογεροντία ἐπὶ τουρκοκρατίας καὶ Καποδίστρια. 'Επετ 'Εταιρ Κυκλ Μελ Η' (1969 - 70) 305 - 319.
1177. **Πέννας Πέτρ. Θ.** Συμβολὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ Μελενίκου. I. Τὸ «Κτηματολόγιον» τοῦ Κοινοῦ Μελενίκου. II. Κατάλογος δωρητῶν καὶ εὐεργετῶν τοῦ Κοινοῦ καὶ τῶν 'Εκπαιδευτηρίων. Σερρ Χρον Ε' (1969 - 70) 89 - 122. Τοπωνύμια, κύρια ὀνόματα, εἰδήσεις κοινων. ὀργανώσεως.
1178. **Φραγκινέας Νικόλ.** 'Η ἀδελφοποιΐα εἰς τὴν Μάνην. Λακωνικά Ζ' (1970), τεῦχ. 37, σ. 16 - 18.
1179. **Χιονίδης Γ. Χ.** Τρεῖς κανονισμοὶ τῆς 'Ελληνικῆς Κοινότητος τῆς Βεροίας κατὰ τὰ τέλη τῆς τουρκοκρατίας. 'Ελληνικά 23 (1970) 97 - 142. 'Ενδιαφέρει καὶ ὡς πρὸς τὰ δημοσιευόμενα ὀνόματα.
1180. **Βαενᾶς Δημ.** 'Η γυναίκα στὸ θεσσαλικὸ χωριὸ σὰν σύζυγος, μητέρα καὶ παράγοντας κοινωνικῆς ζωῆς. Μαγνησιακά Α' (1971) 117 - 121.
1181. **Καρανικόλας 'Αλέξ. Σ.** Νότιες Σποράδες. Σελίδες ἀπὸ τὴν ἱστορίαν τῶν προνομίων τους. Παρνασσὸς ΙΓ' (1971) 423 - 449.
1182. **Κύρρης Κ. Π.** Οἱ Τηλλυροὶ καὶ ἡ Τηλλυρία. Κυπρ Λόγος 3 (1971) 7 - 9, 186 - 188.
1183. **Χατζηγιάκης 'Αλέξ. Κ.** 'Ασπροποταμίτικα λαογραφικά. Θεσσ Χρον 10 (1971) 187 - 189.

β') Λαϊκὸν δίκαιον.

[Βλ. καὶ τὰ ἄρθρα ὑπ' ἀριθμ. 120. 121. 123. 124. 138. 146. 160. 162. 165. 166. 170. 174. 187. 190]

1184. **Μέρτζιος Κ. Δ.** Κρητικὰ συμβόλαια τῶν χρόνων τῆς ἐνετοκρατίας. Κρητ Χρον ΙΘ' (1965) 111 - 145.
1185. **Ζέπος Παν. 'Ι.** Μεσσηνιακὰ νομικὰ ἔθιμα. (Καταγγελία συμβάσεως μισθώσεως). Μεσσην Γράμμ 2 (1967) 235 - 239.
1186. **Μέρτζιος Κ. Δ.** 'Οκτὼ διαθῆκαι 'Ελλήνων τῆς Βενετίας (1535 - 1547). Μνημοσύνη Α' (1967) 174 - 198.
1187. **Alexiou Chr.** Survivals of tribal custom in ownership and division of property in modern Greece. Antiquitas Graeco - Romana ac tempora nostra. Acta Congressus Internationalis habiti Brunae diebus 12 - 16 mensis Aprilis MCMLXVI, Praegae MCMLXVIII, σ. 73 - 81.
1188. **Δελλα - Ρόκκας 'Ιω.** Τὸ δίκαιον τῆς Νάξου κατὰ τοὺς χρόνους τῆς τουρκοκρατίας. 'Επ 'Εταιρ Κυκλ Μελ Ζ' (1968) 426 - 481.

1189. **Κατσουρός 'Αντ.** Ναξιακά δικαιοπρακτικά έγγραφα τοῦ 17ου αἰῶνος. 'Επετ 'Εταιρ Κυκλ Μελ Ζ' (1968) 24 - 337.
1190. **Κισκήρας 'Ιω.** 'Η σύμβασις μαθητείας ἐν τῇ βενετοκρατούμενῃ Κρήτῃ. (Μετ' ἀνεκδότων ἐγγράφων ἐκ τοῦ Archivio di stato τῆς Βενετίας). 'Αθῆναι 1968, 8ον, σελ. 20.
1191. **Λίνος Δημ.** 'Η ἀπονομή τῆς δικαιοσύνης ἐπὶ τουρκοκρατίας καὶ ἰδιαιτέρως εἰς τὴν Χίον. Χιακὴ 'Επιθεώρ 6 (1968), τεῦχ. 17 - 18, σ. 163 - 175.
1192. **Μέρτζιος Κ. Δ.** Οἱ 'Αθηναῖοι Περούληδες ἐν Βενετίᾳ. 'Αθηναϊκά, τεῦχ. 41 (1968), σ. 1 - 8.
'Εν ἐγγραφον ἀπογραφῆς καὶ ἐκτιμήσεως ἀντικειμένων τοῦ 1708.
1193. **Συμεωνίδης Σῖμ.** Δύο νοταριακά ἐγγράφα. Σιφνιακὴ 2 (1968), τεῦχ. 14, σ. 22.
1194. **Λώλης Νικόλ.** 'Ο σέμπρος. Μία μορφή ἐταιρίας ἐθιμικοῦ λαϊκοῦ δικαίου. 'Ηπειρ 'Εστ ΙΗ' (1969) 240 - 241.
1195. **Μακρυμίχαλος Στέφ.** Τὸ «ὀπινόβολον». Μία ἀθησαύριστος λέξις. Παρνασσός 11 (1969) 407 - 410.
1196. **Τσακωνικό-προικοσύμφωνο.** Χρον Τσακ Γ' (1969) 47.
1197. **Συμεωνίδης Σῖμ.** Δυὸ παλαιὰ ἐγγράφα Σίφνου. Σιφνιακὴ 3 (1969), τεῦχ. 27 - 28, σ. 15.
Τὸ α' ἐγγραφον : συμφωνητικὸν πακτώσεως.
1198. **Γιανναροπούλου 'Ιωάννα** 'Η παρὰ τὴν Ζάχολην Κορινθίας μονὴ τοῦ προφήτου 'Ηλίου. Πελοποννησιακὰ Ζ' (1969 - 70) 69 - 124.
Πωλητήρια, διαθῆκαι, ἐγγράφα.
1199. **Κύρρης Κ.** Πωλητήριον ἐγγραφον τοῦ 1881 ἐκ Λαπῆθου. Χρον Λαπῆθου Α' (1970) 32 - 46.
1200. **Κύρρης Κώστ. - Καϊμακάμης Φριῆξ.** 'Ανέκδοτα ἐγγράφα ἀπὸ τὸ ἀρχεῖον τοῦ Δήμου Λαπῆθου ὡς συμβολὴ εἰς τὴν ἱστορίαν αὐτοῦ. Χρον Λαπῆθου Α' (1970) 47 - 74.
1201. **Κύρρης Λεων.** 'Ιδιοκτησία καὶ διανομή νεροῦ ἀπὸ τὴν βρύσην τοῦ «Δράκοντα» (Λαπῆθου). Χρον Λαπῆθου Α' (1970) 95.
1202. **Παπαδημητρακόπουλος Π.** Δύο ἀπὸ τὰ ἀρχαιότερα γνωστὰ ἐγγράφα ἀφορῶντα τὴν Δάφνην Καλαβρύτων. 'Επετ Καλαβρ Β' (1970) 77 - 79.
'Εν πωλητήριον ἐγγραφον καὶ ἐν ἀνταλλαγῆς περιουσιῶν.
1203. **Παπαδογιάννης Ν.** Πατριαρχικὸν ἐπιτίμιον τῶν ἱερῶν μονῶν Βωσάκου καὶ Χαλέπας. Κρητ Χρον ΚΒ' (1970) 507 - 510.

1204. **Τριανταφύλλου Κων.** "Εγγραφον ἔτους 1736 συμβιβασμοῦ χωρίων Περιστεράς καὶ Μεσορρουγίου. 'Επετ Καλαβρ Β' (1970) 173 - 177.
1205. **Χαλατσᾶς Δημ.** Τὸ δίκαιο στὰ ὄρεινὰ χωριὰ τῆς κεντρικῆς Ρούμελης ἐπὶ τουρκοκρατίας. Ρουμελ 'Ημερολ 14 (1968 - 70) 81 - 89.
1206. **Γιανναροπούλου 'Ιωάννα** Δικαιοπρακτικὰ ἔγγραφα ἐκ τῆς μονῆς Ρεοντινοῦ. Πελοποννησιακὰ Η' (1971) 201 - 238.
1207. **Δρακάκης 'Ανδρ.** Θηραϊκὴ διαθήκη τοῦ 17ου αἰῶνος. Σαντορίνη (1971), σ. 131 - 133.
1208. **Ζερβογιάννης Ν.** Κρητικὰ συμβόλαια ἐνετοκρατίας. (Τῆς Μονῆς 'Αρετίου - Μεραμπέλλου). 'Αμάλθεια Β' (1971), τεῦχ. 4, σ. 46 - 48· τεῦχ. 6, σ. 124 - 128· τεῦχ. 7, σ. 181 - 185· τεῦχ. 8, σ. 235 - 238· τεῦχ. 9, σ. 251 - 254. [Συνεχίζεται].
1209. **Κατσουρὸς 'Αντ.** Διαθήκη Γουλιέλμου ντὰ Κορόνια. Σαντορίνη (1971), σ. 135 - 138.
1210. **Κοσμίτης Σ.** Προικοσύμφωνον τοῦ 1857. Χρον Κοσμᾶ (1971) 237 - 238.
1211. **Κουτίβας Σταῦρ.** 'Η παρά τὸν Φενεὸν Κορινθίᾳ μονὴ τοῦ ἁγίου Γεωργίου. 'Αρχ Κορινθ Μελ Α' (1971) 70 - 144.
'Απὸ σελ. 107 κέξ.: Δικαιοπρακτικὰ καὶ ἄλλα ἔγγραφα τῆς Μονῆς, ἐνθα εἰδήσεις λαϊκοῦ δικαίου, τοπωνύμια καὶ κύρια ὀνόματα.
1212. **Λυγνὸς 'Εμμ. 'Αντ.** "Εγγραφον περὶ «ἀντιγίου» (ἀνταλλαγῆς). Σαντορίνη (1971), σ. 141 - 142.
1213. **Μακρυμίχαλος Στέφ. 'Ι.** Τσακῶνικα προικοσύμφωνα τοῦ 18ου καὶ 19ου αἰῶνος. Πελοποννησιακὰ Η' (1971) 277 - 410.

4. Παιδικὴ ζωὴ. Παιδιά.

[Βλ. καὶ τὰ ἄρθρα ὑπ' ἀριθμ. 124. 147. 177. 194. 216]

1214. **Βασιλᾶς 'Ηλ.** Πῶς παίζαμε τὰ κότσια. 'Ηπειρ 'Εστ ΙΗ' (1969) 457-459.
1215. **Παπαθανασόπουλος 'Ηλ.** Παιγνίδια στὸ Γιωργίτσι. Λακωνικὰ ΣΤ' (1969), τεῦχ. 35, σ. 149 - 151. [Λογοτεχνικὴ περιγραφή].
1216. **Βασιλᾶς 'Ηλ.** Παιδικὰ παίχνια [2]. 'Ηπειρ 'Εστ ΙΘ' (1970) 167 - 168.
1217. **Ρουσούνιδης 'Α. Χ.** Δύο ἔθιμα μεταπεσόντα εἰς λαϊκὰ παίγνια. Κυπρ Σπ ΛΔ' (1970) 141 - 144.

1218. **Λοδόμματος Ἄνδρ.** Κινητικὰ παιγνίδια - κατασκευές. Λαογρ Κύπρ Α' (1971), τεύχ. 1, σ. 29 - 32. — Παιγνίδια - ὅπλα ἀπὸ τῇ Λάπηθο, ἐπαρχία Κερήνειας. Αὐτόθι, τεύχ. 2, σ. 97 - 98.
1219. **Χαραλαμπάκης Χριστόφ.** Περιορισμένης χρήσεως λαϊκὰ παιγνίδια εἰς τὸν νομὸν Λασιθίου. Ἀμάλθεια Β' (1971), τεύχ. 8, σ. 211 - 223.
1220. **Ἀρτέμης Ἄνδρ.** Ἡ συκιά. Μαθ Ἑστ ΚΒ' (1971 - 72), ἀρ. 52, σ. 79.
1221. **Γεωργίου Γεώργ.** Βεζύρης. Μαθ Ἑστ ΚΒ' (1971 - 72), ἀρ. 52, σ. 78.
1222. **Εὐτυχίου Εὐτ.** Κιττὶ ἡ βασίλειον. Μαθ Ἑστ ΚΒ' (1971 - 72), ἀρ. 52, σ. 78. — Μαρμαρωτόν. Αὐτόθι, σ. 79.
1223. **Ἰωάννου Ἰω.** Λιγκρί. Μαθ Ἑστ ΚΒ' (1971 - 72), ἀρ. 52, σ. 79.
1224. **Κυριακοῦ Κυρ.** Τὸ χωστό. Μαθ Ἑστ ΚΒ' (1971 - 72), ἀρ. 52, σ. 80.
1225. **Πιερῆς Κων.** Τὸ φιλικουτούνι. Μαθ Ἑστ ΚΒ' (1971 - 72), ἀρ. 52, σ. 80.
1226. **Σταυρῆς Παναγ.** Σκατούλια. Μαθ Ἑστ ΚΒ' (1971 - 72), ἀρ. 52, σ. 79. — Τσιάμπουρος. Αὐτόθι, σ. 80.
1227. **Χάρης Μηνᾶς** Ἀσθιελωστόν. Μαθ Ἑστ ΚΒ' (1971 - 72), ἀρ. 52, σ. 78.

Α΄. ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ ΤΩΝ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ ΚΑΙ ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΩΝ

- Abbott G. F. 141
- Ἀβτζῆς Γ. Κ. 932
- Ἀγάπιος Μοναχὸς ὁ Κρής 1025
- Ἀγαπίου Ἑλένη 448, 735
- Ἀγγελῆς Ν. 431
- Ἀδάμου Γιάνν. 727
- Ἀθανασιάδης Εὐστάθ. 116, 933
- Ἀθανασίου Λεωνίδας 245
- Ἀθανασίου Π. 1170
- Ἀθανασόπουλος Ἰ. 786
- Αἰκατερινίδης Γεώργ. Ν. 4, 39, 222, 306, 639, 1101, 1147, 1118, 1119, 1164
- Ἀκρίτας Τάκης 32
- Alevizos Susan 1034
- Alevizos Ted 1034
- Ἀλευράς Νάσ. 1087
- Alexiou Chr. 1187
- Ἀλισανδράτος Γ. 432
- Ἀμαργιανάκης Γεώργ. Στ. 1035, 1042, 1046
- Ἀναγνωστοπούλου Ἀρχοντούλα 296
- Ἀναστασιάδης Νικόλ. 681
- Ἀναστασίου Ἰω. 117, 197
- Ἀνδρεόπουλος Ἀργ. 1036
- Ἀνδρέου Κωνσταντῖνα 408, 849
- Ἀνδρέου Χρ. 1051
- Ἀνδριώτης Νικόλ. 33, 876
- Ἀνδρονίκου Ἀνθῆ 487
- Ἀντίπας Παν. 919, 934
- Anthony Anne 198
- Ἀντουράκης Γεώργ. 1102
- Ἀντωνιάδης Ἀνδρ. 796
- Ἀντωνιάδης Ξενοφ. 1132
- Ἀντωνιάδου Εὐα 541
- Ἀντωνίου Ἀντών. 108, 851
- Ἀντωνίου Χριστόφ. 920
- Ἀπαλοδήμας Ἀντών. 715
- Ἀποστολάκης Σταμ. 142, 771, 921, 1142
- Ἀραμπατζῆς Δ. 1088
- Ἀργυροῦ Κυριακούλα 367
- Ἀργυροῦ Σωτ. 567
- Ἀρκουδάρη - Τσουρδοῦ Κλοτίλδη 772
- Ἀρτεμης Ἀνδρ. 1220
- Ἀρχιγένης Δημ. 283
- Ἀσημομύτης Βασίλ. 1089
- Ἀστερινὸς Δ. 219
- † Ἀτέσης Βασίλ., Μητροπ. πρ. Δήμου, 885
- Ἀχλῆς Νικόλ. 773
- Baggally John 607
- Βαγενᾶς Θ. 11, 284, 488, 898, 935, 982, 1052
- Βαγιακάκος Δικ. Β. 2, 23, 137, 822, 861, 862, 886, 922, 936, 961
- Vayakakos Dic. Βλ. Βαγιακάκος Δικ. Β.
- Βαενᾶς Δημ. 1180
- Βάος Ζαφ. Ἀντ. 1173
- Βαρβατζίκη Ἑλισάβετ 214
- Βάιος Ἰω. 445
- Βακαλόπουλος Κ. Α. 336
- Βασδραβέλλης Ἰω. Κ. 165, 489
- Βασιλᾶς Ἡλ. 1010, 1214, 1216
- Βασιλειάδης Δ. 249, 321
- Βασιλείου Ἀλ. 219
- Βασιλείου Μαρία 542
- Βασιλείου Παν. 937

Βασιλείου Σπύρ. 337
 Vassiliou Vasso 375
 Vassiliou Georg. 375
 Βαφείδης Κων. 166
 Baud-Bovy Sam. 1037, 1041, 1043
 Βελούση Άννα 374, 409, 543, 671, 1133
 Wildhaber Robert 14
 Βιολάρη Βέρα 229, 656
 Βιολάρης Γλαῦκος 774
 Βιολάρης Χριστόφ. 490
 Vitt Rex 486
 Vlachos Theod. Βλ. Βλάχος Θεόδ.
 Βλαστός Π. 1024
 Βλάχος Γ. 863
 Βλάχος Θεόδ. 68, 887
 Βλάχος Νικόλ. 797
 Blum Eva 375
 Blum Rich. 375
 Βογιατζίδης Ίω. Κ. 167, 1011
 Βοκοτόπουλος Π. 962
 Βόρκα Ούρανία 672
 Βουρνᾶς Χριστ. 118
 Βρανή Βασιλική 119
 Βρανούσης Λ. 84, 923
 Βραχᾶς Γιάνν. 265
 Βρέλλης Παῦλ. 338
 Brewster P. G. 1166
 Buchner Alex. 1038
 Βυζάκος Μιχ. 568

 Connell Patrick 297

 Γάλλος Δημ. 859
 Georgacas Dem. Βλ. Γεωργακᾶς Δημ. Ί.
 Γέροντας Δημ. Άλ. 40
 Γεωργακᾶς Δημ. Ί. 924, 983
 Γεωργαλᾶς Γεώργ. 941
 Γεωργιάδης Χρ. 371
 Γεωργιάδου Άγαθή 544
 Γεωργιάδου Ίωάννα 914
 Γεωργίου Άνδρ. 1001
 Γεωργίου Γεωργία 449

Γεωργίου Γεώργ. 1221
 Γεωργίου Κων. 307
 Γεωργίου Όλυμπιάς 491
 Γεωργίου Χρυστάλλα 492, 846
 Γεωργούλας Σωκρ. 168, 169
 Γιαγκιοζῆς Φαίδ. 368
 Γιαγκουλλῆς Κων. Γ. 322, 461, 569,
 570, 606, 621, 629, 798, 938, 939,
 963, 984
 Γιακουμέττη Αἰκατερίνη 437, 493, 775
 Γιακουμέττη Σωτηρία 294, 756, 1005
 Γιαννακόπουλος Βλ. 285, 1075
 Γιανναροπούλου Ίωάννα 1198, 1206
 Γιαννόπουλος Ίω. 3
 Γιασεμίδου Εὐδοκία 414
 Γιομπλάκη Άλκμήνη 571
 Γιομπλάκης Άθ. 438, 450, 494, 1090,
 1106, 1120
 Γιωρτσῆς Γεώργ. 985
 Γιανιάτσας Κων. 427
 Γιαννούλης Γεώργ. 1086
 Γκαρτζονίκας Δημ. 85
 Γιατζάρας Άστ. 110
 Γκατσόπουλος Σταῦρ. 1134
 Γκέρτσος Χαρίδ. 114
 Γκίκας Π. 152
 Γκλέκας Γ. Δ. 421, 799, 837, 925, 940,
 964, 986
 Γλέζος Π. 58
 Γλύστρας Χρ. 232
 Γοργορίνης Γεώργ. 277
 Γουδέλης Γ. 1167
 Γούναρης Άναστ. 899
 Γραμματίκογλου Έλένη 143
 Γρηγοράκης Μιχ. 572, 714
 Γρηγόρης Γερ. 278
 Γρηγορίνης Γεώργ. 277
 Γρῆσπος Π. 120, 1012
 Γριτσόπουλος Τ. Άθ. 111, 185, 189, 190

 Δάκαρης Σωτ. 923
 Δαμιανάκος Γ. 451, 495, 573

- Δανδαλίδης Δημ. 1168
 Δασκαλάκη Κατερίνα 708
 Δασκαλόπουλος 'Α. Ν. 640
 Δελλα - Ρόκκας 'Ιω. 1188
 Δεπάστας 'Ιω. 864
 Deter - Grohmann Ismene 608
 Δετοράκης Θεοχ. 574, 1028
 Δευτεραῖος "Αγγ. Ν. 4, 223, 1060
 Δημακόπουλος 'Ιορδ. 250, 323
 Δημητριάδης Γ. 170
 Δημητριάδης Κ. 1104
 † Δημήτριος, Μητροπολίτης Πέτρας, 1053
 Δημητρίου 'Αναστασία 452
 Δημητρίου Γεώργ. 816
 Δημητρίου Δημ. 453
 Δημητρίου 'Ελένη 339
 Δημητροκάλλης Γεώργ. 9, 888
 Διαλεκτός Ντόρης 171
 Διαμάντης Α. 59
 Διαμαντόπουλος Νικ. 965
 Διδασκάλου 'Τριγένεια 340
 Dimitrocallis G. Βλ. Δημητροκάλλης Γεώργ.
 Δογάνης Διαμ. 575
 Dorson Rich. 707
 Δραγούμης Μ. Φ. 69
 Δρακάκης 'Ανδρ. 1207
 Δράκος 'Ανδρ. 269, 291, 428, 496
 Δράκος Γεώργ. 937
 Δράκου 'Ελευθερία 497
 Δρανδάκης 'Ιω. 422, 761, 865
 Δωρής Μιχ. 308, 324
 Eideneier H. 439
 † Ειρηνάιος, Μητροπολίτης Κισσάμου, 1061
 'Ελευθεριάδης 'Αθ. 941
 'Εξαδακτύλου 'Ανδρούλα 1143
 'Ερωτόκριτος Γεώργ. 397, 498, 660
 'Εσκιτζόγλου 'Ανάργ. 121
 Εὐαγγελᾶτος Χρ. Γ. 216
 Εὐαγγελίδης Δημ. 309
 Εὐαγγέλου 'Ιάσ. 1165
 Εὐαγγέλου Σταυρούλλα 454, 499
 Εὐτυχίου Εὐτ. 817, 1222
 Ζαδὲς Δημ. 1042
 Ζαμπακκίδης Παντ. 455, 762
 Ζαννετῆ 'Ελένη 915
 Ζάππας Τάσος 172, 272, 275
 Ζαφείρογλου Πλάτ. 800
 Ζέπος Παν. 1185
 Ζερβογιάννης Ν. 966, 1208
 Ζερζελίδης Γ. 1066, 1076
 Ζήβας Διον. 326
 Ζήσης Σπ. 641
 Ζιώτας Παν. 173, 759
 Ζωγραφάκης Γ. Κ. 144
 Ζώρα Πόπη 318
 Ζώρας Γεώργ. Θ. 1026
 'Ηλιάδης Βασ. 144
 'Ημελλος Στέφ. Δ. 224, 823, 824, 831
 'Ημίσου Μαρία 545
 Θεοδοσιόγλου Β. 147
 Θεωδωρίδης Θεόδ. 967, 1144
 Θεοδώρου Κυριάκ. 576
 Θεοφάνους Σωτήρ. 801
 Θεοχάρης 'Ιω. 186, 613
 Θεράποντος Χρυστάλλα 661
 Θωμᾶς Γ. 251
 Θωμόπουλος 'Ι. 866, 877, 889
 'Ιακωβίδης Κυρ. 599
 'Ιγνατίου 'Ανδρ. 310, 419, 705, 942
 Ioannides C. D. Βλ. 'Ιωαννίδης Κώστ. Δ.
 'Ιωαννίδης 'Ελευθ. 246
 'Ιωαννίδης Κώστ. Δ. 577, 609, 1044, 1047, 1054
 'Ιωαννίδης Στέφ. 230, 255
 'Ιωαννίδου - Μπαρμπαρίγου Μαρία 70
 'Ιωάννου Γ. 432
 'Ιωάννου Δέσποινα 763
 'Ιωάννου 'Ιω. 1223
 'Ιωάννου Μαρία 578

- Καδῆ Ἀνδρεανή 235, 425, 546, 673, 856
Καδιανάκης Ἐμμ. 802
Καζαζῆ Ἑλένη 415, 579
Καζαμία Ἀνδρεανή 713
Καϊμακάμης Φρῖξ. 1200
Κακουλίδη Ἑλένη 890
Kakridis Johann. Th. 369
Kakridis Phanis J. 754
Καλαθήρης Τάσ. 247
Καλετσάρης Κων. 1091
Καλλιάνης Δ. 199, 943
Καλλιγιάννη Θάλεια 693
Καλοταρίδου Ἑλένη 694
Καλούδης Μηνᾶς 1145
Κανακάρης Ἀντ. 87, 456, 457, 736
Κανικλῆς Σωτ. 818
Κανταρτζῆς Ἀφ. 341
Καραγιαννάκος Ἀπ. 342, 547, 764, 787
Καραγιάννη Μαρία 458
Καραγιώργης Β. 5, 25
Καρακάσης Σταῦρ. 1039, 1048
Καραλέκας Ἡρακλ. 122
Καραμάνου Στυλιανή 398, 500, 662
Καραμανώλης Χαρ. 1092
Καραμεσίνης Μενέλ. 159
Καρανικόλας Ἀλέξ. Σ. 901, 1181
† Καρανικόλας Σωτ. Ἀλ. 901
Καρεκλᾶς Ἀνδρ. 311, 501
Καρμέλλος Ἰωακείμ 674
Καρπάθιος Ἐμμ. Ἰ. 123
Καρυδάκης Κ. 124
Κασάπης Χρ. 459
Κασσωτάκης Ἀνδρ. 260, 1077
Κατζάκης Μιχ. 216
Κατσιολούδη Ἀντουανέττα 502
Κατσίπης Φίλ. 125, 200, 286, 742, 803, 987
Κατσουλίδης Τ. 318
Κατσούρης Ἐμμ. 843
Κατσουρὸς Ἀντ. 901, 1189, 1209
Καφεντζῆς Ἐπαμ. 944
Καφούρης Νικόλ. 440
Καφταντζῆς Γ. 1079
Καχραμάνος Χάρης 312, 318, 343
Καψωμένος Γεώργ. 503
Κεφαλᾶς Κ. 292, 327
Κεφαλληνιάδης Ν. 765, 840
Κιαφκιουλλῆς Ἰω. 460
Κισκήρας Ἰω. 1190
Klaar Marianne 701
Κλειτοῦ Σόνια 548
Κληρίδης Νέαρχος 461, 686, 689, 832
Κλοκκάρης Ρένος 743
Κογκόλης Γεώργ. 819
Κοκκάλης Παντ. 1049, 1135
Κοκκίνης Σπ. 313
Κόκκινος Δ. 71, 72, 159, 184, 309
Κοκόλης Ξ. 880
Colaclides Helen 707
Κόλιας Γ. Τ. 1141
Κολίτσης Ἀνδρ. 1013
Κολλυφᾶς Γεώργ. 416, 580, 744, 788, 902, 968
Κομνηνὸς Μιχ. 642
Κομνίδης Γεώργ. 126
Κομπορόζος Φ. 916
Κονταρᾶτος Σάββας 344
Κοντομίχης Πανταζῆς 1085
Κόντος Πασχ. 60
Κοσμᾶς Ν. 127
Κοσμετᾶτος - Φωκᾶς Νικόλ. 174
Κοσμῆς Ἀγγ. 145
Κοσμίτης Σ. 1210
Κουκίδης Κωνστ. 34
Κουμανούδης Ἰω. Ν. 298, 299, 328, 345
Κουμπαρίδου Ἀναστασία 766, 1146
Κουντούρης Θέμος 657
Κουρέτας Δ. 1162
Κουρῆ Ζηνοβία 504
Κουρῆ Παναγιώτα 505
Κουρμούλης Γεώργ. 610
Κουρουκλάρη Εἰρήνη 388, 462, 718, 917
Κούσιος Μεν. 201
Κούσουλος Κων. 988
Κουτίβας Σταῦρ. 1211

- Κουτσούκης Κλεομ. 146
 Κουτσόφτα Μαρία 463
 Κουφάκης Π. 658
 Κραβαρτόγιαννος Δρόσος 1174
 Κρανιδιώτης Ν. 622
 Kretzenbacher Leop. 825
 Κρητικός Παν. 88
 Κρικόπουλος Χρ. 112
 Κτενίδης Δ. 147
 Κυδωνάκη - Μαστοράκη Ειρήνη 549
 Κυθρεώτης Ίακ. 261, 267
 Κυπριανοῦ Παν. 581
 Κυπριανοῦ Χρύσ. Σ. 15, 43, 44, 45, 61, 66, 73, 89, 90, 157, 227, 266, 389, 461, 464, 550, 611, 630, 686, 724, 737, 826, 833, 867, 878, 891, 904, 1014
 Κυριαζόπουλος Βασ. 91, 346
 Κυριαζοπούλου Βασ. 329
 Κυριακίδης Θωμᾶς 702, 850
 Κυριακίδης Ίω. 804
 Κυριακίδης Νικόλ. 506
 Kyriakides Stilp. Βλ. Κυριακίδης Στίλπ. Π.
 Κυριακίδης Στίλπ. Π. 46, 838
 Kyriakidou - Nestoros Alke Βλ. Κυριακίδου - Νέστορος "Αλκη
 Κυριακίδου - Νέστορος "Αλκη 141, 314, 617
 Κυριακόπουλος Βασίλ. 318, 1067
 Κυριακοῦ Δέσποινα 551
 Κυριακοῦ Κυρ. 1224
 Κύρρης Δημοσθ. 552
 Κύρρης Κ. Π. 12, 17, 643, 752, 805, 1136, 1175, 1182, 1199, 1200, 1201
 Κύρρης Λεων. 1201
 Κωμοδρόμου Ἐλένη 663
 Κωνσταντινίδης Ἄνδρ. 507, 664, 969
 Κωνσταντινίδης Δημ. 347
 Κωνσταντινίδης Ν. 127, 136, 162, 760, 1108
 Κωνσταντινίδου Μάρθα 273
 Κωνσταντινόπουλος Χρ. Γ. 279, 905, 945
 Κώνστας Κ. Σ. 148, 175, 176, 202, 203, 582, 776, 868
 Κωστάκης Θαν. Π. 233, 750, 869
 Κωτσαδάμ Γιάνν. 631
 Κωτσάκη Ἰωάννα 293, 300, 1093
 Κωτσιώρης Βασίλ. 1137
 Λαδόμματος Ἄνδρ. 1218
 Λαζάρης Χριστόφ. 1015
 Λαζαρίδης Κ. 47, 134
 Λαζάρου Ἄνδρ. 465, 946
 Λαμπαδαρίδης Νικ. 348, 1068, 1147
 Λαμπριᾶς Χρ. 728, 853, 946
 Λαμπρινουδάκης Βασ. 703
 Λάμπρος Σπ. Π. 948
 Λάππας Ἄριστ. 349
 Λασπίδου Μεταξία 214
 Λασσιθιωτάκης Κ. 989
 Leclanche Jean-Luc 562
 Λεμονά - Τρεμπέλα Ἐλένη 248
 Λέτσας Ἀλέξ. 31
 Λευκόσιλος Σπυρ. 367
 Λεωνίδου Κυριακή 553, 675
 Λιανίδης Σίμος 62, 116, 226, 949, 1041
 Λιασίδης Κυρ. 270
 Λιναρδάκη Ἐλευθερία 301
 Λίνος Δημ. 1191
 Λοῦζου Λοῦζος 94, 970
 Λοῦζου Μαρία 384, 712, 719
 Λουκᾶ Ζωούλα 738
 Λουκαΐδης Χρ. 990
 Loukatos Dem. Βλ. Λουκᾶτος Δημ. Σ.
 Λουκᾶτος Δημ. Σ. 27, 35, 49, 74, 75, 95, 115, 227, 350, 632, 633, 644, 750, 755, 827, 833, 1160
 Λυγνός Ἐμμ. 205, 1078, 1212
 Λυπουρλῆς Δ. 839
 Λυσίκατος Δημ. 508
 Λώλης Νικόλ. 1194
 Lüdeke Hedwig 649
 Μαγνήτη Παναγιώτα 376, 554, 739
 Μαγνήτου Ἀνθοῦσα 399, 509
 Μαζαράκης Ε. Δ. 96
 : Μάκιστος (Παπαχαραλάμπους) Κώστ. 178

- Μακρῆς Κων. 132, 318
 Μακρυμίχαλος Στέφ. 1195, 1213
 Μαλδογιάννης Θεόδ. 424
 Μαμώνη Κυριακή 36
 Μανάβης Β. 133
 Μανδαλάκας Σταμάτ. 318
 Μανούσας Μ. Ι. 892
 Μανουσάκης Γ. 252
 Μαρκόπουλος 'Αθ. 8
 Μαρκόπουλος Θεόδ. 385
 Μάρκου Βασιλική 400, 510
 Μάρκου Ρουπίνα 918
 Μάρκου Σοφία 370
 Μαρμαρινός Κλ. 24, 312, 318, 325, 351, 356, 840, 1068
 Μαστοράκης 'Ιω. 789
 Μάτσας Νέστωρ 274
 Μαυρῆς Δημ. 790
 Μαυρῆς Νικ. Γ. 1
 Μαυροκορδάτος Γεώργ. 676, 971
 Mc Donald Will. A. 924
 Μέγας Γ. 'Α. 14, 50, 76, 79, 97, 98, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 302, 315, 316, 634, 645, 646, 690, 696, 706, 707, 709, 710
 Megas G. A. Βλ. Μέγας Γ. 'Α.
 Μελά Μαρίτσα 600
 Μελετόπουλος 'Ιω. 303
 Μενάρδος Σῖμ. 228
 Μερακλῆς Μιχ. 99, 100, 711
 Μερικάκης Στυλ. 879
 Μέρτζιος Κ. Δ. 1184, 1186, 1192
 Μεταλληνός Γεώργ. 101
 Μηλιαράκης 'Αντ. 179
 Μηλίγκου - Μαρκαντώνη Μαρία 102
 Μηλιόπουλος Παρ. 688, 691, 1109
 Μηλιώρης Νικ. 18, 180
 Μηλιώτης Γεώργ. 441, 466, 720
 Μηνᾶς Κ. 647
 Michaelides S. 562
 Mitsakis K. 608
 Μηχανικός Γεώργ. 665
 Μιχαήλ 'Ανδρ. 511, 659, 695, 950, 972
 Μιχαήλ Μωϋσῆς 63
 Μιχαηλία Ξένη 555
 Μιχαηλίδης Δημ. 648
 Μιχαηλίδης Μ. 682
 Μιχαηλίδης - Νουάρος Μιχ. Γ. 150
 Μιχαηλίδου 'Αγνή 181
 Μίχας Λέανδρος Νικοκλῆ 182
 Μιχέλης 'Αγγ. 109
 Μόδης Γ. 442
 Morgan Careth 1029
 Μορφιαδάκης 'Εμμ. 151
 Μουζούρης Γεώργ. 317
 Μουσαίου - Μπουγιούκου Καλλιόπη 183
 Μουσελίμης Σπ. 184
 Μουτλιᾶ 'Αλκμήνη 467
 Moutsopoulos N. Βλ. Μουτσόπουλος Νικ. Κ.
 Μουτσόπουλος Νικ. Κ. 9, 231
 Μουχταρίδου Σταματία 1110
 Μπακάλης Λουκ. 1121
 Μπαρᾶς Βασ. 134
 Μπελλαρᾶς Νικ. 152
 Μπενέκος Πέτρ. 1080
 Μπίκος 'Αθαν. 1045
 Μπίλλιας Βασίλ. 635
 Μπίρης Κ. Η. 991
 Μπόγκας Εὐάγγ. 41, 47
 Μπόντας Γεώργ. 206, 1138
 Μποτετζαγιᾶς 'Αλέξ. 636
 Μπουμπουλίδης Φαίδ. 13, 19
 Μπουροζίκας Γ. 512, 791
 Μυλωνᾶ 'Ελένη 377, 857
 Μυλωνάκος Σταῦρ. 185
 Ναθαναήλ 'Ανδρεανή 468
 Νασίκας Γρηγ. 207
 Νάστος Κλεάνθ. 208
 Νικολάου Παναγιώτα 777
 Νικολάου Σωτηρία 390, 410, 973
 Νικόπουλος Β. 1111, 1139
 Νοητάκης Κ. 1148
 Νοτίδου - Δρίτσου 'Αγαθή 1122

Ντελόπουλος Κυρ. 880

Ξανθάκη - Καλοπίση Βίτα 649

Ξενοφώντας Έλένη 513, 666

Ξηλείου Μαρία 469

Ξύδης Θεόδ. 77, 637

Ξυνάρη Νίκη 514, 667

Oeconomides D. B. Βλ. Οικονομίδης Δ.Β.

Οικονομίδης Δημ. Β. 78, 122, 163, 352,

433, 564, 612, 623, 765, 828, 841

Οικονομίδου Αικατερίνη 515

Οικονόμου Άνδρεανή 411

Οικονόμου Άντ. 778

Οικονόμου Βασ. 186

Οικονόμου Εὐγενία 434

Όλύμπιος Κ. 103

Όνουφρίου Άθηνᾶ 601

Όρθοδόξου Σωτ. 401, 602, 685

Όρλάνδος Άναστ. 51

Όυσταγιαννάκη - Ταχατάκη Ειρήνη 385

Όυσταμανωλάκη - Δανδουλάκη Έλένη 153

Πάγκαλος Γεώργ. Έμμ. 1004

Παΐσιος Γεώργ. 1149

Παναγίδου Νίκη 603

Παναγιωτάκης Ν. Μ. 1029

Παναγιωτόπουλος Ά. 1052, 1056, 1057

Παναγιωτόπουλος Ι. Μ. 353

Παναγιώτου Ν. 228

Παναγιωτούνης Π. 613

Πανάρετος Άνθιμ. 371, 1018

Πανταζόπουλος Π. 614

Παντελῆ Δέσποινα 443

Παουσιάνης Χρ. 997

Παπαγεωργίου Βασ. 951

Παπαγεωργίου Γεώργ. 135

Παπαγεωργίου Έλισάβετ 470

Παπαγιάννη Άναστασία 583, 704

Παπαγιάννη Παρασκευῆ 392, 471

Παπαγρηγοράκης Ιδομ. 624

Παπαδάκη Έλευθερία 104, 254, 330, 354,
355, 1058, 1081, 1094, 1123, 1150

Παπαδάκης Νικ. 356

Παπαδημητράκης Κων. 209

Παπαδημητρακόπουλος Π. 806, 1202

Παπαδημητρίου Έλένη 331

Παπαδημητρίου - Δημητρίου Έλένη 357

Παπαδημητρίου Θεόδουλος 420

Παπαδημητρίου - Πολιτσάκη Σουλτάνα 210

Παπαδογιαννάκης Ν. 1203

Παπαδογιάννης Μ. 381, 472

Papadopoulos Th. βλ. Παπαδόπουλος Θ.

Παπαδόπουλος Θεόδ. 10, 64, 79, 80, 234,
638

Παπαδόπουλος Θωμ. 881, 893, 1027

Παπαδόπουλος Στ. Α. 318

Παπαδόπουλος Στυλ. Γ. 213

Παπαζήσης Δημ. 753

Παπαζογλου Άπ. 1124

Παπαθανασίου Μαρούλα 1125

Παπαθανασόπουλος Θαν. 154, 155

Παπαθανασόπουλος Ήλ. 894, 906, 1215

Παπαθεοδώρου Άπόστ. 187

Παπαθεοδώρου Παναγιώτα 717, 1005

Παπαϊακώβου Σταῦρ. 779

Παπαϊωάννου Δημήτρ. 767

Παπακώστας Νικ. 115

Παπαλουκᾶς Π. 745

Παπαλουκᾶς Στ. 584

Παπαμιτσάκη Ι. 211

Παπαμιχαήλ Άνδρ. 516

Παπαμιχαήλ Άννα Ι. 225, 226, 304

Παπαμιχαήλ Μιχ. 402, 517

Παπαμιχαήλ Παρασκευῆ 677

Παπαναοῦμ Δημ. 136

Παπανικολάου Φώτ. 188, 271, 287, 518,
1095, 1113, 1126, 1171

Παπαντωνίου Κ. 189

Παπαντωνίου Σ. 807

Παπαπέτρου Μαρία 393, 757, 852

Παπαποστόλου Τάσ. 1016

- Παπαρρηγόπουλος Π. 190, 280, 650, 1062,
 1063, 1070
 Παπαστάθης Χαράλ. 70
 Παπασταματίου Χρ. 212
 Παπατρέχας Γερ. 871, 974
 Papacharalampous C. Ch. βλ. Παπα-
 χαραλάμπους Γ. Χ.
 Παπαχαραλάμπους Γ. Χ. 234, 382, 625,
 834, 835, 844, 1069, 1082
 Παπαχαρίσης 'Αθ. 872, 975
 Παπαχριστοδούλου Πολ. 37, 1096
 Παπαχριστοδούλου Χρ. Ι. 156, 926, 952
 Παπαχρυσάνθου Γεώργ. 111
 Παρασκευαΐδης Μίλτ. 178
 Παρασκευόπουλος Θεόδ. 651
 Παραφεντίδου 'Αλεξάνδρα 256, 259, 519,
 556, 585, 1140
 Parkins Alta Ann 213
 Παστὸς 'Ιω. 520
 Πασχάλης Γεώργ. 521, 730
 Πασχάλης Δημ. 1176
 Πασχάλης Κοντὸς 214
 Πάτα 'Αννα 731
 Πατριαρχέας Β. Δ. 615
 Πατσαλίδου Πολυξένη 473
 Πατσάλου Κατερίνα 604
 Πατσέλης Ν. 215
 Παυλίδης Βασίλ. 378
 Παχυγιαννάκης Εὐάγγ. 1053
 Πεδιαδίτης Μιχ. 792
 Πελεκάνου Μαρία 557
 Πέννας Πέτρ. Θ. 1177
 Περάκης Γεώργ. 412, 793, 808
 Περιστερής Σπ. 1041, 1117, 1118
 Πεταλιανὸς Γ. 780
 Πετράκη - 'Επιφανίου Στέλλα 696
 Πετρίδου Γεωργία 558
 Πέτροβιτς Νατάλης 191
 Petropoulos Dim. Βλ. Πετρόπουλος Δ. Α.
 Πετρόπουλος Δ. Α. 137, 248, 279, 383,
 474, 477, 522, 562, 606, 1161, 1172
 Πίγγουρας Χριστόφ. 403, 523, 559, 586,
 668, 697, 746, 781, 895, 953, 992
 Πιερῆς Κων. 1225
 Πιερράκου - Μαρούδα Σούλα 305
 Πιπέρας 'Ανδρ. 404
 Πίπη Δήμητρα 587
 Πιταούλης Γεώργ. 257
 Πιτσιλλίδου 'Ελένη 678
 Πιτταρὸς Χαράλ. 655
 Πιφάνη Σαρρῆ Μυροφόρα 588
 Πλατάκης 'Ελευθ. Κ. 28, 976, 1003
 Πλουμίδης Γ. 907
 Πολίτης 'Αλ. 46, 823
 Politis ΑΙ. Βλ. Πολίτης 'Αλ.
 Πολίτης Λῆνος 57
 Πολίτης Νικ. 616
 Πολίτου 'Ελένη 20
 Πολύδωρος Α. 157
 Πολυχρονίου Γ. 288
 Πορτούλας Παν. 794
 Πουλάκης Ζ. 927, 954
 Πουλλῆ Γεωργία 589
 Πουρναρόπουλος Γεώργ. 429
 Ποῦρος Θεόδ. 768
 Προμπονᾶς 'Ι. Κ. 9, 823, 873, 896
 Πυργιανὸς Ματθ. 590

 Radulescu N. 1040
 Ρήγα Κυριακή 524, 560, 679, 740, 854
 Ρήνας Διαμ. 1083
 Ριβουᾶρ Ι. 1115
 Ριρῆ Θεοδώρα 372, 386, 444, 525, 698,
 848, 1064
 Ριρῆς Φωκᾶς 561, 680
 Romeos C. Βλ. Ρωμαῖος Κ.
 Ρότσκος Κων. 475
 Ρουσουνίδης 'Ανδρ. Χ. 21, 105, 181, 194,
 380, 526, 809, 1071, 1151, 1152, 1217
 Ροῦσσοις Μ. 289
 Ρούσσου Νάγια 89, 227
 Ρωμαῖος Κ. 617, 618, 829

Ρωσσίδης Κ. 527

Σακαλλή Σοφία 476

Σακελλαρίδης Κ. 477

Σακελλίων Γ. 357α

Σαλιάρης 'Α. 954, 977, 993, 1008, 1017

Σαλμανίδης Πρόδρ. 1030

Σαμαρά Θάλεια 113, 1059

Σαμάρης Δημ. 1097

Σαδικάκης Θεόδ. 882

Σαχά Μαρία 281

Σγουρίτσας 'Αγ. 264

Σειστάκης Γεώργ. 928, 956

Σέπος Λοΐζος 810

Σέττας Δημ. 52

Σιαμπανόπουλος Κων. 1153

Σιδέρης 'Αριστ. 874

Σιήκα Γεωργία 1127

Σιμιτζής Χρῆστ. 811

Σιούφτα Δέσπω 478, 845

Σιτάρης 'Απόστ. 216

Σκανδάλης Δημ. 1154

Σκανδάλης Χρ. 692

Σκλαβενίτης Χριστόφ. 358

Σκοπετέας Σταῦρ. 1114

Σκουτέρη 'Ελεονώρα 127

Σολωμονίδης Χρῆστ. 479

Σολωμού 'Ανδρ. 994

Σουγλή 'Ελένη 913

Σούρλας Εὐριπ. 480, 957

Σπανάκης Στέργ. 978

Σπανός Νικ. 79

Σπυριδάκης Γ. Κ. 38, 53, 54, 562, 619,
620, 626, 830, 836, 1041, 1163

Spyridakis G. Βλ. Σπυριδάκης Γ. Κ.

Σπυρόπουλος 'Απόστ. 158, 159, 192,
995, 1155

Σπύρου 'Αννα 591

Σπύρου Μ. 319

Σπύρου Νικόλ. 908

Σταθάκη - Κούμαρη Ροδούλα 359

Σταθάκης Στάθ. Δ. 360, 683, 716, 812,
996, 1056, 1057, 1156

Στάκας Δημ. 1128

Σταμάτης Χαρ. 193

Σταμέλος Δημ. 282, 592

Σταμέλος Ι. 592

Σταμούλη - Σαραντῆ 'Ελπινίκη 98

Σταυρακάκης Γιάνν. 1006, 1009

Σταυρή Παναγ. 1226

Σταυριανού Χρυστάλλα 394, 481

Σταυρινίδης Νικ. 652, 979

Σταυρόπουλος 'Απόστ. 1155

Σταύρου 'Ελένη 528, 563

Σταύρου 'Ιω. 395

Σταύρου Κατίνα 593

Σταύρου Πάτρ. 627

Σταύρου Σταῦρος 820

Στεργίου 'Αρτεμς 361

Στήκα Γεωργία 1065

Στυλιανού Γεώργ. 529, 594

Στυλιανού Θεόδ. 653

Στυλιανού Π. 106, 813

Συκή Χαρούλα 669

Συμέου Γεώργ. 530, 699

Συμεών Τάσ. 1032

Συμεωνίδης Χ. 929

Συμεωνίδης Σ. 782, 883, 1193, 1197

Σφυρόερας Βασ. Βλ. 884

Σώζου 'Αθανασία 396

Σωτηρόπουλος Κ. 700

Ταουσιάνης Χρ. 194, 684, 747, 997, 1019

Ταπεινού Μερόπη 405, 531, 784

Ταραμούντα 'Ελένη 532

Ταρσούλη 'Αθηνά 332, 362, 814

Ταρσούλη Γεωργία 107

Τατσιόπουλος Λάμπρ. 217

Τερζελίδης Γεώργ. 909

Τερλᾶς Χαρ. 533, 1055

Τζελέπης Πάνος - Νικολής 363

Τζεμαΐλας Γ. 445

Τζιακούρης Δημ. 320, 417, 478, 998

Τόλης Δημ. 160

Τόλλος Δημ. 859

Τολλοῦ Μαρία 670, 1129

Τομάζου Ειρήνη 605

Τομασίδης Κ. 980

Τοουλάκου Γεωργία 687

Τοπαλίδης Νικ. 276

Τουμάνη Νίκη 482

Τριανταφύλλου Κ. 860, 1204

Τριάρχης Φώτ. 1098

Τροῦλλος Ἀντ. 483, 564

Trofenik Rud. 825

Τσαγγαρίδης Ὁδ. 333

Τσάκας Ν. 1020

Τσακίρη Α. 161

Τσακνάκης Ἀθ. 162, 1116

Τσάκωνας Μ. 534

Τσαλίκη Χρυσή 258

Τσαμαλῆς Χρ. 910

Τσαμπαζῆς Π. 1073

Trapp Erich 1031

Τσαρνᾶς Ἰω. 726

Τσιάκας Γ. 406

Τσιακκίλου Εὐφροσύνη 446, 855

Τσιαντᾶς Κ. 595

Τσικνόπουλος Ἰω. 1130

Τσίλη Καλλιόπη 565, 732, 741

Τσιρπανλῆς Ι. 1

Τσιτρουλῆ Αἰκατερίνη 262

Τσιῶτος Ἰω. 733

Τσολομήτης Δημ. 364

Τσοῦχλος Κωνστ. 218, 535

Τυφορίδου Μ. 426

Τωμαδάκης Ν. 875, 923

Φάλμπος Φίλ. 195

Faur P. 821

Φασουλάκης Στέριος 958

Φίλιππα Μαριγώ 367

Φιλιππίδη Ἑλένη 295

Φιλοπούλου Κωνσταντῖνα 897

Φίτζιος Χαρίλ. 1084

Φλαμουδιώτου Εὐαγγελία 536, 785

Φλόγα Χρυσάνθη 815

Φλογαῖτης Ἰω. 1074

Φλούδας Νικ. 137

Φλῶρος Π. 709

Φοραδάρης Γεώργ. 413

Φόρης Βασ. 136

Φραγκάκι Εὐαγγελία 163

Φραγκεδάκης Ἐμμ. 769

Φραγκινέας Νικόλ. 219, 373, 751, 795, 1178

Φραγκίσκου Ἀντ. 418

Frye Ellen 1033

Φωτεινόπουλος Θ. 220

Φωτιάδης Ἀδωνις 858, 911, 999, 1002

Φωτιάδης Γεώργ. 596

Φωτίου Στυλιανή 566

Χαιρέτη Μαρία 930, 931

Χαλατσᾶς Δημ. 1205

Χαλβατζάκης Μαν. 912

Χαράκτα Χρυστάλλα 484

Χαραλαμπάκης Χριστόφ. 1219

Χαραλάμπους Μαγδαληνή 435

Χαραλάμπους Χ. 290

Χάρης Μην. 1227

Χάρης Χαρίλ. 734

Χαριζόπουλος Ἰω. 1099

Χασιακός Γεώργ. 138, 334

Χασιώτης Ι. 29

Χατζηαγαθαγγέλου Ἀγγελικὴ 597

Χατζηγάκης Ἀλέξ. Κ. 770, 1183

Χατζηγεωργίου Γεώργ. 365, 1157

Χατζηγεωργίου Κ. 430

Χατζηγιάγκου Ἰω. 537

Χατζηγιακουμῆς Ἐμμ. 57

Χατζηγιάννη Ἰωάννα 423, 485

Χατζηγιάννης Χριστόφας 1131

Χατζηϊωάννου Κυρ. 227

Χατζηκωστῆς Γεώργ. 820α, 1158

Χατζημιχάλη Ἀγγελικὴ 335, 366

- Χατζηνικολάου Α. 318
 Χατζηπαυλίδου Ἀναστασία 139
 Χατζησάββα Ἀγγελικὴ 447, 758
 Χατζησάββα Σωτηρία 721, 842
 Χατζίνης Γ. 274
 Χατζιωναῖς Στ. 253, 268
 Χατζόπουλος Γ. 164, 221, 1159
 Haussing Hans-Wilhelm 68
 Herzefeld Mich. 628
 Hilary Pym 486
 Χιόνης Κων. 1100
 Χιονίδης Γ. 1169, 1179
 Χουτρῆς Γλαῦκος 387
 Χρηστίδου Χρυσή 140
 Χριστοδουλίδης Νικόλ. 1000
 Χριστοδούλου Μενέλ. Ν. 12, 66, 228, 263, 959
 Χριστοδούλου Σπυρούλα 538
 Χριστοδούλου Σωτηρία 960
 Χριστόπουλος Σπυρ. 196
 Χριστοφῆ Ἀνδρεανή 436
 Χρυσάνθης Κλ. 67
 Χρυσάνθης Κύπρος 1021, 1022
 Χρυσάνθου Ἀγγελικὴ 407
 Χρυσάνθου Χρῖστ. 539
 † Χρυσόστομος Θεμελῆς, Μητροπολίτης Μεσσηνίας, 981
 Χρυσοστόμου Τασούλλα 540
 Χωματᾶ Αἰκατερίνη 22, 30
 Ψυχολοῦ - Ἰωαννίδη Ἑλένη 654

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

Β'. ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ ΤΗΣ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ

Περιοδικὰ ἐρευνηθέντα διὰ τὴν βιβλιογραφίαν καὶ βραχυγραφίαι αὐτῶν	Σελ.	135
Α' Βιβλιογραφία	»	139
Β' Γενικά καὶ σύμμεικτα		
α') Γενικά	»	142
β') Σύμμεικτα	»	147
1. Συλλογαὶ	»	147
2. Μελέται	»	160
Γ' Ὑλικὸς βίος καὶ τέχνη τοῦ λαοῦ		
1. Συνοικισμός, οἰκία καὶ αὐλή. Ἐπιπλα καὶ σκεύη	»	162
2. Ἐνδύματα	»	164
3. Τροφαὶ καὶ ποτὰ	»	165
4. Βίοι. (Γεωργικός, ποιμενικός, μελισσοκομικός, ναυτι- κός, ἀλιευτικὸς κλπ.).	»	165
5. Βιοτεχνία καὶ λαϊκὴ τέχνη. (Ἀρχιτεκτονική, χειροτε- χνία, ὕφαντική, κεντητική, ξυλογλυπτική, ἀγγειοπλα- στική, μεταλλουργική, λαϊκὰ ἐπιτηδεύματα)	»	167
Δ' Πνευματικὸς βίος		
1. Λαϊκὴ πίστις	»	173
α) Θρησκευτικαὶ καὶ δεισιδαίμονες συνήθειαι τοῦ λαοῦ	»	173
β') Μαγεία. Ἐπωδαὶ	»	174
1. Μαγεία	»	174
2. Ἐπωδαὶ	»	174
γ') Μαντική	»	176
2. Λαϊκὴ κοσμοθεωρία καὶ ἐπιστήμη	»	176
α') Κοσμογονικοὶ καὶ ἀστρολογικοὶ μῦθοι. - Μετεω- ρολογία	»	176
β') Δημώδης ἰατρικὴ	»	177

3. Δημώδης φιλολογία καὶ γλῶσσα	»	177
α') ἝΑσματα	»	177
1. Συλλογαὶ	»	177
2. Μελέται	»	187
β') Δίστιχα	»	191
γ') ἝΑπωδαὶ	»	192
δ') Μῦθοι ζώων	»	192
ε') Παραμύθια	»	193
1. Συλλογαὶ	»	193
2. Μελέται	»	194
στ') Εὐτράπελοι διηγήσεις. ἝΑνέκδοτα. Περιπαίγματα	»	195
ζ') Παροιμίαι καὶ γνῶμαι. Παροιμειώδεις ἐκφράσεις	»	195
1. Συλλογαὶ	»	195
2. Μελέται	»	197
η') Παραδόσεις	»	198
1. Συλλογαὶ	»	198
2. Μελέται	»	202
θ') Αἰνίγματα - Λογοπαίγνια	»	203
ι') Εὐχαί. Χαιρετισμοί. Κατάραι. ἝΟρκοι. Βλασφημίαι	»	204
ια') Γλῶσσα	»	204
1. Συνθηματικαὶ γλῶσσαι. ἝΟνόματα: κύρια, ἐπώνυ- μα, παρωνύμια κλπ.	»	204
2. Τοπωνύμια	»	209
3. Γλωσσάρια. Λέξεις καὶ φράσεις λαογραφικῆς σημασίας	»	215
ιβ') Θέατρον	»	216
ιγ') Δημώδη βιβλία	»	216
4. Μουσικὴ καὶ χοροὶ	»	217

Ε' Κοινωνικὸς βίος

1. Οἱ κύριοι σταθμοὶ τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς. (Γέννησις, γάμος, τελευτὴ)	»	220
2. Θρησκευτικὴ ζωὴ. Λαϊκὴ λατρεία	»	222
α') Συλλογαὶ	»	222
β') Μελέται	»	227

3. Κοινωνική ζωή	»	228
α') Κοινωνική ὀργάνωσις	»	228
β') Λαϊκὸν δίκαιον	»	229
4. Παιδικὴ ζωή. Παιδιαὶ	»	231

Πίνακες

α') Ὀνομάτων τῶν συγγραφέων καὶ μεταφραστῶν	»	233
β') Περιεχομένων τῆς βιβλιογραφίας	»	244

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΕΚΘΕΣΕΙΣ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΩΝ ΑΠΟΣΤΟΛΩΝ ΚΑΤΑ ΤΑ ΕΤΗ 1969 - 1972

Α'. ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ 1969¹

Ἡ συντ. Ἀννα Παπαμιχαήλ μεταβᾶσα ἐπὶ 15 ἡμέρας κατὰ τοὺς μῆνας Ἰουλίον καὶ Αὐγούστον εἰς τὴν νῆσον Σύμην κατέγραψε ποικίλην λαογραφικὴν ὕλην εἰς 427 σελ. τετρ., σχήμ. 8ου μεγ., ἥτοι δημῶδη ᾄσματα 110, παραδόσεις 143, παραμύθια 3, παροιμίας 6, εἰδήσεις ἀναφερομένας εἰς τὴν λαϊκὴν λατρείαν, τὴν λαϊκὴν ἱατρικὴν, τὸν γεωργικὸν βίον κ.ἄ. Ἐπὶ πλέον ἠχογράφησεν 109 μελωδίας ᾠμάτων καὶ λαϊκῶν χορῶν. Τὸ καταγραφέν καὶ ἠχογραφηθὲν τοῦτο ὕλικόν κατετέθη εἰς τὸ Κέντρον Λαογραφίας ὑπ' ἀρ. εἰσ. 3460 καὶ 16482 - 16587 ἀντιστοίχως.

Ὁ συντ. Ἀγγελος Δευτεραῖος ἐπεσκέφθη κατὰ τὸ ἀπὸ 11 Αὐγ. - 5 Σεπτ. χρονικὸν διάστημα τὰ χωρία Τρανόβαλτον, Μικρόβαλτον, Ἐλάτην (πρ. Λουζιανήν), Λαζαράδες καὶ Παλιάλωνα ἢ Φρούριον (πρ. Νιζισκόν) τῆς περιοχῆς Κοζάνης. Κατὰ τὴν ἐνταῦθα ἔρευνάν του περισυνήγαγε παραδόσεις 31, παροιμίας 35, αἰνίγματα 14, εὐχὰς 13, ᾠδὰς 22, δημῶδη ᾄσματα 152, εἰδήσεις σχετιζομένας μὲ τὴν λαϊκὴν κατοικίαν, τὸν ἐπαγγελματικόν, ποιμενικόν καὶ γεωργικὸν βίον, τὴν κοινωνικὴν ὁργάνωσιν, τὰς μαγικὰς καὶ δεισιδαίμονας συνηθείας, τὴν δημῶδη ἱατρικὴν, τὴν ἀστρολογίαν, μετεωρολογίαν, μαντικὴν, λαϊκὴν λατρείαν, τοὺς λαϊκοὺς χοροὺς, τὰ μουσικὰ ὄργανα, τὰς τροφάς, τὴν ἐνδυμασίαν, τὰ κατὰ τὴν γέννησιν, γάμον καὶ τὴν τελευτὴν ἔθιμα κ.ἄ. Ἐγένετο ἔτι ἠχογράφησις μουσικῆς ὕλης συγκειμένης ἐξ 119 μελωδιῶν δημωδῶν ᾠμάτων. Τὸ σχηματισθὲν χειρόγραφον κατετέθη εἰς τὸ Κέντρον ὑπ' ἀρ. 3470, ἡ δὲ ἠχογραφηθεῖσα μουσικὴ ὕλη ὑπ' ἀρ. 16362 - 16481.

Ὁ συντ. Γεώργιος Αἰκατερινίδης ἠρεύνησε λαογραφικῶς κατὰ τὴν ἀποστολήν του (10 - 30 Ἰουλ.) τὰ χωρία Κεντρί, Καρύδι καὶ Ἅγιον Γεώργιον (πρ. Τουρτοῦλοι) τῶν ἐπαρχιῶν Ἱεραπέτρας καὶ Σητείας Ἀνατ. Κρήτης.

1. Ἡ ἐκτέλεσις τῶν ἐρευνητικῶν τούτων ἀποστολῶν εἰς τὴν ὑπαιθρον, σκοπὸς τῶν ὁποίων εἶναι ἡ ἐπιτόπιος μελέτη τῶν λαογραφικῶν φαινομένων καὶ ἡ περισυναγωγή ὕλης πρὸς πλουτισμὸν τῆς ἐν τῷ Κέντρῳ ἀποκειμένης, ἀνατίθεται καθ' ἕκαστον ἔτος εἰς τοὺς συντάκτας τοῦ Κέντρου ὑπὸ τῆς Συγκλήτου τῆς Ἀκαδημίας μετὰ πρότασιν τῆς οἰκείας Ἐφορευτικῆς Ἐπιτροπῆς.

Τὸ Κεντρὶ ἀπετέλει μέχρι πρό τινας ἐν τῶν μεγαλυτέρων κέντρων ἀγγειοπλαστικῆς. Σήμερον ὅμως ἡ ἄσκησις τῆς τέχνης ταύτης εὐρίσκεται ἐν ὑποχωρήσει, λειτουργούντων μόνον τριῶν ἐκ τῶν πολυαρίθμων ἄλλοτε ἐργαστηρίων. Ἐκ τοῦ λόγου τούτου ὁ ὡς ἄνω συντάκτης παρηκολούθησε συστηματικῶς τὴν κατασκευὴν τῶν ἀγγείων (σταμνιῶν), ἐφωτογράφησε τὰ στάδια αὐτῆς καὶ κατέγραψε πληροφορίας σχετικὰς πρὸς τὴν κεραμικὴν ἰδίᾳ ὁρολογίαν. Πρὸς τούτοις κατέγραψεν οὗτος ἐνταῦθα εἰδήσεις ἀναφερομένας εἰς τὴν λαϊκὴν λατρείαν, τὸν γεωργικὸν βίον, τὴν καλαθοπλεκτικὴν, τὴν ὑφαντικὴν κ. ἄ. ἤχογράφησε δὲ καὶ μελωδίας ᾠμάτων καὶ λαϊκῶν χορῶν.

Εἰς τὸ χωρίον Καρύδι ἐμελέτησεν οὗτος ἰδίᾳ τὴν λαϊκὴν κατοικίαν καὶ μάλιστα τὸν τύπον τοῦ καμαρόσπιτου, συγκεντρώσας φωτογραφικὸν ὕλικόν καὶ ἄλλα στοιχεῖα (καταμετρήσεις, ἀποτυπώσεις) τῶν σωζομένων παλαιῶν οἰκιῶν. Εἰς δὲ τὸ χωρίον "Ἁγίος Γεώργιος ἡ ἔρευνά του περιστράφη εἰς θέματα γενικώτερον τοῦ κατὰ παράδοσιν λαϊκοῦ πολιτισμοῦ. Τὸ καταγραφὲν καὶ ἠχογραφηθὲν ὕλικόν κατετέθη εἰς τὸ Κέντρον Λαογραφίας ὑπ' ἀρ. 3467 καὶ 16299 - 16361 ἀντιστοίχως. Τὸ σχηματισθὲν χειρόγραφον, σχ. 8ου μεγ., συγκρίνεται ἐκ σελ. 406, αἱ δὲ ἠχογραφήσεις ἀνέρχονται εἰς τὸν ἀριθμὸν 63.

Ὁ συντ. - μουσ. Σπυρ. Περιστέρης ἐπεσκέφθη ἀπὸ 4 - 18 Ἰουλ. τὴν Σκιάθον πρὸς ἠχογράφησιν ἰδίᾳ δημῶδους μουσικῆς ὕλης. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἀποστολῆς του ὁ ἐν λόγῳ συντ. μουσ. ἐπέτυχεν νὰ ἠχογραφήσῃ μελωδίας α') 109 ᾠμάτων διαφόρων κατηγοριῶν καὶ χορῶν, β') 27 ἐκκλησιαστικῶν τροπαρίων, ψαλλομένων ἐξ ἀκουστικῆς παραδόσεως ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν Κολλυβάδων, ἱερομονάχων τῆς Μονῆς Εὐαγγελιστρίας Σκιάθου, πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς συγκρίσεως αὐτῶν πρὸς τὴν σύγχρονον γραπτὴν μουσικὴν παράδοσιν, γ') 8 σκωπτικῶν ἐκκλησιαστικῶν παρωδιῶν, δ') διστίχων τοῦ Κλήδονα κ. ἄ.

Πρὸς τούτοις ἠχογραφήθη ὕλη σχετικὴ πρὸς τὰ τοπωνύμια τῆς νήσου, τὸν χορὸν γαιῖτανάκι, τὸ ἔθιμον τοῦ Κλήδονα κ. ἄ. Ἡ ἠχογραφηθεῖσα μουσικὴ ὕλη κατετέθη εἰς τὸ Κέντρον Λαογραφίας ὑπ' ἀρ. 15880 - 16024, τὰ δὲ κείμενα τῶν ᾠμάτων καὶ ἡ λοιπὴ ὡς ἄνω ὕλη κατετέθησαν ἐν χειρογράφῳ ὑπ' ἀρ. 3461 (σελ. 450 περίπου, σχ. 8ον).

Ὁ ἀπεσπασμένος καθηγητῆς - μουσ. Γεώργιος Ἀμαργιανάκης ἐξετέλεσε τὴν ἀποστολὴν του ἀπὸ 14 Ἰουλ. - 3 Αὐγ. εἰς Ρόδον καὶ εἰδικώτερον εἰς τὰ χωρία: Παραδείσιον, Κοσκινοῦ, Καλυθιές, Μαλῶνα, Ἰστρίον, Προφίλια, Ἀπολακκιά, Σιάννα, Σάλακον καὶ Σορωνή. Ἐγένοντο 174 ἠχογραφήσεις μελωδιῶν δημοτικῶν ᾠμάτων καὶ μουσικῆς λαϊκῶν χορῶν (ἀρ. εἰσ. 16119 - 16293) συνελέχθη δὲ καὶ ἄλλη λαογραφικὴ ὕλη, περιλαμβάνουσα 4 πολύστιχα ᾄσματα, 46 δίστιχα καὶ εἰδήσεις ἀναφερομένας εἰς τὴν λαϊκὴν λατρείαν, τὴν μαγείαν, τὰς δεισιδαίμονας δοξα-

σίας, τὴν μετεωρολογίαν, τὰ ἔθιμα τοῦ γάμου καὶ τῶν ἀπόκρεω καὶ τὰ μουσικὰ ὄργανα. Ἡ ὡς ἄνω μουσικὴ καὶ λαογραφικὴ ὕλη κατεγράφη εἰς χειρόγραφον σελ. 259, σχ. 8ου μεγ., τὸ ὁποῖον κατατεθὲν εἰς τὸ Κέντρον ἔλαβε τὸν ἀρ. εἰσ. 3471.

Β'. ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ 1970

Καὶ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἐξετελέσθησαν λαογραφικαὶ ἀποστολαὶ καὶ δὴ ὡς ἐξῆς :

Ἡ συντ. Ἀννα Παπαμιχαήλ ἐπραγματοποίησεν ἀποστολὴν εἰς τὴν νῆσον Τῆλον διαρκείας 24 ἡμερῶν (22 Ἰουλ. - 14 Αὐγ.), κατὰ τὴν ὁποίαν συνελέχθη ὑπ' αὐτῆς λαογραφικὴ ὕλη εἰς 423 σελ. τετρ., σχήμ. 8ου μεγ. Αὕτη περιλαμβάνει: ᾠσματα 90, ταχταρίσματα-νανουρίσματα 3, παραδόσεις 125, ἐπῳδὴν 1, παροιμίας 4, εἰδήσεις σχετικὰς πρὸς τὴν λαϊκὴν λατρείαν, μαντικὴν, ἀστρολογίαν, μετεωρολογίαν, λαϊκὸν δίκαιον, κοινωνικὴν ὀργάνωσιν, τὸν γάμον, τὸ ἔνδυμα, τὸν γεωργικὸν βίον, τοὺς λαϊκοὺς χοροὺς κ.ἄ. Πρὸς τούτοις ἠχογραφήθησαν αἱ μελωδίαι 88 ᾠμάτων καὶ χορῶν. Ἐκ τοῦ λαογραφικοῦ καὶ μουσικοῦ ὕλικου ἐσχηματίσθη χ/φον, τὸ ὁποῖον κατετέθη εἰς τὸ Κέντρον ὑπ' ἀρ. 3499 (ἀρ. εἰσ. μουσ. ὕλ. 16849 - 16937).

Ὁ συντ. Γεώργιος Αἰκατερινίδης μετέβη εἰς τὸν νομὸν Ἀχαΐας κατὰ τὸ ἀπὸ 20 Ἰουλίου μέχρι 4 Αὐγούστου χρονικὸν διάστημα καὶ δὴ εἰς τὰ χωρία Κάτω Ἀχαΐα, Λιμνοχώριον, Χαλανδρίτσαν, Ἀνω Καστρίτσι, Μυρόβρυσην, Ζήριαν καὶ Λουσιὰ.

Κατὰ τὴν ἀποστολὴν του ταύτην ὁ ὡς ἄνω συντάκτης συνεπλήρωσε 7 ἔντυπα ἐρωτηματολόγια τοῦ Κέντρου διὰ τὰ γεωργικὰ ἐργαλεῖα καὶ τὰς περιοδικὰς πυρὰς πρὸς πλουτισμὸν τοῦ ὕλικου τοῦ Κέντρου ἐν ὧσιν τῆς ἐκδόσεως λαογραφικῶν χαρτῶν μὲ τὰ ἐν λόγῳ θέματα ἐν τῷ πλαισίῳ τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Λαογραφικοῦ Ἀτλαντος.

Ὁ συντ.-μουσ. Σπυρίδων Περιστέρης μετέβη ἀπὸ 21 Αὐγούστου μέχρι 4 Σεπτεμβρίου εἰς τὴν νῆσον Σκόπελον. Οὗτος ἐπέτυχεν νὰ ἠχογραφήσῃ 94 μελωδίας ᾠμάτων καὶ χορῶν, βυζαντινὰς τινὰς ἐκκλησιαστικὰς μελωδίας (τροπάρια), ψαλλόμενα ἐξ ἀκουστικῆς παραδόσεως, κείμενα παραμυθιῶν 10, ὡς καὶ τινὰς εἰδήσεις περὶ γάμου, λαϊκῆς λατρείας καὶ ἄλλων ἐκδηλώσεων τοῦ λαϊκοῦ πολιτισμοῦ τῆς νήσου. Ἡ ἠχογραφηθεῖσα μουσικὴ καὶ λαογραφικὴ ὕλη κατετέθη εἰς τὸ Κέντρον Λαογραφίας καὶ ἔλαβε τοὺς ἀρ. εἰσ. 16754-16848 καὶ 3514 ἀντιστοίχως.

Ὁ ἀπεσπασμένος καθηγητὴς μουσ. Γεώργιος Ἀμαργιανάκης εἰργάσθη ἐφέτος ἐπὶ 18 ἡμέρας (22 Ἰουλ.- 8 Αὐγ.) εἰς τὴν νῆσον Κάρπαθον, ἐνθα ἐπραγματοποίησεν 157 ἠχογραφήσεις κατὰ τὸ πλεῖστον δημοδῶν ᾠμάτων. Ἐκ τῶν κειμένων τῶν ὡς ἄνω ᾠμάτων καὶ ἐξ ἄλλων συλλεχθεισῶν εἰδήσεων περὶ γάμου, μουσικῶν ὀργάνων καὶ χορῶν, ποιμενικοῦ καὶ ἀλιευτικοῦ βίου κ.ἄ. ἐσχηματίσθη χει-

ρόγραφον ἐκ 327 σελίδων, σχ. 8ου μεγ., τὸ ὁποῖον κατετέθη εἰς τὸ Κέντρον ὑπ' ἀρ. 3518. Ἐξ ἄλλου ἡ ἡχογραφηθεῖσα μουσικὴ ὕλη ἔλαβε τὸν ἀρ. 17044 - 17181.

Γ'. ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ 1971

Σκοπὸς τῶν ἀποστολῶν τοῦ 1971 ὑπῆρξεν ἡ περισυλλογὴ λαογραφικοῦ ὕλικου καὶ ἰδίᾳ σχετικοῦ μὲ τὴν σύνταξιν τοῦ Λαογραφικοῦ "Ατλαντος τῆς Ἑλλάδος.

Ὁ συντ. Στέφανος Ἡμελλος ἐπεσκέφθη ἐπὶ 27 ἡμέρας (30 Ἰουλ.-25 Αὐγ.) πρὸς τὸν ὡς ἄνω σκοπὸν τὰ χωρία: Κρινιᾶνοι, Βίταλον, Χαροκόπος, Ὁξύλιθος, Ὀριον, Αὐλωνάριον, Ὀχθωνιά, Νεοχώριον, Λέπουρον καὶ Βέλος τῆς κεντρικῆς Εὐβοίας καὶ συνεπλήρωσε κατὰ τὴν ἀποστολὴν ταύτην 8 ἐρωτηματολόγια περὶ τῶν γεωργικῶν ἐργαλείων καὶ τῶν περιοδικῶν πυρῶν, τὴν ὕλην τῶν ὁποίων συμπληροῦν αἱ ἀπαραίτητοι διὰ τὴν ἐν λόγῳ περίπτωσιν φωτογραφίαι. Πέρα τούτου κατεγράφη εἰς 168 σελ. τετρ., σχ. 8ου μεγ., ποικίλη λαογραφικὴ ὕλη, περιλαμβάνουσα εἰδικώτερον παραδόσεις 53, ἄσματα διαφόρων κατηγοριῶν 114, δίστιχα 21, ἐπιδάς 14, παροιμίας 10, εἰδήσεις ἀναφερομένας εἰς τὴν λαϊκὴν λατρείαν, μαγείαν, μαντικὴν, δημώδη ἰατρικὴν, γέννησιν, γάμον, γεωργικὸν βίον κ.ἄ. (ἀρ. εἰσ. χ/φου 3530).

Ὁ συντ. Ἀγγέλος Δευτεραῖος μετέβη καὶ παρέμεινεν ἐπὶ 1 μῆνα (9 Αὐγ.-8 Σεπτ.) πρὸς ἀποθησαύρισιν ὕλικου εἰς τὰ χωρία Λεύκην, Κολοκυνθοῦ, Καλοχώριον, Μεσοποταμίαν, Ποριάν, Χιλιόδενδρον, Τσάκωνην, Νεστόριον, Πεῦκον, Κοτύλην, Πευκόφυτον, Χρυσὴν καὶ Κυψέλην τῆς περιοχῆς Καστορίας. Συνεπληρώθησαν 13 ἐρωτηματολόγια καὶ ἐλήφθη σχετικὸν φωτογραφικὸν ὕλικόν.

Ὁ συντ. Γεώργιος Αἰκατερινίδης εἰργάσθη ἀπὸ 19 Αὐγ.-18 Σεπτ. εἰς τὰ χωρία Μαγούλαν, Πλατάναν, Αἰγιάς (Κουτουμοῦ), Πλάτανον καὶ Ἅγιον Ἰωάννην τοῦ νομοῦ Λακωνίας, Βλαχέρναν, Βλόγγον, Ζάτουναν, Λευκοχώριον, Πλάκαν, Πλατάναν καὶ Μεσόγειον Ἄστρος τοῦ νομοῦ Ἀρκαδίας καὶ εἰς Ἀνδρίτσαιναν Ἡλείας. Συνεπληρώθησαν 13 ἐρωτηματολόγια καὶ ἐλήφθη μέγας ἀριθμὸς φωτογραφιῶν σχετικῶν πρὸς τὸν γεωργικὸν βίον. Πρὸς τούτοις ὁ ἐν λόγῳ συντ. ἐπραγματοποίησε 3 κινηματογραφήσεις θεμάτων τοῦ γεωργικοῦ ἰδίᾳ βίου καὶ 125 ἡχογραφήσεις μελωδιῶν ἁσμάτων, παραμυθίων κ.ἄ. λαογραφικῆς ὕλης. Τὸ σχηματισθὲν χειρόγρ., σχ. 8ου μεγ., συγκείμενον ἐκ σελ. 195, ἔλαβε τὸν ἀρ. 3531.

Δ'. ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ 1972

Κύριος σκοπὸς τῶν ἀποστολῶν τοῦ 1972 ὑπῆρξεν ἡ περισυλλογὴ δι' ἡχογραφήσεως ἰδίᾳ μελωδιῶν ἁσμάτων καὶ χορῶν ἐκ τῆς νησιωτικῆς Ἑλλάδος ἐν ὧσιν τῆς ἐκδόσεως ὑπὸ τοῦ Κέντρου τόμου δημωδῶν μελωδιῶν ἐκ τῆς περιοχῆς ταύτης.

Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ὁ συντ. "Αγγελος Δευτεραῖος ἐπραγματοποίησεν ἀπὸ 27 Ἰουλίου μέχρι 26 Αὐγούστου ἀποστολὴν εἰς τὰς νήσους Ἰθάκην καὶ Λευκάδα, ἔνθα ἐπέτυχεν νὰ ἡχογραφήσῃ 292 μελωδίας δημοδῶν ᾠσμάτων — τὰς πλείστας ἐξ Ἰθάκης — καὶ νὰ καταγράψῃ πληροφορίας τινὰς περὶ τῶν γεωργικῶν ἐργαλείων. Τὸ ἐκ τῆς καταγραφῆς τῶν κειμένων τῶν ᾠσμάτων σχηματισθὲν χειρόγραφον, συγκείμενον ἐκ 450 σελ., σχ. 8ου μεγ., κατετέθη εἰς τὸ Κέντρον ὑπ' ἀρ. εἰσ. 3644 (ἀρ. εἰσ. μουσ. ὕλ. 18400 - 18690).

Ὁ συντ. Γεώργιος Αἰκατερινίδης ἐξετέλεσε 30ήμερον ἀποστολὴν εἰς τὰς νήσους Λέσβον (9 - 23 Αὐγ.) καὶ Λῆμον (24 Αὐγ. - 8 Σεπτ.). Εἰδικώτερον εἰργάσθη εἰς τὰ χωρία Ἀγίαν Παρασκευήν, Μιστεγνά, Ἀγιάσον, Μανταμᾶδον, Κάπην, Ἀντισσαν, Σκουτάρων καὶ Θερμὴν Λέσβου, καὶ Νέαν Κούταλην, Καλλιθέαν, Ἀγκαρυῶνες, Πορτιανόν, Πλατύ, Βάρος, Τσιμάνδρια, Κάσπακαν, Δάφνην, Παναγίαν, Πλάκαν καὶ Μοῦδρον Λήμου.

Ἠχογραφήθησαν 318 δημῶδεις μελωδία (148 ἐκ Λέσβου καὶ 170 ἐκ Λήμου). Πρὸς τούτοις κατεγράφησαν ὑπὸ τοῦ ὡς ἄνω συντ. 7 παραδόσεις, 9 διάφοροι διηγήσεις, ὡς καὶ εἰδήσεις ἀναφερόμεναι ἰδίᾳ εἰς τὴν λατρείαν καὶ τὴν κοινωνικὴν ὀργάνωσιν. Ἐκ τοῦ ὡς ἄνω ὕλικου κατηρτίσθη χειρόγραφον ἐκ σελ. 370, σχ. 8ου μεγ., τὸ ὁποῖον κατατεθὲν μετὰ τῶν σχετικῶν ταινιῶν καὶ φωτογραφιῶν εἰς τὸ Κέντρον ἔλαβε τὸν ἀρ. 3637. Τὸ μουσικὸν ὕλικόν κατετέθη ὑπὸ τὸν ἀρ. 18081 - 18399.

Ὁ συντ. - μουσ. Γεώργιος Ἀμαργιανάκης μετέβη ἐπὶ 30 ἡμέρας (3 Αὐγ. - 1 Σεπτ.) εἰς τὴν νῆσον Κρήτην, ἐργασθεὶς εἰδικώτερον εἰς 14 χωρία τῶν ἐπαρχιῶν Ἱεραπέτρας, Σητείας, Μαλεβιζίου, Σελίνου καὶ Κυδωνίας, ἔνθα ἐπέτυχεν νὰ ἡχογραφήσῃ 259 μελωδίας. Πρὸς τούτοις κατέγραψεν οὗτος εἰδήσεις ἀφορώσας εἰς τὰ λαϊκὰ μουσικὰ ὄργανα, τοὺς χορούς, τὰ ριζίτικα τραγούδια, παραδόσεις κ. ἄ. Ἐκ τῶν κειμένων τῶν ἡχογραφηθέντων ᾠσμάτων καὶ τῶν λοιπῶν εἰδήσεων ἐσχηματίσθη χειρόγραφον ἐκ 424 σελ. τετρ., σχ. 8ου μεγ., τὸ ὁποῖον κατετέθη εἰς τὸ Κέντρον ὑπ' ἀρ. 3634. Τὸ κατατεθὲν μουσικὸν ὕλικόν ἔλαβεν ἐπίσης τὸν ἀριθμὸν 17829 - 18070.

Σ. Δ. Η.

RÉSUMÉ

Rapports sur les missions folkloriques pendant les années

1969 - 1972

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑΙ ΣΥΛΛΟΓΑΙ ΚΑΤΑΤΕΘΕΙΣΑΙ
ΕΙΣ ΤΟ ΚΕΝΤΡΟΝ ΕΡΕΥΝΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑΣ
ΚΑΤΑ ΤΑ ΕΤΗ 1969, 1970, 1971, 1972¹

Α'. ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1969

1. **Σοφία Μαράκη**, "Ανω Βιάννος 'Ηρακλείου, 1966 - 67, 8ον + 4ον, σ. 129 (Α.Ε. 3364).

2. **Ἀλίκη Μελίδου**, Τρίπολις, 1967, 8ον + 4ον, σ. 19 (Α.Ε. 3365).

3. **Ἀθηνᾶ Σολωμοῦ**, Μαυρομμάτιον Θηβῶν καὶ Μάνδρα Ἀττικῆς, 1966 - 67, 8ον + 4ον, σ. 36 (Α.Ε. 3366).

4. **Εἰρήνη Χουρδάκη**, Νεάπολις Λασιθίου, 1967, 8ον + 4ον, σ. 20 (Α.Ε. 3367).

5. **Αἰκατερίνη Καλαρᾶ**, Χίλιομόδιον Κορινθίας, 1967, 8ον + 4ον, σ. 30 (Α.Ε. 3368).

6. **Γεωργία Θεοδωροπούλου**, Περιθιώτισσα καὶ Μακρινὴ Δωρίδος, Φλώρινα, Κων/πολις, 1967, 8ον + 4ον, σ. 53 (Α.Ε. 3369).

7. **Δάφνη Πολυμέρου**, Γουλέμιον Λοκρίδος, 1967, 8ον + 4ον, σ. 31 (Α.Ε. 3370).

8. **Κυριακὴ Πατρικάκη**, Σιρίλιον Χανίων καὶ πρόσφυγες ἐξ Ἀγχιάλου, 1967, 8ον + 4ον, σ. 17 (Α.Ε. 3371).

9. **Δήμητρα Ντούμπα**, Σουφλί, 1967, 8ον + 4ον, σ. 34 (Α.Ε. 3372).

10. **Μαρία Πλάτση**, Κάλυμνος, 1967, 8ον + 4ον, σ. 24 (Α.Ε. 3373).

11. **Θεodώρα Παπαγεωργίου**, Βαλανίδα Ἐλασσόνοιο, 1966, 8ον + 4ον, σ. 36 (Α.Ε. 3374).

12. **Αἰκατερίνη Σηφάκη**, Ψυχρὸν Λασιθίου, 1967, 8ον + 4ον, σ. 39 (Α.Ε. 3375).

1. Σημειοῦνται : τὸ ὄνομα τοῦ συλλογέωιο, ὁ τόπος καὶ ὁ χρόνος τῆς συλλογῆς, τὸ σχῆμα καὶ αἱ σελίδες τοῦ χειρογράφου, ὁ ἀριθμὸς εἰσαγωγῆς εἰς τὸ οἰκεῖον βιβλίον τοῦ Κέντρου, ὁ καταθέτης ἐὰν οὗτος εἶναι διάφορος τοῦ συλλογέωιο καὶ ὁ τίτλος ἢ τὸ περιεχόμενον, ἐφ' ὅσον ἡ συλλογὴ δὲν εἶναι γενικὴ ἀλλ' ἀφορᾷ εἰς εἰδικὸν θέμα.

13. **Ἰωάννα Καραγιάννη**, Πλάτανος Ναυπακτίας, 1966, 4ον, σ. 13 (Α.Ε. 3376).
14. **Ἐλευθερία Χάλαρη**, Θήρα (Βουρβοῦλος, Φυροστεφάνι), 1967, 8ον + 4ον, σ. 47 (Α.Ε. 3377).
15. **Μαρία Ρουμελιώτη**, Καλλιάνιον Γορτυνίας, 1967, 8ον + 4ον, σ. 10 (Α.Ε. 3378).
16. **Ἰουλία Κιούση**, Στένωμα Εὐρυτανίας, 1967, 8ον, σ. 3 (Α.Ε. 3379).
17. **Σοφία Ἀγγελάκη**, Μεσκλὰ Χανίων, 1967, 8ον + 4ον, σ. 26 (Α.Ε. 3380).
18. **Ἀναστασία Τσόκα**, Λοφίσκος Αὐλωναρίου Καρυστίας, 1966 - 67, 8ον + 4ον, σ. 13 (Α.Ε. 3381).
19. **Τερέζα Βαρθαλίτου**, Ἀγία Μαύρα Ἡλείας, Βράχα Εὐρυτανίας, Χίος, Πειραιεύς, Θήρα, 1967, 4ον + 8ον, σ. 14 (Α.Ε. 3382).
20. **Στέλλα Φιλιππάκη**, Μεσκλὰ Χανίων, 1966 - 67, 8ον + 4ον, σ. 25 (Α.Ε. 3383).
21. **Ἄννα Χουρδάκη**, Ἑρφαί Ρεθύμνης, 1966 - 67, 8ον, σ. 5 (Α.Ε. 3384).
22. **Ἐλευθερία Παγγέα**, Δρυμὸς Θεσσαλονίκης, 1967, 4ον, σ. 3 (Α.Ε. 3385).
23. **Ἐλευθερία Βλάχου**, Βατόλακκος Χανίων, 1967, 8ον, σ. 6 (Α.Ε. 3386).
24. **Ἐλευθερία Κανάκη**, Σαλαμὶς, 1967, 4ον, σ. 10 (Α.Ε. 3387).
25. **Δήμητρα Σαμαρᾶ**, Δραμεσιοὶ Δωδώνης, Καλαμπάκα, Διαβολίτσιον Μεσσήνης, Χίος, 1967, 4ον, σ. 23 (Α.Ε. 3388).
26. **Ἑλένη Παπαλάμπρου**, Παῦλος Λεβαδείας, 1967, 4ον, σ. 4 (Α.Ε. 3389).
27. **Ἑλένη Μαρκετάκη**, Ροῦσσα Ἐκκλησία, Πισκοκέφαλον Σητείας Λασιθίου (γηγ. καὶ πρόσφ. ἐκ Μ. Ἀσίας), 1966 - 67, 8ον, σ. 27 (Α.Ε. 3390).
28. **Ἀμαλία Καψαμπέλη**, Βολίμαι Ζακύνθου, Δράμα, 1967, 8ον, σ. 15 (Α.Ε. 3391).
29. **Εἰρήνη Ροσολάτου**, Πάγος Σύρου, 1966 - 67, 8ον, σ. 3 (Α.Ε. 3392).
30. **Βασιλικὴ Κωτσικογιάννη**, Εὐπάλιον καὶ Κροκύλειον Δωρίδος, Δροσᾶτον Καλαβρύτων, 1966, 8ον, σ. 23 (Α.Ε. 3393).
31. **Μαρία Ζήση**, Καινούργιον Τριχωνίδος, 1967, 8ον, σ. 14 (Α.Ε. 3394).
32. **Διονυσία Κοσμάτου**, Φαρακλᾶτα, Μαρκόπουλον Κραναίας, Ληξούριον Κεφαλληνίας, Ἅγιος Φλῶρος Καλαμῶν, 1966, 8ον, σ. 25 (Α.Ε. 3395).
33. **Σταυρούλα Κλείδωνα**, Κάμπος, Λιασίνοβα, Καρδαμύλη Μεσσηνίας, Μεσολόγγιον, Ἀγρίνιον, Πάτραι, Κορώνη Πυλίας, 1966, 8ον, σ. 31 (Α.Ε. 3396).

34. **Δ. Καραγιάννη**, Σάμος (γηγ. καὶ πρόσφ. ἐκ Μ. Ἀσίας), 1966, 8ον, σ. 13 (Α.Ε. 3397).

35. **Παναγιώτα Γιαζιτζή**, Σέρραι, Βαμβακοῦσσα, Ἐμμανουήλ Παππᾶς, Νέον Σούλι, Μαυρόλοφος, Μυρρίνη Σερρῶν (γηγ. καὶ πρόσφ. ἐκ Μ. Ἀσίας), 1966 - 67, 8ον, σ. 67 (Α.Ε. 3398).

36. **Πολυτίμη Τσουκαλᾶ**, Μεγαλόπολις Ἀρκαδίας, Πυργοχώριον καὶ Ἐλευθερούπολις Καβάλας, Κέρκυρα, Χιράδες Ἀρκαδίας, Τρίπολις, Σιδηροχώριον Καβάλας κ. ἄ., 1966, 8ον, σ. 28 (Α.Ε. 3399).

37. **Μαλοῦσα Τσιαντούκα**, Σουφλί, 1966, 8ον, σ. 21 (Α.Ε. 3400).

38. **Εὐδοξία Τσέρου**, Κάλυμνος, 1966, 8ον, σ. 31 (Α.Ε. 3401).

39. **Ἐλευθερία Παγγέα**, Δρυμὸς Ἐλασσόνος, 1966, 8ον, σ. 27 (Α.Ε. 3402).

40. **Ἀναστασία Δημαράκη**, Ἑρμιόνη Ἀργολίδος, 1966, 8ον, σ. 6 (Α.Ε. 3403).

41. **Ἰωάννα Σπανοῦ**, ἀδήλου τόπου, 1966, 8ον, σ. 6 (Α.Ε. 3404).

42. **Ἐλένη Βαρδουλάκη**, Ἄνδρσι Παλατοχώρας Χανίων, 1966, 8ον + 4ον, σ. 6 (Α.Ε. 3405).

43. **Βασιλική Ἀσημακοπούλου**, Λαγκαδία Γορτυνίας, 1967, 8ον, σ. 35 (Α.Ε. 3406).

44. **Ζαχαρούλα Πυρομάλλη**, Σίφνος, 1967, 8ον, σ. 9 (Α.Ε. 3407).

45. **Κυριακή Γκρουάζα**, Ὑδρα, Τρόπαια Γορτυνίας, 1967, 8ον + 4ον, σ. 16 (Α.Ε. 3408. Ἀριθμ. 1 - 45 καταθ. Γ. Ταρσούλη).

46. **Ἀντών. Χασαπᾶς**, Ἀντίγραφα παλαιῶν μουσικῶν κειμένων ᾠσμάτων κ. ἄ., Μεθώνη, 1969, 4ον, σ. 23 (Α.Ε. 3409).

47. **Ἐμμαν. Πολυχροσιάδης**, Προάστιον Ἐδέσσης, 1969, 4ον, σ. 16 (Α.Ε. 3410).

48. **Κων/νος Σπανὸς - Μολόχας**, Σάικα Ἀγράφων Εὐρυτανίας, 1969, 4ον, σ. 20 (Α.Ε. 3411).

49. Λαογραφικὰ στοιχεῖα κοινοτήτων Μονοκκλησιᾶς καὶ Ἀγίας Ἐλένης Σερρῶν (πρόσφ. ἐκ Θράκης καὶ γηγ.), 1969, 4ον, σ. 8 (Α.Ε. 3412).

50. **Παναγ. Καλούδης**, Φοῦρνοι Ἰκαρίας, 1969, 4ον, σ. 34 (Α.Ε. 3413).

51. **Θεόδ. Πράππας**, Πολυκάστανον Βοΐτου Κοζάνης, 1968, 4ον, σ. 71 (Α.Ε. 3414).

52. **Ἰάκωβος Ἡλίας**, Πάχη Μεγαρίδος, 1968, 4ον, σ. 20 (Α.Ε. 3415).

53. **Λάμπρος Βουρβουριώτης**, Γεράκιον Λακεδαίμονος, 1968, 4ον, σ. 178 (Α.Ε. 3416).

54. **Χριστόδ. Ντερμάρης**, 'Επισκοπικὸν Δωδώνης, 1968, 4ον, σ. 67 (Α.Ε. 3417).
55. **Εἰρ. Οὐσταγιαννάκη - Ταχατάκη**, 'Αρχάναι 'Ηρακλείου, 1969, 4ον, σ. 190 (Α.Ε. 3418).
56. **'Αλεξ. Γουστουρίδου - Σκεύα**, «'Ο Γάμος στὸ χωριὸ Δάφνος Δωρίδος», 1969, 4ον, σ. 28 (Α.Ε. 3419. Καταθ. Γ. Κ. Σπυριδάκης).
57. **Δημ. Παππᾶς**, Μέγα Περιστέριον Δωδώνης, 1967 - 1968, 4ον, σ. 232 (Α.Ε. 3420).
58. Συλλογαὶ σπουδαστριῶν Ραλλείου Παιδ. 'Ακαδημίας Πειραιῶς, 'Αγρίνιον, Μυτιλήνη, Νέα Κίος 'Αργους, 'Αχαρναὶ 'Αττικῆς, Δεσφίνα Παρνασσίδος, Κέρκυρα, Σῦρος, περ. Εὐρυτανίας κ. ἄ., 1968, 4ον + 8ον, σ. 20 (Α.Ε. 3421).
59. **'Ελένη 'Ηλιοπούλου**, ἐκ διαφόρων τόπων, 1967, 8ον, σ. 12 (Α.Ε. 3422).
60. **'Ελπιν. Μπαρδουνιώτη**, 'Ιστορικὰ Καλαμῶν, 1968, 8ον, σ. 8 (Α.Ε. 3423).
61. **Γεωργία Ζαροκώστα**, Τυρὸς Κυνουρίας, 1967, 8ον, σ. 4 (Α.Ε. 3424).
62. **Χρυσή Τερζάκη**, Κισσάριον Λαβάρων - Διδυμοτείχου, 1967, 8ον, σ. 3 (Α.Ε. 3425).
63. **Κ. Παπαδέα**, διάφοροι τόποι, 1967, 8ον, σ. 5 (Α.Ε. 3426).
64. **Βενετία 'Αλεξίου**, Πλωμάριον Λέσβου, 1967, 8ον, σ. 8 (Α.Ε. 3427).
65. **Θεοδότη Φραγκούλη**, Κρανίδιον 'Ερμιονίδος, 1968, 8ον, σ. 1 (Α.Ε. 3428).
66. **Σπυριδούλα Γιαννέλου**, ἐπαρχ. Μεσολογγίου, 1968, 8ον, σ. 6 (Α.Ε. 3429).
67. **Βικτωρία Νικολακοπούλου**, Πιτσὰ Κορινθίας, 1968, 8ον, σ. 5 (Α.Ε. 3430).
68. **Κ. Κοκκίνου**, Νάξος, 1968, 8ον, σ. 6 (Α.Ε. 3431).
69. **Γεωργία Γκουβέλα**, 'Ηπειρος, 1968, 8ον, σ. 6 (Α.Ε. 3432).
70. **Παναγ. Σαμπάνη**, Αὐλὼν 'Αττικῆς, Δροσιὰ Χαλκίδος, 1968, 8ον, σ. 24 (Α.Ε. 3433).
71. **'Αναστασία Πασσιᾶ - Χουσιάδα**, Ρούμελη, 1968, 8ον, σ. 3 (Α.Ε. 3434).
72. **Αἰκατερίνη Κρόκου**, Χίος, 1967 - 68, 8ον, σ. 19 (Α.Ε. 3435).
73. **'Ελευθερία Τσιαντούκα**, Σουφλί, 1968, 8ον, σ. 17 (Α.Ε. 3436).
74. **Αἰκατερίνη Λέγου**, Ρούμελη, Θεσσαλία κ. ἄ., 1968, 8ον, σ. 7 (Α.Ε. 3437).

75. **Έλ. Περισοράτη**, Νάουσα, 1968, 8ον, σ. 9 (Α.Ε. 3438).

76. **Βασιλική Θεριανοῦ**, Σάμος, 1968, 8ον, σ. 5 (Α.Ε. 3439).

77. **Σταυρούλα Μπουλούκη**, περιοχ. Ἀγρινίου, 1968, 8ον, σ. 3 (Α.Ε. 3440).

78. **Διονυσία Κοσμάτου**, Κεφαλληνία, Ἅγιος Φλώρος Καλαμῶν κ.ἄ., 1968, 8ον, σ. 13 (Α.Ε. 3441).

79. **Σταυρούλα Πολυμενάκου**, Σιδηρόκαστρον Γυθείου καὶ Μάνη, 1968, 8ον, σ. 5 (Α.Ε. 3442).

80. **Αἰκατερίνη Μόσχοβα**, Λιτόχωρον Πιερίας, 1968, 8ον, σ. 5 (Α.Ε. 3443).

81. **Μαρία Κόκκαρη**, Ἀραχαμῖται Μαντινείας, 1968, 8ον, σ. 2 (Α.Ε. 3444. Ἀριθμ. 58 - 81 καταθ. Γ. Ταρσούλη).

82. **Γεώργ. Ἀμαργιανάκης**, περιοχ. Ἱεραπέτρας Λασιθίου, 1968, 8ον, σ. 173 (Α.Ε. 3445).

83. **Παναγ. Μεντεσίδης**, Ἅγιος Δημήτριος Κοζάνης (πρόσφ. ἐκ Πόντου καὶ Μ. Ἀσίας), 1969, 4ον, σ. 18 (Α.Ε. 3446).

84. **Παναγ. Λακιώτης**, Μύτικας, Βίγλα, Βελεντζικὸν Ἄρτης, 1969, 4ον, σ. 29 (Α.Ε. 3447).

85. **Στάθης Βαλάκος**, Παράκοιλα Λέσβου, 1956 - 59, 4ον, σ. 37 (Α.Ε. 3448. Καταθ. Μίλτ. Παρασκευαΐδης).

86. **Ἀνδρέας Στεφόπουλος**, «Τὰ ἄγρια λάχανα». Κρανούλα, Τσεπέλοβον, Πωγώνιον Ἡπείρου καὶ Χρυσή Καστορίας, 1969, 4ον, σ. 11 + 37 (Α.Ε. 3449).

87. **Ἀνδρέας Στεφόπουλος**, «Τσιγγάνοι». Ἡπειρος, 1969, 4ον, σ. 11 (Α.Ε. 3450).

88. **Πάνος Καψάλης**, «Ἑμμετρες ἐλληνικὲς παροιμίες», 1969, 4ον, σ. 31 (Α.Ε. 3451).

89. **Εὐάγγ. Ζορμπᾶς**, Τσούκα Φθιώτιδος, 1969, 4ον + 8ον, σ. 32 (Α.Ε. 3452).

90. **Ἀνδρέας Στεφόπουλος**, Τσεπέλοβον Δωδώνης, Χρυσή Καστορίας, Κρανούλα Δωδώνης, Κουκκούλιον Νικοπόλεως, Παρ. Πρεβέζης, Ἰωάννινα, Φασκομηλιὰ Πλαταριάς Θεσπρωτίας, Ἀνθοχώριον Δωδώνης, Χρυσοβίτσα Μετσόβου, Παλιουρόφυλλον Λούρου Νικοπ. - Πάργας, Λυκόρραχη Κονίτσης, Μικρὸν Περιστέριον Δωδώνης, 1969, 4ον, σ. 157 (Α.Ε. 3453).

91. **Κώστας Λαζαρίδης**, Κουκκούλιον Ζαγορίου, 1969, 4ον, σ. 158 (Α.Ε. 3454).

92. **Σωκράτης Γεωργούλας**, Πλατανοῦσσα Δωδώνης, Δαφνωτή Πρεβέζης, 1969, 4ον, σ. 86 (Α.Ε. 3455).
93. **Ντόρης Διαλεκτός**, «Οἱ προλήψεις μας», Λέσβος, 1969, 4ον, σ. 72 (Α.Ε. 3456).
94. **Ἰάκωβος Γιαννιτσάνης**, Δρυοπίς Κύθνου, 1969, 4ον, σ. 117 (Α.Ε. 3457).
95. **Ἑλένη Οὔσταμανωλάκη - Δουνδουλάκη**, Ἄνω Ἀρχάναι Ἡρακλείου, Κύπρος, 1968 - 69, 4ον, σ. 115 (Α.Ε. 3458).
96. **Κων/νος Ρακῆς**, Ἀργαλαστή Βόλου, 1969, 8ον, σ. 60 (Α.Ε. 3458α).
97. **Ἰωάννης Μπασλῆς**, Κρανέα Τυρνάβου Λαρίσης, 1969, 8ον, σ. 241 (Α.Ε. 3459).
98. **Ἄννα Παπαμιχαήλ**, Σύμη, 1969, 8ον, σ. 427 (Α.Ε. 3460).
99. **Σπυρίδων Περιστέρης**, Σκίαθος, 1969, 8ον, σ. 450 (Α.Ε. 3461).
100. **Δημ. Σέττας**, Εὔβοια, 1964 (Α.Ε. 3462).
101. **Γεώργιος Ἀμαργιανάκης**, Νέα Μάκρη Ἀττικῆς (πρόσφ. ἐκ Μάκρης Μ. Ἀσίας), 1968 - 69, σ. 55 (Α.Ε. 3463).
102. **Δημήτριος Σέττας**, Βόρ. Εὔβοια, 1967 (Α.Ε. 3464).
103. **Δημήτριος Σέττας**, Ὀμβριακή Δομοκοῦ, 1967 (Α.Ε. 3465).
104. **Σωτήριος Τσιάνης**, Χρυσοβίτσιον Μαντινείας, 1969, σ. 69 (Α.Ε. 3466).
105. **Γεώργιος Αἰκατερινίδης**, Κεντρί Ἱεραπέτρας, Καρύδι Σητείας, Ἅγιος Γεώργιος (Τουρτοῦλοι) Σητείας Λασιθίου, 1969, 8ον, σ. 406 (Α.Ε. 3467).
106. **Γεώργιος Αἰκατερινίδης**, Ἁγία Παρασκευὴ Λέσβου, 1969, 8ον, σ. 70 (Α.Ε. 3468).
107. **Γεώργιος Αἰκατερινίδης**, «Κινηματογραφικὰ καὶ φωτογραφικὰ σύμμεικτα», Παράλιον Ἄστρος Κυνουρίας, 1969, 8ον, σ. 17 (Α.Ε. 3469).
108. **Ἄγγελος Δευτεραῖος**, Τρανόβαλτον, Μικρόβαλτον, Ἑλάτη, Λαζαράδες Τρανοβάλτου, Παλιάλωνα Τρανοβάλτου, Βογγόπετρα Κοζάνης, 1969, 8ον, σ. 509 (Α.Ε. 3470).
109. **Γεώργιος Ἀμαργιανάκης**, Παραδείσιον, Καλυθιαί, Κοσκινοῦ, Μαλῶν, Ἰστριος, Προφίλια, Ἀπολακκιά, Σιάννα, Σάλακος, Σορωνὴ Ρόδου, 1969, 8ον, σ. 259 (Α.Ε. 3471).
110. **Κων/νος Πιπίλας**, Δεσκάτη Ἐλασσόνορος, 1969, 8ον, σ. 215 (Α.Ε. 3472).
111. **Σωκράτης Γεωργούλας**, Πέτρα Πρεβέζης, 1968, 4ον, σ. 103 (Α.Ε. 3473).

112. **Γεώργιος Ἀνέστος**, Κόκκινον Δωρίδος, 1969, 4ον, σ. 268 (Α.Ε. 3474).

113. **Βασ. Τάκης**, Ἀμφιθέα Λαγκαδαίων Κορινθίας, Γριμπιανὰ Καρδίτσης, Ἀμάραντον Καλαμπάκας, 1969, 4ον, σ. 14 (Α.Ε. 3475).

114. **Ἰωάννης Κακριδῆς**, διάφοροι τόποι, 1931, 1932, 1949, 1952, 1957, 1966, 4ον + 8ον + 16ον, σ. 42 (Α.Ε. 3476).

115. **Ἰφιγένεια Βρανάκη**, «Οἱ τροφές στὴ Δαμασκηνιά, στὴ Βλάστη καὶ στὰ Νάματα Κοζάνης», 1969, 4ον, σ. 110 (Α.Ε. 3477).

116. **Ἀριστείδης Μπακαῖμης**, Ροδιανὴ Κοζάνης, 1969, 4ον, σ. 101 (Α.Ε. 3478).

117. **Κων/νος Μακρῆς**, Σισάνιον Βοῖου Κοζάνης, 1969, 4ον, σ. 149 (Α.Ε. 3479).

118. **Βασίλειος Βετσόπουλος**, Πυρσόγιαννη Κονίτσης, 1968, 4ον, σ. 470 (Α.Ε. 3480).

Β'. ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1970

119. **Ἐλευθ. Μαρινέλλης**, Μοῖρα καὶ Σούλιον Πατρῶν Ἀχαΐας, 1970, 4ον, σ. 13 (Α.Ε. 3481).

120. **Ἰωάννης Γιούργαλις**, Πισπιλοῦντα Χίου, 1969, 4ον, σ. 461 + 412 (Α.Ε. 3482).

121. **Νικόλαος Τσούλης**, Αἰανὴ Κοζάνης, 1970, 4ον, σ. 41 (Α.Ε. 3483).

122. **Γεώργιος Κανελλόπουλος**, Πιάνα Μαντινείας, 1970, 4ον, σ. 15 (Α.Ε. 3484).

123. **Μιχ. Βλάχος**, Σπαθοβούνιον Κορινθίας, 1969, 4ον, σ. 39 (Α.Ε. 3485).

124. **Παναγ. Κακλαμανάκης**, Νόμια Λακωνίας, 1969, 4ον, σ. 28 (Α.Ε. 3486).

125. **Βασίλ. Πολύζος**, Μεσοποταμιὰ Φθιώτιδος, 1970, 4ον, σ. 29 (Α.Ε. 3487).

126. **Κων/νος Κουλίδας**, Βαρλαὰμ Ἰωαννίνων, 1970, 8ον, σ. 19 (Α.Ε. 3488).

127. **Εὐαγγελία Τέσση - Συντυχάκη**, Χρυσὸν Παρνασσίδος, 1970, 4ον, σ. 30 (Α.Ε. 3489).

128. **Χαρίλ. Φασούλης**, Βαθύπεδον Δωδώνης, 1970, 4ον, σ. 44 (Α.Ε. 3490).

129. **Ἡλ. Μετοχιανάκης**, Βασιλικά Ἀνώγεια Ἡρακλείου, 1970, 4ον, σ. 83 (Α.Ε. 3491).

130. **Ἀπόστ. Σπυρόπουλος καὶ Μενέλ. Καραμεσίνης**, Ἀστακὸς Βονίτσης - Ξηρομέρου, 1970, 4ον, σ. 87 (Α.Ε. 3492).

131. **Εὐάγγ. Ζορμπᾶς**, Τσούκα Φθιώτιδος, 1966, 4ον, σ. 60 (Α.Ε. 3493).

132. **Θωμᾶς Καραμάνος**, Μπελέτσι Τρικάλων, 1970, 4ον, σ. 98 (Α.Ε. 3494).

133. **Ἐλπ. Σταμούλη-Σαραντῇ**, Σηλυβρία Θράκης κ. ἄ., 1970, 4ον, σ. 147 (Α.Ε. 3495).

134. **Γεώργιος Αἰκατερινίδης**, Καπαρέλλιον Θηβῶν, 1970, 8ον, σ. 18 (Α.Ε. 3496).

135. **Νικόλαος Ψώνης**, Κωνσταντῖνοι Μεσσήνης, 1970, 4ον, σ. 23 (Α.Ε. 3497).

136. **Μιχαήλ Βάμβουκας**, Ροποτὸν Καρδίτσης, 1967, 4ον, σ. 13 (Α.Ε. 3498).

137. **Ἄννα Παπαμιχαήλ**, Τῆλος, 1970, 8ον, σ. 423 (Α.Ε. 3499).

138. **Ἀντώνιος Χασαπᾶς**, Τοπωνυμία τῆς Μεθώνης, 1970, 4ον, σ. 4 (Α.Ε. 3500).

139. **Θεόδωρος Μαυροειδής**, Διρράχιον Ἀρκαδίας, 1970, 4ον, σ. 32 (Α.Ε. 3501).

140. **Θεόδωρος Μαυροειδής**, Διρράχιον Ἀρκαδίας, 1970, 4ον, σ. 25 (Α.Ε. 3502).

141. **Θεόδωρος Μαυροειδής**, «Μοιρολόγια ἐκ Διρραχίου Ἀρκαδίας», 1970, 4ον, σ. 19 (Α.Ε. 3503).

142. **Νικ. Ζάρακας**, «Ἡ οἰκιακὴ ὑφαντουργία εἰς τὸ Πυλὶ τῆς Κῶ», 1970, 4ον, σ. 61 (Α.Ε. 3504).

143. **Κωνστ. Λαζαρίδης**, Κουκκούλιον Ζαγορίου, 1970, 4ον, σ. 212 (Α.Ε. 3505).

144. **Νικ. Γαρυφαλλάκης**, Λάπιθος Σταυροχωρίου καὶ Μυρσίνη Σητείας, Μάραθος Ἡρακλείου, Λιβᾶδια Μυλοποτάμου Ρεθύμνης κ. ἄ., 1970, 4ον, σ. 504 (Α.Ε. 3506).

145. **Γ. Χατζόπουλος**, Κρούνερον Ἀνατ. Θράκης, 1970, 4ον, σ. 187 (Α.Ε. 3507).

146. **Μενέλαος Καραμεσίνης**, Ἀστακός, Καραϊσκάκης, Ἀρχοντοχώριον, Ἀγγράμπελα Βονίτσης - Ξηρομέρου, 1970, 4ον, σ. 221 (Α.Ε. 3508).

147. **Διαμάντω Λογαράκη**, «Σολομωνική», Γρηγορία Ἡρακλείου, 1970, 4ον, σ. 202 (Α.Ε. 3509).

148. **Θεόδωρος Μαυροειδής**, Διρράχιον Ἀρκαδίας, 1970, 4ον, σ. 13 (Α.Ε. 3510).

149. **Ἀνδρέας Στεφόπουλος**, «Δημοτική μουσική Ἡπείρου», 1968, 8ον, σ. 16 (Α.Ε. 3511).

150. **Ἑλένη Οὔσταμανωλάκη-Δουνδουλάκη**, Δημοτικά τραγούδια Ἐπάνω Ἀρχανῶν Ἡρακλείου, 1969, 8ον, σ. 22 (Α.Ε. 3512).

151. **Δημ. Λουκάτος**, Συλλογή δημοδῶν ᾠσμάτων ἐξ Ἀηδονοχωρίου καὶ Κέδρου Καρδίτσης, 1959, 8ον, σ. 13 (Α.Ε. 3513).

152. **Σπυρ. Περιστέρης**, Σκόπελος, 1970, (Α.Ε. 3514).

153. **Εἰρήνη Παπαμιχαήλ**, Θεσσαλία (Ἀμπελών, Ροδιά κ.ἄ.), 1970, 8ον, σ. 460 (Α.Ε. 3515).

154. Συλλογή μαθητῶν, Λευκάς, Σίφνος, Ἡράκλειον Κρήτης, Κορωπὶ Ἀττικῆς, Βίλια Μεγαρίδος, Σάμος, Λέσβος, Ἀσημοχώριον Κονίτσης, Μονοδένδριον Ζαγορίου κ.ἄ., 1953, 4ον + 8ον, σ. 128 (Α.Ε. 3516. Καταθ. Δ. Κρεκούκας).

155. **Ἰωάννης Γουλές**, Ἀστακὸς καὶ Βάτος Αἰτωλ/νίας, 1970, 4ον, σ. 547 + 11 + 3 (Α.Ε. 3517).

156. **Γεώργιος Ἀμαργιανάκης**, Κάρπαθος, 1970, 8ον, σ. 327 (Α.Ε. 3518).

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1971

ΑΘΗΝΩΝ

157. **W. Dietrich**, Θήρα, Νάξος, Πάρος, Δελφοί, 1967, 8ον, σ. 34 (Α.Ε. 3519).

158. **Jean Christian Spalini**, Σκῦρος, Πάτμος, Σίφνος, Ἡράκλειον Κρήτης, 1969, 8ον, σ. 23 (Α.Ε. 3520).

159. **Βασ. Παυλίδης**, περ. Παραμυθιάς, 1971, 8ον, σ. 13 (Α.Ε. 3521).

160. **Δημήτριος Παπανικολάου**, Πεύκη Καλαμπάκας, 1970, 4ον, σ. 130 (Α.Ε. 3522).

161. **Δ. Δᾶνος**, «Ἠθογραφήματα τῆς παιδοζωῆς», Βίτσα Ζαγορίου, 1971, 4ον, σ. 117 (Α.Ε. 3523).

162. **Νικόλαος Ποτήρης**, Κύθηρα, 1971, 4ον, σ. 16 (Α.Ε. 3524).

163. **Κων/νος Κονταξῆς**, πρόσφ. ἐκ Κεπεκκλησίας Τριπόλεως Πόντου, Μπαμπαλιὸν Αἰτωλ/νίας, 1971, 4ον, σ. 69 (Α.Ε. 3525).

164. **Θεοδόσιος Πράππας**, Πολυκάστανον Βοΐου Κοζάνης, 1971, 4ον, σ. 104 (Α.Ε. 3526).

165. **Ντόρης Διαλεκτός**, «Λεσβιακὲς παροιμίες», 1971, 4ον, σ. 237 (Α.Ε. 3527).

166. **Γεώργ. Δουγαλῆς**, Λευκοπηγὴ Κοζάνης, 1971 - 72, 4ον, σ. 131 + 49 (Α.Ε. 3528).

167. **Ἀντώνιος Χασαπᾶς**, Μεθώνη Μεσσηνίας, 1971, 4ον, σ. 32 (Α.Ε. 3529).

168. **Στέφανος Ἡμελλος**, Εὔβοια, ἐπαρχ. Καρυστίας (Κρινιᾶνοι, Βίταλον κ. ἄ.), 1971, 8ον, σ. 168 (Α.Ε. 3530).

169. **Γεώργιος Αἰκατερινίδης**, Λακωνία, Ἀρκαδία, 1971, 8ον, σ. 195 (Α.Ε. 3531).

170. **Ἀπόστ. Ψαθᾶς**, Βασιλική Μητρακλῆ - Ψαθᾶ, Σκούταρι Σερρών (πρόσφ. ἐξ Ἀνατ. Θράκης), 1971, 4ον, σ. 60 (Α.Ε. 3532).

171. **Πέτρος Στυλιανοῦ**, «Κυπριακὸν λαογραφικὸν μηνολόγιον», Κύπρος (Κυθραία), 1954, 4ον, σ. 26 (Α.Ε. 3533).

172. **Ἀστέριος Θηλυκός**, Νιγρίτα Σερρών, 1969, 4ον, σ. 6 (Α.Ε. 3534).

173. **Σουλτάνα Πολιτσάκη - Παπαδημητρίου**, Ξυλαγανή Κομοτηνῆς (πρόσφ. ἐξ Ἀνατ. Ρωμυλίας), 1971, 4ον, σ. 131 + κε' (Α.Ε. 3535).

174. **Διαμάντω Λογαράκη**, Κεντρὶ Ἀσσιθίου, 1971, 4ον, σ. 129 (Α.Ε. 3536).

175. **Βασίλ. Βετσόπουλος**, Πυροόγιαννη Κονίτσης, 1971, 8ον, σ. 132 (Α.Ε. 3537).

176. **Βασίλ. Παυλίδης**, «Πρόβατο καὶ γίδα, γάλα καὶ τυρὶ στὴ λαογραφία τοῦ τόπου μου», Ἡπειρος, 1971, 8ον, σ. 109 (Α.Ε. 3538).

177. **Νικ. Δημητρίου**, Σάμος, 1945 - 50, 1960, 1971, 4ον, σ. 52 (Α.Ε. 3539).

178. **Κυριάκος Ἰωαννίδης**, Βαμβακουῦσσα Σερρών, 1971, 4ον, σ. 6 (Α.Ε. 3540).

179. **Εὐάγγελος Μῆχος**, Τριάδα Σερρών (πρόσφ. ἐκ Πόντου, Ἀνατ. Θράκης, Καυκάσου), 1971, 4ον, σ. 53 (Α.Ε. 3541).

180. **Νικόλαος Παπαστεφάνου**, Ἀνω Μητρούσιον Σερρών, 1971, 4ον, σ. 22 (Α.Ε. 3542).

181. **Γεώργιος Μουταφίδης**, Κουβούκλια Σερρών (πρόσφ. ἐκ Προύσης Μ. Ἀσίας καὶ Θράκης), 1971, 4ον, σ. 32 (Α.Ε. 3543).

182. **Δημήτριος Μπαξεβάνης**, Νέα Τυρολόη Σερρών (πρόσφ. ἐξ Ἀνατ. Θράκης Πόντου καὶ Καυκάσου), 1971, 4ον, σ. 22 (Α.Ε. 3544).

183. **Ἡλίας Ἀραμπατζίδης**, Ἡράκλεια Σερρών (πρόσφ. ἐκ Τσεσνεϊτροῦ Νικομηδείας Προύσης), 1971, 4ον, σ. 41 (Α.Ε. 3545).

184. **Ἰωάννης Μπαξεβανίδης**, Βαμβακιὰ Σερρών (γηγ., πρόσφ. Θράκης, Καυκάσου, Σαρακατσάνοι), 1971, 4ον, σ. 20 (Α.Ε. 3546).

185. **Βασίλ. Ἰωαννίδης**, Ἄνω Καμήλα Σερρών, 1971, 4ον, σ. 41 (Α.Ε. 3547).
186. **Ἀναστ. Τζιβελόπουλος**, Ἡράκλεια Σερρών, 1971, 4ον, σ. 41 (Α.Ε. 3548).
187. **Σοφία Κατσούλη**, Ζευγολατειὸν Σερρών (πρόσφ. ἐξ Ἀνατ. Θράκης), 1971, 4ον, σ. 69 (Α.Ε. 3549).
188. **Πολύβιος Φυντανίδης**, Λιθότοπος Σερρών (πρόσφ. ἐκ Πόντου καὶ Πάφρας), 1971, 4ον, σ. 51 (Α.Ε. 3550).
189. **Εὐάγγ. Σιαψάλης**, Σιμὼν Ποντισμένου Σερρών (πρόσφ. ἐξ Ἀνατ. Θράκης), 1971, 4ον, σ. 32 (Α.Ε. 3551).
190. **Γεώργιος Βέκιος**, Κουμαριά Σερρών (πρόσφ. ἐξ Ἀνατ. Θράκης καὶ Μ. Ἀσίας), 1971, 4ον, σ. 22 (Α.Ε. 3552).
191. **Περικλῆς Γιαντσελίδης**, Δασοχώριον Σερρών, 1971, 4ον, σ. 38 (Α.Ε. 3553).
192. **Ἰορδ. Ρούμτσιος**, Βαμβακόφυτον Σερρών, 1971, 4ον, σ. 86 (Α.Ε. 3554).
193. **Ἀλέξανδρος Βενέτης**, Γεφυροῦδιον Σερρών, 1971, 4ον, σ. 25 (Α.Ε. 3555).
194. **Βασίλ. Σπυρίδης**, Προβατῆς Σερρών, 1971, 4ον, σ. 35 (Α.Ε. 3556).
195. **Βασίλ. Παναγιωτόπουλος**, Χρυσόχωρα Σερρών (πρόσφ. ἐκ Σαράντα Ἐκκλησιῶν Ἀνατ. Θράκης), 1971, 4ον, σ. 31 (Α.Ε. 3557).
196. **Κων/νος Μελλίδης**, Καλὰ Δένδρα Σερρών, 1971, 4ον, σ. 34 (Α.Ε. 3558).
197. **Νικόλαος Βακουφάρης**, Ἀδελφικὸν Σερρών (πρόσφ. ἐκ Μ. Ἀσίας καὶ Θράκης), 1971, 4ον, σ. 53 (Α.Ε. 3559).
198. **Κων/νος Μπακιρτζῆς**, Ποντισμένον Σιντικῆς, 1971, 8ον, σ. 35 (Α.Ε. 3560).
199. **Ἰωάννης Ἀδαμόπουλος**, Ἀναγέννησις Σερρών (γηγ., πρόσφ. ἐκ Καυκάσου, Ἀνατ. Θράκης, Σαρακατσάνοι), 1971, 4ον, σ. 80 (Α.Ε. 3561).
200. **Χρῆστος Γερμανόπουλος**, Ξηρότοπος Ὀρεινῆς Σερρών, 1971, 4ον, σ. 56 (Α.Ε. 3562).
201. **Χρῆστος Λεοντίδης**, Στρυμονικὸν Σερρών, 1971, 4ον, σ. 39 (Α.Ε. 3563).
202. **Ἀναστάσιος Μυρωνίδης**, Ἀμμουδιά Σερρών (πρόσφ. ἐκ Πόντου), 1971, 4ον, σ. 94 (Α.Ε. 3564).
203. **Ἑλένη Τσαγκαράκη**, Βαλτερὸν Σερρών, 1971, 4ον, σ. 49 (Α.Ε. 3565).

204. **Γεώργιος Σπασέγκος**, Ψωμοτόπιον Δασοχωρίου Σερρών, 1971, 4ον, σ. 38 (Α.Ε. 3566).

205. **Βλαδίμηρος Λαμπριανίδης**, Παλαιόκαστρον Σερρών (πρόσφ. ἐκ Πόντου), 1971, 4ον, σ. 34 (Α.Ε. 3567).

206. **Δημήτρ. Καλδάνης**, Κάτω Χριστός Σερρών, 1971, 4ον, σ. 15 (Α.Ε. 3568).

207. **Γεώργ. Μαραβελάκης**, Μονοκκλησιὰ Σερρών (πρόσφ. ἐκ Πέτρας Ἀναπ. Θράκης), 1971, 4ον, σ. 29 (Α.Ε. 3569).

208. **Εὐγενία Ἀδαμοπούλου**, Κάτω Μητρούσιον Σερρών, 1971, 4ον, σ. 28 (Α.Ε. 3570).

209. **Νικόλαος Καραταράκης**, Μελενικίτσιον Σερρών, 1971, 4ον, σ. 17 (Α.Ε. 3571).

210. **Ἀπόστ. Βασδέκης**, Μετόχιον Σερρών, 1971, 4ον, σ. 32 (Α.Ε. 3572).

211. **Βλάσ. Τσιαντῆς**, Σκοτοῦσσα Σερρών, 1971, 4ον, σ. 26 (Α.Ε. 3573. Ἀριθμ. 177-210 καταθ. Κ. Χανιώτης).

212. **Σωτήριος Ἀλ. Καρανικόλας**, «Παροιμῖαι καὶ παροιμιακαὶ ἐκφράσεις ἐκ τῆς νήσου Σύμης», 1955, 4ον, σ. 330 (Α.Ε. 3574. Καταθ. Ἀλ. Καρανικόλας).

213. **Ἰάκ. Ἡλίας**, «Δεισιδαιμονία καὶ δεισιδαιμονικά», Μέγαρο, 1971, 4ον, σ. 2 (Α.Ε. 3575).

Δ'. ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1972

214. **Γεώργιος Αἰκατερινίδης**, «Κινηματογράφησις τοῦ ἐθίμου τῶν Προδρομιτῶν», συν. «Καταφυγιώτικα» Κατερίνης, 1972, 8ον, σ. 57 (Α.Ε. 3576).

215. **Ἰωάννης Γουλές**, Ἀστακὸς Αἰτωλοακαρνανίας, 1972, 4ον, σ. 504 (Α.Ε. 3577).

216. **Γεώργιος Ἀμαργιανάκης**, «Μουσικὴ ὕλη», Ἱεράπετρα Λασιθίου, 1971, 8ον, σ. 6 (Α.Ε. 3578).

217. **Πηνελ. Ψάνη**, Πολιχνίτος Λέσβου, 1971, 8ον, σ. 581 (Α.Ε. 3579).

218. **Κέντρον Ἐπιστημονικῶν Ἑρευνῶν Κύπρου**, Κύπρος, 1964, 8ον, σ. 785 (Α.Ε. 3580).

219. **Ἰωάννης (John) Ἀνδρομέδας**, «Ἠχογραφημένα ᾄσματα», Μάνη, 1960, 8ον, σ. 54 (Α.Ε. 3581).

220. **Παναγ. Καραγιαννίδης**, Ἀψαλος Πέλλης, 1972, 8ον, σ. 26 (Α.Ε. 3582).

221. **Genichi Tsugé** καὶ **Σωτήρ. Τσιάνης**, "Ηπειρος, Κάσος, Κρήτη, 1968, 8ον, σ. 53 (A.E. 3583).

222. **Ἀναστάσιος Ἀλειφερόπουλος**, Καστανιά Κορινθίας, 1972, 8ον, σ. 39 (A.E. 3584).

223. **Ἀθανάσιος Μπουγιούκος**, Καλύβια, Πανόραμα καὶ Φενεὸς Κορινθίας, 1971, 8ον, σ. 60 (A.E. 3585).

224. **Σπυρίδων Καραγιάννης**, Γκούρα Κορινθίας, 1972, 8ον, σ. 100 (A.E. 3586).

225. **Ἀνδρέας Κριῖγκος**, Πεταλοῦ Κορινθίας, 1971, 4ον, σ. 15 (A.E. 3587).

226. **Γ. Μάρκελλος**, "Ἅγιοι Θεόδωροι Κορινθίας, 1972, 4ον, σ. 37 (A.E. 3588).

227. **Ἐλευθ. Χατζῆς**, Γελινιάτικα Κορινθίας, 1972, 4ον, σ. 45 (A.E. 3589).

228. **Νικόλαος Ντάλης**, Πιτσά Κορινθίας, 1971, 4ον, σ. 11 (A.E. 3590).

229. **Θεόδ. Βουρτσιάνης**, Πύργος Κορινθίας, 1971, 4ον, σ. 14 (A.E. 3591).

230. **Χαράλ. Κουρεμπές**, Λεόντιον Κορινθίας, 1971, 4ον, σ. 6 (A.E. 3592).

231. **Μιχ. Γκάνας**, Ἀρχαία Νεμέα Κορινθίας, 1971, 4ον, σ. 7 (A.E. 3593).

232. **Χρῖστος Μακρῆς**, Λυγιά Κορινθίας, 1971, 4ον, σ. 13 (A.E. 3594).

233. **Σπυρίδων Κῶρος**, Ἀθήκια Κορινθίας, 1972, 4ον, σ. 42 (A.E. 3595).

234. **Χρῖστος Χαλκιᾶς**, Κοκκόνιον καὶ Πύργος Κορινθίας, 1972, 4ον, σ. 81 (A.E. 3596).

235. **Δημήτριος Καλαράς**, Χιλιομόδιον Κορινθίας, 1971, 4ον, σ. 30 (A.E. 3597).

236. **Παναγ. Κοσκωλέττος**, "Ἄσπος, Κάτω Ἄλσος, Ζευγολατεῖον, Βραχάτιον, Περιγιάλιον, Λεχαῖον καὶ Βεληνιάτικα Κορινθίας, 1971, 4ον, σ. 77 (A.E. 3598).

237. **Κων/νος Λαγογιάννης**, Κιάτον Κορινθίας κ.ἄ., 1971, 4ον, σ. 4 + δ' + 163 (A.E. 3599).

238. **Δημήτρ. Τασιόπουλος**, Στιμάγκα Κορινθίας, 1972, 4ον, σ. 64 (A.E. 3600).

239. **Ἀθαν. Ἀγγέλου**, Καλαμάκιον Κορινθίας, 1972, 4ον, σ. 2 (A.E. 3601).

240. **Ἀπόστ. Σταύρου**, Μεγάλος Βάλτος καὶ Λαλιώτης Κορινθίας, 1972, 4ον, σ. 22 (A.E. 3602).

241. **Βλάσιος Κακούρης**, Ἑξαμίλλια Κορινθίας, 1972, 4ον, σ. 22 (A.E. 3603).

242. **Νικόλαος Παπανδρεάδης**, Ζαχόλη Κορινθίας, 1971, 4ον, σ. 48 (A.E. 3604).

243. **Παναγ. Παντελέων**, Λουτράκι Κορινθίας, 1972, 4ον, σ. 10 (Α.Ε. 3605).

244. **Ἰωάννης Πέρρας**, Ἴσθμια Κορινθίας, 1972, 4ον, σ. 16 (Α.Ε. 3606).

245. **Ἰωάννης Παπαντωνίου**, Στεφάνιον Κορινθίας, 1972, 4ον, σ. 54 (Α.Ε. 3607).

246. **Ἀθαν. Κουμπέτσος**, Ξυλόκαστρον Κορινθίας, 1971, 4ον, σ. 39 (Α.Ε. 3608).

247. **Βασίλ. Ξένος**, Κάτω Λουτρὸν Κορινθίας, 1971, 4ον, σ. 34 (Α.Ε. 3609).

248. **Σπυρ. Οἰκονομόπουλος**, Λάυκα Κορινθίας, 1971, 4ον, σ. 93 (Α.Ε. 3610).

249. **Ἀναστάσιος Ἀδάμ**, Βέλον, Ταρσινά, Καισάριον, Βελίνα Κορινθίας, 1972, 4ον, σ. 64 (Α.Ε. 3611).

250. **Δημήτρ. Χριστοδούλου**, Μικρὸς Βάλτος, Μεγάλος Βάλτος, Λαλιώτης, Θροφάριον, Σούλιον, Θολερὸν, Στύλια (ἢ Βλαντούσια), Κλημέντιον, Μελίσσιον, Συκέα, Καριώτικα, Ξυλόκαστρον Κορινθίας, 1972, 4ον, σ. 152 (Α.Ε. 3612).

251. **Δημ. Γκιώνης**, Περαιώρα Κορινθίας, 1972, 4ον, σ. 152 (Α.Ε. 3613).

252. **Σωτήριος Μπελίτσας**, Κεφαλάριον Κορινθίας, 1971, 4ον, σ. 96 (Α.Ε. 3614).

253. **Χρ. Παπανικολάου**, Κρυονέριον, Ἱερὰ Μονὴ Κοιμ. Θεοτόκου Λεχόβης, Σούλιον, Παραδείσιον καὶ Γονοῦσσα Κορινθίας, 1971, 4ον, σ. 164 (Α.Ε. 3615).

254. **Θωμᾶς Δασκαλάκης**, Σοφικὸν Κορινθίας, 1972, 4ον, σ. 82 (Α.Ε. 3616).

255. **Νικόλ. Εὐδης**, Μεσινὸν καὶ Ἀρχαία Κόρινθος Κορινθίας, 1971, 4ον, σ. 36 (Α.Ε. 3617).

256. **Κων/νος Καρβελάς**, Ρίζα Κορινθίας, 1972, 4ον, σ. 37 (Α.Ε. 3618).

257. **Ὁθων Νίκας**, Δροσοπηγὴ Κορινθίας, 1971, 4ον, σ. β' + 106 (Α.Ε. 3619).

258. **Βαρθολομαῖος Γαρούφης**, Φενεὸς Κορινθίας, 1972, 4ον, σ. 46 (Α.Ε. 3620).

259. **Γεώργιος Τοτώνης**, Πελλήνη καὶ Δενδρὸν Κορινθίας, 1971, 4ον, σ. 80 (Α.Ε. 3621. Ἀριθμ. 221 - 258 καταθ. Μητροπολίτης Κορινθίας Παντελεήμων).

260. **Κωνστ. Βασιλείου**, Κατσανοχώρια Ἰωαννίνων, 1972, 4ον, σ. 31 (Α.Ε. 3622).

261. **Ἰάκωβος Ἡλίας**, «Τὰ χρυσοκεντητὰ τῆς χειρὸς καὶ τοῦ κουσουνέλου», Μέγαρα, 1972, 4ον, σ. 12 (Α.Ε. 3623).

262. **Ἰω. Μπερδαλῆς**, "Ἅγιος Ἀνδρέας Κυνουρίας, 1972, 4ον, σ. 23 (A.E. 3624).

263. **Ἰω. Δούπας**, Συλλογὴ δημοτικῶν τραγουδιῶν, Ἑλληνοχώριον Διδυμοτείχου, 1972, 4ον, σ. 23 (A.E. 3625).

264. **Πέτρος Λεονταρίδης**, Ἀρτοποιία Δωδώνης, 1972, 4ον, σ. 7 (A.E. 3626).

265. **Παναγ. Ἀνδρεαδάκης**, Μαράσια, Μικρὰ Δοξιπάρια, Μηλέα, Ν. Βύσσα Ἐβρου, 1963, 4ον, σ. 16 + 6 (A.E. 3627).

266. **Μιχ. Βλάικος**, Ἀλόννησος, 1972, 4ον, σ. 72 (A.E. 3628).

267. **Χαρίλ. Φίτζιος**, Λέχοβον (Ἡρωικὸν) Φλωρίνης, 1968, 4ον, σ. 179 (A.E. 3629).

268. **Βασίλειος Γιαννόπουλος**, Κορφιώτισσα Κορινθίας, 1972, 4ον, σ. 62 + 1 πίν. (A.E. 3630).

269. **Ἀλέξ. Χουρδάκης**, Νιπιδιτὸς Ἡρακλείου, 1972, 4ον, σ. 74 (A.E. 3631).

270. **Νικόλ. Χριστινίδης**, Ἀρχάναι Ἡρακλείου, 1972, 4ον, σ. 116) A.E. 3632).

271. **Φρίξος Νικολακάκης**, Ἀβδοῦ Ἡρακλείου κ.ἄ. χωρία νομῶν Ἡρακλείου καὶ Λασιθίου, 1972, 4ον, σ. 116 (A.E. 3633).

272. **Γεώργ. Ἀμαργιανάκης**, Ἅγιος Ἰωάννης, Ἀνατολή, Ἱεράπετρα, Καλαμάκα, Μάλαι, Μεσελέροι, Ὀρεινόν, Σχινοκάψαλα, Χριστὸς νομοῦ Λασιθίου, Ἡράκλειον, Ροδιὰ ν. Ἡρακλείου, Κάντανος, Λάκκοι, Παλαιοχώρα, Χανιά, 1972, 8ον, σ. 424 (A.E. 3634).

273. **Γεώργ. Κατσᾶνος**, Γάβρος Ναυπακτίας, 1972, 8ον, σ. 195 (A.E. 3635).

274. **Γεώργ. Ἀμαργιανάκης**, «Δημώδης μουσική», Ἅγιος Γεώργιος (πρ. Τουρτοῦλοι) Σητείας Λασιθίου, 1972, 8ον, σ. 6 (A.E. 3636).

275. **Γεώργ. Αἰκατερινίδης**, α') Ἀγία Παρασκευή, Μιστεγνά, Ἀγιάσος, Μανταμάδος, Κάπη, Ἀντισσα, Σκουτάρως (ν. Κουστάρως), Θερμὴ Λέσβου. β') Ν. Κούταλη, Καλλιθέα, Ἀγκαρυῶνες, Πορτιανόν, Πλατύ, Βάρος, Τσιμάνδρια, Κάσπας, Δάφνη, Παναγία, Πλάκα, Μοῦδρος Λήμνου, 1972, 8ον, σ. 370 (A.E. 3637).

276. **Γεώργιος Ζημιανίτης**, Ρούμελη, 1972, 4ον, σ. 26 (A.E. 3638).

277. **Θεοφάνης Δημητριάδης**, Ποροβίτσα Αἰγιαλείας, 1972, 4ον, σ. 95 (A.E. 3639).

278. **Βασίλειος Μπούρμπουλας**, Δρυμὼν Τριχωνίδος, 1972, 4ον, σ. 27 (A.E. 3640).

279. **Ἰωάννης Γιάννος**, "Ἅγιος Εὐστράτιος, 1972, 4ον, σ. 80 (Α.Ε. 3641).
280. **Ἀπόστολος Κάτσενος**, Κάβαλλος Λευκάδος, 1972, 4ον, σ. 110 + 4 πίν. (Α.Ε. 3642).
281. **Ἀστέριος Θηλυκός**, Νιγρίτα Σερρών, 1972, 4ον, σ. 4 (Α.Ε. 3643).
282. **Ἄγγελος Δευτεραῖος**, α') Ἰθάκη (Βαθύ, Πλατηροθριάς, Ἐξωγή, Ἅγιοι Σαράντα, Σταυρός, Ἀνωγή, Περαιχώριον, Κιόνιον). β') Νυδρίον, Χαραδιά-τικα Λευκάδος, 1972, 8ον, σ. 450 (Α.Ε. 3644).
283. **Γεώργιος Αἰκατερινίδης**, «Κινηματογραφικὴ ἀποστολὴ εἰς Σπάτα Ἀττικῆς», 1971, 8ον, σ. 19 (Α.Ε. 3645).
284. **Μενέλαος Καραμεσίνης**, "Ἅγιος Γεώργιος Γρεβενῶν, 1972, 4ον, σ. 240 + 70 (Α.Ε. 3646).
285. **Βλάσιος Γιαννακόπουλος**, **Ἀλεξάνδρα Γιαννακοπούλου**, Φίλια Καλαβρύτων, 1972, 8ον, σ. 132 (Α.Ε. 3647).
286. **Βλάσιος Γιαννακόπουλος**, Φίλια Καλαβρύτων, Πραστὸς Κυνουρίας, 1972, 8ον, σ. 98 (Α.Ε. 3648).
287. **Δημήτρ. Θεοδωρόπουλος**, «Συλλογὴ ἀνεκδότων», 1972, 8ον, σ. 142 (Α.Ε. 3649).
288. **Σοφία Ρουσάλη-Διατσίνου**, Τσαζωνιά, 1972, 4ον, σ. 286 (Α.Ε. 3650).

RÉSUMÉ

Collections de matériel folklorique, déposées au Centre de Recherches du Folklore Hellénique pendant les années 1969 - 1972

ΕΚΘΕΣΕΙΣ ΠΕΠΡΑΓΜΕΝΩΝ
ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΕΡΕΥΝΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑΣ
ΚΑΤΑ ΤΑ ΕΤΗ 1969 - 1972¹

Α'. ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1969

Τὸ κατὰ τὸ ὥς ἄνω χρονικὸν διάστημα ἐπιτελεσθὲν ἔργον εἰς τὸ Κέντρον Ἑρεῦνης τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας ὑπῆρξε, γενικῶς θεωρούμενον, λίαν ἱκανοποιητικόν, λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν τοῦ εἰς αὐτὸ ὑπηρετοῦντος ἀνεπαρκοῦς εἰς ἀριθμὸν ἐπιστημονικοῦ καὶ βοηθητικοῦ προσωπικοῦ. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ λήγοντος ἔτους ἀπεχώρησε τῆς ὑπηρεσίας ὁ διευθυντὴς τοῦ Κέντρου καθηγητὴς κ. Γεώργιος Σπυριδάκης, ἡ δὲ Ἀκαδημία ἀνέθεσε τὴν διεύθυνσιν αὐτοῦ εἰς τὸν ἀρχαιότερον συντάκτην ὑφηγητὴν κ. Δημήτριον Οἰκονομίδη.

Τὸ ἔργον τοῦτο ἀναλύεται ἐν συντόμῳ ὡς κατωτέρω:

Εἰσαγωγή λαογραφικῆς ὕλης.

α') Εἰς τὸ ἀρχεῖον λαογραφικῆς ὕλης εἰσῆχθησαν 107 συλλογαὶ (χειρόγραφοι ἢ δακτυλογραφημένοι) ἐκ σελίδων ἐν συνόλῳ 5526. Ἐκ τῶν συλλογῶν τούτων 27 ἀπεστάλησαν ὑπὸ ἐκπαιδευτικῶν, ἰδίᾳ τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδείσεως, 73 ὑπὸ διαφόρων προσώπων, ἐχόντων λαογραφικὸν διαφέρον, καὶ αἱ ὑπόλοιποι 7 προῆλθον ἐκ περισυλλογῆς στοιχείων τοῦ λαϊκοῦ πολιτισμοῦ ὑπὸ τοῦ προσωπικοῦ τοῦ Κέντρου, κατὰ τὰς εἰδικάς, ὡς κατωτέρω, ἐρευνητικὰς ἀποστολάς του εἰς τὴν ὑπαιθρον.

β') Τὸ ἀρχεῖον τοῦ τμήματος τῆς δημοδουσεμουσικῆς ἐπλουτίσθη διὰ 1257 νέων ἡχογραφήσεων (695 γενομένων ὑπὸ τοῦ ὥς ἄνω προσωπικοῦ τοῦ Κέντρου καὶ 562 ἐκ μεταγραφῆς ἡχογραφημένης μουσικῆς ὑπὸ Ἑλλήνων καὶ ἁλλοδαπῶν συλλογέων, οἱ ὅποιοι ἐχορήγησαν ἀντίγραφον αὐτῆς πρὸς χρῆσιν ὑπὸ τοῦ Κέντρου).

γ') Εἰς τὴν Δισκοθήκην, πλουτιζομένην συμφώνως πρὸς τὴν σχετικὴν

1. Ἐκ τῶν ἐκθέσεων τούτων αἱ Α' καὶ Β' συνετάχθησαν ὑπὸ τοῦ πρώην διευθυντοῦ Δημ. Οἰκονομίδου, ἡ Γ' ὑπὸ τοῦ ἐπίσης πρώην διευθυντοῦ Ἑλευθ. Πρεβελάκη καὶ ἡ Δ' ὑπὸ τοῦ νῦν διευθυντοῦ Στεφ. Ἡμέλλου.

διάταξιν τοῦ Νόμου 4545/1966, κατετέθησαν ὑπὸ διαφόρων παραγωγῶν μέσῳ τοῦ ἐργοστασίου τῆς Ἑλληνικῆς Φωνογραφικῆς Ἑταιρείας «Κολούμπια» 693 δίσκοι, εἰς διπλοῦν ἕκαστος, αὐξηθέντος οὕτω τοῦ ἀριθμοῦ αὐτῶν μέχρι σήμερον εἰς 3830.

δ') Τὸ τμήμα Κινηματογραφῆσεων ἐπλουτίσθη μὲ τὰ ἐξῆς θέματα : 1) Μορφαὶ ἀλιευτικοῦ βίου τοῦ λαοῦ ἐκ τῆς κοινότητος Παραλίου Ἀστρους Κυνουρίας (60 μ.). 2) Ἔθιμον τῆς θυσίας ταύρου εἰς Ἀγίαν Παρασκευὴν Λέσβου (240 μ.). 3) Τρόπος ἐκτελέσεως «ὀργανικῶν» μελωδιῶν μὲ κρητικὴν λύραν (30 μ.) καὶ 4) Εἰκόνες κρητικῆς ὕφαντικῆς (30 μ.).

ε') Εἰς τὴν Μουσικὴν συλλογὴν, ἀπαραίτητον τμήμα ὑπὸ ἔποψιν ἐπιστημονικῆς σημασίας διὰ τὸ Κέντρον, προσετέθησαν διὰ δωρεᾶς κατὰ τὸ πλεῖστον 9 νέα ἀντικείμενα τῆς λαϊκῆς τέχνης (ἐκ τούτων 3 σεντούκια ἐκ Θάσου). Ἐκ τῶν ἐν λόγῳ ἀντικειμένων τὰ 2 ἐδωρήθησαν ὑπὸ τοῦ «Συλλόγου τῶν Φίλων τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου».

Εἰς τὸ ὡς ἄνω ἔργον τῆς περισυλλογῆς ὕλης διὰ καταγραφῆς, φωτογραφῆσεως, ἡχογραφῆσεως καὶ κινηματογραφῆσεως συνετέλεσαν ἐκ τοῦ προσωπικοῦ τοῦ Κέντρου, ἐκτελέσαντες ἐρευνητικὰς ἀποστολάς : 1) εἰς τὴν νῆσον Σκίαθον ὁ συντ. - μουσικὸς Σπύρ. Περιστέρης, 2) εἰς τὴν νῆσον Σύμην Δωδεκανήσου ὁ συντ. Ἀνν. Παπαμιχαήλ, 3) εἰς χωρία τοῦ νομοῦ Κοζάνης ὁ συντ. Ἀγγελοῦ Δευτεραῖος, 4) εἰς τὸν νομὸν Λασιθίου Κρήτης καὶ εἰς Λέσβον ὁ συντ. Γεώργ. Αἰκατερινίδης καὶ 5) εἰς Ρόδον ὁ ἀπεσπασμένος εἰς τὸ Κέντρον Λαογραφίας θεολόγος - μουσικὸς Γεώργ. Ἀμαργιανᾶκης.

Τὸ ἀρχεὶακὸν καὶ εὐρύτερον ἐπιστημονικὸν ἔργον.

Ἡ ἐργασία τῆς ἀποδελτιώσεως λαογραφικῆς ὕλης ἐξ ἀνεκδότων ἢ ἐκδεδομένων συλλογῶν, εἴτα δὲ τῆς κατατάξεως κατ' εἶδη καὶ τῆς κατόπιν ἐπεξεργασίας ταξινομήσεως αὐτῆς εἰς τὰ οἰκεῖα ἀρχεῖα, ἐγένετο, ὡς πρὸς τὸ πρῶτον μέρος, διὰ τῶν γραφῶν, οἱ ὅποιοι ἀπεδελτίωσαν ἐκ 58 χειρογράφων συλλογῶν ποικίλου περιεχομένου λαογραφικὴν ὕλην ἐπὶ 7912 δελτίων, ὡς πρὸς δὲ τὸ δεύτερον μέρος, δηλ. τῆς ἀρχεὶακῆς κατατάξεως, διὰ τοῦ ἐπιστημονικοῦ προσωπικοῦ. Ἀνάλογος ἐργασία διεξήχθη ἐπίσης καὶ εἰς τὸ τμήμα τῆς δημῳδούς μουσικῆς διὰ τὸ ἡχογραφηθὲν νέον ὕλικόν, γενομένης καὶ καταγραφῆς ἐκ ταινιῶν μαγνητοφώνου τῆς μουσικῆς 125 δημῳδῶν ἀσμάτων εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν μουσικὴν γραφὴν.

Τὸ ἐπιστημονικὸν προσωπικόν, παραλλήλως πρὸς τὸ ἔργον τοῦτο, ἡσχολήθη προσέτι εἰς τὴν ἐκλογὴν ὕλης ἐκ τοῦ ἀρχείου ἀσμάτων καὶ ἐπιστημονικὴν ἐπεξεργασίαν αὐτῆς διὰ τὴν παρασκευὴν πρὸς ἔκδοσιν τοῦ Β' τόμου τῶν Ἑλληνικῶν Δημοτικῶν Τραγουδιῶν. Πρὸς τοῦτο ἐμελετήθησαν ἐν συνόλῳ αἱ παραλλαγαὶ 38 ἀσμάτων.

Δημοσιεύματα.

α') Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ τρέχοντος ἔτους εἶδε τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος τὸ βιβλίον «Ἑλληνικὰ Δημοτικὰ Τραγούδια», τόμ. Γ' (Μουσικὴ Ἑκλογή) μετὰ προσηρτημένων εἰς αὐτὸ 5 δίσκων, ἐφ' ὧν ἔχει ἀποτυπωθῇ ἡ μουσικὴ 56 ᾠσμάτων, καὶ β') ἐξετυπώθη καὶ ἀπεστάλη εἰς τοὺς λειτουργοὺς τῆς στοιχειώδους ἐκπαίδευσως Ἑρωτηματολόγιον περὶ γεωργικοῦ βίου τοῦ λαοῦ καὶ κατ' ἔθιμον πυρῶν μετὰ σχετικῆς συστατικῆς ἐγκυκλίου τῆς Ἀκαδημίας διὰ τὴν ἑναρξιν συντάξεως Λαογραφικοῦ Ἀτλαντος τῆς Ἑλλάδος.

Βιβλιοθήκη.

Εἰς τὴν Βιβλιοθήκην τοῦ Κέντρου, περιλαμβάνουσιν βιβλία καὶ περιοδικὰ λαογραφικοῦ κυρίως περιεχομένου, εἰσῆχθησαν 100 τόμοι περιοδικῶν, βιβλίων καὶ φυλλαδίων (ἀρ. 4650 - 4750) ἐξ ἀγορᾶς, ἀνταλλαγῆς πρὸς τὴν Ἑπετηρίδα τοῦ Κέντρου καὶ δωρεῶν.

Ἐπιστημονικὰ συνέδρια κ. ἄ.

Τὸ Κέντρον ἀντεπροσωπεύθη εἰς τὰ ἐξῆς ἐπιστημονικὰ Συνέδρια: 1) Εἰς τὸ Α' Διεθνὲς Κυπριολογικὸν διὰ τοῦ διευθυντοῦ κ. Δημ. Οἰκονομίδου καὶ τῶν συντακτῶν Κων. Ρωμαίου καὶ Ἀννης Παπαμιχαήλ, οἵτινες προέβησαν εἰς σχετικὰς ἀνακοινώσεις, καὶ 2) εἰς τὸ ἐν Βουκουρεστίῳ συνελθὼν Ε' Διεθνὲς Συνέδριον διὰ τὴν ἔρευναν τῶν λαϊκῶν διηγήσεων διὰ τοῦ συντάκτου κ. Στεφ. Ἡμέλλου, ὅστις προέβη καὶ εἰς σχετικὴν ἀνακοίνωσιν. Ὁ διευθυντὴς κ. Δημ. Οἰκονομίδης καὶ ἡ συντ. δ/ὶς Ἀννα Παπαμιχαήλ συμμετέσχον ἐπίσης εἰς αὐτὸ μόνον διὰ τῆς ἀποστολῆς τῶν λαογραφικῶν τῶν ἀνακοινώσεων, αἵτινες θὰ δημοσιευθοῦν εἰς τὰ Πρακτικὰ τοῦ ἐν λόγῳ Συνεδρίου.

Τὰς συλλογὰς ὑλικοῦ καὶ τὴν Βιβλιοθήκην τοῦ Κέντρου, εὐρύτατα γνωστοῦ οὐ μόνον παρ' ἡμῖν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ διεθνὲς ἐπιστημονικὸν κοινόν, ἐχρησιμοποίησαν ἄρκετοὶ ἡμέτεροι καὶ ἄλλοδαποὶ λαογράφοι ἐρευνηταί. Πρὸς τούτοις παρεσχέθησαν καὶ δι' ἀλληλογραφίας ἐπιστημονικαὶ πληροφορίες ἐπὶ διαφόρων λαογραφικῶν θεμάτων.

Β'. ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1970

Τὸ εἰς τὸ Κέντρον Ἑρέυνης τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας ἐπιτελεσθὲν ἔργον κατὰ τὸ λήξαν ἔτος ὑπῆρξε, γενικῶς θεωρούμενον, ἱκανοποιητικόν, καίτοι ἡ ἐν αὐτῷ ἐργασία ἐγένετο μὲν ἡλαττωμένας δυνάμεις, διότι ἐκ μὲν τοῦ ἐπιστημονικοῦ προσω-

πικοῦ 1) ὁ συντ. Κ. Ρωμαῖος εἰργάσθη μόνον μέχρι τοῦ Ἰουλίου, παραιτηθεὶς τῆς ὑπηρεσίας, 2) ὁ συντ. Στέφανος Ἡμελλος ἀνέλαβε ὑπηρεσίαν τὴν 1ην Σεπτεμβρίου, ὅτε ἔληξεν ἡ ἐν Δυτ. Γερμανίᾳ ἐκπαιδευτικὴ του ἄδεια, 3) ὁ ἐκ τῆς Μέσης Ἐκπαιδεύσεως ἀπεσπασμένος καθηγητὴς Γ. Ἀμαργιανᾶκης εἰργάσθη μόνον μέχρι τῆς 31ης Αὐγούστου, ὅτε ἤρθη ἡ ἀπόσπασίς του, ἐκ δὲ τοῦ βοηθητικοῦ προσωπικοῦ ἡ γραφεὺς Ἀλίκη Γιαννοπούλου προσέφερεν ὑπηρεσίαν εἰς τὸ Κέντρον μικρὸν μόνον χρονικὸν διάστημα, διότι, ἀφ' ἐνὸς μὲν εἰργάσθη εἰς τὴν Γραμματείαν τῆς Ἀκαδημίας ἐπὶ πολλοὺς μῆνας, ἀφ' ἑτέρου δ' ἔλαβε μακροχρόνιον ἀναρρωτικὴν ἄδειαν λόγῳ ἀσθενείας.

Τὸ ἔργον τοῦτο ἀναλύεται ἐν συντόμῳ ὡς κατωτέρω :

Εἰσαγωγὴ λαογραφικῆς ὕλης.

α') Εἰς τὸ ἀρχεῖον Λαογρ. ὕλης εἰσῆχθησαν 26 συλλογαὶ (χειρόγραφοι ἢ δακτυλογραφημένοι) ἐκ σελίδων ἐν συνόλῳ 2867. Ἐκ τῶν συλλογῶν τούτων 18 ἀπεστάλησαν ὑπὸ ἐκπαιδευτικῶν, ἰδίᾳ τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως, 4 ὑπὸ διαφόρων προσώπων, ἐχόντων λαογραφικὸν διαφέρον, καὶ αἱ ὑπόλοιποι 4 προῆλθον ἐκ περισυλλογῆς στοιχείων τοῦ λαϊκοῦ πολιτισμοῦ ὑπὸ τοῦ προσωπικοῦ τοῦ Κέντρου κατὰ τὰς εἰδικὰς, ὡς κατωτέρω, ἐρευνητικὰς ἀποστολάς του εἰς τὴν ὑπαιθρον.

β') Τὸ ἀρχεῖον τοῦ τμήματος τῆς δὴ μ ῶ δ ο υ ς μ ο υ σ ι κ ῆ ς ἐπλουτίσθη δι' 623 νέων ἡχογραφήσεων (350 γενομένων ὑπὸ τοῦ προσωπικοῦ τοῦ Κέντρου, 103 ἐκ προσφορᾶς ὑπὸ τῶν φίλων τοῦ Κέντρου κυρίων Παν. Καρζῆ, Ἰ. Μπασλῆ καὶ Γ. Καραγκιοζοπούλου, τέλος δὲ 170 ἐκ μεταγραφῆς ἡχογραφημένης μουσικῆς ὕλης ὑπὸ Ἑλλήνων καὶ ἀλλοδαπῶν συλλογέων).

γ') Εἰς τὴν Δισκοθήκην, πλουτιζομένην συμφώνως πρὸς τὴν σχετικὴν διάταξιν τοῦ Νόμου 4545/1966, κατετέθησαν ὑπὸ διαφόρων παραγωγῶν μέσῳ τοῦ ἐργοστασίου τῆς Ἑλληνικῆς Φωνογραφικῆς Ἑταιρείας «Κολούμπια» 580 δίσκοι, εἰς διπλοῦν ἕκαστος, αὐξηθέντος οὕτω τοῦ ἀριθμοῦ αὐτῶν μέχρι σήμερον εἰς 5035.

δ') Τὸ τμήμα Κινηματογραφῶν ἐπλουτίσθη δι' εἰδικῶν ἐπὶ τόπου ἀποστολῶν ὑπὸ τοῦ συντ. Γ. Αἰκατερινίδου μετὰ κάτωθι θέματα :

- 1) Ἡ τελετὴ τῆς καταδύσεως τοῦ Τιμίου Σταυροῦ κατὰ τὰ Θεοφάνια εἰς Παράλιον Ἀστρος Κυνουρίας (60 μ.).
- 2) Ἀγερμὸς παίδων κατὰ τὸ Σάββατον τοῦ Λαζάρου εἰς Καπαρέλλι Θηβῶν (50 μ.) καὶ
- 3) Λαϊκὴ ἀγορὰ εἰς συνοικίαν «Πηγάδα» Πειραιῶς (40 μ.).

ε') Εἰς τὴν Μουσικὴν συλλογὴν τοῦ Κέντρου, σημαντικὴν καὶ ἀπαραίτητον ὑπὸ ἐπιστημονικὴν ἑποψιν, προσετέθησαν 5 μόνον τεμάχια ἐξ ἀγορᾶς καὶ 1 ἐκ δωρεᾶς ὑπὸ τοῦ πρώην συντ. Στ. Καρακᾶση.

Εἰς τὸ ὥς ἄνω ἔργον τῆς περισυλλογῆς ὕλης διὰ καταγραφῆς, φωτογραφήσεως, ἡχογραφήσεως καὶ κινηματογραφήσεως, συνετέλεσαν ἐκ τοῦ προσωπικοῦ τοῦ Κέντρου, ἐκτελέσαντες ἐρευνητικὰς ἀποστολὰς 1) εἰς τὴν νῆσον Σκόπελον ὁ συντ. - μουσικὸς Σ π υ ρ. Π ε ρ ι σ τ έ ρ η ς, 2) εἰς τὴν νῆσον Τῆλον Δωδεκανήσου ἡ συντ. "Α ν ν α Π α π α μ ι χ α ή λ, 3) εἰς τὸν νομὸν Ἀχαΐας ὁ συντ. Γ. Α ἰ κ α - τ ε ρ ι ν ἰ δ η ς καὶ 4) εἰς τὴν νῆσον Κάρπαθον ὁ ἀπεσπασμένος εἰς τὸ Κέντρον θεολόγος μουσικὸς Γ ε ώ ρ γ. 'Α μ α ρ γ ι α ν ά κ η ς.

Τὸ ἀρχεῖακὸν καὶ εὐρύτερον ἐπιστημονικὸν ἔργον.

Ἡ ἐργασία τῆς ἀποδελτιώσεως λαογραφικῆς ὕλης ἐξ ἀνεκδότων ἢ ἐκδεδομένων συλλογῶν, εἶτα δὲ τῆς κατατάξεως κατ' εἶδη καὶ τῆς κατόπιν ἐπεξεργασίας καὶ ταξινομήσεως αὐτῆς εἰς τὰ οἰκεῖα ἀρχεῖα, ἐγένετο, ὡς πρὸς τὸ πρῶτον μέρος, διὰ τῶν γραφέων, οἱ ὅποιοι ἀπεδελτίωσαν ἐκ 14 χειρογράφων συλλογῶν ποικίλου περιεχομένου λαογραφικὴν ὕλην ἐπὶ 2299 δελτίων, ὡς πρὸς δὲ τὸ δεύτερον μέρος, δηλ. τῆς ἀρχεῖακῆς κατατάξεως, διὰ τοῦ ἐπιστημονικοῦ προσωπικοῦ. Ἀνάλογος ἐργασία διεξήχθη ἐπίσης καὶ εἰς τὸ τμήμα τῆς δημῶδους μουσικῆς διὰ τὸ ἡχογραφηθέν νέον ὕλικόν, γενομένης καὶ καταγραφῆς ἐκ ταινιῶν μαγνητοφώνου τῆς μουσικῆς 46 δημῶδων ᾠσμάτων εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν μουσικὴν γραφὴν.

Τὸ ἐπιστημονικὸν προσωπικόν, παραλλήλως πρὸς τὸ ἔργον τοῦτο, ἡσχολήθη προσέτι α') εἰς τὴν ἐκλογὴν ὕλης ἐκ τοῦ ἀρχείου ᾠσμάτων πρὸς ἐπιστημονικὴν ἐπεξεργασίαν αὐτῆς 1) διὰ τὴν παρασκευὴν πρὸς ἔκδοσιν τοῦ Β' τόμου Ἐκλογῆς τῶν Ἑλληνικῶν Δημοτικῶν Τραγουδιῶν, 2) διὰ τὴν προγραμματισθεῖσαν ἔκδοσιν ὑπὸ τῆς Ἀκαδημίας τόμου ἐπ' εὐκαιρίᾳ τοῦ ἐορτασμοῦ τῆς 150ετηρίδος τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως καὶ β') εἰς τὴν σύνταξιν Ἑλληνικοῦ Λαογραφικοῦ "Ατλαντος, ὁ ὅποιος συντασσόμενος ἐπὶ τῇ βάσει κοινοῦ εὐρωπαϊκοῦ προγράμματος, θὰ χρησιμοποιηθῇ διὰ τὴν σύνθεσιν ἐνιαίου "Ατλαντος δι' ὅλους τοὺς λαοὺς τῆς Εὐρώπης.

Δημοσιεύματα.

Ἐντὸς τῶν ἡμερῶν περατοῦται ἡ ἐκτύπωσις τοῦ διπλοῦ Κ' - ΚΑ' τόμου τοῦ περιοδικοῦ τοῦ Κέντρου «ΕΠΕΤΗΡΙΣ» διὰ τὰ ἔτη 1967 - 1968.

Εἰς τὴν Βιβλιοθήκην τοῦ Κέντρου, περιλαμβάνουσιν βιβλία καὶ περιοδικὰ λαογραφικοῦ κυρίως περιεχομένου, εἰσῆχθησαν 164 τόμοι βιβλίων καὶ φυλλαδίων (ἀρ. ἐγγρ. 4773 - 4937) ἐξ ἀγορᾶς, ἀνταλλαγῆς πρὸς τὴν «Ἐπετηρίδα» καὶ δωρεᾶς.

Ἐπιστημονικὰ συνέδρια κ. ἄ.

Τὸ Κέντρον ἀντεπροσωπεύθη εἰς τὸ ἐνταῦθα συνελθὼν ἀπὸ 7 - 13 Μαΐου ἔ.ἔ. 2ον διεθνὲς Συνέδριον Σπουδῶν Νοτιοανατολικῆς Εὐρώπης διὰ τοῦ διευθυντοῦ Δ η μ. Ο ἰ κ ο ν ο μ ῖ δ ο υ, τοῦ συντ. Κ ω ν σ τ. Ρ ω μ α ῖ ο υ καὶ τῆς συντ. Ἀ ν ν η ς Π α π α μ ι χ α ῆ λ, οἵτινες καὶ προέβησαν εἰς σχετικὰς ἀνακοινώσεις.

Τὸ ἡμέτερον Κέντρον εὐρύτατα καὶ ἔξω τῆς Ἑλλάδος γνωστόν, προσέφερε καὶ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο τὰς ὑπηρεσίας του οὐ μόνον εἰς Ἕλληνας ἐρευνητάς, ἀσχολουμένους μὲ λαογραφικὰ θέματα, ἀλλὰ καὶ εἰς ξένους εἰδικοὺς ἐπιστήμονας καὶ ὁμοειδῆ ἰδρύματα τῆς ἀλλοδαπῆς.

Γ'. ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1971

Τὸ Κέντρον Ἑρέυνης τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας εἰργάσθη καὶ κατὰ τὸ ἔτος 1971 μὲ ὀλιγάριθμον ἐν σχέσει πρὸς τοὺς ἐπιδιωκόμενους ὑπ' αὐτοῦ σκοποὺς προσωπικόν. Τὴν 29ην Ἰανουαρίου ἀπεχώρησε τῆς ὑπηρεσίας ὁ συντάκτης - μουσικὸς κ. Σ π υ ρ ῖ δ ω ν Π ε ρ ι σ τ έ ρ η ς, τὴν 21ην Ἀπριλίου ὁ διευθυντὴς κ. Δ η μ ῆ - τ ρ ῖ ο ς Ο ἰ κ ο ν ο μ ῖ δ η ς, τῆς διευθύνσεως τοῦ Κέντρου ἀνατεθείσης προσωρινῶς εἰς τὸν διευθυντὴν τοῦ Κέντρου Ἑρέυνης τῆς Ἱστορίας τοῦ Νεωτέρου Ἑλληνισμοῦ κ. Ἑ λ ε υ θ έ ρ ι ο ν Π ρ ε β ε λ ά κ η ν, καὶ τὴν 30ην Σεπτεμβρίου ὁ γραφεὺς κ. Γ ρ η γ ό ρ ι ο ς Δ η μ η τ ρ ό π ο υ λ ο ς. Τὴν 31ην Ἰουλίου ἀνέλαβεν ὑπηρεσίαν ὡς συντάκτης - μουσικὸς ὁ κ. Γ ε ώ ρ γ ι ο ς Ἀ μ α ρ γ ι α ν ά κ η ς.

Ἐπιτελεσθὲν ἔργον :

Εἰσαγωγὴ λαογραφικῆς ὕλης.

Εἰς τὸ Κέντρον εἰσῆχθησαν :

1) 17 λαογραφικαὶ συλλογαὶ (χειρόγραφοι ἢ δακτυλογραφημέναι) ἐκ σελίδων συνολικῶς 1489. Ἐκ τῶν συλλογῶν τούτων αἱ 10 ἀπεστάλησαν ὑπὸ ἐκπαιδευτικῶν, αἱ 5 ὑπὸ διαφόρων ἄλλων συλλογέων καὶ αἱ λοιπαὶ 2 κατηρτίσθησαν ὑπὸ τῶν συντακτῶν τοῦ Κέντρου κ.κ. Σ τ ε φ ά ν ο υ Ἡ μ έ λ λ ο υ καὶ Γ ε ω ρ γ ί ο υ Α ἰ κ α - τ ε ρ ι ν ῖ δ ο υ κατὰ τὰς εἰδικὰς ἐρευνητικὰς ἀποστολάς των εἰς τὴν ὕπαιθρον.

2) 245 ἡχογραφήσεις μουσικῆς δημοτικῶν τραγουδιῶν καὶ λαϊκῶν χορῶν. Ἐκ τῶν ἡχογραφήσεων τούτων αἱ 136 ἐξετελέσθησαν ὑπὸ συντακτῶν τοῦ Κέντρου, αἱ δὲ λοιπαὶ προέρχονται ἐκ προσφορᾶς προσώπων ἐνδιαφερομένων διὰ τὴν δημοτικὴν μουσικὴν.

3) 619 δίσκοι (εἰς διπλοῦν) ἰδίᾳ λαϊκῆς μουσικῆς, κατατεθέντες εἰς τὸ Κέντρον ὑπὸ διαφόρων παραγωγῶν μέσῳ τοῦ ἐργοστασίου τῆς Ἑλληνικῆς Φωνογραφικῆς Ἑταιρείας «Κολούμπια».

4) 4 κινηματογραφικαὶ ταινίαι συνολικοῦ μήκους 150 μέτρων μὲ τὰ ἐξῆς θέματα: α') Παρασκευὴ καὶ διανομὴ εἰς τοὺς κατοίκους τῆς περιοχῆς Σπάτων Ἀττικῆς εἰδικοῦ γεύματος κατὰ τὴν ἐορτὴν τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου (60 μ.). β') Ζεῦξις ἀρότρου εἰς ζυγὸν εἰς Πλατάναν Λακωνίας (30 μ.). γ') Ζεῦξις ἀρότρου εἰς ζυγὸν καὶ τρόπος ὀργώματος εἰς τὴν ἀγροτικὴν περιοχὴν «Κάμπος» Πλατάνου Λακωνίας (30 μ.). δ') Ἑτησία ζωοπανήγυρις Μυστρά (30 μ.). Τὰ ὡς ἄνω θέματα ἐκινηματογράφηθησαν ὑπὸ τοῦ συντάκτου κ. Γεωργίου Αἰκατερινίδου.

Ἀρχεὶακὸν καὶ εὐρύτερον ἐπιστημονικὸν ἔργον.

1) Οἱ γραφεῖς τοῦ Κέντρου ἀπεδελτίωσαν τὴν λαογραφικὴν ὕλην 15 χειρογράφων συλλογῶν ποικίλου περιεχομένου ἐπὶ 2291 δελτίων, οἱ δὲ συντάκται ἐπεξεργάσθησαν καὶ ἐταξινόμησαν αὐτὴν εἰς τὰς οὐκείας δελτιοθήκας. Ἐπίσης ὁ συντάκτης μουσικὸς κ. Γεωργίου Ἀμαργιανᾶκης κατέγραψεν εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν μουσικὴν γραφὴν ἐκ ταινιῶν μαγνητοφώνου 16 μελωδίας δημοδῶν ᾠμάτων.

2) Τὸ ἐπιστημονικὸν προσωπικὸν ἠσχολήθη προσέτι: α') εἰς τὴν ἐπιλογὴν ὕλης ἐκ τοῦ ἀρχείου ᾠμάτων καὶ ἐπιστημονικὴν ἐπεξεργασίαν αὐτῆς διὰ τὴν παρασκευὴν πρὸς ἔκδοσιν τοῦ τόμου Β' τῆς Ἐκλογῆς Ἑλληνικῶν Δημοτικῶν Τραγουδιῶν, β') εἰς τὴν προκαταρκτικὴν ἐπεξεργασίαν ᾠμάτων τινῶν διὰ τὴν μελλοντικὴν ἔκδοσιν Corpus δημοτικῶν τραγουδιῶν, καὶ γ') εἰς τὴν μουσικολογικὴν ἐπεξεργασίαν 12 ᾠμάτων.

3) Κυκλοφορηθέντος τοῦ ἀφορῶντος εἰς τὰς περιοδικὰς πυρὰς ὑπ' ἀρ. 1 χάρτου τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀτλαντος, ἤρξατο ἡ προεργασία διὰ τὴν ἔκδοσιν δύο χαρτῶν διὰ τὰ γεωργικὰ ἐργαλεῖα.

4) Ἐξετελέσθησαν τρεῖς μηνιαῖαι ἐρευνητικαὶ ἀποστολαὶ εἰς τὴν ὕπαιθρον πρὸς συλλογὴν διὰ καταγραφῆς, φωτογραφήσεως, ἡχογραφήσεως καὶ κινηματογράφου λαογραφικῆς ὕλης, σχετικῆς ἰδίᾳ πρὸς τὸν Λαογραφικὸν Ἀτλαντα, ὑπὸ τῶν συντακτῶν κκ. Στεφάνου Ἡμέλλου (Εὐβοία), Ἀγγέλου Δευτεραίου (Μακεδονία) καὶ Γεωργίου Αἰκατερινίδου (Πελοπόννησος).

5) Ἐπὶ τῇ 150ῃ ἐπετηρίδι ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ Ἱεροῦ Ἀγῶνος τὸ Μουσικὸν τμήμα τοῦ Κέντρου παρσκευάσας τὴν ἔκδοσιν Ἐκλογῆς ἀπὸ τὰ Κλέφτικα τραγούδια

τοῦ 'Ελληνικοῦ λαοῦ μετ' ἀποτυπώσεως τῶν μελωδιῶν αὐτῶν ἐπὶ τριῶν μεγάλων δίσκων. 'Η ἐργασία ἐξετελέσθη δι' ἀναθέσεως τοῦ ἔργου εἰς τὸν τέως συντάκτην - μουσικὸν κ. Σ π υ ρ ί δ ω ν α Π ε ρ ι σ τ έ ρ η ν.

Βιβλιοθήκη.

Εἰς τὴν Βιβλιοθήκην τοῦ Κέντρου εἰσήχθησαν 112 δημοσιεύματα.

Δημοσιεύματα.

'Εκυκλοφορήθη ὁ διπλοῦς τόμος Κ' - ΚΑ' (1967 - 68) τῆς 'Επετηρίδος τοῦ Κέντρου.

'Επιστημονικὰ συνέδρια κ. ἄ.

'Η συντάκτρια δ. "Α ν ν α Π α π α μ ι χ α ῆ λ μετέσχε τοῦ ἐν Ρεθύμνῳ συνελθόντος Γ' Διεθνoῦς Κρητολογικοῦ συνεδρίου.

Τὸ Κέντρον Λαογραφίας παρέσχε καὶ κατὰ τὸ 1971 τὰς ὑπηρεσίας του εἰς "Ελληνας καὶ ξένους ἐρευνητὰς ἐνδιαφερομένους διὰ λαογραφικὰ θέματα, ὡς καὶ εἰς ὁμοειδῆ ἱδρύματα τοῦ ἐξωτερικοῦ.

Δ'. ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1972

Τὸ ἐν τῷ Κέντρῳ 'Ερεῦνης τῆς 'Ελληνικῆς Λαογραφίας ἐπιτελεσθὲν ἔργον κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος 1972 ὑπῆρξε, γενικῶς θεωρούμενον, ἱκανοποιητικόν, παρὰ τὸ ὅτι ἡ ἐν αὐτῷ ἐργασία ἐγένετο μὲ ἡλαττωμένας δυνάμεις. 'Εκ τοῦ προσωπικοῦ τοῦ Κέντρου ἡ συντάκτρια δ. "Α ν ν α Π α π α μ ι χ α ῆ λ ἀνεχώρησε τὴν 21ην Μαρτίου εἰς 'Αγγλίαν δι' εὐρυτέρας σπουδὰς, ἡ γραφεὺς δ. Εὐφροσύνη Καλαβρουζιώτου ἀπεσπάσθη ἐπὶ τετράμηνον εἰς τὸ Κέντρον 'Εκδόσεως "Εργων 'Ελλήνων Συγγραφέων, ἡ δὲ γραφεὺς δ. 'Α λ ί κ η Γ ι α ν ν ο π ο ῦ λ ο υ ἔλαβε μηνιαίαν ἀναρρωτικὴν ἄδειαν. Κατὰ μῆνα Αὐγούστον ἀνέλαβον ὑπηρεσίαν αἱ διορισθεῖσαι ὡς συντάκτριαι φιλόλογοι Μ ι ρ ά ν τ α Τ ε ρ ζ ο π ο ῦ λ ο υ - Π α π α γ ε ω ρ γ ί ο υ καὶ 'Ε λ έ ν η Ψ υ χ ο γ ι ο ῦ - 'Ι ω α ν ν ί δ η, ἐξ ὧν ἡ τελευταία ἐργάζεται ἔκτοτε μὲ μειωμένον κατὰ δύο ὥρας ὥρariον λόγῳ γαλουχίας, τὴν δὲ 23ην Νοεμβρίου ὀρκισθεῖς ἀνέλαβε τὰ καθήκοντά του ὡς διευθυντῆς ὁ κ. Σ τ έ φ α ν ο ς "Η μ ε λ λ ο ς, συντάκτης μέχρι τότε τοῦ Κέντρου.

'Επιτελεσθὲν ἔργον :

Εἰσαγωγή λαογραφικῆς ὕλης.

Εἰς τὸ Κέντρον εἰσῆχθησαν :

1) 67 λαογραφικαὶ συλλογαὶ (χειρόγραφοι ἢ δακτυλογραφημένοι) ἐκ σελίδων συνολικῶς 6782. Ἐκ τῶν συλλογῶν τούτων 21 ἀπεστάλησαν ὑπὸ ἐκπαιδευτικῶν, 38 ὑπὸ τοῦ Μητροπολίτου Κορινθίας, 1 ὑπὸ τοῦ Κέντρου Ἑπιστημ. Ἑρευνῶν Κύπρου, αἱ δὲ λοιπαὶ 7 κατηρτίσθησαν ὑπὸ τῶν συντακτῶν τοῦ Κέντρου κκ. Ἀγγέλου Δευτεραίου (1) καὶ Γεωργίου Αἰκατερινίδου (3), ὡς καὶ τοῦ συντάκτου μουσικοῦ κ. Γεωργίου Ἀμαργιανάκη (3).

Σημειωτέον ὅτι μετὰ τὴν ὑποβολὴν τῶν πεπραγμένων τοῦ ἔτους 1971 εἰσῆχθησαν τεσσαράκοντα συλλογαὶ ἐκ 2080 σελίδων.

2) 1191 ἡχογραφήσεις μουσικῆς δημοτικῶν τραγουδιῶν καὶ λαϊκῶν χορῶν. Ἐκ τῶν ἡχογραφήσεων τούτων αἱ 935 προέρχονται ἐκ συντακτῶν τοῦ Κέντρου αἱ δὲ λοιπαὶ ἐκ προσφορᾶς προσώπων ἐνδιαφερομένων διὰ τὴν δημοτικὴν μουσικὴν.

3) 729 δίσκοι (εἰς διπλοῦν) ἰδίᾳ λαϊκῆς μουσικῆς, κατατεθέντες εἰς τὸ Κέντρον ὑπὸ διαφόρων παραγωγῶν μέσῳ τοῦ ἐργαστασίου τῆς Ἑλληνικῆς Φωνογραφικῆς Ἑταιρείας «Κολούμπια».

4) 3 κινηματογραφικαὶ ταινίαι συνολικοῦ μήκους 210 μέτρων μετὰ ἐξῆς θέματα : α') Τὸ ἔθιμον τῶν Προδρομιτῶν καὶ χοροὶ Καταφυγίου εἰς τὸν συνοικισμὸν «Καταφυγιώτικα» Κατερίνης (120 μ.). β') Ὑπαὶ ἀναπτόμεναι κατὰ τὴν 23ην Ἰουνίου, παραμονὴν τῆς ἑορτῆς τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου, εἰς περιοχὴν «Πηγάδα» Πειραιῶς (60 μ.). γ') Τρόπος ἐκτελέσεως δημωδῶν μελωδιῶν μετὰ σαντούρι καὶ βιολὶ εἰς Λέσβον (30 μ.). Αἱ ἄνωτέρω κινηματογραφήσεις ἐξετελέσθησαν ὑπὸ τοῦ συντάκτου κ. Γεωργίου Αἰκατερινίδου.

Ἀρχεὶακὸν καὶ εὐρύτερον ἐπιστημονικὸν ἔργον.

1. α') Οἱ γραφεῖς τοῦ Κέντρου, ὡς καί, ἐπὶ τι διάστημα, αἱ διορισθεῖσαι ὡς ἄνω δύο συντάκτριαι, ἀπεδελτίωσαν δι' ἀντιγραφῆς καὶ ἀποκοπῆς τῶν φύλλων τὴν λαογραφικὴν ὕλην 8 χ/φων συλλογῶν καὶ 7 ἐντύπων ποικίλου περιεχομένου ἐπὶ 10192 δελτίων.

β') Οἱ συντάκται ἐπεξεργάσθησαν καὶ ἐταξινόμησαν 2622 ᾄσματα, 4822 παροιμίας καὶ 7197 δελτία ποικίλης λαογραφικῆς ὕλης, ἐτοποθέτησαν δὲ εἰς τὰ οἰκεῖα ἀρχεῖα 3381 ᾄσματα, 4097 παροιμίας καὶ 1247 δελτία ποικίλης λαογραφικῆς ὕλης.

γ') Ὁ συντ.-μουσικὸς κατέγραψεν εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν μουσικὴν γραφὴν ἐκ

ταινιῶν μαγνητοφώνου 95 μελωδίας δημοδῶν ᾠσμάτων καὶ ἐπεξεργάσθη μουσικο-λογικῶς 25 ἐξ αὐτῶν.

2. Ὁ διευθυντὴς τοῦ Κέντρου ἡσχολήθη προσέτι εἰς τὴν ἐπιλογὴν τῶν καταλλήλων παραλλαγῶν ἐκ τοῦ ἀρχείου ᾠσμάτων καὶ ἐπιστημονικὴν ἐπεξεργασίαν αὐτῶν διὰ τὸν ὑπὸ ἔκδοσιν Β' τόμον τῆς Ἑκλογῆς Ἑλληνικῶν Δημοτικῶν Τραγουδιῶν.

3. α') Ἐξετυπώθη ὁ λαογραφικὸς χάρτης τοῦ ξυλίνου ἀρότρου, παρασκευασθεὶς τῇ ἐποπτείᾳ τοῦ διευθυντοῦ ὑπὸ τοῦ ἐπὶ ἀναθέσει ἔργου ἐν τῷ Κέντρῳ ἐργαζομένου κ. Γρηγορίου Δημητροπούλου, καὶ ἀπεστάλη πρὸς παρουσίαν μετὰ σχετικοῦ ὑπομνήματος εἰς τὴν γερμανικὴν γλῶσσαν εἰς τὸ ἐν Στοκχόλμῃ συνελθὸν συνέδριον τῆς Διεθνoῦς Ὁργανώσεως τοῦ Ἐθνολογικοῦ Ἀτλαντος τῆς Εὐρώπης.

β') Ἐπερατώθη ἡ προεργασία διὰ τὴν ἐκτύπωσιν τοῦ χάρτου τοῦ ζυγοῦ.

4. Ἐξετελέσθησαν τρεῖς μηνιαῖαι ἐρευνητικαὶ ἀποστολαὶ πρὸς ἡχογράφησιν ἰδίᾳ δημοδῶν ᾠσμάτων καὶ μελωδιῶν ἐκ τῆς νησιωτικῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τῶν συντακτῶν τοῦ Κέντρου κκ. Ἀγγελου Δευτεράιου (Ἰθάκη, Λευκάς), Γεωργίου Αἰκατερινίδου (Λέσβος, Αἴμνος) καὶ τοῦ συντάκτου - μουσικοῦ κ. Γεωργίου Ἀμαργιανᾶκη (Κρήτη).

5. Ἐπερατώθη ἡ ἐργασία ἐκδόσεως τῆς Ἑκλογῆς ἀπὸ τὰ κλέφτικα τραγούδια τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ μετ' ἀποτυπώσεως τῶν μελωδιῶν αὐτῶν ἐπὶ τριῶν μεγάλων δίσκων διὰ τῆς ἐκτυπώσεως εἰς τὴν ἐλληνικὴν καὶ ἀγγλικὴν γλῶσσαν καὶ τοῦ ὑπομνήματος περὶ αὐτῶν, συνταχθέντος ὑπὸ τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ κ. Γ. Α. Μέγα.

Βιβλιοθήκη.

Εἰς τὴν βιβλιοθήκην τοῦ Κέντρου εἰσῆχθησαν 119 δημοσιεύματα.

Τὴν βιβλιοθήκην τοῦ Κέντρου καὶ τὸ ἐν αὐτῷ ἀποκείμενον ὑλικὸν ἐχρησιμοποίησαν Ἕλληνες καὶ ξένοι ἐρευνηταὶ ἐνδιαφερόμενοι διὰ λαογραφικὰ θέματα. Πρὸς τούτοις παρεσχέθησαν δι' ἀλληλογραφίας εἰς ἄλλοδαποὺς ἐρευνητὰς ἐπιστημονικαὶ πληροφορίαι ἐπὶ διαφόρων θεμάτων, ἀφορώντων εἰς τὸν ἐκ παραδόσεως ἐλληνικὸν λαϊκὸν πολιτισμόν.

RÉSUMÉ

Exposés sur l'activité du Centre de Recherches du Folklore Hellénique pendant les années 1969 - 1972.

ΤΙΜΗΤΙΚΑΙ ΔΙΑΚΡΙΣΕΙΣ
ΕΙΣ ΣΥΛΛΟΓΕΙΣ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗΣ ΥΛΗΣ
ΚΑΤΑ ΤΑ ΕΤΗ 1969 - 1972

Ἐκ τῶν κατὰ τὰ ἔτη 1969 - 1972 ἐκπαιδευτικῶν ἰδίᾳ λειτουργῶν, οἱ ὅποιοι κατέθεσαν εἰς τὸ Κέντρον συλλογὰς λαογραφικῆς ὕλης ἔτυχον τιμητικῶν διακρίσεων μετὰ πρότασιν τῶν διατελεσάντων Διευθυντῶν, εἰσήγησιν τῆς Ἐφορευτικῆς Ἐπιτροπῆς καὶ ἀπόφασιν τῆς Συγκλήτου τῆς Ἀκαδημίας, συμφώνως πρὸς τὴν ὑπ' ἀρ. 27761/1952 ἐγκύκλιον αὐτῆς, οἱ ἐξῆς συλλογεῖς :

Α'. ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1969

Ι. ΠΡΩΤΟΣ ΕΠΙΑΙΝΟΣ ΜΕΤΑ ΧΡΗΜΑΤΙΚΗΣ ΑΜΟΙΒΗΣ ΔΡΧ. 3.000

Πέτρος Θεοχαρίδης, διδ/λος, διὰ τὴν συλλογὴν τοῦ «Πομάκοι, οἱ Μουσουλμάνοι τῆς Ροδόπης. Ἱστορία, καταγωγή, γλῶσσα, θρησκεία, λαογραφικά» ἐκ σελ. 457 καὶ φωτογραφιῶν 197 (ἀρ. χ/φου 3249).

ΙΙ. ΔΕΥΤΕΡΟΣ ΕΠΙΑΙΝΟΣ ΜΕΤΑ ΧΡΗΜΑΤΙΚΗΣ ΑΜΟΙΒΗΣ ΔΡΧ. 2.000

1. Ἀθαν. Γεωργόπουλος, διδ/λος, διὰ τὴν συλλογὴν τοῦ «Λαογραφικὰ στοιχεῖα κοινότητος Παπαδάτων ἐκ Πρεβέζης», ἐκ σελ. 209, μετὰ ταινίας ἡχογραφημένων ᾠσμάτων (ἀρ. χ/φου 3350).
2. Κωνστ. Λαζαρίδης, συντ. διδ/λος, διὰ τὰς συλλογὰς τοῦ : «Τὸ χωριό μου (Κουκκούλι Ζαγοριοῦ) καὶ ἡ λαογραφία του. Τόμ. Ε'. Ὁ φυτικὸς κόσμος καὶ ὁ ἄνθρωπος», ἐκ σελ. 210 + 41, καὶ «Τόμ. ΣΤ', Λαογραφικὰ ποικίλα», ἐκ σελ. 111 (ἀρ. χ/φου 3229 καὶ 3352).

ΙΙΙ. ΤΡΙΤΟΣ ΕΠΙΑΙΝΟΣ ΜΕΤΑ ΧΡΗΜΑΤΙΚΗΣ ΑΜΟΙΒΗΣ ΔΡΧ. 1.500

1. Ἰάκ. Ἡλίας, μουσικός, διὰ τὴν συλλογὴν τοῦ «Παραβολές, αἰνίγματα, παροιμίες κ.ἄ. ἐκ Μεγάρων, Ἡπείρου καὶ ἄλλων τόπων» ἐκ σελ. 278 (ἀρ. χ/φου 3348).
2. Γεώργ. Μανόπουλος, διδ/λος, διὰ τὴν συλλογὴν τοῦ ἐξ Ἀετορράχης Δωδώνης Ἰωαννίνων ἐκ σελ. 138 (ἀρ. χ/φου 3332).

3. Ἀριστ. Μπακαΐμης, διδ/λος, καὶ Ἰφιγένεια Βρανάκη, διδ/σσα, διὰ τὴν συλλογὴν τῶν «Ὁ πνευματικὸς βίος εἰς τὴν λαογραφίαν τῆς Ζώνης Βοΐου Δυτ. Μακεδονίας» ἐκ σελ. 132 (ἀρ. χ/φου 3333).
4. Χρῆστος Παπαδημητρίου, διδ/λος, διὰ τὴν συλλογὴν τοῦ «Λαογραφικὰ τοῦ χωρίου Σπάρτου Ἀμφιλοχίας Αἰτωλ/νίας» ἐκ σελ. 144 (ἀρ. χ/φου 3228).
5. Δημ. Παπανῖκος, διδ/λος, διὰ τὴν συλλογὴν τοῦ ἐκ τοῦ χωρίου Σταγιάδων Καλαμπάκας ἐκ σελ. 115 (ἀρ. χ/φου 3340).
6. Θεόδ. Σιάκας, διδ/λος, διὰ τὴν συλλογὴν τοῦ «Λαογραφικὰ στοιχεῖα τοῦ χωρίου Φωτεινοῦ Ἀρτης» ἐκ σελ. 111 (ἀρ. χ/φου 3335).
7. Γεώργ. Χασιάκος, διδ/λος, διὰ τὸ δημοσίευσμά του : Ἱστορικὰ καὶ Λαογραφικὰ τῆς Κουκουβίτσας (Καλοσκοπῆς Φωκίδος), Ἀθῆναι 1968, σελ. 64 - 157.

IV. ΕΠΑΙΝΟΣ ΑΝΕΥ ΧΡΗΜΑΤΙΚΗΣ ΑΜΟΙΒΗΣ

1. Ἀλέξ. Ἀδαμίδης, διδ/λος, διὰ τὴν συλλογὴν τοῦ «Δημώδης ἰατρικὴ καὶ μαντικὴ ἐξ Ἀγίου Βασιλείου Λαγκαδᾶ Θεσσαλονίκης καὶ Δαμασκηνέας Βοΐου Κοζάνης» ἐκ σελ. 85 (ἀρ. χ/φου 3224).
2. Νικ. Δασκαλάκης, φιλόλογος καθηγητῆς, διὰ τὴν συλλογὴν τοῦ «Λαογραφικὰ Καστοριάς, Δημοτικὰ τραγούδια, παροιμίαι» ἐκ σελ. 84 (ἀρ. χ/φου 3225).
3. Κ. Καρυδάκης, διδ/λος, διὰ τὴν συλλογὴν τοῦ «Πηλιορείτικη λαογραφία», Βόλος (1968), ἐκ σελ. 55 (ἀρ. χ/φου 3231).
4. Ἡρακλῆς Κέτσος, διδ/λος, διὰ τὴν συλλογὴν τοῦ ἐκ τῆς περιφερείας Κατσανοχωρίων Ἰωαννίνων ἐκ σελ. 108 (ἀρ. χ/φου 3233).
5. Ἀριστοφ. Κουλερῆς, διδ/λος, διὰ τὴν συλλογὴν τοῦ «Προγονικὴ ζωὴ. Ἦθη καὶ ἔθιμα τοῦ χωρίου Ἀμφία Ροδόπης» ἐκ σελ. 89 (ἀρ. χ/φου 3234).
6. Νικ. Κωτούλας, διδ/λος, διὰ τὴν συλλογὴν τοῦ «Ἡ Σταυρούπολις Ξάνθης, Λαογράφημα - κοινωνιογράφημα» ἐκ σελ. 147 (ἀρ. χ/φου 3250).
7. Καλλιόπη Τζανιδάκη, διδ/σσα, διὰ τὴν συλλογὴν τῆς ἐκ τῆς περιοχῆς Ἀνατολικῆς Κρήτης ἐκ σελ. 124 (ἀρ. χ/φου 3334).
8. Γυμνάσιον Μολάων, διὰ τὰς συλλογὰς τῶν μαθητῶν τοῦ ἐκ τῆς περιφερείας Μολάων ἐκ σελ. 949 (ἀρ. χ/φων 3251 - 3320).

Β'. ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1970

I. ΠΡΩΤΟΣ ΕΠΑΙΝΟΣ ΜΕΤΑ ΧΡΗΜΑΤΙΚΗΣ ΑΜΟΙΒΗΣ ΔΡΧ. 3.000

Εἰς οὐδένᾳ ἀπονέμεται, διότι οὐδεμία ἐκ τῶν ὑποβληθεισῶν συλλογῶν ἐκρίθη ἀξία τοιαύτης διακρίσεως.

II. ΔΕΥΤΕΡΟΣ ΕΠΑΙΝΟΣ ΜΕΤΑ ΧΡΗΜΑΤΙΚΗΣ ΑΜΟΙΒΗΣ ΔΡΧ. 2.000

1. Γεώργ. Ἀνέστης, διδ/λος, διὰ τὴν συλλογὴν τοῦ ἐκ τοῦ χωρίου Κόκκινον Δωρίδος ἐκ σελ. 268 (ἄρ. χ/φου 3474).
2. Κωνστ. Μακρῆς, διδ/λος, διὰ τὴν συλλογὴν τοῦ «Ἐθιμικὴ οἰκογενειακὴ ζωὴ κοινότητος Σισανίου Βοΐου» ἐκ σελ. 149 (ἄρ. χ/φου 3479).
3. Ἰω. Μπασλῆς, φιλόλογος, διὰ τὴν συλλογὴν τοῦ ἐκ τοῦ χωρίου Κρανέας Τινάβου ἐκ σελ. 241 (ἄρ. χ/φου 3459).
4. Δημ. Παππᾶς, διδ/λος, διὰ τὴν συλλογὴν τοῦ «Λαογραφικὰ Μεγάλου Περιστερίου Ἰωαννίνων» ἐκ σελ. 232 (ἄρ. χ/φου 3420).

III. ΤΡΙΤΟΣ ΕΠΑΙΝΟΣ ΜΕΤΑ ΧΡΗΜΑΤΙΚΗΣ ΑΜΟΙΒΗΣ ΔΡΧ. 1.500

1. Βασ. Βετσόπουλος, συντ. τραπεζικὸς ὑπάλληλος, διὰ τὴν συλλογὴν τοῦ «Τὰ ἔθνη καὶ ἔθιμα τοῦ χωριοῦ μου Πυρσόγιαννη Ἡπείρου» ἐκ σελ. 470 (ἄρ. χ/φου 3480).
2. Λάμπρος Βουρβουριώτης, διδ/λος, διὰ τὴν συλλογὴν τοῦ ἀπὸ τὸ Γεράκιον Λακεδαιμόνος ἐκ σελ. 178 (ἄρ. χ/φου 3416).
3. Σωκράτης Γεωργοῦλας, διδ/λος, διὰ τὴν συλλογὴν τοῦ «Πλατανῶσσα. Λαογραφία, ἱστορία, ὁμόλογα» ἐκ σελ. 86 (ἄρ. χ/φου 3455).
4. Κωνστ. Λαζαρίδης, συντ. διδ/λος, διὰ τὴν συλλογὴν τοῦ «Τὸ χωριό μου Κουκκούλι τοῦ Ζαγοριοῦ καὶ ἡ λαογραφία του, τόμ. Ζ', Ὁ ζωϊκὸς κόσμος καὶ ὁ ἄνθρωπος», ἐκ σελ. 158 (ἄρ. χ/φου 3454).
5. Κωνστ. Πιπίλας, φιλόλογος, διὰ τὴν συλλογὴν τοῦ «Δημοτικὰ τραγούδια Δεσκάτης Γρεβενῶν» ἐκ σελ. 215 (ἄρ. χ/φου 3472).
6. Ἀνδρέας Στεφόπουλος, διδ/λος, διὰ τὴν συλλογὴν τοῦ «Ὅ,τι λέει ὁ λαὸς» ἐκ σελ. 157 (ἄρ. χ/φου 3453).

IV. ΕΠΑΙΝΟΣ ΑΝΕΥ ΧΡΗΜΑΤΙΚΗΣ ΑΜΟΙΒΗΣ

1. Ἰφιγένεια Βρανάκη, διδ/σσα, διὰ τὴν συλλογὴν τῆς «Οἱ τροφές στὴ Δαμασκηνιά, στὴ Βλάστη καὶ στὰ Νάματα Κοζάνης» ἐκ σελ. 110 (ἄρ. χ/φου 3477).
2. Ντόρης Διαλεκτός, διδ/λος, διὰ τὴν συλλογὴν τοῦ «Οἱ προλήψεις μας» ἐκ σελ. 72 (ἄρ. χ/φου 3456).
3. Κλεομένη Κώνστα, διὰ τὴν κατὰ διάφορα χρονικὰ διαστήματα ἀποστολὴν εἰς τὸ Κέντρον 150 περίπου ἡχογραφημένων ἐπὶ ταινιῶν μαγνητοφώνου ᾠσμάτων ἐκ τῆς περιοχῆς Μεσολογγίου.
4. Ἀριστείδης Μπακαῖμης, διδ/λος, διὰ τὴν συλλογὴν τοῦ «Λαογραφικὸν ὕλικόν

ἐκ τοῦ πνευματικοῦ βίου τῆς Ροδιανῆς Κοζάνης» ἐκ σελ. 101 (ἀρ. χ/φου 3478).

5. Χριστόδουλος Ντερμάρης, διδ/λος, διὰ τὴν συλλογὴν τοῦ ἐκ τῆς περιοχῆς Ἐπισκοπικοῦ Ἰωαννίνων ἐκ σελ. 67 (ἀρ. χ/φου 3417).

6. Θεόδ. Ε. Πράππας, διδ/λος, διὰ τὴν συλλογὴν τοῦ «Λαογραφικὰ Πολυκαστάνου Κοζάνης» ἐκ σελ. 71 (ἀρ. χ/φου 3413).

Γ'. ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1971

Ι. ΠΡΩΤΟΣ ΕΠΑΙΝΟΣ ΜΕΤΑ ΧΡΗΜΑΤΙΚΗΣ ΑΜΟΙΒΗΣ ΔΡΧ. 3.000

1. Ἰωάννης Γιούργαλις, ταξ/χος ἐ.ἄ., διὰ τὴν συλλογὴν τοῦ «Ἡ Πισπιλοῦντα τῆς Χίου» ἐκ σελ. 461 + 412 λεξιλόγιον (ἀρ. χ/φου 3482).

2. Νικ. Γαρυφαλλάκης, διδ/λος, διὰ τὴν συλλογὴν τοῦ «Λαογραφικὰ Σητείας» ἐκ σελ. 504 (ἀρ. χ/φου 3506).

3. Εἰρήνη Παπαμιχαήλ, καθηγήτρια, διὰ τὴν συλλογὴν τῆς ἐκ Θεσσαλίας ἐκ σελ. 460 (ἀρ. χ/φου 3515).

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΙΙ. ΔΕΥΤΕΡΟΣ ΕΠΑΙΝΟΣ ΜΕΤΑ ΧΡΗΜΑΤΙΚΗΣ ΑΜΟΙΒΗΣ ΔΡΧ. 2.000

1. Κωνστ. Λαζαρίδης, συντ. διδ/λος, διὰ τὴν συλλογὴν τοῦ «Τὸ χωριό μου Κουκούλι τοῦ Ζαγοριῦ καὶ ἡ λαογραφία του, τόμ. Η', Τὰ τραγούδια», ἐκ σελ. 212 (ἀρ. χ/φου 3505).

2. Γεώργ. Χατζόπουλος, φιλόλογος, διὰ τὴν συλλογὴν τοῦ «Λαογραφικὰ Κρυονέρου Ἀνατ. Θράκης, τόμ. Α'», ἐκ σελ. 187 (ἀρ. χ/φου 3507).

3. Μενέλαος Φ. Καραμεσίνης, φιλόλογος, διὰ τὴν συλλογὴν τοῦ «Λαογραφικὰ Ξηρομέρου Ἀκαρνανίας καὶ τῶν γειτονικῶν νησιῶν Ἰονίου» ἐκ σελ. 265 (ἀρ. χ/φου 3508).

ΙΙΙ. ΤΡΙΤΟΣ ΕΠΑΙΝΟΣ ΜΕΤΑ ΧΡΗΜΑΤΙΚΗΣ ΑΜΟΙΒΗΣ ΔΡΧ. 1.500

1. Θωμᾶς Καραμάνος, διδ/λος, διὰ τὴν συλλογὴν τοῦ ἐκ τοῦ χωρίου Μπελέτσι Τρικάλων Θεσσαλίας ἐκ σελ. 98 (ἀρ. χ/φου 3494).

2. Διαμάντω Λογαράκη, διδ/σσα, διὰ τὴν συλλογὴν τῆς «Σολομωνική» ἐκ σελ. 202 (ἀρ. χ/φου 3509).

3. Ἰωάννης Γουλές, ἔμπορος, διὰ τὴν συλλογὴν τοῦ ἐξ Ἀστακοῦ Αἰτωλ/νίας ἐκ σελ. 556 (ἀρ. χ/φου 3517).

IV. ΕΠΑΙΝΟΣ ΑΝΕΥ ΧΡΗΜΑΤΙΚΗΣ ΑΜΟΙΒΗΣ

1. *Ἡλίας Γ. Μετοχιανάκης*, διδ/λος, διὰ τὴν συλλογὴν τοῦ «Λαογραφικὴ μελέτη ἐκ τοῦ χωρίου Βασιλικὰ Ἀνώγεια Ἡρακλείου» ἐκ σελ. 83 + 8' πίν. (ἀρ. χ/φου 3491).

Ἐπίσης ἔτυχον τιμητικῶν διακρίσεων τῆς Ἀκαδημίας οἱ κάτωθι συλλογεῖς λαογραφικῆς ὕλης, σχετικῆς πρὸς τὸν Λαογραφικὸν Ἀτλαντα (Α' Ἑρωτηματολόγιον διὰ τὰ γεωργικὰ ἐργαλεῖα καὶ τὰς περιοδικὰς πυράς).

I. ΤΡΙΤΟΣ ΕΠΑΙΝΟΣ ΜΕΤΑ ΧΡΗΜΑΤΙΚΗΣ ΑΜΟΙΒΗΣ ΔΡΧ. 1.500

1. *Πάνος Πολύδερας*, διδ/λος, διὰ τὴν συλλογὴν τοῦ ἐξ Ἀμυγδαλέας Γορτυνίας ἐκ σελ. 32 + 128 (ἀρ. Ἑρωτ. Πελ. I, 4).
2. *Δημ. Ἀμδίτης*, διδ/λος, διὰ τὴν συλλογὴν τοῦ ἐκ Καλλιθέας Λήμνου ἐκ σελ. 32 + 85 (ἀρ. Ἑρωτ. Θρακ. νῆσ. I, 3).

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΕΠΑΙΝΟΣ ΑΝΕΥ ΧΡΗΜΑΤΙΚΗΣ ΑΜΟΙΒΗΣ ΑΘΗΝΩΝ

1. *Γρηγ. Στεργιούλης*, διδ/λος, διὰ τὴν συλλογὴν τοῦ ἐκ Λαζαρίνας Καρδίτσας ἐκ σελ. 32 + 127 (ἀρ. Ἑρωτ. Θεσσ. II, 111).
2. *Δημ. Κρασιώτης*, διδ/λος, διὰ τὴν συλλογὴν τοῦ ἐξ Ὀμαλῆς Βοΐου Κοζάνης ἐκ σελ. 32 + 69 (ἀρ. Ἑρωτ. Μακ. II, 64).
3. *Πολυχρόνης Προύσαλης*, διδ/λος, διὰ τὴν συλλογὴν τοῦ ἐκ Φωτολείβου Δράμας ἐκ σελ. 72 (ἀρ. Ἑρωτ. Μακ. XII, 45).
4. *Παναγ. Κερεζούδης*, διδ/λος, διὰ τὴν συλλογὴν τοῦ ἐκ Πυθίου Διδυμοτείχου ἐκ σελ. 32 + 54 (ἀρ. Ἑρωτ. Θράκ. III, 16).
5. *Σταῦρος Μπουδαλίκας*, διδ/λος, διὰ τὴν συλλογὴν τοῦ ἐξ Ἑλληνοχωρίου Διδυμοτείχου ἐκ σελ. 30 + 34 (ἀρ. Ἑρωτ. Θράκ. III, 28).
6. *Δημ. Διάκος*, διδ/λος, διὰ τὴν συλλογὴν τοῦ ἐκ Διδυμοτείχου ἐκ σελ. 32 + 64 (ἀρ. Ἑρωτ. Θράκ. III, 29).
7. *Γεώργ. Παπαστάμος*, διδ/λος, διὰ τὴν συλλογὴν τοῦ ἐκ Μαντουδίου Χαλκίδος ἐκ σελ. 32 + 46 (ἀρ. Ἑρωτ. Εὔβ. I, 29).
8. *Βασ. Μπενέκος*, διδ/λος, διὰ τὴν συλλογὴν τοῦ ἐκ Φορτοσίου Δωδώνης ἐκ σελ. 32 + 16 (ἀρ. Ἑρωτ. Ἠπειρ. IV, 40).
9. *Γεώργ. Γέρμανλης*, διδ/λος, διὰ τὴν συλλογὴν τοῦ ἐκ Γονίου Σιντικῆς ἐκ σελ. 32 + 66 (ἀρ. Ἑρωτ. Μακ. XI, 9).

10. Δημ. Παλαιολόγος, διδ/λος, διὰ τὴν συλλογὴν τοῦ ἐκ Κοντοπουλίου Λήμνου ἐκ σελ. 32 + 28 (ἄρ. Ἑρωτ. Θρακ. νῆσ. I, 2).
11. Ἀλέξ. Μηλόπουλος, διδ/λος, διὰ τὴν συλλογὴν τοῦ ἐκ Δωματίων Καβάλας ἐκ σελ. 32 + 44 (ἄρ. Ἑρωτ. Μακ. XIII, 6).
12. Δημ. Λαζαρόπουλος, διδ/λος, διὰ τὴν συλλογὴν τοῦ ἐκ Παλαιοπύργου Μαντινείας ἐκ σελ. 60 + 26 (ἄρ. Ἑρωτ. Πελ. I, 87).
13. Φώτιος Κονιστῆς, διδ/λος, διὰ τὴν συλλογὴν τοῦ ἐκ Δροσάτου καὶ Εὐπαλίου Δωρίδος ἐκ σελ. 32 + 45 (ἄρ. Ἑρωτ. Στερ. III, 14).
14. Ἡρακλῆς Βουλγαράκης, διδ/λος, διὰ τὴν συλλογὴν τοῦ ἐκ Σταμνῶν Πεδιάδος Ἡρακλείου ἐκ σελ. 32 + 33 (ἄρ. Ἑρωτ. Κρήτ. III, 108).
15. Κίμων Χαρίσης, διδ/λος, διὰ τὴν συλλογὴν τοῦ ἐξ Αὐγερινοῦ Βοΐου Κοζάνης ἐκ σελ. 32 + 92 (ἄρ. Ἑρωτ. Μακ. II, 56).
16. Ἐμμ. Φαρσάρης, διδ/λος, διὰ τὴν συλλογὴν τοῦ ἐξ Ἀνατολῆς Ἱεραπέτρας Λασιθίου ἐκ σελ. 32 + 39 (ἄρ. Ἑρωτ. Κρήτ. IV, 22).
17. Ἀριστοφάνης Χουρδάκης, διδ/λος, διὰ τὴν συλλογὴν τοῦ ἐξ Ἀγίας Παρασκευῆς Ἡρακλείου ἐκ σελ. 32 + 80 (ἄρ. Ἑρωτ. Κρήτ. III, 107).

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

Δ'. ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1972

ΑΘΗΝΩΝ

I. ΠΡΩΤΟΣ ΕΠΑΙΝΟΣ ΜΕΤΑ ΧΡΗΜΑΤΙΚΗΣ ΑΜΟΙΒΗΣ ΔΡΧ. 6.000

Κωνστ. Χανιώτης, ἐπιθ/τῆς Στοιχ. Ἑκπαιδεύσεως Β' Ἑκπαιδ. Περιφ. Σερρών, διὰ τὴν ἀποστολὴν λαογραφικοῦ ὕλικου ἐκ τοῦ νομοῦ Σερρών ἐκ σελ. 1291 (ἄρ. χ/φων 3540 - 3573).

Ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Ἐπιθ/τεῦ βραβεύονται ἐπίσης οἱ διδάσκαλοι τῆς περιφέρειας του, οἱ ὅποιοι, συμφώνως πρὸς τὰς ὁδηγίας του, εἰργάσθησαν εἰς τὸν καταρτισμὸν τῶν ὑποβληθεισῶν λαογραφικῶν συλλογῶν.

II. ΔΕΥΤΕΡΟΣ ΕΠΑΙΝΟΣ ΜΕΤΑ ΧΡΗΜΑΤΙΚΗΣ ΑΜΟΙΒΗΣ ΔΡΧ. 4.000

1. Δημ. Παπανικολάου, διδ/λος, διὰ τὴν συλλογὴν τοῦ «Λαογραφία τοῦ χωρίου Πεύκης Καλαμπάκας» ἐκ σελ. 130 (ἄρ. χ/φου 3522).
2. Ντόρης Διαλεκτός, διδ/λος, διὰ τὴν συλλογὴν τοῦ «Λεσβιακὲς παροιμίες» ἐκ σελ. 237 (ἄρ. χ/φου 3527).
3. Σουλτάνα Πολιτσάκη - Παπαδημητρίου, διδ/σσα, διὰ τὴν συλλογὴν τῆς «Ἀπὸ τὸ Μεγάλο Βογιαλίκι τῆς Ἀνατ. Ρωμυλίας στὴν Ξυλαγανή τῆς Δυτ. Θράκης» ἐκ σελ. 131 + κς' (ἄρ. χ/φου 3535).

III. ΤΡΙΤΟΣ ΕΠΑΙΝΟΣ ΜΕΤΑ ΧΡΗΜΑΤΙΚΗΣ ΑΜΟΙΒΗΣ ΔΡΧ. 3.000

1. Δημ. Δᾶνος, συντ. διδ/λος, διὰ τὴν συλλογὴν τοῦ «Ἡθογραφήματα τῆς παιδοζωῆς» ἐκ σελ. 117 (ἀρ. χ/φου 3523).
2. Θεόδ. Πράππας, διδ/λος, διὰ τὴν συλλογὴν τοῦ «Λαϊκὴ παράδοσις, λαϊκὸς πολιτισμὸς Πολυκαστάνου» ἐκ σελ. 104 (ἀρ. χειρ. 3526).
3. Γεώργ. Δουγαλῆς, διδ/λος, διὰ τὴν συλλογὴν τοῦ «Ἡθὴ καὶ ἔθιμα χωρίου Λευκοπηγῆς Κοζάνης» ἐκ σελ. 131 (ἀρ. χ/φου 3528).
4. Διαμάντω Λογαράκη, διδ/σσα, διὰ τὴν συλλογὴν τῆς ἐκ τοῦ χωρίου Κεντρὶ Ἱεραπέτρας Λασιθίου ἐκ σελ. 124 (ἀρ. χ/φου 3536).

IV. ΕΠΑΙΝΟΣ ΑΝΕΥ ΧΡΗΜΑΤΙΚΗΣ ΑΜΟΙΒΗΣ

1. Βασ. Παυλίδης, συντ. διδ/λος, διὰ τὴν συλλογὴν τοῦ «Πρόβατο καὶ γίδα καὶ τυρὶ στὴ λαογραφία τοῦ τόπου μου» ἐκ σελ. 109 (ἀρ. χ/φου 3538).
2. Νικ. Δημητρίου, συντ. διδ/λος, διὰ τὴν συλλογὴν τοῦ ἐκ τῆς νήσου Σάμου ἐκ σελ. 52 (ἀρ. χ/φου 3539).
3. Ἰωρδάνης Ρούμτσιος, διδ/λος, διὰ τὴν συλλογὴν τοῦ ἐκ Βαμβακοφύτου Σερρών ἐκ σελ. 86 (ἀρ. χ/φου 3554).
4. Ἰωάννης Ἀδαμόπουλος, διδ/λος, διὰ τὴν συλλογὴν τοῦ ἐξ Ἀναγεννήσεως Σερρών ἐκ σελ. 80 (ἀρ. χ/φου 3561).
5. Ἀναστ. Μυρωνίδης, διδ/λος, διὰ τὴν συλλογὴν τοῦ ἐξ Ἀμμουδιάς Σιντικῆς Σερρών ἐκ σελ. 94 (ἀρ. χ/φου 3564).

Σ. Δ. Η.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ ΛΗΦΘΕΝΤΑ ΚΑΤΑ ΤΑ ΕΤΗ 1969, 1970, 1971, 1972
ΕΞ ΑΝΤΑΛΛΑΓΗΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΕΠΕΤΗΡΙΔΑ,
ΕΚ ΔΩΡΕΩΝ ΚΑΙ ΕΞ ΑΓΟΡΑΣ

(Revue reçues pendant les années 1969, 1970, 1971, 1972
par donations, achat et en échange de l'Annuaire
du Centre de Recherches du Folklore Hellénique)

Α'. ΕΛΛΗΝΙΚΑ

Ἀρχεῖον Εὐβοϊκῶν Μελετῶν. Ἀθήναι, τόμ. ΙΔ' (1968), ΙΕ' (1969). (Ἐκδο-
σις τῆς Ἑταιρείας Εὐβοϊκῶν Σπουδῶν).

Δελτίον τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας τῆς Ἑλλάδος. Ἐν
Ἀθήναις, τόμ. 18 (1965 - 66).

Ἀκαδημία Ἑπετηρίς (Κέντρον Ἐπιστημονικῶν Ἐρευνῶν). Λευκωσία, τόμ. III (1970),
IV (1971).

Ἑπετηρίς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν. Ἐν Ἀθήναις, ἔτ. ΛΕ' (1966 -
67), ΛΣΤ' (1968).

Ἑπετηρίς Ἑταιρείας Κυκλαδικῶν Μελετῶν. Ἐν Ἀθήναις, τόμ. ΣΤ' (1967),
Ζ' (1968).

Ἑπετηρίς Ἑταιρείας Στερεοελλαδικῶν Μελετῶν. Ἀθήναι, τόμ. Α' (1968),
Β' (1969 - 70).

Ἑπετηρίς τοῦ Κέντρου Ἑρεῦνης τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Δικαίου.
Ἐν Ἀθήναις, τόμ. 12 (1968).

Ἑπιστημονικὴ Ἑπετηρίς τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου
Ἀθηνῶν. Ἐν Ἀθήναις, τόμ. ΙΘ' (1968 - 1969), Κ' (1969 - 1970), ΚΑ' 1970 -
1971).

Ἡώς. Ἐν Ἀθήναις, ἔτ. 8 (1965), 9 (1966), 10 (1967 - 69).

Θησαυρίσματα τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἰνστιτούτου Βυζαντινῶν καὶ Μεταβυζαν-
τινῶν Σπουδῶν. Βενετία, τόμ. 5 (1968), 6 (1969), 7 (1970), 8 (1971).

Κιμωλιακά. Ἐν Ἀθήναις, τόμ. Α' (1970), Β' (1972).

Κυπριακαὶ Σπουδαί. Δελτίον τῆς Ἑταιρείας Κυπριακῶν Σπουδῶν. Ἐν Λευ-

κωσίου Κύπρου, τόμ. ΛΒ' (1968), ΛΓ' (1969), ΛΔ' (1970), ΛΕ' (1971).

Κυπριακός Λόγος. Λευκωσία, έτ. 1 (1969).

Λαογραφία. Δελτίον τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφικῆς Ἑταιρείας. Ἐν Ἀθήναις, τόμ. ΚΓ' (1964), ΚΣΤ' (1969), ΚΖ' (1971).

Λαογραφικαὶ Σπουδαί. Λευκωσία - Κύπρος, τόμ. Α' (1968), Β' (1970).

Λαογραφικὴ Κύπρος. Λευκωσία. Χρόν. Α' (1971).

Μαγνησιακά. (Ἀθήναι), τόμ. Α' (1971).

Μαθητικὴ Ἑστία. Περιοδικὸν τῶν μαθητῶν τοῦ Παγκυπρίου Γυμνασίου. Λευκωσία Κύπρου, έτ. ΙΣΤ' - ΙΗ' (1966/68), ΙΘ' - Κ' (1969 - 70).

Μακεδονικά. Σύγγραμμα περιοδικὸν τῆς Ἑταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν. Ἐν Θεσσαλονίκῃ, τόμ. 7 (1967), 8 (1968), 9 (1969).

Μικρασιατικὰ Χρονικά. Ἀθήναι, τόμ. 14 (1970).

Νιοχώρι. (Νεοχώριον), έτ. Α' (1970), Β' (1971).

Πελοποννησιακά. Ἀθήναι, τόμ. ΣΤ' (1968), Ζ' (1970).

Πρακτικὰ Τρίτου Πανιονίου Συνεδρίου. Ἐν Ἀθήναις, τόμ. Α' (1967), Β' (1969).

Ρουμελιώτικο Ἡμερολόγιο. Ἀθήναι, έτ. 1968, 1969, 1970.

Ξεραϊκὰ Χρονικά. Ἀθήναι, τόμ. 5 (1969).

Τὰ Συμαϊκά. Ἀθήναι, τόμ. Α' (1972).

Χρονικά τῶν Τσακόνων. Ἀθήναι, τόμ. Ι' (1969).

Β'. Ξ Ε Ν Α

Archivos del Folklore Chileno. Santiago de Chile. Fasciculo 2 (1951), 8 (1957), 9 (1970).

Bulletin Analytique de Bibliographie Hellénique. Collection de l' Institut Français d' Athènes. Athènes, tome XXIX (1971).

Bulletin folklorique d' île - de - France. Paris, année XXX (1968).

Ethnographica (Museum Moraviae. Intstitute Ethnographicum Brunae). Tom. VII - VIII (1965 - 68) Studien I and II.

Ethnologia Slavica. Bratislava, tom. I (1970).

Fabula. Zeitschrift für Erzählforschung, hrsg. von Kurt Ranke. Berlin, Bd. 10 (1969), 11 (1970), 12 (1971).

Fataburen. Stockholm 1970, 1971.

FF Communications. Helsinki, No 203 (1968), 204 (1969), 205 - 206 (1969), 207 (1969), 208 (1970), 209 (1971).

Folklore. London, vol. 80 (1969), 81 (1970).

Folklore Americano. Lima - Peru, anôs XV - XVI No 15 (1967 - 1968).

Gottscheer Volkslieder. Mainz, Bd. 1 (1969).

Hessische Blätter für Volkskunde. Giessen, Bd. 60 (1969), 61 (1970).

Internationale Volkskundliche Bibliographie. Bâle, Jahrg. 1948 und 1949, 1950 und 1951, 1952 - 1954, 1955 - 1956, 1957 und 1958.

Jahrbuch für Volksliedforschung. Berlin, Jahrgang 14 (1969), 15 (1970), 16 (1971).

Journal of American Folklore. Philadelphia, vol. 82 (1969), 83 (1970).

Makedonski Folklor (Le Folklor Macédonien). Skopje, 1 (1968), II (1969), III (1970).

Nederlandse Volkskundige Bibliografie. Antwerpen, deel VI (1968), VII (1968), IX (1970), X (1970), XI (1971), XIII (1971).

Österreichische Zeitschrift für Volkskunde. Wien, Bd. 72 (1969), 73 (1970), 74 (1971).

Proverbium (Société de Littérature Finnoise). No 10 (1968), 11 (1968), 12 - 14 (1969), 15 (1970).

Revișta de Etnografie și Folclor. București, tom. 14 (1969), 15 (1970), 16 (1971), 17 (1972).

Revue des Études Sud - Est Européennes. București, tom. VII (1969), VIII (1970), IX (1971).

Schweizerisches Archiv für Volkskunde. Basel, Bd. 65 (1969), 66 (1970), 67 (1971).

Studia Fennica. Revue de Linguistique et d' Ethnologie Finnoises. Helsinki, tome 15 (1970), 16 (1971).

Symbolon. Jahrbuch für Symbolforschung. Basel - Stuttgart, Bd. 1 (1960), 2 (1961), 3 (1962), 4 (1964), 5 (1966), 6 (1968), 7 (1971).

Yearbook of the International Folk Music Concil. Vol. 1 (1969), 2 (1970).

Zbornik za narodni zivot i obicaje juznih Slavera - Zagreb, Knjiga 41 (1962), 42 (1964), 45 (1971).

Zeitschrift für Volkskunde. Stuttgart, Bd. 63 (1967), 64 (1968), 65 (1969), 66 (1970), 67 (1971).

Π Ρ Ο Σ Θ Η Κ Η

(σ. 8 κέξ.)

Ἡ παράδοσις περὶ τοῦ ὄνου, ὁ ὁποῖος διδάσκει τοὺς ἀνθρώπους τὴν κλάδου-
σιν τῆς ἀμπέλου, εἶναι, ὡς φαίνεται, εὐρύτερον γνωστὴ εἰς τὸν εὐρωπαϊκὸν χῶρον
καὶ ὅχι μόνον εἰς τὴν περιοχὴν Unterwallis τῆς Ἑλβετίας. Μίαν τοιαύτην παρά-
δοσιν ἐκ Τουραίνης τῆς Γαλλίας, συναφῇ πρὸς τὰς ἐξετασθείσας ἐλληνικάς, ἔχει
δημοσιεύσει ὁ Jacques-Marie Rougé (Le folklore de la Touraine, Tours 1931,
σ. 141). Εἰς τὴν παράδοσιν ταύτην ἀναφέρεται συγκεκριμένως ὅτι ὁ ὄνος ἐνὸς μονα-
χοῦ τῆς μονῆς τοῦ Ἀγίου Μαρτίνου ἦτο ὁ καταφαγὼν τὸ κλῆμα καὶ ὁ διδάξας
οὕτω τὴν κλάδουσιν τοῦ φυτοῦ. Ἀλλ' ὡς μὲ πληροφορεῖ δι' ἐπιστολῆς του ὁ γνω-
στὸς λαογράφος Roger Lecotté, εἰς τὸν ὁποῖον ὀφείλω καὶ τὴν ἀνωτέρω παρα-
πόμπην εἰς τὸ βιβλίον τοῦ Rougé, εἰς τὴν Γαλλίαν ἡ παράδοσις σχετίζεται γενι-
κώτερον μὲ τὴν θαυματουργικὴν παρουσίαν εἰς τὴν Τουραίνην τῶν ἁγίων προστατῶν
τῆς ἀμπέλου καὶ τοῦ οἴνου Βικεντίου καὶ Μαρτίνου, εἰς τοὺς ὄνους τῶν ὁποίων
ἀποδίδεται ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος ἐνέργεια.

ΣΤΕΦ. Δ. ΗΜΕΛΛΟΣ

ΠΙΝΑΞ ΤΟΠΩΝΥΜΙΩΝ

- Ἀβδηρα Θράκης 114
 Ἀγία Ἄννα Εὐβοίας 79, 88, 91, 98, 100, 101, 103
 Ἀγία Κυριακή Θεσπρωτίας 112
 Ἀγία Παρασκευὴ Λέσβου 5, 13
 Ἀγία Τριάς Ἡρακλείου 121
 Ἀγιάσος Λέσβου 89
 Ἀδραμύττιον Μ. Ἀσίας 114
 Ἀζοκέραμος Σητείας 28
 Ἀθῆναι 78, 92, 107, 108, 122, 123, 124, 127, 129
 Αἰβάλη Μ. Ἀσίας 114
 Αἴγυπτος 130
 Αἰδηψὸς 78
 Αἶνος Ἀνατ. Θράκης 120
 Ἀλβανία 116
 Ἀλμαλί Μαλγάρων Θράκης 79
 Altheim 118
 Ἀμοργὸς 59, 68
 Ἀμυγδαλιά Αἴνου 101
 Ἀνακού Καππαδοκίας 91, 93
 Ἀνασελίτσα Μακεδονίας 115
 Ἄνδρος 13
 Ἀπείρανθος Νάξου 78, 80, 100
 Apulia 20
 Ἀράχοβα Παρνασσίδος 79, 101
 Ἀργολίς 8, 9
 Ἀρδακτος Πεθύμνης 4
 Ἀρκαδία 114
 Ἀττική 123, 124, 129
 Αὐλὶς 130
 Ἀφεντικὸ 100
 Ἀχαΐα 4, 77
 Wallis 9
 Βάρος Λήμνου 79
 Βασιλικὰ Χαλκιδικῆς 111
 Βασιλίτσι Πυλίας 78, 94, 98, 100, 101, 114, 120
 Βατσουνιά Καρδίτσης 4
 Βερολῖνον 122, 126
 Βεστφαλία 117
 Westthrazien 19
 Βιζύη 114, 120
 Βιθυνία 101, 114
 Βλαχώρι Θεσπρωτίας 111
 Βόιον Κοζάνης 6
 Βόρειος Ἀμερική 113
 Βόρειος Ἀφρική 113
 Βόρειος Ἑλλάς 92
 Βοσνία 117
 Βραχώρι Ἡπείρου 78, 98, 101
 Βροντᾶδες Χίου 114
 Γαλανᾶδες Νάξου 98, 101
 Γαλατσάδες Εὐβοίας 120
 Γαλλία 86, 288
 Γερμανία 86
 Γιάλτρα Εὐβοίας 5
 Γλογοβίτσα βλ. Θερινὸν Καρδίτσης
 Γορτυνία 67
 Δάφνη Λήμνου 80
 Δελφοὶ 124
 Δωδεκάνησος 56, 101
 Ἑλασσὼν 4
 Ἑλβετία 86
 Ἐξω Ποτάμοι Λασιθίου 72
 Ἐρζεγοβίνη 117
 Ἑρμιονίς 80, 92, 93, 99, 103
 Ἑσθονία 113, 117
 Εὐβοία 79, 88, 100, 101, 103, 114
 Ζαβέρδα 111
 Ζαγορά 114, 120
 Ζαγόρι Ἡπείρου 83, 87, 90, 97
 Ζαγοροχώρια 103
 Ζευγοστάσιον Καστορίας 114
 Zypern 20
 Ἡλετα 114
 Ἡλις 77
 Ἡπειρος 78, 81, 82, 83, 87, 90, 91, 93, 94, 98, 101, 104, 105
 Ἡράκλειον Κρήτης 27
 Θερινὸν Καρδίτσης 4
 Θεσπρωτία 98
 Θεσσαλία 90, 97, 98
 Θράκη 3, 79, 81, 90, 91, 93, 100, 101, 103, 111, 113
 Ἰθάκη 6, 92, 97, 101, 104
 Ἰκαρία 5
 Ἰκαρία Ἀττικῆς 123
 Ἰμβρος 5
 Ἰνδία 113
 Ἰνδονησία 113
 Ἰόνιοι νῆσοι 89
 Ἴος 114
 Ἰσπανία 113
 Ἰταλία 86, 113
 Ἰωνία 116

Κάδιξ Ἰσπανίας 118
 Κακοπετριά Κύπρου 115
 Καλαβρία 20, 113, 118
 Kalabria· βλ. Καλαβρία
 Καλαμάρια Λασιθίου 4
 Καλέντζιον Ἡπείρου 91
 Καλλιθέα Δήμου 5
 Καλόγηροι Τρικάλων 4
 Καλόξυλος Νάξου 100
 Καμπανός Χανίων 5, 6
 Καπέτσοβον Ἡπείρου 105
 Καπλάνι Πυλίας 83, 100, 114
 Καππαδοκία 19, 93, 113
 Kappadokien βλ. Καππαδοκία
 Καράμακας Μ. Ἀσίας 115
 Καρατσόλ Τιρνάβου 82
 Καρδίτσα 98
 Κάρπαθος 89, 93, 99, 114, 115, 117, 120
 Καρυαὶ Καβακλή 87
 Καρύδι Σητείας 27 κέξ.
 Καρύταινα 114
 Κασπακας Δήμου 5, 79, 90
 Καστανόφυτον Καστορίας 94, 97
 Καστέλλι Πεδιάδος Ἡρακλείου 4
 Καστορία 100
 Κατσανοχώρια Ἡπείρου 78
 Κέα 111
 Κεράμεια Εὐβοίας 88
 Κεσσάνη 114, 120
 Κεφάλι Καρυδίου Σητείας 39
 Κεφαλληνία 80
 Κίεβον 126
 Κιμμέρια Θράκης 114
 Κλαυθμῶνος κῆπος 78
 Kleinasien 20
 Κολοφῶν 122, 124
 Κόνιτσα 90, 91, 101
 Κορέα 113
 Κορινθία 4, 79, 101
 Κόρινθος 130
 Κορώνη 100, 114
 Κοτύωρα 115
 Κούμουρα Ἡλείας 114
 Κουρκουλοῦς Εὐβοίας 88
 Κρανέα Ἐλασσόνοιο 4

Κρήτη 27, 52, 56, 72, 81, 82, 89, 92, 95, 98, 100, 103, 111, 114
 Κρίμσκι Ρωσίας 94
 Κρυόβρυση Ἐλασσόνοιο 114, 120
 Κυδωνίαι 114, 115, 118
 Κύθηρα 88, 90, 92, 95, 96, 97, 99, 103, 111, 112
 Κυκλάδες 52, 56, 89, 101
 Κυνουρία 83
 Κύπρος 56, 113, 114, 115
 Λαγκάδα Σητείας 28
 Λαλιώτιον Κορινθίας 4
 Λαμία 96
 Λαμπέτιον Ἡλείας 114, 120
 Λέρος 78
 Λέσβος 79, 89, 115
 Λεττονία 113, 117
 Λευκάς 81
 Λῆμνος 79, 80, 90, 100, 101, 114
 Λιβίσιον Μάκρης Μ. Ἀσίας 89, 104, 105
 Λιθουανία 113
 Λίμνη Ἀρκαδίας 4
 Λοῦβρον 125, 126
 Μάδυτος 101
 Μακεδονία 19, 90, 108, 114
 Makedonien βλ. Μακεδονία
 Μαλάφτσα Μακεδονίας 114
 Μάνη 70, 76, 77, 88, 96, 97, 105
 Μανιάκι 13, 77, 82, 83, 95, 114, 120
 Μανταμάδον Λέσβου 115, 118
 Μεγάλος Βάλτος Κορινθίας 4
 Μεγανήσι Λευκάδος 6
 Μεκλεμβούργον 117
 Μενετές Καρπάθου 89
 Μεσημβρία 114, 120
 Μεσολόγγιον 81
 Μεσοποταμία 126
 Μεσοχώριον Πυλίας 80
 Μεσσηνία 79, 114
 Μῆλος 102, 114, 115
 Μ. Ἀσία 104, 105, 113, 125

Μοραβία 126
 Μοσχοχώριον Φλωρίνης 111
 Νάξος 3, 13, 78, 80, 95, 98, 100, 101, 111, 114
 Ναυπλία 6
 Ναύπλιον 10
 Νησί Μεσσηνίας 79
 Νιγρίτα 4
 Νικειὰ Νισύρου 5
 Ὀρτάκι· βλ. Πλατανόρρευμα
 Ostthrazien 23
 Παλαιόκαστρον Σητείας 28
 Παλαιοχώριον Λέσβου 5
 Παξοὶ 111
 Παραμυθία Ἡπείρου 81
 Πελοπόννησος 96
 Πετρί Λέσβου 79
 Πεύκη Καλαμπάκας 4
 Πλατανόρρευμα Κοζάνης 111, 112
 Πόντος 19, 83, 84, 97, 114
 Pontos· βλ. Πόντος
 Πόποβον· βλ. Ἀγία Κυριακή Θεσπρωτίας
 Πόρος 30
 Ποταμός Κυθήρων 90, 95
 Προῦσα 101
 Πυλές Καρπάθου 114
 Πύλη Τρικάλων 4
 Πυλία 97
 Ρόδος 114, 115, 118
 Ρουμανία 85, 86
 Ρωσία 113
 Σαμονίβα Σουλίου 91, 94, 103
 Σάμος 13, 97, 99, 114, 115
 Σβέρδια· βλ. Δάφνη Δήμου
 Σέλιον Κρήτης 100
 Σερβία 117
 Σηλυβρία 91
 Σητεία 27
 Σιάμ 113
 Σιβηρία 86
 Σινώπη Πόντου 94, 114
 Σκόπελος 102

Σκῦρος 102
 Σκόδρα 117
 Σμόκοβον Καρδίτσης 111
 Σμύρνη 113
 Σουλιωτοχώρια 91, 95, 105,
 111, 112
 Σοφικὸν Κορινθίας 4
 Σπάρτη 78, 108
 Südtalien 23
 Σφακιὰ Κρήτης 89, 92, 95,
 98, 100, 103
 Τένεδος 92
 Τζαϊζι Μεσσηνίας 114
 Thrazien 20
 Τῆνος 98

Τίρανα 117
 Τουραίνη Γαλλίας 288
 Τραπεζοῦς 113
 Τρίκαλα Κορινθίας 79
 Τρυπητὴ Μήλου 114
 Τσαμουριά Θεσπρωτίας 83
 Τσαρίτσανη Ἐλασσόνοιο 4
 Ὑδρα 94, 104
 Φανάριον Καρδίτσης 4
 Φανασάκρες Ἀν. Θράκης 93
 Φενεὸς Κορινθίας 101
 Φερτάκαινα Καππαδοκίας 93
 Φθιώτις 83
 Φιλότι Νάξου 111

Φουρνοφάραγγον Ἡρα-
 κλείου 4
 Χαλάνδριον Ἀττικῆς 114
 Χάνδαξ· βλ. Ἡράκλειον
 Χατζηγύριον Κεσσάνης 101
 Χερσόνησος Αἴμου 113 κέξ.
 Χερώνεια 107
 Χίος 114
 Χουλιαροχώρια Ἡπείρου 82
 Χοχλακὲς 28
 Χρούπιστα Θράκης 114
 Χώρα Κυθήρων 99
 Unterwallis Ἑλβετίας 8,
 9, 288

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΠΙΝΑΞ ΛΕΞΕΩΝ, ΚΥΡΙΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ

ἄβρα - παζάρ· βλ. γυναικο-
πάζαρο

Ἁγία Παρασκευή 111

Ἁγιος Βικέντιος 288

Ἁγιος Γεώργιος 114, 116,
117, 120

Ἁγιος Γρηγόριος 84

Ἁγιος Ἰωάννης 117

Ἁγιος Μαρτῖνος 288

Ἁγιος Νικόλαος 129

ἀγκωνή 80

Ἀγορίτσα 83

Ἀγόρω 83

ἀγριλίχιον 105

ἀδραχτέρι· βλ. ἀδραχτοκρέ-
μαση

ἀδράχτι 40

ἀδραχτοκρέμαση 40

Ἀθιγγανίδες 82

Αἶας 107

Αἰγισθος 124

αἶξ 3 κέξ.

Αἰολος 129

αἰώρα 113 κέξ.

ἄκληρη 105

ἀκροδοῦχοι 32

ἀλατσερό 40

Ἀλβανοὶ 116, 118, 120

ἀλῆτις 122

ἄλωνίζω 95

ἄμνια 101

ἄμπελος 3 κέξ., 288

Ἀμπλανιώτισσα 96

Ἀνάληψις 114

ἀνεμόκλα 115· βλ. καὶ

αἰώρα

ἀνεμοκοῖται 130

ἀνηφορᾶς 32, 37 (καπνο-
δόχος)· 37 (φωτιστικὸν

ἄνοιγμα)

Ἀνθεστήρια 122, 123, 124,
126, 127, 129

ἀντίπροικο 59

ἄνωνίδα 38

ἄπανωπροίκι 105

ἀπόκρεως 115

Ἄραβες 85

ἀργαλειὸς 95, 105

ἀργαστήρι 35, 40· βλ. καὶ
ἀργαλειὸς

ἀργαστηρόσπιτο 35, 43, 45,
48, 50, 52, 53

Ἀργεῖσι 6

Ἀρμενόπουλος· βλ. Ἐξά-
βιβλος Ἀρμενοπούλου

ἄρρενος: ἀπρόκτησις 75, 76 —
γέννησις 76, 78, 83 —

ἀποτροπή· κωλύματος

πρὸς γέννησιν 82 — το-
ποθέτησις εἰς κόσκινον 77

ἀρσενικὸς 76, 77, 82, 83

Ἀρσινόη 83

ἀσβεστοταράτσα 37

ἀσημώνω 77

ἀσκωλιασμός 13

ἄσματα 60, 61, 63, 64, 67,
70, 72, 95, 118

ἄσμάτων μουσικὴ καταγρα-
φὴ 119

ἀστοιβίδα 38

αὐθέντης 109

ἀφεδάκος 101

ἀφεντάκης 100, 101

ἀφέντης 100, 101

ἄχειριώνας 39, 44, 45, 46,
47, 48, 50, 51, 52, 53

ἄχερονοίχτης 39

ἄχιμάδες 30

ἄχυρον 30, 37, 39

ἄχυρών· βλ. ἄχειριώνας

Valabharata 127

Βαρβαρόσσας 27

βαρέλλα 95

Basilicata Francesco 27

βεδούρι 96

βερνεγάδι 40

βερνεγᾶς 40· βλ. καὶ βερνε-
γάδι

Βιβλιογραφία Ἑλληνικῆς
Λαογραφίας ἐτῶν 1968 -
1971 135 — 246

Βλάχοι 116

βοτανίζω 95

Βούλγαροι 116, 117, 118,
120

βουτσά 37

Βριός· βλ. Ὀβραῖος

Βυζαντινῶν νομοθεσία 62

γάμος 56 κέξ. — ἀπαγόρευ-
σις 62, 64, 66 — δεύτε-
ρος 64, 65 — διαζύγιον 71

κέξ. — ἱερολογία 69 — ἱ-
κανότης 60 κέξ. — κληρι-
κῶν καὶ μοναχῶν 66, 67,

68 — κώλυμα 62, 65, 66,
68 κέξ. — μελλογάμων

συναίνεσις 60 — μελλο-
νύμφων αὐτοπρόσωπος

παράστασις 60 — νεσούν-
των πνευματικῶς 60 —

ὅροι πρὸς σύναψιν 57 κέξ.
— πρῶτος 65 — τρίτος

63 κέξ. — τύπος τελέσεως
69 κέξ. — ὑφιστάμενος

63 κέξ. — Χριστιανῶν
μετ' Ἰουδαίων 62

γαμπρὸς 60, 61, 102, 107

γεροντοκόρη 77
 γέρος 58, 59, 100
 Getreideschnitt 18
 Γιακουτέ 86
 Γιουγκοσλάβοι 116, 117, 118, 120
 γλέντισμα 95
 γρά 100
 γριά 58
 γυναικοπάζαρο 89
 γυναικωνίτης 90, 91
 γυνή Ἑλληνίς : ἀπομόνωσις κατὰ τουρκοκρατίαν 105
 κέξ.—διαφύλαξις τιμῆς 73
 — ἐλευθέρα ἔξοδος 107 — ἐνόχλησις ὑπὸ Τούρκων 106 — ἐργασία 94 κέξ. — ἠθικὴ 73 — ἠλικιωμένης προσφώνησις 101 — κατωτερότης 84 — κοινωνικὴ θέσις 75 κέξ.—μαστιγώσις 79—ξενιτεία 109—ὀνόματος ἑορτὴ 92—περιορισμός 106 κέξ.—σιωπὴ 107 — σύζευξις μετ' ἀπόντος 60 — ὑπάνδρου προσωυμία 97 κέξ. — ὑποταγὴ 95 — ὑποτίμησις 107 — χειραφέτησις 105, 108
 γωνιά 104
 γωνιδάκι 39

Δημήτηρ 124
 διαζύγιον βλ. γάμος
 δίκαιον οἰκογενειακὸν εἰς παροιμίας καὶ ᾄσματα 57 κέξ.
 Διονυσιακὴ λατρεία 123
 Διόνυσος 3, 7, 8, 12, 13, 123, 124
 δίπλες (γλυκὰ) εἰς γέννησιν ἄρρενος 78
 διπλομάντηλο 94
 Διώχνω 82
 δοκάρι 30, 31, 33
 Δουμά 85
 Dreschen 18
 δῶμα 30, 32, 34, 42, 47 —

δώματος συντήρησις 32
 κέξ.
 δωματοκόπανο 31
 δωματόχωμα 31, 34
 Ἑβριός βλ. Ὀβριός
 εἰκόνες : 31, 32, 33, 34, 36, 37, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 116, 117, 121, 123, 125
 ἐκθυρίζω 107
 Ἑλληνίδος κοινωνικὴ θέσις βλ. γυνή Ἑλληνίς
 Ἑλ - Μοκρανὶ 85
 Ἐξάβιβλος Ἀρμενοπούλου 70
 ἐξώστης 54
 Ἑρμῆς 124
 Ἑστία 8
 Εὐαγγελισμός 115
 Εὐριπίδης 58, 81, 109
 ζαλιές 95
 ζαλώνομαι 95
 ζύγισις βάρους σώματος 120
 Handgeräte zur Bodenbearbeitung 18
 Ἡρα 6
 Ἡριγόνη 12, 13, 123, 124, 130
 Hesiod 24
 θαλάμεισις 107
 θερίζω 95
 θηλέων νηπίων ζώντων ταφὴ 85 — νηπίων θυσία 85
 θῆλυ : ἀπόκτησις 80 — γέννησις 77 κέξ., 107 — ἀποφυγὴ γεννήσεως 82 — ρίψις ἐν σταυροδρομίᾳ 83 — τοποθέτησις ἐντὸς σκάφης 77
 θηλυγονία 75 κέξ., 83, 86, 87
 θυγατρὸς πρωτοτόκου προικισμός 102
 Ἰκάριος 12, 13, 123, 124
 Ἰουβενάλης 8

Ἰουδαῖοι 62, 63
 Ἰουδαίων γάμος μετὰ Χριστιανῶν βλ. γάμος
 Ἰουλίου Παπίου Ποππαίου νόμος 57
 Ἰφιγένεια 130
 Ἴωνες 127
 Jahresfeuer 17 κέξ.
 Καγκελλάρης (χορὸς) 91
 καγκέλλια 91
 καθέγλες 40
 καθρέπτῃς βλ. καρφύχτης
 καλάμια (εἰς στέγασιν) 33
 καλαμωτὴ 38
 καλομάννα 80
 καλόμοιρος 77
 καλλιρίμια 29
 καμάρα 28, 34, 35, 41, 44, 46, 48, 51, 55, 56 — κατασκευὴ 34 κέξ. — μέσα κ. 51 — ὄζω κ. 51
 καμαρόπορτα 36
 καμαρόσπιτον, καμαρόσπιτα 27 κέξ.
 καμαρωτὸς 36
 καμινάδα 37, 46
 Κάναθος, πηγὴ ἐν Ναυπλίᾳ 6, 7
 κανακαρὰ 93
 κανακάρης 93
 Κανὴ 83
 καντηλιέρης 40
 κάπνη 37
 καρπέττες 40
 καρφύχτης 40
 κασ(σ)έλα 40, 88
 καταχτά, τὰ 78
 κάτσινος 93
 κέντημα 95
 κερὰ 101
 κιβωτὸς 40
 κλάμμα βλ. μοιρολόγι
 κλειδὶ (εἰς μαγαζία) 82
 κλειδὶ καμάρας 34, 35, 46
 κλίμαξ λιθίνη 33, 53, 54 — ξυλίνη 54
 Κλυταιμήστρα 124
 κόκκινος 78
 κοκκινόχωμα 37

- κοκκώνα 101
 κομμάτα 39
 Κομνηνή "Αννα 84
 κοντάδα 38
 κόντυλοι 37
 Κοράνιον 85
 κόρη 87 κέξ., 92
 κόσκινον 77
 κουλοῦρες 39
 κούνια 115· βλ. καὶ αἰώρα
 κουταλοθήκη 40
 κουτροῦλλες 93
 κουτσουνάρα 32
 κουτσούρια 40
 κοφινίδες 39
 κρασοπίθαρα 38
 Krichna 127
 κριθαροκουλοῦρες 39
 κτένια 40
 κύκλα 91
 κυουρά 101
 κυούρης 100
 κυρά 101
 κυρά 101
 κυρά 101
 Κυριακή : Βαϊφόρου, Βαΐων
 115, 117 — Θωμά 114 —
 Κρεοφάγου 115 — Τυρο-
 φάγου 115
 λαδοπίθαρα 38
 λαναρίζω 95
 λαογραφικαὶ συλλογαὶ κα-
 τατεθεῖσαι εἰς τὸ Κέντρον
 Λαογραφίας κατὰ τὰ ἔτη
 1969 - 1972 252 - 267
 λεγῶ (προσφώνησις) 100
 λειμωνόθεν ὄροφοι 33
 λεχώνα 82
 ληνός· βλ. πατητήρι
 λιγοςάτικος 30
 λοντζέτα 54, 55
 Λυκοῦργος 107
 λύχνος 40
 μαγγανίζω 95
 μαγεία ὁμοιομαθητικὴ 78
 Mahabharata 127
 Μαῖρα 123
 μάνταλος 36
 μάστρος 101
 μαυροκοπέλλα 78
 μαῦρος πετεινός 82
 Μεγάλῃ Τεσσαρακοστῇ 117
 Μέγας Κωνσταντῖνος 62
 μελλογάμων συναίνεσις· βλ.
 γάμος
 μελλονύμφων αὐτοπρόσωπος
 παράστασις· βλ. γάμος
 Μενέλαος 130
 μέσα σπάλλα βλ. σπάλλα
 μέσα σπίτι· βλ. σπίτι
 μεσοτοιχία 29
 μεταξάριον 38
 μιγαδερὸς 39
 Μίδα 7
 Μινωῖται 121
 μισοδόκι 30, 31, 34
 μισοδοκία 30
 μιτάρια 95
 μοιρολόγι 88
 μοιχαλὶς 73
 μοιχεία 73
 μονογαμία 63, 64
 μονοιάζω 30
 μονόκλα 115· βλ. καὶ αἰώρα
 μουσεῖον : Βερολίνου 122,
 126 — Λούβρου 125, 126
 μουσκλώνω 78
 μπεράτης 36
 μπεσίκι 96
 μπούκα σταμνιοῦ 38
 μῦθος 123
 Μυρτιδιώτισσα : εἰκόνας πε-
 ριφορὰ 90
 Μωαμεθανοὶ 62, 63
 νάκα 95
 Ναυπλιεῖς 6, 10
 νεόνυμφος 97 κέξ.
 Νηφάκος 76
 νομίσματα εἰς φασκιὰν νεο-
 γεννήτου παιδὸς 77
 νόνα 101
 νταῆς 101
 ντεμετζάνα 48
 ντουφεκιὲς εἰς γέννησιν ἄρ-
 ρενος 76, 78· βλ. καὶ πυ-
 ροβολισμοὶ καὶ συμπάρα
 νυφιδία 97
 νύφε 97
 νύφη 61, 83, 93, 94, 97,
 100, 102, 104
 νυφιῶτι 93
 ξενιτεῖα 102
 ξερόδωμα 33
 ξεφουρνιὰ 39
 ζύλων κοπή 30
 Ὀβραῖος 62
 Ὀδυσσεὺς 129
 ὀθωμανὸς 71
 οἰκογενείας πατριαρχικὸς
 χαρακτήρ 87
 Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχεί-
 ου νομολογία 68
 Ὅμηρος 108
 ὄνος 3 κέξ., 288 — ἐν πέτρᾳ
 πεποιημένος 6
 ὄντας 52, 53, 54, 55
 ὄξω σπίτι· βλ. σπίτι
 παιδί 107
 παλλακεία 70
 παλληκαριάτικον 105
 παντρεῖα 71
 πανωπόρτι 36
 παπαδονύφη 97
 παραδόσεις 3-4, 10, 13, 14,
 27, 93, 111 (βιβλιογρ.),
 288
 παραθύρα, - ες 38, 45, 48
 παρακαμούδα 115· βλ. καὶ
 αἰώρα
 παραπατῶ 77
 παράσπιτο 44
 παραστιὰ 37, 42, 43, 44,
 45, 46, 48, 50, 52, 55
 παροιμίαι 5, 6, 13, 58, 59,
 60, 61, 62, 64, 65, 66,
 67, 68, 69, 70, 71, 72,
 73, 80, 81, 104
 παρτσελώνω 30, 37
 παστός· βλ. γυναικωνίτης
 Πάσχα 113, 115, 116, 117
 πατανίες 40
 πατητές 40
 πατητήρι 35, 38, 43, 44,
 48, 50, 53, 55

πάτος σπιτιοῦ 37
 Παῦλος ἀπόστολος 84
 Παυσανίας 6, 8, 10, 11, 12, 14
 πάχνης 48
 πεζούλα 35, 38, 40, 46, 48
 πειραταὶ 27
 πελέκια 36
 πενθερά 80, 94, 96, 97
 πε(ν)θερικά 104, 107
 πε(ν)θερός 61, 94, 95, 97, 101
 Πεντηκοστή 117
 περιοριστής 61
 πετεινός· βλ. θυσία πετεινοῦ, μαῦρος πετεινός
 πετροχάβανο 40
 Pflug (hölzerner) 17, 22, κέξ.
 Pfluggeräte 18
 πηλορόδωμα 31 κέξ., 34
 πηγυαλικόχωμα 31
 Πιθοίγια 124, 126
 πισσίτης 69
 πιτοίτης 69
 πλαγγόνες 122
 πολυγαμία 64, 65
 πόρτα 36
 Ποσειδίππος 84
 Πρίαπος 7
 πρόβα 93
 προικιά 83· βλ. καὶ προῖξ, προυκιά
 προῖξ 38, 78, 80
 προξενεῖο 87
 προσώμι 40
 προυκιά 38, 40
 Πρόχειρος Νόμος 70
 πρώτη σπάλλα· βλ. σπάλλα
 πρωτογιός· βλ. κανακάρης
 πρωτοκόρη· βλ. κανακαρά
 Πρωτομαγιά 115
 πρωτότοκος· βλ. κανακάρης, κανακαρά
 πυροβολισμοὶ εἰς γέννησιν ἄρρενος 76, 78· βλ. καὶ ντουφεκιές καὶ συμπάρα
 πυρομάχος 37

Rig - Veda 127
 ροδίκιο 38
 ρόδωμα 31, 33
 ρόκα 95
 Ρουμάνοι 116
 Ρωμαῖοι 8, 9
 Ρῶσοι 116
 Σάββατον Λαζάρου 117
 σανιδωτὴ 115· βλ. καὶ αἰώρα
 σανικόκλα 115· βλ. καὶ αἰώρα
 Σαρακατσάνοι 87
 σαρμανίτσα 96
 σαστική 102
 Σάτυρος, -οὶ 122, 123
 σεία 96
 σελλιιάστρα 115· βλ. καὶ αἰώρα
 σεπέρι 32
 σερκός· βλ. ἄρσενικός
 σερνικός 76, 77, 78, 83, 88
 σιάζω 102
 Σιληνοὶ 7
 σιμισακός τοῖχος· βλ. μέσο-τοιχία
 σιριάνι 95
 σκαλίζω 95
 σκάλος 94
 σκαμνιά 40
 σκάφη 77
 συμπάρα εἰς γέννησιν ἄρρενος 78· βλ. καὶ ντουφεκιές καὶ πυροβολισμοὶ
 σοῦσα 115· βλ. καὶ αἰώρα
 Σοφοκλῆς 107
 σοφρᾶς 40
 σπάλλα καμαρόσπιτου 35, 42, 44, 46, 47, 48, 50, 52, 54
 σπασοπίθαρο 37
 σπῖτι· μέσα σπ. 42, 44, 52-ῶξω σπ. 42, 46
 στάβλος 44, 45, 47, 50, 51
 Στάθης 82
 Σταθία 83
 Σταμάτα 82, 83
 Σταμάτης 82
 Σταματῖνα 83
 Σταματοῦ 83
 Σταμάτω 82

σταμναγκάθι 38
 σταμνὶ 38
 σταμνοτάτης 38, 43, 45, 46, 48, 50, 52
 Στασινὴ 82
 Σταυρούλα 83
 στέγη 30
 στεγὴ 33, 47
 στεφανόχαρτα 70
 στεφάνωμα μυστικὸν 70
 στουμπίζω 95
 στρούφιγγες 36
 στωικοὶ 108
 σύγκρια 105
 συνυφάδα 94, 98
 ταβλάδο 35, 40, 42, 43, 44, 46, 48, 50, 52, 53
 ταβλάδος· βλ. ταβλάδο
 ταμποῦ 86
 Tancoigne 92
 τηγανίτες εἰς γέννησιν ἄρρενος 78
 Τηλέμαχος 108
 τοχοποιία 29, 30
 Τοῦρκοι 27, 85, 106
 τουρκοκρατία 61, 92, 105, 107
 τράγος 12
 τράπολα 54, 55
 τριγαμία 65
 τσαρούχι 96
 τσιούπρα 78, 81, 82
 τσουκάλι 42
 τσούμα 95
 τσουπρομάζωμα 91
 τσούρης 100
 Ὑγῖνος 7, 8
 φειαλώματα 30, 31, 33
 φηλυκοπαραγωγή 77
 Φλάσιοι 14
 φοῦρνος 47
 Φωκυλίδης 107
 χαλβὰς εἰς γέννησιν ἄρρενος 77
 χαρακῶνω 95
 Χάριλλος 108

χαρτολῖνες 40

χερόμυλος 40

χιράμια 40

Χοαὶ 124

χολιάζω 80

χόντρος 40

χορόσπιτο 47

Χριστὸς 14

Χριστούγεννα 118

χτενοθήκη 40

χυλόπητες εἰς γέννησιν ἄρ-
ρενος 76

Ψελλὸς Μιχαήλ 84

ψευτοταράτσα 34

ψωμοπίθαρα 39

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

(TABLE DES MATIÈRES)

Σελίς

Στέφ. Δ. "Ημελλος, "Ονος, αἶξ καὶ κλάδευσις τῆς ἀμπέλου. (L'âne, la chèvre et la taille de la vigne) . . . . . 3 - 16, 218

Steph D. Imellos, Kurzer Kommentar zu den Jahresfeuern und dem hölzernen Pflug des Atlases der Griechischen Volkskunde (AHL). (Βραχὺ ὑπόμνημα περὶ τῶν περιδικῶν πυρῶν καὶ τοῦ ξυλίνου ἀρότρου τοῦ "Ατλαντος τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας (ΑΕΛ)). . . . . 17 - 26

Γεώργ. Ν. Αἰκατερινίδης, Τὰ «καμαρόσπιτα» τοῦ Καρυδίου Σητείας. Συμβολὴ εἰς τὴν μελέτην τῆς λαϊκῆς οἰκίας τῆς Κρήτης. (Les «kamarospita» de Karydion Sitia) . . . . . 27 - 56

Μενέλαος Α. Τουρτόγλου, Στοιχεῖα οἰκογενειακοῦ δικαίου εἰς τὰς παροιμίας καὶ τὰ ᾄσματα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. (Éléments de droit civil contenus dans les proverbes et les chansons populaires) . . . . . 57 - 74

Δημ. Β. Οἰκονομίδης, Ἡ κοινωνικὴ θέσις τῆς Ἑλληνίδος κατὰ τινα ἔθιμα τοῦ λαοῦ. (La situation sociale de la femme grecque d'après quelques coutumes populaires) . . . . . 75 - 111

Δημ. Β. Οἰκονομίδης, Προσθήκη. . . . . 111 - 112

Γεώργ. Κ. Σπυριδάκης, Περὶ τῆς κατὰ τὸ ἔαρ αἰώρας εἰς τὸν ἑλληνικὸν καὶ τοὺς λοιποὺς λαοὺς τῆς χερσονήσου τοῦ Αἴμου. (Le balancement printanier chez les Grecs et d'autres peuples de la péninsule balkanique) . . . . . 113 - 134

Βιβλιογραφία τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας τῶν ἐτῶν 1968 - 1971. (Bibliographie du Folklore grec des années 1968 - 1971) . . . . . 135 - 246

Ἐκθέσεις λαογραφικῶν ἀποστολῶν κατὰ τὰ ἔτη 1969 - 1972. (Rapports sur les missions folkloriques pendant les années 1969 - 1972)	Σελὶς 247 - 251
Λαογραφικαὶ συλλογαὶ κατατεθεῖσαι εἰς τὸ Κέντρον Ἑρεύνης τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας κατὰ τὰ ἔτη 1969, 1970, 1971, 1972. (Collections de material folklorique, déposées au Centre de Recherches du Folklore Hellénique pendant les années 1969 - 1972)	252 - 267
Ἐκθέσεις πεπραγμένων τοῦ Κέντρου Ἑρεύνης τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας κατὰ τὰ ἔτη 1969 - 1972. (Exposés sur l'activité du Centre de Recherches du Folklore Hellénique pendant les années 1969 - 1972)	268 - 277
Τιμητικαὶ διακρίσεις εἰς συλλογεῖς λαογραφικῆς ὕλης κατὰ τὰ ἔτη 1969 - 1972.	278 - 284
Περιοδικὰ ληφθέντα κατὰ τὰ ἔτη 1969 - 1972 ἐξ ἀνταλλαγῆς πρὸς τὴν Ἑπετηρίδα, ἐκ δωρεῶν καὶ ἐξ ἀγορᾶς. (Revue reçues pendant les années 1969 - 1972 par donations, achat et en échange de l'Annuaire du Centre de Recherches du Folklore Hellenique).	285 - 287
Προσθήκη	288
Πίναξ τοπωνυμίων	289 - 291
Πίναξ λέξεων, κυρίων ὀνομάτων καὶ πραγμάτων	292 - 296
Πίναξ περιεχομένων	297 - 298

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΞΕΔΟΘΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
ΣΤΕΦ. Δ. ΗΜΕΛΑΟΥ
Η ΕΚΤΥΠΩΣΙΣ ΕΠΕΡΑΤΩΘΗ
ΤΟΝ ΙΟΥΛΙΟΝ 1924

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΕΡΕΥΝΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑΣ
(ΠΡΩΗΝ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟΥ ΑΡΧΕΙΟΥ)

- 1) Ν. Γ. ΠΟΛΙΤΟΥ, Λαογραφικά σύμμεικτα, τ. Α', ἐν Ἀθήναις 1920, 8ον, σελ. 304.
- 2) Ν. Γ. ΠΟΛΙΤΟΥ, Λαογραφικά σύμμεικτα, τ. Β', ἐν Ἀθήναις 1921, 8ον, σελ. 375.
- 3) ΣΤΙΑΠ. Π. ΚΥΡΙΑΚΙΔΟΥ, Ἑλληνικὴ Λαογραφία. Μέρος Α'. Μνημεῖα τοῦ λόγου. Ἐν Ἀθήναις 1922, 8ον, σελ. 446.
- 5) ΔΗΜ. ΛΟΥΚΟΠΟΥΛΟΥ, Αἰτωλικαὶ οἰκήσεις, σκεύη καὶ τροφαί. Μετὰ 77 εἰκόνων καὶ σχεδίων. Ἐν Ἀθήναις 1925, 8ον, σελ. η' + 145.
- 6) Ν. Γ. ΠΟΛΙΤΟΥ, Λαογραφικά σύμμεικτα, τ. Γ', ἐν Ἀθήναις 1931, 8ον, σελ. 393.
- 7) (Γ. Κ. ΣΠΥΡΙΔΑΚΗ, Γ. Α. ΜΕΓΑ, Δ. Α. ΠΕΤΡΟΠΟΥΛΟΥ), Ἑλληνικὰ δημοτικὰ τραγούδια (Ἐκλογή), τ. Α', ἐν Ἀθήναις 1962, 8ον, σελ. λβ' + 517.
- 8) ΣΤΙΑΠ. Π. ΚΥΡΙΑΚΙΔΟΥ, Ἑλληνικὴ Λαογραφία. Μέρος Α'. Μνημεῖα τοῦ λόγου. Ἐκδ. Β'. Ἐν Ἀθήναις 1965, 8ον, σελ. η' + 433.
- 9) Ἑλληνικὰ δημοτικὰ τραγούδια (Ἐκλογή), τ. Β'. [Παρασκευάζεται].
- 10) ΓΕΩΡΓ. Κ. ΣΠΥΡΙΔΑΚΗ καὶ ΣΠΥΡ. Δ. ΠΕΡΙΣΤΕΡΗ, Ἑλληνικὰ δημοτικὰ τραγούδια, τ. Γ' (Μουσικὴ ἐκλογή), ἐν Ἀθήναις 1968, 4ον, σελ. μθ' + 417 + 5 δίσκοι μουσικῆς.
- 11) Ἑλληνικὰ δημοτικὰ τραγούδια. Μουσικὴ ἀνθολογία. Ἐκδιδομένη ἐπὶ τῷ ἐορτασμῷ τῆς 150ετηρίδος ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ ἀγώνος τῆς Ἑλληνικῆς Ἀνεξαρτησίας. (Greek folk songs. A musical anthology. Published to celebrate the 150th anniversary of the outbreak of the struggle for Greek Independence). Μουσικὴ ἐπιμέλεια ΣΠ. ΠΕΡΙΣΤΕΡΗ, εἰσαγωγή καὶ ὑπομνήματα Γ. Α. ΜΕΓΑ, Ἀθήναι 1972, 8ον, σελ. 45 + 3 δίσκοι μουσικῆς.
- 12) ΑΡΙΣΤΕΙΔΟΥ ΠΑΣΑΔΑΙΟΥ, Ἡ λαϊκὴ ἀρχιτεκτονικὴ τῆς Ἰμβρου, Ἀθήναι 1973, 8ον, σελ. 80 + πίν. 22.
- 13) Ν. Γ. ΠΟΛΙΤΟΥ, Λαογραφικά σύμμεικτα, τ. Β', ἔκδ. Β' (ἐκτυποῦται).

ΕΠΕΤΗΡΙΣ ΤΟΥ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟΥ ΑΡΧΕΙΟΥ, ἔτ. Α'					(1939)	Ἐν Ἀθήναις 1939		
»	»	»	»	» Β'	(1940)	»	»	1940
»	»	»	»	» Γ' - Δ'	(1941 - 1942)	»	»	1951
»	»	»	»	» Ε' - ΣΤ'	(1943 - 1944)	»	»	1949
»	»	»	»	τ. 5	(1945 - 1949)	»	»	1950 - 1951
»	»	»	»	» 6	(1950 - 1951)	»	»	1951
»	»	»	»	» 7	(1952)	»	»	1953
»	»	»	»	» 8	(1953 - 1954)	»	»	1956 - 1957
»	»	»	»	» 9/10	(1955 - 1957)	»	»	1958
»	»	»	»	» 11/12	(1958 - 1959)	»	»	1960
»	»	»	»	» 13/14	(1960 - 1961)	»	»	1962
»	»	»	»	» 15/16	(1962 - 1963)	»	»	1964
»	»	»	»	» 17	(1964)	»	»	1965
ΕΠΕΤΗΡΙΣ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΕΡΕΥΝΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑΣ					» 18/19	(1965 - 1966)	»	» 1967
»	»	»	»	» 20/21	(1967 - 1968)	»	»	1969
»	»	»	»	» 22	(1969 - 1972)	»	»	1973 - 1974

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

«Παπαδογιάννη»

Εκδοτικὸν Τυπογραφεῖον

Ἀθῆναι Ἀγ. Παύλου 25 — Τηλ. 532.895

